

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**ULUSLARARASI HUKUKTA DENİZ YOLUYLA
GERÇEKLEŞTİRİLEN DÜZENSİZ GÖÇ
HAREKETLERİ İLE MÜCADELE VE TÜRKİYE**

GUNEL CHALABIZADA

**GENEL KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

EYLÜL 2021

**ULUSLARARASI HUKUKTA DENİZ YOLUYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN
DÜZENSİZ GÖÇ HAREKETLERİ İLE MÜCADELE VE TÜRKİYE**

Gunel CHALABIZADA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GENEL KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

KAMU HUKUKU BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EYLÜL 2021

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Gunel CHALABIZADA

30.09.2021

ULUSLARARASI HUKUKTA DENİZ YOLUYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN DÜZENSİZ GÖÇ HAREKETLERİ İLE MÜCADELE VE TÜRKİYE

(Yüksek Lisans Tezi)

Gunel CHALABIZADA

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül 2021

ÖZET

Deniz yolunun kullanıldığı uluslararası göç hareketleri özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yoğunlaşmış, hem yasal hem de yasa dışı veya düzensiz göç hareketlerinin oranı büyük ölçekte artarak daha çok ülkeyi kapsar duruma gelmiştir. Siyasi istikrarsızlık, insan hakları ihlali, baskıcı rejimler, iç savaşlar, etnik çatışmalar, iş gücü talebinin azlığı, ekonomik sıkıntılar, coğrafi koşulların yetersizliği gibi nedenlerden kaynaklı ülkelerini terk eden, yasal göç ve sığınma prosedürlerini aşamayan göçmenler yasa dışı yollara başvurmakta, bu bağlamda deniz yolunu tercih etmektedirler. Söz konusu düzensiz göç hareketleri, göçmenlerin nihai hedefi olan Avrupa Birliği ve üye devletlerince güvenlik tehdidi olarak algılanmakta olup, düzensiz göçün yönetilmesi ve kontrol altına alınabilmesi adına çözüm arayışına girilmiştir. Daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmek amacıyla deniz yolu ile Avrupa devletlerine yönelen düzensiz göçmenler, gerek transit ülkeler gerekse hedef ülkeler tarafından yürütülen uygulamalar ve alınan sıkı önlemler sonucunda ya denizde yaşamlarını kaybetmekte, ya da göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti organizatörlerinin kurbanı olmaktadır. Öte yandan kötü deniz koşullarında, denize elverişli olmayan deniz araçları ve tecrübesiz mürettebatla gerçekleştirilen ve göçmenlerin hayatları için risk taşıyan yöntemlerin kullanıldığı deniz yoluyla göç hareketleri zamanı oluşan kazalar da trajik sonuçlar doğurabilmektedir. Ulusal ve uluslararası kuruluşların araştırmalarına dayalı istatistiki verilerin de yer aldığı bu çalışmanın en önemli bulgularından biri, göçmenleri deniz yolunun kullanıldığı düzensiz göç hareketlerine iten nedenlerin ve yaşanan hak ihlallerinin devletlerin uygulamalarından, uluslararası düzenlemelerle sahip oldukları yükümlülüklerine aykırı davranışlarından ve aşkın yetki kullanımından kaynaklı olmasıdır. Bu bağlamda, devletlerin uygulamalarındaki hak ihlallerini ve göçmen ölümlerini önlemek, düzensiz göç hareketliliğinin engellenmesine yönelik çözüm önerilerini ortaya koymak amacıyla çalışmada, öncelikle düzensiz göç kavramı ele alınmış, sorunun uluslararası hukuki boyutu ve mücadele yolları araştırılarak devletlerin farklı deniz alanlarında yetki ve yükümlülüklerinin hukuki çerçevesi çizilmiş, sonrasında ise deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketleri ile mücadele kapsamında uluslararası örgütlerin uygulamalarına yer verilmiştir. Müteakiben düzensiz göç hareketleri ile mücadele kapsamında Türkiye'nin hukuk düzeni ve transit ve hedef ülke olarak faaliyetleri incelenmiştir.

Bilim Kodu : 50401

Anahtar Kelimeler : Düzensiz göç, Göçmen kaçakçılığı, Deniz, Yetki, Devletin yükümlülüğü

Sayfa Adedi : 331

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Berat Lale AKKUTAY

THE FIGHT AGAINST IRREGULAR MIGRATION MOVEMENTS IN THE
INTERNATIONAL LAW CARRIED OUT BY SEA AND TURKEY

(M. Sc. Thesis)

Gunel CHALABIZADA

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

September 2021

ABSTRACT

International migration movements carried out by sea have intensified throughout the world especially since the last quarter of the 20th century, and the number of both legal and illegal or irregular migration movements has increased on a large scale as well as has come to include more countries. Migrants who leave their countries due to political instability, violation of human rights, oppressive regimes, civil wars, ethnic conflicts, low demand for labor force, economic difficulties, insufficient geographical conditions and who cannot pass legal migration and asylum procedures, resort to illegal ways, in this context, they prefer seaway. These irregular migration flows are perceived as a security issue by the European Union and member states, which are the ultimate target of migrants, and these states have sought solutions and developed new policies in order to manage and control irregular migration. Irregular migrants who prefer to go to the European countries by sea in order to seek out better living conditions, either lose their lives at sea as a result of state practices and strict measures taken by both transit countries and destination countries, or become victims of migrant smuggling and human trafficking organizers. On the other hand, the accidents that occur during sea migration movements at rough sea conditions, with unseaworthy vessels and by inexperienced crew and risky methods for the migrant lives can also cause tragic consequences. One of the most important findings of this study, which includes statistical data based on the researches of national and international organizations, are that the reasons that push immigrants to irregular migration movements by using the sea route and the violations of their rights are caused by the practices of the states, the violation of states' obligations they have with the international regulations and use of transcendent authority. Within this scope, in order to prevent violations of rights in the practices of states and deaths of migrants, and to seek out the solutions to prevent irregular migration mobility, in this study, the concept of irregular immigration was first addressed, the legal framework of states' jurisdictions and obligations which can be used by the states in different maritime zones was drawn by researching the international legal dimension of the problem and the ways of fight against irregular migration, after that the practices of the international organizations in the field of combating irregular migration carried out by sea have been mentioned. Subsequently, Turkey's legal order and activities as a transit and destination state in the fight against irregular migration movements have been explained.

Science Code : 50401
Key Words : Irregular migration, Migrant smuggling, Sea, Jurisdiction, State obligation
Page Number : 331
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Berat Lale AKKUTAY

TEŞEKKÜR

Çalışmamda bana yön gösteren, destek ve emeklerini esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Berat Lale AKKUTAY'a çok teşekkür ediyorum. Tez savunma jürisinde yer almayı kabul ederek değerli görüşleri ile çalışmamın şekillenmesini sağlayan Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE ve Doç. Dr. İbrahim AKKUTAY'a teşekkürü bir borç bilirim.

Beni yetiştiren ve hayat yolculuğumda bir an olsun bana olan sevgi ve desteklerini esirgemeyen, beni okutmak için hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan, kıymetli aileme şükranlarımı sunarım. Yüksek lisans hayatımın başından beri yanımda olan, her zaman ve her konuda emeğini esirgemeyen, beni destekleyen ve bana güvenen değerli arkadaşlarıma, özellikle Leman SULEYMANLI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. DÜZENSİZ GÖÇ HAREKETLERİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ VE ULUSLARARASI DÜZENLEMELER.....	9
2.1. Kavramsal Açıdan Göç Olgusu ve Uluslararası Göç.....	9
2.1.1. Uluslararası Göçün Nedenleri	12
2.1.2. Uluslararası Göçün Türleri	15
2.1.2.1. Beyin göçü	15
2.1.2.2. İşgücü veya emek göçü	16
2.1.2.3. Mübadele Göçü	16
2.1.2.4. Sürekli ve geçici göç	16
2.1.2.5. Gönüllü ve zorunlu göç	17
2.1.2.6. Düzenli göç	17
2.1.2.7. Düzensiz göç	18
2.1.2.7.1. Düzensiz göç ve yasa dışı göç	20
2.1.2.7.2. Düzensiz göç ve transit göç	23
2.1.2.7.3. Düzensiz göç ve mekik göçü	24
2.1.2.7.4. Düzensiz göç ve mülteci / sığınmacı kavramları	25
2.1.2.7.5. Geçici koruma	27
2.1.2.7.6. Düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı	30
2.1.2.7.7. Düzensiz göç ve insan ticareti.....	31

	Sayfa
2.1.2.7.8. Düzensiz göç hareketleri ve yol açtığı etkiler.....	34
2.1.2.7.9. Düzensiz göç ve güvenlik	37
2.2. Düzensiz Göçle Mücadele Kapsamında Uluslararası Hukukta Yer Alan Düzenlemeler.....	42
2.2.1. Genel Olarak.....	42
2.2.2. “Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi”	47
2.2.3. “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol”	48
2.2.4. “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi”	50
2.2.5. “Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”	52
2.2.6. “Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol”	53
2.3. Değerlendirme.....	57
3. DENİZ YOLUYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN DÜZENSİZ GÖÇ HAREKETLERİ İLE MÜCADELEDE DEVLETİN KULLANABİLECEĞİ YETKİ VE YÜKÜMLÜLÜKLER	65
3.1. Düzensiz Göç ile Mücadele Düzeninin Sağlanmasında Devletin Yetkisi	65
3.1.1. Yetkinin Niteliği	66
3.1.2. Deniz Alanlarına Göre Kullanılabilecek Yetkiler	68
3.1.2.1. İç sularda ve limanlarda müdahale yetkisi	70
3.1.2.2. Karasularda müdahale yetkisi	74
3.1.2.3. Bitişik bölgede müdahale yetkisi	80
3.1.2.4. Münhasır Ekonomik Bölgede müdahale yetkisi	82
3.1.2.5. Açık denizde müdahale yetkisi	83
3.2. Devletin Yükümlülükleri	88
3.2.1. Denizde Tehlike İçinde Olan Kişileri Kurtarma Yükümlülüğü	89
3.2.1.1. Gemi kaptanının ve bayrak devletinin yükümlülüğü	96
3.2.1.2. Kıyı devletinin yükümlülüğü	98

Sayfa

3.2.2. Denizde Geri Göndermeme İlkesinin Uygulanması.....	99
3.2.2.1. Çeşitli deniz alanlarında geri göndermeme ilkesinin uygulanması	105
3.2.2.1.1. İçsular ve limanlar.....	105
3.2.2.1.2. Karasuları	107
3.2.2.1.3. Bitişik bölge	109
3.2.2.1.4. Açık deniz	109
3.2.3. Deniz Yoluyla Gelen Göçmenlerin Statülerinin Belirlenmesi Yükümlülüğü.....	110
3.2.3.1. Bayrak devletinin göçmenlerin statülerinin belirlenmesine ilişkin yükümlülüğü	112
3.2.3.2. Sonraki uğrama liman devletinin göçmenlerin statülerinin belirlenmesine ilişkin yükümlülüğü.....	113
3.3. Değerlendirme.....	114
4. DENİZ YOLUYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN DÜZENSİZ GÖÇ HAREKETLERİ İLE MÜCADELEDE ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN UYGULAMALARI.....	121
4.1. Düzensiz Göç ile Mücadelede Uluslararası Örgütlerin Uygulamaları: Genel Olarak	122
4.1.1. Birleşmiş Milletlerin Uygulamaları.....	124
4.1.2. Uluslararası Göç Örgütü'nün Uygulamaları.....	128
4.1.3. Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezi'nin Uygulamaları	130
4.1.4. Avrupa Birliği'nin Uygulamaları	134
4.1.4.1. Geri kabul anlaşmaları	140
4.1.4.2. EURODAC	143
4.1.4.3. EASO	145
4.1.4.4. Avrupa Birliği'nin düzensiz göçle mücadeleye ilişkin hukuki düzenlemeleri	146
4.1.4.4.1. Schengen Anlaşması	148
4.1.4.4.2. Dublin Sözleşmesi	150

	Sayfa
4.1.4.4.3. Amsterdam Antlaşması	155
4.1.4.4.4. Tampere Programı	156
4.1.4.4.5. La Haye Programı	157
4.1.4.4.6. Lizbon Antlaşması	160
4.1.4.4.7. Avrupa Göç ve Sığınma Pakti.....	161
4.1.4.4.8. Stockholm Programı	163
4.1.4.4.9. Vasıflık Yönergesi	164
4.2. Deniz Yoluyla Gerçekleştirilen Düzensiz Göç Hareketleri ile Mücadelede Uluslararası Örgütlerin Özel Uygulamaları.....	165
4.2.1. Birleşmiş Milletlerin Uygulamaları.....	166
4.2.2. Avrupa Birliği'nin Uygulamaları	167
4.2.2.1. Avrupa Göç Gündemi	168
4.2.2.2. Göçmen Kaçakçılığına Karşı Eylem Planı: 2015-2020	169
4.2.2.3. FRONTEX	171
4.2.2.4. EUROSUR	179
4.2.2.5. Avrupa'ya yönelik deniz yolunun kullanıldığı düzensiz göç güzergahları.....	181
4.3. Değerlendirme.....	192
5. TÜRKİYE'NİN DENİZ YOLUYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN DÜZENSİZ GÖÇ HAREKETLERİ İLE MÜCADELESİ	199
5.1. Türkiye'nin Düzensiz Göç Hareketleri ile Mücadelesi: Genel Olarak	199
5.1.1. Düzensiz Göçte Kaynak, Transit ve Hedef Ülke Olarak Türkiye	203
5.1.1.1. Kaynak Ülke Türkiye	203
5.1.1.2. Transit ülke Türkiye	204
5.1.1.3. Hedef ülke Türkiye	205
5.1.2. Türkiye'de Düzensiz Göçle Mücadeleye İlişkin Hukuki Çerçeve: Ulusal Mevzuat.....	206
5.1.2.1. 1994 Sığınma Yönetmeliği	207

Sayfa

5.1.2.2. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)	208
5.1.3. Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelede Uluslararası İş Birliği Çabaları	212
5.1.3.1. Avrupa Birliği ile iş birliği	214
5.1.3.1.1. Avrupa Birliği Müktesebatına uyum	214
5.1.3.1.2. AB-Türkiye geri kabul anlaşması	223
5.2. Türkiye'nin Özel Olarak Deniz Yolunun Kullanıldığı Düzensiz Göç Hareketleri ile Mücadeleye İlişkin Uygulamaları ve Uluslararası İş Birliği Çabaları.....	230
5.2.1. Avrupa Birliği ile İş birliği	235
5.2.2. NATO ile İş Birliği.....	242
5.3. Değerlendirme.....	242
6. SONUÇ	249
KAYNAKLAR	259
EKLER.....	309
Ek-1. Düzensiz göçte yasadışılığın nedenleri ve örnekleri	310
Ek-2. Düzensiz göçmen ve mülteci/sığınmacı arasındaki farklar	311
Ek-3. Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti arasındaki farklar	312
Ek-4. Düzensiz göç hareketlerinde kaynak ülkeler (haritada kırmızı renkle gösterilen ülkeler kaynak ülkelerdir)	313
Ek-5. Düzensiz göç hareketlerinde hedef ülkeler (haritada belirtilen en koyu renk göç en fazla maruz kalan hedef ülkelerdir).....	314
Ek-6. BMMYK'nın yetkisi altında olan mültecilerin (mültecilerle benzer durumda olan kişiler de dahil) ve yerinden edilmiş kişilerin bölgelere göre dağılımı (2019).....	315
Ek-7. FRONTEX zorunlu geri dönüş operasyonları*	316
Ek-8. Yıllara göre dünya genelinde göçmen ölüm sayısı	317
Ek-9. Avrupa'ya yönelik düzensiz /yasa dışı göç rotaları.....	318
Ek-10. Yıllara göre Avrupa'ya yönelik düzensiz/yasa dışı geçişler (deniz ve kara yolu ile).....	319

Sayfa

Ek-11. Akdeniz Rotası ile yıllara göre Avrupa'ya denizden girişler, göçmen ölümleri veya kayıpları.....	320
Ek-12. Yıllara göre İtaliya'ya denizden girişler, göçmen ölümleri veya kayıpları.....	321
Ek-13. Yıllara göre Yunanistan'a denizden girişler, göçmen ölümleri veya kayıpları	322
Ek-14. Türkiye'nin 2015-2020 yılları arasında tüm denizlere ait kıyaslamalı düzensiz göç istatistikleri.....	323
Ek-15. Yıllara göre Ege Denizi'nde tespit edilen düzensiz göçmenler	324
Ek-16. Türkiye'de yıllara göre denizde arama kurtarma faaliyetleri ile bağlı istatistik bilgileri.....	325
Ek-17(a). Türkiye'de yıllara göre yakalanan düzensiz göçmen sayısı	326
Ek-17(b). Türkiye'de yıllara göre yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruklarına göre dağılımı.....	327
Ek-18. Türkiye'de yıllara göre geçici koruma altında olan Suriyeliler	328
Ek-19. Yıllara göre Türkiye üzerinden Yunanistan sınırına deniz yoluyla yapılan geçişler.....	329
ÖZGEÇMİŞ.....	331

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABİDA	Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
C.	Cilt
CEAS	Common European Asylum System
EASO	European Asylum Support Office
ECOSOC	United Nations Economic and Social Council
ET	Erişim Tarihi
EURODAC	European Dactyloscopy
EUROPOL	European Police Office
EUROSUR	European Border Surveillance System
FRONTEX	European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union
FOO	FRONTEX Operasyon Ofisi
GFMD	Global Forum on Migration and Development
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GKA	Geri Kabul Anlaşmaları
ICMPD	International Centre for Migration Policy Development
ICS	International Chamber of Shipping

Kısaltmalar**Açıklamalar**

IMO	International Maritime Organization
IOM	International Migration Organization
m.	Madde
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
MTM	Mediterranean Transit Migration Dialogue
OJ	Official Journal
par.	Paragraf
RABIT-S	Rapid Border Intervention Teams
s.	Sayfa
S.	Sayı
SAR	International Convention on Maritime Search and Rescue
SIS	Schengen Information System
SOLAS	International Convention for the Safety of Life at Sea
ss.	Sayfa sayısı
TCK	Türk Ceza Kanunu
UMÖ	Uluslararası Mülteci Örgütü
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNTS	United Nations Treaty Series
vb.	Ve benzeri
VIS	Visa Information System
Vol.	Volume
vs.	Vesaire
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski bir kavram olan göç olgusu, insanların doğal afetler, ekonomik, sosyal ve siyasal sebepler, demografik değişimler, güvenlik, zulüm ve korku gibi nedenlerle yaşadıkları yerlerden bireysel veya kitlesel olarak başka bir yere nüfus hareketidir. Ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşen göçler iç göç olarak tanımlanırken, ulusal sınırları aşarak başka ülkelere yönelen göçler ise dış göçü veya uluslararası göçü oluşturmaktadır. Söz konusu tanımdan hareketle uluslararası göç, geçici bir zaman diliminde veya kalıcı olarak, çeşitli etkenlere bağlı olarak gönüllü veya zorunlu bir şekilde, bireysel veya gruplar halinde, düzenli veya düzensiz olarak, bir ülkeden başka bir ülkeye yer değiştirme süreci şeklinde de ifade edilebilir¹.

Günümüzde çeşitli nedenlerle göç eden insan sayısı gün geçtikçe artmakta ve göç hareketleri bütün dünyaya yayılmış küresel bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Devletlerde meydana gelen yapısal gelişmeler, ekonomik sıkıntılar, politik çalkantılar ve siyasal istikrarsızlıklar, devletlerarası çıkar çatışmaları, iç savaşlar, beklenmedik doğal afetler ve iklim değişikliği, açlık ve yoksulluk, salgın hastalıklar, özellikle yaygın insan hakları ihlalleri milyonlarca insanı yaşadıkları toprakları terk ederek yasal ve yasal dışı yollarla daha güvenli yerlere göç etmek zorunda bırakmaktadır. Bu bağlamda, can güvenliğini tehlikeye atarak düzensiz göç yollarını kullanan ve gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere göç eden uluslararası göçmenlerin sayısı son 50 yılda üç kattan fazla artarak, 272 milyon kişiye ulaşmıştır². Bu sayı dünya nüfusunun %3.5'ni oluşturmakla dünya tarihinde en yüksek göçmen sayısına ulaşmış bulunmaktadır.

2019 yılı istatistiklerine göre, göçmenlerin %56'sı (152.1 milyon) gelişmiş ülkelerde, %44'ü (119.6 milyon) az gelişmiş ülkelerde yaşamını sürdürmektedir. 82 milyon göçmen nüfusuna sahip Avrupa'dan sonra 59 milyon göçmen nüfusu ile Kuzey Amerika ikinci sırada, 49 milyon göçmene sahip Kuzey Afrika ve Batı Asya ise üçüncü sırada yer almaktadır. Tüm uluslararası göçmen nüfusun üçte ikisi yalnızca 20 ülkede yaşamaktadır. Bu kapsamda 51 milyon göçmen sayısı ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilk sırada yer

¹ Somuncu, B. (2006). *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Politikası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s. 2.

² United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2019, September). *United Nations Population Facts*.

https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Feb/un_2019_factsheet4.pdf (ET: 24.01.2021).

almakta, ardından Almanya (13 milyon), Suudi Arabistan (13 milyon), Rusya Federasyonu (12 milyon), Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda (10 milyon) gelmektedir³.

Özellikle göç hareketlerinin yasa dışı boyutu olarak karşımıza çıkan düzensiz göç, uluslararası toplum tarafından en önemli sınıraşan sorunlardan birisi, bir güvenlik tehdidi olarak kabul edilmektedir. Devletler arasında çeşitli alanlarda artan eşitsizlikler, yasal göçe getirilen sınırlamalar ve geliştirilen katı uygulamalar, insanları daha çok düzensiz göç hareketlerine itmektedir. Bu yönüyle göç akarsuya benzetilmektedir⁴. Genel anlamıyla düzensiz göç, hukuki düzenlemeler dışı hareket edilmesi; göç veren, göç alan veya transit göçe onay veren ülkelerin iç hukuk normları ile belirlenmiş kurallara aykırı davranılarak geçerli bir seyahat belgesi veya uluslararası dokümanı, pasaportu veya vizesi olmadan uluslararası hukukun belirlemiş olduğu sınır veya sınırların geçilmesi; bulundukları ülkeden ayrılma koşullarının tümünün yerine getirilmemesi veya esaslı koşullarının yerine getirilmemesi hallerinde gerçekleşmektedir⁵. Düzensiz göç beraberinde sosyo-demografik, ekonomik, siyasi sorunları getirmekle birlikte, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti gibi sınıraşan örgütlü suçların gerçekleşmesine de yol açtığından devletler, düzensiz göç sorununa bir çözüm aramaya ve bu göç hareketleri ile mücadele konusuna ağırlık vermeye başlamıştır. Konumuz açısından önem arz eden düzensiz göçmen türü yasa dışı yolları kullanan sığınmacılar ve potansiyel mültecilerdir. Çünkü çalışma boyu tartışılan devletlerin geri göndermeme ve sığınma başvurularını inceleme yükümlülükleri bu düzensiz göçmen türü için geçerlidir. Dolayısıyla düzensiz göç yollarını kullanan ekonomik göçmenler konumuz dışında tutulmuştur.

Hangi yöntemle (deniz, kara ve hava yolu ile) gerçekleştirilmesine bakılmaksızın genel olarak düzensiz göç hareketleri, devletlerin bazı alanlarda egemenliğini baskılayan ve böylece devletlerin ulusal güvenliğini tehlikeye düşüren bir unsur olarak ortaya çıkarak

³ United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2019). *International Migration Report 2019*. New York, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/InternationalMigration2019_Report.pdf (E.T. 25.01.2021)

⁴ Bu tanıma göre, “*akarasuyun önüne ne kadar set yapılırsa yapılsın, ya seti yıkıp akmaya devam edecek ya da kendisine yeni bir yol bularak oradan akıp gidecektir. Göç de aynı şekilde önü alınamaz bir harekettir.*” Bkz. Şenol, D., Atım, R. (2016). *Yasadışı Göç ve Türkiye*. 2. Uluslararası Ortadoğu Sempozyumunda sunuldu. Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, s. 5-6.

⁵ Bozkurt, K. (2018). *Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku, Mülteci Statüsü ve Sığınma*. İstanbul: Legal Yay., s. 23; Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku* (Beşinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 30-31.

geleneksel devlet yapısına ve devletlerin yerleşmiş kimliklerine meydan okumaktadır⁶. Devletler sınırlarını kimlerin geçtiğini kontrol etme konusunda egemen hakka sahip olduklarından, düzensiz göçmenlerin bu kontrolü baltalaması devlet egemenliğini tehdit etmektedir. Dolayısıyla, düzensiz göçün durdurulması, egemenliğin yeniden sağlanması için önemlidir. Düzensiz göç, devletin ulusal sınırlarının yasa dışı yollarla geçilerek, devletin izni olmadan gerçekleştirildiğinden devletin toprak bütünlüğünün ihlali anlamına gelmektedir. Devletler sınırlarının güvenliğini tesis etmekle yükümlü olup, sınır güvenliklerini korumak amacıyla vize rejimi uygular ve ülkeye girişleri bu rejime uygun prosedürlerle düzenlerler. Bu rejime uygun olmayan bir şekilde gerçekleşen düzensiz göç ise devletin sınır güvenliğinin ihlaline yol açmaktadır. Doğrudan devlet egemenliğine zarar vermesi nedeniyle, bu göç hareketleri ile mücadele devletler için büyük önem arz etmektedir.

Düzensiz göç hareketlerinde kullanılan yöntemler incelendiğinde, bu göç hareketlerinin yaygın olarak deniz yoluyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Deniz yoluyla düzensiz göç hareketlerinde ticaret gemilerine kaçak olarak binerek veya küçük bot ve benzeri deniz araçlarıyla hedeflenen bölgelere ulaşmaya çalışılmaktadır. Göçmenlerin sığınma prosedürlerine erişimlerini veya statü almalarını zorlaştırmak amacıyla uygulanan sıkı vize rejimi, sert sınır kontrolleri, açık denizlerde yürütülen denetim faaliyetleri ve birtakım yaptırım uygulamaları yoluna gidilmektedir. Kara veya havayoluyla ulaşımın oldukça sıkılaştırılmasının sonucu olarak göçmenler, elverişsiz koşullarda deniz yolculuğunu tercih etmekte, göçmen kaçakçıları veya insan tacirlerine yönelmekte ve bütün bunlar da tehlikeli sonuçlara neden olmaktadır.

Deniz yoluyla düzensiz göç, maliyeti az ancak karı çok olan bir sektör olması nedeniyle organize suç örgütlerince yasa dışı göç yolları arasında en çok kullanılan bir yöntemdir. Deniz yoluyla yapılan göçmen kaçakçılığı, göçmenler açısından en riskli yöntem olarak kabul edilmekte ve bu yolla yapılan kaçakçılık faaliyetleri sırasında çok fazla can kaybı yaşanmaktadır. Elverişsiz hava şartları, gemilerin tecrübesiz mürettebat tarafından kullanılması, uygunsuz deniz araçlarının kullanılması ve açık denizlerde yapılan hukuka aykırı müdahaleler ise bu can kayıplarının daha da artmasına neden olmaktadır.

⁶ Şener, B. (2017). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C. 6, S. 1, ss. 1-30, s. 19.

Dünya genelinde düzensiz göçmen sayılarının net olarak tespit edilmesi mümkün olmasa da, yasa dışı sınır geçişlerine ilişkin ülke bazındaki istatistikler, söz konusu alanda yürütülen çalışmaların önemini artırmaktadır. Özellikle, günümüzde deniz yolu ile düzensiz göç, Avrupa Birliği (AB) devletleri ve Türkiye başta olmak üzere pek çok devleti ilgilendiren küresel bir sorun haline gelmiştir. Bir güvenlik sorunsalı olarak ortaya çıkan bu göç hareketlerini devletler kendi imkanları ile önlemeye çalışmışlarsa da, sınıraşan nitelik taşıması yeni tedbirlerin alınmasını ve uluslararası iş birliğini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda AB, özellikle son 20 yıl içerisinde daha sert göç uygulamaları geliştirmeye başlamış, deniz yolu ile gerçekleştirilen düzensiz göçle mücadele kapsamında dış sınır denetimlerinin artırılmasının yanı sıra, üçüncü devletlerle iş birliğinin geliştirilmesi yoluna da giderek bu göçmenleri AB sınırlarına varmadan açık denizlerde veya kaynak devletlerin karasularında önlemeye çalışmıştır⁷.

FRONTEX raporları incelendiğinde, 2008-2019 yılları arasında AB sınırlarına yasa dışı yollarla giriş yapan ve AB sınırları içerisinde yasa dışı kaldıkları tespit edilen düzensiz göçmen sayısının yıllık olarak ortalama 500 bin-800 bin arasında değiştiğini söyleyebiliriz. 2020 yılında ise bu sayıda düşüş yaşanmış olup, yaklaşık 126 bin teşkil etmiştir⁸. Son dönemlerin en büyük mülteci/göçmen krizinin yaşandığı ve dolayısıyla AB'ye yönelik düzensiz göç hareketlerinde büyük ölçekte artış yaşandığı 2015 yılında bu sayı 1.8 milyonun üzerine çıkmıştır ki, bu göçmenlerin 1 milyondan fazlasının deniz yolunu kullandığı görülmüştür⁹. Bahsedilen dönemde deniz yoluyla Avrupa'ya ulaşmaya çalışan 3.771 kişi ise hayatını kaybetmiş veya denizde kaybolmuştur¹⁰.

Deniz yolunun kullanıldığı düzensiz göç faaliyetlerindeki son on yılda yaşanan artış ve buna bağlı olarak gerek yaşanan hak ihlalleri ve göçmen ölümleri gerekse ilgili devletlerin kamu düzenine ve güvenliğine aykırı davranılması, dünya kamuoyunun gündeminde yer

⁷ Saliji, T. (2018). *Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 2; Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Enforcement_of_immigration_legislation_statistics (ET: 24.01.2021).

⁸ Frontex. (2021). *Risk Analysis for 2021*, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_2021.pdf, (ET: 31.07.2021).

⁹ Frontex. (2016). *Risk Analysis for 2016*, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annula_Risk_Analysis_2016.pdf, (ET: 24.01.2021).

¹⁰ UNHCR. (2015). *Global Report 2015*, https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/GR_2015_Eng.pdf, (ET: 24.01.2021).

almış ve bu göç hareketleriyle mücadeleye ilişkin olarak hem devletler bazında hem de uluslararası örgütler çerçevesinde yeni çözümler arayışına girilmiştir.

Bu bağlamda çalışmada, öncelikle devletlerin deniz yolu ile gerçekleştirilen düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin önlenmesinde sahip oldukları yetki ve yükümlülükler ele alınmıştır. Bu yetki ve yükümlülüklerin yer aldığı mevcut yasal araçlar incelendiğinde; deniz hukukunu düzenleyen en kapsamlı metin niteliğinde olan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde (BMDHS) düzensiz göçün büyük ölçüde göz ardı edildiği, Sözleşmede deniz yoluyla göçmen kaçakçılığına karşı mücadeleye ilişkin özel hükümlerin yer almadığı, göç ve mülteci hukukunun temel belgesi sayılan 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nde (bundan sonra 1951 Mülteci Sözleşmesi) farklı deniz alanlarında geri göndermeme faaliyetleri ele alınmadığı, geri göndermeme ilkesinin coğrafi kapsamı, başka bir deyişle hangi deniz alanından başlayarak devletler için yükümlülük doğurduğu hususunun muğlak kaldığı görülmektedir. Ayrıca düzensiz deniz göçü ile başa çıkmak için özel bir kurumsal yapı bulunmamakta, bu nedenle soruna ilişkin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) dahil olmak üzere çeşitli kurumlar tarafından geçici olarak çözümler üretilmektedir. Sonuç olarak, deniz yoluyla düzensiz göç faaliyetlerinin düzenlenmesi noktasında tatmin edici olmayan bir çerçeve ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle denizde düzensiz göç hareketlerinin önlenmesi kapsamında devletlerin kullanabilecekleri yetkilerin ve göçmen kaçakçılığına karışan gemilere müdahale zamanı ilgili devletlerce uyulması gereken yükümlülüklerin belirlenmesindeki boşluk, “Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol” (bundan sonra Göçmen Kaçakçılığı Protokolü), IMO tarafından kabul edilmiş “Denizde Can Güvenliği Uluslararası Sözleşmesi” (SOLAS) ve “Uluslararası Arama ve Kurtarma Sözleşmesi” (SAR) ile doldurulmaya çalışılmıştır. Ancak önemle belirtmek gerekir ki, her ne kadar denizde arama ve kurtarma yükümlülüğünün ne zaman başlayacağı konusunda net kurallar ortaya koysa da SAR Sözleşmesi kendisi de, ihmal sonucu veya kasten başarısız olan kurtarmalara ilişkin ilgili devletin davranışının hukuki sonuçları ve sorumluluğu konusunu ele almamakta ve neticede tehlikede olan kişilere yönelik önleyici tedbirler alma konusunda pozitif bir yükümlülüğü bulunan Devletin “kurtarılma hakkını” ihlal eden davranışlarının hukuki sonuçlarına ilişkin hukuki çerçevede bir boşluk yaranmaktadır.

Devletler, denizde gerçekleştirilen göç hareketlerini önleme tedbirleri kapsamında bu göç hareketlerine karışan gemilere müdahale ederken, uluslararası insan hakları ve mülteci hukukundan kaynaklananlar da dahil olmak üzere, uluslararası hukukla öngörülen yükümlülüklerine bağlıdırlar. Geri göndermeme ilkesi bu açıdan özellikle önemlidir. Söz konusu yükümlülük gereği, devletler tarafından göçmenlerin zulme maruz kalabileceği veya temel insan haklarının risk altında olabileceği ülkelere “sınır dışı edilmeleri” veya “geri gönderilmeleri” yasaklanmaktadır. Bu noktada, geri göndermeme yasağının denizde nereden başlanması, devletlerin sınır ötesi durdurma tedbirleri uygularken geri göndermeme yükümlülükleriyle bağlı olup olmadıkları ve ne ölçüde bağlı olduklarına ilişkin sorular gündeme gelmektedir. Nitekim bu çalışma ile, uluslararası deniz hukuku ve örf adet hukuku kuralları uyarınca farklı deniz alanlarında devletlerin egemenlik yetkilerinin kullanılmasının, geri göndermeme ilkesinin uygulanmasında ve denizde sığınmacı ve mültecilerin korunmasında hangi zorluklara yol açtığı açıklanmaktadır. Esasen bir sığınmacının statüsünün belirlenme prosedürlerine erişimini engellemek için yapılan denizde önleme mekanizmalarına özellikle dikkat gösterilmekte, devletlerin uluslararası hukuk kapsamındaki hak ve yükümlülükleri ile bu hükümlerin pratikte nasıl uygulandığı arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır.

Denizde düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı ile mücadele çerçevesinde mevcut olan bütün bu hukuki boşluklar, devletlerce gerçekleştirilen keyfi uygulamalara yol açmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda; devletin hukuk düzenine ve egemenliğine yönelik bir tehdit oluşturan, can kaybına ve göçmen hakları ihlaline yol açan ve uluslararası örgütler tarafından bir güvenlik sorunsalı olarak değerlendirilen deniz yolu ile gerçekleştirilen düzensiz göç faaliyetleri ile başa çıkılması için, göçe ilişkin deniz hukuku düzenlemelerindeki boşlukların ve denizde düzensiz göçün etkili bir şekilde düzenlenmesini engelleyen sorunların ortaya koyulması, düzensiz deniz göçü ile mücadele çerçevesinde devletlerin kullanabilecekleri yetkilerin ve denizden gelen sığınmacıların korunmasına ilişkin uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerinin belirlenmesi, uluslararası örgütlerce geliştirilen uygulamaların etkinliğinin araştırılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda devletlerin egemenliğine ve devlet güvenliğine aykırı davranmaksızın ve aynı zamanda da göçmen hakları açısından herhangi bir ihlal oluşturmaksızın denizde düzensiz göçün en iyi şekilde nasıl düzenlenmesi gerektiği sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda tez dört ana bölüm halinde incelenmiştir. Çalışmanın kavramsal çerçevesinin ele alındığı ikinci bölümünde; uluslararası göç olgusu tanımlanarak uluslararası göçün nedenleri ve çeşitleri, özellikle düzensiz göçe ilişkin kavramsal tartışmalar ayrıntılı olarak incelenmiş; konuyla ilgili mevcut uluslararası hukuki düzenlemelere ve bu düzenlemelerde yer alan boşluklara değinilmiştir.

Mevcut hukuki düzen çerçevesinde, deniz yolunun kullanıldığı düzensiz göç hareketlerinin ve göçmen hakları ihlalinin önlenmesi adına bu göç hareketleri ile mücadelede uluslararası hukukun bir sujesi olarak devletlerin yetki ve yükümlülüklerinin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın üçüncü bölümünde; deniz hukuku özelinde düzensiz göç alanındaki hukuki düzenlemeler ışığında devletlerin farklı deniz alanlarındaki yetki ve yükümlülükleri belirlenmekte, düzensiz göçün deniz hukuku çerçevesinde nasıl düzenlendiğine değinilmekte ve denizde göçün düzenlenme yeterliliğinin çeşitli deniz alanlarında nasıl tahsis edildiğinden bahsedilmektedir. Daha sonra devletlerin çeşitli kurtarma yükümlülüklerinin etkililiği değerlendirilmekte, mülteci hukukunun temel ilkesi olarak kabul gören geri göndermeme ilkesinden doğan yükümlülükleri ve bu yükümlülüklerin deniz yoluyla düzensiz göç faaliyetlerini önlemede uygun bir referans noktası sağlayıp sağlamadığı incelenmektedir. Ayrıca, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve mültecilik ve insan haklarına ilişkin diğer uluslararası antlaşmalarda düzenlenen ve aynı zamanda bir uluslararası örf adet kuralı olarak kabul edilen geri göndermeme ilkesinin ülke dışı uygulanması analiz edilmekte ve deniz sınırları bağlamında bu yükümlülüğün devlet ülkesinin ötesinde de geçerli olup olmadığı hususu tartışılmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde; deniz yolunun kullanıldığı düzensiz göçün önlenmesinde uluslararası hukukun diğer sujesi olarak uluslararası örgütlerin uygulamalarına ve mücadelesine yer verilmiş olup, bununla aslında, düzensiz göçle mücadelede uluslararası iş birliğinin etkinliğinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda; düzensiz göç hareketlerinde hedef olarak en çok tercih edilen AB üyesi devletler olduğundan, AB'nin düzensiz göçle mücadele kapsamında ortak göç politikası oluşturma çabaları, spesifik olarak deniz yoluyla düzensiz göç hareketleri ile mücadele çerçevesindeki hukuki düzenlemeleri ve kurumsal yapısının gelişim süreci, geri kabul anlaşmaları gibi mücadele araçları ele alınmaktadır.

Çalışmanın sonuncu bölümünde, gerek ekonomik gelişimi açısından Kuzey Afrika ve Orta Doğu devletlerinden gelen göçmenler için hedef ülke konumunda olması gerekse nihai hedefi AB devletleri olan göçmenlerin transit olarak kullandıkları ülke haline gelmesi bakımından AB için büyük önem arz eden Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesi incelenmiştir. Türkiye'ye yönelik uluslararası göç faaliyetleri ve bu göç faaliyetlerinin nedenleri; deniz yoluyla gerçekleşen düzensiz göç hareketlerinde transit ülke konumunda olan Türkiye'nin bu göç hareketlerinin azaltılması, önlenmesi veya kontrol altına alınması adına oluşturduğu hukuki düzenlemeler; ilgili alanda AB müktesebatına uyumluluk kapsamında değişen kurumsal yapısı ve uygulamaları; Türkiye'nin düzensiz deniz göçünün önlenmesi çerçevesinde kullandığı yetki ve yükümlülükler; düzensiz göç alanında uluslararası iş birliği çabaları bu bölümde yer alan diğer konulardır.

Bu tez çalışması, birincil kaynaklarla birlikte ikincil kaynaklardan elde edilen verilere göre düzenlenmiştir. Konu ile ilgili verilerin toplanmasında yayınlanmış kitap ve makalelerin yanı sıra, AB Konseyi, AB Parlamentosu ve Komisyonu, Türkiye Dışişleri Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı'nın resmi web sayfalarında yer alan belgelerden, AB Antlaşmaları da dahil olmak üzere Parlamento, Komisyon ve Konsey karar ve direktiflerinden de yararlanılmıştır. Göç istatistiklerinin analizi zamanı Birleşmiş Milletler (BM) ve organlarının, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), FRONTEX, Eurostat gibi uluslararası kurumların rapor ve istatistiklerinden, ayrıca T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, T.C. Sahil Güvenlik Komutanlığı gibi kurumların verilerinden de yararlanılmıştır.

2. DÜZENSİZ GÖÇ HAREKETLERİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ VE ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

2.1. Kavramsal Açıdan Göç Olgusu ve Uluslararası Göç

Tarih boyu mevcut olan göç olgusu, insanın yaşamının kalan kısmını geçirmek için, tamamen veya geçici olarak bir yerleşim yerinden (ülke, kent, kasaba, köy) başka bir yere gerçekleştirdiği nüfus hareketidir¹¹. Göç, insanların yaşadıkları ülke içinde veya bir ülke hudutlarından başka bir ülkeye süresine veya şekline bakılmaksızın bireysel veya kitlesel olarak yer değiştirmeleri olarak da tanımlanmaktadır¹². Bir başka tanıma göre ise göç, bireylerin zorunlu olarak veya sosyo-kültürel nedenlerden dolayı yaşam alanlarını değiştirmeleridir¹³.

IOM'un tanımına göre göç, insanların, süresine, şekline ve göç etme nedenine bakılmaksızın ulusal ülke sınırları dahilinde yer değiştirmeleri veya uluslararası bir sınırı geçmeleri ile sonuçlanan kitlesel veya bireysel nüfus hareketleridir. Bu nüfus hareketlerine mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, ekonomik ve diğer amaçlarla göç eden kişiler dahildir¹⁴.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle göç olgusu, en geniş anlamıyla “nüfus hareketliliği” şeklinde nitelendirilebilir ki, bu da sadece fiziki bir yer değiştirme değil, sosyo-ekonomik ve kültürel bir yapıdan diğerine geçme anlamına da gelmektedir. Bu anlamda “nüfus hareketliliği”nin iki farklı türü ortaya çıkmaktadır: İç göç ve dış göç. Her iki kavram için de belirleyici unsur devletin sınırlarıdır. İç göç (*migration*), insanların bireysel veya kitlesel olarak aynı ülke içinde yerleşmek amacıyla yer değiştirmesidir¹⁵. Dış göç (*emigration*) ise, başka bir ülkeye yönelen insan hareketi olup, burada göçün uluslararası boyutu ortaya çıkmaktadır. Burada kastedilen, yabancılar hukuku açısından dış göç olup, bu olguya

¹¹ Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi, s. 9.

¹² Çiçekli, B. (2013). *Açıklamalı Göç ve İltica Hukuku Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü ve İsveç Uluslararası Kalkınma ve İş Birliği Ajansı, s. 39.

¹³ Günay, E., Atılğan, D. ve Serin, E. (2017). “Dünyada ve Türkiye’de Göç Yönetimi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 2, ss. 37-60, s. 38.

¹⁴ Özdal, B. (2018). *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye* (Birinci Baskı). Bursa: Dora Basım-Yayın Dağ. Ltd., Şti., s. 7; IOM. (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*. No: 31. İsviçre, s. 22, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, (ET: 24.01.2021); UN, [https://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration/index.html#:~:text=The%20UN%20Migration%20Agency%20\(IOM,the%20causes%20for%20the%20movement,\(ET:24.01.2021\).](https://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration/index.html#:~:text=The%20UN%20Migration%20Agency%20(IOM,the%20causes%20for%20the%20movement,(ET:24.01.2021).)

¹⁵ Öktem, M. S. (2018). *Uluslararası Göç Hukukunda Çocuklar ve Hukuki Statüleri*. İstanbul: Onikilevha Yay., s. 11.

literatürde yaygın şekilde “uluslararası göç” denilmektedir. Uluslararası göç kavramı duruma göre, “dışa göç”, “içe göç” ve “transit göç” olmak üzere üç farklı anlamı ifade edebilmektedir¹⁶.

BM’in uluslararası göç tanımına göre göç, kişilerin bir ülkenin sınırlarını aşarak başka bir ülkede bir yıl veya daha uzun süre yaşamak amacıyla yer değiştirmeleridir¹⁷. BM’in göç tanımından anlaşılabacağı üzere, geçici yer değiştirmeler göç olarak nitelendirilmemektedir.

AB mevzuatına göre ise göç, AB üyesi olmayan devletlerden gelen kişilerin, AB üyesi devletlerin ülkelerinde 12 aydan fazla olmamakla birlikte, belli bir süre ikamet etmeleridir¹⁸.

20. yy’da yaşanan gerek Birinci Dünya Savaşı gerekse İkinci Dünya Savaşı dünyanın birçok yerinde kitlesel göçlere neden olmuştur. Bu süreçte göçmen, sığınmacı, mülteci, geçici koruma gibi konuyla alakalı kavramlar gündeme gelmiş ve sıkça kullanılmaya başlamıştır. Bu terimlerin çok fazla kullanılmasıyla birlikte kavram kargaşası ortaya çıkmıştır¹⁹. Hukuki açıdan göçmenlerin statülerini daha iyi analiz edebilmek için bu kavramların tanımlarında bir ayrımına gidilmesi gerekmektedir.

İlk olarak göçmen kavramı ele alınırsa, kavram üzerinde ortak bir tanım bulunmamaktadır. Genel kabul gören anlamıyla göçmen (*migrant*), refah seviyesi yüksek olan ülkelere kendi iradesiyle yasal veya yasa dışı yollarla göç eden kişidir²⁰. Göçmen kavramının tanımlanmasında birçok devlet BM’in yaptığı tanımı temel almaktadır. Söz konusu tanıma göre göçmen, uluslararası korumaya ihtiyacı olmayan ve olağan olarak yaşadığı ülkenin dışında kısa veya geçici olmayan bir süre yaşayan kişidir²¹. Gerçekte ise

¹⁶ Uluslararası literatürde, “*emigration*” kavramı ile bir ülkeden dışarı gerçekleşen göç kastedilmekte olup, dışarı göç edenlere de “*emigrant*” denilmekte; “*immigration*” kavramı ile başka bir ülkeden ülke içine gerçekleşen göç kastedilmekte olup, içeri göç edenlere “*immigrant*” denilmekte; bir ülkeden çıkıp başka bir ülkeye gitme amacıyla transit olarak üçüncü bir ülkede bulunmaya “*transit migration*”, transit geçecek göçmenlere ise “*transit migrant*” adı verilmektedir. Bkz. IOM, (2013), s. 86-89.

¹⁷ United Nations, <https://refugeesmigrants.un.org/definitions>, (ET: 24.01.2021)

¹⁸ European Commission (2018). *Asylum and Migration Glossary 6.0*. European Migration Network, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/docs/interactive_glossary_6.0_final_version.pdf, (ET: 25.01.2021).

¹⁹ Deniz, T. (2014). “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”. *TSA Dergisi*, C. 18, S. 1, ss. 175-204, s. 177-178.

²⁰ Yiğittepe, L., Çaykara, Y. H. (2019) “Göç ve Göçmen Kaçakçılığı Suçları: Türkiye ve İtalya Örneği”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C. 22, S. 1, ss. 83-92, s. 84.

²¹ UNHCR. (2016). *The 10-Point Plan in Action*, 2016-Glossary, p. 281, <https://www.refworld.org/docid/59e99eb94.html>, (ET:24.01.2021).

göçmen kavramı daha karmaşıktır. Dolayısıyla göçmen terimi, içinde bulundukları ekonomik ve sosyal koşullardan memnun olmayan ve kendilerinin ve aile bireylerinin refah düzeyini arttırmak isteyen kişilerin başka bir ülkeye veya bölgeye göç etmesi sonucu ortaya çıkmaktadır²².

Mülteci (*refugee*), aşağıda detaylı olarak incelenecek olup, ırkı, dini, etnik kökeni, belli bir topluma veya siyasi düşüncelere bağlılığı nedeni ile zulme uğrayacağı korkusuyla vatandaşı olduğu devletin ülkesi dışında yaşayan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan bireydir (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 1/A/2)²³.

Sığınmacı (*asylum seeker*) ise, ilgili ulusal ya da uluslararası antlaşmalar gereği herhangi bir ülkede mültecilik statüsü başvurusunda bulunmuş, ancak resmi olarak mültecilik statüsü tanınmamış olan kişilerdir²⁴. Bu tanımlardan yola çıkarak göçmenlerin kendi iradeleriyle yer değiştirdikleri, mülteci ve sığınmacıların ise baskı ile yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır.

Diğer kavram olan geçici koruma, silahlı çatışma, yaygın şiddet, insan hakları ihlalleri ve doğal afet gibi nedenlerle ülkesini kitlesel olarak terk etmek zorunda kalmış kişilerin güvenli bir yere erişimini sağlamak ve bu kişilerin geldikleri ülkeye geri gönderilmelerini engellemek adına uygulanan bir koruma biçimidir ve bu özelliğinden dolayı geçici koruma belirli bir zaman ile sınırlıdır²⁵.

Uluslararası göç olgusu, ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve demografik boyutlarıyla bir arada düşünülmesi gereken bir olgudur²⁶. AB'nin göç olgusuna ağırlıklı olarak hangi boyuttan yanaştığı ise, 2017 yılı Temmuz ayında yayımlanan AB Komisyonu belgesinde

²² UNHCR. (2019). *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees*, Reedited, UN Doc HCR/1P/4/ENG/REV. 4, par. 62, <https://www.unhcr.org/publications/legal/5ddfc47/handbook-procedures-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention.html>, (ET: 24.01.2021).

²³ Convention Relating to the Status of Refugees, 28 July 1951, 189 United Nations Treaty Series (UNTS) 137, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1954/04/19540422%2000-23%20AM/Ch_V_2p.pdf, (ET: 24.01.2021).

²⁴ Demirhan, Y., Aslan, S. (2015). "Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi". *Birey ve Toplum Dergisi*, C. 5, S. 1, ss. 23-62, s.26.

²⁵ İneli Cığır, M. (2016). "Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine". *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, ss. 62-92, s. 69.

²⁶ Mutluer, (2003), s. 9.

açıkça görülmektedir. Belgenin “Avrupa Birliği ve Göç Krizi” başlığından da anlaşıldığı üzere, günümüzde AB’de göç olgusu bir kriz konusu olarak öne çıkmaktadır²⁷.

Günümüzde gerek yasal yollarla gerekse siyasi istikrarsızlık, savaş ve silahlı çatışmalar, doğal afet, açlık, aile birleşimi, ekonomik ve sosyal refah düzeyini arttırmak amacıyla can güvenliğini tehlikeye atarak düzensiz göç yollarını kullanan ve gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere göç eden uluslararası göçmenlerin sayısı son 50 yılda üç kattan fazla artarak 281 milyon kişi oluşturmuştur ki, bu da dünya nüfusunun %3.6’na denk gelmektedir²⁸. 2050 yılında ise uluslararası göçmenlerin sayısının 405 milyona (%4.16) çıkacağı tahmin edilmektedir²⁹.

2.1.1. Uluslararası Göçün Nedenleri

Oldukça dinamik ve çok yönlü bir hareket olan göç, farklı disiplinlerarası olgu olmakla birlikte, nedenleri ve göçe etki gösteren faktörler açısından da farklılık gösterebilmektedir. Göçler tarihine baktığımızda, göçleri tetikleyen dört temel faktör (doğal, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi) olduğunu görebiliriz. İnsanları göç etmeye iten bu faktörlerden bazen biri veya birkaçı, diğerleri ile karşılaştırıldığında daha fazla ağırlık kazanmış, çoğu zaman ekonomik, sosyal ve kültürel sebepler iç içe girmiş şekilde gelişmiştir³⁰.

2.1.1.1. Doğal Nedenler

Tarihteki ilk göçler, hayatta kalma amacıyla doğa olayları sonucunda gerçekleşmiştir. Yanardağ patlamaları, depremler, iklim değişikliği, fırtına, sel, kasırga, hortum, kıtlık ve kuraklık gibi doğal nedenlere dayanan bu göçler, genellikle kitlesel ve kalıcı nitelik taşımaktadır. Örneğin, Afrika’da her yıl milyonlarca insan doğal afet ve kuraklık gibi nedenlerden dolayı yaşadıkları bölgelerde evlerini terk etmek zorunda kalmaktadırlar³¹. Yeryüzünde iklim değişiklikleri neticesinde yaşanan doğal afetler, her ne kadar ülkelerini

²⁷ Şemşit, S. (2018). “Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bakış”. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C. 25 S. 1, ss. 269-289, s. 271.

²⁸ UN Department of Economic and Social Affairs. (2020). “*International Migration 2020 Highlights*”, <https://www.un.org/en/desa/international-migration-2020-highlights> (ET: 24.07.2021).

²⁹ UN Department of Economic and Social Affairs. (2017). *The International Migration Report 2017*. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf, (ET: 25.01.2021).

³⁰ Özdal, (2018), s. 30.

³¹ Günay vd., (2017), s. 41-42.

terk etmek istemeseler de, insanları yer değiştirmeye zorlamaktadır³². Bu durumda doğal nedenler göçü artıran önemli etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1.2. Sosyal ve kültürel nedenler

Sosyal sebeplerin en önemlisi, “din” olgusudur. Çünkü din, tarih boyu yaşanan kitlesel göçler üzerinde pek fazla etkili olmuştur. Skolastik düşüncenin hakim olduğu Ortaçağ Avrupası’nda ve İslamiyet’teki Halifeler döneminde gerçekleştirilmiş istila ve fetih hareketlerinin kaynağını din olgusu oluşturmaktadır³³.

Bir diğer sosyal nedenli göç türü ailevi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Çeşitli faktörlerden (kültürel, ekonomik veya siyasi) dolayı dağılan ailelerin tekrar birleşmeleri, bazı hallerde bir başka göç nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailevi nedenlerden kaynaklanan göçlere en iyi örnek olarak, 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik durgunluğun ardından, göç almakta olan bazı Avrupa devletlerince işgücü göçü alımı durdurulduktan sonra, söz konusu devletlerde bulunan işçilerin, vatandaşı oldukları devletlerde yaşayan ailelerini yanlarına almalarıyla yaşanan göç hareketlerini gösterebiliriz³⁴. “Aile birleşimi” olarak nitelendirilen bu göçler sonucunda Avrupa devletlerinde çalışan yabancı işçiler, 1973 yılından bu yana “misafir işçilik”ten “göçmen” statüsüne geçerek bulundukları ülkelerde daimi olarak yaşamaya başlamışlar³⁵.

Sosyal ve kültürel nedenlerden bir diğerini de, eğitim amaçlı göç oluşturmaktadır. Eğitim amaçlı göçü teşvik eden en temel unsur, eğitime duyulan ihtiyaçtır³⁶.

2.1.1.3. Ekonomik nedenler

Bölgeler ve ülkeler arasındaki göç hareketlerinin ana nedeni büyük oranda ekonomik gerekçelere dayanmaktadır. Bu bağlamda; daha yüksek gelir elde etme arzusu, farklı bir

³² Dönmez Kara, C. Ö. (2015). *Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye’nin Politikaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, s. 18-19.

³³ Özdal, (2018), s. 31.

³⁴ Özdal, (2018), s. 32.

³⁵ Federal Almanya Cumhuriyeti yürüttüğü göç politikası gereği, 1955 yılından bu yana ülkesinde bulunan “yabancı” işçileri “misafir işçi (Gastarbeiter)” olarak tanımlamaktadır. Bkz. <https://en.wikipedia.org/wiki/Gastarbeiter>, (ET: 24.01.2021).

³⁶ Başel, H. (2007). “Türkiye’de Nüfus Hareketleri ve İç Göçün Nedenleri”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, C. 1, S. 53, ss. 515-542, s. 522.

aland ve daha iyi şartlarda çalışma isteği, yeni yatırımların iş olanaklarını arttırdığı bölgelere akın, düşük ücretler, yüksek vergi oranları, yatırımı engelleyecek düzeydeki gider yükü, ekonomik istikrarsızlık, gelir dağılımındaki bozulmalar, kötü çalışma şartları, düşük kalitede kentsel yaşam, işsizlik oranlarındaki artış, işgücü kıtlığı ve işgücünün dengesiz dağılımı, sosyal güvenlik ve sağlık sistemindeki eksiklikler ve tüm bunlara bağlı olarak yoksulluğun artması gibi birçok ekonomik neden sıralayabiliriz³⁷. Ekonomik nedenlerle göç edenler, genellikle işgücü göçmenleridir ki, halihazırda bu göçmenlerin sayısı 164 milyonu aşmış bulunmaktadır³⁸.

2.1.1.4. Siyasi nedenler

Yaşadıkları ölkelerde mevcut etnik ayrımcılık, siyasi istikrarsızlık, rejim değişiklikleri, totaliter yönetimler, vatandaş mübadele politikaları, işgal, terör, devrim vb. siyasi etkenler de göç hareketlerine neden olan temel faktörlerden biridir³⁹. Zira siyasi nedenli göçler irade dışı (zorunlu) ve kalıcı nitelikli göçlerdir ve bu nedenlerden dolayı göç edenler de genellikle mülteciler ve sığınmacılardır⁴⁰.

Savaşlar, siyasi nedenlerden kaynaklı göçlerin en başlıca sebebidir. Zira tarih boyu birçok göç hareketi savaş nedeniyle gerçekleşmiştir⁴¹. Bu bağlamda ilk aklımıza gelen örnek, I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında yaşanan göçlerdir.

Bunların yanı sıra, siyasi etkenlerden kaynaklanan göç bazı durumlarda güvenlik nedenlerini de kapsamaktadır. İç savaş, baskı, iç karışıklık, hayat şartları, güvensizlik ortamı gibi sorunlar güvenlik nedenlerinin oluşmasına zemin yaratmaktadır. Bu bağlamda Ortadoğu'da oluşan göç krizine Suriye'de iç savaşın başlaması ve bölgede güvenliğin tamamen ortadan kalkması neden olmuştur. Siyasi nedenlerle göç edenler ilk olarak can

³⁷ Bayraklı, C. (2007). *Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenler Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, s. 29; Sayın, H. (2017). "Uluslararası Güvenlik ve Göçmen Kaçakçılığı, Uluslararası Güvenlik ve Göçmen Kaçakçılığı". *İktisadiyat Dergisi*, C. 1, S. 1, ss. 133-144, s. 138-139.

³⁸ UN, *Key Global Migration Figures 2017 – 2019*, <https://migrationdataportal.org/sites/default/files/2019-10/key-global-migration-figures.pdf>, (ET: 24.01.2021).

³⁹ Aksoy, Zeynep. (2012). "Uluslararası Göç ve Kùltürlerarası İletişim". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 20, ss. 292-303, s. 294.

⁴⁰ Dönmez Kara, (2015), s. 20.

⁴¹ Bayraklı, (2007), s. 31.

güvenliklerini sağlamak adına daha güvenli yerlere göç etmekte, ardından refah düzeyi daha yüksek ülkelere yeniden göç etmektedirler⁴².

2.1.2. Uluslararası Göçün Türleri

Uluslararası göçün nedenleri, hiç kuşkusuz türlerini de belirlemede etkin role sahiptir. Bu anlamda göçün nedenleri ile türleri arasında neden sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Küresel düzeyde ve AB’de yoğun bir şekilde gerçekleşen ve çok boyutlu etkileri olan uluslararası göç hareketleri farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır. En geniş anlamıyla uluslararası göç veya dış göç, bir devlette yaşayanların, kendi ulusal sınırlarını başka bir devlet ülkesinde bir yıldan fazla süre kalmak veya uzun süre çalışmak amacıyla aşmaları şeklinde tanımlanabilir⁴³. Siyasi ve dini baskı, işsizlik, savaş vb. etkenlerden kaynaklanan uluslararası göçler; beyin göçü, işçi göçü, mübadele göçü, siyasal, sosyal ve ekonomik göçleri kapsamaktadır.

2.1.2.1. Beyin göçü

Yurt içinde ve yurt dışında eğitim görmüş bireylerin, nitelikli alanlarda uzmanlaşarak, yaşam koşullarını ve çalışma alanlarını istenilen düzeye çıkartmak ve ekonomik açıdan daha fazla kazanım elde etmek amacıyla başka ülkelere yaptıkları göç hareketidir⁴⁴. Beyin göçüne konu olanlar iki farklı grupta toplanır, bunlardan ilki meslek adamlarıdır. Bu gruba dahil olanlar, eğitim ve öğrenim görmüş, gelişmiş bir ülkenin işgücüne katılmak için gelişmekte olan bir ülkeden ayrılan kişilerdir. İkinci gruba dahil olanların amacı ise, başlangıçta gidilen ülkeye yerleşmek değil, öğrenim görmektir. Bu grubu oluşturan kişiler, yani öğrenciler, öğrenim süreleri zarfında gittikleri ülkede kalıp çalışarak beyin göçünde asıl büyük potansiyel arz eden kesimi temsil etmektedirler⁴⁵.

⁴² Dönmez Kara, (2015), s. 20-21.

⁴³ Özdal, (2018), s. 34.

⁴⁴ Günay vd., (2017), s. 44.

⁴⁵ Sayın, Y., Usanmaz, A., Aslangir, F. (2016). “Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 18, S. 31, ss. 1-13, s. 3.

2.1.2.2. İşgücü veya emek göçü

Yaşamlarını daha iyi şartlarda ve koşullarda sürdürmek isteyen insanların iş olanakları az olan ülkelere daha gelişmiş ve iş olanakları daha fazla olan ülkelere yönelik gerçekleştirdikleri göç hareketidir⁴⁶. Uluslararası işgücü hareketleri, genel tanımı itibarıyla “gönüllü” niteliktedir, kısa süreli, uzun süreli veya mevsimlik olabilir.

2.1.2.3. Mübadele Göçü

Birden fazla ülkenin kendi aralarında yaptıkları anlaşmalar gereği, ülkelerinde yaşayan nüfusun bir kısmının karşılıklı olarak yer değiştirmesi hareketi olarak tanımlanmaktadır⁴⁷. Mübadele göçleri gönüllü göç türü değildir, zorunlu göç kapsamında yer almaktadır.

2.1.2.4. Sürekli ve geçici göç

Uluslararası göç türlerinin belirlenmesinde başvuru kriterlerinden biri zaman kavramıdır. Bu bağlamda uluslararası göç, sürekli (kalıcı) ve geçici göç olarak sınıflandırılmaktadır. Süresi bir yıl ve daha fazla olan göç hareketleri *sürekli göç*, süresi bir yıldan daha az olan göçler ise *geçici göç* olarak kabul edilmiştir. İnsanların yaşadıkları yerleri terk ederek herhangi bir süre sınırlaması olmaksızın hayatlarını başka ülkelerde sürdürebilmek için yaptıkları *sürekli göç* hareketleri her zaman zorunlu değildir, gönüllü de yapılabilmektedir⁴⁸. Başka bir tanıma göre, geri dönmek üzere yapılan göç sürekli göç, belirli bir süre için bir yerden başka bir ülkeye yapılan göç hareketleri geçici göç olarak nitelendirilmektedir⁴⁹. *Geçici göçler*, belirli bir zaman diliminde belirli bir sebepten dolayı herhangi bir ülkeye yapılan göç hareketleridir⁵⁰. Geçici göç sanatçıları, hizmet sunucuları, uluslararası öğrenci ve öğretmenleri, araştırmacıları, mevsim işçilerini ve tatil yapmak, gezmek, dinlenmek amacıyla belli bir süre aralığında göç eden diğer kişileri

⁴⁶ Yıldırımoglu, H. (2005). “Uluslararası Emek Göçü: Almanya’ya Türk Emek Göçü”. *Kamu-İş Dergisi*, C. 8, S. 1, ss. 1-24, s. 2.

⁴⁷ Şenol ve Atım, (2016), s. 5.

⁴⁸ Sayın vd., (2016), s. 2-3.

⁴⁹ Mutluer, (2003), s. 10.

⁵⁰ Naz, Y. (2015). *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikası ve Uluslararası Göçün Türkiye’deki Güncel Sorunları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, s. 20.

kapsamaktadır⁵¹. Geçici göçlerde göç edenler geldikleri yere kısa bir süre döndükleri için bu göç hareketleri göç edilen ülkenin sosyal yapısını etkilemez⁵².

2.1.2.5. Gönüllü ve zorunlu göç

İrade kavramı esas alındığında ise uluslararası göçler, gönüllü (serbest) ve zorunlu (mecburi) göçler olarak sınıflandırılabilir.

Gönüllü göç, insanların kendi iradeleri doğrultusunda herhangi bir kısıtlama ya da baskıya maruz kalmadan yaptıkları göç hareketleridir. Bu göç türünün en bilinen örnekleri olarak aile birleşimi ve ekonomik amaçlı göçleri gösterebiliriz. Gönüllü göçler, insanların daha kaliteli bir eğitim alabilmek ve daha iyi bir yaşam sürdürebilmek için kendi iradeleri ile gerçekleştirdikleri göç türüdür⁵³.

Zorunlu göç, politik ve ekonomik istikrarsızlık, savaş ve etnik çatışmalar, doğal afet ve açlık veya yönetimde bulunanlar baskıcı rejimlerin bireyleri açık veya kapalı bir şekilde zorlamaları ya da zulümleri sonucunda yaşanan göç hareketleridir⁵⁴.

2.1.2.6. Düzenli göç

Son sınıflandırma ise, yasal ve yasa dışı göç ya da literatürde daha çok tercih edilen ifadeyle, düzenli ve düzensiz göç arasındaki sınıflandırmadır.

Düzenli göç, kişinin veya insan topluluğunun vatandaşı olduğu devlet ülkesinden ayrılarak bulundukları ülkeye geçerli bir seyahat veya ülkeye giriş izin belgesi, pasaport ve vize ile girdikleri; bulundukları devlet ülkesinde ulusal düzenlemelerine uygun olarak ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belge alarak yaşamaya başladıkları göç

⁵¹ Şemşit, (2018), s. 21.

⁵² Dönmez Kara, (2015), s. 28.

⁵³ Yılmaz, A. (2014).“Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9, S. 2, Ankara, ss. 1685-1704, s. 1687.

⁵⁴ Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd.Şti., s. 13; NAZ, (2015), s. 21.

hareketidir⁵⁵. Düzenli veya yasal göç konusunda gerekli izin veya prosedürler her devletin kendi ulusal mevzuatıyla düzenlenmektedir⁵⁶.

Göç türü olarak yasal ve yasa dışı göç ayrımında, giriş ve çıkış yapılacak devletlerin yasal olarak göç hareketini onamaları, izin vermeleri, hukuki çerçeveyi şekillendirmeleri ve göç hareketinin buna dayalı olarak gerçekleştirilmesi esası vardır. Bu noktada göçün, bireyin hür iradesi dahilinde veya iradesi dışında gerçekleştirilmesi ikinci planda yer almaktadır. Yasa dışı göç kararı alınırken, her ne kadar bu kararı tetikleyen zorlayıcı etkenler söz konusu olsa da birey göç etme kararını çoğu zaman kendi özgür iradesiyle almaktadır⁵⁷. Dolayısıyla bir göç hareketinin yasal göç kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, göçün bireylerin özgür iradeleriyle gerçekleşip gerçekleşmediği hususu ile alakalı olmayıp, bu kişilerin giriş veya çıkış yapılacak ülkelerde gerekli yasal izinlere sahip olup olmadıkları ile saptanır.

2.1.2.7. Düzensiz göç

Düzensiz göç (*irregular migration*) olgusu, fiili olarak tarihen mevcut olsa da kavram olarak 1920’li yıllara dek kullanılmamıştır⁵⁸. Aslında düzensiz göç ile tam olarak neyin kastedildiği muğlak olsa da⁵⁹ genel anlamıyla hukuki düzenlemeler dışı hareket edilmesi; göç veren, göç alan veya transit göçe onay veren ülkelerin iç hukuk normları ile belirlenmiş kurallara aykırı davranılarak geçerli bir seyahat belgesi veya uluslararası dokümanı, pasaportu veya vizesi olmadan uluslararası hukukun belirlemiş olduğu sınır veya sınırların geçilmesi; bulundukları ülkeden ayrılma koşullarının tümünün yerine getirilmemesi veya esaslı koşullarının yerine getirilmemesi hallerinde gerçekleşmektedir⁶⁰.

Düzensiz göçmen, transit olarak geçtiği veya bulunduğu ülkede yasal statüsü sorunlu olan kişilerdir. Özetle, düzensiz göçü doğuran yasal sorunlar ülkeye giriş, ülkeden çıkış,

⁵⁵ Bozkurt, (2018), s. 24; IOM, (2013), s. 26.

⁵⁶ Akçadağ, E. (2012). *Yasadışı Göç ve Türkiye*. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi. Rapor no: 42, İstanbul: Bilgesam Yayınları. s. 3-4.

⁵⁷ Deniz, (2014), s. 37.

⁵⁸ Topcuoğlu, R. A. (2016). “Göç Yazınındaki Düzenli/Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama”. *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 34, ss. 1-20, s. 10.

⁵⁹ Şemşit, S. (2010). *Avrupa Birliği Göç Politikasının Güvenlikleştirilmesi ve Dışsallaştırılması: Türkiye’ye Yansımaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s. 23.

⁶⁰ Levoy, M., Geddie, E. (2010). “Irregular Migration: Challenges, Limits and Remedies”. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 28, No. 4, UNHCR, pp. 87-113, p. 87-88; Bozkurt, (2018), s. 23; Çiçekli, (2014). s. 30-31; Ekşi, N. (2018). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku* (Beşinci Baskı). İstanbul: Beta Yay., s. 1.

ikamet veya çalışma izinlerinden kaynaklanmaktadır⁶¹. Yani düzensiz göçmen, uluslararası sınırlara yasa dışı yollarla geçiş yapan ya da yasal yollarla girdiği bir ülkede yasal süresi bittikten sonra da kalmaya devam eden ve yasal çalışma izni olmadan çalışan kişidir⁶².

Tapinos'un tanımına göre altı temel düzensiz göç kategorisi bulunmaktadır⁶³:

- Yasal giriş, yasal ikamet fakat yasa dışı çalışma.
- Yasal giriş, yasa dışı ikamet ve yasa dışı çalışma.
- Yasal giriş, yasa dışı ikamet, işsizlik.
- Yasa dışı giriş, yasal ikamet, yasa dışı çalışma.
- Yasa dışı giriş, yasa dışı ikamet ve yasa dışı çalışma.
- Yasa dışı giriş, yasa dışı ikamet, işsizlik.

Düzensiz göçle ilgili bu kategoriler arasında kesin ayırım yapmak oldukça zordur. Bunun en önemli nedeni, kişinin durumunun sıklıkla değişebilmesidir. Örneğin, ülkeye yasal olarak giriş yapan bir kişi, vize süresini aşmak suretiyle ülkede kalmaya devam ederse düzensiz göçmen konumuna girer. Sonrasında vize için yeniden başvuru yapmakla tekrar düzenli göçmen kategorisine geri döner. Daha sonra ise, yasa dışı çalışmakla yeniden düzensiz göçmen kategorisine girebilir⁶⁴. Bu, düzensiz göçün geniş ve değişken kapsamlı olduğunu göstermektedir.

Düzenli göçmenlerin düzensiz göçmenlerden sayıca çok fazla olduğu görülmektedir⁶⁵. Buna rağmen, düzensiz göç devletler tarafından sorunlu bir alan, kamu düzenlerine ve ulusal güvenliklerine tehdit olarak kabul edilmektedir. Bu göç hareketlerinin artması sonucunda ABD, Kanada, AB üye devletleri, İngiltere gibi göç faaliyetlerinde başlıca hedef olan devletler göçmenlere karşı ülkeye giriş koşullarını zorlaştıran, ancak sınır dışı kurallarını

⁶¹Topçuoğlu, R. A. (2012). "Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği". Gülfer S. İhlamur-Öner ve Aslı N. Şirin Öner (Editörler). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. Birinci Baskı. İstanbul: İletişim Yay., ss. 501-518, s. 503.

⁶²Demir, O. Ö., Erdal, H. (2010). "Yasadışı Göç ile İlgili Kavramların Doğru Anlaşılabilmesi Sorunu ve Yazılı Basında Çıkan Haberler Üzerine Bir İnceleme". *Polis Bilimleri Dergisi*, C. 12, S. 1, ss. 29-54, s. 35.

⁶³Tapinos, G. (1999). "Clandestine immigration: Economic and political issues", *Trends in International Migration: Continuous Reporting System on Migration*. Organisation for Economic Co-Operation and Development. Paris. pp. 229-251, p. 231.

⁶⁴Şemşit, (2010), s. 282.

⁶⁵Koser, K. (2007). *International Migration: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, p. 16-17.

kolaylaştıran düzenlemeler kabul etmektedir⁶⁶. Durum böyle olunca göçmenler ulaşmak istedikleri ülke sınırlarını aşabilmek için yasa dışı göç yollarına başvurmakta, göçmen kaçakçılığı örgütlerinin ağına düşmekte ve sonuç olarak düzensiz göçmene dönüşmekte, bu yolda hayatlarını kaybetmektedirler. Alınan tüm önlemler ise, düzensiz göç faaliyetlerini azaltmak yerine, düzensiz göçün durmadan artan bir olguya dönüşmesine yol açmıştır.

Düzensiz göçün gerçekleştirilmesinde farklı yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemlere; ülkenin kara, deniz ve hava hudut kapılarının dışında sınırın herhangi bir noktasından giriş veya çıkışın yapılması; ülkenin kara, deniz ve hava hudut kapılarından sahte seyahat belgeleri ile giriş veya çıkış yapma; yasal olarak giriş yapılmakla birlikte, vize süresi bitmesi veya izinsiz ikamet etme vs. örnek olarak gösterebiliriz⁶⁷.

Sonuç itibariyle düzensiz göç; kaynak, hedef ve transit ülkeler açısından değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Bu kavram, hedef ülkeler açısından ülkelere yasa dışı yollarla gelen veya ülkeye yasal olarak girmiş ancak vize süreleri bitmiş ya da yasa dışı olarak çalışan kişileri; kaynak ülkeler açısından gerekli prosedürlere uymaksızın ülke sınırlarını geçen ve ülkeyi terk eden kişileri; transit ülkeler açısından ise, kaynak ülkeden hedef ülkeye ulaşmak için ülke sınırlarını yasal veya yasa dışı yollarla geçen ve bu ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanan kişileri kapsamaktadır⁶⁸.

2.1.2.7.1. Düzensiz göç ve yasa dışı göç

Terminoloji açısından “düzensiz” göç ve “yasa dışı (*illegal migration*)” göç kavramları aynı anlamda kullanılmakta, bu durum ise sıklıkla eleştirilmektedir. Bununla birlikte literatürde “yasa dışı göçmen” terimi yerine “belgesiz (*undocumented*)”, “izinsiz (*unauthorized*)” veya “düzensiz (*irregular*)” göçmen terimleri daha çok kullanılmaktadır⁶⁹. Bu terimlerin tercih edilmesinde amaç, göçün bir suç olarak algılanmasının önlenmesidir. Burada yasa dışı olan şey, aslında göç eden kişi değil, o kişinin ülkeye giriş, çıkış, ülkede

⁶⁶ Kılınç, A. (2018). “Sınır Aşan Göçler: Mülteci Sorunu ve Göç Yönetimi”. *Ombudsman Akademik Dergisi*, C. 4, S. 8, ss. 75-102, s. 82.

⁶⁷ Demir ve Erdal, (2010), s. 35.

⁶⁸ Kayaalp, Ö. (2018). *Ege Denizi'nde Düzensiz Göç, Güvenlik ve İnsan Hakları Paradoksu: Frontex*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s. 19.

⁶⁹ Levoy and Geddie, (2010), p. 87.

kalış ve çalışma şeklidir⁷⁰. “Yasa dışı göç” teriminin insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı gibi organize suçlarla ilgili de kullanılmaması yönünde bir eğilim mevcuttur⁷¹.

Bir göçmenin “yasa dışı” olarak tanımlanması, o insanın insanlığının inkar edilmesi anlamını ifade etmektedir. Çünkü “yasa dışı”, insanın kendisi değil ancak bir davranış şekli olabilir⁷². Konuya ilişkin bir diğer eleştiri ise, “yasa dışı” kavramının suçluluk olgusunu çağrıştırmasıdır. Genel eğilim, her ne kadar devletlerin ulusal idari düzenlemelerini ihlal etmiş olsalar da, düzensiz göçmenlerin suçlu sayılmaması yönündedir⁷³.

Bütün bu eleştiriler sonucunda 1994 yılında gerçekleştirilen “Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı”nda “belgesiz/kayıtdışı göçmen” terimi kullanılmıştır. Bu terim ile kayıt altına alınmamış veya pasaport ve benzeri belgelere sahip olmayan göçmenler ifade edilmektedir⁷⁴. Ancak bu terim, hedef ülkeye turist vizesi ile giren, daha sonra burada yasa dışı olarak çalışmaya başlamakla pozisyonu değişen göçmenlerin durumuna uygun olmadığı için eleştirilmiştir. Öte yandan, bütün düzensiz göçmenler izinsiz olmadığı için “izinsiz” terimi de pek uygun gözükmemektedir⁷⁵.

1999 yılında Bangkok’ta yapılan “Uluslararası Göç Sempozyumu”nda ilk kez “düzensiz” sözcüğünün kullanılması tavsiye edilmiştir⁷⁶. Söz konusu terimlerle karşılaştırıldığında, “düzensiz göçmen” terimi her ne kadar kastedilen anlamı tam olarak karşılayamasa da, en uygun terim olarak kabul edilmektedir⁷⁷.

Yasa dışı göç, Uluslararası Göç Örgütü tarafından da “düzensiz göç” kapsamında değerlendirilmekte⁷⁸ ve uluslararası literatürde de yasa dışı göç kavramı yerine daha çok

⁷⁰ Düvell, F. (2006). “Irregular Migration: A Global, Historical and Economic Perspective”. In Düvell and Macmillan P. (Eds.), *Illegal Immigration in Europe*. New York, pp. 14-39, p. 29.

⁷¹ IOM. (2004). *Glossary on Migration*. p. 102, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf, (ET: 24.01.2021).

⁷² Şemşit, (2010), s. 24-25.

⁷³ Koser, (2007), p. 54.

⁷⁴ United Nations. (1994, 5-13 September). *Report of the International Conference on Population and Development*. Cairo, par. 10.15, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/icpd_en.pdf, (ET:21.01.2021).

⁷⁵ Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü* (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., s. 117.

⁷⁶ United Nations. (1999, 21-23 April). *Bangkok Declaration on Irregular Migration*. International Symposium on Migration, Bangkok. <http://un-act.org/publication/the-bangkok-declaration-on-irregular-migration-1999/> (ET: 24.01.2021).

⁷⁷ Koser, (2007), p. 55.

⁷⁸ IOM, <https://www.iom.int/key-migration-terms>, (ET: 24.01.2021); IOM, (2013), s. 16.

düzensiz göç kavramının kullanıldığı görülmektedir⁷⁹. Her ne kadar BMMYK, düzensiz göç ve yasa dışı göç kavramlarını eş anlamlı olarak kabul ederek, bazen bu iki kavramın birbirinin yerinde kullanıldığını belirtse de⁸⁰, aşağıda ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğimiz BM göç istatistikleri, IOM göç raporları, FRONTEX Risk Analizleri ve AB'nin diğer kurumları tarafından kabul edilen belgelerden de anlaşılacağı üzere uluslararası göç hukuku⁸¹ ve AB göç hukukunda⁸² daha çok düzensiz göç kavramının kullanımı tercih edilmektedir. Ayrıca Türkiye ulusal göç mevzuatında da yasa dışı göç kavramı yerine düzensiz göç kavramının kullanıldığı görülmektedir⁸³. Dolayısıyla, düzensiz göç ve yasa dışı göç kavramları birbirlerinin yerinde kullanılsalar da, göçmenler açısından değerlendirme yapıldığında, düzensiz göçmen kavramının kullanılması gerekmektedir.

Düzensiz göç hareketlerinde, özellikle göçmen kaçakçıları aracılığı ile gerçekleştirilen düzensiz göç faaliyetlerinde kullanılan yöntemlere bakıldığında, en yaygın olarak deniz yolunun kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine yönelen düzensiz göç hareketlerinin önemli bir kısmı deniz yolu ile gerçekleşmektedir.

İkinci olarak en sık kullanılan kara yoludur. Sınır kapıları dışında kalan, fiziki yapıdan kaynaklanan nedenlerle kontrolün güç olduğu arazilerden yaya olarak veya binek hayvanlar kullanılarak sınır geçilmeye çalışılmaktadır. Üçüncü ve daha az yaygın yöntem ise hava yoludur. Havayolu sınırlarında yolcuların kontrolü ve denetimi en üst seviyede olduğundan ve ancak sahte seyahat belgesi kullanılarak gerçekleştirilebileceğinden, bu yöntem oldukça zordur⁸⁴.

⁷⁹ Ün, M. B., Paydak, A. (2017). "Küreselleşen Dünyada Düzensiz Göç ve Türkiye: Adana İli Yabancılar Misafirhanesi Çalışması". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S. 3, ss. 187-204, s. 191.

⁸⁰ UNHCR, (2016 December), p. 280.

⁸¹ IOM, (2004), p. 116; The Global Initiative against Transnational Organized Crime.(2020). *Annual Report 2020*. p.31, https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/12/GI-TOC_Annual_Report_2020.pdf, (ET: 24.01.2021).

⁸² European Commission. (2018). *Asylum and Migration Glossary 6.0*. p. 225-226; Avrupa Konseyi. (2014). *Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı*. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, s. 48, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/handbook-law-asylum-migration-borders_tr.pdf, (ET: 21.01.2021).

⁸³ Ayrıntılı olarak bkz. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m. 3/1/ı; m. 60/A. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, (ET:25.01.2021).

⁸⁴ Akçadağ, (2012), s. 7-8.

2.1.2.7.2. Düzensiz göç ve transit göç

Düzensiz göç ile bağlantılı olan bir diğer göç türü de transit göçtür. Transit göç, düzenli veya düzensiz olsun, hedef ülke haricinde başka bir ülkede bulunmayı ifade etmektedir⁸⁵. Transit ülke ise, coğrafi olarak kaynak ve hedef ülkeler arasında yer alan ve hedef ülkeye varmak için göçmenlerin geçtikleri veya geçmek zorunda kaldıkları ülkedir. Bu ülkede bulunan göçmenler ise transit göçmen statüsündedir⁸⁶.

Geçiş göçü olarak da adlandırılan transit göç, daha çok düzensiz göç türüyle bağlantılı olsa da, düzenli göç hareketlerinde de nihai ülkeye varmak için kısa süreli transit göç hali mümkün olabilmektedir⁸⁷. Sonuç olarak, transit göç kavramı AB'ye yönelik istenmeyen göç (*unwanted migration*) için kullanılan siyasallaşmış bir kavramdır. Bu istenmeyen göç hareketlerinin gerçekleşmesinden ise transit ülkeler sorumlu tutulmaktadır⁸⁸.

Transit göçle bağlı birçok uluslararası örgüt raporu yayınlanmış, hatta bu kavram Avrupa devletlerinin güncel göç politikasını uygulayan pek çok uluslararası ve bölgesel kurumsallaşmanın varlık nedenini oluşturmuştur. Örneğin, İsviçre ve Avusturya tarafından kurulan Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezinin (*International Centre for Migration Policy Development - ICMPD*) varlık nedenlerinin başında transit göçü önlemek gelmektedir. Keza, EUROPOL (*European Police Office*) ve FRONTEX (*European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders*) programlarının da pek çoğu transit göçü önlemek amacıyla gerçekleştirilmektedir⁸⁹.

Mevcut transit göç, dört temel güzergah; Doğu güzergahı (Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Azerbaycan), Güneydoğu Avrupa güzergahı (Türkiye, Kıbrıs, Balkanlar), Orta Akdeniz güzergahı (Libya, Tunus, Malta), Batı Akdeniz ve Atlantik güzergahı (Fas, Cezayir, Moritanya)⁹⁰ boyunca gerçekleşmektedir.

⁸⁵ Mutluer, (2003), s. 11.

⁸⁶ Şemşit, (2010), s. 27-28.

⁸⁷ Bozkurt, (2018), s. 25.

⁸⁸ Şemşit, (2010), s. 28.

⁸⁹ Topcuoğlu, (2016), s. 4-5.

⁹⁰ Şemşit, (2010), s. 29.

2.1.2.7.3. Düzensiz göç ve mekik göçü

Düzensiz göçün bir türü olarak kabul edilen ve bazı kaynaklarda “döngüsel göç (*circular migration*)” olarak da ifade edilen mekik göçü ekonomik gerekçelerle geçici olarak iki veya daha fazla ülke arasında denetimli ya da denetimsiz olarak gerçekleşen hareketleri ifade etmektedir⁹¹. Başka bir tanımda ise mekik göçü, kısa süreliğine başka bir devlet ülkesine giriş yapan, giriş zamanı sınır geçişlerine ilişkin ilgili devletin ulusal mevzuatına uygun davranan, aynı zamanda kendi devleti ile ilişkilerini sürdüren özel bir göç çeşidi olarak nitelendirilmektedir⁹².

2007 yılında Göç Politikası Enstitüsü (*Migration Policy Institute*) tarafından yapılan çalışmada mekik göç giderek ekonomik bir alan haline gelen ve insanların ülkeler arasında devam eden, uzun vadeli, akışkan bir hareketi olarak tanımlanmaktadır⁹³. Aynı çalışmada mekik göçü, gidiş ve dönüşün geçici veya kalıcı olup olmadığına göre; (a) kalıcı olan göçmenlerin sürekli geri dönüşleri, (b) kalıcı olan göçmenlerin geçici olarak geri dönüşleri, (c) geçici olan göçmenlerin sürekli geri dönüşleri ve (d) geçici olan göçmenlerin geçici olarak geri dönüşleri olmak üzere dört farklı grupta sınıflandırılmıştır⁹⁴.

Mekik göçünden bahsedilebilmesi için, göç hareketlerinin parçası olan bireylerin, grupların ya da toplulukların bu hareketliliği birden çok defa gerçekleştirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla mekik göçü veya döngüsel göç hareketleri tekrarlı hareketler olarak da ifade edilebilir⁹⁵. Mekik göçünde genellikle yasal yollardan giriş yapılmakta; ancak daha sonra ya vize süresi aşılmakta ya da vize geçerlilik süresi dolmadan aynı ülkeye tekrar tekrar giriş-çıkış yapılmaktadır. Özetle, mekik göçünün en göze çarpan özelliği, göçmenlerin sürekli olarak hareket etmeleri ve gittikleri ülkelerde kısa süreli çalışarak ya da küçük kapsamlı ticaret yaparak yaşamlarını sağlamalarıdır⁹⁶.

⁹¹ Agunias, D. R., Newland, K. (2007). “Circular Migration and Development: Trends, Policy Routes, and Ways Forward”. Migration Policy Institute, Washington DC, pp. 1-20, p. 1, https://www.migrationpolicy.org/pubs/MigDevPB_041807.pdf, (ET: 24.01.2021)

⁹² Dönmez Kara, (2015), s. 156.

⁹³ Agunias and Newland, (2007), p. 2.

⁹⁴ Newland, K. (2009). “Circular Migration and Human Development”. *United Nations Development Programme Human Development Reports Research Paper*, 2009/42, pp. 1-30, p. 15, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdrp_2009_42.pdf, (ET: 24.01.2021).

⁹⁵ Agunias and Newland, (2007), p. 2.

⁹⁶ Erder, S. (2010). “Düzensiz Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler”. Barbara Pusch ve Tomas Wilkoszewski (Editörler). *Türkiye’ye Uluslararası Göç*. İstanbul: Kitap Yayınevi, ss. 41-55, s. 44.

Mekik göçü günümüzde pek çok ulusal ve uluslararası politikacı tarafından desteklenen, en azından karşı çıkılmayan, bir göç türü olarak kabul edilmektedir. Öte yandan yapılan çalışmalarda göç hareketlerinin serbest olduğu sınır bölgelerinde, mekik göçün pek çok göçmen tarafından da çekici olmakta ve tercih edilmektedir. 21.yy'da mekik göçe örnek olarak, genellikle Meksika-ABD sınırı, Türkiye-Gürcistan sınırı, İspanya-Portekiz sınırı, Slovakya-Çek Cumhuriyeti sınırı, Rusya-Ukrayna sınırı ve dünyanın pek çok noktasında gerçekleşen göç hareketleri gösterilebilir⁹⁷.

2.1.2.7.4. Düzensiz göç ve mülteci / sığınmacı kavramları

Düzensiz göç, özellikle son 30-40 yıla damgasını vuran ve giderek daha çok insanın hayatını etkileyen yeni bir göç biçimidir. Bu göç türü BM tarafından “düzenlenmiş” mülteci ve sığınmacı hareketliliğinden farklıdır⁹⁸.

1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 tarihli “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol”, mültecilerin hayatını etkileyen ve onların korunmasındaki en önemli ve temel küresel hukuki düzenlemelerdir. “Mülteci”⁹⁹ kavramı ilk kez 1951 Mülteci Sözleşmesi ile tanımlanmış ve kimlerin mültecilik statüsü alabileceğine dair hukuki çerçeve oluşturulmuştur. “Sığınmacı” kavramının ise 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde açıkça tanımı yapılmamakla birlikte, mülteci olabilmek için gerekli kriterleri taşıyan, ancak kendisine henüz resmi olarak mültecilik statüsü tanınmayan kişiler sığınmacı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca henüz uluslararası koruma için başvuru yapmamış veya başvuru yapıp sonucunu bekleyen kişiler de sığınmacı olarak nitelendirilmektedir¹⁰⁰.

Bir devletin, ülkesinde sığınma arayanlara karşı herhangi mutlak yükümlülüğünün bulunup bulunmaması, o devletin taraf olduğu uluslararası antlaşmalara göre değişmektedir. Başka bir ifadeyle, eğer söz konusu devlet 1951 Mülteci Sözleşmesi ve mültecilere ilişkin

⁹⁷ Newland, (2009), p. 16.

⁹⁸ Özcan, N. Ş. (2015). “Düzensiz Göç Üzerine Bir İnceleme: Küresel Dinamikler, Ulus-Devletler, Göçmenler”. *İdealkent Dergisi*, S. 15, ss. 22-39, s. 25.

⁹⁹ Buna göre, mülteci; “... ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu devletin dışında bulunan ve bu devletin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir.”, (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 1/A/2). Madde metni yazar tarafından çevrilmiştir. Bkz. Convention Relating to the Status of Refugees, 28 July 1951, 189 UNTS 137, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1954/04/19540422%2000-23%20AM/Ch_V_2p.pdf, (24.01.2021).

¹⁰⁰ Yılmaz ve Aslan, (2015). s. 26.

diğer antlaşmalara taraf ise, bu antlaşmalarda öngörülen kurallar gereğince, sığınmacıları ülkesine kabul etmek ve mültecilik koşullarını taşıyan kişilere uluslararası koruma sağlamak zorundadır. Eğer, devlet böyle bir uluslararası antlaşmaya taraf değilse, antlaşmadan kaynaklı uluslararası yükümlülüğü söz konusu olmayacağı için, sığınma talep eden veya yasa dışı olarak ülkesinde bulunan kişileri kabul etme konusunda takdir yetkisine sahiptir¹⁰¹.

Bir kişiye mülteci statüsü sağlanabilmesi için 6 kriteri karşılaması gerekmektedir. Bunlar¹⁰²: 1) kişi asıl ülkesi dışında bulunmalı; 2) gerçek bir risk söz konusu olmalı; 3) ciddi bir zarar doğuracak durum söz konusu olmalı; 4) devlet korumasındaki başarısızlıktan kaynaklanmalı; 5) söz konusu risk kişinin korunan medeni ve siyasi durumu (ırk, din, tabiiyet, herhangi bir sosyal gruba üye olma ya da politik düşünceye sahip olma) ile bağlantılı olmalı; ve 6) kişinin korunmaya ihtiyacı olmalıdır.

Mülteci, ilgili devletin resmi makamları tarafından mülteci statüsünü hukuken kazanmış göçmenleri belirtirken, sığınmacı ise mültecilik statüsü incelenen ve başvurusu sonuçlanıncaya kadar geçici korumadan yararlanan kişileri belirtmektedir¹⁰³. Buradan da anlaşıldığı üzere, kişi sığınma talebinde bulunduğu andan itibaren otomatik olarak mülteci statüsünü kazanmaz. Sığınmacılar, mültecilik statüsüne uygun bulunmadıkları takdirde, insani veya diğer ilgili gerekçelerle ülkede kalmak için izin sağlanmadıkça, ülkeyi terketmeli ya da sınır dışı edilebilmektedirler. Çünkü sığınma talebinde bulunan kişiler, doğrudan hukuki olarak korumaya sahip olmamaktadırlar. Bu kişilere hukuki güvence sağlanması ilgili devletin takdirine bağlıdır¹⁰⁴.

Mülteci statüsü, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde öngörülen koşulları taşıyan kişilerin statüsünün devletler tarafından tanınması ile değil, beyan edilmesi ile sağlanmaktadır. Başka bir ifadeyle, mültecilik ilgili devletin verdiği bir statü olmayıp, devletler sadece mültecilik koşullarını taşıyan kişilerin durumunu kendi ulusal mevzuatlarında belirledikleri usullerle

¹⁰¹ Çalık, T. (2015). "Sığınma Hakkının Korunması". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 1, ss. 117-146, s. 122-123.

¹⁰² Hathaway, J. C. (2012). "Refugees and Asylum". In Brian Opeskin, Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath-Cross (Eds.), *Foundation Of International Migration Law*, New York, pp. 177-204, p. 183; Lehmann, J. M. (2011). "Rights at the Frontier: Border Control and Human Rights Protection of Irregular International Migrants". *Goettingen Journal of International Law*, Vol. 3, No. 2, pp. 733-775, p. 737.

¹⁰³ Yates, P. (2015). *Seeking Solutions for Irregular Migration by Sea in The Mediterranean: Balancing National Security Concerns and Human Rights Concerns*, Master Thesis, University of Malta, Faculty of Laws, p. 6.

¹⁰⁴ Savaşan, Z. (2009). "AB'de Sığınma Hakkı: Ortak Sığınma Sistemi Oluşturma Amacı ve Devam Eden Kısıtlamalar". *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 27, ss. 13-34. s. 16

tespit etmekte ve böylece, devletlerin 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde öngörülen uluslararası korumayı sağlama yükümlülükleri doğmaktadır¹⁰⁵. Mülteci oldukları beyan edildiği andan itibaren uluslararası hukukla öngörülen haklara sahip olurlar. Bu haklar, onlara devletler tarafından verilmez, mülteci oldukları için bu haklara sahip olurlar¹⁰⁶.

Mülteci/sığınmacı ve düzensiz göçmen arasındaki bu kategorik fark gerçekte çoğu zaman ayırt edilemeyebilir¹⁰⁷. Herhangi devlet ülkesinde mülteciliğe başvuranlar o devlet ülkesine iki şekilde - yasal veya yasa dışı yollarla giriş yapmaktadırlar¹⁰⁸. Yasa dışı yollarla ülke sınırlarına giriş yaparak, uluslararası koruma talep eden ve başvuruları olumlu sonuçlanan mülteci statüsüne hak kazanmanın koşullarını taşıyan kişiler düzensiz göçmen konumundan çıkmakta ve uluslararası korumadan yararlanmaktadırlar. Bu kişilere yasa dışı girişleri veya ülkede yasa dışı bulunmaları gerekçesiyle yaptırım uygulanamaz¹⁰⁹. Mülteci statüsü kazanmayan sığınmacı ülkede kalmaya devam ederse düzensiz göçmen konumuna gelmektedir, çünkü ülkede kalış izni bulunmamaktadır. Ya da mülteci statüsüne hak kazanmanın koşullarını taşıyan, ancak devletlerin mülteci statüsünü vermeyecekleri ve “kaçak göçmen” olarak değerlendirilerek sınır dışı edilecekleri endişesiyle herhangi bir başvuruda bulunmayan kişiler de düzensiz göçmen olarak kabul edilmektedir¹¹⁰.

2.1.2.7.5. Geçici koruma

Geçici koruma silahlı çatışma, yaygın şiddet, doğal afet, insan hakları ihlalleri gibi nedenlerle vatandaşı olduğu devleti terk etmek zorunda kalmış kitlelerin korunmasını kapsayan ve kitlesel akın durumunda acil çözümler bulmak adına geliştirilen bir koruma biçimidir¹¹¹.

BMMYK, geçici korumayı kitlesel göç akını halinde gelen sığınmacıların devletler tarafından geri gönderilmeyerek, onların temel ve acil ihtiyaçlarının karşılandığı koruma

¹⁰⁵ Uzun, E. (2012). “Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, C. 8, S. 30, ss. 25-58, s. 27-28.

¹⁰⁶ UNHCR, (2019), par. 28.

¹⁰⁷ Mülteci/sığınmacı ve düzensiz göçmen arasındaki farka ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-2.

¹⁰⁸ Hathaway, J. C. (2005). *The Right of Refugees under International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 174, e-book, https://books.google.az/books?id=a_2lMjXRn8C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false, (ET: 24.01.2021).

¹⁰⁹ Hathaway, (2012), p. 183.

¹¹⁰ Hathaway, (2005), p. 175-190.

¹¹¹ İneli Cığır, (2016), s. 64.

biçimi olarak betimlemiştir¹¹². AB hukukunda ise geçici koruma, Avrupa Konseyi'nin 20 Temmuz 2001 tarihli 2001/55/EC sayılı “Geçici Koruma Direktifi” ile düzenlenmiştir¹¹³.

Üç milyondan fazla Suriyeli sığınmacıya geçici koruma sağlayan Türkiye’de kitlesel akın halinde uygulanan “Geçici Koruma” sistemi, 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”¹¹⁴ ve “Geçici Koruma Yönetmeliği”¹¹⁵ ile hukuki dayanak kazanmıştır.

“Kitlesel akın” kavramının uluslararası literatürde herkes tarafından kabul görmüş bir tanımı bulunmamakla birlikte, AB Geçici Koruma Direktifi’nin 3. maddesinde; kısa süre içerisinde aynı devletten veya coğrafi bölgeden kitlesel olarak gelen ve sayıları nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsünün belirlenmesinin mümkün olmadığı durumlar olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla geçici koruma uygulandığı süreçte bireysel uluslararası koruma statüsü başvuru işlemleri askıya alınmaktadır¹¹⁶.

Geçici koruma sağlanan göçmenlerin sahip olduğu haklara gelince ise, bireysel uluslararası koruma statüleri belirlenene kadar, onlara 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde mülteciler için öngörülen tüm haklar tanınmalıdır. Söz konusu haklardan yararlanabilmesi için göçmenlerin sığındıkları devlete yasal yollarla girmiş olmaları veya bu ülkede yasal olarak bulunmaları şartı aranmamaktadır¹¹⁷.

Genellikle geçici koruma rejimleri “açık kapı” politikası yürüten devletlerce uygulanır ve bu uygulamalarda esas koşul, devletlerin sığınma amacıyla kitleler halinde sınırlarına

¹¹² Geçici Koruma; “üçüncü devletlerden gelen ve kendi ülkelerine dönemeyen, yurdundan ayrılmaya zorlanmış kişilerin kitlesel sığınması ya da yakın bir kitlesel sığınma tehlikesi durumunda, ilgili kişilerin ve koruma talep eden diğer kimselerin menfaatleri doğrultusunda bu tür kişilere politik olmayan, acil ve insani koruma sağlanmasıdır.” Çeviri metni yazar tarafından çevrilmiştir. Bkz. UNHCR (2014). *Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements*, par. 3, <https://www.unhcr.org/protection/expert/5304b71c9/guidelines-temporary-protection-stay-arrangements.html>, (ET: 24.01.2021).

¹¹³ EU Council. (2001). *Temporary Protection Directive*. 2001/55/EC, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF>, (ET: 24.01.2021).

¹¹⁴ Geçici koruma; “Vatandaş olduğu devlet ülkesini terk etmek zorunda kalan, geri dönemeyen, acil ve geçici koruma edinmek için kitlesel veya kitlesel akın döneminde bireysel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya Türkiye sınırlarını geçen ya da uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeyen yabancılara sağlanan uluslararası koruma biçimidir”, (11.04.2013 tarihli ve 28615 sayılı resmi gazetede yayımlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m. 91). Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, (ET: 24.01.2021).

¹¹⁵ 22.10.2014 tarihli ve 29153 sayılı resmi gazetede yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 3/1/f. Bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>, (ET: 24.01.2021).

¹¹⁶ UNHCR. (2012). *Roundtable on Temporary Protection*. International Institute of Humanitarian Law, San Remo, Italy, p. 1-3, <https://www.unhcr.org/uk/506d8ee49.pdf>, (ET: 24.01.2021).

¹¹⁷ Hathaway, (2005), p. 278.

gelen göçmenleri sınırlarından içeri alıp, söz konusu kitlesel akını yaratan savaş, şiddet, doğal afet gibi nedenler sona erene kadar bu göçmenlerin geldikleri ülkeye geri gönderilmemesidir. Yani geçici koruma rejimi uygulayan devletlerin geri göndermeme ilkesini mutlak surette gözetmesi gerekmektedir¹¹⁸. Kitlesel akın halinde gelen göçmenlere geçici koruma sağlanması için düzenli veya düzensiz göç yollarını kullanmaları koşulu aranmamaktadır.

Geçici koruma sistemi olağanüstü ve acil durumlarda uygulanan bir koruma biçimi olduğundan belirli bir zaman ile sınırlıdır¹¹⁹. Kitlesel akına neden olan savaş, şiddet, doğal afet ve insan hakları ihlalleri son bulduğunda geçici korumadan yararlanan kişiler topluca menşe ülkelerine geri gönderilmektedir. Geri dönme zamanı ise BMMYK'nın geliştirdiği “güvenli ve haysiyetli geri dönüş” (*return in safety and dignity*) ilkesi gözetilmelidir¹²⁰.

Yakın zamanların en büyük kitlesel akını Suriye’de gerçekleşen iç savaş ile meydana gelmiştir. Savaş sonucunda 6.5 milyonluk bir kitlesel göç akını meydana gelmiştir ki, zorla yerinden edilen bu kişilerin %85’i komşu ülkelere sığınmış, bir kısmı ise AB devletlerine transit yollarla geçiş yapmıştır¹²¹. Göçmen krizinin yaşandığı 2015 yılında AB üye devletlerine deniz yoluyla bir milyondan fazla göçmen ulaşmıştır¹²². 2020 yılında ise bu rakam yaklaşık 28 bin oluşturmıştır¹²³. Avrupa sınırlarına geçiş için deniz yolunu kullanan göçmenlerin büyük çoğunluğunun transit olarak Türkiye’yi kullandığı tespit edilmiştir. Suriye’deki bu olaylar nedeniyle kitlesel akın eden göçmenlere herhangi ön koşul aranmaksızın geçici koruma statüsü verilmiş ve hala da verilmeye devam edilmektedir. Bu şekilde savaştan kaçarak kitlesel göç edenlere daimi bir uluslararası koruma statüsü vermek çözüm değildir, tam tersi gerek kaynak ülke gerekse de hedef ülke için sorunu daha da karışık hale getirmektedir. Çünkü savaşın sona ermesi halinde kitlesel olarak gelen göçmenlerin boşalmış coğrafyaya geri dönmesi gerekir. Eğer daimi bir statü verilirse savaş sonrası geri dönüş gerçekleşmeyebilir ve sonuçta hedef ülkede demografik patlama, kaynak ülke açısından ise sivil nüfusun neredeyse bulunmadığı coğrafyada boşluklar oluşur. Bu nedenle

¹¹⁸ İneli Ciğer, (2016), s. 80.

¹¹⁹ İneli Ciğer, (2016), s. 80-81.

¹²⁰ UNHCR. (2001). *Global Consultations Lisbon Expert Roundtable Conclusions- Cessation Status*. 3 - 4 May 2001, <https://www.unhcr.org/419dbd2e4.pdf>, (ET: 24.01.2021).

¹²¹ Malkara, F. (2017). *Arap Baharı Sonrası Akdeniz’de Yaşanan Düzensiz Göçün Avrupa Birliği Kapsamında Güvenlik Boyutu ve Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s. 28-29.

¹²² Frontex, (2016), *Frontex Risk Analysis for 2016*, p. 5, 16.

¹²³ Frontex, (2021), *Frontex Risk Analysis for 2021*.

boşalan coğrafyaya geri dönüşler bakımından sağlanan statünün geçici nitelik taşıması doğru bir uygulamadır¹²⁴.

2.1.2.7.6. Düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı

Düzensiz göç daha önce de değinildiği gibi, bir ülkeye yasal izinleri olmaksızın gizlice ve sahte belgelerle giren kişileri; bulundukları ülkeye yasal olarak girmiş ancak vize süreleri bitmiş olanları; göçmen kaçakçıları ve insan tacirleri aracılığıyla ülkeye giriş yapanları ve sahte sığınma başvuruları ile ülkede kalanları kapsamaktadır¹²⁵. Bu anlamda göçmen kaçakçılığı ve düzensiz göç kavramları, bazı durumlarda birbirinin yerine kullanılabilir¹²⁶. Oysa Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'ne göre göçmen kaçakçılığı, maddi çıkar elde etmek amacıyla bir devletin ulusal düzenlemelerine aykırı davranılarak, göçmenlerin o devlet ülkesine yasa dışı girişlerinin teminidir (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 3/a)¹²⁷. Ayrıca tüm göçmen kaçakçılığına konu olan kişilerin aynı zamanda düzensiz göçmen konumunda olduklarını söyleyemeyiz. Daha önce de belirttiğimiz gibi, göçmen kaçakçıları aracılığıyla bir ülkeye yasa dışı olarak giriş yapan göçmenler arasında sığınmacılar ve yerinden edilmiş kişiler de olabilmektedir¹²⁸. Bu kişiler, mülteci statülerinin tanınmasıyla düzensiz göçmen konumundan çıkmaktadırlar. Burada önemle belirtilmesi gereken husus, kendi imkanları ile göç edenler dışında diğer tüm düzensiz göçmenler genellikle göçmen kaçakçıların yardımı ile düzensiz göç hareketlerine katılmaktadırlar. EUROPOL'un değerlendirmesine göre, 2015 yılında AB devletlerine ulaşan bir milyondan fazla düzensiz göçmenlerden %90'ı göçmen kaçakçıların yardımı ile gelmişler¹²⁹. Sonuç itibarıyla, coğrafi sınırları ve ulusal yasal düzenlemeleri kolayca aşan göçmen kaçakçılığı,

¹²⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu. (2018). *Göç ve Uyum Raporu*. Mart 2018, s. 248-249,

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf, (ET: 24.01.2021).

¹²⁵ Levoy and Geddie, (2010), p. 87-88; Bozkurt, (2018), s. 23; Çiçekli, (2014), s. 30-31; Ekşi, (2018), s. 1.

¹²⁶ Koyuncu, A. S. (2006). *Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadele Politikaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilge Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 16.

¹²⁷ Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, Supplementing the United Nations against Transnational Organized Crime, 15 November 2000, 2241 UNTS 507, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2000/11/20001115%2011-21%20AM/Ch_XVIII_12_bp.pdf, (ET: 24.01.2021).

¹²⁸ Koyuncu, (2006), s. 17.

¹²⁹ EUROPOL. (2016). *Migrant Smuggling in the EU- Report*. <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/migrant-smuggling-in-eu>, (ET: 24.01.2021).

suç piyasasının en hızlı gelişen eylemi olmakla düzensiz göçü uluslararası güvenlik sorununa dönüştürmüştür¹³⁰.

Genel olarak göçmen kaçakçılığı faaliyetleri daha çok kara ve deniz yoluyla gerçekleştirilmekte olup, deniz yoluyla yapılan göçmen kaçakçılığı faaliyetleri göçmenler açısından en riskli yöntem olarak kabul edilmektedir. Zira deniz yoluyla yapılan kaçakçılık faaliyetleri sırasında çok fazla can kaybı meydana gelmektedir¹³¹. Elverişsiz hava şartları, gemilerin tecrübesiz mürettebat tarafından kullanılması, uygun olmayan deniz araçları ve açık denizlerde yapılan yanlış müdahaleler bu can kayıplarının daha da artmasına neden olmaktadır¹³².

Deniz yoluyla yapılan göçmen kaçakçılığı faaliyetlerine karışan düzensiz göçmenler, Yunanistan (Doğu Akdeniz), İtalya (Orta Akdeniz) ve İspanya (Batı Akdeniz) üzerinden AB sınırlarına giriş yapmaktadırlar¹³³.

2.1.2.7.7. Düzensiz göç ve insan ticareti

Global anlamda insan ticareti, “Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol”de (bundan sonra İnsan Ticareti Protokolü) tanımlanmıştır¹³⁴.

Göçmen kaçakçılığı gibi insan ticareti de çoğunlukla sınır aşan bir hareketi içermekte, fakat bu suçun oluşması için mutlaka mağdurların uluslararası sınırlardan geçirilmesi şartı

¹³⁰ Sayın, (2017), s. 141.

¹³¹ Canca, H. S. (2014). “Denizde Göçmen Kaçakçılığının Önlenmesine Yönelik Uluslararası Hukuk Çerçevesinin İnsan Hakları ve Denizde Yardım ve Kurtarma Sorumlulukları Kapsamında İncelenmesi”. *International Journal of Human Sciences*, C. 11, S. 1, ss. 1301-1324, s. 1302.

¹³² Yates, (2015), p. 20.

¹³³ EUROPOL, (2016), *Migrant Smuggling in the EU- Report*.

¹³⁴ Buna göre insan ticareti, “kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile ya da başka bir şekilde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden başka bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir.” (İnsan Ticareti Protokolü, m. 3/a). Madde metni için bkz. TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4804.html>, (ET: 24.01.2021). Ayrıca bkz. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations against Transnational Organized Crime, 15 November 2000, 2237 UNTS 319, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2000/11/20001115%2011-38%20AM/Ch_XVIII_12_ap.pdf, (ET: 24.01.2021). Protokol, 25 Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

aranmamaktadır. Başka bir deyişle, mağdurların bir yerden başka bir yere götürülmesi veya sevk edilmesi hareketi ulusal sınırlar içinde gerçekleşeceği takdirde de insan ticareti söz konusu olacaktır¹³⁵. Burada önemli olan, kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden başka bir yere taşınması, barındırılması veya teslim alınmasıdır (İnsan Ticareti Protokolü, m. 3).

Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti arasında gerek ortaya çıkış nedenleri ve işleniş şekilleri gerekse de korunan hukuki menfaat yönünden benzer özellikler bulunmaktadır¹³⁶.

Hem göçmen kaçakçılığı hem de insan ticareti suçlarında failler, maddi çıkar veya menfaat elde etmek için mağduru sömürmektedir. Bu sömürü; göçmen kaçakçılığında fail tarafından vaatta bulunulan hizmet karşılığında mağdurun mal varlığının (parasının) elinden alınması şeklinde gerçekleşirken, insan ticaretinde zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, esarete tabi kılmak, fuhuşa sürüklemek, kişinin organ ve dokularını satmak vs. şekilde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca her iki suçun mağdurları yabancılardan oluşmaktadır.

Gerek göçmen kaçakçılığında gerekse de insan ticaretinde mağdurların bir yerden diğer bir yere nakli söz konusudur.

Her iki suç tipinde de mağdurun onuru, temel hak ve hürriyetleri ihlal edilmektedir.

Aynı zamanda suça konu edilen kişinin irade özgürlüğü, varış noktası, istismar edilip edilmemesi, suçun kime karşı işlendiği gibi hususlar bakımından iki eylem arasında birtakım farklılıklar da söz konusudur¹³⁷.

İki suç arasındaki farklardan ilki, insan hakları boyutudur. İnsan ticareti insanlık dışı davranışların ağır bastığı bir fiildir. Bu suç mağdurları, baskı, şiddet, işkence ve dayak gibi zor kullanma yöntemlerine maruz kalmakta, bu nedenle insan hakları ihlali bireye karşı gerçekleştirilmektedir. Göçmen kaçakçılığında ise, devletlerin yasaları ihlal edilmektedir. Ancak, az da olsa göçmen kaçakçılığında da insan hakları ihlallerine rastlanmaktadır. Şöyle ki, göçmen kaçakçıları ve organizatörleri çoğu zaman kişileri bir yerden başka bir yere olumsuz koşullarda taşımakta ve insan onuruyla bağdaşmayacak uygulamalar

¹³⁵ Canca, (2014), s. 1304.

¹³⁶ Yenidünya, A. C., Alşahin, M. E. (2009). Göçmen Kaçakçılığı Suçu. *TBB Dergisi*, S. 82, ss. 1-50, s. 7-8.

¹³⁷ Kuloğlu, T. (2010). *Uluslararası Belgelerde ve Türk Hukukunda İnsan Ticareti*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. s. 11-12; DEMİR ve ERDAL, (2010), s. 41-42.

yapmaktadırlar. Bu kişiler, bazen havasız koşullarda kamyon arkasında, konteynırlarda ve gemi depolarında, bazen de uygunsuz deniz araçları ile taşınmaktadırlar ki, bu da kimi durumlarda söz konusu kişilerin ölümü ya da yaralanmasıyla sonuçlanmaktadır.

Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçları arasındaki bir diğer fark ise irade özgürlüğü ile alakalıdır. Göçmen kaçakçılığında kişinin özgür iradesi ile eylem gerçekleştirilirken, insan ticaretinde ilgili kişilere karşı zorlama veya tehdit söz konusudur. Düzensiz göçmen kendi iradesiyle yasa dışı yollarla bir başka ülkeye gidebilmek için kaçakçıya belirli bir ödeme yapmaktadır. İnsan ticaretinde ise, suç mağdurları yapacakları işle ilgili herhangi bilgiye sahip olmamakla birlikte, insan ticareti gruplarının amaçları doğrultusunda kaçırılarak, kandırılarak veya satın alınarak sömürülmektedirler¹³⁸. Dolayısıyla insan ticareti mağdurlarının gerçekleştirilen eylem hakkında rızaları bulunmamaktadır.

İnsan ticaretinde başlangıçtan itibaren mağdurla suç grubu arasında sürekli bir ilişkiden bahsedilebilir. Göçmen kaçakçılığında düzensiz göçmen ve kaçakçı arasında kurulan ilişki düzensiz göçmenin hedeflenen ülkeye yasa dışı girişinin ya da çıkışının sağlanması ile sona ermektedir.

Göçmen kaçakçılığında ulusal sınırların aşılması gerekmektedir. Yani göçmenlerin bir devlet ülkesinden başka bir devlet ülkesine gerekli seyahat belgeleri ve vize olmaksızın; veya sahte belgelerle; ya da belirlenmiş hudut kapılarının dışında herhangi noktadan giriş yapması gerekmektedir. İnsan ticareti ise hem uluslararası boyutta hem de ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşebilmektedir.

Gerek insan ticareti mağdurları, gerekse düzensiz göçmenlerde kaçak/yasa dışı çalışma söz konusu olabilmektedir. Ancak, insan ticaretinde kaçak veya yasa dışı çalışma aynı zamanda zorla veya tehdit altında çalıştırma unsurlarını da içermektedir. Düzensiz göçmenlerde ise zorla çalıştırma söz konusu değildir.

¹³⁸ Guilfoyle, D. (2013). *Shipping Interdiction and the Law of the Sea*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 180.

İnsan ticareti grupları, zayıf ve savunmasız olmaları nedeniyle genellikle kadın ve çocukları kurban olarak seçmektedir. Göçmen kaçakçılığında ise böyle bir durum söz konusu değildir¹³⁹.

Yukarıdaki özelliklere bakıldığında, insan hakları ihlalleri açısından her ne kadar insan ticareti daha tehlikeli olsa da, devletler açısından en önemlisi göçmen kaçakçılığına karşı mücadeledir. Çünkü insan ticareti suçu ile bireyin onur ve özgürlüğü zarar görmekte, göçmen kaçakçılığı suçunda ise, devletin sınır güvenliği, hukuk düzeni ve göç kuralları ihlal edilmekte ve dolayısıyla devlet egemenliği zarar görmektedir¹⁴⁰.

2.1.2.7.8. Düzensiz göç hareketleri ve yol açtığı etkiler

Hiç şüphesiz düzensiz göç ve nedenleri birtakım sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda düzensiz göç hareketlerinin ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel birçok etkisi ortaya çıkmaktadır¹⁴¹. Düzensiz göç kaynak, transit ve hedef ülkeler olmakla üç ayrı grupta değerlendirildiğinden söz konusu ülkelere gösterdiği etkiler de farklılık arz etmektedir. Bu etkiler, ağırlıklı olarak söz konusu göç hareketlerine doğrudan veya dolaylı olarak maruz kalan transit ve ulaşılması halinde, hedef ülkede görülse de, günümüzde kitlesel ve yoğun göç hareketleri, göçün kaynağını oluşturan ülkeni, hatta komşu devletleri ve o bölgeyi, hatta o bölgeyle uzaktan yakından bir ilgisi olmayan farklı devletleri de etkileyebilmektedir¹⁴². Söz konusu etkileşim ilgili devletlerin ekonomik ve sosyal hayatında olumlu veya olumsuz bazı değişikliklerin oluşmasına neden olmaktadır.

Düzensiz göç hareketlerinin etkisini kaynak ülkeler perspektifinde değerlendirdiğimizde, bu göç hareketlerinin en çok ekonomik alanı etkilediğini görüyoruz. Göç eden kişilerin kendi devletlerine aktardıkları dövizlerin, ekonomik kapital dönüşlerinin alt yapıyı güçlendirme, daha kaliteli sağlık hizmetine erişim, daha iyi beslenmenin sağlanması, üretim bazlı sektörlerle yatırımlar yaparak iş imkanlarının yaratılması, toplumdaki eşitsizliğin yoksul kesimler lehine azaltılması gibi olumlu etkilere yol açtığı

¹³⁹ Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti arasındaki farklarla bağlı ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-3.

¹⁴⁰ Türkiye, göçmen kaçakçılığı bakımından transit, insan ticareti bakımından ise hedef ülkedir. Bkz. Demir ve Erdal, (2010), s. 40.

¹⁴¹ Sayın vd., (2016), s. 8.

¹⁴² Son yıllarda yaşanan ve halen devam eden Suriye'deki iç savaş sadece o bölgede yerleşen devletleri değil, aynı zamanda komşu olmayan ve o bölgeden uzakta yerleşen birçok Avrupa devletlerini de etkilemekte, hatta AB'nin yeni göç ve güvenlik politikalarını şekillendirmektedir. Bkz. Bozkurt, (2018), s. 27.

bilinmektedir¹⁴³. Öte yandan, göç edenlerin birçoğunun niteliği incelendiğinde, yaşanan göçün aslında bir “beyin göçü”, yani “kalifiye insan göçü” niteliği taşıdığı görülmektedir¹⁴⁴. Kalifiye işgücüne sahip çalışanların göç etmeleri, sadece ülkelerinin bu kişilerden yoksun kalması anlamına gelmiyor, aynı zamanda bu kişilerin eğitim düzeyi ve ustalıklarının arttıkça vatandaşı oldukları devletlerle bağlarının da azaldığı ve daha az döviz girdisi sağladıkları söz konusu olmaktadır¹⁴⁵. Bunun yanı sıra, işçi gelirlerinin transferi uygulaması ile kara para aklanması gibi kimi olumsuz etkileri de olabilmektedir¹⁴⁶.

Genellikle Afrika, Güney Amerika, Ortadoğu ve Güney Asya devletleri kaynak ülkelere örnek gösterilebilir¹⁴⁷.

Genellikle ekonomik olarak gelişmiş, düşük nüfus artış hızına sahip, demokratik, hukukun üstünlüğünün söz konusu olduğu, insan haklarına saygılı ve serbest piyasa ekonomisi ile yönetilen hedef ülkelerde düzensiz göçün öncelikle ekonomik etkileri söz konusu olmaktadır. Bu anlamda ilk dikkat edilmesi gereken husus, “yasa dışı çalışma” ve buna bağlı olarak “ucuz işçi gücü” sorunudur. Düzensiz göçmenler sahip oldukları yasa dışı statü gereği çalışma izni olmaksızın ve sigortasız çalışmakta, bu nedenle yerel nüfusun yerine daha düşük ücretle düzensiz göçmenler çalıştırılmakta, bununla da göç alan devletin ekonomisinde olumsuz bozulmalar ve işgücü açıkları ortaya çıkmaktadır¹⁴⁸. Düzensiz göçmenlerin yasa dışı çalışmaları, hedef devlette ucuz iş gücü ve işsizliğin seviyesini artırarak, istihdam ve kişi başına düşen milli geliri azaldarak ekonomiye ciddi oranda darbe vurmaktadır. Göçmenler açısından değerlendirdiğimizde ise, güvencesiz, yoğun ve esnek işlerde düşük ücretle çalıştırılmakla sömürüldükleri, bu bağlamda insan haklarının ihlal

¹⁴³ Yılmaz, (2014), s.1692.

¹⁴⁴ Desai, M. A., Kapur, D., Mchale, J. (2004). “Sharing The Spoils:Taxing International Human Capital Flows”. *International Tax and Public Finance*, Vol. 11, No. 5, pp. 663-693, p. 13.

¹⁴⁵ Faini, R. (2002). “Migration, Remittances and Growth”. In Borjas G. J. and Crisp J. (Eds.), *Poverty, International Migration and Asylum*. London: Palgrave Macmillan, pp. 171-187, p. 6.

¹⁴⁶ Yılmaz, (2014), s. 1692.

¹⁴⁷ Kaynak ülkeler haritası için bkz. Ek-4.

¹⁴⁸ Banazılı, A. M. (2018). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Düzensiz Göç Yönetiminin Geri Kabul Anlaşmaları Üzerinden Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, s. 40.

edildiği görülmektedir¹⁴⁹. Bu noktada en çok göç edilen hedef ülkelere örnek olarak ABD, Kanada, AB'ye üye devletler ve Avustralya'yı gösterebiliriz¹⁵⁰.

Sosyal alanda göçmenlerle ilgili karşılaşılan başlıca sorun sağlık, dil, eğitim, barınma, kentsel yaşama uyum, kültürel farklılıklar vs. olarak ortaya çıkmaktadır. Çoğu zaman göç eden kişiler göç ettikleri toplumun kültürel yapısına ayak uydurmakta zorlanmakta, mevcut toplumsal normlara uyum sağlayamamakta ve yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde demografik yapıyı değiştirmektedirler¹⁵¹. Hal böyle iken göçmenler, yerel toplum tarafından kısmen veya tamamen dışlanmaya maruz kalabilmekteler¹⁵². Göçmenlerin, özellikle de düzensiz göçmenlerin dışlanmaları ve ayrımcılığa maruz kalmaları konusunda ilk belirtilmesi gereken husus, göçmenlerin temel insan haklarına erişimde ayrımcılığa uğradıkları veya bu haklara erişemedikleri ya da yetersiz olduğudur. Bu hakların başında ikamet etme hakkı, sağlık, eğitim, aile hayatı, asgari geçim, adil çalışma koşullarına erişim (asgari ücret, iş güvenliği gibi), keyfi tutuklanmama hakkı, adil yargılanma, gözaltı ve tutuklulukta vatandaşlarla eşit muamele görme hakkı gelmektedir¹⁵³.

Sosyal-toplumsal alanda göçmenlerin yaratmış olduğu diğer problemlere; çocuk işçiliği, eğitim olanaklarından tüm göçmenlerin aynı ölçüde faydalanamaması vs. gösterebiliriz¹⁵⁴.

Düzensiz göçün politik etkilerine ilişkin belirtilmesi gereken en önemli husus göçmenlerin hedef ülkeye entegrasyonu¹⁵⁵ ve o ülkeyi sistematik olarak etkilemeleridir. Bu bağlamda, AB de dahil olmak üzere düzensiz göç hareketlerinde başlıca hedef konumunda olan devletler, düzensiz göç, mülteci veya sığınmacılara yönelik politikalarını her geçen gün şekillendirip farklı ve ileri bir aşamaya taşımaktadır. Hiç şüphesiz AB'nin bu yaklaşımı ve

¹⁴⁹ Toksöz, G., Erdoğan, S., Kaşka S. (2012). *Irregular Labour Migration in Turkey and Situation of Migrant Workers in the Labour Market*. Ankara: IOM. p. 93, https://www.researchgate.net/publication/303287182_IRREGULAR_LABOUR_MIGRATION_IN_TURKEY_AND_IMPACT_OF_MIGRANT_WORKERS_ON_THE_LABOUR_MARKET, (ET: 24.01.2021); Özcan, (2015), s. 34.

¹⁵⁰ Hedef ülkeler haritası için bkz. Ek-5.

¹⁵¹ Tunç, A. Ş. (2015). "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme". *Tesam Akademi Dergisi*, C. 2, S. 2, s. 29-63.

¹⁵² ORSAM. (2015). *Effects of The Syrian Refugees on Turkey*. Ankara: ORSAM, Rapor No: 195, ss. 5-34, s. 16.

¹⁵³ Taran, P. A. (2000). "Human Rights of Migrants: Challenges of The New Decade". In Reginald Appleyard (Ed.), *International Migration (Vol. 38, No. 6)*. IOM, pp. 7-51, p. 17-18.

¹⁵⁴ Banazlı, (2018), s. 39.

¹⁵⁵ Entegrasyon, aynı zamanda hedef ülkeye mali yükler ve yükümlülükler getirdiği için hedef ülke toplumu tarafından, toplum tarafından ödenen vergiler ile bu maliyetlerin bireylere yansıtılmasının siyasi tepkiye dönüştüğü ve bunun da milliyetçiliği tetiklediği, göçmenlere ve genel olarak yabancılara karşı saldırıları arttırdığı bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Bkz. Bozkurt, (2018), s. 28.

uygulaması üye devletlerin ve AB'nin iş birliği yaptığı ülkelerin göç politikalarını da şekillendirmektedir¹⁵⁶.

Düzensiz göç, transit ülkede de çeşitli etkilere yol açabilmektedir. Nihai ülkeye varmayı amaçlayan göçmenlerin, transit olarak kullandıkları ülkede para biriktirinceye kadar ya da sınırı geçmek için gerekli şartlar (para temini veya transferi, gerekli belgelerin hazırlanması, sınırdan yasa dışı geçiş için hava ve güvenlik şartlarının düzelmesi vb.) oluşuncaya kadar beklemesi, yani “geçici süre için” o ülkede bulunmaları, transit göçten etkileşimin hem süre bakımından kısa, hem de kapsadığı sosyal çevre bakımından dar olmasına yol açmaktadır. Transit göçün olası etkilerinin belirlenmesindeki en büyük güçlük de, transit göçün bu özelliğinden kaynaklanmaktadır¹⁵⁷.

Transit göçü ve onun etkilerini Türkiye örneğinde değerlendirecek, terör örgütlerinin bundan fayda sağladığı, kaçak veya yasa dışı çalışmanın vergi kaybına ve ülke dışına döviz çıkışına yol açtığı, iş bulamayan göçmenlerin çeşitli suçlara karıştığı ve yakalanan göçmenlere yapılan masraflar nedeniyle ülke hazinesinin zarar gördüğü gibi hususlara değinebiliriz¹⁵⁸.

2.1.2.7.9. Düzensiz göç ve güvenlik

Sınıraşan niteliği nedeniyle küresel bir soruna dönüşen düzensiz göçe, günümüzde devletler tarafından daha çok güvenlik bakış açısıyla yaklaşılmaktadır¹⁵⁹. Bugün milyonlarca insanın savaş ve etnik çatışma, otoriter ve antidemokratik rejimler, insan hakları ihlalleri gibi nedenlerle kendi ülkelerini terk etmek suretiyle hayatlarını başka yerlerde devam ettirme çabaları, hem insanlık açısından büyük bir trajedi hem de ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit eden bir gerçekliktir¹⁶⁰. Bu anlamda düzensiz göçün günümüzün önde gelen “yumuşak

¹⁵⁶ Bozkurt, (2018), s. 28.

¹⁵⁷ Düvell, F., Vollmer, B. (2009). *Irregular Migration in and from the Neighbourhood of the EU. A comparison of Morocco, Turkey and Ukraine*. Project of CLANDESTINO: Undocumented Migration: Counting the Uncountable Data and Trends across Europe. EU Commission. pp. 1-45, p. 9-10. https://www.hwwi.org/typo3_upload/groups/31/4.Background_Information/4.6.Link_library_InternalDocuments/Transit_report_COMPAS_Sept09.pdf, (ET: 27.01.2021).

¹⁵⁸ Emniyet Genel Müdürlüğü (2001). *Dünyada ve Türkiye’de Yasadışı Göç*. Emniyet Genel Müdürlüğü Yay., Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar, Hudut, İltica Dairesi Başkanlığı, s. 21-35.

¹⁵⁹ Akçadağ, (2012), s. 1.

¹⁶⁰ İhsan Dağı, N. P. (2004). *Demokrasi ve İnsan Hakları* (İkinci Baskı). Ankara: Liberte Yay., s. 61.

güvenlik” (*soft security*) konularından biri olarak ele alınması tesadüf değildir. Bunun temel nedeni düzensiz göç ile güvenlik arasındaki somut bağlantıların olmasıdır.

Myron Weiner, uluslararası göçün devletler ve vatandaşlar için nasıl bir tehdit oluşturduğu sorusunu sistematik olarak ele alan ilk kişidir. Ulusötesi bir bakış açısıyla, göç ve güvenlik arasındaki çeşitli ilişkileri ayırmış, menşe ve hedef ülkelerin bir dizi güvenlik sorunu ile nasıl bağlantılı olduğunu göstermiş ve güvenlik-göç-bağının (*security-migration-nexus*) dört boyutundan; siyasi, kültürel, sosyo-ekonomik ve yasal boyutlarından bahsetmiştir¹⁶¹.

Hangi yöntemle (deniz, kara ve hava yolu ile) gerçekleştirilmesine bakılmaksızın genel olarak düzensiz göç hareketleri, devletlerin bazı alanlarda egemenliğini baskılayan ve böylece devletlerin ulusal güvenliğini tehlikeye düşüren bir unsur olarak ortaya çıkarak geleneksel devlet yapısına ve devletlerin yerleşmiş kimliklerine meydan okumaktadır¹⁶². Devletler sınırlarını kimlerin geçtiğini kontrol etme konusunda egemen hakka sahip olduklarından, düzensiz göçmenlerin bu kontrolü baltalaması devlet egemenliğini tehdit etmektedir. Dolayısıyla, düzensiz göçün durdurulması, egemenliğin yeniden sağlanması için önemlidir¹⁶³.

Düzensiz göç, devletin ulusal sınırlarının yasa dışı yollarla geçilerek, devletin izni olmadan gerçekleştirildiğinden devletin toprak bütünlüğünün ihlali anlamına gelmektedir. Devletler ise sınırlarının güvenliğini tesis etmekle yükümlü olup, sınır güvenliklerini korumak amacıyla vize rejimi uygular ve ülkeye girişleri bu rejime uygun prosedürlerle

¹⁶¹ Weiner, M. (1993). “Security, Stability, and International Migration”. *International Security*, Vol. 17, No.3, pp. 91-126. Siyasi, kültürel ve sosyo-ekonomik alanlarda güvenlik ve göç ilişkisi incelendiğinde, uluslararası göç hareketlerinin, hedef ülkelerde iltica taleplerinin kabulü, göçmenlere yerleşim ve vatandaşlık hakkının verilmesi, çalışma izinleri ve buna ilişkin kotalar, göçmenlerin sayısı ve kayıt usulleri, istihdam piyasasına, refah devletine ve sosyal güvenlik yapısına tehdit oluşturma potansiyelleri, göçmenlerin aileleriyle birlikte sağlık masrafları yaratması, göçmen çocuklarının eğitim masrafları, hükümetin mültecilere yaptığı harcamalar, göçmenlere giden yardımların yaşlı, hasta ve işsizlere yönlendirilememesi, göçmenlerin ev sahibi ülkenin kültürel yapısına tehdit oluşturma potansiyelleri bağlamında ulusal güvenliğe yönelmiş tehdit olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Ayrıntılı olarak bkz. Fauser, M. (2006). *Transnational Migration – A National Security Risk? Securitization of Migration Policies in Germany, Spain and the United Kingdom*. Warszawa: Center for International Relations, Report No. 2/06, p. 3-4, <https://core.ac.uk/download/pdf/11870015.pdf>, (24.01.2021).

¹⁶² Şener, B. (2017). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C. 6, S. 1, ss. 1-30, s. 19.

¹⁶³ Koser, (2005), p. 10.

düzenlerler. Bu rejime uygun olmayan bir şekilde gerçekleşen düzensiz göç ise devletin sınır güvenliğinin ihlaline yol açmaktadır¹⁶⁴.

Özellikle 11 Eylül 2001 terör saldırılarının gerçekleşmesi ile, düzensiz göçmenlerin teröristler ve diğer suçlular tarafından da istismar edilebilmesi ve tehlike çağrıştırmaları nedeniyle göç, ağırlıklı olarak bir ulusal güvenlik tehdidi olarak algılanmaya başlanmış, düzensiz göç hareketlerinin hedef ülkelerin siyasi ve kültürel yapısına, devletlerin yerleşmiş kimliklerine yönelik bir tehdit olduğu, kontrolsüz göçlerin ekonomik, sosyo-kültürel, siyasi ve yasal sorunlara yol açacağı yönünde görüşler ortaya atılmış ve uluslararası göç politika ve uygulamalarında sıkılaşmaya gidilmiştir¹⁶⁵. 11 Eylül 2001 terör saldırılarının faillerinin göç yollarını kullanarak terör eyleminde bulunmaları ve sonraki yıllarda Avrupa devletlerinde gerçekleşen (11 Mart 2004'te Madrid, 7 Temmuz 2005'te Londra, 21 Mart 2012'de Toulouse gibi) terör olaylarına ilgili devletlerdeki göçmenlerin karışması, sadece düzensiz göçmenlere ve sığınmacılara değil, yasal olarak ülke içinde yaşamakta olan göçmenlere karşı da bir güvensizlik doğurmuştur. Neticede, ulusal kimlik ve ulusal güvenlik kavramları hiç olmadığı kadar sorgulanmaya başlanmış; göçmenlerin ülke içi suç oranlarını arttırdığı, refah devletini zayıflattığı, entegrasyon süreçlerinde (özellikle Müslüman göçmenlerin) yerel nüfusa uyum sağlayamadığı gibi tezler ileri sürülmüştür¹⁶⁶.

11 Eylül olaylarına karışan teröristlerin yabancı (Arap kökenli) olması, göç ve güvenlik kavramları arasındaki ilişkinin söz konusu olaydan sonra yeniden önem kazanmasına neden olmuştur¹⁶⁷. Bunun doğal bir sonucu olarak da, başta ABD ve Batı Avrupa olmak üzere birçok devletin uluslararası terörizmle mücadele kapsamında sınır güvenliğinin artırılması ve göç kontrol sistemlerinin kuvvetlendirilmesi için bir dizi tedbir aldığı¹⁶⁸; yasa dışı göç,

¹⁶⁴ Canan-Sokullu, E. (2019). "Mülteciler ve Güvenlik". *Güvenlik Yazıları Serisi*, No. 30, Ekim 2019, Uluslararası İlişkiler Konseyi, ss. 1-10, s. 4.

¹⁶⁵ Fauser, (2006), p. 6-9.

¹⁶⁶ Akçapar, K. Ş. (2012). "Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu". S. Gülfer İhlamur Öner ve Aslı N. Şirin Öner (Ed.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar (Birinci Baskı)*. İstanbul: İletişim Yay., s. 566-567.

¹⁶⁷ Faist, T. (2005). "The Migration-Security Nexus: International Migration and Security Before and After 9/11". In M. Y. Bodemann and G. Yurdakul (Eds.), *Migration, Citizenship and Ethnos: Incorporation Regimes in Germany, Western Europe and North America*, Palgrave Macmillan, pp. 103-119, p. 3-4.

¹⁶⁸ 2003 yılında yayınlanan "Daha iyi bir dünyada daha güvenli Avrupa" başlıklı "AB Güvenlik Strateji Belgesi"nde yasa dışı göç, organize suçlar bölümünde bir güvenlik tehdidi olarak yer almıştır. Belgede güvenlik tehditleri ile mücadelede daha aktif ve tutarlı bir politika izleneceğine ve diğer ülkelerle iş birliği içinde olunacağı belirtilmektedir. Bkz. European Council. (2003). *European Security Strategy - A Secure Europe in a Better World*. December 2003, Brussels, <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/>, (ET: 24.01.2021). 11 Eylül saldırıları faillerinin düzensiz veya geçici süreli göçmen olduklarının anlaşılmasıyla, Bush döneminde

sığınma, göçmenlerin entegrasyonu, vatandaşlık gibi konuların hem terörizmle mücadelenin hem de uluslararası göçün ilgi alanını oluşturmaya başladığı gözlemlenmektedir¹⁶⁹.

Düzensiz göç, suç ve suçlulukla giderek daha fazla ilişkili hale geliyor. Zira göçmen kaçakçılığı gibi sınıraşan suçlar düzensiz göç kapsamında ortaya çıkmaktadır. Ayrıca göçmenlerin suç işleme oranlarının yerlilere göre daha yüksek olduğu söylenir¹⁷⁰. Bunun dışında, düzensiz göçün, potansiyel teröristlere ülkeye giriş kanalı sağladığından devletlerin ulusal güvenliğini tehdit ettiği fikri de öne sürülmektedir¹⁷¹.

Dolayısıyla sınıraşan organize suç gruplarının düzensiz göçe katılımı, terörizm ve diğer suçlarla potansiyel bağlantı, devletlerin düzensiz göç ve buna bağlı olarak göçmen kaçakçılığının potansiyel bir güvenlik tehdidi olarak görmelerine yol açmıştır. Bu noktada konumuz gereği incelenmesi gereken hususlardan biri deniz güvenliği (*maritime security*) olgusu ve deniz yoluyla düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı eylemlerinin bir deniz güvenliği tehdidi olarak kabul edilmesinin nedenleridir.

Deniz güvenliği kavramının somut ve evrensel olarak nitelendirilmiş bir tanımı bulunmamakla birlikte, denizde hukukun üstünlüğüne tabi istikrarlı bir düzenin sağlanması olarak kabul edilmektedir¹⁷². Bunun dışında deniz güvenliği, genellikle bu istikrarlı düzene yönelik “tehditlerden” kaçınmak için önleyici tedbirleri tanımlamak için de kullanılır¹⁷³. BM Genel Sekreterlerinden Ban Ki-Moon da, 10 Mart 2008 tarihli raporunda, deniz güvenliğinin

yayınlanan ABD ulusal güvenlik stratejisinde, düzensiz veya yasa dışı göç devletin güvenlik tehditleri arasında sayılmış, göç birimi Milli Güvenlik Bakanlığı içerisine dahil edilmiştir. Bkz. Balı, Sita. (2008). “Population Movements”. In Paul D. Williams (Ed.), *Security Studies: An Introduction (First Edition)*. London: Routledge, p. 470. Avustralya’nın 2007 yılında yayınladığı “Güvenlik Strateji Belgesi”nde yasa dışı göç güvenlik tehditleri arasında sayılmış, bkz. Parliament of Australia. (2007). *Australia’s National Security- A Defence Update 2007*. Canberra,

https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp1516/DefendAust/NationalSecurity#_Toc427841294, (ET: 24.01.2021); 2010 tarihli “Terörle Mücadele Strateji Belgesi”nde de sınırların güvenliği ve düzensiz ya da yasa dışı göçün önlenmesi hususu terörle mücadele kapsamında ele alınmıştır, bkz. Australian Government. (2010). *Counter-Terrorism White Paper: Securing Australia*. Canberra, https://www.dst.defence.gov.au/sites/default/files/basic_pages/documents/counter-terrorism-white-paper.pdf, (ET: 24.01.2021).

¹⁶⁹ Çiçekli, B. (2003). “Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Göç: 11 Eylül Sonrası Terör Tehdidi ve Güç Kontrol Politikalarının Terörizmle Mücadelede Kullanımı”. *Avrasya Dosyası: Güvenlik Bilimleri Özel*, C. 9, No. 2, ss. 170-194, s. 170.

¹⁷⁰ Fauser, (2006), p. 4.

¹⁷¹ Koser, (2005), p. 10.

¹⁷² Kraska, J., Pedrozo, R. (2013). *International Maritime Security Law*. Martinus Nijhoff Publishers, p. 1, e-book, https://books.google.az/books?id=x1mBzyEXLNIC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, (ET: 24.01.2021).

¹⁷³ Yates, (2015), p. 13.

resmi bir tanımının olmadığını ve ulusal güvenlik kavramı içinde yer aldığını ifade etmiş, öte yandan bugün denizlerin karşılaştıkları başlıca deniz güvenliği tehditlerine dikkat çekmiştir¹⁷⁴. Kullanılan yolların sayısı ve karmaşıklığı ile birlikte etkilenen devlet sayısının artmasıyla günümüzde en hızlı büyüyen ulusötesi suç olarak kabul edilmekte olan göçmen kaçakçılığı da bu tehditler sırasında yer almaktadır¹⁷⁵.

Deniz yolunu kullanan düzensiz göçmenler devletin egemenliğini veya güvenliğini tehdit edebilir, ancak bu durum düzensiz göçmenler için de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Ne yazık ki günümüzde düzensiz göç olgusu, “insan hakları” veya “göçmen hakları” perspektifinden ziyade, sınır güvenliği ya da ulusal güvenlik veya deniz yoluyla gerçekleşmişse deniz güvenliği bağlamında değerlendirilmektedir¹⁷⁶. Ancak unutulmamalıdır ki insan olmaları nedeniyle, düzensiz göçmenler de yasal olarak belirli temel insan haklarına sahiptirler¹⁷⁷. Başka bir ifadeyle, düzensiz ya da yasa dışı yollarla bir ülkeye giriş yapan göçmenlerin de uluslararası hukuk, insan hakları hukuku ve çeşitli uluslararası sözleşmeler (örneğin, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, 1985 BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 2000 tarihli Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü¹⁷⁸) ile tanımlanmış, taraf devletler tarafından da ilke olarak kabul edilmiş hakları vardır ve uluslararası hukuk uyarınca bu kişilerin güvenliğinin ev

¹⁷⁴ Deniz güvenliğine yönelik tehditlere dahildir: (a) Korsanlık ve gemilere silahlı soygun; (b) Deniz taşımacılığı, açık deniz tesisleri ve diğer denizcilik çıkarlarına yönelik terörist eylemler; (c) Yasa dışı silah ticareti ve kitle imha silahları (KİS'ler); (d) Uyuşturucu ve psikotrop madde kaçakçılığı; (e) Deniz yoluyla insan kaçakçılığı ve ticareti; (f) Yasa dışı, rapor edilmemiş ve düzenlenmemiş balıkçılık; (g) Deniz çevresine kasıtlı ve hukuka aykırı hasar. Metin yazar tarafından çevrilmiştir. Bkz. United Nations Security Council. (2008). *Report of the Secretary General on Oceans and the Law of the Sea*. UN Doc. A/63/63, 10 March 2008, par. 39,

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/266/26/PDF/N0826626.pdf?OpenElement>, (ET: 24.01.2021).

¹⁷⁵ Mallia, P. (2010). *Migrant Smuggling by Sea: Combating a Current Threat to Maritime Security through the Creation of a Cooperative Framework*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers, p. 8.

¹⁷⁶ Şener, (2017), s.17-18.

¹⁷⁷ Mattila, H. S. (2002). “Protection of Migrants’ Human Rights: Principles and Practice”. *International Migration*, Vol. 38, No. 6, pp. 53-71, p. 55.

¹⁷⁸ Protokol uyarınca; “*Taraf Devletlerce göçmen kaçakçılığına konu olan kişilerin uluslararası hukuktan ileri gelen, özellikle yaşama hakkı, işkenceye veya başka zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmama hakkı gibi hakları saklı tutularak gerekli yasal önlemler alınmalıdır.*”, (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 16/1). Madde metni yazar tarafından çevrilmiştir. Bkz. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations against Transnational Organized Crime, 15 November 2000, 2237 UNTS 319, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2000/11/20001115%2011-38%20AM/Ch_XVIII_12_ap.pdf, (ET: 24.01.2021).

sahibi devlet tarafından korunması gerekmektedir. Burada devletin sınır güvenliğinin ve egemenliğinin organize suç örgütleri ve insan kaçakçılarınca ihlal ve tehdit edildiği unutulmamalıdır¹⁷⁹. Ayrıca yasa dışı yollarla giriş yapan, daha sonra sığınmacı ve mülteciliğin şartlarını taşıdıkları tespit edilmiş düzensiz göçmenler aynı zamanda uluslararası mülteci hukukundan ileri gelen haklara da sahiptirler.

Görüldüğü üzere, günümüzde düzensiz göç hareketlerinin ulusal güvenlikle ilişkisi sınır güvenliğinin ötesindedir. Dolayısıyla ulusal güvenlikten yola çıkarak yapılan sınırlamalar da sınır kontrolleri ile kısıtlı kalmamalıdır¹⁸⁰.

2.2. Düzensiz Göçle Mücadele Kapsamında Uluslararası Hukukta Yer Alan Düzenlemeler

2.2.1. Genel Olarak

Günümüzde neredeyse tüm devletler göçten etkilenmiş, özellikle düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetleri son yıllarda ciddi bir sorun haline gelmiştir.

Avrupa, özellikle Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük göç hareketliliğine maruz kalmış ve mültecilik en önemli sorunlardan birine dönüşmüştür. Birinci Dünya Savaşının bitiminden sonra mülteci sorununu çözmek adına çeşitli çalışmalar başlatılmış, bu çerçevede; 1921 yılında Uluslararası Kızılhaç Örgütü tarafından yaklaşık bir milyon Rus mülteciye yardım edilmiş, Rus, Ermeni ve Alman mültecilerin ve aynı zamanda 1922 yılında Türk-Yunan Savaşı sonucu ortaya çıkan mültecilerin korunması adına birçok çalışma gerçekleştirilmiştir¹⁸¹.

Avrupa'daki Nazi zulmü nedeniyle milyonlarca insanın yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kaldığı İkinci Dünya Savaşı döneminde, yerinden edilmiş bu kişilerle bağlı sorunları

¹⁷⁹ Aronowitz, A. A. (2001). "Smuggling and Trafficking in Human Beings: The Phenomenon, the Markets That Drive It and the Organisations That Promote It". *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 9, No. 2, p.163– 195.

¹⁸⁰ Mandacı, N., Özerim, G. (2013). "Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa'da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenleştirilmesi". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 10, S. 39, ss. 105-130, s. 112.

¹⁸¹ Çiçeksoğut, A. (2017). "Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü". *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 2, ss. 1-20, s. 6.

çözmek amacıyla 1944 yılında finansmanının %70'ini ABD'nin sağladığı Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration*) kurulmuştur. İhtiyacı olan insanlara yardımlarda bulunan ve yalnızca geçici çözümler sağlayan İdare, bir mülteci örgütü niteliği taşııyordu¹⁸². Siyasi nedenlerle ABD'nin 1947 yılında yardımı kesmesi ve İdarenin görev süresini daha fazla uzatmaması nedeniyle İdarenin faaliyeti sona ermiştir¹⁸³.

İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan ağır insan hakları ihlalleri, Savaşın sonlarına doğru mülteci haklarının gündeme gelmesine neden olmuştur¹⁸⁴. Bu bağlamda 1946 yılında Uluslararası Mülteci Örgütü (UMÖ) kurulmuş, sonrasında ise 10 Aralık 1948 yılında “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” kabul edilmiştir. Sığınma hakkı, tanımı yapılmamakla birlikte, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. maddesinde düzenlenmiştir¹⁸⁵. Söz konusu Beyannamenin hazırlık çalışmalarından da anlaşılacağı üzere, sığınma hakkı kişilere tanınan bir hak değildir, kişilerin sahip olduğu en temel insan haklarından biridir¹⁸⁶. Bu bağlamda sığınma hakkı, bir devletin, ülkesi üzerinde sahip olduğu egemenliğe dayanarak vatandaşı olmayan, ancak belli sebeplerle zulme uğrayan kişilere kendi ülkesine girmesine ve ülkesinde kalmasına izin verme hakkıdır¹⁸⁷.

Uluslararası koruma sağlamak ve sığınma/mülteci sorunlarına kalıcı çözümler bulabilmek adına, UMÖ'den daha kapsamlı bir örgüte ihtiyaç yaranmış ve 14 Aralık 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (*United Nations High Commissioner for Refugees /UNHCR*) kurulmuş ve 1 Ocak 1951 tarihinde faaliyete başlamıştır¹⁸⁸.

¹⁸² Lewis, C. (2012). *UNHCR and International Refugee Law* (First Edition). London: Routledge, p. 8.

¹⁸³ Özcan, M. (2005). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*. Ankara: Uluslararası Araştırmalar Kurumu Yay., s. 5-6.

¹⁸⁴ Çiçeksoğüt, (2017), s. 6.

¹⁸⁵ Bu maddeye göre; “Herkesin zulüm karşısında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.” (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, m. 14/1). Madde metni yazar tarafından çevrilmiştir. Bkz. UN, Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>, (ET: 24.01.2021)

¹⁸⁶ Beyanname, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca, oylama sonucunda kabul edilmiş bir karar olmasına rağmen, teknik hukuk anlamında “tavsiye” niteliğindedir ve dolayısıyla da “bağlayıcı” bir etkisi yoktur.

¹⁸⁷ Pazarcı, H. (2003). *Uluslararası Hukuk* (İkinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi. s. 210–211.

¹⁸⁸ BMMYK, dünyanın çeşitli bölgelerindeki mülteci sorunlarını çözmek ve mültecileri korumak amacıyla uluslararası faaliyetleri koordine etmektedir. Komiserlik, her bireyin sığınma talebinde bulunabilmesini, başka bir ülkede sığınmacı olarak barınabilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca, gönüllü eve dönüş, yerel uyum ve üçüncü devletlere yerleştirilme seçeneklerini de mültecilere sağlamaya çalışmaktadır. Kuruluşun görev alanı içinde aynı zamanda vatansız kişiler de bulunmaktadır. Komiserliğin ilgilendiği kişi sayısı 86.5 milyondur. Bunun 43.5 milyonu içeride yerinden edilmiş kişiler, 20.4 milyonu mülteciler, 4.1 milyonu ise sığınmacılar

Sonraki yıllarda uluslararası göç sorunlarını çözmek, bu yönde politikalar geliştirmek üzere başka küresel kuruluşlar da tesis edilmiştir. İkinci Dünya Savaşının ardından hükümetlerarası bir teşkilat olarak 1989 yılında Uluslararası Göç Örgütü (*International Migration Organization*)¹⁸⁹, 1993'te ise Avusturya ve İsviçre öncülüğünde ICMPD¹⁹⁰ kuruldu.

Mülteci veya sığınmacı hakları belirlenmeden ve devletler ile karşılıklı yetki ve sorumluluklar hukuki güvenceye alınmadan atılacak adımlar kalıcı çözümler getiremeyeceğinden, uluslararası göç sorunlarını çözmek için devletlere karşılıklı yetki ve sorumluluklar yükleyen uluslararası sözleşmelerin de hazırlanıp imzalanmasına karar verildi;

- “Birleşmiş Milletler Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi” (1951)¹⁹¹
- “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol” (1967)¹⁹²
- “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi” (1982)¹⁹³

oluşturmaktadır. Bkz. UNHCR. (2019). *Global Report 2019*, <https://www.unhcr.org/globalreport2019/>, (ET: 24.01.2021).

¹⁸⁹ IOM, günümüzde Türkiye'nin de aralarında yer aldığı 173 üye ve 8 gözlemci ülkeyi kapsamaktadır. Günümüzde küresel düzeyde göç ile ilgili olarak insani yardım programları, göçmen sağlığı, eğitimi, insan ticaretini engelleme, göç hukuku, göçmenlerin uyumu, göç ve sınır yönetimi, göç politikaları ve araştırmaları ile göç ve kalkınma gibi konularda faaliyet sürdürmektedir. Bkz. IOM, <https://www.iom.int/mission/>, (ET: 24.01.2021).

¹⁹⁰ BM'in gözlemci statüsünde bulunduğu Merkez, göç politikalarıyla ilgilenen Hükümetler veya Hükümetler üstü kuruluşlara kısa ve uzun vadede projeler üretmektedir. Merkezin amacı, yenilikçi, kapsamlı ve sürdürülebilir göç politikalarını teşvik etmektir. Bkz. ICMPD, <https://www.icmpd.org/our-work/>, (ET: 24.01.2021).

¹⁹¹ Convention Relating to the Status of Refugees, 28 July 1951, 189 UNTS 137, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1954/04/19540422%2000-23%20AM/Ch_V_2p.pdf, (ET: 24.01.2021). 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin karar, 5 Eylül 1961 tarihli 10898 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Karar ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>, (ET: 24.01.2021).

¹⁹² Protocol Relating to the Status of Refugees, 31 January 1967, 606 UNTS 267, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1967/10/19671004%2007-06%20AM/Ch_V_5p.pdf, (ET: 24.01.2021). 1967 Protokolü'nün Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 1 Temmuz 1968 tarihli 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu kararı, 5 Ağustos 1968 tarihli 12968 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Karar için bkz. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/02/MultecilerinHukukiDurumunaDair1967Protokolu.pdf>, (ET: 24.01.2021).

¹⁹³ United Nations Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982, 1833 UNTS 3, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1994/11/19941116%2005-26%20AM/Ch_XXI_06p.pdf, (ET: 24.01.2021). Türkiye, karasularının genişliği ve deniz hukuku uyumsuzluklarında zorunlu yargı yetkisine ilişkin düzenlemeleri nedeni ile Sözleşmeye taraf değildir. Bkz. Bahçeşehir Üniversitesi Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi. “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Türkiye'nin Taraf Olmamasının Nedenleri”. <https://baudegs.com/birlesmis-milletler-deniz-hukuku-sozlesmesine-turkiyenin-taraf-olmamasinin-nedenleri/>, (ET: 24.01.2021).

- “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına ilişkin Uluslararası Sözleşmesi” (1990)¹⁹⁴
- “Sınır aşan Örgütlü Suçların Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” (2000)¹⁹⁵
- “Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol” (2000)¹⁹⁶
- “Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol” (2000)¹⁹⁷

Bu düzenlemeler dışında düzensiz göç hareketlerinin yönetimi konusunda doğrudan ya da dolaylı olarak sonuçlar doğurabilecek, göç hukukuna ilişkin birçok başka uluslararası sözleşme ve düzenlemeleri de gösterebiliriz: “Savaş Zamanında Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi” (1949)¹⁹⁸; “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme” (1965)¹⁹⁹; “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin

¹⁹⁴ International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Family, 18 December 1990, 2220 UNTS 3, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1990/12/19901218%2008-12%20AM/Ch_IV_13p.pdf, (ET: 24.01.2021). Sözleşme, Türkiye tarafından 26 Nisan 2001 tarihli 4662 sayılı Kanunla onaylanmış, 8 Temmuz 2004 tarihli 25516 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040708.htm#7>, (ET: 24.01.2021).

¹⁹⁵ United Nations Transnational Organized Crime Convention, 15 November 2000, 2225 UNTS 209, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2000/11/20001115%2011-11%20AM/Ch_XVIII_12p.pdf, (ET: 24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 30 Ocak 2003 tarihli ve 4800 sayılı Kanun, 18 Mart 2003 tarihli ve 25052 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/03/20030318.htm#4>, (ET: 24.01.2021).

¹⁹⁶ Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, Supplementing the United Nations against Transnational Organized Crime, 15 November 2000, 2241 UNTS 507, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2000/11/20001115%2011-21%20AM/Ch_XVIII_12_bp.pdf, (ET: 24.01.2021). Protokol’ün Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 30 Ocak 2003 tarihli ve 4803 sayılı Kanun, 18 Mart 2003 tarihli ve 25052 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Protokol metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/03/20030318.htm#4>, (ET: 24.01.2021).

¹⁹⁷ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations against Transnational Organized Crime, 15 November 2000, 2237 UNTS 319, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2000/11/20001115%2011-38%20AM/Ch_XVIII_12_ap.pdf, (ET: 24.01.2021). Protokol’ün Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 30 Ocak 2003 tarihli ve 4804 sayılı Kanun, 18 Mart 2003 tarihli ve 25052 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Protokol metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/03/20030318.htm#4>, (ET: 24.01.2021).

¹⁹⁸ Geneva Convention Relative to The Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 August 1949, 75 UNTS 287, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2075/volume-75-I-973-English.pdf>, (ET: 24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 21 Ocak 1953 tarihli ve 6020 sayılı Kanun, 30 Ocak 1953 tarihli 8322 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8322.pdf>, (ET: 24.01.2021).

¹⁹⁹ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 7 March 1966, 660 UNTS 195, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1969/03/19690312%2008-49%20AM/Ch_IV_2p.pdf, (ET: 24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 3 Nisan 2002 tarihli ve 4750 sayılı Kanun, 9 Nisan 2002 tarihli 24721 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/04/20020409.htm#3>, (ET: 24.01.2021).

Uluslararası Sözleşme” (1966)²⁰⁰; “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi” (1966)²⁰¹; “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme” (1948)²⁰²; “İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme” (1984)²⁰³; “Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme” (1954)²⁰⁴; “Kadınlara Yönelik Her Tür Ayrımın Kaldırılmasına İlişkin BM Sözleşmesi” (1979)²⁰⁵; “Çocuk Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” (1989)²⁰⁶; “Vatansızlığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme” (1961)²⁰⁷ ve “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” (1950)²⁰⁸.

²⁰⁰ International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, 999 UNTS 171, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1976/03/19760323%2006-17%20AM/Ch_IV_04.pdf, (ET:24.01.2021).

Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 1 Mart 2006 tarihli ve 5468 sayılı Kanun, 5 Ağustos 2006 tarihli 26250 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/08/20060805-1.htm>, (ET: 24.01.2021).

²⁰¹ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966, 993 UNTS 3, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20993/volume-993-I-14531-English.pdf>, (ET: 24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 4 Haziran 2003 tarihli ve 4867 sayılı Kanun, 18 Haziran 2003 tarihli 25142 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030618.htm#2>, (ET: 24.01.2021).

²⁰² Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 9 December 1948, 78 UNTS 277, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1951/01/19510112%2008-12%20PM/Ch_IV_1p.pdf, (ET:24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 23 Mart 1950 tarihli ve 5630 sayılı Kanun, 29 Mart 1950 tarihli 7469 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7469.pdf>, (ET: 24.01.2021).

²⁰³ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 10 December 1984, 1465 UNTS 85, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1987/06/19870626%2002-38%20AM/Ch_IV_9p.pdf, (ET: 24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 21 Nisan 1988 tarihli ve 3441 sayılı Kanun, 29 Nisan 1988 tarihli 19799 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19799.pdf>, (ET: 24.01.2021).

²⁰⁴ Convention Relating to the Status of Stateless Persons, 28 September 1954, 360 UNTS 117, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1960/06/19600606%2001-49%20AM/Ch_V_3p.pdf, (ET: 24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 1 Temmuz 2014 tarihli 6549 sayılı Kanun, 25 Ekim 2014 tarihli 29156 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141025-5.htm>, (ET: 24.01.2021).

²⁰⁵ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, 18 December 1979, 1249 UNTS 13, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1981/09/19810903%2005-18%20AM/Ch_IV_8p.pdf, (ET: 24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 11 Haziran 1985 tarihli ve 3232 sayılı Kanun, 25 Haziran 1985 tarihli 18792 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18792.pdf>, (ET: 24.01.2021).

²⁰⁶ Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, 1577 UNTS 3, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1990/09/19900902%2003-14%20AM/Ch_IV_11p.pdf, (ET:24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 9 Aralık 1994 tarihli ve 4058 sayılı Kanun, 27 Ocak 1995 tarihli 22184 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>, (ET: 24.01.2021).

²⁰⁷ Convention on the Reduction of Statelessness, 30 August 1961, 989 UNTS 175, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1975/12/19751213%2003-00%20AM/Ch_V_4p.pdf, (ET:24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 17 Nisan 1975 tarihli ve 1883 sayılı Kanun, 4 Mayıs 1975 tarihli 15226 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15226.pdf>, (ET: 24.01.2021).

²⁰⁸ EU, European Convention on Human Rights, 4 November 1950, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf, (ET: 24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 10 Mart 1954 tarihli ve 6366 sayılı Kanun, 19 Mart 1954 tarihli 8662 sayılı

2.2.2. “Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi”

1951 yılında BM tarafından, halen yürürlükte olan “Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi” kabul edilmiş²⁰⁹, 22 Nisan 1954 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir. 1951 Mülteci Sözleşmesi ile, mültecilere uygulanması gereken usullerin asgari standartları, aynı zamanda mültecilerin iş ve sosyal hakları, kimlik kartı ve seyahat belgeleri gibi hakları düzenlenmiştir. Sözleşme ile, kamu düzeni ve ulusal güvenlik gerekçeleri dışında (1951 Mülteci Sözleşmesi, m.32)²¹⁰ mültecilerin sınır dışı edilmeleri veya zorla geri gönderilmeleri yasaklanmıştır (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 33)²¹¹.

Mülteci hukukunun temel belgesi olarak kabul edilen 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin 1. maddesindeki mülteci tanımı, 1951 öncesi gerçekleşen ve Avrupa’da meydana gelmiş olaylar nedeniyle ülkesini terk etmiş kişileri kapsamakta olup, Sözleşme ile Avrupa dışında meydana gelen veya gelebilecek iltica sorunlarına bir çözüm getirilmemiştir. Dolayısıyla Sözleşme’de mülteci tanımına iki kısıtlama getirilmiştir. Bunlardan ilki, “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ifadesi ile yapılan “tarih sınırlaması” ve “Avrupa’da meydana gelen olaylar” ifadesi ile yapılan “coğrafi kısıtlama”dır²¹².

1951 Mülteci Sözleşmesi, devletlere birtakım yükümlülükler yüklemekle birlikte, bu Sözleşme mültecilerin korunması konusunda birincil değil, ikincil niteliktedir. Yani, bir kişinin bu sözleşmeden yararlanabilmesi, ancak kendi devletinin korumasından yoksun bulunması durumunda söz konusu olacaktır. Korumadan yoksun olma hallerine ise; devletin iç karışıklık gibi nedenlerle vatandaşını koruyamaması, bazı kişilerin açıkça veya zımni

Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf>, (ET: 24.01.2021).

²⁰⁹ Sözleşme 19 devlet tarafından imzalanmış olup, Sözleşme’ye 146 taraf devlet bulunmaktadır.

²¹⁰ Söz konusu maddeye göre, “Akit Devletler, ulusal güvenlik veya kamu düzeni gerekçeleri dışında hiç bir mülteciyi kendi topraklarından yasal olarak sınır dışı etmeyeceklerdir.”

²¹¹ İşbu maddede: “Hiç bir Akit Devlet bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olan ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek ya da iade etmeyecektir.” denilmektedir.

²¹² Mülteci; “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olayların bir sonucu olarak ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle zulme uğrama korkusu nedeniyle, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve böyle bir korku nedeniyle, o ülkenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen, veya bu tür olayların bir sonucu olarak tabiiyeti olmayan ve önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, geri dönemeyen veya böyle bir korku nedeniyle geri dönmek istemeyen kişidir.” (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 1/A/2). Aynı maddenin B paragrafında ise, bu Sözleşmenin amaçları açısından, madde 1, paragraf A’da yer alan “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ifadesi: (a) “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar”; veya (b) “Avrupa’da veya 1 Ocak 1951’den önce başka yerlerde meydana gelen olaylar” olarak anlaşılabacaktır, denilmektedir, (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 1/B/1).

olarak korumadan kaçınması, kişilerin zulüm korkusuyla devletin korumasından kaçınması halleri örnek gösterilebilir²¹³.

Bununla birlikte mültecilik statüsü, Sözleşme ile öngörülen tüm koşulları sağlayan herkese tanınmayacak ve Sözleşmenin kapsamı dışında kalacaktır (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 1/F)²¹⁴.

2.2.3. “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol”

1951 Mülteci Sözleşmesi ile getirilen kısıtlamalar sonucunda her geçen gün artan mültecilerin sorunlarının çözilememesi, sınırlamaların kaldırılması zorunluluğunu doğurmuş ve BMMYK’nın girişimleriyle 16 Aralık 1966 tarihinde “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol” (bundan sonra 1967 Protokolü) kabul edilmiş, 2 Ekim 1967 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir²¹⁵. Söz konusu Protokol ile, “1951’den önce meydana gelen olaylar”²¹⁶ ve “Avrupa’da meydana gelen olaylar”²¹⁷ ibareleri kaldırılarak zaman ve coğrafi kısıtlamalar bertaraf edilmiştir. Başka bir ifadeyle, söz konusu Protokol ile, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin 1. maddesinde tanımlanan mülteci kavramı yalnızca 1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucu sığınmacı konumuna düşen kişileri kapsamamakta, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle zulme uğrama korkusu nedeniyle, vatandaşı olduğu devletin dışında bulunan ve bu devletin korumasından yararlanamayan herkesi içermektedir. Bununla birlikte, 1951 Mülteci Sözleşmesi’ni coğrafi sınırlama ile kabul eden devletlere bu çekinceni devam ettirebilme imkanı da tanınmıştır. Bu devletler yalnızca Avrupa’dan gelen sığınmacılara

²¹³ Uzun, E. (2013). “Uluslararası Mülteci Hukuku”. A. N. Tütüncü ve E. Uzun (Ed.), *Uluslararası Hukuk II*, Eskişehir, ss. 116-141, s. 123.

²¹⁴ Kişi hakkında, a) barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi uluslararası belgelerde tanımlanmış bir suç işlemiş ise; b) mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlemiş ise; c) Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna dair hakkında ciddi kanaat mevcut ise, bu Sözleşmenin hükümleri uygulanmayacaktır.

²¹⁵ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 15 November 2000, 2237 UNTS 319, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2000/11/20001115%2011-38%20AM/Ch_XVIII_12_ap.pdf, (ET: 24.01.2021).

²¹⁶ İşbu Protokolün amacı bakımından, “mülteci” terimi, bu maddenin 3. fıkrasının uygulanması dışında, Sözleşme’nin 1. maddesi tanımına giren herhangi bir kişiyi, eğer madde 1/A/2’deki “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olayların sonucu olarak ve ...” ve “...bu tür olayların bir sonucu olarak” ifadesi çıkarıldı.(1967 Protokolü, m. 1/2).

²¹⁷ İşbu Protokol, Sözleşme’nin 1/B/1 (a) maddesine uygun olarak Sözleşme’ye halihazırda taraf olan Devletler tarafından herhangi bir coğrafi sınırlama olmaksızın, uygulanacaktır, Taraf Devletlerce yapılan mevcut beyannameler de, Madde 1/B/2 kapsamında genişletilmedikçe, söz konusu Protokol kapsamında geçerlidir. (1967 Protokolü, m.1/3).

mülteci statüsü vermeyi devam ettirmiştir. Örneğin, Türkiye 1967 Protokolü'nü coğrafi çekince ile kabul etmiştir²¹⁸. Türkiye'nin bu çekincesinin başlıca sebebi, Ortadoğu ve Asya ülkelerinde devam eden iç savaş, siyasi istikrarsızlık ve iç karışıklık nedeniyle Doğu ile Batı arasında köprü rolünü oynayan Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketlerinin gerçekleşme olasılığı ve bu göç hareketlerinin ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etki oluşturabilme endişesidir. Bununla birlikte, yürürlükteki ilgili Türkiye mevzuatına göre, “şartlı mülteci” olarak kabul edilen bu kişiler BMMYK'nın yardımları ile üçüncü güvenli devlete yerleştirilene kadar, “mülteci” statüsüne sahip kişilerle aynı haklardan yararlanabilmektedir²¹⁹.

Ayrıca 1951 Mülteci Sözleşmesi'ni imzalayan devletler, istedikleri zaman BM Genel Sekreterliği'ne yapacakları bir bildirimle, “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar” ibaresini, “Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” olarak kabul ettiklerini belirterek Sözleşme'nin etki alanlarını genişletebilirler²²⁰.

1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokol hükümlerine göre, mülteci statüsü kazanan kişilerin veya sığınmacıların korunmasında gözetilmesi gereken temel ilke, bu kişiler arasında ırk, din ya da gelinen ülke bakımından herhangi bir ayırım gözetilmemesidir (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 3).²²¹

²¹⁸ “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.” (6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m. 61/1), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, (ET:25.01.2021).

²¹⁹ Bkz. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m. 62, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, (ET:25.01.2021).

²²⁰ Kayaalp, (2018). s.18.

²²¹ Sığınmacıların yararlanacakları haklara gelince, genel bir koruma çerçevesinde sığınmacılar: dini ibadet ve çocukların dinsel eğitimi (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 4); fikri ve sınai mülkiyet hakkı (m. 14); yargı organları önünde dava tarafı olma (m. 16); ilköğretimden yararlanma (m. 22/1); sosyal yardımlardan yararlanma (m. 23); çalışma koşulları ve sosyal güvenlik (m. 24) bakımından kendilerine yurttaşlarla eşit davranılması hakkı; ücretli olarak bir işte çalışma, sendika ve dernek hakları bakımından yabancılar arasında “en fazla gözetilen ulus” ilkesinden yararlanma hakkı (m. 15 ve m. 17); meslek sahibi olmak (m. 18-19); mesken (m. 21); orta ve yüksek öğrenimden yararlanma (m. 22/2); seyahat özgürlüğü (m. 26), mali yükümlülükler (m. 29); taşınır ve taşınmaz mülkiyeti sahibi olma (m. 13) bakımından en az öteki yabancılar tarafından tanınan haklardan yararlanma hakkına sahiptir. Bkz. Convention Relating to the Status of Refugees, 28 July 1951, 189 UNTS 137, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1954/04/19540422%2000-23%20AM/Ch_V_2p.pdf, (ET: 24.01.2021).

Sığınmacı statüsünden yararlanabilecek kişilerin, Sözleşme’ye taraf bir devletin ülkesine yasa dışı veya usulsüz giriş yapması durumunda, bu usulsüzlük nedeniyle herhangi bir ceza verilmesi yasaktır (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 31/1). Ancak, kişilerin bir an önce yetkili makamlara başvurarak geçerli nedenlerini bildirmeleri gerekmektedir. Sığınılan devletin ilke olarak herhangi bir sığınmacıyı sınır dışı etmeme (*non-refoulement*) yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak, ulusal güvenlik ve kamu düzeni nedeniyle devletin ülkesinde bulunan sığınmacıları sınır dışı etme yetkisi saklıdır (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 32/1). Sınır dışı edilen kişiye olağan olarak başka bir ülkeye kabul için makul bir süre tanınması gerekmektedir (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 32/3). Her halükârda sınır dışı edilecek olan sığınmacı kaçtığı ülkeye sınır dışı ya da iade edilemez (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 33/1). Öte yandan sığınmacılar da bulundukları ülke devletinin geçerli hukuk kurallarına uymakla yükümlüdürler (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 2).

1967 Protokolü’nde, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde yapılan mülteci tanımında herhangi bir değişiklik yapılmamış ve kişilerin “zulüm altında bulunması” esas alınmıştır. Bu yüzden yaşanacak iç veya uluslararası savaş ve doğal afetler sonucunda ülkelerini terk eden kişiler, mülteci tanımının dışında kalmıştır. Esasında söz konusu olaylar da, bireyler üzerinde korku yaratmaktadır. Ancak, bu korku zulüm ve baskı sonucu meydana gelen korku niteliğini taşımadığı için, bu olaylara maruz kalanlar da mülteci statüsü kapsamına girmemektedir²²².

2.2.4. “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi”

Deniz hukukunu düzenleyen en kapsamlı metin olan ve deniz hukukunun temel belgesi olarak kabul edilen BMDHS, 9 yıl süren çalışmalar sonucunda 10 Aralık 1982 yılında Montego Bay’da (Jamaika) imzalanmış, 16 Kasım 1994 yılında yürürlüğe girmiştir²²³.

BMDHS’de kıyı devletlerinin, kendi karasularından zararsız geçişe ilişkin ve belirli hususları kapsayan kanun ve kuralları kabul edebileceği belirtilerek, bu hususlar arasında göç konusuna da yer verilmiştir (m. 21/1/h). İlgili maddede, kıyı devletinin, karasularından zararsız geçişe ilişkin bu Sözleşme hükümleri ve uluslararası hukukun diğer kurallarına

²²² Eroğlu, E. C., Taşkıran, R. (2002). “Sığınmacı Hakkı ve Mültecilerin Durumu”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 1, Ankara, ss. 105-128, s. 113.

²²³ United Nations Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982, 1833 UNTS 3, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1994/11/19941116%2005-26%20AM/Ch_XXI_06p.pdf, (ET: 24.01.2021).

uygun olarak gümrük, maliye, göç ve sağlık konularında yasa ve yönetmelikler kabul edebileceği ifade edilmiştir.

Sözleşme ile kıyı devletlerine, koruma hakları bağlamında karasularında zararsız olmayan her türlü geçişi engellemek adına gerekli tedbirleri alabilme (m. 25/1); iç sulara veya bu sular dışındaki bir liman tesisine giden gemilere ilişkin olarak, bu gemilerin bu sulara veya bu liman tesisine girişlerinin tabi olacağı şartların ihlalini önlemek için gereken tedbirleri alma hakkı verilmiştir (m.25/2).

BMDHS'nin 27. maddesi ile kıyı devletinin, karasularından geçen yabancı gemide, geçiş sırasında işlenmiş bir suça ilişkin olarak, bu suçun sonuçlarının sahildar devlete uzanması ve suçun ülkenin barışını veya karasularında düzeni bozacak nitelikte olduğu durumlarda cezai yargı yetkisini kullanabileceği öngörülmüştür²²⁴. Dolayısıyla Sözleşme kapsamında, göçmen kaçakçılığı suçunun sonuçlarının kıyı devletine uzanacağı, kıyı devletinin kamu düzeni ve ulusal güvenliğine tehlike yaratacağı için kıyı devletlerinin karasularında göçmen kaçakçılığı yapan gemiler üzerinde cezai yargı yetkisini kullanma yetkisi bulunmaktadır.

BMDHS'in 33. maddesinde ise, bitişik bölgede gerçekleşen göçe ilişkin ülke yasalarının ihlali durumunda, kıyı devletlerinin gerekli kontrolleri yapabileceği ifade edilmiştir²²⁵.

Sözleşme ile kesintisiz takip hakkı çerçevesinde kıyı devletlerinin yetkili makamlarına, bu devletlerin içsuları, karasuları veya bitişik bölgelerinde bu devletlerin kanunlarına ve kurallarına aykırı hareket ettiğine ilişkin yeterli kanıya sahip oldukları takdirde bir yabancı gemiyi izleme yetkisi verilmiştir (m. 111/1)²²⁶.

²²⁴ “Karasularından geçen yabancı bir gemide, geçiş sırasında işlenmiş bir suç nedeniyle bir kişinin tutuklanması veya hakkında soruşturma yürütülmesi amacıyla kıyı devleti aşağıdaki durumlar dışında cezai yargı yetkisini kullanmamalıdır: a) eğer suçun sonuçları kıyı devletine uzanıyorsa; b) eğer suç ülkede barışı veya karasularında düzeni bozacak nitelikte ise...”, (BMDHS, m. 27/1/a-b).

²²⁵ Maddede; “Bitişik bölge olarak adlandırılan, karasularına bitişik olan bir bölgede kıyı devlet aşağıdaki amaçlarla gerekli kontrolleri yapabilir: a) Ülkesi üzerinde veya karasularında gömrük, maliye, sağlık veya göç ile ilgili kanun ve kurallarının ihlalini önlemek; b) Bu kanun ve kurallara karşı ülkesi üzerinde veya karasularında meydana gelebilecek ihlalleri cezalandırmak.”denilmektedir, (BMDHS, m. 33/1/a-b).

²²⁶ İlgili maddede; “Kıyı devletinin yetkili makamları, bu devletin kanunlarına ve kurallarına aykırı hareket ettiğine ilişkin geçerli nedenlere sahip oldukları takdirde bir yabancı geminin kesintisiz takibine girişebilirler. Bu takip yabancı gemi veya tekneleri, kıyı devletinin iç sularında, takımada sularında, karasularında veya bitişik bölgesinde iken başlatılmalı; karasularının veya bitişik bölgenin ötesinde, ancak kesintiye uğramamak şartıyla devam edebilir.” denilmektedir, (BMDHS, m. 111/1).

Göçmen kaçakçılığında kullanılan gemiler veya diğer deniz araçları çoğunlukla tabiiyetsiz olduklarından, BMDHS'nin 110. maddesi çerçevesinde kıyı devletlerinin bu gemiler üzerinde ziyaret (durdurma ve denetleme) hakkını kullanması mümkün olacaktır²²⁷.

2.2.5. “Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 9 Aralık 1998 tarihli ve 53/11 sayılı Kararı ile; sınıraşan örgütlü suçlarla mücadeleye yönelik kapsamlı bir uluslararası sözleşme hazırlanması ve bununla birlikte, kanunsuz göçmen kaçakçılığına ilişkin bir uluslararası enstrüman geliştirilmesinin görüşülmesi maksadıyla, hükümetlerarası *ad hoc* komite tesis edilmesine karar vermiştir. Çalışmalar neticesinde, 12 Aralık 2000 tarihinde Palermo'da (İtalya), “Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (Palermo Sözleşmesi)” ve “Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol” imzalanmıştır. Sözleşme'nin nihai amacı; sınıraşan örgütlü suçların önlenmesi ve daha etkili bir şekilde mücadele edilmesi için iş birliğinin geliştirilmesidir (Palermo Sözleşmesi, m. 1)²²⁸.

Sözleşme'de, suçun kendi ülkesinde işlenmesi halinde veya suçun, bir taraf devletin bayrağını taşıyan bir gemide veya hava taşıtında işlenmiş olması ve suçun işlendiği anda o gemi veya hava taşıtının, o taraf devletin mevzuatına uygun olarak kayıtlı olması durumlarında, her taraf devletin, bu Sözleşmenin 5. (Örgütlü bir suç grubuna katılmanın suç haline getirilmesi), 6. (Suç gelirlerinin aklanmasının suç haline getirilmesi), 8. (Yolsuzluğun suç haline getirilmesi), ve 23. (Adaletin engellenmesinin suç haline getirilmesi) maddelerinde belirtilen suçlara ilişkin yargılama yetkisini kullanabilmesi adına gerekli önlemleri alacağına dair hükümler yer almaktadır (Palermo Sözleşmesi, m. 15/1).

Palermo Sözleşmesi'nde Akit Devletlerin, sınıraşan örgütlü suçları önlemek ve onlarla mücadele etmek için Sözleşme ile öngörülenden daha sıkı ve daha ağır önlemler alabileceği ifade edilmektedir (m. 34/3). Dolayısıyla Devletler, iç hukuk düzenlemelerinde “Sınıraşan

²²⁷ Sözleşmeye göre, “Müdahalenin bir andlaşma ile tanınan yetkilerden kaynaklanması durumu dışında, açık denizde 95. ve 96. maddelerde öngörülen tam dokunulmazlıklardan yararlananlar dışında bir yabancı gemiyle karşılaşan bir savaş gemisi; geminin tabiiyetsiz olduğu veya...konularda şüphelenmek için makul nedenleri olmadıkça, bu gemiyi durdurup denetleme hakkına sahip değildir.”, (BMDHS, m. 110/1/d).

²²⁸ United Nations Office on Drug and Crime, United Nations Transnational Organized Crime Convention, 15 November 2000, 2225 UNTS 209, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2000/11/20001115%2011-11%20AM/Ch_XVIII_12p.pdf, (ET: 24.01.2021).

Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol”de yer alan zorunlulukların sağlanması suretiyle, Protokol’de belirtilenlerden daha kapsamlı ya da ciddi tedbirler alabilecekler (Palermo Sözleşmesi, m. 34/3). Nitekim 2008 yılında gerçekleşen Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Taraf Devletler Konferansı’nda sunulan raporda da devletlerin sınırışan örgütlü suçlar ve göçmen kaçakçılığı suçlarını önlemek ve bu suçlarla mücadele etmek amacıyla daha sıkı ve daha ağır tedbirler alma yetkisi olduğu belirtilmiştir²²⁹.

2.2.6. “Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol”

Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nün amacı; göçmen kaçakçılığının önlenmesi ve bu suçla mücadele edilmesi, bu amaçla taraf devletler arasında iş birliğinin teşvik edilmesi ve aynı zamanda kaçırılan göçmenlerin haklarının korunması olarak ifade edilmiştir (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 2). Bu Protokol, Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne ektir ve Sözleşme’yle birlikte yorumlanmaktadır (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 1). Dolayısıyla Protokol’ün uygulanmasında Sınırışan Örgütlü Suçlar Sözleşmesi’nin hükümleri temel alınmaktadır.

Protokol’ün uygulanması, örgütlü suç grubunu kapsayan uluslararası göçmen kaçakçılığı suçları ile sınırlandırılmıştır (m. 4). Taraf devletlere, göçmen kaçakçılığı; sahte seyahat veya kimlik belgesi düzenlenmesi, temin edilmesi ya da bulundurulması; ya da bir yabancının kanuna aykırı bir şekilde ülke içinde ikamet etmesine olanak sağlanmasını suç haline getirmek için gerekli düzenlemeleri yapma yükümlülüğü getirilmiştir (m. 6).

Protokol, göçmen kaçakçılığını önlemek ve durdurmak için yeni bir yasal rejim sağlamaya çalışmamakta, uluslararası deniz hukukunun temel ilkelerini teyit etmektedir²³⁰.

²²⁹ United Nations Office on Drug and Crime. (2008). *Report of the Conference of the Parties to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. Vienna, 8-17 October 2008, https://www.unodc.org/documents/treaties/CTOC/COP_19_Report_-_edited_version.pdf, p. 6-7, (ET: 24.01.2021); Canca, (2014), s. 1310.

²³⁰ Gallagher, A. T., David, F. (2014). *The International Law of Migrant Smuggling*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 55-56.

Buradaki “uluslararası deniz hukuku” ifadesi, BMDHS ve deniz hukukuna ilişkin diğer belgeleri içermektedir²³¹.

Protokolün 8. maddesi, spesifik olarak denizde göçmen kaçakçılığına karışabilecek bir gemi tespit ettiklerinde devletler tarafından alınacak önlemleri düzenlemektedir. Söz konusu önlemler esas olarak açık denizlerde gerçekleştirilen kaçakçılık faaliyetlerini kapsamaktadır, çünkü eylemin karasularında gerçekleşmesi durumunda kıyı devletinin yetkisine ilişkin hükümler BMDHS’de ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. BM’in görüşü de bu yönde olup, karasularında kıyı devletlerinin yetkisine ilişkin ilkelerin deniz hukukunda iyi bir şekilde düzenlendiği ve Protokol’de yeniden belirtilmesine gerek kalmadığı ifade edilmiştir²³².

Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nde, diğer bir taraf devletin bayrağını taşıyan bir geminin göçmen kaçakçılığı yaptığından şüphe edilmesi halinde, müdahale için geminin bayrak devletinden izin alınması koşulu getirilmiş (m. 8/2)²³³; tabiiyetsiz bir gemiye bu suç kapsamında müdahale edilmesi için tüm taraf devletlere yetki verilmiştir (m. 8/7)²³⁴. Ayrıca bu gemilere ancak savaş gemileri ve uçakları ile devlet hizmetinde kullanılan gemi ve uçaklar tarafından müdahale edilebileceği belirtilmiştir. Madde 8/2 kapsamında uygun önlemleri alan bir taraf devletin, alınan tedbirlerin sonuçları ile ilgili olarak bayrak devletine hızlı bir şekilde bilgi vermesi gerekmektedir (m. 8/3).

²³¹ “Interpretative Notes for the Official Records (*Travaux Préparatoires*) of the Negotiation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto (Interpretative Notes)”, A/55/383/Add.1, 3 November 2000, par. 98, https://www.unodc.org/pdf/crime/final_instruments/383a1e.pdf, (ET: 15.08.2021).

²³² Interpretative Notes, (2000), par. 98.

²³³ “Bir Taraf Devlet, uluslararası hukuk uyarınca seyrüsefer özgürlüğünü kullanan, başka bir Taraf Devletin bayrağını taşıyan veya başka bir Taraf Devlette kayıtlı olduğuna dair işaretler taşıyan bir geminin, deniz yoluyla göçmen kaçakçılığına karıştığına dair yeterli kanıya sahipse, Bayrak Devleti’ne bu durumu bildirebilir, Bayrak Devleti’nden geminin kaydının teyidini isteyebilir ve teyidi halinde, Bayrak Devleti’nden o gemiye ilişkin gerekli önlemleri almak için yetki talep edebilir. Bayrak Devleti, talepte bulunan devleti, bu veya diğer hususlarda yetkilendirebilir: a) gemiye çıkmak; b) gemiyi aramak; ve c) eğer geminin deniz yoluyla göçmen kaçakçılığında kullanıldığına dair kanıt bulunursa, Bayrak Devleti’nce verilen yetki dahilinde, gemiye ve gemideki kişilere ve yüke ilişkin uygun önlemler almak.” (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/2/a-b-c). Madde metni yazar tarafından çevrilmiştir. Bkz. Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, Supplementing the United Nations against Transnational Organized Crime, 15 November 2000, 2241 UNTS 507, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2000/11/20001115%2011-21%20AM/Ch_XVIII_12_bp.pdf, (ET: 24.01.2021).

²³⁴ Maddede; “Bir Taraf Devlet, geminin deniz yoluyla göçmen kaçakçılığında kullanıldığından ve tabiiyetsiz olduğundan veya tabiiyetsiz bir gemiye benzetilmiş olabileceğinden şüphelenmek için makul gerekçeleri varsa, gemiye çıkabilir ve gemiyi arayabilir. Eğer bu şüpheyi doğrulayan bir kanıt bulunursa, o Taraf Devlet, ilgili ulusal ve uluslararası hukuk uyarınca uygun önlemleri alacaktır.” denilmektedir, (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/7).

Ayrıca; bu maddenin 5. fıkrasında, “kişilerin hayatına ilişkin yakın tehlikelerin ortadan kaldırılması” ve “iki taraflı veya çok taraflı anlaşmalardan kaynaklanan” yetkiler dışında müdahale eden devletin bayrak devletinin açık yetkisi olmadan ek tedbirler alma yetkisinin bulunmadığı belirtilmektedir (m. 8/5). Bu fıkra da belirtilen talep eden devlet tarafından alınabilecek “uygun tedbirler”in neler olduğu muğlaktır. Bu tedbirlerin talep eden devlet tarafından gerekli görülecek her türlü tedbir olarak anlaşılması mümkün olmakla birlikte; talep eden devletin belirlediği ve her biri için bayrak devletinin izin vereceği tedbirler olarak anlaşılması da mümkündür²³⁵.

Böylece Protokol’de, açık denizlerde tespit edilen ve deniz yoluyla göçmen kaçakçılığına karışan gemiler üzerinde yargı yetkisine ilişkin genel kural bayrak devleti ilkesine dayanmaktadır. 1958 tarihli “Açık Deniz Sözleşmesi” (m. 6/1), BMDHS (m. 92/1) ve Palermo Sözleşmesi’nde (m. 15/1/b) de düzenlenmiş olan bayrak devleti ilkesinin uygulanması Göçmen Kaçakçılığı Protokolü ile güçlendirilmiştir. Bu ilkeye göre, bir bayrak devleti, açık denizlerde kendi bayrağını taşıyan gemiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir ve bu nedenle, göçmen kaçakçılığı yapan bu gemilere karşı uygun önlemleri almakla birincil yükümlülüğe sahiptir. Birincil yükümlülük bayrak devletlerine yüklenmekle birlikte, uygulamada bu devletlerin kayıtlı tüm gemilerin faaliyetlerini izlemeleri imkansızdır ve göçmen kaçakçılığı yaptığından şüphelenilen yabancı gemilerle çoğu zaman diğer devletler karşılaşır. 8. madde, bu tür durumlar için daha fazla rehberlik sağlar²³⁶.

Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nde, göçmen kaçakçılığı suçuna karışan bir gemiye karşı önlem alan (Protokolün 8. maddesi çerçevesinde) bir taraf devletin emniyet tedbirlerine riayet edilmesi hususunda yerine getirmeli olduğu yükümlülükler de öngörülmüştür (m. 9/1)²³⁷.

²³⁵ Canca, (2014), s. 1307-1308.

²³⁶ Obokata, T. (2010). “The Legal Framework Concerning the Smuggling of Migrants at Sea under the UN Protocol on the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air”. In B. Ryan and V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 151-168, p. 158.

²³⁷ Maddede; “Bir Taraf Devlet, bu Protokol’un 8. maddesi uyarınca, bir gemiye karşı önlemler aldığı anda, aşağıdaki yükümlülükleri yerine getirecektir: (a) gemideki kişilerin güvenliklerini ve onlara insancıl muamele yapılmasını sağlayacaktır, (b) geminin veya yükünün emniyetini tehlikeye atmamak gereğini göz önünde bulunduracaktır, (c) bayrak Devleti’nin veya ilgili başka bir devletin ticari veya diğer yasal çıkarlarına halel getirmemeye dikkat edecektir, (d) gemiye ilişkin alınan herhangi bir önlemin çevreye zarar vermemesini mümkün imkanlar dahilinde sağlayacaktır.” şeklinde belirtilmektedir, (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 9/1/a-b-c-d).

Ayrıca, Protokolün ilgili hükümleri çerçevesinde alınan tedbirlerin, uluslararası hukuk çerçevesinde kıyı devletlerinin hak ve yükümlülükleri ile yetkilerinin kullanımı ve gemi ile ilgili olarak bayrak devleti yetkililerinin idari, teknik ve sosyal konulardaki yetki kullanımı ve kontrollerini engellememesi veya bunları etkilememesi koşulu getirilmiştir (m. 9/3).

Protokol kapsamında alınacak her türlü tedbirin, sadece “savaş gemileri veya askeri uçaklar tarafından veya devlet hizmetinde olduklarını ve bu amaçla yetkilendirilmiş olduklarını açıkça gösteren, teşhis edilebilir işaretler taşıyan diğer gemi ve uçaklar” tarafından icra edilmesi gerekmektedir (m. 9/4). Ayrıca madde 9/2 uyarınca, müdahale edilen geminin daha sonra kaçakçılık yapmadığının ortaya çıkması halinde, talep eden devlet her türlü kayıp veya zararı tazmin etmekle yükümlü kılınmıştır. Bu hükümlere bakıldığında açıkça ortaya çıkan şey, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nün, İnsan Ticareti Protokolü’nün aksine, devletlerin ulusal çıkarlarını kaçak göçmenlerin refahından daha fazla korumakla ilgili olduğudur²³⁸.

Göçmen Kaçakçılığı Protokolü ile, taraf devletlere, uluslararası deniz hukuku çerçevesinde denizde göçmen kaçakçılığının önlenmesi ve etkin mücadele kapsamında geniş ölçüde iş birliği yapma zorunluluğu getirilmiştir (m. 7)²³⁹. Ayrıca Protokol’de taraf devletlerin, ilgili konuda ulusal mevzuatları ve idari sistemleri ile uyum içerisinde olmak kaydıyla, belli konularda aralarında bilgi alışverişinde bulunma yükümlülüğü de öngörülmüştür (m. 10/1). Bununla Protokol ile, denizde uluslararası iş birliğine ilişkin mevcut yasal çerçevenin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır²⁴⁰.

Protokol’de aynı zamanda; her taraf devlete, göçmen kaçakçılığının yoksulluk ve azgelişmişlik gibi sosyo-ekonomik nedenleriyle mücadele etmek için ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerdeki kalkınma programlarını ve iş birliğini, göçün sosyo-ekonomik boyutlarını hesaba katarak, ekonomik ve sosyal bakımdan zayıf bölgelere önem vererek, uygun olduğu ölçüde teşvik etme veya güçlendirme yükümlülüğü de getirilmiştir (m. 15/3).

²³⁸ Obokata, (2010), p. 161.

²³⁹ Bu maddeye göre: “*Taraf Devletler, uluslararası deniz hukukuna uyarınca deniz yoluyla göçmen kaçakçılığını önlemek ve durdurmak için, mümkün olan en geniş ölçüde iş birliği yapacaklardır.*”

²⁴⁰ Obokata, (2010), p. 157.

2.3. Değerlendirme

Çalışmanın kavramsal çerçevesinin ele alındığı bu bölümde; uluslararası göç olgusu tanımlanarak uluslararası göçün nedenleri ve çeşitleri, genel olarak düzensiz göçe ilişkin kavramsal tartışmalar ayrıntılı olarak incelenmiş, düzenli göçmenlerin düzensiz göçmenlerden sayıca çok fazla olmasına rağmen, düzensiz göçün devletler tarafından sorunlu bir alan, egemenliklerine ve ulusal güvenliklerine yönelik bir tehdit olarak kabul edilmesinin nedenlerine, konuyla ilgili mevcut uluslararası hukuki düzenlemelere ve bu düzenlemelerde yer alan boşluklara değinilmiştir.

Özellikle son yıllarda düzensiz göç hareketlerinin artması sonucunda ABD, Kanada, AB üye devletleri, İngiltere gibi göç faaliyetlerinde başlıca hedef konumda olan devletler göçmenlere karşı ülkeye giriş koşullarını zorlaştıran, ancak sınır dışı kurallarını kolaylaştıran düzenlemeler kabul etmektedir²⁴¹. Durum böyle olunca göçmenler ulaşmak istedikleri ülke sınırlarını aşabilmek için yasa dışı göç yollarına başvurmakta, göçmen kaçakçılığı örgütlerinin ağına düşmekte ve sonuç olarak düzensiz göçmene dönüşmekte, hatta bu yolda hayatlarını kaybetmektedirler. Alınan tüm önlemlerin ise, istatistiki veriler incelendiğinde düzensiz göç faaliyetlerini azaltmak yerine, bu göç hareketlerinin durmadan artan bir olguya dönüşmesine yol açtığı gözlemlenmektedir.

Düzensiz göçmenler daha önce de değinildiği gibi, bir ülkeye yasal izinleri olmaksızın gizlice ve sahte belgelerle giren, bulundukları ülkeye yasal olarak girmiş ancak vize süreleri bitmiş olan, göçmen kaçakçıları ve insan tacirleri aracılığıyla ülkeye giriş yapan ve sahte sığınma başvuruları ile ülkede kalan kişilerdir. Yasa dışı yollarla devlet sınırlarına giriş yapan veya ülkede yasa dışı olarak bulunan herkes - daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmek amacıyla göç eden ekonomik göçmenler, uluslararası koruma talebinde bulunmak isteyen sığınmacılar ve mülteci statüsüne hak kazanmanın koşullarını taşıyan, ancak devletlerin mülteci statüsünü vermeyecekleri ve “kaçak göçmen” olarak değerlendirilerek sınır dışı edilecekleri endişesiyle herhangi bir başvuruda bulunmayan kişiler - düzensiz göçmen olarak nitelenmektedir. Yasa dışı yollarla ülke sınırlarına giriş yaparak, uluslararası koruma talep eden ve başvuruları olumlu sonuçlanan, mülteci statüsüne hak kazanmanın koşullarını taşıyan kişiler düzensiz göçmen konumundan çıkmakta ve uluslararası

²⁴¹ Kılınç, (2018), s. 82.

korumadan yararlanmaktadırlar. Bu kişilere yasa dışı girişleri veya ülkede yasa dışı bulunmaları gerekçesiyle yaptırım uygulanmaz. Benzer şekilde, mülteci statüsü kazanmayan sığınmacı ülkede kalmaya devam ederse düzensiz göçmen konumuna gelmekte, çünkü ülkede yasal olarak kalış izni bulunmamaktadır. Konumuz açısından önem arz eden düzensiz göçmen türü yasa dışı yolları kullanan ve mülteci statüsüne hak kazanmanın koşullarını taşıyan sığınmacılardır.

Çalışmanın önemli bulgularından biri, düzensiz göç hareketlerinin büyük bir kısmının göçmen kaçakçıları aracılığıyla gerçekleşmesi hususudur. Coğrafi sınırları ve ulusal yasal düzenlemeleri kolayca aşan göçmen kaçakçılığı, suç piyasasının en hızlı gelişen eylemi olmakla düzensiz göçü uluslararası güvenlik sorununa dönüştürmüştür. Bu anlamda göçmen kaçakçılığı ve düzensiz göç kavramları, bazı durumlarda birbirinin yerine kullanılabilir.

Hangi yöntemle (deniz, kara ve hava yolu ile) gerçekleştirilmesine bakılmaksızın genel olarak düzensiz göç hareketleri, devletlerin bazı alanlarda egemenliğini baskılayan ve böylece devletlerin ulusal güvenliğini tehlikeye düşüren bir unsur olarak ortaya çıkarak geleneksel devlet yapısına ve devletlerin yerleşmiş kimliklerine meydan okumaktadır. Devletler sınırlarını kimlerin geçtiğini kontrol etme konusunda egemen hakka sahip olduklarından, düzensiz göçmenlerin bu kontrolü baltalaması devlet egemenliğini tehdit etmektedir. Düzensiz göç, devletin ulusal sınırlarının yasa dışı yollarla geçilerek, devletin izni olmadan gerçekleştirildiğinden devletin toprak bütünlüğünün ihlali anlamına gelmektedir. Devletler ise sınırlarının güvenliğini tesis etmekle yükümlü olup, sınır güvenliklerini korumak amacıyla vize rejimi uygular ve ülkeye girişleri bu rejime uygun prosedürlerle düzenler. Bu rejime uygun olmayan bir şekilde gerçekleşen düzensiz göç ve buna bağlı olarak göçmen kaçakçılığı faaliyetleri devletin sınır güvenliğinin ihlaliye yol açmaktadır. Bu nedenle insan hakkı ihlalleri açısından her ne kadar insan ticareti daha tehlikeli olsa da, devletler açısından en önemlisi, göçmen kaçakçılığına karşı mücadeledir. Çünkü insan ticareti suçu ile bireyin onur ve özgürlüğü zarar görmekte, göçmen kaçakçılığı suçunda ise, devletin sınır güvenliği, hukuk düzeni ve göç kuralları ihlal edilmekte ve dolayısıyla devlet egemenliği zarar görmektedir.

Bu bölümde; düzensiz göç hareketleri ile ilgili kavramsal tartışmalar ele alındıktan ve devletler için bu göç hareketleri ile mücadelenin önem arz etme nedenlerine değinildikten

sonra, konuya ilişkin mevcut hukuki düzen incelenmiş ve spesifik olarak deniz yolunun kullanıldığı düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin önlenmesinde devletlerin yetki ve yükümlülüklerini düzenleyen mevcut yasal araçların analizi yapılmıştır. Bu bağlamda, mülteci hukukunun temel belgesi sayılan 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde ve deniz hukukunu düzenleyen en kapsamlı metin olarak kabul edilen BMDHS'de yer alan boşluklara değinilmiş, deniz yoluyla gerçekleştirilen göçmen kaçakçılığı ile mücadeleye dair özel hükümler içeren Göçmen Kaçakçılığı Protokolü ile BMDHS ve İnsan Ticareti Protokolü karşılaştırılmıştır.

1951 Mülteci Sözleşmesi mültecilik statüsünün tanınmasını, zulüm ihtimali ile zulüm nedenleri arasında bir bağ oluşması ve zulüm ihtimalinin doğrudan bireye yönelmesi gerektiği şartına bağlamıştır (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 1). Bu halde iç karışıklık, iç savaş, yabancı işgali, doğal afetler, iklim değişikliği, kıtlık gibi genel ve yaygın şiddet durumları sebebiyle ülkesini terk etmek zorunda kalan ve sığınma arayışına giren kişilerin Sözleşmede bahsedilen zulüm nedenleri ile zulüm ihtimali arasındaki bağı ortaya koyabilmeleri güçleştiğinden aslında mültecilik statüsünün koşullarını taşımalarına rağmen mülteci statüsünün kapsamı dışında kalabilmekteler. Oysa günümüzde zulüm ihtimalinin doğrudan doğruya bireye yönelmediği durumlar belki de en çok rastlanılan zorunlu göç sebebini oluşturmaktadır²⁴². Ayrıca 1951 Mülteci Sözleşmesi mutlak bir koruma sağlamamakta, sığınmacıların zulüm görme tehlikesinin bulunduğu ülkeye geri gönderilmesi yasağının uygulanmasına ilişkin istisnalar öngörmektedir (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 33/2).

Bunların yanı sıra, mülteci hukukunun temel ilkesi olarak kabul gören ve üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınan geri göndermeme ilkesinin coğrafi kapsamı, başka bir deyişle bu ilkenin hangi deniz alanından başlayarak devletler için yükümlülük doğurduğu hususu 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde muğlak kalmıştır.

BMDHS, deniz yoluyla düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığıyla mücadeleye dair özel hükümler içermemekle birlikte, belirli koşullar altında dolaylı olarak bu göç hareketleri ile mücadeleye ilişkin olabilecek birtakım düzenlemelere yer vermiştir. BMDHS, 19/1 maddesi uyarınca yabancı bir geminin kıyı devletinin karasularından geçişi ilgili devletin barışına,

²⁴² Öztürk, N. Ö. (2015). *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*. Ankara: Seçkin Yay., s. 245.

güvenliğine ve düzenine zarar verdiği ve dolayısıyla geçişin masum olmadığı durumlarda, kıyı devleti geminin içsularına girmesini engellemek adına gerekli gördüğü tedbirleri alabilmektedir (BMDHS, m. 25). Düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin de kıyı devletinin ulusal göç yasalarını ihlal ettiği ve karasularının düzenini ve ülkenin barışını bozduğu düşünüldüğünde, bu göç faaliyetleri de karasularından zararsız geçişi ortadan kaldıran hukuka aykırı eylemlerin düzenlendiği Sözleşmenin 19/2/g maddesi kapsamında yorumlanabilir. Bu durumda devlet, ilgili gemilere ilişkin 25. madde uyarınca gerekli önlemleri alabilmekte ve benzer şekilde, 27/1/a ve 27/1/b maddeleri gereği cezai yargı yetkisini kullanabilmektedir. Ancak, 25. maddede vurgulanan gerekli önlemlerin hangi eylemleri kapsayacağına dair Sözleşmede açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ne yazık ki aynı belirsizlik Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'nün 8/7 maddesine de yansımıştır. Bu bağlamda devletlere takdir yetkisi tanındığını iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Kıyı devletleri karasularında göçmen kaçakçılığı yapan gemiler üzerinde cezai yargı yetkisini kullanabilirken, açık denizlerde seyreden ve göçmen kaçakçılığına karışan gemiler hakkında kıyı devletlerince yetki kullanımı ile bağlı Sözleşmede herhangi bir düzenlemeye yer verilmemesi konuya ilişkin yasal çerçevede büyük boşluk yaratmaktadır. Söz konusu gemiler üzerinde yalnızca bayrak devletinin münhasır yetkiye sahip olması ve köle ticaretinin, izinsiz yayın yapılmasının, uyuşturucu ve psikotrop maddelerin düzensiz trafiğinin ve deniz haydutluğunun önlenmesi konuları dışında bu gemiler üzerinde diğer devletlerin cezai yargı yetkisinin bulunmaması ve en önemlisi göçmen kaçakçılığı veya düzensiz göç faaliyetlerinin bu istisnalarda yer almaması uygulamada zorluklar ortaya çıkarmaktadır²⁴³.

Bu bağlamda Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'nün deniz yoluyla göçmen kaçakçılığının önlenmesi ve bu suçla mücadele edilmesi amacıyla kabul edilmiş önemli bir düzenleme olduğunu söylemek doğru olur. Protokol, göçmen kaçakçılığını doğrudan düzenleyen başlıca uluslararası antlaşmadır ve ilgili uluslararası yasal çerçevenin merkezi bir unsurudur. BMDHS'den farklı olarak, Protokol'de belirtilen göçmen kaçakçılığı faaliyetleri ile mücadele kapsamında devletler tarafından alınabilecek önlemler ve kullanılacak yetkiler daha çok açık denizlerde gerçekleştirilen eylemlerle ilgilidir. Bununla aslında açık denizde

²⁴³ Ancak deniz yoluyla düzensiz göç faaliyetlerinde sıklıkla tabiiyetsiz gemiler kullanıldığından, devletler ziyaret hakkı gereği bu gemilere müdahale edebilir (BMDHS, m. 110) ve bayrak devletinin rızasının alınması imkansız olacağından, ilgili gemiler üzerinde yetki kullanabilmektedirler.

göçmen kaçakçılığı veya düzensiz göç faaliyetlerine karışan gemiler üzerinde yetki kullanımına ilişkin mevcut boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Karasularında kıyı devletlerinin yetkisine ilişkin ilkeler BMDHS’de iyi bir şekilde düzenlendiğinden, söz konusu ilkeler Protokol’de yeniden ele alınmamıştır.

Denizde göçmen kaçakçılığı ile mücadelede önemli bir adım olmakla birlikte, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü bir dizi endişeyi de gündeme getirmektedir. Temel sorunların başında kaçak göçmenlerin insan haklarına gereken saygının gösterilmemesi ve bayrak devleti ilkesine bağlı olarak devlet egemenliğine ilişkin hususlar gelmektedir. Göçmenlerin deniz yoluyla kaçakçılığına ilişkin olarak, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü uyarınca, diğer devletlerin yetki kullanımı bayrak devletinin rızasına bağlıdır. Protokolün 8. maddesi incelendiğinde ve bayrak devleti ilkesinde temsil olunan devlet egemenliği kavramının bu Protokolün arkasındaki temel kural olduğu görülmektedir. Nitekim bayrak devleti gemilerine başkaları tarafından müdahale edilmesini istemedikleri durumlarda diğer devletler tarafından göçmen kaçakçılığını önleme tedbirleri alınamayabilir.

Mevcut yasal çerçevedeki bir başka tartışılmalı husus kaçak göçmenlere sağlanan koruma ile bağlıdır. Denizde kaçak göçmenler için koruma özellikle önemlidir, çünkü örneğin kara yoluyla giden göçmenlere kıyasla korumaya ve diğer yardım türlerine sınırlı erişimleri nedeniyle daha savunmasızdırlar. Önceki taslaklarında öngörülmemekle birlikte, nihai metinde göçmenlerin haklarının korunması Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nün amaçlarından biri olarak 2. maddeye dahil edilmiştir. Genel olarak Protokol’de kaçak göçmenlere yönelik muameleye ilişkin olarak iki temel hüküm bulunmaktadır. 5. madde uyarınca devletler, kaçakçılık nedeniyle göçmenlere karşı cezai kovuşturma başlatmamalıdır. Protokol devletleri, göçmenlerden ziyade kaçakçılığı kolaylaştıranların cezalandırılmasına daha fazla odaklanmaya zorladığı için bu sağlam bir hüküm olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte, “*bu Protokol’deki hiçbir şey, bir Taraf Devletin, davranışları kendi iç hukukuna göre suç teşkil eden bir kişiye karşı önlem almasını engelleyemez*” diyen 6/4 maddesi bazı tartışmalara neden olmaktadır. McClean bu bağlamda, 5. maddenin göçmenlere pratikte kaçakçılık nedeniyle cezai kovuşturmadan geniş bir bağışıklık sağlamadığını ifade etmektedir²⁴⁴.

²⁴⁴ McClean, D. (2007). *Transnational Organized Crime: A Commentary on the UN Convention and its Protocols*. Oxford: Oxford University Press, p. 381.

Kaçak göçmenlere yönelik muameleye ilişkin bir diğer önemli hüküm, “Koruma ve Yardım Tedbirleri” başlıklı 16. maddede düzenlenmiştir. Bu madde, devletleri, kaçakçılığa maruz kalmış göçmenlerin başta yaşam hakkı ve işkence yasağı olmak üzere haklarını korumak için uygun önlemleri almakla yükümlü kılmaktadır.

Görüldüğü üzere, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nde koruma, İnsan Ticareti Protokolü kadar güçlü bir şekilde ele alınmamakta, mücadele edilmesi gereken bir suç olarak vurgulanmaktadır. Örneğin, İnsan Ticareti Protokolü’nün aksine, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nde kaçak göçmenlere atıfta bulunurken “mağdur” (*victim*) terimi kullanılmamaktadır. Kaçakçılık Protokolü’nün hazırlanma aşamasında, bu konu tartışılrsa da sonunda “mağdur” teriminin kaçak göçmenler için uygun olmayacağına karar verilmiştir²⁴⁵. Bu, bireylerin korunmaya ihtiyacı olup olmadığından çok devletlerin göçmenlik ve ceza yasalarının ihlaline odaklandığı argümanını güçlendiriyor. Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nün II. Bölümünde belirtilen önlemlerin çoğu, öncelikle göçmen kaçakçılığı yapan gemilere veya kaçakçıların kendilerine yöneliktir ve denizde bulunduktan sonra göçmenlere ne olacağı konusunda çok az rehberlik sağlar. En azından, devletlerin kaçak göçmenler de dahil olmak üzere gemidekilere insanca davranması ve acil koruma ve yardım sağlaması gerektiği açıktır. Ancak İnsan Ticareti Protokolü’nde yer alan geçici veya sürekli oturma izni verilmesi, istihdam, eğitim ve öğretim gibi tedbirler (İnsan Ticareti Protokolü, m. 6-7), Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nde yer almamaktadır. Bu, üye devletlerin kaçak göçmenleri kendi topraklarına kabul etme yükümlülüğünün olmadığı anlamına gelebilir²⁴⁶.

Spesifik olmak gerekirse, insan ticareti zorunlu bir faaliyet olarak görülürken, kaçakçılık faaliyeti göçmenler tarafından gönüllü olarak gerçekleştirilmektedir. Bütün bunlar, diğerlerinin yanı sıra, devletlerin kaçak göçmenlere karşı tutuklama, alıkoyma ve geri gönderme gibi tedbirler uygulayabilecekleri anlamına gelmektedir. İnsan Ticareti Protokolü’nün aksine, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü kaçak göçmenlerin refahından daha çok devletlerin ulusal çıkarlarını korumaya odaklanmıştır²⁴⁷.

²⁴⁵ United Nations Office on Drug and Crime. (2006). *Travaux Préparatoires of the Negotiation for the Elaboration of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and Its Protocols*. p. 461, https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/Travaux%20Preparatoire/04-60074_ebook-e.pdf (ET: 20.08.2021).

²⁴⁶ Obokata, (2010), p. 161.

²⁴⁷ Obokata, (2010), p. 161.

Uluslararası yasal çerçeve açısından bakıldığında, yukarıdaki analiz, BMDHS gibi Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'nün de tek başına deniz yoluyla göçmen kaçakçılığı ile mücadele için yeterli hukuki çerçeve oluşturmadığını göstermektedir. Bu nedenle, deniz yoluyla göçmen kaçakçılığı ile etkin bir mücadele için uluslararası insan hakları hukuku da dikkate alınmalıdır. Bu hukuk dalı sadece kaçak göçmenler için değil, kaçakçılık ve bağlantılı suçları işleyenler için de özellikle sanık/şüpheli hakları açısından önem arz etmektedir. Başka bir deyişle, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü ve BMDHS, SAR, SOLAS ile birlikte uluslararası insan hakları hukuku, göçmenlerin deniz yoluyla kaçakçılığı sorunlarına bütüncül bir yaklaşımı kolaylaştırabilir²⁴⁸.

²⁴⁸ Yates, (2015), p. 72.

3. DENİZ YOLUYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN DÜZENSİZ GÖÇ HAREKETLERİ İLE MÜCADELEDE DEVLETİN KULLANABİLECEĞİ YETKİ VE YÜKÜMLÜLÜKLER

Deniz yolu ile gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerinde son yıllarda yaşanan artış, sorunun uluslararası kamuoyunun gündeminde yer almasına neden olmuş ve neticede bu göç hareketleri ile mücadele konusunda yeni tedbirler arayışına başlanmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 olaylarından sonra uluslararası göçün hedefi haline gelen AB devletleri, katı göç ve sığınma politikaları yürüterek ve sert tedbirler uygulayarak düzensiz göç tehdidinden korunmaya çalışmaktadırlar.

Siyasi baskı, zulüm, savaş, ekonomik kriz, açlık gibi olumsuz ortamlardan kaçan, yasal göç ve sığınma prosedürlerini aşamayan ve düzensiz göç yollarına başvuran kişiler, çoğu zaman insan tacirlerinin veya kaçakçılarının ağına düşmekte, hayatlarını kaybetmekte; hedef ülkeye varmayı başarsalar dahi temel insan haklarından yoksun bırakılmakta; yakalandıkları takdirde ise sınır dışı edilme gibi yaptırımlarla karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla göç olgusunun bu insani boyutu, göç ve sığınmaya ilişkin yasa ve düzenlemelerini belirlerken hedef ülkelere bazı sorumluluklar yüklemektedir²⁴⁹.

Mevcut hukuki düzen çerçevesinde, küresel nitelikli etkilere yol açan ve bu nedenle uluslararası iş birliğini zorunlu kılan deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketleri ve göçmen kaçakçılığı ile mücadelede devletlerin farklı deniz alanlarında kullanabilecekleri yetki ve yükümlülüklerin belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda deniz hukuku özelinde düzensiz göç alanındaki hukuki düzenlemeler ışığında devletlerin farklı deniz alanlarındaki yetki ve yükümlülüklerinin neler olduğu, düzensiz göçün deniz hukuku çerçevesinde nasıl düzenlendiği ve denizde göçün düzenlenme yeterliliğinin çeşitli deniz alanlarında nasıl tahsis edildiği hususlarına vakıf olunmalıdır.

3.1. Düzensiz Göç ile Mücadele Düzeninin Sağlanmasında Devletin Yetkisi

Teknolojik gelişme, devletler tarafından kara ve hava sınırlarındaki kontrol ve denetimlerin sıkılaştırılması, uluslararası sınırları yasa dışı yollarla geçmek isteyen

²⁴⁹ Akçadağ, (2012), s. 1.

göçmenlerin deniz yolunu daha çok tercih etmelerine sebep olmaktadır. Deniz yolu ile gerçekleştirilen bu düzensiz göç hareketlerinde, göçmenler karada değil gemilerde bulunduklarından; ilk aşamada, bu kişilere karada olduğu gibi direkt (ve bireysel olarak) müdahale edilebilmesi mümkün değildir²⁵⁰. Başka bir ifadeyle, düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı eylemleri deniz yolu ile gerçekleştirilmişse, ilk olarak bu eylemlere karışan gemilere müdahale edilmesi gündeme gelecektir. Dolayısıyla denizde düzensiz göçle mücadele kapsamında alınacak önlemler ve gerçekleştirilecek uygulamalar, düzensiz göçe ilişkin genel nitelikli hukuki düzenlemelerin yanı sıra, deniz alanlarının ve deniz araçlarının (vessels)²⁵¹ kullanımı ve denetimine ilişkin kuralları düzenleyen deniz hukuku normlarına da tabi olacaktır²⁵². Bu bağlamda, öncelikle devletlerin farklı deniz alanlarındaki yetkilerini incelemek ve bu yetkiler dahilinde alınabilen önlemlere ve hayata geçirilecek uygulamalara değinmek yerinde olacaktır.

3.1.1. Yetkinin Niteliği

Yetki, bir hukuk düzenindeki kişilerin iradelerini açıklayarak hukuki durum yaratma gücüdür²⁵³. Devletin yetkisi, devletin gücünü kullanarak kendi özel kamu düzenini yaratma ve düzenleme yeteneğidir²⁵⁴. Uluslararası hukuk açısından devletin yetkisi ise, devletler tarafından kabul edilen çok taraflı ve tek taraflı işlemler dahil olmak üzere bütün hukuki işlemleri, devletin hukuka uygun olarak gerçekleştirdiği bütün eylemleri ve aldığı kararları kapsamaktadır²⁵⁵.

Hukuki anlamda yetki, düzenleme yetkisi (*prescriptive jurisdiction*) ve uygulama yetkisi (*enforcement jurisdiction*) olarak iki kategoriye ayrılmaktadır²⁵⁶. Devletin hukuk kurallarını belirlemesi düzenleme yetkisini; söz konusu kuralların uygulanması adına

²⁵⁰ Aydın, G. (2016). “Deniz Yoluyla Gerçekleştirilen Düzensiz Göç ile Mücadelede Devletlerin Yetki ve Uygulamaları”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, ss. 120-211, s. 123.

²⁵¹ Gerek BMDHS gerekse Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nde *ship* (gemi) terimi dışında *vessel* terimi de kullanılmıştır. Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nün 3/d maddesinde “vessel” terimi, “bir devlet tarafından sahip olunan veya işletilen, savaş gemileri ve yüzer hizmet araçları hariç, yer değiştirmeyen araçlar ve deniz uçakları da dahil olmak üzere, su üzerindeki taşımacılıkta kullanılan veya kullanılmaya müsait ticari olmayan her türlü deniz aracı” olarak tanımlanmaktadır.

²⁵² Yates, (2015), p. 50.

²⁵³ Pazarıcı, H. (2015). *Uluslararası Hukuk* (Ondördüncü Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, s. 152.

²⁵⁴ Gallagher and David, (2014), p. 211.

²⁵⁵ Pazarıcı, (2015), s. 153.

²⁵⁶ Klug, A., Howe, T. (2010). “The Concept of State Jurisdiction and the Applicability of the Non-refoulement Principle to Extraterritorial Interception Measures”. In B. Ryan and V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 69-102, p. 73.

gerçekleştirdiği tüm eylemler ise uygulama yetkisini içermektedir²⁵⁷. Uygulamanın yapılabilmesi için öncelikle kuralların belirlenmesi söz konusu olduğundan; düzenleme yetkisinin, uygulama yetkisinin temelini oluşturduğu varsayılmaktadır²⁵⁸. Bu bağlamda, düzenleme yetkisi ve uygulama yetkisi aynı zamanda var olmaktadır. Bu yetkiler hangi devlet ülkesinde kullanılacaksa o devlet yetkilidir²⁵⁹.

Devletin egemenliğinden kaynaklanan ülkesel yetkisi (*territorial jurisdiction*) münhasır yetkilerinin başında gelmektedir²⁶⁰. Devlet, yabancılar ve göçmenler de dahil olmak üzere ülkesinde bulunan tüm kişiler ve tüm mallar üzerinde tek ve asli yetkilidir. Hiç şüphesiz bu yetki, aksi bir uluslararası antlaşma veya örf adet hukuku kuralı ile öngörülmediği sürece söz konusu olacaktır²⁶¹. Dolayısıyla devletler arasında aksini öngören bir antlaşma yoksa, bir devletin yurttaşları öteki devlet ülkesine girebilmek için ülke devletinin iznini, viza almak zorundadır. Öte yandan bir devletin, ülkesine girmek isteyen veya yasa dışı yollarla girmiş olan bir göçmeni sınır dışı etmesi (*expulsion*) de onun ülkesel yetkileri arasındadır²⁶². Zira devletler, başka devlet vatandaşlarının ülkesine girme kurallarını düzenleme ve bu kurallara aykırı davranışları ülkesine kabul etmeme veya sınır dışı etme konusunda tam yetkilidirler. Ancak söz konusu devlet, ulusal göç yasalarını ihlal eden başka devlet vatandaşlarının 1951 Mülteci Sözleşmesi uyarınca mültecilik statüsünü taşıması durumunda, sığınma amacıyla gelen bu kişileri geri göndermeme yükümlülüğü altında bulunmaktadır.

Deniz hukuku açısından devletlerin yetkilerinin belirlenmesinde, kıyı devleti, bayrak devleti ve liman devleti ayırımına gidilmiştir²⁶³.

Devletin münhasır yetkilerine dahil olan kişisel yetkisi (*personal jurisdiction*) ise, devletin kendi ülkesi dışında yetki kullanmasına olanak sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle devlet, kendisine uyrukluk bağı ile bağlı olan ve ülkesi dışında bulunan gerçek ve tüzel

²⁵⁷ Acer, Y., Kaya, İ. (2010). *Uluslararası Hukuk: Temel Ders Kitabı* (Birinci Baskı). Ankara: USAK Yay., s. 119.

²⁵⁸ Tütüncü, A. N. (2004). *Gemi Kaynaklı Deniz Kirliliğinin Önlenmesi, Azaltılması ve Kontrol Altına Alınmasında Devletin Yetkisi*. İstanbul: Beta Yayınevi, s. 47.

²⁵⁹ Aydın, (2016), s. 125.

²⁶⁰ Toluner, S. (1996). *Milletlerarası Hukuk Dersleri: Devletin Yetkisi* (Beşinci Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi, s. 1-4.

²⁶¹ Pazarcı, (2015), s. 153.

²⁶² Acer ve Kaya, (2010), s. 128-129.

²⁶³ Kıyı Devleti, bitişik deniz sahaları üzerinde tam egemenliğe veya münhasır yetkiye sahip devlettir. Liman Devleti, bir kıyı Devleti ile aynı olabilir, ancak bu Devletin uygulama yetkisi liman içinde gerçekleşir. Bayrak Devleti, kendi uyruğunu taşıyan veya kendisine kayıtlı olan gemiler üzerinde yetkiye sahip olan devletleri ifade eder. Bkz. Yates, (2015), p. 52.

kişiler ile gemi ve hava araçları üzerinde de bazı yetkilere sahiptir. Özellikle cezai yargı yetkisi ve diplomatik koruma altına alma hususunda uyrukluk bağı gündeme gelmektedir. Gemiler açısından uyrukluk, geminin taşıdığı bayrak ile belirlenmekte olup, bir devletin kendi bayrağını taşıyan gemiler üzerinde sahip olduğu kişisel yetki, bayrak devleti yetkisi (*flag state jurisdiction*) olarak tanımlanmaktadır²⁶⁴.

3.1.2. Deniz Alanlarına Göre Kullanılabilecek Yetkiler

Uluslararası hukuk, yetki ve yükümlülükleri ülkesel sınırlarla ayrılmış bir düzen ile belirlemektedir. Aynı durum aslında deniz alanları için de geçerlidir²⁶⁵. Devletin deniz üzerinde sahip olduğu yetki ve sınırları belirleyebilmek için deniz alanlarının kullanımını, devletlerin hak ve yükümlülüklerini düzenleyen uluslararası deniz hukukuna başvurmak gerekir ki, bu noktada deniz hukuku kurallarını kapsamlı bir şekilde düzenleyen en temel Sözleşme, daha önce de belirtildiği gibi BMDHS'dir²⁶⁶. Sözleşme ile devletlerin deniz üzerinde kullanacakları yetkiler belirlenirken; bayrak, liman ve kıyı devleti olarak ayırma gidilmiştir. Ayrıca Sözleşme ile denizler farklı alanlara ayrılarak, bu farklı deniz alanlarında devletlerin sahip oldukları yetkiler de farklılık göstermektedir²⁶⁷. Zira devletlerin farklı deniz alanlarında kullanabilecekleri yetkiler iki kategoriye ayrılabilir: ülkesel yetki ve ülkesi dışında kullanılan yetki (*extraterritorial jurisdiction*)²⁶⁸. İlk kategori, devletlerin iç suları, karasuları, bitişik bölgesi ve münhasır ekonomik bölgesinden; ikincisi ise, büyük ölçüde açık denizler olarak bilinen uluslararası sulardan oluşmaktadır²⁶⁹.

BMDHS ile kategorize edilmiş deniz alanlarından iç sular ve karasuları (BMDHS, m. 21/1/h), devletin ülkesine dahil olduğu için devletler, ülkesellik prensibine dayanarak bu alanlarda hem düzenleme hem de uygulama yetkilerini kullanabilmektedir. Bitişik bölgede kıyı devleti, yalnızca gümrük, maliye, göç ve sağlık konularında önlem almak için yetki kullanabilmektedir (BMDHS, m. 33/1/a). Münhasır Ekonomik Bölgede (MEB) de kıyı

²⁶⁴ “Her Devlet, kendi bayrağını taşıyan gemiler üzerinde idari, teknik ve sosyal konularda yetki ve kontrolünü etkin bir şekilde kullanacaktır.”, (BMDHS, m. 94/1).

²⁶⁵ Tanaka, Y. (2019). *The International Law of the Sea* (Third Edition). Cambridge University Press, p. 4, e-book, https://books.google.az/books?id=cimhDwAAQBAJ&pg=PA1&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false, (24.01.2021).

²⁶⁶ Yates, (2015), p. 50-51; Acer ve Kaya, (2010), s. 146.

²⁶⁷ Mallia, (2010), p. 43.

²⁶⁸ Tanaka, (2019), p. 7.

²⁶⁹ Yates, (2015), p. 51.

devletinin birtakım egemen hakları bulunmaktadır (BMDHS, m. 73/1). Açık denizlerdeki gemiler üzerinde bayrak devleti yetkili kılınmıştır (BMDHS, m. 94/1). Ancak, açık denizde yetki kullanımında istisnai durumlar da bulunmaktadır (BMDHS, m. 110,111).

Deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç faaliyetlerine müdahale kapsamında devletler tarafından uygulama ve cezai yargı yetkisinin kullanımı başta gelmektedir²⁷⁰. Farklı deniz yetki alanlarında, ilk aşamada düzensiz göçe karışan deniz araçlarının tespiti ve bu araçlara müdahale (durdurma, gemiye çıkma, belge kontrolü, geri çevirme), ihtiyaç halinde arama kurtarma faaliyetlerinde bulunma, soruşturma ve tutuklama gibi cezai yargı yetkisinin kullanımı gibi uygulamalara başvurulmaktadır²⁷¹. Söz konusu uygulamalar gerçekleştirilirken, düzensiz göç hareketlerinin göçmen kaçakçılarının yardımıyla gerçekleşip gerçekleşmemesi, göçmelerin tehlike altında olup olmamaları gibi faktörler de dikkate alınmalıdır. Sözleşme ile belirtilen sınırlara uygun olmak şartıyla, devletlerin gemiler üzerinde kullanabilecekleri uygulama yetkileri; izleme, durdurma, engelleme, kesintisiz takip, gemiye çıkma, belge kontrolü, el koyma, müsadere vs. şekillerde olabilmektedir²⁷².

Devletler farklı deniz alanlarında düzensiz göç hareketlerinin önlenmesinde yükümlülüklerini yerine getirirken eşit kapasite ve kaynaklara sahip olmamakla birlikte, iki veya daha fazla devletin dahil olduğu durumlarda çoğu zaman yetki kullanımı ve kişilerin korunmasından kimin sorumlu tutulacağına ilişkin olumlu veya olumsuz yetki çatışmaları ve belirsizlik soruları ortaya çıkmaktadır²⁷³. Bu nedenle, devletlerin düzensiz göçü önleme eylemlerinde kullanabilecekleri yetkilerin ve sınırlarının neler olduğunun deniz alanları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

²⁷⁰ Müdahale, bir devletin kendi ülkesi dışında, gerekli donanımına sahip olmayan kişilerin uluslararası sınırları kara, hava veya deniz yoluyla geçerek ülkeye girişini engellemek, kesintiye uğratmak veya durdurmak için uyguladığı tüm tedbirleri kapsar. UNHCR. *Interception of Asylum-Seekers and Refugees: the International Framework and Recommendations for a Comprehensive Approach*. EC/50/SC/CRP.17, 9 June 2000, article 10, <http://www.refworld.org/docid/49997afa1a.html>, (ET: 20.08.2021).

²⁷¹ Belja, E., Manduca, S. (2016). "Illegal Migration: Legal Challenges and Perspectives in International Law". In A. Nikodinovska Krstevska and B. Tushevska Gavrilovikj (Eds.), *Migration at Sea International Law Perspectives and Regional Approaches*. Napoli, pp. 13-30, p. 21-22.

²⁷² Aydın, (2016), s. 127.

²⁷³ IOM. (2018). *Protection of Migrants at Sea*. Thailand, p. 12, https://publications.iom.int/system/files/pdf/protection_of_migrants_at_sea.pdf, (ET: 25.01.2021).

3.1.2.1. İç sular ve limanlarda müdahale yetkisi

İç sular ve limanlar, bayrak statülerine bakılmaksızın limandaki tüm gemiler için düzensiz göçle ilgili tüm konuları düzenleyebilecek olan kıyı Devletin tam egemenliğine tabidir²⁷⁴. İç sular, karasuların başladığı esas hattın²⁷⁵ gerisinde kalan, bu hat ile kara ülkesi arasındaki suları kapsamaktadır (BMDHS, m. 8/1). BMDHS’ne göre, karasularının sınırlandırılması amacıyla, liman sisteminin ayrılmaz parçasını oluşturan ve en uçtaki daimi tesisler sahilin bir parçası olarak kabul edilir (BMDHS, m. 11).

İç sulara kıyı devletin ülkesel egemenlikten kaynaklı yetkileri tamdır ve kara ülkesindeki yetkileri ile aynı oranda kullanılabilir²⁷⁶. Kıyı devleti, yabancı gemilerin iç sularına veya limanlarına girişiyle alakadar kuralları saptama ve burada bulundukları süre içerisinde hukuki düzeni belirleme ve uygulama yetkisine sahiptir, ilgili gemiler de kıyı devletçe belirlenen bu kurallara uymakla yükümlüdürler²⁷⁷. Kıyı devletin içsuları ve limanlarında bulunan yabancı gemiler üzerinde bayrak devletin ülkesel egemenliği bu gemilerin ticaret ve savaş gemileri (savaş gemilerinin bayrak devletini temsil etmesi nedeniyle) olmasına göre farklılık göstermektedir²⁷⁸. Kıyı devleti, yabancı gemilerin iç suları ve liman tesislerine girişlerine ilişkin şartların ihlal edilmesini önlemek adına gerekli gördüğü tüm tedbirleri alabilecektir (BMDHS, m. 25/2).

Ticaret gemileri, içsuları ve limanlarda kıyı devletin düzenleme ve uygulama yetkilerinin tamamına uymakla yükümlüdür. Hukuki yargı yetkisine gelince, gemi mürettebatı arasındaki özel hukuk sorunlarına ilişkin konularda bayrak devleti yetkilidir²⁷⁹.

²⁷⁴ Barnes, R. (2010). “The International Law of the Sea and Migration Control”. In B. Ryan and V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 103-150, p. 117.

²⁷⁵ Esas hat (esas çizgi), genellikle suların en alçak olduğu zamandaki coğrafi kıyı çizgisine eşit olup, buna “normal esas hat” denilmektedir (BMDHS, m. 5). Esas hattın belirlendiği diğer yöntem ise “düz esas hat” olup, kıyının derin bir şekilde girintili-çıkıntılı olduğu veya kıyı boyunca uzanan bazı coğrafi öğelerin varlığına bağlı olarak, kıyı şeridinde belirlenen uç noktaların düz hatlarla birleştirilmesi ile belirlenir (BMDHS, m. 7/1).

²⁷⁶ Yates, (2015), p. 53. BMDHS, iç sulara ülkesel yetkinin ne anlama geldiğini ve karasuları üzerindeki yetkiden nasıl farklı olduğunu açıkça özetlemiyor. Sonuç olarak, BMDHS, kıyı devletin iç sular üzerindeki yetkisinin sınırsız olmasa da karasuları üzerindeki yetkisinden daha geniş olduğunu ima edecek şekilde yorumlanabilir. Bkz. IOM, (2018), p. 20.

²⁷⁷ Barnes, (2010), p. 118; Pazarcı, (2015), s. 261; Canca, H. S. (2015). *Devletlerin Gemilere Müdahale Yetki ve Yükümlülükleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 35.

²⁷⁸ Pazarcı, H. (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri*. II Kitap, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., s. 270.

²⁷⁹ Bu konuda bayrak devleti ve kıyı devletin yetkileri çakışmakla birlikte, uluslararası örf adet hukuku gereği, ticari faaliyetlerin yararı ilkesi gereği, kıyı devletin bu tür sorunlara müdahale etmemesi gerekmektedir. Bkz. Mallia, (2010), p. 45-46; Pazarcı, (2015), s. 261.

Cezai yargı yetkisine ilişkin uygulanan hukuk kuralları ise değişiklik göstermektedir. Önceleri cezai sorunlarla ilgili kıyı devletinin tam ülkesel yetkisi söz konusu olmakta idi. 28.11.1806 tarihli Fransız Danıştay'ın vermiş olduğu bir karar ile, uygulamada ticaret gemilerinin iç disiplini veya özel hukuk sorunlarına ilişkin konularda bayrak devletinin cezai yargı yetkisi gündeme gelmektedir²⁸⁰. Bununla birlikte, göçmen kaçakçılığı veya insan kaçakçılığı gibi suçlar da dahil olmak üzere, gemide işlenen suçun cinayet gibi ciddi bir suç olması, mürettebata veya yolculara karşı mürettebattan olmayan kişilerce suç işlenmesi, sonuçları kıyı devletine kadar uzanan suçların işlenmesi, diplomasi temsilcileri veya konsolosluk görevlileri ya da kaptan tarafından kıyı devletinin müdahalesi talep edilen çeşitli durumlarda kıyı devleti cezai yargı yetkisini kullanabilir²⁸¹.

Savaş gemileri dokunulmazlığa sahip olduklarından, kıyı devleti gerek özel hukuk sorunları olsun gerekse de cezai sorunlar olsun bu gemiler üzerinde herhangi yargı yetkisine sahip değildir. Bununla birlikte, savaş gemileri de içsulara ve limanlarda kıyı devletinin egemenliğine saygı göstermeli, kamu düzenine tam olarak uymalıdır²⁸².

Kıyı devletinin iç sularında ve limanlarında bulunan yabancı gemiler, cezai veya hukuki sorumluluklarını doğuracak bir eylem gerçekleştirdiklerinde, kıyı devletince bu gemilere el konulması, ihtiyati tedbir ve haciz gibi işlemler yapılabilir²⁸³. Böylece, kıyı devleti iç suları ve limanlarında düzensiz göç faaliyetlerine ilişkin düzenleme yetkisi gereği düzenlemeler yapıp bu düzenlemelere uyulması adına gerekli tüm tedbirleri (kontrol gibi) alabilecek, bu düzenlemelere uyulmaması durumunda ise uygulama ve yargı yetkisini kullanabilecektir. Ancak devletler bu yetkilerini, uluslararası hukuka uygun bir şekilde kullanmalıdırlar. Aksi uluslararası antlaşmalarla öngörülmedikçe veya kıyı devleti yardım talep etmedikçe, diğer devletlerce bu alanlarda yetki kullanılması mümkün değildir (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/1).

Kıyı devleti, göçmen kaçakçılığına karışan bir gemiyi durdurma, engelleme, bordalama, gemiye çıkma, belge kontrolü, soruşturma, kovuşturma, el koyma gibi uygun gördüğü tedbir ve uygulamaları gerçekleştirebilir. Söz konusu uygulamaların tespit edilen durumun

²⁸⁰ Pazarcı, (1989), s. 271.

²⁸¹ Tanaka, (2019), p. 117-119; Pazarcı, (2015), s. 262.

²⁸² Pazarcı, (1989), s. 271.

²⁸³ Kuran, S. (2016). *Uluslararası Deniz Hukuku* (Beşinci Baskı). İstanbul: Beta Yay., s. 43.

özelliğine ve ulusal hukuk düzeninin gereğine göre yapılması gerekmektedir²⁸⁴. Göçmenler yardım almadan bireysel olarak, bot, tekne vb. deniz araçlarıyla kıyı devletinin sınırlarını yasa dışı bir şekilde geçtikleri takdirde, kıyı devleti bu kişiler hakkında idari veya adli yaptırım uygulayacak veya BMDHS, m. 25/2 çerçevesinde gerekli gördüğü diğer önleme tedbirlerini (gemileri limanlarına almama gibi) alacaktır.

Göçmenlerin kıyı devletinin sınırlarına organizatörler aracılığıyla yasa dışı geçiş yapmaları durumunda, göçmen kaçakçılığı suçu oluşacaktır²⁸⁵. Bu halde Palermo Sözleşmesi ve Göçmen Kaçakçılığı Protokolü hükümleri çerçevesinde hareket edilmelidir. Bu kapsamda kıyı devleti, ilgili organizatörler hakkında cezai yargı yetkisini kullanacak, göçmenler hakkında ise yasa dışı giriş veya çıkışları nedeniyle uluslararası hukuk uyarınca cezai yargılama yapmayacaktır²⁸⁶. Ancak bu durum, diğer suçlardan dolayı da yargılanamayacakları anlamına gelmemektedir. Nitekim birçok devletin ulusal mevzuatında, sahte belgelerle veya izinsiz olarak ülkeye giriş de birer suç olarak değerlendirilmektedir²⁸⁷.

Yukarıda bahsedilen her iki durumda da, göçmenler arasında uluslararası koruma statüsü kazanma amacıyla sığınma talep edenlerin bulunması durumunda ve geçerli nedenlerini zaman kaybetmeksizin yetkili makamlara bildirmeleri halinde, 1951 Mülteci Sözleşmesi gereği bu kişiler, yasa dışı girişleri ve ülkesinde bulunmaları gerekçesiyle kıyı devletince hiç bir şekilde cezalandırılmayacaklar (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 31/1)²⁸⁸.

Düzensiz göçmenleri taşıyan gemi yasa dışı olarak kıyı devletinin ülkesinden çıkma teşebbüsünde bulundukta göçmen kaçakçılığına teşebbüs suçu oluşacağından; kıyı devleti Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 6/2 gereği söz konusu yetkilerini yine aynı şekilde kullanabilecektir.

²⁸⁴ Aydın, (2016), s. 130.

²⁸⁵ “Bir kişinin doğrudan veya dolaylı olarak, mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek için, vatandaşı olmadığı veya daimi ikamet etmediyi bir Taraf Devlete yasa dışı girişinin temini göçmen kaçakçılığı suçunu oluşturur”, (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 3/a).

²⁸⁶ “Göçmen kaçakçılığı suçuna konu olan göçmenler hakkında, bu suçtan dolayı cezai kovuşturma yapılamayacaktır.”, (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 5).

²⁸⁷ European Commission. (2015). *A Study on Smuggling of Migrants: Characteristics, Responses and Cooperation with Third Countries: Final Report*. September 2015, p. 75. Bkz. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/study_on_smuggling_of_migrants_final_report_master_091115_final_pdf.pdf, (ET: 25.01.2021).

²⁸⁸ Aynı zamanda bkz. Barnes, (2010), p.119.

Göçmen kaçakçılarının yardımıyla veya bireysel olarak gerçekleştirilen düzensiz göç faaliyetlerinin tespiti üzerine bu eylemi gerçekleştirenler hakkında kıyı devletince uygulanabilir yaptırımlardan biri de yasa dışı girişleri nedeniyle devlet ülkesinden sınır dışı edilmeleridir. Ancak yasa dışı girişin nedeni 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 1. maddesinde öngörülen sebeplerden kaynaklanmışsa, sınır dışı edilme yalnızca kıyı devletinin kamu düzeni ve ulusal güvenliği gerekçeleri mümkün olabilir²⁸⁹. Ayrıca düzensiz göç faaliyetine karışan göçmenler, daha önce kıyı devletine sığınma başvurusu yapmış ve kıyı devleti tarafından da ikamet izni verilmiş ise, sınır dışı edilmeyip, yasal şartlar çerçevesinde ülke içinde ikamet etmesine izin verilebilir²⁹⁰.

İç sularda bulunan göçmen taşıyan gemiler üzerinde yetki kullanılması, kendi topraklarında tüm mallar ve uyruklarına bakılmaksızın tüm kişiler üzerinde kapsamlı bir yetkiye sahip olan bir devlet için doğal bir durumdur. Uygulamalı hukukta ise durum daha karmaşıktır. İç sularda yabancı bir gemiye karşı durdurma veya arama gibi müdahaleler yapılırken, geminin iç sularda nerede olduğu ve gönüllü olarak limanda olup olmadığı gibi çeşitli hususlar dikkate alınmalıdır. Hukuki uyuşmazlıklar, iç sularda kıyı devletinin düzenleme, uygulama ve yargı yetkisinin uluslararası antlaşmalarla düzenlenmemesinden ileri gelmektedir. İç sular, evrensel olarak üzerinde mutabakata varılmayan bir dizi geleneksel uluslararası normlara ve yumuşak hukuka tabidir²⁹¹.

Düzensiz göçmenlerin bulundukları gemilerin iç suları veya limanlara alınmayarak geri çevrilmesi (*push back*) veya bu göçmenlerin sınır dışı edilmeleri durumlarında geri göndermeme ilkesi gözetilmelidir. Tüm taraf devletlerin, söz konusu işlemlerde 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nden ileri gelen yükümlülüklerine uygun hareket etmeleri gerekmektedir²⁹². Geri göndermeme ilkesi, aşağıda detaylı olarak anlatılacağı üzere, sığınma başvurusunda bulunan ya da sığınma başvurusunda bulunmak isteyen kişilerin hayat veya özgürlüklerinin tehdit altında olacağı ülkelerin sınırlarına geri gönderilmesini ve sınır dışı edilmesini yasaklamaktadır (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 33/1)²⁹³. Hak ihlaline yol açmamak için de öncelikle yakalanan göçmenlerin sığınma

²⁸⁹ “*Taraf Devletler, ulusal güvenlik veya kamu düzeni gerekçeleri dışında bir mülteciyi kendi topraklarında yasal olarak sınır dışı edemezler.*”, (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 32/1).

²⁹⁰ Aydın,(2016), s. 131.

²⁹¹ IOM, (2018), p. 20.

²⁹² Aydın,(2016), s. 131.

²⁹³ Geri göndermeme ilkesi Sözleşme'nin 33/1 maddesinde, “*Hiçbir Taraf Devletce, bir mülteci, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle hayatı veya özgürlüğü tehdit altında*

başvurusunda bulunup bulunmadıkları araştırılmalı, değerlendirilmeli; başvuruda bulunmayan, başvurusu ekonomik sebepler gibi 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin kapsamına girmeyen gerekçelere dayanan göçmenlerin sınır dışı edilmesi mümkünken; başvurusu haklı gerekçelere dayananlara 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde öngörülen koruma sağlanmalı ve Sözleşme'den ileri gelen hakları tanınmalıdır²⁹⁴. Göçmenlerin başvurularının olup olmadığı öğrenilmeksizin gemilerin iç sulardan geri çevrilmesi, geri göndermeme ilkesinin ihlalini oluşturmakla birlikte, başvuru hakkının da engellenmesine yol açacağı için Sözleşme'nin 31. maddesinin de ihlalini gündeme getirecektir.

3.1.2.2. Karasularda müdahale yetkisi

Karasuları, kıyı devletinin kara ülkesini çevreleyen ve esas hattan itibaren 12 deniz miline kadar belirlenebilen, kıyı devletinin egemenliği altındaki deniz alanıdır²⁹⁵. İç sulardan sonra kıyı devletinin ülkesel yetkisinin kullandığı bir diğer deniz alanı karasularıdır. Kıyı devletinin karasuları üzerindeki egemenliği, göç kuralları da dahil olmak üzere yasalarını uygulama ve gemileri önleme, gemiyi ve gemideki kişileri tutuklama gibi yetkileri içerir²⁹⁶. Görünüşte sınırsız olan bu yetki, yabancı devlet gemilerine karasularında tanınan zararsız geçiş hakkı (*right of innocent passage*) sebebiyle kısıtlanmaktadır²⁹⁷.

Zararsız geçiş hakkı BMDHS'nin 17. maddesi ile düzenlenmiş olup²⁹⁸, Sözleşmenin 18. maddesinde ise geçişin tanımı yapılmıştır²⁹⁹. Sözleşme'nin 19. maddesinde, kıyı devletinin karasularındaki geçişin zararsız olması için, yabancı gemilerin kıyı devletinin barışına, güvenliğine ve düzenine uygun bir şekilde geçişi gerçekleştirmeleri gerektiği belirtilmekte

olacak ülkelerin sınırlarına, hiçbir şekilde geri gönderilemeyecek veya sınır dışı edilemeyecektir." şeklinde düzenlenmiştir.

²⁹⁴ Barnes, (2010), p. 119-120.

²⁹⁵ "Kıyı Devletinin egemenliği kara ülkesinin ve iç sularının ötesinde ve eğer bir Takımada Devleti söz konusu ise, takımada sularının ötesinde karasularına kadar uzanır.", (BMDHS, m. 2).

"Her devlet karasularının genişliğini tesbit etme hakkına sahip olup, bu genişlik işbu Sözleşmeye göre belirlenen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez.", (BMDHS, m. 3).

²⁹⁶ IOM, (2018), p. 13; Klein, N. (2014). "Assessing Australia's Push Back the Boats Policy Under International law: Legality and Accountability For Maritime Interceptions of Irregular Migrants". *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 15, No. 2, pp. 413-442, p. 419.

²⁹⁷ Barnes, (2010), p. 120; Yates, (2015), p. 53.

²⁹⁸ Sözleşmeye göre; "Denizde sahili bulunsun veya bulunmasın, bütün devletlerin gemileri, bu Sözleşme'nin hükümleri saklı kalmak suretiyle, karasularından zararsız geçiş hakkına sahiptirler.", (BMDHS, m. 17).

²⁹⁹ Bu maddeye göre; "Geçiş, iç sulara ve liman tesislerine girmeksizin veya bu sulara girmek ya da bu suları terk etmek amacıyla, gemilerin kıyı devleti karasularını kesintisiz ve çabuk kat etmesidir. Ancak, geçişin olağan bir gereği olduğunda, mücbir sebep bulunduğu veya tehlike veya yardım ihtiyacı içinde bulunan kişilere, gemilere veya uçaklara yardım götürülmesi söz konusu olduğunda, geçiş durma ve demirlemeyi de içerir.", (BMDHS, m. 18).

(BMDHS, m. 19/1) ve bu hakka yönelik aykırı eylemler sayılmaktadır (BMDHS, m. 19/2)³⁰⁰. Bu eylemler arasında kıyı devletinin göçe ilişkin kurallarına aykırı davranışlar da yer almaktadır³⁰¹. Literatürde 19. maddenin, geçişle bağlı zararlı faaliyetlerin kapsamlı olması nedeniyle kıyı devletlerinin karasulardaki yetkilerini kısıtladığına dair iddialar da ileri sürülmektedir³⁰². Tanaka, Sözleşmenin m. 19/2/1 bendinde yer alan “geçişle doğrudan ilgisi olmayan diğer herhangi bir faaliyet” hükmünün daha geniş bir uygulamaya izin veren, her şeyi içeren bir cümle gibi görüldüğünü belirtmektedir³⁰³.

Kıyı devleti, kendi karasularında göç faaliyetlerini düzenleme hakkına sahiptir ve bu, açıkça göçle ilgili yürürlükte olan yasalarının ihlalini önlemeye yönelik tedbirleri de kapsamaktadır. Kıyı devletinin ilgili alanda alacağı önleme tedbirleri BMDHS'nin 21/1/h maddesi ile sağlanmıştır ki, bu maddeye göre kıyı devleti, gümrük, mali, göçmenlik veya sağlık meseleleriyle bağlı kanun ve kurallarının ihlalini önlemek için zararsız geçişle ilgili kanun ve kuralları kabul edebilir. Bu tür yasalar usulüne uygun olarak yayınlanmalı (BMDHS, m. 21/3) ve tüm gemiler de bu düzenlemelere uymalıdır (BMDHS, m. 21/4). Bu tür yasalar ayrıca sözleşmenin diğer hükümlerine ve uluslararası hukukun diğer kurallarına da uygun olmalıdır (BMDHS, m. 21/1). Bu nedenle, kıyı devletlerinin göçmen taşıyan gemilerin geçişini düzenleme yetkisi uluslararası örf adet hukuku ve kıyı devletlerinin üstlendikleri diğer antlaşma taahhütleri ile sınırlıdır³⁰⁴.

Kıyı devletlerinin karasularında meydana gelen düzensiz göç faaliyetlerine karışan gemilerin zararsız geçiş hakkının istisnalarına girip girmediği hususu ise tartışmalıdır. Genellikle pratikte devletler tarafından düzensiz göç, ulusal göç yasalarının ihlaline yol açtığı için barış, güvenlik ve düzenlerine yönelik zarar olarak değerlendirebilir ve böylece zararsız olmayan bir geçiş oluşturabilir³⁰⁵. Bununla birlikte, düzensiz göçün zararsız olmadığı kabul edilirse ve dolayısıyla BMDHS, m. 25 uyarınca, devletler iç sulara geçiş önlemek için gerekli adımları atarsa, söz konusu maddenin uygulanması, devletlerin 1951

³⁰⁰ Ayrıca bkz. Tanaka, (2015), p. 85.

³⁰¹ Buna göre; “*yabancı bir gemi, kıyı devletinin gümrük, maliye, göç veya sağlıkla ilgili kural ve yasalarına aykırı şekilde herhangi bir malın, paranın veya kişinin gemiye alınması ya da çıkarılması gibi eylemlerde bulunmuşsa, kıyı devletinin barışı, güvenliği ve düzenine zarar vermiştir.*”, (BMDHS, m. 19/2/g).

³⁰² Pallis, M. (2002). “Obligations of States towards Asylum Seekers at Sea: Interactions and Conflicts Between Legal Regimes”. *International Journal of Refugee Law*, Vol. 14, No. 2/3, pp. 329-364, p. 356; Benzer görüş için bkz. Goodwin-Gill, G. S., Mcadam, J. (2007). *The Refugee in International Law* (Third Edition). Oxford: Oxford University Press, p. 273.

³⁰³ Tanaka, (2019), p. 109-110. Ayrıca bkz. Mallia, (2010), p. 48.

³⁰⁴ Barnes, (2010), p. 120.

³⁰⁵ IOM, (2018), p. 15; BARNES, (2010), p. 122.

Mülteci Sözleşmesi'nin 31. maddesinde öngörülen yükümlülükleri ile çelişebilir³⁰⁶. Daha açık ifade etmek gerekirse, uygulamada devletler tarafından zararsız olmayan geçişi önlemek adına alınan tedbir, genellikle ilgili geminin kararsularından çıkarılmasıdır³⁰⁷. Göçmen taşıyan gemilerle ilgili genel olarak bu tedbir uygulanmaktadır³⁰⁸. Bu noktada göçmenler arasında sığınma arayan kişilerin bulunması halinde, bu kişiler hakkında 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 32. maddesi uyarınca gerekli yasal işlemlerin yapılması gerekirken, bu kişilerin karasularından çıkartılması, akabinde geri göndermeme ilkesinin ihlalini ve sığınma başvurusunun engellenmesini gündeme getirecektir.

Denizcilik faaliyetlerini düzenlemenin halihazırda önemli pratik zorlukları göz önüne alındığında, 1951 Mülteci Sözleşmesinin tüm hükümlerinin karasularına uyarlanması, özellikle organize göçmen kaçakçılığı suçu bağlamında göç meseleleri ile başa çıkmak için işe yaramaz bir temel oluşturacaktır³⁰⁹. Göçmenlerin korunması açısından bakıldığında, bu endişe verici bir durumdur. Mallia, bir devletin karasularındaki yetkileri açısından hem deniz hukukunda hem de mülteci hukukunda koruma ile ilgili bir boşluk olduğunu iddia etmektedir. Bir kıyı devleti, BMDHS m. 25 uyarınca karasuları sınırlarında bulunan yabancı gemileri geri çevirebilir ya da karasularından çıkarabilir, ancak ilgili gemide sığınma arayanları bulunması durumunda, geri göndermeme yükümlülüğünü ihlal etmediğinden emin olmalıdır³¹⁰.

Denizde göçmen kaçakçılığına karışan gemilerin “önlenmesi” (*interception*) terimi ile neyin kastedildiğine gelince ise, uluslararası hukukta genel olarak kabul edilmiş bir tanımlı bulunmamakla birlikte, BMMYK tarafından yapılan çalışmada önleme, devletin kendi egemenlik alanı dışında aldığı tüm tedbirler olarak tanımlanmıştır³¹¹. Ayrıca söz konusu çalışmada önlemenin, uluslararası sınırlarda göçmen kaçakçılığı ile mücadelede önemli

³⁰⁶ IOM, (2018), p. 15-16.

³⁰⁷ Barnes, (2010), p. 124; Tanaka, (2019), p. 94; Gallagher and David, (2014), p. 236.

³⁰⁸ Aydın, (2016), s. 133.

³⁰⁹ Barnes, (2010), p. 125.

³¹⁰ Mallia, (2010), p. 86.

³¹¹ Bahsedilen çalışmada önleme; “a) kişilerin gerekli belgeleri olmadan uluslararası yolculuğa çıkmalarının önlenmesi, b) bu kişilerin uluslararası sınırları geçmelerinin önlenmesi, c) uluslararası ve ulusal deniz hukuku yasalarına aykırı bir şekilde kişilerin taşınmasına ilişkin makul gerekçeleri olan bir devletin ilgili gemi üzerinde kontrolü sağlamak için alınan önlemleri içerir.” şeklinde tanımlanmıştır. UNHCR Executive Committee. (2003). *Conclusion on Protection Safeguards in Interception Measures*. No. 97 (LIV), UNHCR, <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3f93b2894/conclusion-protection-safeguards-interception-measures.html>, (ET: 25.01.2021). Aynı zamanda bkz. UNHCR, Executive Committee. (2000). *Interception of Asylum-Seekers and Refugees: The International Framework and Recommendations for a Comprehensive Approach*. 18th Meeting of the Standing Committee (EC/50/SC/CPR.17), 9 June 2000, <http://www.unhcr.org/4963237411.pdf>, (ET:25.01.2021).

mekanizmalardan biri olduğu belirtilerek, devletlerin sığınmacıların ve mültecilerin uluslararası korumadan yararlanmalarına engel teşkil etmemesi adına gerekli tedbirleri almaları gerektiği de vurgulanmıştır.

Bu tip gemileri karasuları dışına çıkarmanın yanı sıra uygulanabilecek bir diğer yöntem de, gemiye yanaşma ve kontrol gibi uygulamalarla kıyı devletinin cezai yargı yetkisini kullanmasıdır. BMDHS’de kıyı devletine, karasularından zararsız geçiş yapan yabancı gemide geçiş sırasında işlenen bir suçla ilgili hakkında dört halde cezai yargı yetkisini kullanarak tutuklama ve soruşturma işlemlerini uygulamaya izin verilmiştir (m. 27/1)³¹². Dolayısıyla zararsız geçiş hakkını kullanan yabancı bir gemi kıyı devletinin karasularında düzensiz göç faaliyetine karışmışsa, Sözleşme’nin 27/1/a ve 27/1/b maddelerinde belirtildiği gibi kıyı devletinin barış ve güvenliğini bozacak ve suçun sonuçlarının bu devlete sirayet edeceği davranışlarda bulunduğu için geçişin zararsızlığı ortadan kalkacak ve kıyı devleti bu gemi üzerinde cezai yargı yetkisini kullanabilecektir³¹³. Yabancı bir geminin karasularında düzensiz göç hareketlerine karışması; geminin göçmenleri kıyı devletinin karasularına veya kara ülkesine bırakması, karasularında veya iç sularında göçmenleri diğer gemilere transfer etmesi, karasuları ya da iç sulardan göçmenleri alıp bu sulardan ayrılma şeklinde de oluşabilmektedir³¹⁴. Bütün bu durumlarda kıyı devleti ülkesel yetkilerini kullanabilecektir.

Özetle, karasularında kıyı devletinin yetkileri, zararsız geçiş yapan yabancı gemiler açısından kısıtlanmış olsa da, bu gemilerin düzensiz göç faaliyetine karışmaları halinde bu kısıtlamalar ortadan kalkmakta ve bu gemiler de karasularından geçmek isteyen diğer gemiler gibi kıyı devletinin iznine tabi olmaktadır³¹⁵. Ancak, uygulamada bu konuyla ilgili birtakım sorunlarla karşılaşıldığı için her durumu kendi özelliklerine göre değerlendirmek gerekmektedir. Örneğin, üzerinde kaçak göçmen bulunan yabancı bir gemi, kıyı devletinin limanlarına veya iç sularına girmeksizin sadece kıyı devletinin karasularından geçerek zararsız geçiş hakkını kullanıyorsa, suçun sonuçları kıyı devletine sirayet etmeyeceği için kıyı devleti cezai yargı yetkisini kullanmayacaktır (BMDHS, m.

³¹² Bu maddeye göre, “kıyı devletinin karasularında zararsız geçiş yapan gemi üzerinde işlenmiş bir suç; a) suçun sonuçları kıyı devletine sirayet ederse, b) işlenmiş suç ülkenin barış veya karasuları düzenini bozacak nitelikte ise, c) gemi kaptanı veya bayrak devletinin diploması yada konsolosluk temsilcileri tarafından kıyı devletinin yetkili mercilerinden yardım istenmişse, d) bu tür tedbirler uyuşturucu veya psikotropik maddelerin yasa dışı trafiğini önlemek için gerekli ise...”, (BMDHS, m. 27/1/a-b-c-d).

³¹³ Gallagher and David, (2014), p. 238.

³¹⁴ Aydın, (2016), s. 134.

³¹⁵ Gallagher and David, (2014), p. 238.

27/5). Böyle bir durumda, devletler BMDHS, m. 25/1 kapsamında, zararsız geçişi önlemek adına söz konusu gemiyi karasularından çıkaracaktır³¹⁶.

Değnilmesi gereken bir diğer durum ise, zararsız geçiş yapan yabancı gemide, kıyı devletinde sığınma başvurusunda bulunmak isteyen göçmenlerin bulunmasıdır³¹⁷. Bu göçmenler, kıyı devletinin iç suları veya limanına çıkma niyeti taşıdıklarından, daha önce düzensiz göç hareketlerini gerçekleştiren gemi için ifade ettiğimiz durumlarda olduğu gibi, göçe ilişkin ulusal düzenlemelerinin ihlali veya geçişin zararsızlığının ortadan kalkması gerekçeleriyle kıyı devleti, ülkesel yetkilerini (kara sularından çıkarma, gemiyi kontrol altına alma gibi) kullanacaktır. Ancak söz konusu durumda devletin ilgili gemiyi karasularından çıkarması, geminin sığınma arayanları barındırması nedeniyle gemideki göçmenler açısından geri göndermeme ilkesinin ihlalini oluşturacak³¹⁸ ve 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 31. maddesi gereğince sığınma başvurusu yapmalarını engelleyecektir. Karasuları, kıyı devletinin ülkesi kapsamında değerlendirildiğinden, ülkeye yasa dışı yollarla giriş yapmış olan ve sığınma arayan düzensiz göçmenlerin, 31. maddeye dayanarak sığınma başvurularını yapabilmeleri kıyı devletince temin edilmelidir. Zira bu göçmenlere başvuru imkanlarının sağlanmaması, başvuruların otomatik olarak reddine ve uluslararası korumadan yararlanabilecek kişilere bu hakkın tanınmamasına sebebiyet verecektir³¹⁹. Kıyı devletinin, sığınma arayanlara başvuru imkanı sağlaması ve başvuruları değerlendirmesi ise uluslararası uygulamaya göre, sığınma arayanların karaya çıkarılması suretiyle gerçekleştirilmektedir³²⁰.

Karasuları sınırlarına kadar gelmiş ve üzerinde sığınma arayanları bulunduran yabancı gemilerin hangi uygulamaya tabi olacağına gelince, yukarıda söylediklerimiz bu gemiler için de geçerli olacaktır. Çoğu devlet, bu gemilerin karasularına girişini engellemek ve geri göndermeme ve başvuru imkanı sağlama yükümlülüklerinden kaçınmak amacıyla önleme faaliyetleri gerçekleştirmektedir³²¹. Mallia, sınırda reddetme açısından kara sınırına gelmiş

³¹⁶ Aydın, (2016), s. 135.

³¹⁷ Goodwin-Gill, devletin karasularından geçen yabancı gemi üzerinde kıyı devletinde sığınma arayanların bulunması gerçeğinin bu gemiyi zararsız geçiş kategorisinden çıkardığını ileri sürmektedir. Bkz. Goodwin-Gill and Mcadam, (2007), p. 274.

³¹⁸ Mallia, (2010), p. 85.

³¹⁹ Barnes, (2010), p. 124-125.

³²⁰ UNHCR. (2002, March 18). *Background Note on the Protection of Asylum-Seekers and Refugees Rescued at Sea*. <https://www.unhcr.org/protection/globalconsult/3e5f35e94/background-note-protection-asylum-seekers-refugees-rescued-sea.html>, (ET:25.01.2021).

³²¹ Başvuru imkanı sağlama açısından ilk aşamada devletin yükümlülüğü doğmasa da; kıyı devleti geri göndermeme ilkesi gereği sığınmacıları kendi ülkesine ya da anlaşma sağladığı üçüncü bir devlet ülkesine gönderecektir. Dolayısıyla sığınmacı kıyı devletini ülkesinde bulunacağından, başvuru imkanının sağlanması

sığınma arayanların kabul edilmemesinin, kıyı devletinin bu sığınmacıları karasularına almadan geri çevirmesi ile aynı anlama geldiğini belirtmektedir³²². Benzer görüş BMMYK Yürütme Komitesi kararlarında da gözlemlenmektedir³²³. Nitekim Yürütme Komitesi'nin 1977 yılında gerçekleştirilen 28. Oturumda aldığı 6. Nolu Kararında, daha önce resmi anlamda mülteci olarak tanınıp tanınmamış olmalarından bağımsız olarak, menşe ülkelerine geri dönmeleri halinde zulüm görebilecek olan kişiler açısından zulüm riski olan yeri geri göndermeme ilkesinin - gerek sınırda gerekse bir Devleti toprakları içinde-dikkate alınmasının asli önemini tekrarlamıştır³²⁴. 1988 tarihli 39. Oturumda alınan 53. Nolu Kararında ise, kaçak sığınmacıların menşe ülkelerine zorla geri gönderilmemeleri ile birlikte, uğranılan ilk limanda karaya çıkartılarak mülteci statülerinin belirlenmesi ve gerektiğinde onlara kalıcı bir çözüm sağlanması gerektiği ifade edilmektedir³²⁵.

Bununla birlikte, kıyı devleti tarafından, üzerinde sığınma arayanların bulunduğu yabancı bir gemiyi karasuları sınırından çevirmenin geri göndermeme ilkesinin ihlalini oluşturmayacağı istisnai bir durum da vardır. Bu noktada önemli olan husus, karasuları sınırından geri çevrilme ile, bu kişilerin “hayatları veya özgürlükleri için tehdit oluşturan devlet sınırlarına” gönderilmiş olmamalarıdır³²⁶.

Karasularında, kıyı devletinin asli yetkisi bulunmakla birlikte, iki veya çok taraflı antlaşmalarla, diğer devletlere de kıyı devletinin karasularında yetki kullanmaya izin verilebilir. Ancak bu bağlamda kullanılabilecek yetkiler ilgili antlaşmada öngörülen koşullar çerçevesinde mümkün olabilecektir³²⁷.

Geri göndermeme ilkesi ile öncelikle, sığınmacıların yaşama, kişi güvenliği, kötü muameleye maruz kalmama, adil yargılanma gibi temel haklarının korunması amaçlandığından, kıyı devletleri geri göndermeme ilkesini karasularında ve karasuları

yükümlülüğü de doğacaktır. Bu bağlamda geri göndermeme ilkesi, beraberinde başvuru sağlama ve inceleme yükümlülüğünü de getirecektir. Bkz. Aydın, (2016), s. 138.

³²² Mallia, (2010), P. 52.

³²³ BMMYK Yürütme Komitesi'nin 1977 tarihli No:6 (XXVII) sayılı, 1979 tarihli No:15 (XXX) sayılı, 1981 tarihli No:22 (XXXII) sayılı, 1988 tarihli No:53 (XXXIX) sayılı kararları. Bkz. <https://silo.tips/download/bmmyk-yrtme-komtes-kararlari-nsz>, (ET: 25.01.2021).

³²⁴ UNHCR, Executive Committee (1977). *Conclusions Adopted by the Executive Committee on International Protection of Refugees*. No. 6 (XXVIII) Non-refoulement, p. 7, <https://www.unhcr.org/en-us/578371524.pdf>, (ET: 28.09.2021).

³²⁵ UNHCR, Executive Committee (1988). No. 53 (XXXIX) Stowaway Asylum-Seekers, p. 71.

³²⁶ IOM, (2018), p. 62-64.

³²⁷ Aydın, (2016), s. 140.

sınırlarında da gözetmekle yükümlüdürler. Aksi takdirde, devletlerin geri göndermeme yükümlülüğünün ihlalinin yanı sıra geri gönderilen sığınmacıların birçok temel hakkı da ihlal edilmiş olacaktır³²⁸.

3.1.2.3. Bitişik bölgede müdahale yetkisi

Bitişik bölge, karasularının dışında yer alan ve esas çizgiden itibaren en fazla 24 mile kadar belirlenebilen, diğer devletlerin bayrağını taşıyan gemilerinin de seyir serbestisinden yararlanabildiği deniz alanıdır (BMDHS, m. 33/2). Bu alan, ancak kıyı devletinin böyle bir bölge üzerinde yetki kullanacağına karar vermesi ve ilan etmesi ile varlık kazanabilmektedir³²⁹.

Bitişik bölgede kıyı devleti tam egemenliğe sahip olmamakla birlikte, birtakım egemen hakları da bulunmaktadır³³⁰. Başka bir ifadeyle, bitişik bölgede kıyı devleti ülkesel yetkilerinin tamamını kullanamamakta, sadece gömrük, maliye, sağlık veya göç ile ilgili yürürlükte olan düzenlemelerinin ihlalini önlemek veya cezalandırmak adına tedbirler alabilmektedir (BMDHS, m. 33/1)³³¹. Dolayısıyla kıyı devleti, Sözleşme'nin 33/1 maddesinde belirtilen konulardaki kanun ve düzenlemelerinin ihlal edilmesini önlemek amacıyla, henüz karasularına girilmeden, bitişik bölgede tedbir alabilecek; aynı zamanda kıyı devletinin kara ülkesi, içsuları ve karasularında suç işlemiş ve karasularını terk etmiş gemileri veya suç işleyen şahısları bitişik bölgede yakalayarak cezalandırabilecektir³³².

BMDHS'nin 33/1 maddesinde ifade edilen "kontrol" ifadesi ile neyin kastedildiği önem arz etmektedir. Belirtmek gerekir ki, Sözleşmenin 33/1/a bendinde öngörülen "önlemeye yönelik kontrol", cezalandırmayı (tutuklama, zorla limana götürme, gözaltına alma gibi uygulamaları) kapsamamakta ve dışarıdan gelip daha karasularına varmayan gemilere uygulanmaktadır. Sözleşmenin 33/1/b bendinde öngörülen "cezalandırmaya yönelik

³²⁸ Barnes, (2010), p. 62.

³²⁹ Pazarıcı, (2015), s. 280. Bitişik bölge, kıyı devleti tarafından MEB ilan edildiği takdirde, MEB'in bir parçası; ilan edilmemişse Açık Deniz'in bir parçası olarak kabul edilmektedir; bkz. Canca, (2015), s. 64; Mallia, (2010), p. 56.

³³⁰ Tanaka, (2019), p. 6.

³³¹ Bu maddeye göre, "Bitişik bölgede kıyı devleti, ülkesi üzerinde veya karasularında gömrük, maliye, sağlık veya göçle ilgili kanun ve kurallarının ihlalini önlemek ve cezalandırmak amacıyla gerekli kontrolleri yapabilir.", (BMDHS, m. 33/1/a-b).

³³² Barnes, (2010), p. 126-127.

kontrol” ise, kıyı devletinin kara ülkesi, iç suları veya karasularında işlenmiş suçlar için uygulanmakta, dışarıdan bu bölgeye gelen gemiler için uygulanamamaktadır³³³.

Düzensiz göç faaliyetine karışan yabancı bir gemi, dışarıdan bitişik bölgeye girdiği takdirde söz konusu suç kıyı devletinin ülkesel yetkisinin bulunduğu deniz alanlarında işlenmediği için, kıyı devleti önleme amaçlı kontrol uygulamak suretiyle bu geminin karasularına girmesini engellemek adına geminin durumunun ve niyetinin tespiti amacıyla bordalanması, durdurulması, denetlenmesi ve rotasının değiştirilmesi gibi tedbirler alabilir³³⁴. Yabancı bir gemi, kıyı devletinin iç suları veya karasularında düzensiz göç faaliyetlerine karışmış ise, kıyı devleti bitişik bölgede tutuklama, zorla limana götürme, gözaltına alma gibi cezai yargı yetkisine ilişkin tüm uygulamaları gerçekleştirebilir³³⁵.

Düzensiz göç faaliyetine karıştığından şüphelenilen gemilerde bitişik bölgede yapılan kontrol ile kıyı devletinin geri göndermeme yükümlülüğünün başlayacağı kabul edilmektedir³³⁶. Daha önce de belirtildiği üzere BMDHS’in 33/1 maddesine dayanarak, kıyı devleti bitişik bölgede yabancı bir gemiye müdahale edebilecektir. Ayrıca kesintisiz takip hakkını düzenleyen BMDHS’in 111. maddesi uyarınca, kıyı devletinin hukuk ve kamu düzenine aykırı hareket ettiğine (örneğin, göçmen kaçakçılığına karışma) dair yeterli kanıya sahip olduğu takdirde, bu kıyı devleti ilgili yabancı gemiye durma emri verebilir ve ardından gemiyi izleyebilir. Bu izleme, gemi henüz kıyı devletinin bitişik bölgesinde iken başlayabilecektir. Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nün 8. maddesi gereği, kıyı devleti göçmen kaçakçılığına karıştığından şüphelenmek için makul nedenlerin bulunduğu gemi hakkında gerekli önlemleri alabilecektir. Bu durumda kıyı devleti, ilgili gemiye ilişkin gerekli önlemleri alabilmesi için bayrak devletinden yetki talep edebilir (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/2). Eğer bahse konu gemi tabiiyetsiz ise, kıyı devleti gemiye çıkabilir, arayabilir ve gerekli diğer önlemleri alabilir (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/7). Kıyı devleti 8. maddede öngörülen önlemleri aldığı anda, gemideki kişilerin güvenliklerini sağlayacak ve onlara insancıl müamele gösterecektir (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 9/1/a). Dolayısıyla bitişik bölgede kıyı devletinin ülkesel yetkisi bulunmasa da, yukarıda detaylı olarak anlatıldığı üzere, göçmen kaçakçılığına karışan gemiye bitişik bölgede de müdahale edebilecektir. Bu durumda, kıyı devleti bitişik bölgeden çıkarma dahil

³³³ Mallia, (2010), p. 56-57; IOM, (2018), p. 12.

³³⁴ Barnes, (2010), p. 127; Mallia, p. 59.

³³⁵ IOM, (2018), p. 12-13;

³³⁶ Yates, (2015), p. 91.

gerekli gördüğü tüm önlemleri alabilecektir. Ancak, ilgili geminin bitişik bölgeden çıkarılması, gemide bulunan sığınma arayanların hayat ve özgürlükleri için tehlike oluşturacak kaynak ülkeye geri gönderilmelerine neden olursa, bu uygulama geri göndermeme ilkesinin ihlalini oluşturacaktır³³⁷. Bitişik bölgeden çıkarmanın geri göndermeme ilkesinin ihlalini oluşturmaması için, gemi kontrol edildikten sonra gemide haklı nedenlere dayalı sığınma başvurusu olan kişilerin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi gerekmektedir³³⁸.

3.1.2.4. Münhasır Ekonomik Bölgede müdahale yetkisi

Varlığı kıyı devletinin ilanına bağlı olan MEB, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren en fazla 200 mile kadar belirlenebilen (BMDHS, m. 57), kıyı devletinin bazı egemen haklara sahip olduğu, karasularının ötesinde ve bu sulara bitişik deniz alanıdır (BMDHS, m. 55). MEB, hiçbir devletin egemenliği altında bulunmamakla birlikte, burada kıyı devletinin sadece birtakım egemen hakları vardır³³⁹. Yani kıyı devleti bu alanlardaki deniz yatağı üzerinde bulunan su kütlelerinde, deniz yatağında ve bunun toprak altında canlı ve canlı olmayan doğal kaynaklarını ekonomik amaçlarla araştırma, koruma, işletme ve yönetme konularında egemen haklara sahiptir (BMDHS, m. 56/1/a)³⁴⁰. Bu konular kapsamında, kıyı devleti MEB'deki tüm kişi ve faaliyetler üzerinde hem düzenleme hem de yürütme yetkisine³⁴¹; suni adaların, tesislerin, yapıların kurulması ve kullanılması, deniz bilimsel araştırmaları, deniz çevresinin muhafazası ve düzenlenmesi hususlarında ise yargı yetkisine sahiptir (BMDHS, m. 56/1/b). Bu hususlarla ilgili devletler arasında uyuşmazlıklar yaşanmadığı sürece MEB'de tüm devletler, açık denizlerdeki seyrüsefer serbestisine sahiptir (BMDHS, m. 58/1; 58/2). Bütün bu özellikleri ile aslında MEB, ne devletin ulusal yetkisi altında bulunan bir alan, ne de açık denizin bir parçasıdır, *sui generis* özellikleri olan bir deniz alanıdır.

³³⁷ Yates, (2015), p. 91.

³³⁸ Aydın, (2016), s. 142.

³³⁹ Pazarcı, (1989), s. 333-336; Ertuğrul, Ü. E. (2017). "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Göre Kıyı Devletinin Egemen Hakları". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 1, ss. 41-71, s. 64.

³⁴⁰ Ayrıca bkz. Barnes, (2010), p. 128.

³⁴¹ Tanaka, (2019), p. 6.

MEB’de düzensiz göç faaliyetleri ile ilgili özel bir düzenlemeye yer verilmemekle birlikte, MEB’deki düzensiz göç faaliyeti ile bağlı hususlarda aşağıda detaylı olarak anlatılacağı üzere, açık deniz rejimi kuralları geçerlidir³⁴².

3.1.2.5. Açık denizde müdahale yetkisi

Açık denizler, bir devletin münhasır ekonomik bölgesine, karasularına, iç sularına veya takımadada sularına dahil olmayan bütün deniz alanlarıdır (BMDHS, m. 86)³⁴³. Ayrıca açık deniz alanı üzerindeki hava sahası da açık deniz rejimine tabidir³⁴⁴. Sözleşmeye göre hiçbir devlet, açık deniz üzerinde egemenlik iddiasında bulunmayacaktır (BMDHS, m. 89). Tüm devletler açık denizleri barışçıl amaçlarla kullanacaktır (BMDHS, m. 88). Ayrıca tüm devletlerin gemileri açık denizlerde seyrüsefer serbestisi hakkına sahiptir (BMDHS, m. 90) ve uluslararası antlaşmalar ve bu Sözleşme’de belirtilen istisnalar dışında, açık denizde hareket serbestisini kullanan gemiler tek bir devletin bayrağı altında seyredecek ve bayrak devletinin münhasır yetkisine tabi olacaktır (BMDHS, m. 92/1). Bayrak devletinin münhasır yetkisi derken, hem düzenleme hem uygulama hem de yargı yetkisi anlaşılmaktadır³⁴⁵. Dolayısıyla açık denizlerde işlenen göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi suçlardan dolayı bayrak devletinin birincil sorumluluğu söz konusu olacaktır. Hiç kuşkusuz, geniş okyanus alanlarında bu tür faaliyetlerin kontrolü, bir çok bayrak devletinin gerek bilgi eksikliği gerekse uygulama kapasitesinden yoksun olması nedeniyle büyük zorluklar ortaya çıkarmaktadır³⁴⁶.

Açık deniz üzerinde hiçbir devletin egemenliği bulunmadığından, bu alanda devletler ülkesel yetkilerini kullanamamakta ve uyrukluk prensibi gereği yalnızca bayrak devletinin yetkisi gündeme gelmektedir³⁴⁷. Açık denizde bir gemiye karşı bayrak devleti dışında bir devlet tarafından yetki kullanılması kapsamında bir uygulama yapılabilmesi bayrak devletinin rızasına bağlıdır (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/2). Gemi kaptanının

³⁴² Barnes, (2010), p. 128; Gallagher and David, (2014), p. 241

³⁴³ Açık Deniz Sözleşmesi’nin 1. maddesinde de açık deniz terimi, “bir devletin karasularına ve iç sularına dahil olmayan bütün deniz kısımları” olarak tanımlanmıştır. Bkz. Convention on the High Seas, 19 April 1958, Geneva, 450 UNTS 11, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20450/volume-450-I-6465-English.pdf>, (ET: 25.01.2021). Türkiye Sözleşmeye taraf değildir. Açık Deniz Sözleşmesi de dahil, 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri yerini 1982 yılında imzalanan BMDHS’e bırakmıştır.

³⁴⁴ Pazarıcı, (1989), s. 339.

³⁴⁵ Yates, (2015), p. 56.

³⁴⁶ Barnes, (2010), p. 129.

³⁴⁷ Pazarıcı, (1989), s. 341.

izniyle gemi bordalansa da, bu izin tutuklama, gözaltına alma gibi uygulamaları kapsamaz, bu tür tedbirler yalnızca bayrak devletinin rızasına bağlı olarak uygulanabilir³⁴⁸. Açık denizde seyir özgürlüğünü kullanan ve başka bir devletin bayrağını taşıyan bir geminin deniz yoluyla göçmen kaçakçılığına karıştığından şüphelenmek için esaslı nedenler varsa, bu şüpheyi taşıyan taraf devletince bayrak devletine durum bildirilerek, gemi kaydının teyidi istenmekte, teyidin sağlanması halinde de, gerekli önlemleri almak için bayrak devletinden yetki talep edebilmektedir (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/2)³⁴⁹. Bayrak devleti, talepte bulunan devleti; gemiye çıkmak, gemiyi aramak ve eğer şüphenin doğruluğuna ilişkin kanıt bulunursa gemiye, gemideki kişilere ve yüke ilişkin önlemleri almak adına diğer hususlarda da yetkilendirebilir (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/2/a-b-c). Bayrak devletinin rızası olmadan, devletler, denizde tehlike altında olan kişilerin hayatlarını kurtarmak için gerekenler ve ikili veya çoktarafli sözleşmelerden kaynaklananlar dışında, ek önlemler alamayacaklar (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/5).

Deniz yoluyla gerçekleştirilen göç hareketlerini kontrol etmek amacıyla, düzensiz göç faaliyetlerinde bulunan tabiiyetsiz gemilerin³⁵⁰ konumu özellikle önemlidir³⁵¹. Açık denizde seyir özgürlüğünü kullanan ve tabiiyetsiz olan veya tabiiyetsiz olduğundan şüphe edilen bir geminin göçmen kaçakçılığı faaliyetlerine karıştığına dair esaslı nedenler varsa, bu şüpheyi taşıyan kıyı devleti yetkilileri gemiye çıkabilir ve gemiyi arayabilir. Eğer şüphenin doğruluğuna ilişkin kanıt bulunursa, ilgili devlet uluslararası ve ulusal hukuk uyarınca gerekli önlemleri alacaktır (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/7).

Açık denizde bayrak devletinin münhasır yetkisi mutlak değildir³⁵² ve taraflar arasında anlaşma bulunan durumlar ile BMDHS’de düzenlenen köle ticaretinin önlenmesi (m. 99)³⁵³, uyuşturucu ve psikotrop maddelerin düzensiz trafiğinin önlenmesi (m. 108)³⁵⁴ ve izinsiz

³⁴⁸ Mallia, (2010), p. 63; Kraska, J. (2010). “Broken Taillight at Sea: The Peacetime International Law of Visit, Board, Search, and Seizure”. *Ocean and Coastal Law Journal*, Vol. 16, No. 1, pp. 1-46, p. 10-11.

³⁴⁹ Ayrıca bkz. Gallagher and David, (2014), p. 420.

³⁵⁰ BMDHS, m. 92/2’ye göre, iki ve daha fazla devletin bayrağı altında seyreden gemiler, tabiiyetsiz gemi olarak kabul edilmektedir.

³⁵¹ Pallis, (2002), p. 350-353; Goodwin-Gill and Mcadam, (2007), p. 272.

³⁵² Pallis, (2002), p. 350.

³⁵³ Buna göre; “Her devlet kendi bayrağını çekmeğe yetkili gemilerde köle taşınmasını önlemek ve cezalandırmak ve bayrağının bu amaçla kullanılmasını önlemek üzere etkili tedbirler alacaktır.”

³⁵⁴ Buna göre; “Kendi bayrağını taşıyan bir geminin uyuşturucu maddelerin veya psikotrop maddelerin gayri meşru trafiğine giriştiği konusunda ciddi gerekçeleri olan her devlet, bu tür trafiğe son vermek üzere diğer devletlerin iş birliğini talep edebilir.”

yayın yapılmasının önlenmesi (m. 109)³⁵⁵ gibi konularda bayrak devletinin izni ile kıyı devleri veya üçüncü devletler de denetleme ve cezalandırmaya ilişkin yetki kullanabilecekler³⁵⁶. Göçmen kaçakçılığı veya düzensiz göçle ilgili hususlar söz konusu maddelerde yer almamasına ve Sözleşmenin başka hiçbir yerinde bahsedilmemesine rağmen, uygulamada devletler, açık denizde düzensiz göç faaliyetlerine karışan gemilere de benzer şekilde müdahale etmektedir³⁵⁷.

Prensip olarak, bayrak devletinin açık denizlerde seyreden gemiler üzerinde münhasır yetkiye sahip olması genel kural iken³⁵⁸, kıyı devleti, yukarıdaki istisnalar kapsamında sadece “ziyaret hakkı” ve “kesintisiz takip hakkını” kullanabilmektedir³⁵⁹.

Ziyaret hakkı (*right of visit*), BMDHS’in 110. maddesi ile düzenlenmiş olup, bu maddeye göre, açık denizde köle ticareti, deniz haydutluğu, izinsiz yayın ve geminin tabiiyetinden şüphe duyulması gibi esaslı sebeplere dayanarak, geminin tabiiyetini teyit etmek amaçlı bordalama, belgelerin kontrolü ve gerekirse güvertenin incelenmesi şeklinde kullanılabilir. Dikkat edilirse deniz yoluyla düzensiz göç faaliyetlerinde sıklıkla tabiiyetsiz gemiler (bot, küçük tekne) kullanılmaktadır, bu gemiler üzerinde de devletler, ziyaret hakkını kullanabileceklerdir. Aslında ziyaret hakkı devletlere, tabiiyetsiz olan bu gemilere müdahale kapsamında sadece bordalama ve inceleme konusunda yetki tanımakta, ancak söz konusu gemilerin tabiiyetsiz olması nedeniyle yargı ve uygulama yetkilerinin kullanılması açısından bayrak devletinin rızasının alınması imkansız olacağından, tüm

³⁵⁵ Buna göre; “Bütün devletler, açık denizden izinsiz bir şekilde yapılan yayınlara son vermek üzere iş birliği yapacaklardır. İzinsiz yayına katılan kişiler üzerinde; yayın yapan geminin bayrak devleti, tesisin tescil edildiği devlet, ilgili kişinin vatandaşı olduğu devlet, yayınların alınabildiği herhangi bir devlet veya yayınların yasal radyo iletişimini karıştırdığı herhangi bir devlet yargı yekisine sahiptir.”

³⁵⁶ Pazarcı, (1989), s. 344.

³⁵⁷ UNHCR Executive Committee. (2003). *Conclusion on Protection Safeguards in Interception Measures*. No. 97 (LIV), UNHCR, <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3f93b2894/conclusion-protection-safeguards-interception-measures.html>, (ET: 25.01.2021).

³⁵⁸ 1958 Açık Deniz Sözleşmesi, m. 6/1; BMDHS, m. 92/1, 94.

³⁵⁹ IOM, (2018), p. 9.

devletler bu gemiler üzerinde yetki kullanabilecektir³⁶⁰. Sonuç olarak bu yetkilerin kullanılması ile herhangi bir devletin yetkilerine hâlel gelmeyecektir³⁶¹.

BMDHS'in 110. maddesinin göçmen kaçakçılığı durumunda açık denizlerde ziyaret hakkını özel olarak sağlamaması dikkat çekicidir. Bununla birlikte, göçmenler genellikle kayıtlı olmayan ve bir bayrak altında seyretmeyen gemilerde bulunduğundan, bu gemiler 110. madde kapsamında tabiiyetsiz gemiler olarak kabul edilebilir, bu nedenle bu zemin göçmen kaçakçılığı yapan gemileri de kapsayacak şekilde tahmin edilir ve bu durumda da ziyaret hakkına izin verilir. Ancak bu ziyaretin ardından hangi eylemlerin gerçekleştirilebileceğine dair Sözleşme'de net bir açıklama yoktur. Ne yazık ki aynı belirsizlik Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'nün 8/7 maddesine de yansımıştır.

Kesintisiz takip hakkı (*right of hot pursuit*)³⁶², yabancı bir geminin kıyı devletinin kanun ve kurallarına aykırı hareket ettiğine dair esaslı sebeplerin bulunması durumunda uygulanır (BMDHS, m. 111). Sadece açık denizde geçerli olan ziyaret hakkından farklı olarak, kesintisiz takip, yabancı bir geminin kıyı devletinin iç suları, karasuları veya bitişik bölgesinde seyretmesi zamanı, durması yönünde yapılan çağrı ile başlatılabilmekte, kesintiye uğramaması koşuluyla bitişik bölge ötesinde de devam edebilmekte (BMDHS, m. 111/1), gemi kendi karasularına veya üçüncü bir devletin karasularına girdiğinde ise sonlandırılmaktadır (BMDHS, m. 111/3). Bütün bu şartların sağlanması halinde, kıyı devleti söz konusu gemiler hakkında tutuklama, soruşturma, gemiyi ilgili devletin limanına götürme gibi yargı yetkisine ilişkin uygulamaları gerçekleştirebilecektir (BMDHS, m. 111/7).

Kıyı devletinin iç suları, karasuları veya bitişik bölgesinde düzensiz göç faaliyetlerine karışan gemiler, bu alanlardan başlayarak, diğer devletlerin karasularına kadar takip edilebilir. Takip sırasında geminin bitişik bölgede veya açık denizde yakalanması halinde;

³⁶⁰ Ancak, genellikle bu tür uygulamalar, uyuşturucu ticareti ile mücadele kapsamında devletler tarafından alınan tedbirlerde görülmektedir. Ayrıntılı olarak bkz. Mallia, (2010), p. 69-72. Benzer uygulama, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'nün 8/7 maddesinde de öngörülmüştür. Bu maddeye göre, “deniz yoluyla gerçekleştirilen göçmen kaçakçılığı faaliyetinde kullanılan bir geminin tabiiyetsiz olması veya tabiiyetsiz bir gemiye benzetilmiş olabileceğinden şüphelenilmesi durumunda, taraf devletler gemiye çıkabilecek ve gemiyi arayabilecekler, bulunan kanıtlarla şüphenin doğrulanması halinde ise ulusal ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde gerekli tüm önlemleri alabilecekler.”

³⁶¹ IOM, (2018), p. 51-52.

³⁶² Gallagher ve David, “kesintisiz takip hakkının” resmi olarak bayrak devletinin münhasır yetkisine bir istisna kapsamında değerlendirilmediğini, ancak uygulamada bir istisna olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Gallagher and David, (2014), p. 244.

kıyı devleti, söz konusu gemi üzerinde deniz alanlarına özgü yukarıda değindiğimiz tüm uygulama ve yargı yetkilerini kullanabilecektir³⁶³.

Bayrak devleti açık denizde, yetkisi çerçevesinde düzensiz göç faaliyetine karışan gemiler üzerinde ulusal mevzuatına uygun tüm tedbirleri alabilmektedir. Ancak bu tedbirleri alırken, geri göndermeme ilkesini ihlal etmemesi gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, açık denizde düzensiz göç faaliyetleri ile mücadele çerçevesinde gemiye çıkılarak yapılan müdahalelerde, gemide sığınma arayanlar bulunduğu takdirde; devletin geri gönderme yasağına ilişkin yükümlülüğü bu müdahale ile başlayacağından, müdahalede bulunan devletin; sığınma arayanların başvurularını dikkate alması ve geri göndermeme ilkesini ihlal etmeyecek şekilde hareket etmesi gerekmektedir. Ayrıca bu göçmenlerin güvenliği ve onlara karşı insanca muamele edilmesi de sağlanmalıdır³⁶⁴. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarında³⁶⁵ ve BMMYK Yürütücü Komitesi kararlarında³⁶⁶ da devletin geri göndermeme yükümlülüğünün açık denizden başlayacağı öngörülmektedir³⁶⁷. Nitekim *Hirsi Jamaa ve İtalya Davası*’nda AİHM, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) hükümlerinin ihlaline karar vermiştir. Dolayısıyla, davaya konu olayda İtalya’nın, açık denizde (Malta’nın Arama Kurtarma Bölgesi’nde) Somali ve Eritre uyruklu göçmenleri taşıyan gemiye müdahale ederek, sığınma başvurularını dikkate almadan, Libya ile arasındaki geri kabul anlaşmasına istinaden göçmenleri Libya’ya teslim etmesi, Libya’nın da bu kişileri Somali ve Eritre’ye göndermesi ile sığınma arayanların hem Libya’da hem de Somali ve Eritre’de kötü muamele ve işkenceye maruz kalma riskleri ortaya çıktığından, İtalya’nın iki defa AİHS’nin 3. maddesini (işkence yasağı) ihlal ettiğine hükmedilmiştir³⁶⁸.

³⁶³ IOM, (2018), p. 57; Aydın, (2016), s. 145.

³⁶⁴ Obokata, (2010), p. 159–160; Gallagher and David, (2014), p. 438.

³⁶⁵ European Court of Human Rights. (2012). *Case of Hirsi Jamaa and Others v. Italy*, No. 27765/09, 23 February 2012, par. 113-138, 146-158, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-109231%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-109231%22]}), (ET: 25.01.2021).

³⁶⁶ UNHCR Executive Committee. (2004). *General Conclusion on International Protection* No. 99 (LV) – 2004. Executive Committee 55th Session, <https://www.unhcr.org/excom/exconc/41750ef74/general-conclusion-international-protection.html>, (ET: 31.07.2021).

³⁶⁷ Molnar, T. (2016). “The principle of Non-Refoulement Under International Law: Its Inception And Evolution In A Nutshell”. *COJOURNEL*, Vol. 1, No. 1, pp. 51-61, p. 56.

³⁶⁸ European Court of Human Rights. (2012). *Case of Hirsi Jamaa and Others v. Italy*.

3.2. Devletin Yükümlülükleri

BMDHS ile belirlenmiş önemli yetkilere sahip olan kıyı devletlerinin, bu yetkilerle birlikte uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülükleri de bulunmaktadır. Düzensiz göçle ilgili bu yükümlülüklerden; geri göndermeme yükümlülüğü, denizde tehlike içinde olan kişilere yardım etme³⁶⁹ ve sığınmacıların statüsünün belirlenmesi başta gelen yükümlülüklerdir.

Deniz yolu ile gelen sığınmacıların korunması hususu, Uluslararası Deniz Hukuku, Mülteci Hukuku, İnsan Hakları, Uluslararası Ceza Hukuku kurallarının bir arada değerlendirilmesi gereken olgudur. Bu sığınmacılara uygulanacak kural ve ilke az olmasa da, konuya ilişkin hukuki boşluklar da vardır³⁷⁰. En önemli sorun ise, kıyı devletinin, bayrak devletinin ve uluslararası toplumun, deniz yolu ile gelen sığınmacılarla bağlı uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerini belirlemektir³⁷¹.

Deniz yoluyla başka bir devlet ülkesine ulaşmaya çalışan göçmenlerin statüleri başlangıçta belirsiz olduğundan, çoğu zaman bu göçmenler düzensiz olarak nitelendirilmekte ve bulundukları gemiler, düzensiz göç hareketleri ile mücadele kapsamında ilgili kıyı devletince karasularına varmadan engellenmektedir³⁷². Kara ülkesine varmadan daha denizde iken göçmenlerin hukuki statüsünün belirlenmesi oldukça zordur ve bu zorluk bazen kıyı devletlerinin göçmenler üzerinde aşkın yetki kullanmalarına da yol açabilmektedir³⁷³.

Deniz yoluyla sığınma arayanlar veya bulundukları ülkede gerek çeşitli zorluklarla gerekse de insan hakları ihlalleriyle karşılaşan düzensiz göçmenler, çoğu zaman en kolay veya tek kaçış yolu olan denizlere yönelerek ulaşım elverişli olmayan araçlarla güvende olacakları, kendilerine daha iyi yaşam şartları vaad eden ülkelere ulaşmaya çalışmaktadırlar.

³⁶⁹ Denizde tehlike içinde bulunan kişilere yardım etme yükümlülüğü, uluslararası örf adet hukukunun bir kuralı olarak kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mallia, (2010), p. 96.

³⁷⁰ Pallis, (2002), p. 330.

³⁷¹ Özer Kızılsümer, D. (2007). "Denizden Gelen Sığınmacılar ve Uluslararası Hukuk". *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 3, S.10, ss. 75-95, s.76.

³⁷² Özbek, D. (2011a). "Mültecilerin Denizde Korunması". Ö. Çelebi, S. Özçürümez, Ş. Türkay (Editörler), *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*. Ankara: Anıl Reklam Matbaacılık, ss. 114-128, s. 119-120.

³⁷³ BMMYK. (2001). *Dünya Mültecilerinin Durumu-İnsani Yardımın Elli Yılı*. Ankara: Oxford University Press, s. 82-86.

Deniz yolu ile gelen düzensiz göçmenler, çoğu zaman ulaşım elverişli olmayan gemilerle seyahat ettikleri için yolculukları sırasında ciddi tehlikelerle karşılaşmaktadırlar. Bu noktada gemi kaptanının, bayrak devletinin ve kıyı devletinin denizde tehlike içinde olan kişilerin kurtarılmasına ilişkin yükümlülükleri gündeme gelmektedir. Göçmenlerin denizde tehlikeden kurtarılmaları, tek başına onlara sağlanmış uluslararası korumadan yararlanmaları için yeterli değildir. Göçmenlerin kurtarılmasından sonra kıyı devletinin geri göndermeme ilkesinden doğan yükümlülükleri ortaya çıkmaktadır. Özellikle belirtmek gerekir ki, denizdeki sığınmacılar bakımından geri göndermeme ilkesinin çeşitli deniz alanlarında uygulanması bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Sonrasında ise, kıyı ve bayrak devletinin denizden gelen veya tehlikeden kurtarılan kişilerin mülteci statülerinin belirlenmesi yükümlülüğü gündeme gelmektedir³⁷⁴.

3.2.1. Denizde Tehlike İçinde Olan Kişileri Kurtarma Yükümlülüğü

Denizdeki düzensiz göç hareketleri sık sık arama kurtarma faaliyetine dönüşebildiği için, devletlerin denizdeki yükümlülüklerinin belirlenmesi zamanı, arama kurtarma bölgeleri ile ilgili sorumluluklarına da değinmekte fayda vardır. Arama kurtarma bölgelerinin sınırı, devletlerin deniz alanlarının sınırlandırılması ile ilgili değildir. Başka bir deyişle, arama kurtarma bölgeleri devletlerin denizdeki yetki alanlarından biri değil, sorumluluk ve hukuki yükümlülük üstlendikleri alanlardır³⁷⁵.

Denizde elverişli olmayan ve taşıyabileceğinden çok fazla insan veya yük taşıyan gemi, tekne veya botlarla yolculuk yapmak zorunda kalan sığınmacılar, çoğunlukla denizde ciddi tehlikelerle yüzleşmekte ve kazaya maruz kalmaktalar, neticede ise pek çok sığınmacı hayatını kaybetmekte veya önemli hasarlar almaktadır³⁷⁶.

Uluslararası hukukta “denizde tehlike” (*distress at sea*) kavramı tanımlanmamakla birlikte, herhangi bir yardım almaksızın güvende olabilecekleri yerlere ulaşamayacak ve denizde kaybolabilecek kişilerin denizde tehlikede olduğu kabul edilmektedir³⁷⁷.

³⁷⁴ Özer Kızılsümer, (2007), s. 75-76.

³⁷⁵ Özbek, (2011a), s. 119.

³⁷⁶ Özer Kızılsümer, (2007), s. 77.

³⁷⁷ Pugh, M. (2004). “Drowning not Waving: Boat People and Humanitarianism at Sea”. *Journal of Refugee Studies*, Vol.17, No.1, Oxford University Press, pp. 50-69, p. 58-59; PALLIS, (2002), p. 334-335.

Denizde tehlike altında olan göçmenlerin kurtarılması ve onlara yardım sağlanması, insani bir görev olmanın yanı sıra yerleşik bir uluslararası örf ve adet hukuku kuralıdır. Bu yükümlülük, kurtarılması gereken kişilerin düzensiz göçmen olma durumunda reddedilemez veya ihlal edilemez³⁷⁸. Başka bir ifadeyle, denizde tehlike altında olanların, uyruklarına, sayılarına, durumlarına veya seyahat yöntemlerine bakılmaksızın kurtarılmaları gerekmektedir³⁷⁹.

Denizde tehlikede olanların kurtarılması yükümlülüğü, pek çok uluslararası sözleşmede de düzenlenmiştir. 1910 tarihli “Denizde Kurtarma Sözleşmesi (*Convention for the Unification of Certain Rules of Law Relating to Assistance and Salvage at Sea*)”³⁸⁰, 1958 tarihli “Açık Deniz Sözleşmesi (*Convention on the High Seas*)”³⁸¹, 1974 tarihli “Denizde Can Güvenliği Uluslararası Sözleşmesi (*International Convention for the Safety of Life at Sea - SOLAS*)”³⁸², 1979 tarihli “Uluslararası Arama ve Kurtarma Sözleşmesi (*International Convention on Maritime Search and Rescue - SAR*)”³⁸³, 1982 tarihli BMDHS³⁸⁴, 1989 tarihli

³⁷⁸ IOM, (2018), p. 71.

³⁷⁹ UNHCR. (2015). *Asylum Seekers at Sea-Rescue at Sea*, <https://www.unhcr.org/publications/brochures/450037d34/rescue-sea-guide-principles-practice-applied-migrants-refugees.html>, (ET:25.01.2021); UNHCR. (2002). *Background Note on the Protection of Asylum-Seekers and Refugees Rescued at Sea*. UNHCR, 18 March 2002, par. 5, <https://www.unhcr.org/protection/globalconsult/3e5f35e94/background-note-protection-asylum-seekers-refugees-rescued-sea.html>, (ET:25.01.2021).

³⁸⁰ “Her kaptan, gemisine, mürettebatına ve yolcularına ciddi bir tehlike oluşturmadan yapabildiği ölçüde, denizde kaybolma tehlikesi bulunan herkese yardım etmekle yükümlüdür”, (Denizde Kurtarma Sözleşmesi, m. 11). Madde metni yazar tarafından çevrilmiştir. Bkz. Convention for the Unification of Certain Rules of Law Relating to Assistance and Salvage at Sea, 23 September 1910, <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000001-0780.pdf>, (ET: 25.01.2021).

³⁸¹ “Her Devlet, kendi bayrağı altında seyreden bir geminin kaptanının, gemiye, mürettebata veya yolculara ciddi bir tehlike oluşturmadan yapabileceği ölçüde denizde kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan herhangi bir kişiye yardım sağlanmasını, yardıma ihtiyaç duyan kişilerin kurtarılmasını seri bir şekilde sağlamalıdır.”, (Açık Deniz Sözleşmesi, m. 12/1). Madde metni yazar tarafından çevrilmiştir. Bkz. Convention on the High Seas, 19 April 1958, Geneva, 450 UNTS 11, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20450/volume-450-I-6465-English.pdf>, (ET: 25.01.2021).

³⁸² IMO, International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS), 1 November 1974, 1184 UNTS 2, Regulation 33, Chapter V, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201184/volume-1184-I-18961-English.pdf>, (ET: 24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 6 Mart 1980 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı, 25 Mayıs 1980 tarihli 16998 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Karar ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/16998.pdf>, (ET: 24.01.2021).

³⁸³ IMO, International Convention on Maritime Search and Rescue (SAR), 1 April 1979, 1405 UNTS 97, par. 2.1.10, Chapter 2, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201405/volume-1405-I-23489-English.pdf>, (ET: 24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 20 Mart 1985 tarihli ve 3171 sayılı Kanun, 24 Mart 1986 tarihli 19057 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19057.pdf>, (ET: 24.01.2021).

³⁸⁴ “Her devlet, kendi bayrağını taşıyan bir geminin kaptanından, gemi, mürettebat ve yolcular için ciddi bir tehlike oluşturmadan aşağıdaki hususların gerçekleştirilmesini talep eder: (a) Denizde tehlike altında bulunan her kişiye yardım etmek; (b) , yardıma ihtiyaç duyan kişilerin kurtarılmasını seri bir şekilde sağlamak”, (BMDHS, m. 98/1/a-b).

“Uluslararası Kurtarma Sözleşmesi (*International Convention on Salvage*)”nde³⁸⁵ durumları ne olursa olsun denizde tehlike içinde olan kişilere yardım edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kimlerin tehlikede olduğu hususu ise somut olayın özellikleri göz önünde bulundurularak belirlenmelidir. Kimlerin tehlikede olduğu konusunda karar verme yetkisi, olaya en yakın yerde bulunan geminin kaptanı ve kıyı devleti yetkililerine aittir³⁸⁶.

Denizde tehlike içinde olan kişilerin kurtarılması kavramı ile, söz konusu kişilere ilk yardımın yapılması ve onların güvenli bir yere ulaştırılmasının sağlanması kastedilmektedir. SAR Sözleşmesi’ne göre de, kurtarmanın tamamlanması için, sadece tehlikeli durumun ortadan kaldırılması, acil tıbbi yardımın yapılması ve ihtiyaçların karşılanması yeterli değil, aynı zamanda kurtarılan kişilerin güvenli bir yerde indirilmesi gerekmektedir (SAR Sözleşmesi, m. 1.3.2).

Kurtarma yükümlülüğünün coğrafi olarak nerede geçerli olduğuna gelince, yabancı devlet gemileri açısından bu yükümlülüğün özellikle açık denizlerde düzenlenmesi gerekmektedir. Arama kurtarma faaliyetleri açısından açık denize, diğer devletlerin de egemen haklarını kullandıkları MEB ve bitişik bölge de dahil edilmektedir³⁸⁷. BMDHS uyarınca yardım ve kurtarma yükümlülüğü, başka bir devletin karasularında dahi yerine getirilebilir. Daha açık ifade etmek gerekirse, BMDHS, madde 18/2 gereği, kıyı devletinin karasularında başka devletlerin gemilerine tanınan zararsız geçiş hakkı, “tehlike altında olan veya yardım ihtiyacı içinde bulunan kişilere, gemi ve uçaklara yardım etmek amacıyla durma ve demirlemeyi” de kapsar³⁸⁸. Sonuç itibarıyla kurtarma faaliyetinden olaya en yakın geminin kaptanı veya kıyı devleti sorumludur. Kurtarma operasyonundan sonraki aşamada ise, göçmenlerin bindikleri gemilerin bayrağını taşıdığı devletin yetkili olduğu kabul edilmektedir (BMDHS, m. 94/1)³⁸⁹.

³⁸⁵International Convention on Salvage, 28 April 1989, 1953 UNTS, m. 10, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201953/v1953.pdf>, (ET: 24.01.2021). Sözleşme’nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin 14 Mayıs 2013 tarihli ve 6480 sayılı Kanun, 24 Mayıs 2014 tarihli 29009 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ve Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140524-2.htm>, (ET: 24.01.2021).

³⁸⁶ Özer Kızılsümer, (2007), s.78.

³⁸⁷ Özbek, (2011a). s. 118.

³⁸⁸ Oxman, B. (1997). “Human Rights and the United Nations Convention on the Law of the Sea”. *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 36, pp. 399-429, p. 414-415.

³⁸⁹ Tauman, J. E. (2002). “Rescued at Sea, But Nowhere To Go: The Cloudy Legal Waters of the Tampa Crisis”. *Pacific Rim Law and Policy Journal*, Vol. 11, No. 2, pp. 461–496, p. 478.

BMDHS'in 98. maddesi denizde kurtarma yükümlülüğü için en önemli uygulanabilir çerçeve oluştururken, büyük ölçekli göçlerin yaşandığı günümüzde bu yükümlülükten sorumlu olan devletler için ağır yük oluşturmaktadır. Bir kurtarma operasyonu, kurtaran devlet açısından önemli mali kayıplara yol açabilir³⁹⁰. Bazı durumlarda ise gemi kaptanları ve mürettebat üyeleri, kurtardıkları kişiler tarafından onları belirli bir varış noktasına götürmek için zorlanabilir veya tehdit edilebilirler³⁹¹. Bütün bu risklerden dolayı bazen kurtarma yapacak konumda veya kapasitede olan bazı özel aktörler denizde tehlike içinde olan göçmenlere yardım etmek konusunda isteksiz davranabilmektedirler³⁹².

Denizde gerçekleştirilen düzensiz göç faaliyetlerinde kullanılan gemilerin batması veya kapasitesinin çok üzerinde yüklenmesi sonucunda gemide bulunan kişilerin hayatlarının tehlikeye girmesi, tehlikede olan bu kişilerin kurtarılmasında karşılaşılan zorluklar, hukuki düzenlemelerdeki belirsizlikler ve boşluklar nedeniyle IMO, 2004 yılında, kurtarılan kişilerle bağlı devletlerin sahip oldukları hak ve yükümlülüklerin kapsamını açıklığa kavuşturmak adına önemli kararlar almıştır³⁹³.

IMO'nun 2001 yılında gerçekleşen Taraf Devletlerin 22. Görüşünde kabul edilen A.920(22) sayılı "Denizde Kurtarılan Kişilere Yönelik Muameleye İlişkin Güvenlik

³⁹⁰ Mallia, (2014), p. 97.

³⁹¹ Örneğin, 2001 yılında Avustralya'nın Christmas adası yakınlarında seyreden Palpa isimli gemiye, gemi sadece 50 kişi taşıyabilecek kapasitede iken, 433 sığınmacı alındığı ve bu nedenle gemide yeterli su, yiyecek ve can yeleği olmadığı ve geminin batma tehlikesi söz konusu olduğundan, olaya en yakın kıyı devleti olan Avustralya'dan yardım istenmiştir. Batma tehlikesi bulunan gemi ve gemide bulunan sığınmacıları kurtarmak için olaya en yakın seyreden Norveç bayraklı MV Tampa adlı gemi yönlendirilmiştir. Kurtarılan sığınma arayanları karaya çıkarmak amacıyla gemi, rotası üzerinde bulunan Endonezya'ya yönelmiştir. Gemideki sığınmacılar ise, Avustralya'da sığınma aramak amacıyla Christmas Adasına gitmek istediklerini, Endonezya'ya götürülmeleri halinde intihar edeceklerini söyleyerek Tampa'nın kaptanını tehdit etmişler. Bunun üzerine Tampa'nın kaptanı kurtarılan kişilerin Christmas adasına bırakmak için Avustralya hükümetinden izni istemiş, ancak kurtarma Endonezya arama kurtarma bölgesinde (*Search and Rescue Region*) gerçekleştiği için bu talep Avustralya yetkilileri tarafından geri çevrilmiştir. Gemi kaptanının geminin Endonezya'ya ulaşması açısından elverişsiz durumda olduğu hakkında, Avustralya ile birkaç defa görüşmesi de sonuç veremeyince, gemi kaptanı tarafından tehlike mesajı çekilerek MV Tampa Avustralya karasularına sokulmuş, neticede Avustralyalı askerlerce MV Tampa bordalanarak gemiye çıkılmış ve karasuları içerisinde demirletilmiştir. Avustralya Hükümeti Endonezya ve Norveç ile göçmenleri almaları hususunda görüşmüş, ancak iki Devlet de bunu kabul etmemiştir. Norveç'in konu hakkında BM, BMMYK, IMO'ya yaptığı şikayetler üzerine ve kurtarmadan 9 gün sonra, göçmenler Avustralya tarafından alınarak Nauru ve Yeni Zelanda'ya çıkarılmıştır. Bkz. Pugh, M. (2000). "Europe's Boat People: Maritime Cooperation in the Mediterranean". *Chaillot Paper 41*, Institute for Security Studies of Western European Union, Paris, <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp041e.pdf> , (ET: 25.01.2021); White, M. (2001). "M.V. Tampa and Christmas Island Incident, August 2001". *Bimco Review*, London, p.1-4, http://coordination-maree-noire.eu/~kbarbier/IMG/pdf_ex_The_M.V._Tampa_and_the_Christmas_Island_Incident_Updated_.pdf, (ET: 25.01.2021); IOM, (2018), p. 78-86.

³⁹² Gallagher and David, (2014), p. 8.

³⁹³ IOM, (2018), p. 79.

Önlemleri ve Prosedürlerinin İncelenmesi”ne ilişkin kararında³⁹⁴; SAR Sözleşmesinde, üye devletlere denizde kurtarılanların güvenli bir yere ulaştırılmalarının sağlanması adına gemi kaptanlarına yardım edilmesi konusunda iş birliği yükümlülüğünün getirilmesi; SOLAS’ın “Denizde Güvenlik” başlıklı V. Bölümüne, yardım ve kurtarma yükümlülüğünün kişilerin uyruklarına ve statülerine bakmadan yerine getirileceği hükmünün eklenmesi ve ayrıca 1989 tarihli Uluslararası Kurtarma Sözleşmesinde, kaptanın denizde kaybolma tehlikesi olan herhangi bir kişiye yardım etme ve tehlike içinde olanların hayatlarını başarılı bir şekilde kurtarılmasını sağlamak için Taraf Devletler ve onların yetkili kamu kurumları arasında iş birliği ile ilgili değişiklik yapılması öngörülmüştür.

Denizde tehlike altında bulunan ve kurtarılan kişilerin sahile çıkarılacağı en uygun ve güvenli yerin belirlenmesi amacıyla Sözleşme’de 2004 yılında yapılan ve 2006 yılında yürürlüğe giren değişiklikle³⁹⁵, sorunun çözümü için diğer devletlerin kurtarma koordinasyon merkezleri ile iş birliği yapılması hususu, taraf devletlerin sorumluluğu olarak belirlenmiştir (SAR Sözleşmesi, m. 3.1.6.4).

IMO tarafından, kurtarılan kişilerle ilgili aynı sorunlar nedeniyle, SAR ile birlikte 1974 tarihli SOLAS’a da değişiklikler getirilmiştir. Söz konusu değişiklikle, SOLAS’ın, tehlike alarmını alan gemi kaptanlarının kendilerini tehlikeye atmamak şartıyla en hızlı şekilde yardıma gitmelerini öngören 5. bölümünün 33. kuralı’na, MSC 153(78) sayılı kararı ile, denizde tehlikede içinde bulunan kişilerin kurtarılmasının sağlanması için taraf devletlerin gemi kaptanlarına yardım etmesi konusunda iş birliği içinde olacakları ve arama kurtarma

³⁹⁴ IMO. (2001). *Resolution A.920(22) Review of Safety Measures and Procedures for the Treatment of Persons Rescued at Sea*. 22rd Assembly, https://puc.overheid.nl/nsi/doc/PUC_1429_14/1/, (ET: 25.01.2021).

³⁹⁵ IMO Maritime Safety Committee. (2004). *Resolution MSC 155(78) on Adoption of Amendments to the International Convention on Maritime Search and Rescue, 1979, As Amended*, 20 May 2004, <https://www.refworld.org/docid/432acad44.html>, (ET: 25.01.2021).

bölgesinden³⁹⁶ sorumlu olan devletin kurtarılan kişilerin seri bir şekilde güvenli bir yere çıkarılması ve koordine işlemlerinden sorumlu olacağı belirtilmiştir³⁹⁷.

Bunların dışında, IMO, 20 Mayıs 2004 tarihli ve MSC.167(78) sayılı kararı ile, her ne kadar bağlayıcı nitelik taşımasa da, deniz hukukunu yorumlamak ve örf adet hukuku kurallarını geliştirmek açısından önemli olan “Denizde Kurtarılan Kişilere Yönelik Muameleye İlişkin Kılavuz”unu da yayınlamıştır. Söz konusu Klavuza göre, yetkili Devlet, yükümlülüğünü yerine getiremediği ya da getirmede olduğu durumlarda, ortaya çıkan uluslararası standartlar ve uygulamalara uygun olarak, üçüncü Devletlerin de arama ve kurtarma operasyonlarını üstlenme konusunda yasal yükümlülükleri vardır³⁹⁸.

IMO tarafından söz konusu değişikliklerin yapılmasını tetikleyen sorunların başında özellikle, Tampa olayındaki gibi, kurtarılan kişilerin nereye götürüleceği konusu yer almıştır. Dava konusu olayda, 3 devletin yetki çatışması ortaya çıkmıştır: Avustralya (kıyı devleti), Endonezya (arama kurtarma bölgesi) ve Norveç (bayrak devleti). Konuya ilişkin ilk tartışmalı durum olaya karışan geminin tehlikede olup olmadığı hususu idi. Ancak, ortada tehlike alarmı söz konusu olduğundan en azından SAR Sözleşmesi gereği olaya müdahale edilmesi ve acil yardım sağlanması gerekmekte idi. Böylece Norveç’in bayrağını taşıyan Tampa’nın kaptanı yükümlülüğünü yerine getirerek, tehlikede olan kişileri kurtarmış ve sığınmacı hukuku gereği, kurtarılan kişilerin sığınma taleplerini değerlendirmek veya

³⁹⁶ BMDHS’de “arama kurtarma bölgesi” şeklinde bir bölge ayrımı yapılmamış olmakla birlikte; SAR’ın kabul edilmesiyle, devletlerin sorumluluklarını belirlemek adına IMO tarafından dünya denizleri 13 arama kurtarma bölgesine ayrılmıştır. Bkz. AYDIN, (2016), s. 148. Arama kurtarma bölgesi, SAR Sözleşmesi, par. 1.3.1’de “içerisinde arama kurtarma hizmetlerinin sağlandığı ve bir kurtarma koordinasyon merkezine bağlı, boyutları belirlenmiş bölge” olarak tanımlanmaktadır. Bu bölgeler, tehlikeli durumlar karşısında kurtarma faaliyetlerinin koordine edilmesinde, birincil sorumluluğun hangi devlete ait olduğunu belirlemektedir. Sözleşme’ye taraf devletler, arama kurtarma teşkilatlarını kendileri koordine etmekte, gereken durumlarda ise arama kurtarma faaliyetlerini komşu devletlerle koordine etmelidirler (SAR Sözleşmesi, par. 3.1.1). Bu koordinasyonun sağlanması kapsamında da taraflar arasında aksi kararlaştırılmadıkça, bir taraf devlet, sadece kazaya uğrayan gemilerin yerini araştırmak ve kazaya karışan gemi üzerindeki kişileri kurtarmak amacıyla diğer taraf devletlerin kurtarma birimlerinin, karasularına girmesine izin verebilir (SAR Sözleşmesi, m. 3.1.2). Diğer bir taraf devletin karasularına girilmesi gerekli görüldüğünde, öncelikle karasularına girilecek devletin kurtarma koordinasyon merkezi veya yetkili başka bir makamına, bu gerekliliğin bütün ayrıntılarını içerecek bir talep gönderilmesi gerekmektedir (SAR Sözleşmesi, m. 3.1.3).

³⁹⁷ IMO Maritime Safety Committee. (2004). *Resolution MSC 153(78) on Adoption of Amendments to the International Convention for the Safety of Life at Sea, 1974, As Amended, 20 May 2004*, <https://www.refworld.org/docid/432aca724.html>, (ET:25.01.2021).

³⁹⁸ IMO Maritime Safety Committee. (2004). *Guidelines on the Treatment of Persons Rescued at Sea, Resolution MSC.167(78), 20 May 2004*, par. 5.1.4, <https://www.refworld.org/docid/432acb464.html>, (ET:25.01.2021).

belirlemek gibi yetkisi olmadığından, gemidekileri gemiye en yakın güvenli yere çıkarmıştır³⁹⁹.

Uluslararası örf adet hukuku kurallarına göre, kurtarma faaliyetinden olaya en yakın geminin kaptanı veya kıyı devleti sorumludur. Olay Avustralya'nın Christmas Adası'na yakın bir yerde – açık denizde gerçekleştiğinden ve gemide bulunanların çoğu Avustralya'da sığınma arayanlardan oluştuğundan BMDHS'in 98. maddesi uyarınca Avustralya'nın yapması gereken, MV Tampa'da bulunan kişilerin uyruğuna, statüsüne veya bulundukları koşullara bakılmaksızın, onlara insani ve tıbbi yardım göstermek ve güvenli bir yere götürmek için geminin kıyıya en yakın limana girmesine izin vermek idi⁴⁰⁰. Ancak, Avustralya gemiyi kendi karasularına almayarak onu açık denize yönlendirmek amacıyla hareket ettiğinden BMDHS ve SAR Sözleşmesi'ni ihlal etmiştir. Öte yandan, bir devlet karasuları üzerinde tam egemenlik yetkisini kullanabilir. BMDHS madde 19/2, kıyı devletine, göçmenlikle bağlı kurallarının ihlallerini önlemek de dahil olmak üzere, yabancı gemilerin karasularından zararsız geçiş hakkını düzenlemesine ve bunu yaparken, BMDHS madde 25 uyarınca “gerekli adımları” atmasına izin vermektedir. Ancak, söz konusu gemide sığınma arayanların bulunması durumunda, aynı davranış 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 33/1 maddesinde öngörülen geri göndermeme ilkesinin ve ayrıca sığınma başvuru hakkının ihlaline neden olacaktır. Bu nedenle 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne aykırı davranmamak için Avustralya'nın en azından gemide sığınma arayanların bulunup bulunmamasını araştırması gerekirdi. Araştırma sonucunda mültecilik koşullarını sağlayan kişiler hakkında hukuki işlemler başlatılabilir, Avustralya'da yasal olarak bulunma hakkı olmayanlar hakkında ise sınır dışı kararı alınabilirdi⁴⁰¹.

IMO tarafından SAR ve SOLAS Sözleşmeleri'ne 2004 yılında yapılan ve 2006 yılında yürürlüğe giren değişiklikler, Tampa olayından sonraki yıllarda denizde kurtarılan kişilerin götürüleceği güvenli yerin tespit edilmesi hususundaki gecikmelerin ve belirsizliklerin giderilmesinde önemli bir rol oynamıştır⁴⁰². Nitekim güvenli yerin tespit edilmesinden, arama kurtarma bölgesinden sorumlu devlet asli olarak yetkili kılınmış olsa da; güvenli yerin belirlenmesi husususunun, her iki Sözleşmede de sıklıkla değinilen

³⁹⁹ White, (2001), p.1-4.

⁴⁰⁰ Goodwin-Gill, G. S. (2003). “Refugees and Responsibility in the Twenty-first Century: More Lessons Learned from the South Pacific”. *Pacific Rim Law and Policy Journal*, Vol. 12, No. 1, pp. 23–48, p. 32.

⁴⁰¹ White, (2001), p. 9.

⁴⁰² Aydın, (2016), s. 151.

“devletlerarası iş birliği” ile gerçekleşeceği kabul edilmiştir⁴⁰³. Bu noktada arama ve kurtarma bölgesinden sorumlu devletin güvenli bölge olarak kendi ülkesini değil başka devlet ülkesini belirlemesi, ancak bu yerdeki devletin iş birliğine yanaşmaması yine aynı sorunları ortaya çıkaracaktır. Zira iş birliğinin sağlanamadığı durumda, arama ve kurtarma bölgesinden sorumlu devlet, kurtarılan kişileri kendi ülkesine kabul etmek zorunda kalabilir. Bu nedenle yukarıda değinilen hükümlerin amaçlanan hedefe ulaşması açısından devletlerarası iş birliği önkoşul niteliği taşımaktadır⁴⁰⁴.

3.2.1.1. Gemi kaptanının ve bayrak devletinin yükümlülüğü

Uluslararası hukuk gereği, tabiiyetlerine, bulundukları statü veya koşullara bakılmaksızın kaptanın denizde tehlike içinde bulunanlara yardım etme yükümlülüğü vardır. Gemi kaptanının denizde yardım ve kurtarma yükümlülüğü, BMDHS (m. 98/1), 1989 tarihli Uluslararası Kurtarma Sözleşmesi (m. 10) ve SOLAS (m. V/33.1) ile düzenlenmiştir. Bu sözleşmeler uyarınca gemi kaptanının, gemi ve mürettebatı tehlikeye atmaksızın denizde kaybolan veya tehlike altında olan kişilere yardım yükümlülüğü bulunmaktadır⁴⁰⁵. Bununla birlikte, kaptanlar, kimi zaman ekonomik kaygılarla kurtarma yükümlülüklerini yerine getirmemekte ve yardım çağrılarını dikkate almamaktadırlar⁴⁰⁶. Sorunun çözümüne ilişkin önemli önerilerden biri, devletlerin kendi bayrakları altında seyreden gemilerin kaptanlarının kurtarma yükümlülüklerini yerine getirmemelerini yaptırıma bağlamalarıdır⁴⁰⁷. Ancak günümüzde çoğu devlet ulusal mevzuatında gemi kaptanının denizde kurtarma yükümlülüğünü düzenlememiştir⁴⁰⁸.

⁴⁰³ Söz konusu değişiklikler karara bağlanmadan önce ve sonrasında, farklı devletlerce, Sözleşme’de açıkça belirtilmek üzere “güvenli yerin doğrudan belirtilmesi (bayrak devleti, sonraki liman devleti gibi)” ve “ülkesi dışında güvenli yer tespit edemeyen sorumlu devletin kurtarılan kişileri kendi ülkesine alması” konularında önerilerde bulunulmuş, ancak ileri sürülen bu öneriler, farklı konumdaki devletlerin çıkarlarıyla çakıştığından ve daha kapsamlı bir düzenleme yapılması ise IMO’nun yetkilerini aşacağından, bu tür kesin hüküm yerine, iş birliği koşulu hususunda anlaşılmıştır. Yapılan öneriler ve karşı görüşler için bkz. Mallia, (2010), p. 130-140.

⁴⁰⁴ Aydın, (2016), s. 151-152.

⁴⁰⁵ Moreno-Lax, V. (2017). “The Interdiction of Asylum Seekers at Sea: Law and (mal)practice in Europe and Australia”. *Kaldor Centre for International Refugee Law, Policy Brief 4*, Sydney, p. 6, <https://www.unhcr.org/5a0574597.pdf>, (ET: 25.01.2021); UNHCR Background Note, (2002), par. 5.

⁴⁰⁶ Kurtarma operasyonu zamanı rotalarından uzaklaşacakları ve kurtarılan kişilerin gemiye alınmasından sonra ortaya çıkacak sorunlarla uğraşmak istemedikleri için böyle davranmaktadırlar. Ayrıntılı bilgi ve çözüm önerileri için bkz. Pugh, (2004), p. 63–65; Pallis, (2002), p. 331–334.

⁴⁰⁷ Newland, K. (2003). *Troubled Waters: Rescue of Asylum Seekers and Refugees at Sea*. Migration Policy Institute, 1 January 2003, <https://www.migrationpolicy.org/article/troubled-waters-rescue-asylum-seekers-and-refugees-sea>, (ET: 25.01.2021); Pallis, (2002), p. 331.

⁴⁰⁸ Pugh, (2004), p. 64.

Denizde tehlike altında bulunan kişilerin kurtarılması için yardım çağrısında bulunulan geminin kaptanı, mümkün olduğu takdirde aşağıdakileri yapmalıdır⁴⁰⁹:

- Kurtarma operasyonu için gerekli olabilecek gemi donanımı ve hayat kurtarma gereçlerini tespit etmek;
- Kurtarma operasyonu için özel düzenlemelerin, ek donanımın veya yardımın gerekip gerekmediğini belirlemek;
- Mürettebatın ve geminin güvenliğini ve emniyetini sağlamak adına gerekli usul ve planları uygulamak;
- Geminin işletmecisi veya acentasına kurtarma operasyonuna dair bilgi vermek.

Yardım sunan geminin kaptanı, denizde kişiler kurtarılırken olası talep üzerine, arama ve kurtarma bölgesinden sorumlu Kurtarma Koordinasyon Merkezine⁴¹⁰ birtakım spesifik bilgileri aktarmakla yükümlüdür⁴¹¹. Belirtmek gerekir ki, eğer kurtarılan kişiler sığınma başvurusunda bulunmak isterlerse veya karaya çıkarılacakları belirli bir yerde işkenceye ya da kötü muameleye maruz kalmaktan korktuklarını ifade ederlerse, kaptanın sığınma talebini alma, değerlendirme veya belirleme konularında herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır⁴¹².

Denizde kurtarılan kişilerin en kısa zamanda güvenli bir şekilde sahile çıkarılması için gemi kaptanlarının yardım sunma yükümlülüğü olduğu kadar, üye devletlerin de IMO ile iş

⁴⁰⁹ IMO/UNCHR/Uluslararası Deniz Ticaret Odası (ICS).(2015). *Denizde Kurtarma: Mültecilere ve Göçmenlere Uygulandığı Şekilde İlkeler ve Uygulamalara Yönelik Bir Kılavuz*, s. 10, <https://docplayer.biz.tr/3798513-Denizde-kurtarma-multeci-ve-gocmenlerin-denizde-kurtarilmasi-uygulamaları-kitapçigi-multeci-ve-gocmenlerin-denizde-kurtarilmasi-uygulamaları-kitapçigi.html>, (Erişim Tarihi: 25.01.2021).

⁴¹⁰ Kurtarma Koordinasyon Merkezi: “Bir arama ve kurtarma bölgesi içerisinde arama ve kurtarma hizmetlerinin yeterli şekilde organize edilmesini teşvik ve arama ve kurtarma çalışmalarının gidişini koordine etmekten sorumlu bir merkezdir.”, (SAR, par. 1.3.2).

⁴¹¹ 1. İsim, bayrak ve kayıtlı liman; gemi sahibinin/işletmecisinin ve sonraki limandaki acentanın ismi ve adresi; geminin konumu, azami hızı ve planlanan sonraki çağrı limanı; güverte üzerindeki ek kişiler ile birlikte mevcut güvenlik ve emniyet statüsü ile direnç dahil olmak üzere yardım eden geminin ayrıntıları; 2. Toplam sayı; isim, cinsiyet ve yaş; (herhangi bir özel ihtiyaç dahil) görünür sağlık ve tıbbi durum dahil olmak üzere kurtarılan kişiler hakkında ayrıntılı bilgiler; 3. Kaptan tarafından yerine getirilen veya yerine getirilmesi planlanan eylemler; 4. Kurtarılan kişilerin karaya çıkarılması veya aktarılmasına yönelik kaptanın kurtarılan kişilerin yaşamlarının veya güvenliklerinin risk altında olacağı bir yerde karaya çıkarılmaması veya aktarılmamasını göz önüne alarak tercih ettiği düzenleme ve konum; 5. Yardım eden geminin ihtiyacı olan herhangi bir yardım (yani geminin donanımının, mevcut insan gücünün, malzeme stoğunun, vs. kısıtlamaları ve özellikleri nedeniyle); 6. Diğer özel faktörler (seyrüsefer güvenliği, hakim hava koşulları, zaman duyarlı kargo). IMO/UNCHR/ICS, (2015), s. 10-11.

⁴¹² IMO/UNCHR/ICS, (2015), s. 11.

birliği ve koordinasyonun sağlanması gibi tamamlayıcı bir yükümlülüğü vardır (SAR Sözleşmesi, par. 3.1.1; SOLAS, V/33).

3.2.1.2. Kıyı devletinin yükümlülüğü

Denizde tehlike altında bulunanların kurtarılmasından asıl sorumlu kıyı devletleri olup, bu kural kurtarma yükümlülüğünü düzenleyen uluslararası sözleşmelerle bağlayıcı nitelik kazanmıştır⁴¹³. Yukarıda belirttiğimiz gibi, BMDHS uyarınca, arama ve kurtarma hizmetleri kıyı devletince kurulmalı ve işletilmelidir. Kıyı devletinin kurtarma yükümlülüğü, aynı zamanda SAR Sözleşmesi'nde de detaylı olarak düzenlenmiştir⁴¹⁴.

Arama ve kurtarma operasyonları belirli bir ekonomik yükü de beraberinde getireceğinden kıyı devletleri bu hususta uluslararası örgütlerin teknik desteğinden yararlanabilir veya üçüncü devletlerle iş birliği yapabilirler⁴¹⁵.

Çeşitli deniz alanları bakımından kıyı devletinin kurtarma yükümlülüğü, herhangi bir değişiklik göstermemektedir. Kıyı devletleri, teknik yeterlilikleri ölçüsünde açık denizde dahi tehlike altında bulunanların kurtarılması için gerekli önlemleri almalıdır⁴¹⁶.

Kurtarılan kişilerin güvenli kara ülkesine veya güvenli bir devlet gemisine alınması ile kıyı devleti kurtarma yükümlülüğünü yerine getirmiş sayılmamaktadır. Kurtarma operasyonlarının tamamlanmış sayılması, somut olayın özelliklerine göre belirlenmesi gereken konudur. Kurtarılan kişilerin, en azından yiyecek, su, barınma gibi temel gereksinimlerinin yeterince karşılanmadığı ve sağlıkları ile ilgili sorunlarının bulunmadığından emin olunmadığı sürece kıyı devletinin kurtarma yükümlülüğünü tam anlamıyla yerine getirdiği söz konusu olmamaktadır⁴¹⁷.

⁴¹³ Pallis, (2002), p. 332–334.

⁴¹⁴ Sözleşme'ye göre Taraf Devletler, “..kişinin tabiiyeti veya statüsüne veya kişinin bulunduğu koşullara bakılmaksızın denizde tehlikede olan herkese yardım sağlamasını temin etmekle yükümlüdür.” (SAR, Bölüm II/ Kural 1.10); “..ilk olarak tıbbi veya diğer ihtiyaçlarını karşılamakla ve onları güvenli bir yere bırakmakla yükümlüdür.”, (SAR, Bölüm I/Kural 3.2). Çeviri, AYDIN, (2016), s. 151'den alınmıştır.

⁴¹⁵ Pugh, (2000), p. 62-65.

⁴¹⁶ Özer Kızılsümer, (2007). s. 79.

⁴¹⁷ White, (2001), p. 9.

Bazı durumlarda, kurtarma adı altında denizde sığınmacı taşıyan gemilere kıyı devletlerince henüz açık denizde iken müdahale edilmekte, kimi durumlarda ise gemideki kişiler gözaltına dahi alınmaktadır. Bu durum açıkca geri gönderme yasağının ihlalidir⁴¹⁸.

Kurtarılan kişilere aşağıdakilerin sağlanmasına özen gösterilmelidir⁴¹⁹:

- Kurtarılan kişilerin karaya çıkarılması sağlanırken zulüm veya kötü muamele görme riski bulunan bir yere geri gönderilmemeli;
- Muhtemel sığınmacılar veya mültecilere ilişkin kişisel bilgiler, menşe ülkelerinin veya kaçtıkları ve zarar görme riski altında olduklarını iddia ettikleri ülkelerin yetkili makamlarıyla veya bu bilgileri ilgili ülkelerin makamlarına iletebilecek kişilerle paylaşılmamalıdır.

Uygulamada bazı durumlarda göçmen kaçakçıları, kendi gemilerini sabote ederek kıyı devleti yetkililerini karasularında onları tespit etmesini sağlamak ve bu yolla kıyı devletini kurtarma yükümlülüğünü yerine getirmeye zorlamak yöntemini kullanmaktadırlar. Böylece, kaçak göçmenlerin, kıyı devletinin yardım ve kurtarma yükümlülüğü gereği kurtarılarak ilgili devlete giriş yapması gerçekleşmektedir⁴²⁰.

3.2.2. Denizde Geri Göndermeme İlkesinin Uygulanması

Denizde tehlikede olan kişilerin kurtarılması, bu kişilere daha sonra uluslararası koruma sağlamaz. Denizde tehlike altında bulunanların kurtarıldıktan sonra mülteci hukuku gereği uluslararası alanda korunmaları gerekmektedir ki, bu da öncelikle geri göndermeme ilkesi veya geri gönderme yasağı (*non-refoulement*) ile sağlanır⁴²¹.

⁴¹⁸ Goodwin-Gill and Mcadam, (2007), p. 273-275.

⁴¹⁹ IMO/UNCHR/ICS, (2015), s. 15.

⁴²⁰ Bu olaya en iyi örnek olarak, 2015 yılı Ocak ayında Moldova Cumhuriyeti bayrağını taşıyan MV Blue Sky M isimli kargo gemisinin İtalya'nın 5 mil uzaklığında Adriatik denizinde terk edildiği olayı gösterebiliriz. İtalyan yetkilileri tarafından tespit edilen gemide yaklaşık 800 göçmen (çoğu Suriyelilerden oluşmakta idi) bulunmuştur. İtalyan yetkililerinin araştırmaları sonucunda geminin kaptanının bir göçmen kaçakçısı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıntılı olarak bkz. Smugglers Abandon Migrant Ship off Italy in New Tactic To Force Rescue. (2015, January 2). *The Guardian (International edition)*, <https://www.theguardian.com/world/2015/jan/02/smugglers-abandon-migrant-ship-italy-ezadeen>, (ET: 25.01.2021).

⁴²¹ Özer Kızılsümer, (2007). s. 80.

Birçok uluslararası antlaşma ve belgede düzenlenmiş olan geri göndermeme ilkesi veya geri gönderme yasağı, daha önce de belirtildiği üzere 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin 33. maddesi⁴²² ile mülteci hukukunun temel ilkesi olarak kabul edilmiştir⁴²³. Ayrıca, söz konusu ilke dolaylı olarak 1984 tarihli İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'de (bundan sonra İşkenceye Karşı Sözleşme) mutlak şekilde uygulanması gereken bir hüküm olarak ifade edilmektedir⁴²⁴.

AB düzenlemeleri kapsamında Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma'da (ABİDA), AB'nin göç politikası ve düzenlemelerini geri göndermeme ilkesini ihlal etmeyecek ve sığınma, ikincil koruma ve geçici korumayı da kapsayacak bir şekilde oluşturması gerektiği ifade edilmektedir (ABİDA, m. 78)⁴²⁵. AİHS, sınır dışı veya iade edilecek kişinin işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalma ihtimaline karşın yeterli nedenin bulunması halinde sınır dışı edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir⁴²⁶. Benzer şekilde, Türkiye'nin 2013 yılında kabul ettiği 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) "geri gönderme yasağı" başlıklı 4. maddesinde de, hiç kimsenin işkenceye, insanlık dışı veya onur kırıcı ceza ya da muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle hayatının veya özgürlüğünün tehdit altında olacağı bir yere gönderilemeyeceği vurgulanmaktadır.

⁴²² Bu maddeye göre; "Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir.", (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 33/1).

⁴²³ Odman, T. (1995). *Mülteci Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yay., No. 15, s. 155.

⁴²⁴ Buna göre; "Hiçbir Taraf Devlet, bir kişiyi, işkenceye maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıya olacağına dair esaslı gerekçelerin bulunduğu kanaatini uyandıran başka bir Devlete geri gönderemez, sınır dışı edemez veya iade edemez.", (İşkenceye Karşı Sözleşme, m. 3/1). Madde metni yazar tarafından çevrilmiştir. Bkz. Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 10 December 1984, 1465 UNTS 85, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1987/06/19870626%2002-38%20AM/Ch_IV_9p.pdf, (ET: 24.01.2021).

⁴²⁵ "Birlik uluslararası korumaya muhtaç üçüncü devlet vatandaşlarına, onlara uygun düşen bir statü vermek ve geri göndermeme ilkesine uyulmasını sağlamak amacıyla, iltica, ikincil koruma ve geçici korumaya ilişkin ortak bir politika geliştirir. Bu politika, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile 1967 tarihli Protokol'e ve ilgili diğer antlaşmalara uygun olmalıdır." (ABİDA, m. 78). Bkz. EU Publications Office. (2011). *Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma*. (Çev. Türkiye AB Genel Sekreterliği). Ankara: Ofset Fotomat, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> (E.T. 25.01.2021).

⁴²⁶ AİHS'de sınır dışı etmeye karşı güvence olarak kullanılan maddelere (m. 2-3-5-6-8-13-14) bakınız. EU, European Convention on Human Rights, 4 November 1950, https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf, (ET: 24.01.2021).

Geri göndermeme ilkesi çerçevesinde 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde mutlak bir koruma öngörülme⁴²⁷, 33. maddenin 2. fıkrası geri gönderme yasağının istisnasını oluşturarak, bulunduğu ülkenin ulusal güvenliğine ve kamu düzenine yönelik tehdit oluşturan kişinin bu hükümden yararlanmasını engellemektedir⁴²⁸. Ulusal güvenlik ve kamu düzeni açısından “tehlike oluşturma” kanaati, ciddi kanıtlara dayanmalı, esassız korkuyla gerekçelendirilmemeli ve uygulamada orantılılık ilkesi gözlenilmelidir⁴²⁹. İstisnaların uygulanması ile ilgili olarak dikkat edilmesi gereken birtakım standartlar vardır⁴³⁰.

Birçok uluslararası antlaşma ve bölgesel sözleşmede, bağlayıcı olmayan uluslararası örgüt beyan ve beyannamelerinde düzenlenmiş olması ve bu nedenle çok sayıda devlet tarafından kabul edilmesi ve geniş bir uygulama alanına sahip olması, uluslararası sözleşmelerde yer almakla norm yaratan bir niteliğe sahip olması, yaşam hakkı ve işkence yasağı ile ilişkili olması, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde öngörülen istisnaların uygulanmasının yalnızca kişinin güvenli üçüncü devlet tarafından kabulünün güvence altına alınması şartına bağlanması, uluslararası mahkeme kararlarında bu ilkeye atıfta bulunulması gibi örf adet hukuku kuralının oluşumu için gerekli tüm şartların gerçekleşmiş olması geri göndermeme ilkesinin bir örf adet hukuku kuralı olarak değerlendirilmesine yol açmıştır⁴³¹. BMMYK da benzer görüşte olup, geri göndermeme ilkesini uluslararası örf ve adet hukukunun sınırlanamaz bir normu olarak kabul etmektedir⁴³². Geri gönderme yasağının bir

⁴²⁷ Öztürk, (2015), s. 131.

⁴²⁸ Buna göre, “...bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkum olduğu için söz konusu ilkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez”.

⁴²⁹ İstisnaların uygulanması zamanı; ulusal güvenliğe yönelik tehlikenin ciddiyeti, tehlikenin gerçekleşme olasılığı, bu tehlikenin ilgili kişinin gönderilmesiyle giderilip giderilmeyeceği, gönderme işleminin kişiye yönelik oluşturacağı riskin ciddiyeti gibi hususların dikkate alınması gerekmektedir. Bkz. Çiçekli, (2009), s. 92-93.

⁴³⁰ Buraya dahildir: 1. Söz konusu istisnaların uygulanması işkence, zalimane, gayriinsani veya aşağılayıcı muamele ya da cezaya ya da buna denk gelen başka bir muameleye veya sınırlandırılması mümkün olmayan diğer insan hakları prensiplerine aykırılık oluşturmamalıdır; 2. İstisnaların uygulanmasında adil yargılama ilkesine dayanılmalıdır; 3. İstisnaların uygulanması durumunda dahi, ilgili Devlet kişinin güvenli üçüncü bir ülkeye kabulünü sağlamaya yönelik bütün makul önlemleri almalıdır. Bkz. Çiçekli, (2009), s. 90-91.

⁴³¹ Duffy, A. (2008). “Expulsion to Face Torture: Non-refoulement in International Law”. *International Journal of Refugee Law*, Vol. 20, No. 3, pp. 373-390, p. 389-390; Goodwin-Gill and Mcadam, (2007), p. 554; Molnar, (2016), p. 56; Öztürk, (2015), s. 119-120; Calleja, M. “The Principle of Non-Refoulement Safeguarding the Right of Protection of Migrants”. *Online Law Journal*, pp. 1-11, p. 4-5, <http://lawjournal.ghsl.org/viewer/349/download.pdf>, (ET: 22.08.2021).

⁴³² UNHCR. *Declaration of States Parties to the 1951 Convention and or Its 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees*. HCR/MMSP/2001/09a, 16 January 2002, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3d60f5557.html>, (ET: 20.08.2021); UNHCR. (1994). *The Principle of Non-Refoulement as a Norm of Customary International Law. Response to the Questions Posed to UNHCR by the Federal Constitutional Court of the Federal Republic of Germany in Cases 2 BvR 1938/93, 2 BvR 1953/93, 2 BvR 1954/93*. <https://www.refworld.org/docid/437b6db64.html>, (ET: 20.08.2021).

örf adet hukuku kuralı olarak kabul edilmesi, bu ilkenin yer aldığı veya yorum yoluyla uygulanmasının mümkün kılındığı uluslararası sözleşmelere taraf olmayan devletler için de bağlayıcı nitelik taşıması anlamına gelmektedir⁴³³.

Geri göndermeme ilkesi sığınmacıların sınırdan geri çevrilmesinin engellenmesi anlamına gelmeyip, bir devletin sınırlarına gelen sığınmacının ülkeye alınmayarak veya sınır dışı edilerek yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı yaşam ve özgürlüklerinin tehlike içinde olacağı ülkelere dönmelerine engel olma yükümlülüğüdür⁴³⁴.

Geri göndermeme ilkesi ile ilgili önem arz eden hususlardan biri de, ülkeye henüz giriş yapmamış kişileri de kapsayıp kapsamamasıdır. Yani devletin sınırlarına (sınır kapısı, limanları veya havalimanları) gelerek sığınma talebinde bulunan kişiler de geri göndermeme ilkesinden yaralanabilecekler mi? Konuya ilişkin 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde açık bir hüküm söz konusu olmamakla birlikte, aksi için de açık kanıt bulunmamaktadır. Ancak, devletlerin uygulamalarına bakıldığında, geri göndermeme ilkesinin sınırdaki sığınma başvurusunda bulunanlar için de geçerli olduğunu gözlemlemek mümkündür⁴³⁵. Doktrinde sınırdaki geri çevirmenin de geri göndermeme ilkesinin kapsamına girdiğine dair çok fazla görüş vardır⁴³⁶. Ayrıca BMMYK Yürütme Komitesi kararlarında da, geri göndermeme ilkesinin sınırlarda da reddedilmemeyi içerdiği açıkça ortaya koyulmaktadır⁴³⁷. 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamındaki geri göndermeme ilkesinin devletin ülkesi dışında yükümlülük doğurup doğurmadığı tartışması, 1950'lerdeki orijinal taslak sürecine kadar uzanan eski bir tartışmadır. İsviçreli ve Hollandalı delegeler, 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamında geri göndermeme uygulamasının sınır dışı kapsam taşımadığını, yalnızca devlet ülkesinde geçerli olduğunu açıkça kabul etseler de bu iki delegenin iddiaları diğer delegelerin yorumlarına yansımamış, büyük çoğunluk geri göndermemenin sınırdaki durumları da kapsadığı fikrini öne sürmüştür⁴³⁸.

⁴³³ Öztürk, (2015), s. 148.

⁴³⁴ Özer Kızılsümer, (2007), s. 80.

⁴³⁵ Molnar (2016), p. 53; Uzun, (2013), s. 124.

⁴³⁶ Bu görüşlerin bazıları için bkz. Goodwin-Gill and Mcadam, (2007), p. 208; Duffy, (2008), p. 373; Hathaway, (2005), p. 316.

⁴³⁷ UNHCR Executive Committee. (2004). General Conclusion on International Protection No. 99 (LV) – 2004.

⁴³⁸ Ayrıntılı olarak bkz. UNHCR. *The Refugee Convention, 1951 The Travaux Préparatoires Analysed With A Commentary*. <https://www.unhcr.org/4ca34be29.pdf>, (ET: 15.08.2021).

Dolayısıyla geri göndermeme ilkesi bakımından, Sözleşmeye taraf devletler, yalnızca kendi ülkelerinde gerçekleştirdikleri eylemlerden sorumlu değiller. Yani geri göndermeme ilkesi bakımından, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 33. maddesinin ihlal edilmesi, yalnızca devlet ülkesinin sınırları içinde değil, hudut kapıları veya diğer sınır geçiş noktalarında⁴³⁹, uluslararası alanlarda, transit bölgelerde de gerçekleşebilmekte ve neticede ilgili devletin sorumluluğunu doğurmaktadır⁴⁴⁰.

Sığınma talebiyle herhangi bir devlet ülkesine gelen göçmenler kimi zaman yasal olmayan yollarla ve çok zor şartlar altında bu ülkenin sınırına ulaşabilmekte veya sınıra giriş yapmaktadır. Ülkeye yasa dışı yollarla girmiş olması, kişinin geri göndermeme ilkesinden yararlanmasına engel değildir ve bu ilkenin sağladığı güvenceden mahrum bırakılamaz⁴⁴¹. Zaten kişinin sığınma talebinde bulunmasına ve bu amaçla yasa dışı yolları kullanmasına yol açan nedenler, onun yasal yollardan vatandaşı olduğu devlet ülkesinden çıkmasını veya başka bir devlet ülkesine yasal yollarla giriş yapmasını engelleyen nedenlerdir.

Geri göndermeme, zulüm nedeniyle kaçanlara sığınma hakkının tanınması yükümlülüğü değildir. Başka bir deyişle, geri göndermeme kişinin kaçmak zorunda kaldığı zulüme geri gönderilmesini yasaklar, sığınma anlamında devlete pozitif bir sorumluluk yüklemes⁴⁴². Dolayısıyla devletler, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 1. maddesinde öngörülen sebeplerden dolayı kaçan insanlara mültecilik statüsü vermeyebilir, ancak geri göndermeme ilkesini ihlal etmeyecek bir şekilde davranmak zorundadırlar. Bu bağlamda ilgili devlet, kişiyi kendi ülkesine kabul edebilir, zulüm tehdidinin olmadığı üçüncü bir devlete gönderebilir ya da geçici koruma sağlayabilir⁴⁴³.

Bir devletin sınırlarına henüz giriş yapmamış kişilerin durumlarıyla ilgili bir başka sorun, deniz yoluyla gelen sığınmacıların durumuna ilişkindir. Deniz yolu ile

⁴³⁹ European Court of Human Rights. (1996). *Case of Amuur v France*. No. 19776/92, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22002-9140%22%7D>, (ET: 31.07.2021).

⁴⁴⁰ Yılmaz, S. (2016). *Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı*. Ankara: Seçkin Yay., s. 53; International Law Commission. (2001). *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries*. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf, (ET: 25.01.2021).

⁴⁴¹ Pugh, (2004), p. 60; Goodwin-Gill and Mcadam, (2007), p. 233; Hathaway, (2005), p. 303-304.

⁴⁴² Yılmaz, (2016), s. 58; Uzun, (2012), s. 31.

⁴⁴³ Buna "insani koruma (humanitarian protection)" denilmektedir. Ayrıntılı olarak bkz. Messineo, Francesco. (2010). "The Solipsistic Legal Monologue of Italian Authorities". In G. S. Goodwin-Gill and H. Lambert (Eds.), *The Limits of Transnational Law: Refugee Law, Policy Harmonization and Judicial Dialogue in the European Union*. Cambridge University Press, pp. 85-106, p. 96-97.

gerçekleştirilen düzensiz göç hareketleri ve göçmen kaçakçılığı ile mücadele çerçevesinde devletlerin aldıkları önlemler, deniz yolunu kullanarak bir devletin kara ülkesine girmeye çalışan göçmenlerin hayatlarını dramatik bir şekilde kaybetmesine neden olabilmektedir⁴⁴⁴. Kıyı devletinin, ülkesine yasa dışı yollarla giriş yapmaya çalışan göçmenleri ülkesine kabul etme yükümlülüğü bulunmamakla birlikte, sığınma talebinde bulunan bu kişilerin geri gönderilmesi durumunda işkence, ölüm, insanlık dışı muameleye veya zulme uğrama tehlikesi ile karşı karşıya kalmaları ihtimali söz konusu ise, ilgili kişilerin korunması ve geri gönderme ilkesinin ihlal edilmemesi adına tüm makul tedbirleri almakla yükümlüdür. Bu bağlamda devletlerin, tam egemenliklerinin söz konusu olduğu içsuları veya karasularında dahi bulunan yabancı devlet gemilerini geri çevirmeden önce gemide sığınmacıların bulunup bulunmamasını, bulundukları takdirde, geri gönderildiklerinde yukarıda belirttiğimiz tehditlere maruz kalıp kalmayacaklarının araştırması ve somut olayın özelliklerine göre hareket etmesi gerekmektedir. Yetkilerinin sınırlı olduğu bitişik bölge ve açık denizlerde de, kıyı devleti uluslararası hukukla belirlenen yükümlülüklerine aykırı davranmamalıdır. Zira BMMYK'nin de ifade ettiği gibi, önemli olan göçmenlerin bir devlete kabul edilmesi değil, hayatlarının veya özgürlüklerinin tehlikede olduğu yerlere geri gönderilmemelerinin sağlanmasıdır. Bu ise, potansiyel olarak düzensiz göçmenlerin korunmasında olası bir boşluk ortaya çıkarmaktadır⁴⁴⁵. Öte yandan, geri göndermeme yükümlülüğü devlete sığınmacıyı ülkesine kabul ettirmeyi gerektirirse, bu durum, devletlerin kurtarma yükümlülüklerini yerine getirmeleri açısından caydırıcı davranmalarına yola açabilir⁴⁴⁶.

Uygulamada devletler, göçmenleri doğrudan menşe ülkelerine geri göndermemekle birlikte, gemileri açık denizlere yollamak veya üçüncü bir devlete nakletmek gibi eylemlerde bulunmakla uluslararası hukukun da ihlali anlamına gelen “zincir (*chain*)” veya dolaylı geri göndermeye yol açabilirler⁴⁴⁷.

Geri göndermeme ilkesinin uygulanmasıyla ilgili belirtilmesi gereken diğer konu, kitlesel sığınma talepleri söz konusu olduğunda, bu ilkenin uygulanıp uygulanmayacağı

⁴⁴⁴ Bu konuda en fazla olay, ABD'ye, Kanada'ya, Avustralya'ya yönelik göç yollarında ve Akdeniz rotası üzerinde meydana gelmektedir. Uzun, (2013), s. 124.

⁴⁴⁵ Pallis, (2002), p. 349.

⁴⁴⁶ Ryan, B. (2010). “Extraterritorial Immigration Control: What Role for Legal Guarantees?”. In Bernard Ryan and Valsamis Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 3-37, p. 37.

⁴⁴⁷ Brouwer, A., Kumin, J. (2003). “Interception and Asylum: When Migration Control and Human Rights Collide”. *Refuge: Canada's Journal on Refugees*, Vol. 21, No. 4, pp. 6-24, p. 15.

sorunudur. Kitlemel sığınma talepleri, daha önce de belirtildiği üzere özellikle iç savaş, baskıcı rejimlerin askeri yöntemlere başvurusu gibi durumlarda komşu devletlere yönelen geniş insan toplulukları tarafından ileri sürölmektedir. Bu durum, ilgili devletler için büyük bir külfet oluşturmakta ve uygulamada, çoğu devletin, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin tarafı olsun ya da olmasın, kitlemel sığınma taleplerine olumlu yanıt vermediği görölmektedir⁴⁴⁸. Bu noktada ise, geri göndermeme ilkesi açısından bir ihlal oluşturmaması için, kitlemel sığınmacı akınlarına maruz kalan kıyı devletleri, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 9. maddesinde yer alan ulusal güvenlik istisnasını öne sürmektedirler⁴⁴⁹.

Geri göndermeme ilkesinin, yukarıda da anlatıldığı üzere devletin ülkesinde geçerli olduğuna dair hiçbir şüphe yoktur⁴⁵⁰. Konuya ilişkin önemli sorun, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde bahsedilmemesine rağmen, geri göndermeme ilkesinin sınır ötesi uygulanması durumunda ortaya çıkmaktadır⁴⁵¹. Hatta bu ilkenin, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde tanımlanan kriterleri taşımayan, ancak geri gönderileceği takdirde işkence görecek kişilerin korunmasına dair yükümlölükler içerdiği⁴⁵², açık denizler de dahil olmak üzere devletlerin ülkesi dışında bu devletlerin etkin kontrolü altında gerçekleştirilen önleme tedbirleri sırasında da uygulanacağı AİHM tarafından defalarca karara bağlanmıştır⁴⁵³.

3.2.2.1. Çeşitli deniz alanlarında geri göndermeme ilkesinin uygulanması

Kıyı devletlerinin sahip oldukları yetkiler çeşitli deniz alanlarında değişiklik gösterdiğinden, geri göndermeme ilkesi de farklı deniz alanlarında farklı anlamlara gelmekte ve ilkenin değişik uygulanma durumları söz konusu olmaktadır.

3.2.2.1.1. İçsular ve limanlar

⁴⁴⁸ Uzun, (2013). s. 126.

⁴⁴⁹ Bu maddeye göre; “..bir Taraf Devlet, savaş veya benzeri durumlarda, belli bir kimse hakkında, bu kimsenin gerçekte bir mülteci olduğu ve kendisiyle ilgili söz konusu tedbirlerin, bu devletin milli güvenliği açısından devamının gerektiği tespit edilinceye kadar, milli güvenliği için gerekli saydığı tedbirleri geçici olarak alabilecektir.”(1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 9).

⁴⁵⁰ Yates, (2015), p. 98.

⁴⁵¹ Pallis, (2002), p. 345; BARNES, (2010), p. 68.

⁴⁵² European Court of Human Rights. (2009). *Case of Abdolkhani and Karimnia v. Turkey*. No. 30471/08, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-2865468-3141445&filename=003-2865468-3141445.pdf>. (ET: 12.08.2021).

⁴⁵³ European Court of Human Rights. (2001). *Case of Xhavara and others - Italy and Albania*, No. 39473/98, https://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_2001_01_26_ENG_815318.pdf, (ET: 12.08.2021); European Court of Human Rights. (2012). *Case of Hirsi Jamaa and Others v. Italy*, No. 27765/09.

İç sularda kıyı devletinin yetkileri kara ülkesindeki yetkileri ile aynı olduğu için mutlaklıdır. Geri göndermeme ilkesi açısından deniz yoluyla gelen sığınmacıların iç sularda durumu kara ülkesindeki sığınmacılarla aynı olacaktır ve geri göndermeme yükümlülüğü mutlak surette yerine getirilecektir⁴⁵⁴. Devletin kara sınırlarından ülkeye girmek isteyen sığınmacılar ile limandan kara ülkesine girmeye çalışan sığınmacılar arasında hukuki açıdan herhangi bir fark yoktur⁴⁵⁵.

Kıyı devletinin, limanına kadar gelen sığınmacı taşıyan bir gemiyi limanına bırakmaması veya sığınmacıların limanda indirilmelerine izin vermemesi hususlarının geri göndermeme ilkesinin ihlalini oluşturup oluşturmadığı tartışmalıdır. Kimi yazarlara göre, kıyı devletinin kaçak göçmen taşıyan gemileri limanına alıp almamakta takdir yetkisini kullanabilir⁴⁵⁶. Yani ulusal göç yasalarına aykırı davranan gemileri geri çevirebilir. Aynı zamanda geri göndermeme ilkesini ihlal etmemek için öncelikle, ilgili gemide bulunan kişilerin sığınmacı olup olmadıkları veya korumaya ihtiyaçları olup olmadıkları tespit edilmelidir⁴⁵⁷. Ancak, uygulamada, özellikle de denizde ekonomik göçmen, mülteci, sığınmacı, kaçak veya insan ticareti mağduru gibi farklı göçmen “kategorilerini” ayırmak çok zor olabilmektedir⁴⁵⁸. Bu nedenle, göçmenlerin statüleri karaya çıkarılıncaya kadar yeterince değerlendirilemeyebilir⁴⁵⁹. Bu nedenlerle denizde geri gönderme sorunu gemiyle seyahat eden düzensiz göçmenlerin karşılaştığı belki de en tartışmalı sorun olabilir⁴⁶⁰.

Öte yandan, kıyı devleti limanlarına gelen kişileri kabul etmemekle birlikte, onların güvenli üçüncü bir devlette yeniden yerleştirilmesini sağlayarak geri göndermeme ilkesinin ihlalini engellemiş olur⁴⁶¹. Dolayısıyla deniz yolu ile gelen sığınmacılar konusunda, bayrak devletinin, kıyı devletinin ve sığınmacıların yeniden yerleştirilecekleri üçüncü devletlerin külfet paylaşımına gitmeleri gerekmektedir. Söz konusu üçüncü devletlerin sığınmacı yükünü paylaşmaya yanaşmamalarına veya yeniden yerleştirme garantisi vermemelerine

⁴⁵⁴ Albayrak, G. (2018). “Denizden Gelen Sığınmacılar ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 23, ss. 292-303, s. 295.

⁴⁵⁵ Özer Kızılsümer, (2007), s. 82.

⁴⁵⁶ Goodwin-Gill and Mcadam, (2007), p. 272-275; Barnes, (2010), p. 118.

⁴⁵⁷ Fischer-Lescano, A., Löhr, T., Tohidipur, T. (2009). “Border Controls at Sea: Requirements under International Human Rights and Refugee Law”. *International Journal of Refugee Law*, Vol. 21, No. 2, pp. 256-296, p. 257.

⁴⁵⁸ Oberoi, P., Taylor-Nicholson, E. (2013). “The Enemy at the Gates: International Borders, Migration, and Human Rights”. *Laws*, Vol. 2, No. 3, pp. 169-186, p. 176.

⁴⁵⁹ Lehmann, (2011), p. 770.

⁴⁶⁰ Lehmann, (2011), p. 769.

⁴⁶¹ Özer Kızılsümer, (2007), s. 83.

karşılık, geri göndermeme ilkesi gereği kıyı devletinin en azından bu kişilere geçici olarak koruma sağlaması gerekir⁴⁶².

Sonuç itibariyle, kıyı devletleri, içsularına veya limanlarına kadar gelen gemide bulunan kişilerin karaya çıkmalarına izin verip vermeme konusunda somut durumun özelliklerine göre karar vermelidir. Aksi takdirde geri gönderme yasağının ihlaline yol açabilirler. Bu nedenle, kıyı devletleri, uluslararası hukuktan kaynaklı yükümlülükleri gereği, karaya çıkmaya izin verme, güvenli üçüncü devlette yeniden yerleştirme de dahil olmak üzere gerekli gördüğü tüm makul ve alternatif tedbirleri almalıdır.

3.2.2.1.2. Karasuları

Kıyı devletinin karasuları üzerindeki egemenliği, daha önce ayrıntılı olarak ele alındığı üzere, diğer devletlerin gemilerinin bu deniz alanlarından geçiş sırasında sahip oldukları zararsız geçiş hakkı ile sınırlandırılmıştır⁴⁶³. Deniz yoluyla gelen sığınmacılar bakımından karasularında geri göndermeme ilkesi incelendiğinde zararsız geçişin anlamı ve şartları bakımından sorunlar ortaya çıkmaktadır⁴⁶⁴. Şöyle ki, uygulamada kıyı devletinin geçişin zararsız olmaması nedeniyle sığınmacı veya kaçak göçmen taşıyan bir geminin karasularından geçişini engelleyebilmesi veya zararsız geçişin ortadan kalktığı gerekçesiyle gemiyi karasularından çıkarabilmesi gibi sorunlarla karşılaşılabilir. Unutulmamalıdır ki, kıyı devletinin geri göndermeme yükümlülüğü sığınmacı taşıyan yabancı bir geminin karasuları sınırlarına gelmesi ya da karasularına girmesi ile başlamaktadır⁴⁶⁵.

Kıyı devleti BMDHS, m. 25 gereği göçmen kaçakçılığı veya düzensiz göç faaliyetlerine karışan bir geminin karasularına girmesini engelleyebilir ya da karasularından çıkmasını talep edebilir. Ancak, gemide kaçak veya düzensiz göçmenlerin yanı sıra sığınmacıların da bulunması durumunda geminin, zararsız geçiş hakkına aykırı davranması gerekçesiyle karasularından çıkartılması veya karasularına varmadan önlenmesi geri göndermeme ilkesinin ihlalini gündeme getirecektir⁴⁶⁶. Karasularından çıkarma, aynı zamanda sığınmacılara 1951 Mülteci Sözleşmesinden doğan haklarının kullanılmasına izin

⁴⁶² UNHCR. (1981, August 26). *Problems Related to the Rescue of Asylum-Seekers in Distress at Sea*, (EC/SCP/ 18), <https://www.unhcr.org/3ae68ccc8.html>, (ET: 25.01.2021).

⁴⁶³ Bu konu 3.1.2.2. başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

⁴⁶⁴ Albayrak, (2018), s. 295.

⁴⁶⁵ Pallis, (2002), p. 343-344.

⁴⁶⁶ Mallia, (2010), p. 86.

verilmemesi başka bir hukuka aykırı durumu oluşturmaktadır⁴⁶⁷. Başka bir deyişle, sadece ekonomik veya sosyal endişeleri nedeniyle kıyı devletlerinin yabancı gemilerin karaya ulaşmalarının önüne geçmek adına onları karasularından çıkartmaları geri göndermeme ilkesine aykırı davranılmasına yol açacaktır. Bunun olmaması için, geçişin zararsız olup olmadığı değerlendirilmesi ve gemideki kişilerin statülerinin belirlenmesi gerekmektedir⁴⁶⁸. Ayrıca, 1951 Mülteci Sözleşmesinin 31. maddesinde öngörülen haktan öncelikle, karasularında bulunan kişiler yararlanmalıdırlar⁴⁶⁹. Çünkü karasularında bulunan sığınmacılar yalnızca karaya vardıklarında sığınma başvurusunda bulunabilecekleri için yabancı devlet ülkesine izinsiz girmiş olmaları aykırılık oluşturmamaktadır.

Üzerinde sığınmacı bulunan bir geminin kıyı devletinin karasularına alınmamasının geri göndermeme ilkesinin ihaline yol açıp açmadığı içsulara olduğu gibi somut olayın bütün özellikleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Yani bu gemilerin karasularına alınmaması her zaman geri göndermeme ilkesinin ihlalini oluşturmaz⁴⁷⁰. Bu, sığınmacı taşıyan geminin kıyı devletinin karasularına alınmaması veya karasularından çıkartılması durumunda söz konusu sığınmacıların, deniz yoluyla güvenli bir üçüncü devlet ülkesine ulaşabildiklerinde ve bu devlet tarafından kabul edildiklerinde mümkün olabilmektedir⁴⁷¹.

Geri göndermeme ilkesi ile öncelikle, sığınmacıların yaşama, kişi güvenliği, kötü muameleye maruz kalmama, adil yargılanma gibi temel haklarının korunması amaçlandığından, kıyı devletleri geri göndermeme ilkesini karasularında ve karasuları sınırlarında da gözetmekle yükümlüdürler. Aksi takdirde, devletlerin geri göndermeme yükümlülüğünün ihlalının yanı sıra geri gönderilen sığınmacıların birçok temel hakkı da ihlal edilmiş olacaktır⁴⁷².

⁴⁶⁷ Barnes, R. (2004). "Refugee at Sea", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 53, pp. 47-77, p. 56-57.

⁴⁶⁸ Özer Kızılsümer, (2007), s. 84.

⁴⁶⁹ Bu maddeye göre; "Yaşamları ve özgürlükleri Sözleşmede belirtilen şekilde tehdit altında bulunan ülkelerden doğrudan gelerek ülkeye izinsiz girenler veya ülkede izinsiz bulunan sığınmacılara usulsüz giriş veya bulunuşlarından dolayı ceza verilemez, bu kişilerin zaman kaybetmeden yetkili makamlara başvurarak usulsüz girişlerini veya bulunuşlarının geçerli sebeplerini anlatmaları gerekir.", (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 31/1).

⁴⁷⁰ Pallis, (2002), p. 349.

⁴⁷¹ Özer Kızılsümer, (2007), s. 85.

⁴⁷² Barnes, (2010), p. 62.

3.2.2.1.3. Bitişik bölge

İçsular ve karasularından farklı olarak, kıyı devletinin mutlak egemenliği altında bulunmayan bitişik bölgede kıyı devleti daha önce de bahsedildiği gibi, yalnızca gümrük, göç, maliye ya da sağlık konusundaki düzenlemelerinin kara ülkesinde ve karasularında ihlal edilmesini önlemek veya söz konusu ihlalleri gerçekleştiren kişileri yakalamak için kontrol yetkisine sahiptir⁴⁷³. Geri göndermeme ilkesinin bitişik bölgede uygulanması hususuna değinirsek, kıyı devletinin bitişik bölgede, özellikle göçle ilgili konularda ulusal düzenlemelerine riayeti sağlamak amacıyla belirli kontrol işlemleri uyguladığını, kaçak göçmenlerin ülkesine girişini engellediğini söyleyebiliriz. Ancak, sığınmacılar kaçak göçmenler olarak değerlendirilmediğinden kıyı devletlerinin gerekli kontrolleri yapmadan ve göçmenlerin niteliğini belirlemeden üzerinde sığınmacı bulunan deniz araçlarını engellemesi geri göndermeme ilkesini ihlalini gündeme getirecektir⁴⁷⁴. Dolayısıyla, somut olayın özellikleri göz önünde bulundurularak kaçak göçmen taşıyan deniz araçlarına bitişik bölgede iken müdahale edilebilir⁴⁷⁵. Bunun için öncelikle, denizden gelen sığınmacıların statüleri henüz bitişik bölgede iken belirlenmeli, gemide bulunan kişilerin kaçak olduğu anlaşılır ise, gerekli önlemler alınmalıdır⁴⁷⁶.

Kıyı devletleri, sığınmacılar ile kaçak göçmenleri ayırt edebilmeli, yalnızca göçmen kaçakçılığına karşı önlemler almalı, aksi takdirde, sığınmacıların henüz bitişik bölgede iken geri gönderilmeleri de geri göndermeme ilkesinin ihlaline yol açabilir⁴⁷⁷.

3.2.2.1.4. Açık deniz

Geri göndermeme yükümlülüğü ile bağlı coğrafi kısıtlama söz konusu değildir, bu da sığınmacının fiziksel konumunun geri göndermenin gerçekleşip gerçekleşmediği ile ilgisi olmadığı anlamına gelir⁴⁷⁸. Dolayısıyla kıyı devletleri, sığınmacı taşıyan gemilere henüz açık denizde iken müdahale edebilmektedirler⁴⁷⁹. Devletler, bu biçimde, henüz geri

⁴⁷³ Bu konu 3.1.2.3 başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

⁴⁷⁴ Albayrak, (2018), s. 295.

⁴⁷⁵ Pallis, (2002), p. 355.

⁴⁷⁶ Özer Kızılsümer, (2007), s. 85.

⁴⁷⁷ Pallis, (2002), p. 354; Barnes, (2010), p. 127.

⁴⁷⁸ Guilfoyle, (2013), p. 223; Pallis, (2002), p. 344; Barnes, (2010), p. 134.

⁴⁷⁹ Bu konu 3.1.2.5 başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

göndermeme ilkesinden kaynaklanan yükümlülükleri ortaya çıkmadan söz konusu gemilerin karasularına ulaşmasını engellemektedirler.

Uluslararası hukukta açık denizlerde diğer devlet gemilerine hangi durumlarda müdahale edilebileceği açıkça belirlenmiş olup, diğer hallerde açık denizdeki gemilere müdahale edilemez⁴⁸⁰.

Kıyı devletlerince sığınmacı taşıyan gemilere henüz karasularına varmadan açık denizde iken müdahale edilmesi, çoğu zaman gemideki kaçak göçmenlerin hayatlarını kaybetmelerine neden olacağı veya zulme uğrama tehlikesiyle karşı karşıya kalacakları ülkelere dönmelerine yol açtığı için geri göndermeme ilkesinin ihlalini oluşturacaktır⁴⁸¹.

3.2.3. Deniz Yoluyla Gelen Göçmenlerin Statülerinin Belirlenmesi Yükümlülüğü

Devletlerin deniz yoluyla gelen sığınmacılar açısından yükümlülüğü, denizde tehlike içinde bulunan kişilerin kurtarılması, geri göndermeme ilkesi gereği ülkesine kabul ederek kaçtıkları veya hayatlarının tehdit edildiği ülkelere geri gönderilmemeleri veya güvenli üçüncü ülkeye kabul edilmelerinin sağlanması ile son bulmuyor. Aynı zamanda usulüne uygun olarak uluslararası koruma (mülteci) statülerinin de belirlenmesi gerekmektedir⁴⁸².

Deniz yolu ile gelen sığınmacıların statülerinin belirlenmesine ilişkin yükümlülük 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde açıkça ifade edilmemekle birlikte, geri gönderme yasağının zorunlu uzantısı veya bir uluslararası örf adet hukuku kuralı olarak kabul edilmektedir⁴⁸³. Sığınma arayışında olan bir kişinin statüsünün belirlenebilmesi için, kişinin sığınmaya erişmesi ve güvende olması gerekmektedir. Bu ise ilgili kişinin menşe ülkesine geri gönderilmemesi durumunda mümkündür. Bu nedenle statü belirlemenin etkin ve adil şekilde gerçekleştirilebilmesi geri gönderme yasağının titizlikle uygulanmasına bağlıdır⁴⁸⁴.

Kıyı devleti, ülkesine kabul ettiği göçmenlerin durumunu mümkün olan en kısa sürede değerlendirmedeği halde, bu kişilerin henüz statüleri belirlenmeksizin ülkede bir süre bekletildikten sonra yasa gereği ülkeden çıkartılmaları gerekmektedir ki, bu durum da geri

⁴⁸⁰ Bkz. 1982 BMDHS, m. 110.

⁴⁸¹ Özer Kızılsümer, (2007), s. 86.

⁴⁸² Özer Kızılsümer, (2007), s. 86.

⁴⁸³ Barnes, (2010), p. 110.

⁴⁸⁴ Öztürk, (2015), s. 115.

göndermeme ilkesinin ihlalini oluşturacaktır⁴⁸⁵. Dolayısıyla devletlerin uluslararası hukuktan kaynaklı denizde kurtarma, geri göndermeme ve göçmenlerin statülerinin belirlenmesine ilişkin yükümlülüklerini bir bütün olarak kabul edilmesi gerekmektedir⁴⁸⁶. Örneğin, karasularına girmeden henüz açık denizde iken müdahale edilerek geri çevrilenler bakımından, geri göndermeme yükümlülüğünün ihlalinin yanı sıra, mülteci/sığınmacı statülerinin belirlenmesi yükümlülüğü de ihlal edilmiş olacaktır. Bu zaman da başka bir soru ortaya çıkmaktadır: hukuken mutlak bir karaya çıkarma yükümlülüğü var mıdır?⁴⁸⁷ Kaanımızca, devletin karasularına veya ülkesel yetkisinin söz konusu olmadığı deniz alanlarına girmiş gemilerdeki göçmenleri mutlak bir karaya çıkarma yükümlülüğü bulunmamakla birlikte, devletin mülteci statüsünü adil ve etkili bir şekilde belirleyebilmesi ve mültecilere ilişkin diğer yükümlülüklerini yerine getirebilmesi ancak karada mümkün olacağından, kural olarak söz konusu göçmenlerin karaya çıkartılması şarttır. Örneğin, denizde tehlike içinde olan kişileri kurtarmış ticaret gemilerinin, sığınma taleplerini değerlendirme veya mülteci statülerini belirleme yükümlülükleri yoktur. Ayrıca, gemi kaptanı da böyle bir yükümlülüğü icra etmek için uygun bir merci olamaz⁴⁸⁸.

Denizde kurtarma, geri gönderme gibi durumlarla veya sığınma talep eden kişilerle karşılaşan Sahil Güvenlik Botu açısından değerlendirme yaparsak, her ne kadar Sahil Güvenlik Botu devlet gemisi statüsünde olsa da, mülteci statüsünün belirlenmesi, sığınma talep eden kişilerin usul hakkında bilgilendirilmesi vs. işlemlerin ne derecede sağlıklı yapılacağı şüphe altındadır. Bütün bunlar, göçmenlerin statüsünün doğru ve etkili bir şekilde değerlendirilebilmesinin yalnızca karada mümkün olabileceğine işaret eder⁴⁸⁹. Mültecilik statüsünün tanınması açısından 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde öngörülen şartları taşıması halinde, taraf devletlerin söz konusu kişileri mülteci olarak kabul etmesi gerekmektedir⁴⁹⁰.

1951 Mülteci Sözleşmesi'nden de anlaşılacağı üzere mültecilik, devletin kişilere verdiği bir statü değildir. Kişi, Sözleşme'de öngörülen şartları taşıdığı takdirde kendiliğinden mülteci konumuna gelmekte, devletler yalnızca kendi ulusal yasalarında belirledikleri

⁴⁸⁵ Pallis, (2002), s. 347.

⁴⁸⁶ Özer Kızılsümer, (2007), s. 87.

⁴⁸⁷ Özbek, (2011a), s. 123.

⁴⁸⁸ IMO/UNCHR/ ICS, (2015), s. 11.

⁴⁸⁹ Özbek, (2011a), s. 124.

⁴⁹⁰ Özer Kızılsümer, (2007), s. 86.

usullerle söz konusu durumu tespit etmekte ve Sözleşme'nin öngördüğü uluslararası korumayı sağlayarak mültecilik statüsünü hukuken beyan etmektedirler⁴⁹¹.

3.2.3.1. Bayrak devletin göçmenlerin statülerinin belirlenmesine ilişkin yükümlülüğü

BMDHS denizde tehlike içinde olan kişilerin kurtarılmasından sonra gemi kaptanının yükümlülüğünün devam edip etmediği hususunu düzenlememiştir. Ancak uygulamada, kaptanın kurtarma yükümlülüğü kişilerin güvenli bir yere ulaştırılması ile sona ermektedir⁴⁹². Ancak kurtarılan göçmenlerin statülerinin belirlenmesi, gemi kaptanının yükümlülüğüne dahil değil.

Bayrak devletin sığınmacıların statüsünün belirlenmesi konusunda yükümlülüğü, söz konusu geminin devlet gemisi (donanmaya ait gemiler, sahil güvenlik gemileri, savaş gemileri vs.) veya ticaret gemisi olmasına göre farklılık göstermektedir. Ticaret gemilerinden farklı olarak devlet gemilerinin, kurtarılan kişilerin statülerinin belirlenmesi de dahil olmak üzere birtakım yükümlülükleri bulunmaktadır⁴⁹³. Devlet gemilerinde bayrak devletin Sığınmacı/Mülteci Hukuku hükümleri uygulanırken, ticaret gemilerinde bayrak devletin idari, teknik ve sosyal güvenlik kuralları uygulanmakta, ancak sığınmacılara dair yasaların uygulanması zorunluluğu bulunmamaktadır⁴⁹⁴. Özetle, yukarıda değinildiği gibi, denizde kurtarılan sığınmacılar açısından bayrak devletin ticaret gemilerinin sığınma başvurularını değerlendirme veya mültecilik statüsünün belirlenmesi gibi yükümlülükleri yoktur.

Kurtarılan göçmenlerin statülerinin gemide tespit edilmeye çalışılması birtakım sorunları da beraberinde getirebilir. Dolayısıyla sığınma başvurularının yapılması ve sığınmacıların statülerinin belirlenmesi karada gerçekleştirilmelidir⁴⁹⁵.

⁴⁹¹ Goodwin-Gill and Mcadam, (2007), p. 32-38; Uzun, (2013), s. 120.

⁴⁹² Moreno-Lax, (2017), p. 7-8.

⁴⁹³ UNHCR, Background Note, 2002, par. 9.

⁴⁹⁴ Pallis, (2002), p. 348.

⁴⁹⁵ UNHCR, Background Note, 2002, par. 23-24; Özer Kızılsümer, (2007), s. 88.

3.2.3.2. Sonraki uğrama liman devletinin göçmenlerin statülerinin belirlenmesine ilişkin yükümlülüğü

Denizde tehlike içinde olan göçmenlerin kurtarılacak gemiye alınmaları ve en uygun yerde karaya çıkartılmaları gerekmektedir. BMMYK, göçmenlerin, derhal sonraki uğrama limanında karaya çıkartılması gerektiğini belirtmektedir⁴⁹⁶. Bu uğrama limanının, aynı zamanda, sığınma başvurularının sağlanması açısından en uygun liman olması gerekmektedir. Genel olarak uygulamada da ticaret gemileri, kurtardıkları göçmenlerin sonraki uğrama limanında indirilmesini tercih etmektedirler⁴⁹⁷.

Mülteci hukukunda geri göndermeme ilkesi uyarınca, özellikle açık denizde kurtarılan sığınmacıların, diğer devletler tarafından yardım edilinceye kadar en uygun sonraki uğrama limanında indirilmeleri gerekmektedir. BMDHS’de, “sonraki uğrama limanı”nın tanımı yapılmamakla birlikte, uygulamada sonraki uğrama limanı, sığınmacı taşıyan gemiye en yakın mesafedeki liman devleti olarak kabul edilmektedir. Gemi tehlike içinde ise, gemide sığınmacılar sayıca çok fazla ise ya da sığınmacıların acilen karaya ulaştırılması gerekiyorsa, sonraki uğrama limanı, olaya en yakın liman hesap edilir. Denizde kurtarılan sığınmacılar sayıca az ise veya acilen karaya ulaştırılmaları söz konusu değilse sonraki uğrama limanı, önceden belirlenen limandır⁴⁹⁸.

Sığınmacıların statüsünün belirlenmesi bakımından sonraki uğrama liman devleti, çoğu zaman ekonomik veya siyasi kaygılarından dolayı limanına getirilen göçmenleri kabul etmek istememektedir. Bu bağlamda uygulamada sonraki uğrama liman devleti; bayrak devleti, bölge devletleri veya güvenli üçüncü devletten alınan “yeniden yerleştirme güvencesi” ile limanlarına gelen sığınmacıları kabul etmektedir⁴⁹⁹. Yeniden yerleştirme, sığınmacıların uluslararası koruma talep ettikleri devlet dışında başka bir devlet tarafından kabul edilmesi ve bu devlet ülkesinde onlara sürekli ikamet hakkı tanınması olarak kabul edilmektedir⁵⁰⁰.

⁴⁹⁶ UNHCR, Background Note, 2002, par. 12.

⁴⁹⁷ UNHCR, Problems Related to the Rescue of Asylum-Seekers in Distress at Sea, 1981.

⁴⁹⁸ Özer Kızılsümer, (2007), s. 88.

⁴⁹⁹ BMMYK. (1995). *Dünya Mültecilerinin Durumu: Bir İnsanlık Sorunu*. Tarih Vakfı Yurt Yay., s. 87; Özer Kızılsümer, (2007), s. 89.

⁵⁰⁰ UNHCR. (2011). *UNHCR Resettlement Handbook and Country Chapters*. Geneva, <https://www.unhcr.org/46f7c0ee2.pdf>, (ET:25.01.2021).

3.3. Değerlendirme

Mevcut hukuki düzen çerçevesinde, küresel nitelikli etkilere yol açan ve bu nedenle uluslararası iş birliğini zorunlu kılan deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketleri ve göçmen kaçakçılığı ile mücadelede devletlerin farklı deniz alanlarında kullanabilecekleri yetki ve yükümlülüklerin belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu amaçla üçüncü bölümde deniz hukuku özelinde düzensiz göç alanındaki hukuki düzenlemeler ışığında devletlerin farklı deniz alanlarındaki yetki ve yükümlülüklerinin neler olduğu, düzensiz göçün deniz hukuku çerçevesinde nasıl düzenlendiği ve denizde göçün düzenlenme yeterliliğinin çeşitli deniz alanlarında nasıl tahsis edildiği hususları incelenmiştir.

Uluslararası deniz hukuku uyarınca, devletlerin denizde kullanabilecekleri yetkiler deniz alanlarına göre farklılık göstermektedir. BMDHS ile kategorize edilmiş deniz alanlarından iç sular ve karasuları, devletin ülkesine dahil olduğu için devletler, ülkesellik prensibine dayanarak bu alanlarda düzensiz göç veya göçmen kaçakçılığına karışan deniz araçlarının tespiti ve bu araçlara müdahale (izleme, durdurma, engelleme, kesintisiz takip, gemiye çıkma, belge kontrolü, el koyma, müsadere, geri çevirme) gibi uygulama yetkisini, soruşturma ve tutuklama gibi cezai yargı yetkisini kullanmaktadır. Yakalanan göçmen kaçakçılığı organizatörleri hakkında kıyı devleti cezai yargı yetkisini kullanacak, göçmenler hakkında ise yasa dışı giriş veya çıkışları nedeniyle uluslararası hukuk uyarınca cezai yargılama yapmayacaktır. Ancak bu durum, diğer suçlardan dolayı da yargılanamayacakları anlamına gelmemektedir. Nitekim birçok devletin ulusal mevzuatında, sahte belgelerle veya izinsiz olarak ülkeye giriş de birer suç olarak değerlendirilmektedir. Göçmenler arasında uluslararası koruma statüsü kazanma amacıyla sığınma talep edenlerin bulunması durumunda ve geçerli nedenlerini zaman kaybetmeksizin yetkili makamlara bildirmeleri halinde ise, 1951 Mülteci Sözleşmesi gereği bu kişiler, yasa dışı girişleri ve ülkede bulunmaları gerekçesiyle kıyı devletince hiç bir şekilde cezalandırılmayacaklar (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 31/1).

İçsuları gibi karasularında da kıyı devleti ülkesel yetkilerinin tamamını kullanabilmekle birlikte, zararsız geçiş yapan yabancı gemiler açısından bu yetkiler kısıtlanmıştır. Ancak, ilgili yabancı gemilerin düzensiz göç faaliyetine karışmaları halinde bu kısıtlamalar ortadan kalkmaktadır. Genel uygulamada düzensiz göç, devletlerin ulusal göç yasalarının ihlaline yol açtığından devletler tarafından barış, güvenlik ve kamu düzenlerine yönelik zarar olarak değerlendirilmekte ve böylece bu göç hareketlerine karışan gemiler zararsız olmayan bir

geçişi oluşturmaktadırlar. Bir kıyı devleti, BMDHS m. 25 uyarınca karasuları sınırlarında bulunan bu gemileri geri çevirebilir veya karasularından çıkarabilir ya da gerekli gördüğü diğer önlemleri alabilir.

Bitişik bölge içinde kıyı devletleri, yalnızca gümrük, maliye, göç ve sağlık konularında önlem almak için yetki kullanabilmektedir (BMDHS, m. 33/1/a). Dolayısıyla bitişik bölgede kıyı devletleri, göçmenlik yasalarını ihlal etmiş veya ihlal etmesi beklenen gemiler üzerinde denetimler ve uyarılar yapmak gibi çok sınırlı kolluk kuvvetlerine başvurma hakkına sahiptir.

Açık denizde seyir özgürlüğünü kullanan ve başka bir devletin bayrağını taşıyan bir geminin deniz yoluyla göçmen kaçakçılığına karıştığından şüphelenmek için esaslı nedenler varsa, bu şüpheyi taşıyan taraf devletince bayrak devletine durum bildirilerek, gemi kaydının teyidi istenmekte, teyidin sağlanması halinde de, gerekli önlemleri almak için bayrak devletinden yetki talep edebilmektedir (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/2). Bayrak devleti, talepte bulunan devleti; gemiye çıkmak, gemiyi aramak ve eğer şüphenin doğruluğuna ilişkin kanıt bulunursa gemiye, gemideki kişilere ve yüke ilişkin önlemleri almak adına diğer hususlarda da yetkilendirebilir (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/2/a-b-c). Bayrak devletinin rızası olmadan, devletler, denizde tehlike altında olan kişilerin hayatlarını kurtarmak için gerekenler ve ikili veya çoktarafli sözleşmelerden kaynaklananlar dışında, ek önlemler alamayacaklar. Dolayısıyla açık denizde karşılaşılan düzensiz göçmen taşıyan gemiler üzerinde bayrak devletinin egemen yetkisi bulunmaktadır. Egemenlik ilkesi gereği bayrak devleti gemilerine başkaları tarafından müdahale edilmesini istemeyebilir, bu durumlarda diğer devletler tarafından göçmen kaçakçılığını önleme tedbirleri alınamayabilir.

Bu bölümde üzerinde durulan en önemli husus, devletlerin deniz alanlarında yetkilerini kullanırken ve düzensiz göçmen taşıyan gemilere müdahale ederken uluslararası hukukla öngörülen yükümlülüklerine uygun davranmaları gerektiğine ilişkindir. Bu yükümlülüklerin başında arama kurtarma, geri göndermeme ve göçmenlerin statülerinin belirlenmesi yükümlülükleri gelmektedir.

Denizde tehlike içinde olan kişilerin kurtarılması kavramı ile, söz konusu kişilere ilk yardımın yapılması ve onların güvenli bir yere ulaştırılmasının sağlanması kastedilmektedir. Denizde tehlike içinde olan düzensiz göçmenlerin kurtarılması yükümlülüğü, bu

göçmenlerin sığınmacı veya ekonomik amaçlı göçmenler olduğuna bakılmaksızın mutlak olarak yerine getirilmelidir. Kurtarma yükümlülüğünün coğrafi olarak nerede geçerli olduğuna gelince, yabancı devlet gemileri açısından bu yükümlülüğün özellikle açık denizlerde düzenlenmesi gerekmektedir. Arama kurtarma faaliyetleri açısından açık denize, diğer devletlerin de egemen haklarını kullandıkları MEB ve bitişik bölge de dahil edilmektedir. BMDHS uyarınca yardım ve kurtarma yükümlülüğü, başka bir devletin karasularında dahi yerine getirilebilir. Sonuç itibarıyla kurtarma faaliyetinden olaya en yakın geminin kaptanı veya kıyı devleti sorumludur. Kurtarma operasyonundan sonraki aşamada ise, göçmenlerin bindikleri gemilerin bayrağını taşıdığı devletin yetkili olduğu kabul edilmektedir.

Geri gönderme yasağı ve statü belirleme yükümlülükleri ise spesifik olarak sığınma arayan göçmenler için öngörülmüştür.

Devletler, daha önce de değinildiği üzere denizde durdurma tedbirlerini gerçekleştirirken, uluslararası insan hakları ve mülteci hukukundan kaynaklananlar da dahil olmak üzere, uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleriyle bağlıdırlar. Bu noktada geri göndermeme ilkesi özellikle önemlidir. Orijinal anlamıyla, geri göndermeme, devletlerin bireyleri zulüm ve işkenceye maruz kalabilecekleri veya temel insan haklarının risk altında olabileceği ülkelere “sınır dışı etmelerini” veya “geri göndermelerini” yasaklamaktadır. Bu bağlamda üçüncü bölümde geri göndermeme ilkesinin ülke dışı uygulamasının bulunup bulunmadığı ve farklı deniz alanlarında geri göndermeye karşı korumanın ne zaman başladığı hususları tartışılmış, ilkenin bölgesel kapsamı ve 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne taraf olmayan devletleri de bağlayıp bağlamadığı konuları incelenmiştir.

Birçok uluslararası antlaşma ve bölgesel sözleşmede, bağlayıcı olmayan uluslararası örgüt beyan ve beyannamelerinde düzenlenmiş olması ve bu nedenle çok sayıda devlet tarafından kabul edilmesi ve geniş bir uygulama alanına sahip olması, uluslararası sözleşmelerde yer almakla norm yaratan bir niteliğe sahip olması, yaşam hakkı ve işkence yasağı ile ilişkili olması, uluslararası mahkeme kararlarında bu ilkeye atıfta bulunulması gibi örf adet hukuku kuralının oluşumu için gerekli tüm şartların gerçekleşmiş olması geri göndermeme ilkesinin bir örf adet hukuku kuralı olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Zira geri göndermeme, uluslararası örf adet kuralı olarak kabul edilmesi nedeniyle bu ilkenin

yer aldığı veya yorum yoluyla uygulanmasının mümkün kılındığı uluslararası sözleşmelere taraf olmayan devletler için de bağlayıcı nitelik taşımaktadır.

Geri gönderme, yalnızca devlet ülkesinin sınırları içinde değil, hudut kapıları veya diğer sınır geçiş noktalarında, uluslararası alanlarda, transit bölgelerde de gerçekleştirilmekte ve neticede ilgili devletin sorumluluğunu doğurmaktadır. 1951 Mülteci Sözleşmesi, 33. maddesi kapsamındaki mültecilerin veya statüleri resmi olarak ilan edilmemiş ve mültecilik statüsü koşullarını taşıyan sığınmacıların zulüm riski altında olabileceği bir ülkeye göndermeme yükümlülüğü, bölgesel kısıtlamalara tabi değildir; ilgili devletin yargı yetkisini kullanabileceği her yerde geçerlidir⁵⁰¹. Nitekim BMMYK ve UAD, AIHM gibi yargı organlarının tümü, geri göndermeme ilkesinin ülke dışında uygulanmasını açıkça desteklemektedir⁵⁰². Ayrıca BMMYK, “Geri Göndermeme Yükümlülüklerinin Ülke Dışında Uygulanmasına İlişkin Tavsiye Niteliğindeki Görüşü”nde de, geri gönderme yasağının, bir devletin ülkesi dışında hukuken veya fiili olarak yargı yetkisine sahip olduğu durumlarda geçerli olduğunu belirtmiştir⁵⁰³.

Geri göndermeme, zulüm nedeniyle kaçanlara sığınma hakkının tanınması yükümlülüğü değildir. Başka bir deyişle, geri göndermeme kişinin kaçmak zorunda kaldığı zulüme geri gönderilmesini yasaklar, sığınma anlamında devlete pozitif bir sorumluluk yüklemesini⁵⁰⁴. Zira BMMYK’nin de ifade ettiği gibi, önemli olan göçmenlerin bir devlete kabul edilmesi değil, hayatlarının veya özgürlüklerinin tehlikede olduğu yerlere geri gönderilmemelerinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla devletler, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin 1. maddesinde öngörülen sebeplerden dolayı kaçan insanlara mültecilik statüsü vermeyebilir⁵⁰⁵, ancak geri göndermeme ilkesini ihlal etmeyecek bir şekilde davranmak zorundadırlar. Bu bağlamda ilgili devlet, “kara ilticası” (*territorial asylum*) kavramı gereği kişiyi kendi ülkesine kabul edebilir, zulüm tehdidinin olmadığı üçüncü bir devlete gönderebilir ya da geçici koruma

⁵⁰¹Salau, C. (2014). “The Extraterritorial Application of The Principle of Non-Refoulement in The Context of Sea Borders”. Online paper. p. 10. https://essay.utwente.nl/64658/1/Salau_BA_MB.pdf, (ET: 22.08.2021).

⁵⁰² UNHCR Executive Committee. (2004). General Conclusion on International Protection No. 99 (LV) – 2004; European Court of Human Rights. (1996). *Case of Amuur v France*. No. 19776/92; European Court of Human Rights. (2012). *Case of Hirsi Jamaa and Others v. Italy*, No. 27765/09; European Court of Human Rights. (2001). *Case of Xhavara and others - Italy and Albania*, No. 39473/98.

⁵⁰³ UNHCR. *Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol*, 26 January 2007, <http://www.refworld.org/docid/45f17a1a4.html>, (ET: 22.08.2021).

⁵⁰⁴ Yılmaz, (2016), s. 58; Uzun, (2012), s. 31.

⁵⁰⁵ 1950’lerdeki Mülteci Sözleşmesi Taslağı çalışmalarında, *Ad hoc* Komite de, “bir mülteciyi zulüm gördüğü bir ülkeye geri göndermeme yükümlülüğü, sığınmak istediği ülkeye onu kabul etme yükümlülüğü anlamına gelmemektedir” şeklinde ifade etmektedir. Bkz. UNHCR. *The Refugee Convention, 1951 The Travaux Preparatoires Analysed With A Commentary*.

sağlayabilir. Mültecileri taşıyan geminin karasuları sınırına vardığında karasularına girmesini engelleyemez, açık denizlere veya yukarıda belirtilen zulüm risklerinin bulunduğu bölgelere geri gönderemez⁵⁰⁶.

Uygulamada devletler, göçmenleri doğrudan menşe ülkelerine geri göndermemekle birlikte, gemileri açık denizlere yollamak veya üçüncü bir devlete nakletmek gibi eylemlerde bulunmakla uluslararası hukukun da ihlali anlamına gelen “zincir” veya dolaylı geri göndermeye yol açabilirler. Açık denizlere dönüş mültecilere kaçtıkları ülkeye dönmekten başka bir seçenek bırakmayacaksa, bunun fiili geri gönderme olduğu söylenebilir. Açık denizlere geri dönüş, mültecilere onları geri gönderecek üçüncü bir ülkeye gitmekten başka bir seçenek bırakmıyorsa, buna zincirleme geri gönderme denilebilir⁵⁰⁷. Sonuç olarak, başka bir ülkeye geri gönderilen ve ardından onları kendi ülkelerine geri gönderilen mülteciler, benzer şekilde 33. madde kapsamında sağlanan korumaya aykırı olan dolaylı veya zincirleme geri göndermeye maruz kalmaktadırlar.

Bütün bu açıklamalar ışığında geline sonuç, geri göndermeme ilkesi açısından somut olayın bütün özellikleri göz önünde bulundurularak değerlendirilme yapılması gerektiğidir.

Geri göndermeme yükümlülüğü göçmen kaçakçılığına veya düzensiz göç faaliyetlerine karışmasından kuşku duyulan gemiye müdahale edilmesi ile başlamaktadır. Bir kıyı devleti, BMDHS, m. 25 uyarınca karasuları sınırlarında bulunan düzensiz göçmen taşıyan gemilere müdahale ederken ilgili gemide sığınma arayanların bulunması durumunda, geri göndermeme yükümlülüğünü ihlal etmediğinden emin olmalıdır. Bu noktada, bu kişiler hakkında 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin 32. maddesi uyarınca gerekli yasal işlemlerin yapılması gerekirken, bu kişilerin karasularından çıkartılması, akabinde geri göndermeme ilkesinin ihlalini ve sığınma başvurusunun engellenmesini gündeme getirecektir. Sınırdan reddetme açısından kara sınırına gelmiş sığınma arayanların kabul edilmemesinin, kıyı devletinin bu sığınmacıları karasularına almadan geri çevirmesi ile aynı anlama gelmektedir⁵⁰⁸. Doktrinde sınırda geri çevirmenin de geri göndermeme ilkesinin kapsamına

⁵⁰⁶ Trevisanut, S. (2014). “The Principle of Non-Refoulement at Sea and the De-Territorialization of Border Control at Sea”. *Cambridge University Press*. Online paper. pp. 2015-246, p. 223, https://www.mpil.de/files/pdf3/mpunyb_05_trevisanut_12.pdf. (ET: 22.08.2021).

⁵⁰⁷ UNHCR. *Rescue at Sea, Stowaways and Maritime Interception: Selected Reference Materials*. December 2011, 2nd Edition, <http://www.refworld.org/docid/4ee087492.html>, (ET: 22.08.2021).

⁵⁰⁸ Mallia, (2010). p. 52.

girdiğine dair çok fazla görüş vardır⁵⁰⁹. Benzer görüş BMMYK Yürütme Komitesi kararlarında da gözlemlenmektedir⁵¹⁰. Bununla birlikte, kıyı devleti tarafından, üzerinde sığınma arayanların bulunduğu yabancı bir gemiyi karasuları sınırından çevirmenin geri göndermeme ilkesinin ihlalini oluşturmayacağı istisnai bir durum da vardır. Bu noktada önemli olan husus, karasuları sınırından geri çevrilme ile, bu kişilerin “hayatları veya özgürlükleri için tehdit oluşturan devlet sınırlarına” gönderilmiş olmamalarıdır⁵¹¹.

Hak ihlaline yol açmamak için öncelikle yakalanan göçmenlerin sığınma başvurusunda bulunup bulunmadıkları araştırılmalı, değerlendirilmeli; başvuruda bulunmayan, başvurusu ekonomik sebepler gibi 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin kapsamına girmeyen gerekçelere dayanan göçmenlerin sınır dışı edilmesi mümkünken; başvurusu haklı gerekçelere dayananlara 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde öngörülen koruma sağlanmalı ve Sözleşme’den ileri gelen hakları tanınmalıdır⁵¹². Göçmenlerin başvurularının olup olmadığı öğrenilmeksizin gemilerin iç sulardan ve karasularından geri çevrilmesi, geri göndermeme ilkesinin ihlalini oluşturmakla birlikte, başvuru hakkının da engellenmesine yol açacağı için Sözleşme’nin 31. maddesinin de ihlaline yol açacaktır.

Benzer şekilde, açık denizlerde bayrak devleti, yetkisi çerçevesinde düzensiz göç faaliyetine karışan gemiler üzerinde ulusal mevzuatına uygun tüm tedbirleri alabilmektedir. Ancak bu tedbirleri alırken, geri göndermeme ilkesini ihlal etmemesi gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, açık denizde düzensiz göç faaliyetleri ile mücadele çerçevesinde gemiye çıkılarak yapılan müdahalelerde, gemide sığınma arayanlar bulunduğu takdirde; devletin geri gönderme yasağına ilişkin yükümlülüğü bu müdahale ile başlayacağından, müdahalede bulunan devletin; sığınma arayanların başvurularını dikkate alması ve geri göndermeme ilkesini ihlal etmeyecek şekilde hareket etmesi gerekmektedir.

Özetle, devletler, gemiyi durdurma ve diğer şekilde müdahale kapsamında yargı yetkisini kullandıklarında, bu eylemlerinin ilgili geminin yolcularını zulüm, işkence veya diğer insanlık dışı muamele riskine maruz bırakıp bırakmayacağını dikkate almalıdır.

⁵⁰⁹ Bu görüşlerin bazıları için bkz. Goodwin-Gill and Mcadam, (2007), p. 208; Duffy, (2008), p. 373; Hathaway, (2005), p. 316.

⁵¹⁰ BMMYK Yürütme Komitesi’nin 1977 tarihli No:6 (XXVII) sayılı, 1979 tarihli No:15 (XXX) sayılı, 1981 tarihli No:22 (XXXII) sayılı, 1988 tarihli No:53 (XXXIX) sayılı kararları. Bkz. <https://silo.tips/download/bmmyk-yrtme-komtes-kararlari-nsz>, (ET: 25.01.2021).

⁵¹¹ IOM, (2018), p. 62-64.

⁵¹² Barnes, (2010), p. 119-120.

Sonuç olarak geri göndermeme ilkesinin bölgesel kapsamı ve sınır ötesi uygulaması ile bağılı uluslararası mülteci hukuku ve deniz hukukunda açık bir hüküm bulunmaması, ilkenin uygulamasında yasal boşluk oluşturmakta ve bu ise kimi zaman devletlerin konuya ilişkin takdir yetkisini kullanmalarına veya aşkın yetki kullanımına yol açmaktadır.

Geri gönderme yasağının zorunlu uzantısı ve bir uluslararası örf adet hukuku kuralı olarak kabul edilmekte olan sığınmacıların statülerinin belirlenmesi yükümlülüğü⁵¹³, denizde kurtarılan veya yakalanan düzensiz göçmenlerin karaya çıkartılması ile yerine getirilebilir. Devletin, karasularına veya ülkesel yetkisinin söz konusu olmadığı deniz alanlarına girmiş gemilerdeki göçmenleri mutlak bir karaya çıkarma yükümlülüğü bulunmamakla birlikte, devletin mülteci statüsünü adil ve etkili bir şekilde belirleyebilmesi ve mültecilere ilişkin diğer yükümlülüklerini yerine getirebilmesi ancak karada mümkün olacağından, kural olarak söz konusu göçmenlerin karaya çıkartılması şarttır⁵¹⁴. 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde öngörülen şartları taşıması halinde, taraf devletlerin söz konusu kişileri mülteci olarak tanıması gerekmektedir⁵¹⁵.

Sonuç olarak, karasularına girmeden henüz açık denizde iken müdahale edilerek geri çevrilen sığınmacılar bakımından, geri göndermeme yükümlülüğünün ihlalinin yanı sıra, statülerinin belirlenmesi yükümlülüğü de ihlal edilmiş olacaktır.

⁵¹³ Barnes, (2010), p. 110.

⁵¹⁴ Özbek, (2011a), s. 124.

⁵¹⁵ Özer Kızılsümer, (2007), s. 86.

4. DENİZ YOLUYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN DÜZENSİZ GÖÇ HAREKETLERİ İLE MÜCADELEDE ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN UYGULAMALARI

Günümüzde pek çok insan, daha iyi bir refah düzeyi için yaşam koşullarının yüksek olduğu gelişmiş ve güvenli ülkelere yasal veya yasa dışı yollarla göç etmektedirler. Yasal ya da yasa dışı yollarla gerçekleştirilen göç hareketleri sadece kişileri ve devletleri değil, aynı zamanda uluslararası örgütleri de (BM, AB gibi) olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir.

Bugün aslında temel sorun düzensiz veya yasa dışı göç sorunu değil, bu göç hareketlerinin nasıl yönetileceği hususudur. Bu bağlamda IOM, BM ve IMO gibi örgütlerin düzensiz göçle ilgili birtakım düzenlemeleri ve çalışmaları olmasına rağmen, evrensel nitelikli ve etkin bir uluslararası göç politikası henüz söz konusu değildir. Bununla birlikte, göçün etkin bir şekilde yönetimi, düzensiz göçün kontrol altına alınması ve devletlerarası bilgi paylaşımının sağlanması uluslararası örgütler aracılığı ve devletlerin iş birliği ile mümkündür. Devletlerin bireysel olarak veya ikili anlaşmalarla bu görevin üstesinden gelmesi ise imkansız görünmektedir⁵¹⁶.

Bu nedenle çalışmamızda, düzensiz göç hareketleri ile mücadele kapsamında uluslararası hukukun bir sujesi olarak uluslararası örgütlerin de uygulamalarına yer verilmiş, hukuki düzenlemeleri incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle uluslararası örgütlerin genel anlamda düzensiz göç hareketleri ile mücadeleye ilişkin uygulamaları ve hukuki düzenlemeleri ele alınmıştır. Bu düzenlemeler ve uygulamalar kara, deniz ve hava yoluyla gerçekleştirilen tüm düzensiz göç hareketlerini kapsamaktadır. Ardından ise, spesifik ve ağırlıklı olarak deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerinin önlenmesini içeren uluslararası örgüt uygulamalarına ve hukuki düzenlemelerine yer verilmiş, düzensiz deniz göçünün en fazla yaşandığı AB üye devletlerinin çeşitli deniz alanlarında kullandığı yetki ve yükümlülükler analiz edilmiştir.

⁵¹⁶ Hollifield, James F. (2002). "Migration and International Relations: The Liberal Paradox". Working Paper, *Migration and IR/Royal Society*, November 12, p. 22.

4.1. Düzensiz Göç ile Mücadelede Uluslararası Örgütlerin Uygulamaları: Genel Olarak

Düzensiz göç hareketleri ile mücadelede uluslararası iş birliğinin gerekli olduğu kapsamlı bir şekilde ilk kez, 1994 yılında Kahire’de düzenlenen BM Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı’nda ele alınmıştır⁵¹⁷. Konferans’ta göç potansiyeli, göçmenlerin insanca muamele görmesi, insan ticareti, göçmen kaçakçılığı ve düzensiz göç hareketleri ile mücadelede devletlerin uluslararası iş birliğine teşvik edilmesi gerektiği gibi konulara değinilmiştir. Kahire konferansını müteakiben BM tarafından gerçekleştirilen Dünya Sosyal Gelişme Zirvesi (*World Summit for Social Development*)⁵¹⁸, Dünya Kadınlar Konferansı (*World Conference on Women*)⁵¹⁹ gibi çeşitli konferanslarda düzensiz göç hareketlerinin önlenmesi veya azaltılması amacıyla uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir⁵²⁰.

Yüzyıllardır devam eden bir olgu olsa da göçün, özellikle düzensiz göçün uluslararası bir sorun olarak algılanması 2000’li yıllarda karşımıza çıkmaktadır. 2000’li yıllara kadar uluslararası arenada ikincil planda kalan göç olgusu⁵²¹, daha önce de bahsedildiği gibi, 11 Eylül olaylarından sonra değişen güvenlik anlayışı ile birlikte devletleri tehdit eden durum olarak değerlendirilmeye başlamıştır.

İlk olarak, 11 Eylül 2001 saldırısından sonra ABD’nin Afganistan’a karşı başlattığı askeri operasyonlar sonucunda bu bölgelerde göç hareketlerinde artış yaşanmıştır. Başta Pakistan ve İran olmak üzere, milyonlarca Afganistanlı komşu devletlere göç etmek zorunda kalmıştır⁵²². Afgan mültecilerin sayısı sonraki yıllarda Pakistan ve İran’da azalma gösterse de, AB’ye göç eden mültecilerin sayısında artış yaşanmıştır. Özellikle Almanya, Hollanda

⁵¹⁷ United Nations. “*International Conference on Population and Development*”, 5 September 1994, <https://www.unfpa.org/events/international-conference-population-and-development-icpd>, (ET:10.07.2021).

⁵¹⁸ United Nations. “*Report of the World Summit for Social Development*”, 6-12 March 1995, <https://undocs.org/A/CONF.166/9>, (ET:10.07.2021).

⁵¹⁹ United Nations. “*Fourth World Conference on Women*”. September 1995, <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/fwcwn.html>, (ET:10.07.2021).

⁵²⁰ United Nations System Chief Executives Board For Coordination. “*International Migration and Development: Contributions and Recommendations of the International System*”, p. 22-25, https://publications.iom.int/system/files/pdf/ceb_gmg_web.pdf (ET:10.07.2021).

⁵²¹ Dönmez Kara, (2015), s. 69-70.

⁵²² 2001 yılı sonunda Pakistan’a 2.19 milyon, İran’a ise 1.48 milyon Afgan mülteci sığınmıştır. Bkz. UNCHR. *2005 Statistical Yearbook: Afghanistan*. <https://www.unhcr.org/statistics/country/464478a72/unhcr-statistical-yearbook-2005.html>, (ET: 10.07.2021).

ve İngiltere gibi devletler Afganistanlı mültecilerin en çok tercih ettikleri devletler olmuştur⁵²³.

Afganistan işgalinin ardından 2003 yılında ABD'nin Irak'a karşı başlattığı operasyon, 1.5 milyon Iraklı'nın yerinden edilmesine yol açmıştır. Başta Suriye, Ürdün, İran, Lübnan ve Türkiye gibi komşu devletler olmak üzere, yine Almanya, Hollanda, İngiltere gibi Avrupa devletlerine de göç eden Iraklı mültecilerin sayısında artış yaşanmıştır⁵²⁴.

2011 yılında Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da otoriter rejimlere karşı başlayan ve Arap Baharı olarak bilinen halk isyanları, bölgede iç savaşlarını tetikleyerek yeni göç dalgasını da beraberinde getirmiştir. Bölgedeki istikrarsızlık ve silahlı çatışmalardan kaçan mülteciler Ürdün, Lübnan ve Türkiye başta olmak üzere, komşu devlet ülkelerine sığınmıştır. BMMYK'nın 2018 yılı verilerine göre, dünya genelinde en fazla mülteciye kaynaklık eden devletler; sırası ile 6.7 milyon ile Suriye, 2.7 milyon ile Afganistan, 2.3 milyon ile Güney Sudan, 1.1 milyon ile Myanmar ve 0.9 milyon ile Somali'dir. BMMYK tarafından açıklanan bu verilere göre, dünya mülteci nüfusunun %67'si söz konusu kaynak ülkelerin payına düşmektedir⁵²⁵. Aynı verilere göre, dünya genelinde en fazla göç alan devletler; sırası ile 3.7 milyon ile Türkiye, 1.4 milyon ile Pakistan, 1.2 milyon ile Uganda, 1.1 milyon ile Sudan ve Almanya'dır.

Genel olarak son on yılda zorla yerinden edilmiş kişilerin (*forcibly displaced people*) nüfusu 43.3 milyondan 70.8 milyona çıkmakla rekor seviyeye ulaşmıştır. Bu artışın büyük bir kısmı 2012-2015 yılları arasında Suriye'de gerçekleşen çatışmaların etkisiyle yaşanmıştır⁵²⁶.

Görüldüğü üzere, son yıllarda dünya genelinde göç hareketleri artarak kitlesel boyut kazanmış, yaşadığımız yüzyılda en önemli güvenlik sorunlarından biri haline gelmiştir⁵²⁷. Bu nedenle, göç hareketlerine en çok maruz kalan AB devletleri, düzensiz veya yasa dışı göç

⁵²³ UNCHR. 2005 Statistical Yearbook: Afghanistan.

⁵²⁴ UNHCR. 2005 Statistical Yearbook: Iraq. <https://www.unhcr.org/statistics/country/464478a72/unhcr-statistical-yearbook-2005.html>, (ET: 10.07.2021).

⁵²⁵ UNHCR. Global Trends Forced Displacement in 2018. p. 3, <https://www.unhcr.org/search?comid=56b079c44&&cid=49aea93aba&tags=globaltrends>, (ET: 10.07.2021).

⁵²⁶ UNHCR, Global Trends in 2018, p. 4.

⁵²⁷ Sakman, T. 2014. "Göç ve Güvenlik: Avrupa Birliği'nde Göçün Güvenlik Perspektifinde Yorumlanması", *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiri Kitabı*. H. Çomak ve A. Gökalp Kutlu (Editörler). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası, 1. Baskı, s. 565.

hareketlerini daha sınırlarına varmadan durdurmayı hedeflemiş ve bu bağlamda güvenlik ve göç politikalarını yeniden şekillendirmişler⁵²⁸.

4.1.1. Birleşmiş Milletlerin Uygulamaları

Uluslararası örgütler içerisinde küresel açıdan en fazla kabul gören ve daha bağlayıcı nitelik taşıyan örgüt, hiç şüphesiz ki Birleşmiş Milletler'dir. Özellikle, 21. yüzyılda yaşanan savaş ve çatışmalar nedeniyle artan kitlesel göç hareketlerini düzenleyebilmek adına daha global ölçekte göç politikaları oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu hususta uluslararası toplum adına yürüttüğü önemli çalışmalar ile BM, göçmen veya sığınmacı haklarının korunması, aynı zamanda uluslararası korumanın sağlanmasını hedeflemektedir⁵²⁹.

BM tarafından ilk olarak, daha önce de değinildiği gibi, 15 Aralık 1946 tarihinde Genel Kurul'un 62 (I) sayılı kararı ile UMÖ kurulmuştur⁵³⁰. Örgütün kurulma amacı, II. Dünya Savaşının yol açtığı büyük mülteci/sığınmacı sorunuyla başa çıkmak idi. Yeniden Yerleştirme Kurumu (*Resettlement Agency*) olarak tanınan Örgüt, faaliyeti döneminde 1.049 mülteci ve yerinden edilmiş kişiyi ABD, Kanada, Batı Avrupa devletlerine yeniden yerleştirmiştir. UMÖ'nün mültecilerin korunması kapsamında üye devletlerle yaptığı anlaşmaların içeriğine bakıldığında, Örgüt'ün ulusüstü nitelik taşıdığını görmek mümkündür⁵³¹. Bunun yanı sıra Örgütün kurulması ile, "ırkı, dini, milliyeti veya siyasi görüşü nedeniyle zulme maruz kalmak veya zulme maruz kalma korkusu duymak" kavramı ilk defa uluslararası toplum tarafından kabul edilmiş, ayrıca sığınma arayanların zorla ülkelerine geri gönderilemeyeceği hususu da önem kazanmıştır⁵³². 155 milyon dolarlık yıllık bütçesinin %40'nın ABD tarafından sağlanması; ABD'nin, SSCB ve onun müttefiklerinde ortaya çıkan iç çatışmalara destek vermesi ve bunun için UMO'yu kullanması; Batı'ya ucuz işgücü sağlaması; diğer üye devletler ile tartışmaların artması UMO'nun sona erdirilmesi ve

⁵²⁸ Dönmez Kara, (2015), s. 66.

⁵²⁹ Uzun, E. (2016). "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri". *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, ss. 60-85, s. 62.

⁵³⁰ 1948 yılında resmi olarak faaliyete başlayan Örgüt'ün 26 üyesi vardı. International Refugee Organization (IRO). 33 UNTS 302, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtidsg_no=III-2-10&chapter=3&clang=en. (ET: 10.07.2021).

⁵³¹ Jaeger, G. (2001). "On the History of the International Protection of Refugees". *International Review of the Red Cross*. Vol. 83, No. 843, pp. 727-737, p. 732.

⁵³² Uzun, (2016), s. 66.

yerine BMMYK'nın kurulmasına yönelik çalışmaların başlamasına neden olmuştur⁵³³. Dolayısıyla UMO'nun çalışmaları 28 Şubat 1952'de sona ermiş, 1953 yılında ise resmi olarak varlığını yitirmiştir.

Öte yandan uluslararası koruma sağlamak ve sığınmacı/mülteci sorunlarına yönelik kalıcı çözümler üretebilmek için UMÖ'den daha kapsamlı ve işlevsel bir örgüte ihtiyaç vardı. Bu bağlamda 14 Aralık 1950 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından alınan kararla BMMYK (UNHCR) kurulmuş ve 1 Ocak 1951 tarihinde ise faaliyete başlamıştır⁵³⁴. BM Genel Kurulu ve BM Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC)'a bağlı yardımcı organ niteliği taşıyan BMMYK, mültecileri koruma, yardım ve devletlerle iş birliği yapma⁵³⁵ görevlerini üstlenmiştir. Özetle BMMYK, göç hareketlerine ilişkin operasyonel faaliyette bulunan, bağlayıcı nitelikte milletlerarası ve bölgesel düzenlemeler yapan, denetleme yetkisi olan, hazırladığı kitapçık ve rehber kurallarla hukuk yaratma gücü olan, politik olmayan, insani ve sosyal bir kuruluştur⁵³⁶.

BMMYK Tüzüğü'nün 1. maddesi uyarınca BMMYK'nın ilgi alanı mülteci gruplarıdır⁵³⁷. Ancak belirtmek gerekir ki, BM Genel Kurul'un ve ECOSOC'un zamanla verdikleri kararlar sonucu BMMYK'nın yetki alanı oldukça genişletilmiş ve mültecilerin yanı sıra yeni görev ve yetki kategorileri oluşmuştur⁵³⁸.

Geniş anlamda BMMYK, yetki alanına giren kişilere uluslararası koruma sağlamak; devletlerle iş birliği yaparak, mültecilerin ilgili devlet ülkelerine kabülünü teşvik etmek;

⁵³³ Ekşi, N. (2019). "Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Türkiye'deki Faaliyetleri ve Türk İltica Sisteminde Değişen Rolü". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası*, C. 77, S. 1, ss. 343-370, s. 347.

⁵³⁴ UN General Assembly. *Resolution A/RES/319 (IV) on Refugees and Stateless Persons*, 3 December 1949, [https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/319\(IV\)](https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/319(IV)), ET: 10.07.2021).

⁵³⁵ "Devletlerle iş birliği" kavramı ile, kaynak ülke ile değil, hedef veya transit ülkeler ile iş birliği yapılması kastedilmektedir.

⁵³⁶ UNHCR, <https://www.unhcr.org/about-us.html>, (ET: 10.07.2021).

⁵³⁷ Söz konusu maddeye göre; "Genel Kurul'un yetkisi altında hareket eden Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Birleşmiş Milletler'in nezareti altında, bu Tüzüğün kapsamı içine giren mültecilere uluslararası koruma sağlamak ve bu mültecilerin gönüllü olarak geri dönüşlerini ya da onların yeni ülkelerinde asimile edilmelerini kolaylaştırmak için Hükümetlere ve ilgili Hükümetlerin onay vermesi koşuluyla özel kuruluşlara yardım ederek, mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler aramak görevini üstlenmektedir.", (BMMYK Tüzüğü, m. 1). Madde metni yazar tarafından çevrilmiştir. Bkz. UN General Assembly. *Resolution 428 (V), Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees*, 14 December 1950, <https://www.unhcr.org/4d944e589.pdf>, (ET: 10.07.2021).

⁵³⁸ BMMYK'nın faaliyet alanına giren kişiler- 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun 1A/2 maddesinde yer alan tanımın kapsamına giren mülteciler; ikincil koruma altındaki kişiler; sığınma başvuruları değerlendirilen kişiler; gönüllü geri dönüş yapacak kişiler; mülteci olmayan vatansızlar; ülke içinde yerinden edilenler; yerinden edilme veya başka bir sebeple risk altında olup insani yardıma ihtiyacı olan kişiler. TÜRK, Volker. (2013). "The UNHCR's Role in Supervising International Protection Standards in the Context of its Mandate". In James C. Simeon (Ed.), *The UNHCR and the Supervision of International Refugee Law*. Cambridge University Press, pp. 39-58, p. 47.

sığınma başvurularına nezaret etmek; ilgili devletlerin onayıyla diğer özel kuruluşlarla birlikte mültecilerin gönüllü geri dönüşlerini veya bulundukları topluma entegre olunmalarını sağlamakla görevlidir⁵³⁹. Lewis, BMMYK'nın üç temel yükümlülüğünün bulunduğunu belirtmektedir: 1) mültecilerin güvenli devlet ülkesine girmelerini sağlamak; 2) mülteci haklarına saygı gösterilmesini sağlamak; 3) mülteci sorununa kalıcı çözüm bulmak⁵⁴⁰. BMMYK, görevlerini BMMYK Tüzüğü ve farklı tarihlerde kabul edilen BM Genel Kurulu kararlarına dayanarak yerine getirmektedir⁵⁴¹.

BMMYK'nın uluslararası göç hukukunun gelişimine sağladığı en önemli katkı, kurulduktan sonra 1957 yılında “Mülteci Gemi Adamlarına İlişkin Anlaşma (*Agreement Relating to Refugee Seamen*)”⁵⁴² ve 1967 yılında 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne Ek Protokolü hazırlamış olmasıdır. BMMYK'nın kuruluşu, uluslararası göç hukukunun en önemli belgesi olan 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin hazırlık çalışmaları ile aynı zamana denk gelse de, BMMYK, bu Sözleşmenin hazırlanmasına katkıda bulunmamıştır⁵⁴³.

Tüzüğün 11. maddesi uyarınca BMMYK, Genel Kurul'a mültecilerin sayıları, durumları ve onlara yönelik kanun ve yönetmelikler vs. hakkında yıllık rapor vermektedir.

2019 tarihli “UNHCR Global Trends”e göre, 2019 yılının sonu itibarıyla dünyada mültecilerin toplam sayısı 26 milyona ulaşmıştır ki, bunların 20.4 milyonu BMMYK'nın yetkisi altındadır⁵⁴⁴.

Dünyada global bir örgütlenme ağına sahip olması nedeniyle mülteci haklarının ihlallerinden hızlı bir şekilde haberdar olma imkanına sahip olan BMMYK, merkezi veya yerel yetkilileri aracılığıyla sözlü olarak ya da hazırladığı raporlarla ihlallere ilişkin tespitlerde bulunabilmektedir. Bu bağlamda BMMYK uygulamada daha çok aşağıdaki amaçlara hizmet etmektedir⁵⁴⁵:

⁵³⁹ BMMYK Tüzüğü, m. 8.

⁵⁴⁰ Lewis, (2012), p. 20.

⁵⁴¹ Ekşi, (2019), s. 349.

⁵⁴² “Agreement Relating to Refugee Seamen”, 23 November 1957, 506 UNTS, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20506/volume-506-I-7384-English.pdf>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁴³ Uzun, (2016), s. 79.

⁵⁴⁴ UNHCR. (2020). *Global Trends Forced Displacement in 2019*. <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5ee200e37/unhcr-global-trends-2019.html>, (ET: 10.07.2021). Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-6.

⁵⁴⁵ UNHCR, <https://www.unhcr.org/asylum-and-migration.html>, (ET: 10.07.2021).

- Sığınmacıların, mültecilerin, vatansız kişilerin ve zorla yerinden edilmiş kişilerin özel koruma ihtiyaçlarını dikkate alan göç yönetimi politika ve uygulamalarının sağlanması ve bu ihtiyaçları karşılamak için mevcut yasal çerçevenin kabul edilmesi;
- Sığınma ve göç yönetimi zorluklarını duyarlı bir şekilde karşılamalarında devletlere yardımcı olmak;
- BMMYK'nın yetkisi altındaki kişileri etkileyen göç, insan ticareti ile ilgili gelişmelerin belirlenmesi;
- Uluslararası mülteci koruma ilkeleri ve uygulamalarını esas alarak yasal statüsüne bakılmaksızın, hareket halindeki tüm insanların hakları da dahil olmak üzere, evrensel insan haklarının daha güçlü yönetişimini ve evrensel insan haklarına uyulmasını desteklemek.

BMMYK, tüm bu amaçları gerçekleştirebilmek için bilgi ve verileri toplar ve analiz eder; politika ve rehber kurallar geliştirir; programlar uygular; insan ticareti, göçmen kaçakçılığı, düzensiz göç ve denizde koruma gibi ilgili konularda hükümetlere ve diğer paydaşlara operasyonel destek sağlar.

BMMYK'nın göçmen ve mültecilere uluslararası koruma sağlamak adına gerçekleştirdiği faaliyetlere⁵⁴⁶:

- Devletlerin; 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne ve 1967 Protokolü'ne, Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin 1954 Sözleşmesi'ne ve Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin 1961 Sözleşmesi'ne katılımını teşvik etmek;
- Devletlere idari talimatlar ve operasyonel yönergeler de dahil olmak üzere ulusal mülteci mevzuatlarını uygulamalarında ve ulusal mülteci statüsü belirleme prosedürlerini yerine getirmelerinde yardımcı olmak;
- İlgili idari ve adli kurumların faaliyetinin güçlendirilmesi, hükümet ve sivil toplum kuruluşları personelinin eğitilmesi ve ilgili insan hakları kurumlarıyla irtibat kurulmasını sağlamak;
- BMMYK'nın yetki alanına giren kişilere ilişkin yeni yasa ve düzenlemeler hakkında araştırma ve tavsiyeler vermek;

⁵⁴⁶ UNHCR, <https://www.unhcr.org/protection.html>, (ET: 10.07.2021).

- Hukuk fakülteleri, devlet kurumları (polis ve ordu dahil) ve diğer ilgili kurumlara, mülteci hukuku eğitimlerini geliştirmek için teknik ve mali destek sağlamak;
- İnsan hakları ve mülteci hakları savunma gruplarına, adli yardım merkezlerine ve mülteci korumasıyla ilgilenen sivil toplum kuruluşlarına destek olmak vs. dahildir.

2010-2019 yılları arasında 1.1 milyon mülteci yeniden yerleştirilmiştir ki, yeniden yerleştirilenlerin %70'i BMMYK'nın yardımıyla gerçekleştirilmiştir⁵⁴⁷. Yaklaşık 4 milyon mültecinin ise kendi ülkesine gönüllü geri dönüşü sağlanmıştır.

BMMYK'ın yalnızca operasyonel değil, aynı zamanda denetleme yetkisi de bulunmaktadır⁵⁴⁸. Her ne kadar yaptırım mekanizmasına sahip olmasa da, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün etkin bir şekilde uygulanmasına nezaret görevini üstlenerek BMMYK, uluslararası mülteci hukukunun gelişiminde önemli bir role sahiptir. Ancak BMMYK'nın Tüzüğü'nde, mültecilerin korunmasına ilişkin uluslararası sözleşmelerin uygulanmasına nezaret etme yükümlülüğünün ne anlama geldiği ve nasıl yerine getirilmesi gerektiği konusunda herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir (BMMYK Tüzüğü, m. 8/a). Bu durum ise BMMYK'nın, faaliyetlerinde ciddi bir esnekliğe sahip olmasına yol açmıştır⁵⁴⁹.

Denizde düzensiz göçün önlenmesi konusunda da BMMYK etkin rol oynamaktadır. Bununla bağlı BMMYK'ın uygulamaları ayrıntılı olarak aşağıda incelenmiştir⁵⁵⁰.

4.1.2. Uluslararası Göç Örgütü'nün Uygulamaları

1951 yılında kurulan Uluslararası Göç Örgütü (*International Organization for Migration - IOM*) göç alanındaki en önemli hükümetlerarası örgüttür. Merkezi İsviçre'nin Cenevre şehrinde yerleşen IOM, 2016 yılına kadar BM sisteminde yer almayan uluslararası toplum tarafından BM'nin diğer kurumları gibi otoriter bir statüsü bulunmayan bir örgüt olarak

⁵⁴⁷ UNHCR, (2020), p. 4.

⁵⁴⁸ Türk, (2013), p. 53-54.

⁵⁴⁹ Lewis, (2012), p. 50-77.

⁵⁵⁰ 4.2.1 başlığı altında yer almaktadır.

faaliyet göstermekte idi. 8 Temmuz 2016 tarihinde BM ve IOM arasında imzalanan anlaşma ile BM'e bağlı Kurum olarak faaliyetine devam etmiştir⁵⁵¹.

173 üye⁵⁵² ve 8 gözlemci devlet ile dünyada 100'ün üzerinde ofisi bulunan IOM, düzenli göçü destekleyerek, bu konuyla ilgili hükümetlere ve göçmenlere tavsiyelerde bulunmaktadır. Göç yönetimi konusunda IOM dört ana alanda çalışmaktadır: a) göç ve kalkınma; b) göç kolaylaştırma; c) göç düzenleme ve d) zorunlu göç⁵⁵³.

Genel anlamda IOM'un amacı ise, ulaşım imkanı olmayan veya yetersiz olan göçmenlerin göç kabul eden devlet ülkelerine ulaşımını sağlamak adına çalışmalar yürütmek; mültecileri, yerinden edilmiş ve uluslararası göç hizmetlerine ihtiyaç duyan kişileri kabul eden devletlerle anlaşma ve düzenlemeler yaparak ilgili devletlere ulaştırmak; ilgili devletin isteği üzerine göç eden kişilere ilişkin işe alma, işlem yapma, dil eğitimi, yönlendirme faaliyetleri, tıbbi yardım, yerleşme, kabul ve entegrasyon, danışmanlık gibi konularda göç hizmetleri sağlamak; devletlerin talebi doğrultusunda ya da ilgili diğer uluslararası örgütlerle iş birliği çerçevesinde mültecilerin, zorla yerinden edilmiş kişilerin ve göçmenlerin gönüllü geri dönüşü ve yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmak adına programlar geliştirmek; düzensiz göçle mücadele kapsamında göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi sınıraşan örgütlü suçların oluşumunu teşvik eden nedenleri araştırarak ve analiz ederek görüş ve deneyimlerini devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla paylaşmak; göçle ilgili konularda devletlere, uluslararası kuruluş ve sivil toplum kuruluşlarına tavsiye, teknik ve operasyonel nitelikli destek sağlayarak, ulusal, bölgesel ve uluslararası iş birliğini teşvik etmek⁵⁵⁴. Tüm bu uluslararası göçle ilgili faaliyetlerini gerçekleştirirken, IOM ilgili devletin ulusal mevzuatına ve politikalarına uymayı da taahhüt etmektedir.

⁵⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti BM Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği, <http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353795>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁵² Türkiye Kasım, 2004 tarihinde IOM'a üye olmuştur. Bkz. IOM, <https://www.iom.int/member-states>, (ET: 10.07.2021); Türkiye Cumhuriyeti ile Uluslararası Göç Örgütü arasında 16 Kasım 1995 tarihinde imzalanan 4984 sayılı Kanun 22 Ekim 2003 tarihli 25267 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Kanun ve Anlaşma metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/10/20031022.htm#1>, (ET: 10.07.2021)

⁵⁵³ IOM, <https://www.iom.int/our-work>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁵⁴ IOM, <https://www.iom.int/mission>, (ET: 10.07.2021).

4.1.3. Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezi'nin Uygulamaları

1993 yılında Avusturya ve İsviçre'nin teşebbüsü ile kurulan ve 18 üye devletten oluşan ICMPD⁵⁵⁵, bilgi tabanlı örgüt olup, değerlendirme, kapasite geliştirme, diyalog ve araştırma, göç politikalarını teşvik etme gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Bu bağlamda Örgütün amacı, kısa veya uzun vadede uluslararası göç politikası üretmek, Avrupa ve küresel göç baskıları konusunda stratejiler ileri sürmek, Orta, Doğu ve Batı Avrupa devletlerinin göç sorunları ile ilgili girişimlerde bulunmak ve metotlar belirlemektir⁵⁵⁶. Düzensiz göç ve sınır yönetimi gibi konular da ilgi alanında olup, Örgütün bu konularla bağlı özel Yetkinlik Merkezleri (*Competence Centres*) bulunmaktadır⁵⁵⁷. Bir yandan düzensiz göç ve sınır yönetimi ile bağlı sorunların çözümünde ilgili devletleri destekleyici politikalar geliştirmekte; öte yandan Budapeşte, Prag süreci ile Akdeniz Transit Göç Diyaloğu (*Mediterranean Transit Migration Dialogue - MTM*)⁵⁵⁸, EUROMED IV⁵⁵⁹ süreçlerini yürütmektedir. Belirtmek gerekir ki, 90'dan fazla devlette aktif faaliyet gösteren ve devletlere ve uluslararası kuruluşlara göçle bağlı projeler üreten ICMPD ile Türkiye arasında iş birliği 2 Mart 2000 yılında kurulmuştur. Bu tarihten itibaren ICMPD'in yürütmekte olduğu göç diyalog ve süreçlerine Türkiye de katkıda bulunmaktadır⁵⁶⁰.

Budapeşte süreci, Göç baskısını azaltmak ve düzensiz göçle mücadeleyi etkinleştirmek amacıyla 1993 yılında Budapeşte'de düzenlenen Bakanlar Konferansı sonucunda ortaya çıkmıştır. Budapeşte süreci; düzenli ve düzensiz göç, uluslararası koruma, vize, insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı, geri kabul gibi konularda bilgi ve uygulamaların paylaşımını sağlayan; Avrupa'dan İpek Yolu bölgesine uzanan, aynı zamanda Batı Balkan ve Orta

⁵⁵⁵ Türkiye 2018 yılında üye olmuştur. Bkz. ICMPD, <https://www.icmpd.org/about-us/member-states/>, (ET: 10.07.2021)

⁵⁵⁶ ICMPD, <https://www.icmpd.org/about-us/>, (ET: 10.07.2021)

⁵⁵⁷ ICMPD, <https://www.icmpd.org/our-work/policy-research/research/>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁵⁸ MTM, 2002 yılında başlayan ve Afrika, Avrupa ve Ortadoğu göç yolları üzerinde yerleşen menşe, transit ve varış ülkelerinin göçmen yetkilileri arasında mevcut olan resmi olmayan istişare platformudur. Bkz. ICMPD, <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/mtm-dialogue/>, (ET: 10.07.2021)

⁵⁵⁹ EUROMED IV, 2016-2019 yıllarını kapsayan, AB tarafından finanse edilen ve ICMPD tarafınca uygulanan program olup, AB üyesi devletleri ve Güney Avrupa Ortaklığı ülkelerini göç konusunda kapsamlı, yapıcı ve operasyonel bir diyalog ve iş birliği çerçevesi oluşturulmasında destek vermektedir. Bkz. ICMPD, <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/euromed-migration-iv/>, (ET: 10.07.2021)

⁵⁶⁰ Türkiye Cumhuriyeti ile Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezi Arasında 21 Mart 2000 tarihinde imzalanan İş birliği Anlaşmasının onaylanmasına dair Karar, 24 Mayıs 2000 tarihli 24058 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Karar ve Anlaşma metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/24058.pdf>, (ET: 10.07.2021).

Asya'yı kapsayan hükümetler arası bir platformdur⁵⁶¹. Budapeşte sürecinde AB devletleri de dahil olmak üzere 52 katılımcı ve 7 gözlemci devlet, 10'un üzerinde uluslararası kuruluş bulunmaktadır. Bir diyalog forumu olarak nitelendirilen Budapeşte sürecinde kaynak ülkelerle hedef ülkeler arasında iş birliğinin genişletilmesine çalışılmaktadır⁵⁶².

1993-2003 yıllarında daha çok Orta, Doğu ve Güneydoğu Avrupa devletleri ile iş birliğinin genişletilmesine çalışılmış; 2003-2009 yılları arasında Bağımsız Devletler Birliği ülkeleri ile iş birliği kurulmaya başlanmış; 2010 yılında ise İpek Yolu üzerinde yerleşen kaynak ülkeler bir araya getirilerek diyalog sağlanmış ve İpek Yolu Bölgesi Çalışma Grubu⁵⁶³ kurulmuştur.

Sürecin stratejik hedeflerini ortaya koymak amacıyla Bakanlar Konferansı yapılmakta olup, bugüne kadar 5 konferans gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında Sürecin 20. Yıldönümü vesilesiyle düzenlenen ve Türkiye'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen 5. Bakanlar Konferansı'nda göç ve mobilite, entegrasyon, göç ve kalkınma, düzensiz göç, insan ticareti ve uluslararası koruma gibi göç ile ilgili altı öncelikli alanı belirleyen Bakanlar Bildirisi ile İpek Yolu Göç Ortaklığı metni kabul edilmiştir⁵⁶⁴. Söz konusu Ortaklığın temel amacı, İpek Yolu üzerinde ortaya çıkan göç akınlarını etkin bir şekilde yönetmek; göç ve entegrasyon, göç ve kalkınma, düzensiz göç, insan ticareti ve uluslararası koruma gibi konuları kapsayan iş birliğini teşvik etmektir⁵⁶⁵.

Ortaklık kapsamında, düzensiz göçe hedef olan AB devletleri tarafından finanse edilen ve İpek Yolu ülkeleri⁵⁶⁶ nezdinde bölgesel göç politikası geliştirmeyi, ilgili devletler arasında iş birliğinin güçlendirilmesini ve göçün etkin bir şekilde yönetilmesini amaçlayan projeler gerçekleştirilmektedir⁵⁶⁷. Bu bağlamda "İpek Yolu Bölgesinde ve İpek Yolu Ülkeleriyle Göç Alanında İş Birliğinin Güçlendirilmesi Projesi"⁵⁶⁸, "İpek Yolu Bölgesinde

⁵⁶¹ ICMPD, "Budapest Process", <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/budapest-process/>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁶² Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa, (ET: 10.07.2021).

⁵⁶³ İpek Yolu Bölgesi Çalışma Grubu'nun oturum başkanlığını Türkiye ve Afganistan üstlenmektedir.

⁵⁶⁴ ICMPD, "Budapest Process", <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/budapest-process/>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁶⁵ ICMPD, <https://www.budapestprocess.org/resources/ministerial-declarations>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁶⁶ Afganistan, Bangladeş, Çin, İran, Irak ve Pakistan.

⁵⁶⁷ Aydın, (2016), s. 176.

⁵⁶⁸ Eylül 2011 - Şubat 2013 tarihlerini kapsayan Projenin temel amacı: İpek Yolu ülkelerinde göç gerçeklikleri ile ilgili kapsamlı bir bilgi tabanı geliştirmek ve Budapeşte Süreci katılımcı ilkeleri ile İpek Yolu ülkeleri arasında eşit düzeyde hükümetlerarası diyalog için ortak bir yapı ve iş birliği zemini oluşturmak idi. Bkz. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/budapeste-sureci16>, (ET: 10.07.2021).

Göç Yönetimi İçin Ortak Tedbirlerin Oluşturulması Projesi”⁵⁶⁹ ve “Budapeşte Süreci İpek Yolu Göç Ortaklığının Desteklenmesi Projesi”⁵⁷⁰ gerçekleştirilmiştir.

Budapeşte Süreci 6. Bakanlar Konferansı 19-20 Şubat 2019 tarihinde yine Türkiye’nin ev sahipliğinde İstanbul’da gerçekleşmiştir. Konferans sonucunda İstanbul Bakanlar Bildirisi ve beş yıllık Eylem Çağrısı planı kabul edilmiştir. Söz konusu Bildiride kabul edilen öncelikli hedefleri⁵⁷¹;

- Düzensiz göçü önleme ve düzensiz göçle mücadele, düzensiz göçmenlerin geri dönüş ve geri kabul işlemlerini kolaylaştırma, göçmen kaçakçılığına karşı mücadele,
- Yasal göçü teşvik ve yasal göçmenlerin entegrasyonuna destek,
- Kaynak ve hedef ülkelerde göçün kalkınma üzerindeki olumlu etkilerini güçlendirme,
- İnsan ticaretini önleme ve insan ticareti ile mücadeleni güçlendirme,
- Uluslararası korumayı ve mültecilerin haklarına saygı göstermeyi teşvik etme olarak sıralayabiliriz.

Prag Süreci, AB, Schengen Bölgesi, Doğu Ortaklığı, Batı Balkanlar, Orta Asya devletleri, Rusya ve Türkiye de dahil olmak üzere 50 devlet arasında göç ortaklığını destekleyen bir göç diyalogudur. Süreç, Ocak 2009-Haziran 2011 yılları arasında gerçekleştirilen ve AB tarafından finanse edilen “Göç Ortaklıkları Kurma Projesi”nin olumlu sonuçları üzerine hayata geçirilen politik bir girişim olup, 28 Nisan 2009 tarihinde gerçekleşen 1. Bakanlar Konferansı’nda Prag Sürecine Katılım Bildirgesi’nin imzalanmasıyla başlamıştır. Bildirgenin imzalanması ile katılımcı devletler kapsamlı, dengeli, pragmatic, operasyonel bir yaklaşım izleyerek ve mülteciler gibi göçmenlerin ve

⁵⁶⁹ Mayıs 2013- Nisan 2014 tarihlerini kapsayan Projenin temel amacı: İpek Yolu ülkelerinin göç ile ilgili ihtiyaç ve önceliklerine ilişkin soyut diyalogdan somut çıktılar sağlayan yapıya geçişin temin edilmesi, sürdürülebilir ulusal göç yönetim sistemi geliştirme konusunda Afganistan, Pakistan ve Irak yönetimlerinin desteklenmesi idi.

⁵⁷⁰ 2014 - 2017 yıllarını kapsayan Projenin temel amacı ise: Afganistan, Pakistan ve Irak gibi İpek Yolu ülkelerinin göç yönetim kapasitelerini güçlendirmek ve dolayısıyla İstanbul Bakanlar Bildirisinin uygulanmasına katkıda bulunmak idi.

⁵⁷¹ ICMPD, https://www.budapestprocess.org/resources/ministerial-declarations_ (ET: 10.07.2021).

aile üyelerinin de haklarına ve insan onuruna saygı göstererek göç yönetiminde iş birliğini güçlendirmeyi taahhüt ettiler⁵⁷².

2011 yılında gerçekleşen 2. Prag Süreci Bakanlar Konferansı'nda 2012-2016 yıllarını kapsayan Prag Süreci Eylem Planı kabul edilmiştir. Eylem Planı çerçevesinde katılımcı devletler;

- Düzensiz veya yasa dışı göçün önlenmesi ve bu göç hareketleri ile mücadele,
- Geri kabul, gönüllü geri dönüş ve sürdürülebilir yeniden entegrasyon süreçlerinin teşvik edilmesi,
- Düzenli göçün, özellikle işgücü göçünün teşvik edilmesi,
- Yasal göçmenlerin entegrasyonu,
- Göç, hareketlilik ve kalkınma,
- Sığınma ve uluslararası koruma alanındaki kapasitelerin güçlendirilmesi gibi konularda iş birliğinin geliştirilmesine karar verdiler⁵⁷³.

Prag Süreci çerçevesinde 2012-2015 yılları arasında göç alanında 7 Pilot Proje uygulanmıştır⁵⁷⁴. Polonya, Slovakya ve Romanya'nın sorumluluğunda uygulanan 1. Pilot Proje'de düzensiz göçün önlenmesi ve göçmenlerin geri dönüş düzenlemelerine ilişkin bilgilerin paylaşarak, katılımcı devletlerin düzensiz göçle mücadele kapasitelerinin artırılması hedeflenmiştir⁵⁷⁵. Macaristan'nın sorumluluğunda uygulanan 2. Pilot Proje'de; düzenli göç alanında iş birliğinin güçlendirilmesi, işgücü göçü yönetimi ile ilgili deneyim ve uygulamaların paylaşılması amaçlanmıştır⁵⁷⁶. Çek Cumhuriyeti'nin sorumluluğunda uygulanan 3. Pilot Proje'nin başlıca amacı; göçün kaynak ve hedef ülkelerin kalkınması üzerinde olumlu etkilerinin desteklenmesi idi⁵⁷⁷. ICMPD, EASO, BMMYK ile İsveç ve Almanya'nın önderliğinde gerçekleştirilen 4. Proje ile sığınma süreçlerinde devletlerin eğitim ihtiyaçları ve AB'ye üye devletlerin destek sağlayabilecekleri alanlar

⁵⁷² ICMPD, "Prague Process", <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/prague-process/>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁷³ ICMPD, <https://www.pragueprocess.eu/en/about>, (ET: 10.07.2021); Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/prag-sureci-deneme>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁷⁴ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/prag-sureci-deneme>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁷⁵ ICMPD, "Pilot Project 1", <https://www.pragueprocess.eu/en/illegal-migration>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁷⁶ ICMPD, "Pilot Project 2", <https://www.pragueprocess.eu/en/legal-migration>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁷⁷ ICMPD, "Pilot Project 3", <https://www.pragueprocess.eu/en/migration-and-development>, (ET: 10.07.2021).

belirlenmiştir⁵⁷⁸. Romanya ve Polonya'nın önderliğinde uygulanan ve düzensiz göçle ilgili hazırlanan 5. Proje ile hedeflenen, düzensiz göçmenlerin kimliklerinin belirlenmesi konusunda katılımcı devletlerin kapasitelerini güçlendirmek idi⁵⁷⁹. 6. Proje düzenli göçe⁵⁸⁰; 7. Proje ise, sığınma süreçlerinde nitelikli karar verme ve yasal süreçlere ilişkin çalışmaları içerirdi⁵⁸¹.

Prag Sürecinin şu anki aşaması, Eylül 2016'da gerçekleştirilmiş 3. Prag Süreci Bakanlar Konferansı'nda onaylanan 3. Bakanlar Konferansı Ortak Bildirisi (Bratislava Bakanlar Deklarasyonu) ile şekillenmektedir⁵⁸². Söz konusu Konferans'ta katılımcı devletler tarafından kabul edilen ve Prag Sürecinin beş yıllık (2017-2021) yeni döneminde yapılacak çalışmalara yön verecek 3. Bakanlar Konferansı Ortak Bildirisi ile, pratik iş birliğini geliştirmek için Pilot Projelerin ve şemsiye projelerin sonuçlarının ve ürünlerinin kullanımını ve takibini sağlayabilecek, ortak müfredat oluşturabilecek ve katılımcı devletlerin yetkili makamlarının personelini eğitmek için bir metodoloji oluşturabilecek Eğitim Akademisi⁵⁸³ kurulmasına karar verilmiştir⁵⁸⁴.

Ocak 2018'den itibaren Prag Süreci, "Prag Süreci: Diyalog, Analiz ve Eylemde Eğitim Girişimi" (*Prague Process: Dialogue, Analyses and training in Action (PP DATA) initiative*) olarak uygulanmakta ve 2021 yılına kadar devam ettirilmesi planlanmaktadır⁵⁸⁵.

4.1.4. Avrupa Birliği'nin Uygulamaları

İkinci Dünya Savaşı'na kadar kaynak ülkeler konumunda olan Avrupa devletleri, 20. yy'ın ikinci yarısından başlayarak hedef ülkeler konumuna gelmiş ve kendi göç politikalarını oluşturmaya başlamışlar. Dolayısıyla ekonomik amaçlarla kurulan ve süpranasyonel bir yapı

⁵⁷⁸ ICMPD, "Pilot Project 4", <https://www.pragueprocess.eu/en/asylum-and-international-protection>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁷⁹ ICMPD, "Pilot Project 5", <https://www.pragueprocess.eu/en/illegal-migration>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁸⁰ ICMPD, "Pilot Project 6", <https://www.pragueprocess.eu/en/legal-migration>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁸¹ ICMPD, "Pilot Project 7", <https://www.pragueprocess.eu/en/asylum-and-international-protection>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁸² ICMPD, "Prague Process", <https://www.pragueprocess.eu/O99999999HYUJ BQA0en/about/ministerial-conferences>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁸³ ICMPD, "Prague Process: Training Academy", <https://www.pragueprocess.eu/en/training-academy>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁸⁴ ICMPD, "Prague Process", <https://www.pragueprocess.eu/en/migration-observatory/publications/document?id=65>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁸⁵ ICMPD, "Prague Process: Dialogue, Analyses and training in Action (PP DATA)", <https://www.pragueprocess.eu/en/about/projects/pp-data>, (ET: 10.07.2021).

olan AB, meydana getirdiği ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel etkiler nedeniyle göçün kontrol altına alınmasını sağlamak amacıyla ortak politika geliştirmeye başlamıştır.

Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Avrupa'nın göç politikasını önemli şekilde etkilemiştir. Soğuk Savaş sonrasında Batı Avrupa, Doğu Avrupa'dan ve güneyden gelen yoğun bir göç akını ile karşı karşıya kalmıştır. Bahsedilen dönemde AB'de, bir yandan iç sınırların kaldırılması ve serbest dolaşımın sağlanması gerçekleştirilirken; diğer yandan dış sınır kontrolleri daha da sertleştirilerek, “korunaklı kale Avrupası” oluşturulmaya başlanmıştır⁵⁸⁶. İstenmeyen göçe karşı böyle bir negatif yaklaşım Avrupa'ya yönelik göçün düzensiz yollarla gerçekleşmesine yol açmış, bu göç yollarını kullanan onbinlerce insanın geçtiği tehlikeli yollarda gayri insani şekillerde ölmesine veya şiddete maruz kalmasına neden olmuştur⁵⁸⁷.

Göçmenlerin farklı nedenlerden dolayı en çok hedefledikleri devletlerin başında AB devletleri geldiğinden, küresel göç akınlarından en fazla etkilenen de bu devletler olmuştur⁵⁸⁸. Haklı nedenlerle zulüm görme korkusu duydukları, kötü muameleye maruz kalma riski taşıdıkları için vatandaşı oldukları ülkelere dönemediklerinden dolayı uluslararası koruma talep eden sığınmacılar veya düzensiz göçmenler için en arzu edilen hedef, AB sınırlarına ulaşabilmek ve bu sınırlardan içeri girmek, daha sonra AB üyesi devletlerden veya herhangi bir Avrupa devletinden sığınma hakkı almaktır⁵⁸⁹.

AB, düzensiz göçle mücadele kapsamında kendine has uluslararası bir strateji geliştiriyor. AB'ye seyahat eden kişilere uygulanan ve üçüncü ülkelerdeki üye devletlerin konsolosluklarında, transit ülkelerdeki ve Schengen bölgesi içinde alınmış tedbirleri, sınırlarda alınan önlemleri içeren “entegre sınır yönetimi” kavramı bu stratejide belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır⁵⁹⁰. Entegre sınır yönetimi kapsamında AB üye devletleri, üçüncü devletler ve kaynak ülkelerle iş birliğini artırma yoluna giderek, ortak göç politikası

⁵⁸⁶ Sönmez, P. (2015). *Avrupa Birliği'nde Yeni Dönem Postkolonyal İlişkiler ve Göç Politikaları Diyaloğu*. İstanbul: Avrupa Birliği Bakanlığı Akademik Araştırmalar Serisi, No:4, s. 227.

⁵⁸⁷ Bade, K. J. (2004). “Legal and Illegal Immigration into Europe: Experiences and Challenges”, *European Review*, Vol. 12, No. 3, pp. 339- 375, p. 339.

⁵⁸⁸ EUROPOL verilerine göre, dünya genelinde bir yılda yaklaşık 30 milyon, AB'ye ise 400-500.000 civarında düzensiz giriş yapıldığı tahmin edilmektedir. Ancak bahsedilen nüfus, sadece düzensiz göçmenleri değil, aynı zamanda zorunlu göçmenleri de kapsayan karışık bir nüfus hareketini içermektedir. Bkz. Özer, (2016), s. 19.

⁵⁸⁹ Bozkurt, (2018), s. 52.

⁵⁹⁰ European Commission. “Communication on Preparing the Next Steps in Border Management in the European Union”, COM (2008) 69 final, Brussels, 13 February 2008, par. 1.2, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0069:FIN:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021).

geliştirmeyi kabul etmiş durumdalar. AB ortak göç politikasının iki eğilimi vurgulanmaktadır⁵⁹¹: a) sığınmacı ve mültecilerin iltica talebinde bulunmasını veya statü almalarını zorlaştıran düzenlemeler; b) AB üyesi devletler arasında göç yükünün adil paylaşımı.

AB Anayasası olarak kabul edilen 2004 tarihli Roma Antlaşması'nda da konuyla ilgili olarak düzensiz göç ve insan ticareti ile mücadelede alınan tedbirlerin artırılması amacıyla bir göç politikasının geliştirilmesi zorunluluğu ifade edilmektedir (2004 Roma Antlaşması, m. 267/1). Ayrıca bu Anayasa, yasa dışı giriş yapanların veya ikamet edenlerin iadesi için AB'ye üçüncü devletlerle geri kabul anlaşmaları yapma yetkisi de veriyordu (2004 Roma Antlaşması, m. 267/3)⁵⁹².

Aslında AB'nin nitelikli göçe ihtiyacı vardır. Hatta nitelikli işgücünü teşvik etmek amacıyla ABD'nin “*Green Card*” uygulamasına benzer “*Blue Card*” uygulaması başlatılmış, ancak AB'nin ağır işleyişi nedeniyle, hedeflenen başarıya ulaşamamıştır⁵⁹³. Ancak AB Komisyonu, “*Blue Card*” sistemini AB vatandaşlığı bulunmayan vasıflı üçüncü devlet vatandaşları için daha cazip, uyumlu ve basit hale getiren çalışmalar yapmakta ve bu çalışmalar hala devam etmektedir⁵⁹⁴.

Yüksek vasıflı yasal göçmenlerin aksine AB'nin niteliksiz ve kendisine sorun yaratacak düzensiz göçmenlere, mülteci ve sığınmacılara karşı sert göç politikası ve düzenlemeleri geliştirdiğini söyleyebiliriz.

⁵⁹¹ Taneri, G. (2011). *Mülteci Hukuku*, ebook, s. 262-263, https://play.google.com/books/reader?id=aVx_DwAAQBAJ&hl=tr&printsec=frontcover&pg=GBS.PA267, (ET: 10.07.2021).

⁵⁹² Avrupa Birliği Anayasası, AB üyesi devletlerin hükümetlerince, 2004 yılında Roma'da imzalanan uluslararası bir antlaşma sonucu, Avrupa Birliği için oluşturulması öngörülen Anayasadır. Tüm üye devletlerce onaylanmadığı için yürürlüğe girememiş, bu anayasanın yerini alması amacıyla 2007 yılında Lizbon Zirvesi düzenlenmiş ve süreç sonunda imzalanan Lizbon Antlaşması 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.

“Treaty Establishing A Constitution for Europe”, 29 October 2004, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_en.pdf, (ET: 10.07.2021).

⁵⁹³ Bozkurt, K., Oral Ü. (2007). “Avrupa Birliği ve Lizbon Stratejisi”, *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, C.4, S.11, ss. 271-290, s.

⁵⁹⁴ Yüksek nitelikli istihdam amacıyla üçüncü devlet vatandaşlarının giriş ve ikamet koşullarına ilişkin 25 Mayıs 2009 tarih ve 2009/50/EC sayılı Konsey Direktifi. Council Directive 2009/50/EC, OJ (Official Journal) L 155, June 18, 2009, pp. 17-29, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021); European Commission, https://ec.europa.eu/immigration/blue-card_en, (ET: 10.07.2021).

Bir şekilde sınırları geçmiş olan kişilere yönelik ise, “güvenilir üçüncü ülke” sistemi uygulamaları işletilmektedir. Dublin Sözleşmesi ile kabul edilen “güvenilir üçüncü ülke” uygulaması AB’yi hedef olarak seçmiş kişileri, en iyi başka bir hedef ülke tespiti yaparak bu ülkeden sığınma talebinde bulunmasına yöneltmek amacı taşımaktadır (2013/32/EU sayılı Yönerge, m. 38-39)⁵⁹⁵.

AB’ye üye devletlerin, göçmenlerin yasal veya yasa dışı yollardan girişini sınırlandırmak adına işlettiği bir diğer uygulama da “Geçici Koruma” sistemidir⁵⁹⁶. Bu sistem, kitlesel göç akını durumunda üye devletlerin, göç politikalarını AB göç politikası ile uyumlu hale getirmelerine teşvik etmiştir⁵⁹⁷.

Birlik devletleri, kitlesel göç hareketlerinin ülkelerindeki mevcut işsizliği, barınma ve entegrasyon sorunlarını, yoksulluğu da beraberinde getireceği olasılığına karşın konuya hassasiyetle yaklaşmakta ve bu nedenle AB, göç hukuku kapsamında özellikle düzensiz göç hareketleriyle ilgili çok sayıda düzenlemeler gerçekleştirmektedir. Ancak bütün bu düzenlemelere rağmen hala AB’de göç ve sığınma konusunda tüm üye devletlerce uygulanması gereken genel bir politikanın oluşturulmadığı görülmektedir. Birlik devletleri bu konuda bazen kendi iradeleri ile hareket edebilmektedirler⁵⁹⁸. Bununla birlikte, üye devletlerin uymakla yükümlü oldukları bazı kuralların olduğunu da söyleyebiliriz. Bu bağlamda AB, 1999 yılından itibaren bir yandan üye devletlerin ulusal sığınma prosedürlerinin belli yönlerini tamamlamak, öte yandan da bu devletlerin uyguladıkları göç politikalarının birbirleriyle uyumlu hale gelmesini sağlamak amacıyla “Ortak Avrupa Sığınma Sistemi”nin (*Common European Asylum System / CEAS*) kurulmasına yönelik yasal çerçeve üzerinde çalışmaktadır⁵⁹⁹.

⁵⁹⁵ Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin 26 Haziran 2013 tarihli, uluslararası korumanın sağlanması ve geri alınmasına ilişkin ortak prosedürlere ilişkin 2013/32/EU sayılı Yönerge (değiştirilmiş). Council Directive 2013/32/EU, OJ L 180, pp. 60-95, June 29, 2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&from=en>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁹⁶ Kitlesel olarak yerinden edilmiş kişilerin akın etmesi durumunda geçici koruma sağlanmasına ilişkin asgari standartlar ve Üye Devletler arasında bu tür kişileri kabul etme ve bunun sonuçlarına katlanabilmek adına teşvik edilen tedbirler hakkında 20 Temmuz 2001 tarih ve 2001/55/EC sayılı Konsey Direktifi. Council Directive 2001/55/EC, OJ L 212, August 7, 2001, pp. 12-23, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021).

⁵⁹⁷ Taneri, (2011), s. 262.

⁵⁹⁸ Çakran, Ş., Eren, V. 2017. “Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 14, S. 39, ss. 1-30, s.13.

⁵⁹⁹ Common European Asylum System (CEAS), https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en, (ET: 10.07.2021).

Tampere Zirvesinde kabul edilen kurallar çerçevesinde kurulmaya başlanılan “Ortak Avrupa Sığınma Sistemi”nin oluşumunun ilk aşamasında üye devletlerin ulusal mevzuatları şeffaflık, adalet gibi ortak standartlar göz önünde bulundurularak birbiri ile uyumlu hale getirilmiştir⁶⁰⁰. Bu bağlamda, özellikle 1999-2005 yılları arasında altı önemli düzenleme kabul edilmiştir⁶⁰¹. Uygulanmasından Avrupa Komisyonu’nun sorumlu olduğu bu düzenlemeler AB sığınma sisteminin temelini oluşturmaktadır.

2008-2013 yıllarını kapsayan ikinci aşamada ise ortak göç politikaları çerçevesinde AB’nin sınırları içinde koruma (mültecilik, geçici veya ikincil koruma) arayanlar için eşit koruma sağlanması ve tek tip statünün verilmesine, üye devletler ve AB kurumları arasında iş birliğinin güçlendirilmesine ve düzensiz göç hareketlerinin engellenerek güvenliğin artırılmasına yönelik Eylem Planı kabul edilmiştir⁶⁰². Özetle, CEAS’ın oluşturulmasıyla, AB devletlerinin göçe ilişkin hukuki düzenlemelerini birbiriyle uyumlu hale getirerek, AB sınırları içinde tek bir uluslararası koruma alanının yaradılması; üye devletler ve üçüncü devletler arasında iş birliğini güçlendirerek sorumlulukların ve göç yükünün daha fazla paylaşılmasına olanak sağlanması amaçlanmaktadır.

Uluslararası göçün dış boyutu bağlamında AB, Avrupa’ya yönelik düzensiz göç hareketleri nedeniyle sınır güvenliğinin artırılması, sınır denetimlerinin sıkılaştırılması, yasa dışı göçle mücadele ve mültecilerin korunması gibi konulara odaklanmaktadır. Bu kapsamda AB dışındaki alanlara da yönelerek, kaynak ve transit ülkelerle de iş birliği yapmaya çalışmaktadır⁶⁰³. 2005 yılında kabul edilen ve 2011 yılında AB Komisyonu tarafınca yayımlanan “Göç ve Yer Değişikliğine Küresel Yaklaşım (*Global Approach to Migration and Mobility*)”, AB’nin üçüncü devletlerle olan ilişkileri açısından genel çerçeve oluşturmaktadır⁶⁰⁴. Bu çerçeve, dört temel konuya dayanmaktadır: düzenli/yasal göçü teşvik ve hareketlilik; düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığını önlemek ve azaltmak; uluslararası

⁶⁰⁰ Bozkurt, (2018), s. 120.

⁶⁰¹ Dublin Tüzüğü, EURODAC, Sığınma Prosedürleri Yönergesi, Geçici Koruma Yönergesi, Sığınmacıların Kabulü ve Vasıflandırma Yönergeleri. Bkz. EU, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en, (ET: 10.07.2021).

⁶⁰² “Policy Plan on Asylum An Integrated Approach to Protection Across The EU”, COM(2008) 360 final, June 17, 2008, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0360:FIN:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021).

⁶⁰³ Elmas, F. Y. (2016). *Avrupa Birliği Göç-Dış Politika İlişkisinde Paradigma Değişimi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 13.

⁶⁰⁴ COM(2011) 743 final Global Approach to Migration and Mobility. Communication From The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee of The Regions, November 18, 2011, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0743&from=EN>, (ET: 10.07.2021)

koruma ve sığınma önlemlerini artırmak; göç ve hareketliliğin kalkınmaya etkisini maksimize etmek ve göç maliyetlerinin azaltmak⁶⁰⁵.

Düzensiz göçmenlerin sosyal ve ekonomik sorunları da beraberinde getirdiği, egemen topluma uyum sağlamadığı veya entegre olmadığı, suç işleme kapasitelerinin yüksek olduğu gerekçesiyle AB çerçevesinde bu göçmenler önemli güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır⁶⁰⁶. Bu noktada AB, bir yandan düzensiz göç ve insan kaçakçılığıyla mücadele ederken, öte yandan da dış sınırlarının güvenliğini sağlamaya ve üçüncü devletlere yönelik uyguladığı sınır kontrollerini artırmağa çalışmaktadır. Bu tedbirler aslında sınırların bütünlüğü ve devletlerin egemenliğine ilişkin ilkelerden ileri gelip, kontrolsüz nüfus hareketlerine yönelik korkuları içerir⁶⁰⁷. Özellikle 11 Eylül 2001 olaylarından bu yana, çoğu AB devletlerinin uluslararası terörizmle mücadele kapsamında sınır güvenliğinin artırılması ve göç kontrol sistemlerinin kuvvetlendirilmesi için bir dizi tedbir aldığı⁶⁰⁸; yasa dışı göç, sığınma, göçmenlerin entegrasyonu, vatandaşlık gibi konuların hem terörizmle mücadelenin hem de uluslararası göçün ilgi alanını oluşturmaya başladığı gözlemlenmektedir⁶⁰⁹.

Ancak bütün bu tedbirlerin ve sıkı kontrollerin düzensiz göç hareketlerini engelleyemediği ortadadır. Zira bir yandan AB'nin uyguladığı “kapalı kapı” politikası göçü durdurmada başarısız olmakta ve kayıtsız göçmen sayısı artmakta, öte yandan AB sınır kontrolünü güçlendirmekte, yasal giriş şartlarını zorlaştırmaya devam etmektedir. AB sınırlarından giren düzensiz göçmenlerin sayısı 2015 yılından itibaren, özellikle Suriye krizine bağlı olarak, en yüksek seviyeye ulaşmıştır⁶¹⁰.

⁶⁰⁵ Global Approach to Migration and Mobility, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0743&from=EN>, (ET: 10.07.2021)

⁶⁰⁶ Sever, H., Sever, M. (2013). “Avrupa Birliği ve Türkiye Ekseninde Yasadışı Göç ve İltica Paradoksu: Domino Etkisi Sonrası Yaşananlar”, *Polis Bilimleri Dergisi*, C. 15 S. 2, s. 91-92.

⁶⁰⁷ Düvell and Vollmer, (2009), p. 5.

⁶⁰⁸ European Council. (2003). <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/>, (ET: 10.07.2021); BALI, (2008), p. 470; Parliament of Australia. (2007). https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp1516/DefendAust/NationalSecurity#_Toc427841294, (ET: 10.07.2021); Australian Government. (2010), https://www.dst.defence.gov.au/sites/default/files/basic_pages/documents/counter-terrorism-white-paper.pdf, (ET: 10.07.2021).

⁶⁰⁹ Çiçekli, (2003), s. 170.

⁶¹⁰ Toplam 4,2 milyon göçmen (AB dışından) 2019 tarihinde AB'ye giriş yapmıştır. Bkz. European Union. (March, 2021). *Migration and Migrant Population Statistics*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_Immigration_to_the_EU_from_non-member_countries_was_2.7_million_in_2019, (ET: 12.07.2021).

Aşağıda ayrıntılı olarak inceleneceği üzere, AB'nin düzensiz göç alanındaki küresel yaklaşımı farklı araçlarla uygulanmakta ve bu araçlar iki taraflı ve bölgesel diyalogları, eylem planlarını, vize kolaylığı ve geri kabul anlaşmaları gibi yasal unsurları, operasyonel destek gibi faaliyetleri kapsamaktadır.

4.1.4.1. Geri kabul anlaşmaları

Düzensiz göçle mücadele kapsamında başvuru ve en etkili strateji araçlarından biri olarak kabul edilen geri kabul anlaşmaları (*readmission agreements*), AB'ye üye devletlerin ülkesine yasa dışı yollardan giriş yapan veya Birlik topraklarında yasa dışı olarak bulunan düzensiz göçmenlerin üçüncü ülkelere iadesini (geri dönüşünü) düzenlemektedir.

Avrupa'da geri kabul anlaşmalarının tarihi eskiye - 19.yy'a dayanmaktadır. İlk geri kabul anlaşmaları 1818-1819 yıllarında Prusya ve diğer Alman devletleri arasında imzalanmıştır⁶¹¹. Söz konusu anlaşmalar, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygınlık kazanmıştır. Bu bağlamda 1960'lı yıllarda imzalanan bu anlaşmalar, "birinci nesil geri kabul anlaşmaları", 1990'larda imzalananlar "ikinci nesil geri kabul anlaşmaları", 2000'li yıllara ait anlaşmalar ise, "üçüncü nesil (son dönem) geri kabul anlaşmaları" olarak kabul edilmektedir⁶¹².

Üçüncü nesil geri kabul anlaşmaları, 1999 Tampere Zirvesi Sonuç Bildirgesi ile gündeme getirilmiştir⁶¹³. AB'nin 2000'li yıllarda imzaladığı geri kabul anlaşmalarının yasal zemini, Amsterdam Antlaşmasının yürürlüğe girmesi ile hazırlanmış olsa da⁶¹⁴, 2009 yılında

⁶¹¹ Elmas, (2016), s. 251.

⁶¹² Batır, K. (2017). "Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye ile AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme". *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 15, S. 30, ss. 585-604, s. 588-593.

⁶¹³ Buna göre; "Amsterdam Antlaşması Topluluğa geri kabul alanında yetkiler vermektedir. Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, AB Bakanlar Konseyi'ni Avrupa Topluluğu'nun üçüncü devletlerle geri kabul anlaşmaları imzalamaya veya diğer anlaşmalara standart bir geri kabul hükmü koymaya davet ediyor." denilmektedir (Tampere Zirvesi Sonuç Bildirgesi, m. 27). Madde metni yazar tarafından çevrilmiştir.

⁶¹⁴ "67. maddede atıfta bulunulan usule uygun olarak hareket eden Konsey, Amsterdam Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonraki beş yıllık bir süre içinde, aşağıdaki alanlarda göç politikasına ilişkin tedbirleri kabul edecektir: yasa dışı olarak göç edenlerin ve yasa dışı ikamet edenlerin ülkelere geri gönderilmesi dahil...", (Amsterdam Antlaşması, m. 63/3/b). Madde metni yazar tarafından çevrilmiştir. Görüldüğü üzere aslında madde metninde "geri kabul" terimi açıkça yer almamıştır. Metinde bulunan "geri gönderme (*repatriation*)" kelimesinin geniş anlamda "ilgili kişilerin geldikleri kaynak ülkeler veya vatandaşı oldukları ülkeler tarafından geri kabulünü" de içerdiği düşünülmüştür. Schieffer, M. (2003). "Community Readmission Agreements with Third Countries - Objectives, Substance and Current State of Negotiations", *European Journal of Migration and Law*, Vol. 5, pp. 343-357, p. 349.

Lisbon Antlaşmasının yürürlüğe girmesi ile söz konusu anlaşmaların imzalanabilmesi için daha güçlü yasal zemin oluşturulmuştur (ABİDA, m. 79/3).

Son dönem geri kabul anlaşmalarını diğerlerinden ayıran iki önemli unsur bulunmaktadır: a) bu anlaşmalar üye devletler tarafından değil doğrudan Birlik tarafından imzalanmaktadır; b) yalnızca vatandaşların geri kabulünü değil, ilgili devletten transit olarak geçen üçüncü devlet vatandaşları ve vatansızların da geri kabulünü ihtiva etmektedir⁶¹⁵.

Son dönem geri kabul anlaşmaları, 2001 yılı itibariyle imzalanmaya başlanmış ve bu anlaşmalarla, AB'ye yasa dışı veya düzensiz yollarla giren ve anlaşmayı imzalayan devlet vatandaşlarının, üçüncü devlet vatandaşlarının ve vatansızların belirli şartlarla AB'ye geçiş yaptıkları ülkeye veya güvenli üçüncü ülkeye iadesi amaçlanmaktadır⁶¹⁶. Geri kabul anlaşmalarında temel hedef düzensiz göçmenlerin kaynak ülkeye, bu mümkün değilse transit ülkeye gönderilmesidir.

AB ile geri kabul anlaşması imzalamak demek; diğer devletler için, kendi ülkesi üzerinden geçiş yapan (transit veya kaynak ülke olarak) bütün düzensiz göçmenleri geri kabul etme sorumluluğunu dayatması anlamına gelmektedir. Bu noktada AB kendisi de söz konusu devletlerin geri kabul anlaşmalarına taraf olmalarını sağlamak için karşılıklı olarak bazı taahhütlerde bulunmaktadır. Geri kabul anlaşmasını imzalamayı teşvik etmek için AB, ilgili devletlere öncelikle vize kolaylığı veya vize serbestisi uygulamaktadır⁶¹⁷. Başka bir anlatımla, geri kabul anlaşmaları, ilgili devlet vatandaşlarının AB devletlerine seyahatlerinde vize almalarını kolaylaştıracak anlaşmalarla aynı anda müzakere

⁶¹⁵ AB üyesi devletler, 1999 yılından - Amsterdam Antlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten bu yana geri kabul anlaşmalarına ilişkin yetkiyi AB'ye devretmiştir. Özcan, M. (2010). "Türkiye - AB İlişkilerinde Geri Kabul: Hangi Şartlarda?", *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu* 10-02, s. 6-8; Batır, (2017). s. 592-594.

⁶¹⁶ İlk geri kabul anlaşması Hong Kong Özel Yönetim Bölgesi ile imzalanmış olup, anlaşma müzakereleri altı ay kadar sürmüş, Kasım 2001 tarihinde imzalanmış ve 1 Mart 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Geri kabul anlaşması imzalanan diğer devletler; Makao (2003), Sri Lanka (2003), Arnavutluk (2004), Rusya (2007), Ukrayna (2008), Makedonya (2008), Bosna Hersek (2008), Karadağ (2008), Sırbistan (2008), Moldova (2008), Pakistan (2010), Gürcistan (2011), Ermenistan (2014), Azerbaycan (2014), Türkiye (2014) ve Cape Verde (2014) olmakla toplam 17 geri kabul anlaşması mevcuttur. Bkz. EU, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy/return-readmission_en, (ET: 10.07.2021).

⁶¹⁷ Vize kolaylığı; vize başvurularının 10 gün içerisinde neticelendirilmesi, vize için gereken belgelerin başvuru sahibine tam liste halinde verilmesi, vize başvuru ücretinde indirim; yakın akrabalar, çocuklar, emekliler, öğrenciler, sporcular, gazeteciler için vizeden muafiyet, üye devletlere sık seyahat edenler için uzun süreli ve çok girişli vize verilmesi gibi kolaylıkları içermektedir. Özsöz, M. 2013. *Batı Balkan Ülkelerinde Vize Serbestliği Süreci: Vize Kolaylaştırma, Geri Kabul, Yol Haritası ve Vize Serbestliği*. İstanbul: İktisadi ve Kalkınma Vakfı Yay., s. 42.

edilmektedir. Bu bağlamda geri kabul karşılığında vize kolaylığının sağlanmasına dair ilk anlaşma Rusya ile yapılmıştır⁶¹⁸.

Geri kabul anlaşmalarını teşvik eden uygulamalardan biri, AB'nin ilgili devlete finansal destek sunmasıdır ki, AB bütçesinde üçüncü devletlere sunulabilecek böyle bir fon bulunmamaktadır. Sadece coğrafi programlar (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA), Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı) veya kalkınma yardımları kapsamında böyle bir destek söz konusu olabilmektedir⁶¹⁹. Bu programlar coğrafi olarak Akdeniz, Doğu Avrupa, Asya, Latin Amerika, Afrika, Karayip ve Pasifik devletlerindeki faaliyetleri kapsamaktadır ki, bu da AB finansal kaynaklarının ne kadar dar kapsamlı olduğunu belirgin bir şekilde göstermektedir⁶²⁰. Öte yandan bu anlaşmaları üçüncü devletler için cazip hale getirebilmek yolunda yürütülen vize kolaylığı teşvikinin seçici bir şekilde yalnızca belirli devletlere uygulandığı görülmektedir. Dolayısıyla geri kabul anlaşmalarına teşviklerin yetersizliği ve eksikliği AB'ni söz konusu anlaşmalar ve geri kabul kararlarının uygulanması konusunda ilgili devletleri ikna etmekte zorlamaktadır⁶²¹.

Geri kabul anlaşmaları, sığınma hakkını kullanmak isteyen kişilerin AB ülkelerine ilk geçiş yaptıkları devlet ülkesine iadesini öngördüğü için uluslararası hukuka uygun olup olmadığı ilk andan itibaren sorgulanmıştır. Bu noktada uluslararası hukukta devletin kendi vatandaşlarını geri kabul yükümlülüğünün olup olmadığı tartışmalıdır. Uluslararası insan hakları sözleşmeleri gereği kişilerin kendi ülkelerine dönme hakkı olduğu gibi (1948 İnsan Hakları Beyannamesi, m. 13/2)⁶²², devletlerin de bu kişileri geri kabul yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak geri kabul anlaşmaları açısından devletlerin geri kabul yükümlülüğünün bulunup bulunmadığı konusunu ele alırsak, örf adet hukuku gereği, kaynak devletin, başka bir devlet ülkesinde yasa dışı olarak bulunan vatandaşı bu devletin talebi üzerine geri kabul etme yükümlülüğü vardır⁶²³. Transit devletlerin geri kabul

⁶¹⁸ Batır, (2017), s. 596; Agreement between the European Community and The Russian Federation on Readmission, *OJ L* 129, 17 May 2007, pp. 40-60, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22007A0517\(03\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22007A0517(03)&from=EN), (ET: 10.07.2021).

⁶¹⁹ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Evaluation of EU Readmission Agreements, COM(2011) 76 Final, 2011, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0076:FIN:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021).

⁶²⁰ Elmas, (2016), s. 257.

⁶²¹ Elmas, (2016), s. 257-258.

⁶²² Universal Declaration of Human Rights.

⁶²³ Batır, (2017), s. 586.

yükümlülüğüne gelince, örf adet hukuku uyarınca üçüncü devlet vatandaşlarının yasa dışı olarak geçtikleri transit ülke tarafından geri kabul yükümlülüğü bulunmamaktadır⁶²⁴.

Genel olarak değerlendirildiğinde, önemli bir ortak güvenlik politikası aracı ve düzensiz göçle mücadele yöntemi olarak değerlendirilen geri kabul anlaşmaları, AB açısından düzensiz göçün ve düzensiz göç yönetim maliyetlerinin ciddi anlamda azaltılmasına, potansiyel göçmenlerin düzensiz şekilde seyahat etmelerinin önüne geçilmesine, uluslararası göçmen kaçakçılığı, insan ticareti ve benzeri alanlarda organize suçlara karşı daha etkin şekilde mücadele edilmesine olanak sağlamaktadır. Üçüncü devletler açısından ise AB'ye üyelik beklentisi, düzensiz göçmenlerin sayısında düşüş ve vize kolaylığı, AB ile ticari ilişkiler kurma ve finansal yardım beklentisi söz konusu olmaktadır⁶²⁵.

4.1.4.2. EURODAC

EURODAC (*European Dactyloscopy*), Dublin sistemi ile aynı zamanda oluşturulan bir güvenlik sistemidir. AB üye devletlerine yapılan sığınma başvurularında mükerrerliği önlemek, sığınmacıların ve düzensiz göçmenlerin takibini kolaylaştırmak, AB ortak göç politikası uygulamak adına AB sınırlarını geçen kişilerin (14 yaş ve üstü) parmak izlerinin alınması suretiyle oluşturulan veri tabanı sistemidir⁶²⁶. Belirtmek gerekir ki EURODAC ile oluşturulan “*Automated Fingerprint Identification Systems - AFIS*”, parmak izinin alınmasını öngörmeyen SIS'den sonra kurulan ikinci veri tabanı sistemidir⁶²⁷. AFIS'e dayanan EURODAC veri tabanı, bir kişinin adı gibi ayrıntıları içermez çünkü sadece biyometrik karşılaştırmaya, yani mevcut en güvenli ve en doğru tanımlama yöntemine dayanır.

EC 2725/2000 sayılı Yönetmelik⁶²⁸ ile kurulan EURODAC, 15 Ocak 2003 tarihinden beri uygulanmaya başlanmıştır. Bahsedilen tarihten itibaren AB sınırları içinde sığınma

⁶²⁴ Roig, A., Huddleston, T. (2007). “EC Readmission Agreements: A Re-evaluation of the Political Impasse”. *European Journal of Migration and Law*, Vol. 9, pp. 363-387, p. 364.

⁶²⁵ İçduygu, A., Aksel, D. B. (2014). “Two-to-Tango in Migration Diplomacy: Negotiating Readmission Agreement Between The EU and Turkey”. *European Journal of Migration and Law*, Vol. 16, No. 3, pp. 337-363, p. 362-363.

⁶²⁶ EURODAC, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/identification-of-applicants_en (ET. 10.07.2021).

⁶²⁷ Automated Fingerprint Identification Systems (AFIS), https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/automated-fingerprint-identification_en (ET. 10.07.2021).

⁶²⁸ Dublin Sözleşmesi'nin Etkili Şekilde Uygulanması Adına Parmak İzlerinin Karşılaştırılması için “Eurodac”ın Kurulmasına İlişkin 11 Aralık 2000 tarihli (EC) 2725/2000 Sayılı Yönetmelik. Council

talebinde bulunan kişilerin ve düzensiz göçmenlerin parmak izleri EURODAC Merkezi Sistemine iletilmekte (EC 2725/2000 sayılı Yönetmelik, m. 4), böylece sığınmacıların giriş yaptıkları ve parmak izlerinin kayıt edildiği ilk üye devlet belirlenmekle birlikte, sığınma başvurusunu incelemekte sorumlu devletin de belirlenmesine yardımcı olunmaktadır (EC 2725/2000 sayılı Yönetmelik, m. 11). En önemli görevi Dublin III Yönetmeliği'nin etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanması olduğundan⁶²⁹, EURODAC ve Dublin birbirine bağlı olup, birlikte “Dublin Sistemini” oluşturmaktadırlar.

Revize edilmiş EURODAC Yönetmeliği'ne göre üye devletler, kara, deniz veya hava sınırlarının düzensiz olarak geçişiyle bağlantılı olarak yetkili kontrol makamları tarafından yakalanan 14 yaşından büyük üçüncü devlet vatandaşı veya vatansız kişilerin parmak izlerini ivedilikle alacak ve mümkün olan en kısa sürede ve yakalama tarihinden en geç 72 saat sonra, ilgili üçüncü devlet vatandaşı veya vatansız kişi ile ilgili olarak gerekli verileri⁶³⁰ Merkezi Sisteme iletecektir (EURODAC Yönetmeliği, m. 14)⁶³¹.

Ayrıca, ceza soruşturmalarında da EURODAC veri sisteminin kullanılması öngörülmektedir. Üye devletlerin yetkili makamları, EUROPOL aracılığıyla EURODAC sistemindeki parmak izlerinin karşılaştırılması ile ceza soruşturmaları ile bağlantılı bilgileri isteyebilmektedir (Revize edilmiş EURODAC Yönetmeliği, m. 7, 21)⁶³². Bunun dışında, yasa dışı göçle ilgili verileri toplayabilmek ve ilgili birimler arasında irtibatı sağlayabilmek amacıyla üye devletlerin katılımıyla “Göç Servisi Birimleri” oluşturulmuştur⁶³³.

Regulation (EC) No 2725/2000, 15 December 2000, *OJ L 316*, pp. 1-10, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000R2725&from=EN>, (ET. 10.07.2021).

⁶²⁹ Brouwer, E. (2010). Extraterritorial Migration Control and Human Rights: Preserving the Responsibility of the EU and its Member States, In B. Ryan and V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp.199-228, p. 209.

⁶³⁰ EURODAC'a kaydedilecek veriler: parmak izi verisi; kaynak üye devlet, sığınma için başvurunun yeri ve tarihi; cinsiyet; kaynak üye devlet tarafından kullanılan referans numarası; parmak izinin alındığı tarih; verinin Merkezi Sisteme iletiliği tarih; verinin merkezi veritabanına girildiği tarih; iletilen verinin alıcısı/alıcıları ve iletinin/iletilerin tarih(ler)i şeklinde sıralanmıştır (m. 14/2).

⁶³¹ Parmak İzlerinin Karşılaştırılması için “Eurodac”ın Kurulmasına İlişkin 26 Haziran 2013 tarihli ve 603/2013 sayılı Revize Edilmiş Dublin Yönetmeliği. Regulation (EU) No 603/2013 of The European Parliament And of The Council of 26 June 2013 on the establishment of “Eurodac” for the comparison of fingerprints (recast). 29 June 2013, *OJ L 180*, pp. 1-30, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:180:0001:0030:EN:PDF>, (ET. 10.07.2021).

⁶³² Bu karşılaştırma ve veri alışverişi yalnızca ağır-ciddi suçlar ve terörizmin önlenmesi, tespit edilmesi ve soruşturulması hallerinde yapılmaktadır. Bkz. Regulation (EU) No 603/2013 of The European Parliament And of The Council.

⁶³³ Akçadağ, (2012), s. 20.

Avrupa Komisyonu, 4 Mayıs 2016 tarihinde Dublin III Yönetmeliği'ne yeni bir öneride bulunmuş⁶³⁴, söz konusu öneri gereği üye devletlere, parmak izi incelemesinde uyumsuzluk çıkması durumunda, kişilerin biyometrik yüz fotoğraflarının biyometrik tanımlayıcı olarak kullanılmasına izin verilmiştir⁶³⁵. Öneri, EURODAC'ın kademeli olarak sınırlı amaçlara ve kapasitelere sahip bir bilgi sisteminden sığınma, yeniden yerleşim ve düzensiz göçle ilgili AB'nin destek aracına dönüştürüldüğünü göstermektedir⁶³⁶.

EURODAC, AB'nin ortak göç politikası oluşturma çabaları açısından oldukça önemli bir yere sahiptir ve SIS'in tamamlayıcı unsuru olarak nitelendirilmektedir⁶³⁷.

4.1.4.3. EASO

1999 tarihli Tampere Zirvesi sonucunda CEAS'ın kurulmasının ardından 2004 tarihli La Haye Zirvesinde Avrupa Sığınma Destek Ofisi'nin (*European Asylum Support Office - EASO*) kurulması önerilmiştir. Daha sonra 2009 yılında Avrupa Komisyonu'nun önerisi ile, Avrupa Konseyi ve Parlamentosu'nun kararı ile EASO kurulmuş ve 19 Haziran 2010 yılında Kurucu Anlaşması yürürlüğe girmiştir. 1 Şubat 2011 yılında ise AB kurumu olarak resmi olarak faaliyete başlamıştır⁶³⁸.

EASO, AB devletlerine özellikle sığınma konusundaki uluslararası yükümlülükleri çerçevesinde destek sağlamaktadır. Kaynak ülkeler hakkında bilgi paylaşımını kolaylaştırmak, sığınma yetkililerine eğitimler vermek ve uluslararası korumadan yararlananları üçüncü devlet ülkelerine yerleştirme yoluyla AB'ye üye devletler arasındaki iş birliğini güçlendirmek gibi görevleri üstlenmektedir. Örgüt, aynı zamanda özel yük altında

⁶³⁴ Avrupa Parlamentosu ve Konseyin, [Üye Devletlerden birinde üçüncü devlet vatandaşı veya vatansız bir kişi tarafından yapılan uluslararası koruma başvurusunun incelenmesinden sorumlu Üye Devletin belirlenmesine yönelik kriterleri ve mekanizmaları belirleyen 604/2013 sayılı Yönetmeliğin etkin uygulanması için], yasa dışı olarak ikamet eden üçüncü devlet vatandaşı veya vatansız bir kişinin kimliğinin tespit edilmesi ve Üye Devletlerin yetkili kurumları ve Europol tarafından kanun uygulama amaçları için Eurodac verileriyle karşılaştırma talepleri üzerine parmak izlerinin karşılaştırılmasına dair "Eurodac"ın kurulmasına ilişkin Yönetmelik Önerisi (yeniden düzenleme). COM(2016)272 final, 2016/0132 (COD), 4 May 2016, [https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fd86dcf5-175d-11e6-ba9a-01aa75ed71a1/language-en_\(ET:10.07.2021\).](https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fd86dcf5-175d-11e6-ba9a-01aa75ed71a1/language-en_(ET:10.07.2021).)

⁶³⁵ COM(2016)272 final, 2016/0132 (COD), p. 4.

⁶³⁶ The European Council on Refugees and Exiles (ECRE). "Transforming Eurodac from 2016 to the New Pact: From the Dublin System's Sidekick to a Database in Support of EU Policies on Asylum, Resettlement and Irregular Migration". Working Paper, 29 January 2021, <https://www.ecre.org/ecre-working-paper-transforming-eurodac-from-2016-to-the-new-pact-from-the-dublin-systems-sidekick-to-a-database-in-support-of-eu-policies-on-asylum-resettlement-and-irregular-migration/>, (ET:10.07.2021).

⁶³⁷ Akgün, (2016), s. 95.

⁶³⁸ EASO, https://easo.europa.eu/about-us/easo-history_, (ET:12.07.2021).

olan üye devletlere erken uyarı sistemlerinin kurulması ve sığınma başvurularının yönetimi ve uygun kabul merkezlerinin kurulması konularında uzman ekiplerin koordinasyonu gibi alanlarda da destek sağlamaktadır⁶³⁹. Buna ek olarak, EASO Avrupa Ortak Sığınma Sistemi'ne en iyi uygulamalar konusunda bilgi toplayıp paylaşarak ve AB'nin yıllık sığınma raporunu hazırlayarak katkıda bulunmaktadır. EASO'nun faaliyetleri Çalışma Programları ve Yıllık Faaliyet Raporları ile özetlenmektedir.

Eylül 2016 tarihinde EASO tarafından “Operasyonel Standartlar ve Göstergeler, Sığınmacı Alım ve Kabul Koşulları” kılavuzu yayımlanmıştır⁶⁴⁰. Söz konusu kılavuz, AB üyesi devletlerin ulusal göç mevzuatına uygulanabilecek ortak standartları belirlemektedir. Kılavuzun temel amacı, üye devletlerin göç kabul yönergelerinin desteklenmesi ve uluslararası koruma için başvuru yapan kişilere yeterli yaşam koşullarının sağlanmasıdır.

4.1.4.4. Avrupa Birliği'nin düzensiz göçle mücadeleyle ilişkin hukuki düzenlemeleri

AB, kapsamlı göç politikası içeren bir Avrupa inşa etmek ve göçü etkin bir şekilde yönetmek için gerek kaynak ülkelerle gerekse de göçmenlerin AB'ye gelmek için transit olarak kullandığı devletlerle iş birliği içerisinde çalışmaktadır.

Göç politikalarının AB'nin aktüel konularından birini oluşturması 1980'li yıllardan itibaren karşımıza çıkmaktadır⁶⁴¹. Bunun nedeni ise durmadan artan göçmen sayısıdır. Bozkurt, AB'nin düzensiz göç kapsamındaki politikalarını ikiye ayırmaktadır: düzensiz göçle mücadele kapsamında oluşturulan yasal hukuki düzenlemeler ve düzensiz göç ile mücadele kapsamında geri dönüş uygulamaları⁶⁴².

AB çerçevesinde göç konusunda ilk adım, 1986 yılında “Trevi Grubu”⁶⁴³ Bakanları tarafınca göçe ilişkin bir *ad hoc* çalışma grubu - Göçe İlişkin Geçici Çalışma Kurulu

⁶³⁹ EASO, <https://easo.europa.eu/about-us/what-we-do>, (ET:12.07.2021).

⁶⁴⁰ EASO, *Guidance on Reception Conditions: Operational Standards and Indicators. September 2016*, <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/EASO%20Guidance%20on%20reception%20conditions%20-%20operational%20standards%20and%20indicators%5B3%5D.pdf>, (ET:12.07.2021).

⁶⁴¹ Sönmez, (2015), s. 236.

⁶⁴² Bozkurt, (2018), s. 95-96.

⁶⁴³ Trevi, İtalya-Roma'da bir bölgenin ismidir ve 12 üye devletin Adalet ve İçişleri bakanlarının ilk kez gayri resmi olarak bir araya geldikleri yerdir. Bu nedenle, bu gruba Trevi Grubu ismi verilmiştir. Ayrıca, Trevi Fransızca terörizm, aşırılık ve şiddet kelimelerinden (*terrorisme, radicalisme et violence*) oluşturulan bir akronimdir. Trevi grubu, üye devlet bakanlarını bir araya getirirken, Avrupa Komisyonu ve Parlamentosu gibi kurumları toplantı sürecinin dışında bırakmıştır. ŞEMŞİT, (2010), s. 87; Ayrıca bkz. Bunyan, T. (1993), “Trevi, Europol and the European State”, *Statewatching the New Europe*. London: Statewatch, pp. 1-15, p. 1.

oluşturulması ile atılmıştır. “Trevi Grubu”, sivil havacılık güvenliği, terörizm ve nükleer güvenlik gibi konularda bilgi paylaşımı ve iş birliğini sağlamak amacıyla Avrupa Konseyi tarafından 1975 yılında Roma Zirvesinde kurulan ve 1976 yılında faaliyete başlayan bir örgüttür. 1986 yılında oluşturulan bu çalışma grubu, vize politikası, iç ve dış sınır kontrolleri, siyasi sığınma ve göçe ilişkin diğer pek çok sorunla ilgili çalışmalar yürütmüştür⁶⁴⁴.

1980’li yılların sonunda Trevi ve Göçe İlişkin Geçici Çalışma Kurulu, Kişilerin Serbest Dolaşımı Hakkında Koordinatörler Grubu olarak birleştiler. Göçmenleri bizzat ekonomik krizin tetikleyicileri olarak gören Koordinatörler Grubu, bu bağlamda “kale Avrupası”nın inşasına yönelik birtakım düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler içerisinde en kaydadeğer olanı 1989 yılında AB’nin Madrid Zirvesi’nde yayımlanan Palma Belgesi’dir⁶⁴⁵. Palma Belgesi’nde, Birliğin dış sınırlarının militarizasyonu, sınır denetimlerinin sertleştirilmesi, kısıtlayıcı vize ve sığınma politikası, düzensiz göçle mücadele gibi hususlar ön plana çıkmaktadır⁶⁴⁶.

Göç konusunda çok önemli ikinci düzenleme ise, 1985 yılında imzalanan Schengen Anlaşması’dır⁶⁴⁷. AB içinde iç sınır kontrollerinin kaldırılmasını ve üçüncü devletlerden bu bölgeye yönelik olası göç hareketlerine karşı dış sınır kontrollerinin güçlendirilmesini öngören Schengen Anlaşması’nın hayata geçirilmesi ise 1995 yılına kadar devam etmiştir. Ardından 1987 yılında onaylanan Avrupa Tek Senedi (ATS)⁶⁴⁸, Dublin Sözleşmesi (1990)⁶⁴⁹, Maastricht Antlaşması (1993)⁶⁵⁰, Amsterdam Antlaşması (1997)⁶⁵¹, Tampere

⁶⁴⁴ Bunyan, (1993), p. 2.

⁶⁴⁵ Nitekim belgede; “..üye bir devlette yasa dışı olarak çalışan insanların sınır dışı edilmeleri Başkanlığın özel ilgi alanında olmalı ve bu konudaki ulusal çabalar Avrupa yaklaşımı tarafından desteklenmelidir. Göç baskısındaki artış ekonomik kriz ile bir arada gitmektedir. Düzensiz göç toplumlarımızı istikrarsızlaştırarak üye devletlerde yasal bir şekilde yaşamakta olan üçüncü devlet vatandaşlarını zayıflatmaktadır.” denilmektedir. Group of Coordinators. “Free Movement of People, Work Program of the Belgian Presidency”, CIRC 3653/93 Confidential, 28 June 1993, <https://www.statewatch.org/sem doc/assets/files/keytexts/ktch1.pdf> (E.T. 10.07.2021).

⁶⁴⁶ Free Movement of People, Work Program of the Belgian Presidency.

⁶⁴⁷ Convention Implementing The Schengen Agreement, OJ L 239, 22 September 2000, p. 19-52, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=EN), (ET. 12.07.2021).

⁶⁴⁸ Single European Act, OJ L 169, 29 June 1987, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT&from=EN>, (ET. 12.07.2021).

⁶⁴⁹ Convention Determining The State Responsible For Examining Applications For Asylum Lodged in One of the Member States of the European Communities, OJ C 254, 19 August 1997, pp. 1-12, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819(01)&from=EN), (ET.10.07.2021).

⁶⁵⁰ Treaty of Maastricht on European Union, 7 December 1992, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:xy0026&from=EN>, (ET.10.07.2021).

⁶⁵¹ Treaty of Amsterdam, 2 October 1997,

Zirvesi (1999)⁶⁵² ve aşağıda detaylı şekilde anlatılacağı üzere, 2000’li yıllarda gerçekleştirilen zirve ve programlar, kabul edilen sözleşmeler AB’nin düzensiz göç konusundaki yetki ve sorumluluklarını açıkça belirlemiş, üye devletlerin bu göç hareketlerine yönelik uygulamalarını önemli boyutta etkilemiştir.

4.1.4.4.1. Schengen Anlaşması

AB ortak göç politikasının ilk adımını, 1985 yılında Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından imzalanan Schengen Anlaşması oluşturmaktadır. Anlaşma, bir taraftan beş devlet arasındaki sınır kontrollerini aşamalı olarak kaldırırken, diğer taraftan düzensiz veya yasa dışı göçü önlemek için dış sınırlar üzerindeki denetimi güçlendiriyordu. Uygulamada Schengen Anlaşması, AB vatandaşı olmayan kişilerin Birliğe girişini imkansız kılmıştır⁶⁵³. Anlaşmanın 17. maddesine göre üye devletler, iç ve ortak sınırlarındaki kontrol ve denetimleri tamamen kaldırarak serbest dolaşımın sağlanması, güvenliğin korunması ve yasa dışı göçün engellenmesi için bir dizi tedbir alacaklarını kabul etmektedirler.

1985 tarihli Schengen Anlaşması’nın sonucu olarak 26 Şubat 1986 tarihinde imzalanan ve 1987 yılında yürürlüğe girmiş olan ATS ile dış sınırların olduğu, ancak iç sınırların ortadan kaldırıldığı alan oluşturulmuş, kişilerin Topluluk içi serbest dolaşımı sağlanmış, öte yandan Topluluk dışından gelen göç hareketleri konusunda üye devletlerin hükümetleri arasında iş birliği yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda Geddes, Schengen Anlaşması’nı “sınırları sıkılaştıran ve göçe karşı kısıtlamaları güçlendiren bir girişim” olarak değerlendirir⁶⁵⁴.

Schengen Anlaşması’nın göçmen kaçakçılığı ile ilgili doğurduğu sonuca gelince, Anlaşmaya taraf devletler arasında sınırlar kalktığından ve kişilere sınırsız seyahat özgürlüğü tanındığından kişilerin bu devletler arasında maddi amaçla olsa da nakillerinin gerçekleştirilmesi göçmen kaçakçılığı suçunu oluşturmayacaktır. Oysa üye olmayan

https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_en.pdf, (ET: 10.07.2021).

⁶⁵² Tampere Summit, https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#c, (ET: 10.07.2021).

⁶⁵³ Sönmez, (2015), s. 209.

⁶⁵⁴ Geddes, A. (2008).” International Migration and State Sovereignty in an Integrating Europe”. *International Migration*, Vol. 39, No. 6, pp. 21-42, p. 23-24.

devletlerden bu ülkelere yasa dışı olarak göçmen getirilmesi göçmen kaçakçılığı suçunu oluşturacaktır⁶⁵⁵.

Schengen Anlaşması, 19 Haziran 1990 tarihinde imzalanmış ve 26 Mart 1995 tarihinde yürürlüğe girmiş Schengen Uygulama Sözleşmesi ile resmi olarak uygulanmaya başlanmıştır⁶⁵⁶. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile, göç ve sığınma ile ilgili üç önemli önlem uygulamaya alınmıştır: a) sığınma talebinin hangi üye devlet tarafından inceleneceği ve inceleme mekanizması belirlenmiş⁶⁵⁷; b) asılsız sığınma talepleri için kısaltılmış prosedürler belirlenmiş⁶⁵⁸; c) üye devletlerin ulusal sığınma prosedürleri için asgari güvenceyi sağlamak zorunda oldukları ifade edilmiştir⁶⁵⁹.

Schengen Anlaşması ile iç sınırların ve iç sınır kontrollerinin kaldırılması ile birlikte, güvenlik kaygıları da ortaya çıkmıştır. İç sınırların kalkması ile AB'ye giren düzensiz göçmenlerin fark edilmeden Schengen alanında hareket etmeleri kolaylaşmıştır. Bu da AB genelinde düzensiz göçmenlerin, suçluların veya teröristlerin Sözleşme alanının herhangi bir yerinde saklanma potansiyelinin artmasına olanak sağlamıştır⁶⁶⁰. Tüm bunlar, dış sınır kontrollerini arttırmayı, söz konusu alanda yeni düzenlemeler geliştirmeği, sığınma ve göç politikalarını yeniden belirlemeyi ve ortak hareket etmeyi gerekli kılmıştır⁶⁶¹. Bu bağlamda, öncelikle Schengen Bilgi Sistemi (*Schengen Information System- SIS*) olarak adlandırılan ortak veri tabanı oluşturulmuştur⁶⁶². SIS aracılığıyla göçmenlerin Schengen alanına girip girmediğinin kontrolü yapılmaktadır⁶⁶³.

Schengen Anlaşması ile getirilen sıkı tedbirler kapsamında belirtilmesi gereken hususlardan biri de, AB üye devletlerince, geçerli seyahat belgeleri bulunmayan kişileri

⁶⁵⁵ Doğan, K. (2008), “*Göçmen Kaçakçılığı Suçu*”, Ankara: Seçkin Yay., s.71.

⁶⁵⁶ Convention Implementing The Schengen Agreement of 14 June 1985, *OJ L* 239, 22 September 2000, pp. 19-62, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=EN), (ET.10.07.2021).

⁶⁵⁷ Schengen Uygulama Sözleşmesi, m. 30.

⁶⁵⁸ Schengen Uygulama Sözleşmesi, m. 33, 34.

⁶⁵⁹ Schengen Uygulama Sözleşmesi, m. 29.

⁶⁶⁰ Gubb, J. (2007). “Schengen Convention”, *CIVITAS*, <https://www.civitas.org.uk/content/files/EX.2.Schengen.pdf>, (ET.10.07.2021).

⁶⁶¹ Geddes, (2008), p. 24.

⁶⁶² Schengen Information System, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen-information-system_en (ET.10.07.2021)

⁶⁶³ Behrle, M. (2017). “The Practical Usage of The Schengen Agreement and The Dublin Regulation”, pp. 1-21, p. 1-7, https://www.researchgate.net/publication/321770422_The_practical_usage_of_the_Schengen_Agreement_and_the_Dublin_Regulation, (ET.10.07.2021).

taşıyan şirketlere cezai sorumluluk öngören düzenlemelerin kabul edilmesidir. Böylece Birlik ülkelerine yönelik yasa dışı girişlerin engellenmesine çalışılmıştır. Cezai sorumluluk öngörülen taşıyıcı şirketlere, denizyolu, havayolu veya karayolu taşımacılığı yapan tüm şirketler dahildir⁶⁶⁴. Ayrıca Anlaşmada, kamu düzeni ve ulusal güvenliğe tehlike oluşturan kişilerin üye devletlerin ülkesine girişinin kısıtlanabileceği hususu da hüküm altına alınmıştır (Schengen Anlaşması, m. 2).

4.1.4.4.2. Dublin Sözleşmesi

Hükümetlerarası iş birliğinin sonucu olarak ortaya çıkan Dublin Sözleşmesi 1990 yılında imzalanmış, 1997 yılında yürürlüğe girmiştir⁶⁶⁵. Dublin Sözleşmesi, AB'nin ortak bir bölgesel sığınma mevzuatı oluşturma çabasının temel unsurlarından biridir. Sözleşme, sığınma başvurusundan yalnızca bir üye devletin sorumlu olmasını sağlamak için formüle edilmiştir. Amaç, bazı sığınmacıların başka bir üye devlete taşınmaları ve yeniden sığınma başvurusunda bulunmalarını engellemek idi⁶⁶⁶. Sözleşme, hangi üye devletin, hangi kriterlere göre sığınma taleplerini inceleme konusunda yetkili olduğunu belirlemiştir⁶⁶⁷. Dolayısıyla Dublin Sözleşmesi, sığınma ve göç alanında AB'nin temel yetkilerini oluşturan ilk yasal düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dublin Sözleşmesi'ne göre, Avrupa Topluluklarına üye olmayan bir devletten gelen ve sığınma başvurusunda bulunan bir kişinin, deniz, kara veya hava yoluyla bir üye devletin sınırını düzensiz bir şekilde geçtiği kanıtlandığında, girilen üye devlet, sığınma başvurusunu incelemede yetkili olacaktır (Dublin Sözleşmesi, m. 6).

Schengen Anlaşması ile oranla Dublin Sözleşmesi, tüm üye devletler tarafından imzalanması ve göç konusunda devletler için bağlayıcı nitelikte minimum standartlar belirlemiş olması açısından daha üstündür. Ayrıca, sığınmacıların başvurularının bir devlette olumsuz sonuçlanması halinde başka bir üye devlete yeniden iltica başvurusunda

⁶⁶⁴ Akgün, A. (2016). *Avrupa Birliği'nin Değişen Göç Politikalarının Sığınma Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 73.

⁶⁶⁵ Convention Determining The State Responsible For Examining Applications For Asylum Lodged in One of the Member States of the European Communities, OJ C 254, 19 August 1997, pp. 1-12, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819(01)&from=EN), (ET.10.07.2021).

⁶⁶⁶ Behrle, (2017), p. 7.

⁶⁶⁷ Dublin Sözleşmesi, m. 3-12.

bulunabilme imkanı tanımıştır⁶⁶⁸. “Güvenli üçüncü ülke” uygulamasının temelini koyan bu Sözleşme ile, göç yükünün devletler arasında adil paylaşımının ve geri göndermeme ilkesinin etkin bir şekilde uygulanmasının temin edileceği hedeflenmekte idi⁶⁶⁹.

AB hukukunda “güvenli üçüncü ülke” kavramı Sığınma Usulleri Yönergesi’nde düzenlenmiş olup, Yönerge uyarınca, “sığınma arayanlar ile mültecilerin hayat ve özgürlüğü ırk, din, tabiiyet, özel bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi görüşüne sahip olma nedenleriyle tehdit altında olmamalı, 2011 tarihli Vasıflık Yönergesi’nde tanımlandığı şekilde ciddi zarar riski mevcut olmamalı (Vasıflık Yönergesi, m. 15)⁶⁷⁰, geri göndermeme ilkesine uygun davranılmalı, işkence yasağı ile zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kalmama hakkını ihlal edecek şekilde ülke dışına çıkarılma yasağına saygılı olunmalı, mülteci statüsüne kabul edilmeyi talep hakkına dair bir imkan bulunmalı ve kişi bu statüde kabul edilirse ülke içinde sağlanan koruma Mülteci Sözleşmesi sistemiyle uyumlu olmalıdır (Sığınma Usulleri Yönergesi, m. 38)⁶⁷¹.Güvenli üçüncü ülkeye gönderilmesi ve o ülke tarafından göçmenlerin kabul edilmesi için AB, ilgili devletlerle geri kabul anlaşmaları imzalamaktadır.

Dublin Sözleşmesi ile amaçlanan hedefe ulaşılamamış, düzensiz göçmenlerin sayısındaki artış önlenememiştir. Bu nedenle, 2003 yılında kabul edilen Dublin Yönetmeliği⁶⁷² ile değiştirilmiş ve Dublin II düzenlemesi olarak nitelendirilmiştir⁶⁷³. Dublin Sözleşmesi’nin ardından kabul edilen Dublin II ve Dublin III Yönetmelikleri ile Dublin sistemi oluşturulmuştur. Söz konusu sisteminin oluşturulması ile sığınma başvuru ve kabul

⁶⁶⁸ Taneri, (2011), s. 266-267.

⁶⁶⁹ Sözleşmeye göre, “Her bir üye devlet, kendi ulusal yasaları uyarınca, New York Protokolü ile değiştirilen Cenevre Sözleşmesi hükümlerine uygun sığınma başvurusunda bulunan kişiyi üçüncü bir Devlete gönderme hakkını saklı tutar.”, (Dublin Sözleşmesi, m. 3/5). Madde metni yazar tarafından çevrilmiştir. Bkz. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819(01)&from=EN), (ET.10.07.2021).

⁶⁷⁰ Council Directive 2004/83/EC, *OJ L 304*, 30 September 2004, pp.12-23, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:304:0012:0023:EN:PDF>, (ET.10.07.2021).

⁶⁷¹ Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast), *OJ L 180*, 29 June 2013, pp. 60-95, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&from=EN>, (ET.10.07.2021).

⁶⁷² Üçüncü devlet vatandaşı tarafından Üye Devletlerden birinde yapılan bir sığınma başvurusunun incelenmesinden sorumlu Üye Devletin belirlenmesine yönelik kriterlerin ve mekanizmaların oluşturulmasına ilişkin 18 Şubat 2003 tarihli Direktif. Council Regulation (EC) No 343/2003, *OJ L 50*, 25 February 2003, pp. 1-10, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:050:0001:0010:EN:PDF>, (ET.10.07.2021).

⁶⁷³ Günugur, H. (2017). *Avrupa Birliği Hukuku* (Dördüncü Baskı). Ankara: Seçkin Yay., s. 169.

sisteminde olası sorunların erken tespiti ve söz konusu sorunların krize dönüşmeden önce ele alınabilmesinin sağlanması hedeflenmekte idi⁶⁷⁴.

Dublin Sözleşmesi'nin aksine Dublin II Yönetmeliği, sığınma başvurusunun incelenmesinden sorumlu devleti belirlemekle kalmamış, incelenme sürecinde sığınmacıların hukuken korunmasını da sağlamıştır. Başka bir ifadeyle, Dublin sistemi ile, bir yandan Dublin kriterleri uygulanarak üye devletlerden sadece birinin sığınma talebinin değerlendirilmesinden sorumlu tutulmasının belirlenmesi ile sığınmacıların farklı devletlere sığınma taleplerinde bulunmalarının karşısı alınmış, öte yandan da sorumluluk almak istemeyen veya sığınmacıları kendi ülkelerinde tutmak istemeyen üye devletlerin sığınmacıları geri göndermesi veya başka bir ülkeye göndermeleri engellenmiştir⁶⁷⁵.

Dublin sistemi, aynı zamanda sığınma taleplerinin incelenmesinden sorumlu devletlerce uyulması gereken kriterleri ve uygulanması gereken kuralları da belirlemektedir. Bu noktada ilgili devletlerin sığınma taleplerini incelerken sırasıyla dikkat etmeleri gereken hususlar bunlardır:

1. Sığınma başvurusunda bulunan kişinin aile durumunun değerlendirilmesi, başka bir deyişle, kişinin üye devletlerin birinde mülteci statüsü tanınan ya da sığınma için başvuru yapan ve durumu ile ilgili kararı bekleyen bir aile ferdi bulunuyorsa, ilgili kişinin isteği doğrultusunda sığınma başvurusunu incelemekten söz konusu üye devlet sorumlu olacaktır (Dublin II, m. 7-8);
2. Üye Devlet'ten yakın zamanlarda vize veya oturma izni alıp almamış olması (Dublin II, m. 9);
3. Düzenli veya düzensiz göçmen olup olmaması (Dublin II, m. 10).

Dolayısıyla, sığınma talebini inceleyecek üye devlet yukarıdaki hiyerarşik sıralamaya göre belirlenecektir. Görüldüğü üzere, sığınma talebinin incelenmesinden sorumlu devlet, talepte bulunan göçmenlerin isteği doğrultusunda değil, Dublin sisteminin öngördüğü kriterlere göre belirlenmektedir.

⁶⁷⁴ Bozkurt, (2018), s. 134.

⁶⁷⁵ Guild, E. (2005). "Dublin Convention". In Immigration and Asylum from 1900 to present, I, M.J.Gibney, R. Hansey (eds.), Santa Barbara: ABC-Clio press, p. 151-152.

AB Komisyonu’nun hazırladığı 2007 tarihli “Dublin Sisteminin Değerlendirilmesine Dair Rapor”da, farklı sığınmacı kabul standart ve prosedürlerini ortadan kaldırmadan, ortak bir sistem oluşturmada Dublin düzenlemeleri ile amaçlanan verimliliğe ulaşılamayacağı belirtilmiş⁶⁷⁶, sistemi daha işlevsel ve verimli hale getirmek için çalışmalara başlanmış ve bu amaçla Dublin III Yönetmeliği kabul edilmiş, 2013 yılı Temmuz ayında ise Yönetmelik yürürlüğe girmiştir⁶⁷⁷. Yönetmelik, Schengen alanına dahil olmayan İngiltere ve İrlanda da dahil olmak üzere, tüm AB üyesi devletlerde geçerlidir.

Dublin III, Geri Dönüş Yönergesi⁶⁷⁸ uyarınca üye devletin sınırlarını deniz, kara veya hava yoluyla yasa dışı olarak geçtikleri ve düzensiz göçmen oldukları için geri gönderilenler veya geri dönmek zorunda kalanların da bu Yönetmelikle öngörülen haklardan yararlanmalarına imkan sağlamaktadır (Dublin III, m. 24). Dublin III’ün bir diğer özelliği de, üye devletlere sığınma talebini incelemekte “egemenlik yetkisi” tanınmasıdır. Buna göre, bir üye devlet, önceden belirlenmiş kriterlere bakılmaksızın kendisi inisiyatif kullanarak sığınma başvurusunu değerlendirebilecektir (Dublin III, m. 17)⁶⁷⁹. Bozkurt’a göre, buradaki “egemenlik” kavramı belirsizlik ihtiva etmektedir. İlk bakışta bu maddeyle üye devletlere takdir yetkisi tanınmış gibi gözükse de, bu düzenleme kapsamında transfer yapılırken, bazı durumlarda, örneğin insan hakları ihlalleri ile ilgili yargı kararları veya içtihatlar ortaya çıktıkça, üye devletlerin bu uygulamaya mecbur bırakılabileceği ihtimal edilmektedir⁶⁸⁰.

Düzensiz göçmenlerin, özellikle de kitlesel göç zamanı kontolsüz akını teorik olarak işlevsel görünen Dublin III’ün zayıf yönlerini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla bahsedilen dönemde yeni çalışmalara başlanılmış ve 13 Mayıs 2015 tarihinde AB Komisyonu, göç krizi

⁶⁷⁶ Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the evaluation of the Dublin system {SEC (2007) 742}, COM/2007/299 final, 6 June 2007, Brussels, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0299&from=EN>, (ET:10.07.2021).

⁶⁷⁷ Üçüncü devlet vatandaşı veya vatansız kişi tarafından Üye Devletlerden birinde yapılan bir uluslararası koruma başvurusunun incelenmesinden sorumlu Üye Devletin belirlenmesine yönelik kriterlerin ve mekanizmaların oluşturulmasına ilişkin Yönetmelik. Regulation (EU) No. 604/2013 of the European Parliament and of the Council. *OJ L 180*, 26 June 2013, pp. 31-57, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604&from=en>, (ET:10.07.2021).

⁶⁷⁸ Üye Devletlerde yasa dışı olarak kalan üçüncü devlet vatandaşlarının geri gönderilmesine ilişkin ortak standartlar ve prosedürler hakkında 16 Aralık 2008 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi. Directive 2008/115/EC of The European Parliament And of The Council, *OJ L 348*, 24 December 2008, pp. 98-107, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0115&from=EN>, (ET:10.07.2021).

⁶⁷⁹ Bkz. Regulation (EU) No. 604/2013 of the European Parliament and of the Council.

⁶⁸⁰ Bozkurt, (2018), s. 138.

zamanı acil eylemde bulunulmasını öngören “Avrupa Göç Gündemi”ni yayınlamıştır⁶⁸¹. Avrupa Göç Gündemi ile Birliğin dış sınırlarındaki ülkelerden artan baskı veya yoğun göç hareketleri gibi acil durumlarda “geçici tedbir” alınması mekanizması işletilmeye başlanmıştır. Buradaki amaç, dış sınırlardaki üye devletlerde artan göç baskısını diğer Dublin sistemi ülkelerine aktararak üye devletler arasında denge sağlamaktır. Geçici tedbirler kapsamında göç yükünü paylaşmak amacıyla “dağıtım sistemi” uygulanmakta olup, daha fazla göç hareketine maruz kalan devletlerdeki sığınmacıların bir kısmının diğer devletlere dağıtılması hedeflenmiştir. Dağıtım sistemi uygulanırken kişi başına düşen milli gelir, işsizlik oranı, nüfus ve kabul edilmiş sığınmacı/mülteci sayısı göz önünde bulundurulmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle İtalya ve Yunanistan’dan sığınmacıların diğer üye devletlere dağıtılmasına başlanmıştır⁶⁸².

Ancak, bütün bunlar ilgili devletlere geçici rahatlama sağlamış olup, daha kalıcı çözümlere ihtiyaç vardı. Bu bağlamda Mayıs, 2016 yılında Komisyon, OASS’ın da önerisi ile Dublin sistemini daha etkin hale getirmek amacıyla yeni çözüm mekanizması içeren Taslak ileri sürdü⁶⁸³. IV Dublin Yönetmeliği olarak da adlandırılan bu yeni Taslak, orantısız sığınma başvuruları zamanı sistemin otomatik olarak uygulanacağını öngörmektedir. Orantısız sığınma başvurularında referans olarak devletin büyüklüğü, yaşam koşulları ve göçmen kabul potansiyeli dikkata alınmalıdır. Eğer üye devletlerin birine bu referansın üstünde orantısız sayıda başvuru olursa, yeni başvuruda bulunanlar uyruklarına bakılmaksızın adil bir şekilde diğer devletlere dağıtılacaktır. Yeni sisteme göre, sığınmacı başına sorumlu devlete belirli miktarda ödeme yapılması da öngörülmüştür⁶⁸⁴.

Dublin sistemi tasarlandığında, sığınma başvurularının tek bir devlet tarafından değerlendirilmesi, ortak sığınma başvuru kurallarının belirlenmesi, aile birleşiminin sağlanması, güvenli üçüncü ülkeye gönderme, üye devletler arasında göç yükünün paylaşımı

⁶⁸¹ A European Agenda on Migration. Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions. COM(2015) 240 final, 13 May 2015, pp. 1-22, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf, (ET:10.07.2021).

⁶⁸² Council Decision No. 2015/1523 of European Union on establishing provisional measures in the area of international protection for the benefit of Italy and of Greece. 15 September 2015, *OJ L* 239, pp. 146-156, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AJOL_2015_239_R_0011, (ET:10.07.2021).

⁶⁸³ EU Commission, 2016, Fact Sheet: The Reform of The Dublin System, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/20160504/the_reform_of_the_dublin_system_en.pdf, (ET: 10.07.2021).

⁶⁸⁴ Fact Sheet: The Reform of The Dublin System, 2016.

gibi hedefler amaçlanmış olsa da, sistemin olması gerektiği gibi çalışmadığı görülmüştür. AB'ye yönelik göçmenlerin sığınma başvurularının %72'si beş üye devlet tarafından ele alınmıştır⁶⁸⁵. Dublin sisteminin etkin bir şekilde işlemesi için üye devletler, aile birleşimi ile ilgili maddeleri proaktif ve tutarlı bir şekilde uygulamalı, isteğe bağlı hükümleri daha geniş ve düzenli bir şekilde kullanarak sığınma başvurularını incelemeli, ön saftaki üye devletler üzerindeki baskıyı hafifletmelidirler.

4.1.4.4.3. Amsterdam Antlaşması

1997 yılında imzalanıp, 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, Avrupa sığınma ve göç politikası açısından oldukça önemli konuma sahiptir⁶⁸⁶. AB'nin göç konusunda yetki ve yükümlülükleri ilk defa Amsterdam Antlaşması ile açıkça belirtilmiştir⁶⁸⁷. Bu Antlaşma ile vize, göç ve sığınma politikaları "Vize, Sığınma, Göç ve Kişilerin Serbest Dolaşımı ile İlgili Diğer Politikalar" başlığı altında 3. Sütundan 1. Sütuna alınarak, bu konuda AB'nin yetkileri genişletilmiştir⁶⁸⁸. Bununla da AB'ye göç ve sığınma alanında bağlayıcı nitelikli karar alabilme yetkisi tanınmıştır. Antlaşma ile beş yıl içinde AB'nin dış sınırlarının kontrolü, kısa süreli vize uygulamaları ve sığınma başvuruları gibi hususlarda hangi üye devletin inceleme yetkisi olacağına ve düzensiz göçle mücadelele dair ortak yasa ve politikaların geliştirilmesi amaçlanmıştır. Böylece söz konusu Antlaşma ile, AB'de ortak bir göç ve sığınma politikası geliştirmenin hukuki yolları açılmıştır⁶⁸⁹.

Antlaşma ile hayata geçirilen diğer önemli bir değişiklik de, Schengen müktesebatının ortak göç müktesebatı içerisine oturtulmasıdır. Dolayısıyla Antlaşmanın yürürlüğe girdiği 1999 tarihinden itibaren Schengen sistemi AB müktesebatının bir parçası haline gelmiştir⁶⁹⁰.

⁶⁸⁵ A European Agenda on Migration, 2015, p. 13.

⁶⁸⁶ "Treaty of Amsterdam Amending The Treaty on European Union, The Treaties Establishing The European Communities and Certain Related Acts", 2 October 1997, https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_en.pdf, (ET: 10.07.2021).

⁶⁸⁷ Şemşit, (2010), s. 90.

⁶⁸⁸ 2007 tarihli Lizbon Antlaşması ile üç sütunlu yapı ortadan kaldırılmıştır.

⁶⁸⁹ Elmas, (2016), s. 40.

⁶⁹⁰ Sönmez, (2015), s. 212.

Amsterdam Antlaşması aynı zamanda Ortak Avrupa İltica Sisteminin (*Common European Asylum System - CEAS*) oluşturulması yolunda atılan ilk adım olarak da değerlendirilebilir⁶⁹¹.

4.1.4.4.4. Tampere Programı

Adriyatik denizi üzerinden Avrupa'ya giden yasa dışı veya düzensiz göç hareketlerinin artması AB üye devletlerini yeni çözümler bulmaya sevk etti. Bu nedenle Kasım 1999 tarihinde gerçekleştirilen Tampere Zirvesinde Amsterdam Antlaşması hükümlerinin uygulamaya alınmasına, göç ve sığınma alanında ortak hareket planı oluşturulmasına karar verildi⁶⁹². 1999-2005 yıllarını kapsayan Tampere Programı çerçevesinde, özellikle üçüncü devlet vatandaşlarının (*third country nationals*) ülkesinde bulundukları devletin vatandaşları ile eşit ve adil muameleye tabi kılınması; kaynak ülkelerle iş birliğinin genişletilmesi yoluyla göçün kaynağında önlenmesi ve bu ülkelere finansal açıdan yardımda bulunulması; göçmenlerin sığınma ve güvenli ülke arama haklarına saygı gösterilmesi; ortak sığınmacı kabul ölçüt ve usullerinin oluşturulması; yasa dışı geçişlerin engellenmesi; sığınma talebinin incelenmesinden sorumlu devletin tayin edilme kurallarının belirlenmesi; Birlik içinde geçerli tek tip sığınma statüsünün kabul edilmesi ve mülteci statüsünün tanınması gibi hususlar öngörülmüştür⁶⁹³. Dolayısıyla bahse konu Zirvede AB'nin göç sorununa kaynak, transit ülke ve bölgedeki mevcut siyasi, ekonomik ve sosyal koşulları da göz önünde bulundurularak kapsamlı yaklaşılmış, göçün etkin bir şekilde yönetilmesi ve düzensiz göçle mücadele çerçevesinde üye devletlerin ortak hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Tampere Zirvesi sonrasında bir yandan sınır kontrolleri artırılmış, diğer yandan parmak izlerinde ortak Avrupa veri sistemi olan EURODAC; ICONet; SIS; gümrük kontrolleri; dış sınır kontrolü ve gözetiminin sağlanması amacıyla FRONTEX'in kurulması gibi önemli projeler uygulamaya geçirilmiştir⁶⁹⁴. 2002 yılında AB; yasa dışı giriş, transit ve ikameti

⁶⁹¹ Common European Asylum System. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en, (ET: 10.07.2021).

⁶⁹² Tampere Summit, https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#c, (ET: 10.07.2021).

⁶⁹³ Bkz. Tampere Summit, par. 11-27.

⁶⁹⁴ Özer, Y. (2011). "Avrupa Birliği'nde Göç ve Sığınma Politikasının Avrupalılaşma Süreci: Lizbon Antlaşması Sonrası Durum ve Türkiye'ye Etkileri". *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 10, C. 10, S. 1, ss. 107-149, s. 121-122.

tanımlamayan 2002/90 sayılı Yönergeyi⁶⁹⁵ ve izinsiz giriş ve buna ilişkin suçlar için cezai yaptırım içeren 2002/946 sayılı Çerçeve Paketini (*Facilitators Package*)⁶⁹⁶ kabul etmiştir. Söz konusu Yönerge ve Çerçeve Paketi, düzensiz göçle mücadele kapsamında AB'nin ilk esaslı düzenlemelerini oluşturmuştur. Bunlara ilaveten, 2011 yılında insan ticareti, insan ticaretini önleme ve mücadele, insan ticareti mağdurlarını koruma hususlarında yeni bir Yönerge yürürlüğe girmiştir⁶⁹⁷. Tüm bunların dışında AB, 2009 yılında düzenli göçmen istihdam eden işverenlere cezai yaptırım öngören Yönetmelik de kabul etmiştir⁶⁹⁸.

Ayrıca, 2004 yılında teknik ve finansal yardım sağlamak adına “Üçüncü Ülkelere Göç ve Sığınma Konularında Teknik Yardım” (AENEAS) denilen bir fon kurulmuş, bu fon kapsamında 2004-2008 yılları arasında toplam 250 milyon Avro değerindeki fon göç yönetimi ve geri kabul anlaşmalarının imzalanması yönünde hazırlık ve uyum faaliyetleri kapsamında üçüncü devletlere ayrılmıştır (EC 491/2004 sayılı Yönetmelik, m. 6)⁶⁹⁹.

4.1.4.4.5. La Haye Programı

Avrupa Göç ve Sığınma Politikasının ikinci aşamasını oluşturan ve 2004 yılında yürürlüğe giren La Haye programı ile üç önemli hedefe ulaşılması amaçlanmıştır⁷⁰⁰. İlk hedef olarak; tek bir sığınma prosedürünün ve ortak sığınmacı kabul standartlarının hazırlanması; üye devletlerin, özellikle de kitlesel göç akınları zamanı karşılaştıkları

⁶⁹⁵ Council Directive 2002 /90/EC of 28 November 2002 defining the facilitation of unauthorised entry, transit and residence. 5 December 2002, *OJ L* 328, p. 17–18, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002L0090&from=EN>, (ET: 10.07.2021).

⁶⁹⁶ İzinsiz giriş, geçiş ve ikametın kolaylaştırılmasını önlemek için cezai çerçevenin güçlendirilmesine ilişkin 28 Kasım 2002 tarihli Konsey Çerçeve Kararı. “Facilitators Package”, 2002/946/JHA, 5 December 2002, *OJ L* 328, p. 1–3, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0946&from=EN>, (ET: 10.07.2021).

⁶⁹⁷ Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin insan ticaretinin önlenmesi ve insan ticaretiyle mücadele ve mağdurlarının korunmasına ilişkin 5 Nisan 2011 tarihli 2011/36/EU sayılı Yönergesi. Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council, 15 April, 2011, *OJ L* 101, pp. 1–11, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=en>, (ET: 10.07.2021).

⁶⁹⁸ Yasa dışı olarak ikamet eden üçüncü devlet vatandaşlarının işverenlerine karşı yaptırım ve tedbirlere ilişkin asgari standartları belirleyen, 18 Haziran 2009 tarihli 2009/52/EC sayılı Direktif. Directive 2009/52/EC of the European Parliament and of the Council, 30 June 2009, *OJ L* 168, pp. 24–32, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0052&from=EN>, (ET: 10.07.2021).

⁶⁹⁹ Göç ve sığınma alanlarında üçüncü ülkelere mali ve teknik yardım için bir program oluşturulmasını öngören 10 Mart 2004 tarihli ve (EC) 491/2004 sayılı Yönetmelik. Regulation (EC) No 491/2004 of the European Parliament and of the Council, *OJ L* 80, 18 March 2004, pp. 1–5, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R0491&from=en>, (ET: 10.07.2021).

⁷⁰⁰ The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security And Justice In The European Union, *OJ C* 53, 3 March 2005, pp. 1–14, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021).

zorlukların paylaşılması ve giderilmesi; üye devletler arasında ortak sığınma sistemine ulaşmak için her türlü iş birliğini gerçekleştirmek gibi hususları gösterebiliriz⁷⁰¹.

İkinci hedef, göç veren Afrika devletleri ile iyi bir diyalog ve iş birliği gerçekleştirerek, göçü Afrika ve Avrupa arasında çözülmesi gereken ortak sorun gibi değerlendirmektir. Bu bağlamda, Afrika ve AB üye devletleri arasında bakanlar düzeyinde toplantı ve konferanslar yapılmıştır.

Son hedef olarak, AB'nin komşu devletler ile varolan ilişkilerinin daha da güçlendirilmesi öngörülmüştür⁷⁰².

Program ile, göç politikalarına ilişkin olarak, göçün nedenleri, AB'ye giriş ve kabul politikaları, geri gönderme ve entegrasyon politikaları gibi göçün bütün aşamalarını ihtiva eden “kapsamlı bir yaklaşım” öngörülmüştür⁷⁰³.

2005-2010 yıllarını kapsayan La Haye Programı'nda, Tampere Programı'nda temelleri atılan Schengen Bilgi Sisteminin (SIS)⁷⁰⁴ ve Vize Bigi Sisteminin (VIS)⁷⁰⁵ oluşum süreci hızlandırılmıştır. Bu bağlamda üye devletler, biyometrik veri sistemi sayesinde sahtecilik ve vize pazarlığına karşı mücadele, dış sınır kontrollerinin güçlendirilmesi gibi birçok konuda ilerleme kaydetmeyi hedeflemekte idiler. SIS için ilk bölge olarak ise Kuzey Afrika seçilmiştir⁷⁰⁶.

La Haye Programı sonrasında, Aralık 2007 tarihinde Avrupa Komisyonu, “Ortak bir Göç Politikasına Doğru (*Towards a Common Immigration Policy*)” adlı bir belge yayınlamıştır. Söz konusu belgede, ortak göç politikası geliştirme konusundaki taahhüdün yenilenmesi

⁷⁰¹ The Hague Programme.

⁷⁰² Bozkurt, (2018), s. 110-111.

⁷⁰³ Şemşit, (2010), s. 98.

⁷⁰⁴ SIS 1995 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Sistem, ulusal sınır kontrolü yetkilileri, diğer gümrük ve polis kontrolü yetkilileri ve Schengen Devletleri'nin yargı mercileri tarafından kullanılmaktadır. SIS, AB'de iç güvenliğin korunması ve dış sınır kontrollerinin yönetimi açısından en önemli ortak veri tabanı olarak görülmektedir. Ayrıca sistem, AB'de iç sınırların kaldırılmasından sonra, dış sınırların kontrolü, vize ve ikamet izinlerinin verilmesi ve suçla mücadele konusunda alınmış en önemli tedbirlerden birisidir. Schengen Information System, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen-information-system_en, (ET: 10.07.2021).

⁷⁰⁵ VIS, ortak vize politikasının etkin şekilde uygulanmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, üye devletler arasında vize bilgilerinin paylaşımı, konsolosluklar arası iş birliği ve vize yetkilileri arası bilgi alışverişinin artırılması hedeflenmektedir. Visa Information System, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/visa-information-system_en, (ET: 10.07.2021).

⁷⁰⁶ Şemşit, (2010), s. 99-100.

gerektiği ve bu politikaların uygulanmasında AB ve üye devletlerin daha etkin iş birliği yapması gerektiği, düzensiz göç, dış sınır kontrolleri ve düzensiz göçmenlerin geri gönderilmesi olmak üzere üç dizi politika önceliği belirtilmiştir⁷⁰⁷. Ağustos 2008 tarihinde ise, Avrupa Konseyi'nin 2008/381/EC sayılı Kararı ile Avrupa Göç Ağı (*European Migration Network - EMN*)⁷⁰⁸ kurulmuş ve üçüncü devlet vatandaşlarının AB'ye yönelik göçü ve sığınma başvuruları hakkında güncel, objektif, güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgiler sağlanmağa çalışılmıştır⁷⁰⁹.

Her ne kadar La Haye Programı AB'nin göç politikası üzerinde kontrolünü sağlamış Lizbon Antlaşması kadar önem arz etmese de, bu program bir yandan göçün etkin bir şekilde yönetimini sağlamak amacıyla farklı görevlerle yükümlü kılınmış AB kurumlarını oluşturmuş, diğer yandan da AB'nin mevcut yönetim organlarının yetki ve yükümlülüklerine ilişkin değişiklikler öngörmüştür⁷¹⁰.

La Haye programı ile 2010 yılına kadar gerçekleşmesi hedeflenen hususlarda, özellikle göç ve sınır kontrolü politikalarında başarıya ulaşılmış; düzensiz göçle mücadele, yasa dışı yollarla gelen sığınmacıların yeniden yerleştirilmesi ve kaynak ülkelere iadesini gerçekleştirmek amacıyla geri kabul anlaşmalarının yürürlüğe girmesi, deniz yolu ile gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerini azaltmak ve dış sınırları güçlendirmek için Güney Deniz Sınırlarının yönetimi konusunda stratejiler belirlenmesi gibi konularda önemli adımlar atılmış, sınır güvenliğine ilişkin operasyonel iş birliğini sağlamakla yükümlü olan ve bağımsız çalışan FRONTEX'in kurulması, Lizbon Antlaşması'nın ve Avrupa Göç ve Sığınma Paketi'nin imzalanması gibi gelişmeler yaşanmıştır⁷¹¹.

⁷⁰⁷ COM(2007) 780 final, Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee of The Regions, Towards a Common Immigration Policy. 5 December 2007, pp. 1-12, p. 5, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0780&from=EN>, (ET: 10.07.2021).

⁷⁰⁸ European Migration Network, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network_en, (ET: 10.07.2021).

⁷⁰⁹ Council Decision of 14 May 2008 establishing a European Migration Network (2008/381/EC), *OJ L 131*, 21 May 2008, pp. 7-12, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008D0381&from=EN>, (ET: 10.07.2021).

⁷¹⁰ Sönmez, (2015), s. 221.

⁷¹¹ Komisyon'dan Konsey'e Avrupa Birliği'nin Güney Deniz Sınırları Yönetiminin Güçlendirilmesine İlişkin Tebliğ. Commission of the European Communities, COM(2006) 733 final, 30 November 2006, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0733:FIN:EN:PDE>, (ET: 10.07.2021).

4.1.4.4.6. Lizbon Antlaşması

AB'nin kuruluşunun son aşamasında, 2007 yılında Lizbon'da gerçekleşen Zirve toplantısı sonucunda Lizbon Antlaşması imzalanmış ve 1 Aralık 2009 yılında ise yürürlüğe girmiştir⁷¹². Maastricht Antlaşmasının oluşturduğu üç sütunlu yapıyı ortadan kaldırarak, “Avrupa Birliği Antlaşması” (*Treaty on European Union*) ve Roma Antlaşmalarını “Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma” (*Treaty on the Functioning of the European*) olarak değiştiren Lizbon Antlaşması, AB sığınma ve göç politikasını daha yüksek bir standarda getirmiştir. Lizbon Antlaşması ile, CEAS'ın oluşturulması hedeflenmiştir (Lizbon Antlaşması, m. 63/2)⁷¹³.

Lizbon Antlaşması ile, kısa süreli vize kuralları ve ikamet izinleri, yasal göç, EUROJUST⁷¹⁴, EUROPOL⁷¹⁵ gibi konularda oybirliğinden nitelikli çoğunluk/ortak karar prosedürüne geçilmiştir⁷¹⁶. Vize politikalarının kısmen ve yasal göçün tamamen yasama sürecinde oybirliğinden nitelikli çoğunluğa geçmesi, AB'nin söz konusu alanlarda ortak politika oluşturma isteğini ifade etmektedir. Böylece, AB ortak göç politikası bağlamında yalnızca sınır kontrolleri ve düzensiz göç üzerine odaklanmayı bırakıp, yasal göç alanında da ortak politikalar geliştirmeye başlamıştır⁷¹⁷. Ortak göç politikasının oluşturulmasına ilişkin konular ABİDA'nın 79. maddesinde ele alınmaktadır⁷¹⁸. Ardından ise, ortak göç

⁷¹² European Union. Treaty of Lisbon, Amending The Treaty On European Union and The Treaty Establishing The European Community. *OJ C 306*, 17 December 2007, pp. 1-271, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF>, (ET. 10.07.2021).

⁷¹³ Treaty of Lisbon.

⁷¹⁴ EUROJUST, AB özgürlük, güvenlik ve adalet alanında güvenliği sağlamaya destek olmak üzere, 1999 Tampere Zirvesi kararları uyarınca 2002 yılında kurulan ve örgütlü suçlarla mücadele için yargısal iş birliğini öngören bir kurumdur. Bkz. EUROJUST, <http://www.eurojust.europa.eu/about/background/Pages/History.aspx>, (ET. 10.07.2021).

⁷¹⁵ EUROPOL, <https://www.europol.europa.eu/about-europol>, (ET. 10.07.2021).

⁷¹⁶ General Secretariat of the Council of the EU, The Lisbon Treaty's impact on the Justice and Home Affairs (JHA) Council: More Co-decision and New Working Structures, 2009, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/111615.pdf, (ET. 10.07.2021).

⁷¹⁷ Şemşit, (2010), s. 115.

⁷¹⁸ İşbu maddeye göre; “Birlik, her aşamada, göç hareketlerinin etkin yönetimini, üye devletlerde yasalara uygun olarak ikamet eden üçüncü devlet vatandaşlarına adil şekilde muamelede bulunulmasını ve yasa dışı göçün ve insan ticaretinin önlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesi için daha sıkı tedbirler alınmasını sağlamak amacıyla, ortak bir göç politikası geliştirir.”, (ABİDA, m. 79/1). Bkz. T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği.(2011), “Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma”, Ankara, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>, (ET. 10.07.2021).

politikasının oluşturulması doğrultusunda Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından uygulanabilecek tedbirler sayılmaktadır (ABİDA, m. 79/2)⁷¹⁹.

Lizbon Antlaşması'nda düzenlenen bir diğer önemli husus da geri kabul anlaşmalarına yöneliktir. Bu çerçevede Birlik, her hangi üye devletin ülkesine girme, ülkesinde bulunma veya ikamet etme koşullarını karşılamayan üçüncü devlet vatandaşlarının, vatandaşı oldukları veya transit olarak geldikleri devlet tarafından geri kabul edilmeleri için üçüncü devletlerle anlaşmalar yapabilir (ABİDA, m. 63a/3).

Lizbon Antlaşması ile, Stockholm Programı'nda öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli olan hukuki çerçeve oluşturulabilmiştir.

4.1.4.4.7. Avrupa Göç ve Sığınma Pakti

Ortak göç politikası oluşturulması yolunda atılmış en önemli adımlardan biri 2008 yılında kabul edilen Avrupa Göç ve Sığınma Pakti'dir⁷²⁰. 2009 tarihli Stockholm Programı için bir altyapı oluşturan Pakt, öncelikler, ihtiyaçlar ve kabul kapasitesi dikkate alınarak uygun bir yasal göç sürecinin düzenlenmesini, geri kabul anlaşmalarının kabulü ile düzensiz göçle mücadelenin kolaylaştırılmasını, dış sınır denetimlerinin sıkılaştırılmasını, kaynak ve transit ülkelerle iş birliğinin geliştirilmesini öngörmektedir⁷²¹. AB'nin kaliteli yaşam için göç etmek isteyen herkesi kabul edecek, sığınma sağlayabilecek kaynağa sahip olmadığı ifadesi ile başlayan Pakt'ta, etkin ve iyi şekilde yönetilemeyeceği takdirde göçün hedef ülkelerin sosyal uyumunu bozacağı gerçeğinin kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir⁷²².

Fransa'nın dönem başkanlığı sırasında öne sürülen Pakt, beş prensibi (taahhüdü) temel almıştır:

⁷¹⁹ “A) aile birleştirme amaçlı olanlar da dahil, giriş ve ikamet koşulları ile üye ülkeler tarafından uzun süreli vize ve ikamet izinlerinin verilmesine ilişkin standartlar; B) diğer üye devletlerde dolaşım ve ikamet etme serbestisini düzenleyen koşullar da dahil, bir üye devlette yasalara uygun olarak ikamet eden üçüncü devlet uyruklarının haklarının tanımlanması; C) izinsiz olarak ikamet eden kişilerin sınır dışı edilmesi ve geri gönderilmesi de dahil, yasadışı göç ve izinsiz ikamet; D) özellikle kadın ve çocuk ticareti olmak üzere, insan ticaretiyle mücadele.”, (ABİDA, m. 79/2).

⁷²⁰ European Pact on Immigration and Asylum, 24 September 2008, pp. 1-15, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13440-2008-INIT/en/pdf>, (ET. 10.07.2021).

⁷²¹ European Pact on Immigration and Asylum, p. 4.

⁷²² European Pact on Immigration and Asylum, p. 2-3.

- Üye devletlerin kendi öncelikleri, ihtiyaçları ve kabul kapasiteleri doğrultusunda yasal göçün düzenlenmesi ve yasal göçmenlerin entegrasyonunun teşvik edilmesi,
- Düzensiz göçmenlerin kaynak veya transit ülkesine geri gönderilmeleri suretiyle yasa dışı göçün kontrol altına alınması,
- Sınır kontrollerinin etkin hale getirilmesi,
- Tek bir sığınma prosedürü ve mülteciler için tek bir statü uygulanması,
- Kaynak ve transit ülkelerle kapsamlı iş birliğinin kurulması⁷²³.

Üye devletler ve üçüncü devletlerle iş birliğini geliştirmeyi hedefleyen Pakt ile, aynı zamanda yasal göç, kaçak göç, düzensiz göç, sınır kontrolleri ve sığınma politikası gibi meseleler de düzenlenmektedir. Avrupa Konseyi’nce, Pakt’ta öngörülen göç yönetiminin sadece hedef ülkelerin değil, kaynak ülkelerin ve göçmenlerin de yararına olması gerektiği ifade edilmektedir⁷²⁴. Bununla da AB, düzensiz göçmenlerin geri gönderilmelerini sağlamak için üçüncü devletlerle daha sıkı iş birliği sağlanmasına ve bu devletlerle sınır kontrollerinin daha da yoğunlaştırılmasına çalışmaktadır.

Pakt’ın düzensiz göçle bağlı odaklandığı konulardan birisi de, düzensiz göçmenlerin geri gönderilmesi meselesidir ki, bu konuya ilişkin olarak, “Geri Gönderme Direktifi” kabul edilmiştir⁷²⁵. Düzensiz göçmenlerle ilgili Pakt’ta; düzensiz göçmenlerin geri gönderilmesi için ortak uçak seferlerinin düzenlenmesi, geri kabul anlaşmalarının etkin şekilde uygulanması için iş birliğinin artırılması, sınır kontrollerinin sıkılaştırılması, AB’nin dış sınırlarının güvenliğinden sorumlu olan FRONTEX’in rolüne odaklanılması, güney ve doğu AB devletleri için iki ayrı komuta merkezi oluşturulması gibi tedbirler öngörülmüştür⁷²⁶. Pakt’a göre, bütün devletler başka devlet ülkesinde yasa dışı olarak bulunan kendi vatandaşlarını geri kabul etmelidir⁷²⁷.

⁷²³ Carrera, S., Guild, E. (2008). “The French Presidency’s European Pact on Immigration and Asylum: Intergovernmentalism vs. Europeanisation? Security vs. Rights?”, *Centre for European Policy Studies Policy Brief*, No: 170, <http://aei.pitt.edu/9381/2/9381.pdf>, (ET: 10.07.2021). European Pact on Immigration and Asylum, p. 4.

⁷²⁴ EU Council. (2008, October 15-16). *European Council Presidency Conclusions*. Brussels, par. 19, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/103441.pdf, (ET: 10.07.2021).

⁷²⁵ Üye Devletlerde yasa dışı olarak kalan üçüncü devlet vatandaşlarının geri gönderilmesine ilişkin ortak standartlar ve prosedürler hakkında Direktif. Directive 2008/115/EC of The European Parliament and of The Council, *OJ L* 348, 16 December 2008, pp. 98-107, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0098:0107:EN:PDF>, (ET: 13.07.2021).

⁷²⁶ European Pact on Immigration and Asylum, p. 3.

⁷²⁷ European Pact on Immigration and Asylum, p. 7.

Pakt'ın yasal bağlayıcılığı bulunmamakla birlikte, işleyişi Avrupa Komisyonu tarafından denetlenmektedir. Avrupa Komisyonu, Pakt'ın uygulanmasına dair ilk yıllık değerlendirmesini 2009, Haziran ayında yapmıştır. Komisyon tarafından sunulan bu yıllık raporlar ise, AB Konseyi tarafından düzenli olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda AB Konseyi, Haziran 2010 tarihli Zirve görüşünde, Komisyon'un hazırladığı ilk yıllık raporu değerlendirmiştir⁷²⁸.

Pakt, sadece düzensiz veya yasa dışı göçle, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti ile mücadele, dış sınır denetimlerinin sertleştirilmesi, ortak göç ve sığınma sisteminin kurulması gibi güvenlik tedbirlerini değil, aynı zamanda yasal göçün teşvikine yönelik çalışmaları da içermektedir⁷²⁹.

4.1.4.4.8. Stockholm Programı

La Haye programından sonraki aşamayı Stockholm programı oluşturmaktadır. Stockholm programı Avrupa Konseyi ve Parlamentosu tarafından 10-11 Aralık 2009 tarihinde Stockholm Zirvesi sonucunda kabul edilmiştir⁷³⁰. 2010-2014 yıllarını kapsayan Program'da, AB devletlerinin vatandaşları için adil, güvenli ve özgür bir Birliğin inşasının dört temel öncelik üzerine kurulduğu, bu önceliklerden birinin de, güvenlik stratejilerinin geliştirilmesi ve özellikle yasal göçmenler konusunda üye devletler ile Birlik dışı devletler arasındaki iş birliğinin desteklenmesi ilkesinin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Program'da, sıkı bir entegrasyon politikası geliştirmek, yasa dışı göçle mücadeleyi hızlandırmak gibi önlemler de öngörülmektedir⁷³¹.

Avrupa Komisyonu tarafından, göç konusuna küresel perspektiften yaklaşılacak Stockholm Programı'nın amaçlarını içeren bir Eylem planı oluşturulmuştur⁷³². Bu Eylem planında üye devletlerin göç konusunda birbirlerine yardım etmeleri ve ortak göç

⁷²⁸ Şemşit, (2010), s. 101-102.

⁷²⁹ European Pact on Immigration and Asylum, p. 5.

⁷³⁰ The Stockholm Programme-An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizens, *OJ C 115*, 4 May 2010, pp. 1-38, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021).

⁷³¹ The Stockholm Programme, par. 6.

⁷³² Avrupa vatandaşları için bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı sağlamak için Stockholm Programının Uygulanmasına dair Eylem Planı. EU Commission COM (2010) 171 final, Communication to The European Parliament. Action Plan Implementing the Stockholm Programme, 20 April 2010, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0171:FIN:EN:PDF> (ET: 10.07.2021).

politikasının daha da geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır ⁷³³. Özetle, La Haye programında öngörülen hedefler Stockholm programında da aynı şekilde devam ettirilmiştir.

4.1.4.4.9. Vasıflık Yönergesi

Vasıflık Yönergesi - “Üçüncü Devlet Vatandaşlarının veya Vatansız Kişilerin Mülteci veya Uluslararası Korumaya İhtiyaç Duyan Kişiler Olarak Nitelendirilmesine ve Statüsüne İlişkin Asgari Standartlar Yönergesi (*Council Directive On Minimum Standards For The Qualification And Status Of Third Country Nationals Or Stateless Persons As Refugees Or As Persons Who Otherwise Need International Protection And The Content Of The Protection Granted*)”, 2004/83/EC sayılı Avrupa Konseyi kararı ile kabul edilmiştir⁷³⁴. BMMYK tarafından da olumlu karşılanmakta olan⁷³⁵ Yönerge 2011 yılında yeniden gözden geçirilerek değiştirilmiştir⁷³⁶.

İlk kez olarak “ikincil koruma” statüsünü öngören bu Yönerge’ye göre, bir kişi sığınma hakkına yalnızca mülteci veya ikincil koruma statüsü alırsa sahip olur⁷³⁷. Dolayısıyla Yönerge, sığınma için başvuran kişilerin mültecilik (Vasıflık Yönergesi, m. 9-11) veya ikincil korumadan (m. 15-16) yararlanabilme kriterlerini belirlemektedir. Aynı zamanda Yönerge’de, bu statülere hak kazanmış sığınmacılara tanınan haklar da ifade edilmiş olup, geri göndermeden koruma (m. 21); bilgi edinme (m. 22); ikamet izni alma (m. 24); seyahat belgelerine erişim (m. 25); işe erişim (m. 26); eğitime erişim (m. 27); sosyal haklara erişim

⁷³³ Burada, özellikle yasal işgücü göçün pekiştirilmesi ve yasal göçmenlerin eşit hak ve yükümlülüklerle donatılması; düzensiz göçün önlenmesi veya azaltılması; ortak Avrupa sığınma sisteminin oluşturulması; geri göndermeme ilkesinin etkin şekilde uygulanmasının sağlanması gibi konularda yardım edilmesi kastedilmektedir. Ayrıntılı olarak bkz. COM (2010) 171 final, Action Plan Implementing the Stockholm Programme.

⁷³⁴ Council Directive 2004/83/EC, *OJ L 304*, 30 September 2004, pp. 12-23, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:304:0012:0023:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021).

⁷³⁵ UNHCR, Comment on the European Commission’s Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Minimum Standards for the Qualification and Status of Third Country Nationals or Stateless Persons, 21 October 2009, <https://www.unhcr.org/4c5037f99.pdf>, (ET: 10.07.2021).

⁷³⁶ Üçüncü devlet vatandaşlarının veya vatansız kişilerin uluslararası korumadan yararlanan kişiler olarak nitelendirilmesine, mülteciler veya ikincil korumaya hak kazanan kişiler için tek tip bir statüye ve sağlanan korumanın içeriğine ilişkin standartlar hakkında yeniden biçimlendirilmiş Konsey Direktifi. Council Directive 2011/95/EU of The European Parliament and of The Council (recast), 20 December 2011, *OJ L 337*, pp. 9-26, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0095&from=EN>, (ET: 10.07.2021).

⁷³⁷ Yönergeye göre, ikincil koruma statüsü, sığınma talebinde bulunan, mültecilik statüsünün koşullarını taşımayan kişiler için öngörülen uluslararası koruma biçimidir (Vasıflık Yönergesi, m. 2/f, 24).

(m. 28); sağlık (m. 29) ve konaklamaya erişim (m. 31); entegrasyon olanaklarına erişim (m. 33) gibi önemli düzenlemeler yer almaktadır.

AB Komisyonu 2016, Temmuz ayında yeni Vasıflık Yönergesi için öneri sunmuş ve öneride uluslararası korumadan yararlananların zorunlu olarak uyması gereken ikincil kuralların düzenlenmesi, yalnızca zulüm veya ciddi zarar⁷³⁸ nedenlerinin varlığı halinde koruma sağlanması gibi teklifler ileri sürülmüştür⁷³⁹.

4.2. Deniz Yoluyla Gerçekleştirilen Düzensiz Göç Hareketleri ile Mücadelede Uluslararası Örgütlerin Özel Uygulamaları

Günümüzde deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göçten neredeyse denize kıyısı olan her devlet etkilenmektedir. Deniz yolunun kullanıldığı düzensiz göç hareketlerinde farklı güzergahların, yöntemlerin kullanılması ve denizde gerçekleşen bu göç hareketlerini bireysel olarak önlemenin yol açtığı zorluklar, özellikle son dönemlerde yaygınlaşan kitlesel zorunlu göç, devletler açısından düzensiz göç ile mücadelede uluslararası iş birliğini zorunlu kılmıştır⁷⁴⁰. Öte yandan uluslararası iş birliği ile sağlanan kolaylık da devletleri zamanla iş birliğine teşvik etmiştir.

IMO tarafından alınan ve 1 Temmuz 2006 yılında yürürlüğe giren kararlar sonucu SOLAS (m. 33)⁷⁴¹ ve SAR (m. 3.1.6.4)⁷⁴² Sözleşmelerine yapılan değişikliklerle de taraf devletlere “iş birliği yükümlülüğü” getirilmiştir. Dolayısıyla devletler güvenliklerini sağlamak ve düzensiz göçü kontrol altına alabilmek adına aralarındaki iş birliğini geliştirmeye çalışmaktadırlar. Devletler arasındaki bu iş birliği; göçmen kaçakçılığı ve düzensiz göç hareketlerini önleme tedbirlerinin sıkılaştırılması, özellikle de kaynak ve transit ülkelerde gereken önlemlerin alınması, düzensiz göç hareketlerinin gerçekleşmesi ile ortaya çıkan göçmen yükünün paylaşımı ve denizde etkin kontrolün sağlanması yönünde gerçekleştirilmektedir.

⁷³⁸ Ciddi zarar; a) ölüm cezası veya infazı; b) kaynak ülkede işgence veya gayriinsani veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz kalması; c) uluslararası veya iç silahlı çatışmalarda ayırım gözetmeyen şiddet nedeniyle sivil bir kişinin yaşamına yada kişiliğine yönelik ciddi veya bireysel tehdit olarak tanımlanmaktadır (Vasıflık Yönergesi, m. 15).

⁷³⁹ Bozkurt, (2018), s. 129.

⁷⁴⁰ Aydın, (2016), s. 152.

⁷⁴¹ IMO Maritime Safety Committee, (2004), Resolution MSC 153(78).

⁷⁴² IMO Maritime Safety Committee, (2004), Resolution MSC 155(78)

4.2.1. Birleşmiş Milletlerin Uygulamaları

Denizde düzensiz göçün önlenmesi konusunda etkin rol alan uluslararası kurumlardan biri de BM'dir. Bu bağlamda BMMYK ile AB Sınır Ajansı FRONTEX arasında iş birliği yapılmaktadır. Bu iş birliğinin hukuki çerçevesi, taraflar arasında 2008 yılında kabul edilen anlaşma ile belirlenmektedir⁷⁴³. BMMYK ve FRONTEX arasındaki iş birliğinin temel amacı, uluslararası ve AB'nin koruma yükümlülükleri ile tamamen uyumlu, etkin bir AB sınır yönetimi sisteminin oluşumuna katkı sağlamaktır⁷⁴⁴. Buraya BMMYK'nın, AB sınırları için FRONTEX eğitim araçlarının ve sınır giriş görevlilerinin gelişimine yardımda bulunması dahil olmak üzere bir dizi faaliyet dahildir: sınır yönetiminde iyi uygulama standartlarının belirlenmesi ve teşvik edilmesi; FRONTEX ortak operasyonlarına gönderilmeden önce görevlilere uluslararası koruma konusunda brifing verilmesi; bilgi paylaşımı ve FRONTEX'in faaliyet gösterdiği alanlarda potansiyel temel hak ihlallerinin bildirilmesi gibi faaliyetler. İş birliği ayrıca, üçüncü ülkelerdeki kapasite geliştirme projelerinde, özellikle Batı Balkanlar ve Türkiye'de korumaya duyarlı bir sınır yönetiminin kurulmasına yönelik AB tarafından finanse edilen Katılım Öncesi Yardım Aracı projesinde⁷⁴⁵ ortaklık yoluyla sürdürülmektedir⁷⁴⁶.

Ayrıca BMMYK'nın, IOM ve FRONTEX ile birlikte FRONTEX'in denizde kurtarma ve düzensiz göçü önleme operasyonlarında dikkat edilmesi gereken ilkelere ilişkin kılavuzların⁷⁴⁷ geliştirilmesinde de önemli payı vardır.

⁷⁴³ UNHCR. *UNHCR Agreement with FRONTEX*, June 2008, <https://www.unhcr.org/news/briefing/2008/6/4857939e2/unhcr-agreement-frontex.html>, (ET: 10.07.2021).

⁷⁴⁴ UNHCR. (2016). *The 10-Point Plan in Action, Protection-Sensitive Entry Systems*. p. 85, <https://www.unhcr.org/publications/manuals/5846ced57/10-point-plan-action-2016-update-chapter-3-protection-sensitive-enrty-systems.html>, (ET: 10.07.2021).

⁷⁴⁵ European Commission. *Instrument for Pre-accession Assistance (IPA)*. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en#:~:text=The%20Instrument%20for%20Pre%2Daccession,positive%20developments%20in%20the%20region, (ET: 10.07.2021).

⁷⁴⁶ UNHCR, (2016), p. 85.

⁷⁴⁷ Örneğin, gemi kapitanları, gemi sahipleri, hükümet yetkilileri, denizde göçmen ve mültecilerin kurtarılması faaliyetlerinde yer alan diğer kişilere yönelik "Denizde Kurtarma: Mülteciler ve Göçmenlere Uygulanan İlkeler ve Uygulamalar için Bir Rehber" Kılavuz. Bkz. UNHCR. (2015). *Rescue at Sea: A Guide to Principles and Practice As Applied to Refugees and Migrants*. <https://www.unhcr.org/publications/brochures/450037d34/rescue-sea-guide-principles-practice-applied-migrants-refugees.html>, (ET: 10.07.2021).

4.2.2. Avrupa Birliği'nin Uygulamaları

Deniz yolunu kullanan düzensiz göçmenler, AB'ye ulaşmak için Akdeniz rotası üzerinden hareket etmektedirler. Özellikle 1990'ların ortalarından itibaren düzenli kanalların kısıtlı hale gelmesiyle, artan sayıda Sahra altı ve Kuzeydoğu Afrikalı göçmen, Avrupa'da sığınma aramak için düzensiz göç kanallarını kullanmaya başlamıştır⁷⁴⁸. Akdeniz üzerinden gerçekleşen göçün tehlikeli ve pahalı olmasına rağmen binlerce göçmenin deniz yolunu tercih etmesinin çeşitli temel nedenleri var. Bu nedenler, "itici faktörler" (*push factors*) olarak da tanımlanmaktadır. Bu faktörlerin başında yoksulluk, şiddet ve güvensizlik gelmektedir⁷⁴⁹. Ayrıca, kaynak ülkelerdeki silahlı çatışmalar ve baskıcı rejimler de Akdeniz'de artan göçün birincil kaynağı olarak nitelendirilmektedir⁷⁵⁰. Bu gerçeklik, AB'nin dış sınır denetimlerinin sıkılaştırılmasını içeren ortak göç politikası oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir.

AB devletlerinin sınır uygulamaları, tekneyle gelen göçmenlerin deniz sınırını yasa dışı olarak geçmelerini önlemeyi amaçlayan durdurma stratejilerini içermektedir. Nitekim, en fazla düzensiz göç hareketlerine maruz kalan güney üye devletler yalnızca deniz sınırı kontrollerini ve gözetimini artırmakla kalmamış, aynı zamanda Avrupa dışındaki (örneğin, Afrika devletleri) devletlerin karasuları ve açık denizler de dahil olmak üzere kontrollerin gerçekleştirildiği alanları genişletmiştir⁷⁵¹. Böylece düzensiz göçmenlerin, henüz AB sınırlarına varmadan durdurulması amaçlanmıştır.

Göçmenlerin sığınma prosedürlerine erişimlerini veya statü almalarını zorlaştırmak amacıyla sıkı vize rejimi, sert sınır kontrolleri, açık denizlerde yürütülen denetim faaliyetleri ve birtakım yaptırım uygulamaları yoluna gidilmektedir. Kara veya havayoluyla ulaşımın oldukça sıkılaştırılmasının sonucu olarak göçmenler, AB'ye göç etmek veya transit olarak geçmek için elverişsiz koşullarda deniz yolculuğunu tercih etmekte, göçmen kaçakçıları veya insan tacirlerine yönelmekte ve bütün bunlar da tehlikeli sonuçlara neden olmaktadır.

⁷⁴⁸ Klein, N. (2012). "International Migration By Sea And Air". In B. Opeskin, R. Perruchoud, and J. Redpath-Cross (eds.), *Foundations of International Migration Law*. Cambridge University Press, pp. 260-282.

⁷⁴⁹ Yates (2015), p. 27, 36.

⁷⁵⁰ Yates (2015), p. 47.

⁷⁵¹ Heijer, M. (2010). "Europe beyond its Borders: Refugee and Human Rights Protection in Extraterritorial Immigration Control". In B. Ryan and V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 169-198, p. 172.

Deniz yolunun kullanıldığı düzensiz göç hareketleri ile mücadele kapsamında 23 Haziran 2017 tarihinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi toplantısında üye devletler, ilgili alanda eğitimin hızlandırılması, Libya sahil güvenlik görevlilerinin gerekli teknoloji ile donatılması, arama ve kurtarma faaliyetlerinde bölgesel iş birliğinin güçlendirilmesi yoluyla Akdeniz’de düzensiz göç hareketlerinin azaltılmasına yönelik çabaları artıracaklarına karar verdiler⁷⁵².

4.2.2.1. Avrupa Göç Gündemi

AB kapsamında yürütülen önleme-odaklı politika ve kısıtlayıcı uygulamalar, gerek Birlik topraklarına yasa dışı yollarla giriş yapan düzensiz göçmen sayısında artışa yol açmış gerekse de yaşanan göçmen kayıpları nedeniyle Akdeniz sularını “en tehlikeli rota” haline getirmiştir⁷⁵³. FRONTEX verilerine göre, son yılların en büyük göç krizinin yaşandığı 2015 yılında AB sınırlarında tespit edilen yasa dışı geçişler 1.8 milyonu aşarak en yüksek seviyeye ulaşmıştır⁷⁵⁴. Söz konusu yasa dışı geçişlerin büyük çoğunluğu deniz yoluyla gerçekleştirilmiş olup, bu bağlamda Doğu Akdeniz (%49) rotası ön plana çıkmıştır. Deniz yoluyla AB’ye ulaşan düzensiz göçmen sayısında yaşanan artışla birlikte, AB topraklarına ulaşmak isterken Akdeniz sularında hayatlarını kaybeden göçmen sayısında da rekor seviyeye ulaşıldığı görülmüştür⁷⁵⁵.

Bütün bu gelişmeler, AB Komisyonu’nu Akdeniz’deki göçmen krizi ile bağlı acil reform uygulamalarını öngören “Acil Eylem Planı” ve “Avrupa Göç Gündemi”ni ileri sürmeye sevk etmiştir. 10 maddelik Acil Eylem Planı’nda⁷⁵⁶; Akdeniz’de sınır kontrolünü sağlamakla görevli *Triton* ve *Poseidon* ortak operasyonlarının güçlendirilmesi, FRONTEX’in müdahale yetki alanının genişlendirilmesi; göçmen kaçakçılığı yapan gemilere acil müdahale ve göçmen kaçakçılığı ile mücadele kapsamında EUROPOL, FRONTEX, EASO ve

⁷⁵² Conclusions of the European Council Meeting , 22-23 June 2017, par. 21-23,

<https://www.consilium.europa.eu/media/23985/22-23-euco-final-conclusions.pdf>, (ET: 10.07.2021).

⁷⁵³ Tartışmalar için bkz. Elmas, F. Y. 2015. “Avrupa’ya Göç Yolculuğunda Ölümcül Rota: Akdeniz”, USAK Yayınları,

https://www.academia.edu/12148608/Avrupa_ya_G%C3%B6%C3%A7_Yolculu%C4%9Funda_%C3%96l%C3%BCmc%C3%BCl_Rota_Akdeniz, (ET: 10.07.2021).

⁷⁵⁴ FRONTEX. (2016). *Annual Risk Analysis for 2016*. , pp. 1-72, p. 17,

https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annula_Risk_Analysis_2016.pdf, (ET: 10.07.2021).

⁷⁵⁵ Akdeniz’de 2015 yılında saptanan göçmen ölüm sayısının 3770’i aştığı tespit edilmiştir. Bkz. *Annual Risk Analysis 2016*, p. 16.

⁷⁵⁶ European Commission. *Joint Foreign and Home Affairs Council: Ten Point Action Plan on Migration*. 20 April 2015, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_4813, (ET: 10.07.2021).

EUROJUST gibi kurumların koordineli çalışması gerektiği; EASO aracılığıyla sığınma başvurularının ortak ele alınması adına İtalya ve Yunanistan'a ekiplerin yerleştirilmesi; üye devletlerce tüm göçmenlerin parmak izlerinin alınması; düzensiz göçmenlerin hızlı şekilde geri dönüşlerinin sağlanması adına FRONTEX tarafından yeni bir dönüş programının oluşturulması gibi meseleler yer almıştır.

Acil ihtiyaçlara odaklanan eylem planına karşın Avrupa Göç Gündemi⁷⁵⁷, orta ve uzun vadede izlenmesi gereken yol haritası ile bağlı kabul edilmiştir. Zira Göç Gündemi'nde; denizde tehlike içinde bulunan göçmenlerin kurtarılması, göçmen kaçakçılığı ağlarının mahvedilmesi, düzensiz göçle mücadele kapsamında üçüncü devletlerle iş birliği gibi önemli meseleler yer almaktadır. Ayrıca burada, göçün daha iyi yönetilmesine dair aşağıdaki uygulamalar öngörülmüştür: 1. Düzensiz göçün temel nedenlerinin araştırılması, göçmen kaçakçıları ve insan tacirleri ile mücadele, AB iade sisteminin işlevselliğinin artırılması ve tüm bu konularda kaynak ve transit ülkelerle iş birliğinin geliştirilmesi yoluyla düzensiz göçe yönelik teşviklerin azaltılması; 2. FRONTEX'in güçlendirilmesi ve üye devletlerle yeni iş birliği türlerinin oluşturulması, AB sahil güvenlik koordinasyonunun güçlendirilmesi, üçüncü devletlerin sınırlarını yönetme kapasitesinin güçlendirilmesine kalıcı destek verilmesi ve dolayısıyla AB dış sınırlarının güvenliğinin sağlanmasını ve göçmen hayatlarının korunmasını kapsayan sınır yönetimi; 3. Ortak Avrupa Sığınma Sisteminin güçlendirilmesi ve etkin şekilde uygulanması, Dublin sisteminin değerlendirilmesi ve olası revizyonunu içeren güçlü bir ortak sığınma politikası; 4. Düzenli göçün düzenlenmesi ve viza sisteminin revizyonu gibi hususlardır⁷⁵⁸.

4.2.2.2. Göçmen Kaçakçılığına Karşı Eylem Planı: 2015-2020

13 Mayıs 2015 tarihli Avrupa Göç Gündemi'nde, göçmenlerin suç şebekeleri tarafından sömürülmesini önlemek ve deniz yoluyla düzensiz göçe teşvikleri azaltmak için göçmen kaçakçılığına karşı mücadelenin öncelik olarak belirlenmesinin akabinde 27 Mayıs tarihinde

⁷⁵⁷ European Commission. *A European Agenda on Migration*. COM(2015) 240 final, 13 May 2015, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf, (ET: 10.07.2021).

⁷⁵⁸ A European Agenda on Migration, (2015), p. 7-16.

Avrupa Komisyonu tarafından “Göçmen Kaçakçılığına Karşı Eylem Planı (2015-2020)” kabul edilmiştir⁷⁵⁹.

Düzensiz göç, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti ile mücadele kapsamında kabul edilen “Göçmen Kaçakçılığına Karşı Eylem Planı” ile göçmenlerin insan haklarına saygı gösterilmesi ve korunması, kaçakçılık ve insan ticaretinin “yüksek gelirli, düşük riskli” faaliyet seviyesinden, “düşük gelirli, yüksek riskli” bir faaliyet seviyesine ulaşması amaçlanmaktadır⁷⁶⁰. Eylem Planında öngörülen önemli hususlardan biri de, şimdiye kadar düzensiz göçle ilgili kabul edilen tüm düzenlemelerin yeniden değerlendirilmeye alınması fikridir. Bu bağlamda Planda, tüm üye devletlerin hükümetleri, sivil toplum kuruluşları ve diğer faydacı kuruluşlar arasında iş birliğinin sağlanması ve ortak hareket edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Eylem Planı, menşe ve transit ülkelerle iş birliği içinde, düzensiz göçün temel nedenlerini ele almaya ve kaçakçıların ve insan tacirlerinin neden olduğu can kayıplarını önlemeye yönelik AB çabalarının vücut bulduğu belge niteliğindedir. Burada, göçmen kaçakçılığı ve buna bağlı olarak düzensiz göçe yönelik teşviklerin azaltılması amacıyla birtakım tavsiyelerde bulunulmuştur. Buna göre, yalnızca talep az olursa kaçakçılık ağırları zayıflatılabilir. Bunun gerçekleşmesi için, AB’ye daha güvenli ve yasal yolların açılması gerekmektedir. Ayrıca, göçmen kaçakçılığını önlemeye yönelik çabalar, AB’de yasal olarak kalma koşullarını taşımayan göçmenlerin kendi ülkelerine geri gönderilmesi eylemleriyle eşleştirilmelidir. Düzensiz göçmenler, hedeflerine ulaştıktan sonra hızlı bir şekilde geldikleri ülkelere geri gönderileceklerinin bilincinde olurlarsa, AB devletlerinin ülkelere giriş yapmalarını sağlamak için kaçakçılara yüksek bir bedel ödeme olasılıkları da azalmış olur. Bu bağlamda etkili bir geri dönüş politikası güçlü bir caydırıcı etken olabilir⁷⁶¹.

Ayrıca, deniz yoluyla göçmen kaçakçılığını önlemek ve engellemek için, kaçakçılar tarafından kullanılması amaçlanan gemilerin belirlenmesi, ele geçirilmesi ve bertaraf edilmesi için sistematik çabalar yürütülmesi öngörülmüştür. Bu tedbirler kapsamında

⁷⁵⁹ Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee And The Committee of The Regions, EU Action Plan Against Migrant Smuggling (2015 - 2020). COM(2015) 285 final, 27 May 2015, pp. 1-11,

https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eu_action_plan_against_migrant_smuggling_en.pdf, (ET: 10.07.2021).

⁷⁶⁰ EU Action Plan Against Migrant Smuggling (2015 - 2020), p. 1.

⁷⁶¹ EU Action Plan Against Migrant Smuggling (2015 - 2020).

Akdeniz’de kullanılması muhtemel şüpheli gemilerin bir listesi hazırlanmalı, ilgili AB Ajansları ve üye devletlerin yetkilileri, bu tür gemileri tanımlamak için risk kriterleri belirlemeli, EUROSUR ve diğer tüm ajansların kapasitelerini kullanarak sistematik olarak bu gemilerin izlenmelerini sağlamalıdır. Bütün bu çabalar, göçmen kaçakçılığı ağlarının kesintiye uğramasına katkıda bulunacak bir Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (*Common Security and Defence Policy - CSDP*)⁷⁶² oluşturulması adına yürütülen çalışmalarla bağlantılı olarak da görülmelidir⁷⁶³.

4.2.2.3. FRONTEX

FRONTEX- AB Devletlerinin Dış Sınırlarında Operasyonel İş Birliğinin İdaresi için Avrupa Ajansı (*European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union*), düzensiz göçü engellemek veya azaltmak amacıyla AB’nin dış sınırlarının⁷⁶⁴ denetimi çerçevesinde iş birliğinin sağlanması adına 2004 tarihinde kurulan AB kurumudur⁷⁶⁵.

FRONTEX, Haziran 2003 yılında gerçekleşen Selanik Zirvesinde dış sınırların korunması amacıyla oluşturulması öngörülen operasyonel bir yapı olarak Zirve sonrasında 2004 tarihinde 2007/2004 sayılı Yönetmelik ile kurulmuş ve 2005 tarihinde ise faaliyete başlamıştır⁷⁶⁶.

Görevleri, dış sınırların yönetimi amacıyla üye devletler arasında operasyonel iş birliğini koordine etmek, sınır muhafızası personelinin eğitiminde üye devletlere yardım etmek, risk analizi yapmak, dış sınırların kontrol ve gözetimine ilişkin araştırmaları takip etmek, gerektiğinde, özellikle ortak geri dönüş operasyonlarında üye devletlere teknik destek ve

⁷⁶² Ayrıntılı bilgi için bkz. FIOTT, Daniel (ed). 2015. “Common Security and Defence Policy: National Perspectives”. *Egmont Paper* 79, <http://aei.pitt.edu/64766/1/ep79.pdf>, (ET: 10.07.2021).

⁷⁶³ EU Action Plan Against Migrant Smuggling (2015 - 2020), p. 3.

⁷⁶⁴ AB’nin dış sınırları kavramı ile, üye devletlerin, kişilerin dış sınırları geçişleri ile ilgili Topluluk hukuku hükümlerinin uygulanacağı kara ve deniz sınırlarıyla hava ve deniz limanları tanımlanmaktadır. Özbek, D. (2011b). “Deniz Sınırlarının Denetimi, FRONTEX ve Devletin Mültecilerin Korunmasına İlişkin Sorumluluğu”. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1, ss. 71-88, s. 71.

⁷⁶⁵ Regulation No. 2007/2004 of the European Union Council On Establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union, 26 October 2004, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R2007&from=EN>, (ET:10.07.2021).

⁷⁶⁶ EU Council . (2003, June 19-20). *Thessaloniki Presidency Conclusions*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_03_3, (ET:10.07.2021).

operasyonel yardım sağlamak (2007/2004 sayılı Yönetmelik, m. 2) olan FRONTEX'in üye devletlerden bağımsız doğrudan kendisinin sınırlarda müdahale etmesi veya arama kurtarma faaliyetleri gerçekleştirmesi mümkün değildir. Denizdeki ortak operasyonlar FRONTEX tarafından finanse edilmekte, planlanmakta, koordine edilmekte ve değerlendirilmekte⁷⁶⁷, ancak bu operasyonlar ilgili üye devletlerin ev sahipliğinde ve ilgili devletlerin gemilerinin katılımıyla gerçekleşmektedir. Başka bir anlatımla, sınırların korunması üye devletlerin kendilerinin bizzat yetki ve yükümlülüğü altındadır. FRONTEX'in yetki ve faaliyetleri sadece üye devletlerin yetki ve faaliyetlerini tamamlayıcı niteliktedir⁷⁶⁸.

Uluslararası hukuk ve AB hukuku kapsamında sınırların korunması, gözetimi ve denetimi üye devletlerin münhasır yetkilerine ait olup, FRONTEX sadece gerektiğinde ilgili üye devlete, sınırların korunması ve kontrolü hususunda teknik ve operasyonel destek sunmaktadır. Bu bağlamda FRONTEX, üye devletler arasında iş birliği kurmak ve bu devletlerin kara, deniz ve hava sınırlarında yürütülen operasyonları koordine etmekle sürece dahil olmaktadır. Aslında ise FRONTEX ortak operasyonları ile, düzensiz göç hareketlerinin daha AB sınırlarına ulaşmadan açık denizde, yani AB'nin sınırları dışında durdurulup engellenmesi hedeflenmektedir⁷⁶⁹. Bu amaçla üçüncü devletlerle, göçmen ve sığınmacıların, örneğin Kuzey Afrika kıyılarından ayrılmasının önlenmesine ilişkin yükümlülük üstlendikleri anlaşmalar yapılmaktadır⁷⁷⁰. Böylece, FRONTEX operasyonları, o devletlerin katılımıyla üçüncü devletlerin karasularında da yürütülebilmektedir.

Üçüncü devlet karasularında yürütülen bu birge operasyonlar, kimi zaman göçmenlerin zulüm ve işkence gördükleri ülkeden çıkmalarını engelliyor veya onları oraya geri dönmeye zorluyor ki, bununla da operasyona katılan tüm devletlerce geri göndermeme ilkesi ihlal edilmiş oluyor. Nitekim uluslararası hukuk uyarınca, bir devletin hukuka aykırı eyleminin icrasına bilerek yardım eden diğer bir devlet de bu hukuka aykırı eylemden sorumludur⁷⁷¹. Ayrıca üçüncü devletin karasularında uygulanan geri çevirme eylemlerinden dolayı sorumluluğun doğması için ilgili göçmenler üzerinde yetki ve kontrol, başka bir ifadeyle

⁷⁶⁷ Gökalp Aras, N. E. (2014). "Biyopolitik Bir Nüfus Politikası Olarak Avrupa Birliği'nin Düzensiz Göç Rejimi ve Sınırlarda Ölüm Siyaseti". *Nüfusbilim Dergisi*, S. 36, ss. 67-102, s. 79.

⁷⁶⁸ Özbek, (2011b), s. 72.

⁷⁶⁹ Özbek, (2011b), s. 72.

⁷⁷⁰ Fischer-Lescano and others. (2009). p. 291.

⁷⁷¹ International Law Commission. (2001). "Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries", https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf, (ET: 12.08.2021).

devletin eylemleri ile mağduriyet arasında uluslararası hukuka uygun bir şekilde bağ kurulması gerekmektedir. Dolayısıyla FRONTEX birge operasyonları sırasında gerçekleştirilen geri gönderme yasağının ihlali gibi hukuka aykırı eylemlerden dolayı doğan sorumluluğun, operasyona katılan devletlere atfedilebilmesi için göçmenler üzerinde ilgili devletlerce yetki kullanılmalı ve kontrol sağlanmalıdır. Yetki ve kontrolün varlığı ise ilgili devlet görevlilerinin durdurulan gemilere çıkmaları veya gemideki kişileri tutukladıkları durumlarda ileri sürülebilir⁷⁷². FRONTEX operasyonlarına AB gemilerinde yerel görevlilerin de bulunması ile, bu kontrolün ve karasularını terketmenin engellenmesinin aslında kıyı devletinin yetkisinde olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır⁷⁷³. Yani, sınır denetimi amacıyla yapılan operasyonlar sırasında gerçekleştirilen eylemler, her ne kadar FRONTEX tarafından koordine edilse de, bireysel olarak katılımcı üye devletlerin yetkisi altında kalmaya devam etmektedir.

Bu tür operasyonların ilki 2006 yılında gerçekleştirilen *Hera-II* Operasyonu olup, operasyon sırasında Senegal ve Moritanya karasularında yaklaşık 3.887 düzensiz göçmenin bulunduğu botlar durdurulmuş ve Afrika kıyılarına geri çevrilmiştir⁷⁷⁴. İtalya, İspanya, Portokiz ve Finlandiya gibi AB üyesi devletlerin katılımıyla gerçekleştirilen bu operasyonda üye devletlerin gemilerinde Senegal görevlileri de yer almıştır. Bu, FRONTEX açısından bir başka devletin egemenlik alanında kolluk yetkisi kullanmaktan öteye, düzensiz göçmenlerin karasularını terketmelerinin engellenmesi eyleminin resmi olarak Senegal görevlilerinin kararı olduğunun ileri sürülmesini sağlamaktadır⁷⁷⁵. Bu nedenledir ki, FRONTEX'in geri itme uygulamalarına dahil olduğunu veya bu uygulamalarda yer aldığını belirten resmi bir belge, kanıt bulunmamaktadır⁷⁷⁶. Oysa faaliyete başladığı 2006 yılından bu yana FRONTEX, düzensiz göçmen gemilerinin rotasını değiştirmekle üye devletlerin

⁷⁷² Gammeltoft-Hansen, T. (2008). "The Refugee, The Sovereign and The Sea: EU Interdiction Policies in The Mediterranean". *DIIS - Danish Institute For International Studies Working Paper*, No. 2008/6, pp. 1-32, p. 22.

⁷⁷³ Özbeke, (2011b), s. 84-87.

⁷⁷⁴ Great Britain: House of Lords: European Union Committee. (2008). *FRONTEX: The EU External Borders Agency. 9th Report of Session 2007-08, Report with Evidence*, p. 34, <https://publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldselect/lddeucom/60/60.pdf>, (ET: 23.08.2021).

⁷⁷⁵ Gammeltoft-Hansen, (2008), p. 19.

⁷⁷⁶ FRONTEX gizlilik prensibine bağlı yapıya sahip olduğundan operasyonların nerede ve nasıl yürütüldüğüne ilişkin bilgiler gerek risk analizi raporlarında gerekse de web sitesinde önceden yer almamaktadır. Bu da FRONTEX'in operasyonlarına dair hesap sorulmasını, kontrol edilmesini ve denetlenmesini mümkün kılmaktadır. KOKA. (2018). p. 168.

karasularında, dolayısıyla Ege denizi ve Akdeniz’de geri itme operasyonlarına katılmakla eleştirilmektedir⁷⁷⁷.

FRONTEX ilk kez olarak, 2007 yılında EC 863/2007 sayılı Yönetmelik ile değişikliğe uğramıştır. Söz konusu değişiklikler kapsamında FRONTEX, gerekli görüldüğü durumlarda acil operasyonel destek için ilgili üye devletin onayı ve gözetimi ile silah taşımaya ve güç kullanmasına izin verilen Hızlı Sınır Müdahale Ekipleri (*Rapid Border Intervention Teams - RABIT-S*) kurabilmektedir (EC 863/2007 sayılı Yönetmelik, m. 12)⁷⁷⁸. Üye devletlerin dış sınırlarının kontrolü ve gözetimi amacıyla oluşturulan RABIT-S’lerin faaliyete başlaması ile FRONTEX’in militaristleşmesi güçlenmiştir. RABIT-S üyeleri, Schengen Sınırları Kodu’nda tanımlanan sınır kontrolünü gerçekleştirirken; sınır denetimi, sınır gözetimi, damgalama, belgesiz kişilerle görüşme, veri tabanları danışmanlığı yetkisine sahiptir⁷⁷⁹.

İlk RABIT-S’ler düzensiz göç hareketlerinin artışı nedeniyle Yunanistan’ın⁷⁸⁰ talebi doğrultusunda Ekim 2010 yılında Türkiye-Yunanistan kara sınırında görevlendirilmiştir⁷⁸¹. Bu kapsamda sadece Kasım 2010 ve Mart 2011 tarihleri arasında RABIT-S Ortak Operasyonu Yunanistan’a giriş yapmaya çalışan düzensiz göçmenlerin %76’sını engelleyebilmiştir⁷⁸².

Kara sınırlarında RABIT-S’lerin kullanılması, düzensiz geçişlerin karada azalmasına, denizlerde ise tam tersine artmasına neden olmuştur. Böylece FRONTEX denizlerde de aynı operasyonlara başlamıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen operasyonlardan biri 2011 yılında

⁷⁷⁷ Özellikle İspanya, İtalya, Yunanistan ve Fransa sınırlarında. Borelli, S., Stanford, B. (2014). “Troubled Waters in the Mare Nostrum: Interception and Push-backs of Migrants in the Mediterranean and the European Convention on Human Rights”. *Review of International Law and Politics*, Vol. 10, No. 37, pp. 26- 69, p. 64.

⁷⁷⁸ Regulation (EC) No 863/2007 of The European Parliament And of The Council of 11 July 2007 establishing a mechanism for the creation of Rapid Border Intervention Teams and amending Council Regulation (EC) No 2007/2004, 31 July 2007, *OJ L* 199, pp. 30-39, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R0863&from=en>, (ET:10.07.2021).

⁷⁷⁹ FRONTEX. *Rapid Border Intervention Teams*, http://frontexplode.eu/files/2010/10/background_rabits_english.pdf, (ET:10.07.2021).

⁷⁸⁰ Yunanistan da diğer Akdeniz devletleri gibi önceler kaynak ülke iken, 1980’li yıllardan itibaren hedef ülkeye çevrilmiştir. Özellikle 1990’dan bu yana Yunanistan’a gelen düzensiz göçmenlerin sayısı önemli ölçüde artmıştır. Lianos, T. P. (2004). *Report on Immigration to Greece (Pilot study)*. p. 7, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/illegally-resident/gr-finalstudy_en.pdf, (ET:10.07.2021).

⁷⁸¹ “Frontex Deploys First Rapid Border Intervention Teams to Greece”. EU news. 26 October 2010, <https://euroalert.net/news/10884/frontex-deploys-first-rapid-border-intervention-teams-to-greece> (ET:10.07.2021).

⁷⁸² Ultan, M. Ö. (2016). *Avrupa Birliği’nde Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları* (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yay., s. 255-256.

başlatılan *Poseidon* ortak deniz operasyonudur ki, bu operasyon Libya'dan gelen göç akımını engellemek için yapılmıştır⁷⁸³. 2007 yılında başlatılan bu operasyon hem karada hem de denizde yürütülmektedir⁷⁸⁴. FRONTEX'in uyguladığı en kapsamlı operasyon olan *Poseidon* Operasyonu ile Türkiye-Yunanistan kara ve deniz sınırının, Yunanistan-Arnavutluk kara sınırının, Bulgaristan-Türkiye kara sınırının, İtalya-Yunanistan deniz sınırının korunması sağlanmaktadır. 2012 yılından bu yana *Poseidon* Operasyonu, yalnızca deniz sınırlarının korunmasına yönelik yürütülmektedir⁷⁸⁵.

FRONTEX risk analizi raporuna göre, İtalya ile Libya arasında imzalanan ikili iş birliği anlaşması sonucu Orta Akdeniz'de, İspanya ile Senegal ve Moritanya arasında imzalanan ikili iş birliği anlaşması sonucu ise Batı Afrika güzergahlarında AB'ye yönelik düzensiz göç hareketlerinde düşüş yaşanmış, buna karşın Türkiye yasa dışı göç hareketlerinde en önemli transit ülkeye dönüşmüştür. Dolayısıyla İtalya ve İspanya üzerinden düzensiz göç hareketlerinin azalmasının bir sonucu olarak, AB'ye yönelik yasa dışı sınır geçişlerinin %75'i Yunanistan üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır⁷⁸⁶. Bu nedenle FRONTEX'in genel merkezi dışında ilk Operasyonel Ofisi (FOO) 2010 yılında Yunanistan'ın Piraeus kentinde açılmıştır. Bununla da Doğu Akdeniz yolu ile gelen düzensiz göçmenlerin önlenmesi ve AB'nin güneydoğu sınırının korunması amaçlanmıştır⁷⁸⁷. FOO Yunanistan merkezli olsa da, yetki alanı *Poseidon* Operasyonu çerçevesinde İtalya, Bulgaristan, Malta ve Kıbrıs gibi devletleri de kapsamaktadır⁷⁸⁸. FOO aktiviteleri, *Poseidon* Operasyonu içinde yer alan tüm FRONTEX müdahalelerini içermektedir⁷⁸⁹.

⁷⁸³ Gökalp Aras, (2014), s. 82.

⁷⁸⁴ Baldaccini, A. (2010). "Extraterritorial Border Controls in the EU: The Role of Frontex in Operations at Sea". In B. Ryan and V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 229-256, p. 241.

⁷⁸⁵ Frontex. *Poseidon Operation*. <https://frontex.europa.eu/we-support/main-operations/operation-poseidon-greece/> (ET:12.07.2021).

⁷⁸⁶ Frontex. *Extract from The Annual Risk Analysis 2010*. March 2010, p. 12, <https://data.europa.eu/euodp/data/storage/f/2016-03-07T141501/Annual%20Risk%20Analysis%202010.pdf>, (ET:10.07.2021).

⁷⁸⁷ FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/frontex-operational-office-opens-in-piraeus-hk4q3Z>, (ET: 10.07.2021).

⁷⁸⁸ FIDH, Migreurop, REMDH. (2014). "Yunanistan ve Türkiye Arasında FRONTEX: Geri Çevrilme Sınırı", s. 17, <https://www.frontexit.org/fr/docs/59-rapport-frontex-greceturdie-frontiere-deni-turc/file>, (ET: 12.07.2021).

⁷⁸⁹ Buraya dahildir: ortak operasyonların yürütülmesinde, özellikle de sınır gözetimi ve denizde gerçekleşen alıkoymalarda katkıda bulunmak; operasyonların planlanması ve değerlendirilmesine katkı sağlamak; göçmenlerin geri gönderilmesine ilişkin aktiviteler de dahil olmak üzere sınır yönetimini takviye etmek; bilgi toplama ve risk analizi için değerlendirmeler yapmak; operasyonel koordinasyon vs. FIDH, Migreurop, REMDH. (2014). s. 18.

Düzensiz göçle mücadele çerçevesinde getirilen yeni değişikliklerin yetersizliği ve özellikle deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketleri sonucu çok fazla kişinin hayatını kaybetmesi, deniz sınırlarının gözetiminin arttırılması ve oluşan ölüm hallerinin ortadan kaldırılması amacıyla FRONTEX Yönetmeliği'ne yeniden değişiklik yapılması zorunluluğunu doğurmuştur. Nitekim FRONTEX'in işlevsel bir kuruma dönüştürülmesi için yetkilerinin genişletilmesi amacıyla Komisyon tarafından 15 Aralık 2016 tarihinde 2016/1624 sayılı "Avrupa Sınır ve Kıyı Güvenliği" Yönetmeliği kabul edilmiş ve bu Yönetmelik ile FRONTEX'i kuran ve değişiklik öngören önceki düzenlemeler yürürlükten kalkmıştır⁷⁹⁰. Söz konusu Yönetmeliğe göre, FRONTEX'in yetkileri genişletilmiş ve yapılan değişiklikler kapsamında Ajansın adı "Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı" (*European Border and Coast Guard Agency*) olarak değiştirilmiş, ancak FRONTEX kısaltması kullanılmaya devam etmiştir.

2007/2004 sayılı Yönetmelik ile altı madde halinde düzenlenen FRONTEX'in yetkileri, 2016 tarihli yeni FRONTEX Yönetmeliği ile yirmi madde halinde düzenlenmiştir. Bu yeni düzenlemeyle, bir yandan FRONTEX'in 2007/2004 sayılı Yönetmelik'te öngörülen görev ve yetkilerinin kapsamı genişletilmiş, öte yandan da yeni görevler eklenmiştir⁷⁹¹.

İlk deniz operasyonunu 2006 yılında gerçekleştiren FRONTEX, deniz operasyonların büyük çoğunluğunu İtalya, İspanya, Malta ve Yunanistan deniz sınırlarında yürütmektedir ki, bu da AB'ye yönelik göç akınının yoğunlukla bu güzergahlar üzerinde gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır⁷⁹². FRONTEX'in ne şekilde ve hangi üye devlete yardım etmesi gerektiği ise, AB sınırlarında geleceğe ilişkin düzensiz göç riski ve sınır ötesi suçlara yönelik analizleri içeren yıllık risk raporlarına (*Annual Risk Analysis Reports*) göre

⁷⁹⁰ Regulation (EU) 2016/1624 of the European Parliament and of the Council on the European Border and Coast Guard and amending Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council and repealing Regulation (EC) No 863/2007 of the European Parliament and of the Council, Council Regulation (EC) No 2007/2004 and Council Decision 2005/267/EC, 16 September 2016, *OJ L* 251, pp. 1-76, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R1624&from=EN> (ET: 12.07.2021).

⁷⁹¹ Bu yetkilere dahildir: "üye devletlerle ortak operasyonlar düzenlemek, koordine etmek ve üye devletlere yardım amacıyla acil müdahalede bulunmak, arama kurtarma çalışmalarını desteklemek, Avrupa Sınır ve Sahil Koruma ekiplerini hazır hale getirmek, teknik ekipman havuzu yaratmak, araştırma, soruşturma ve parmak izi hizmetleri ile üye devletleri sıcak noktada desteklemek, organize sınır ötesi suç ve terör faaliyetleri ile savaşmak, Avrupa Sınır Gözetim Sistemi çalışmalarına ve araştırmalarına yardımcı olmak, sınır denetim ve kontrollerinde inovasyon ve araştırmalara katılmak.", (2016 tarihli FRONTEX Yönetmeliği, m. 8)

⁷⁹² MARIN, Luisa. 2011. "Policing the EU's External Borders: A Challenge for the Rule of Law and Fundamental Rights in the Area of Freedom, Security and Justice? An Analysis of Frontex Joint Operations at the Southern Maritime Border", *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 7, No. 4, pp. 468-487.

belirlenmektedir⁷⁹³. Bu bağlamda üye devletlerle yıllık toplantılar yapılmakta, ilgili devletlerin operasyon talepleri önceliklere göre değerlendirilmekte ve planlama yapılmaktadır. Sınırların gözetimi ve korunmasına ilişkin ortak operasyon yapılacak üye devlet belirlendikten sonra operasyon planı hazırlanarak, gerektiğinde diğer üye devletlerden de personel ve ekipman gönderilmesi talep edilmekte ve ilgili sınıra yerleştirilmektedir. Operasyonda görevli olan personel hangi üye devletten gelirse gelsin operasyon süresince sınırında görev aldığı üye devletin emir ve talimatı altında görev yapmaktadır⁷⁹⁴.

Çoğunlukla sınırların gözetiminden sorumlu olan FRONTEX, bazen de üye devletlerin sınırına gelen göçmenlerin kimlik tespitlerini de yapabilmekte ve her aşamada devletlere yardımcı olmaktadır⁷⁹⁵.

FRONTEX'in deniz operasyonlarında sahip olduğu yetkilere gelince, söz konusu yetkiler Avrupa Parlamentosu ve Konsey'in birge kabul ettiği 656/2014 sayılı Yönetmelik ile düzenlenmiştir⁷⁹⁶. Yönetmeliğe göre, sınır kontrollerinden kaçma şüphesi olan kişileri taşıyan ya da göçmen kaçakçılığına karıştığından makul gerekçelerle şüphe duyulan

⁷⁹³ FRONTEX'in 2020 tarihli Risk Analizi Raporuna göre, sadece 2019 yılında AB deniz sınırlarını geçmeye çalışan 141.846 düzensiz göçmen tespit edilmiştir. FRONTEX. *Risk Analysis Report for 2020*. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2020.pdf, (ET: 01.07.2020)

⁷⁹⁴ FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/operations/roles-responsibilities/> (ET: 01.07.2021)

⁷⁹⁵ Örneğin 2006 yılında gerçekleştirilen *Gate of Africa* isimli operasyonda, Kuzey Afrika'dan İspanya limanlarına gelen teknelerde kaçak yolcu aramak suretiyle kapsamlı sınır kontrolleri gerçekleştiren FRONTEX, İspanya deniz sınırında gerçekleştirilen *Hera I* operasyonunda kimlik tespiti, *Hera II* ve *III* operasyonlarında denizlerdeki can kaybının önüne geçmek ve yasa dışı göç konusunda organize suçlarla mücadele amacıyla Birliğin Atlantik sınırının gözetim ve denetiminde yer almıştır. Benzer şekilde öncelikli amacı Malta ve Lampedusa adasına yönelik düzensiz göç hareketleriyle mücadele olan *Nautilus* isimli operasyonda da ev sahibi İtalya ve Malta'ya Birliğin güney deniz sınırlarının gözetim ve denetimin sağlanmasında yardımcı olmuştur. 2008 yılından itibaren dönem dönem yürütülen *Poseidon* operasyonlarında da Doğu Akdeniz'den Yunanistan ve İtalya'ya gelen düzensiz göçmen akışının önüne geçilmesini hedeflemekle operasyonların her aşamasında görev yapmaktadır. Bilgin, A. A. (2017). "Göçmenlere Yönelik Deniz Operasyonlarında Frontex'in Müdahale Yetkisinin Uluslararası Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 2, ss. 55-82, s. 62-63.

⁷⁹⁶ Yönetmelikte; üye devletlerin denizde yapılacak operasyonlarda uluslararası hukuktan kaynaklı sorumluluklarına, FRONTEX'in de bu operasyonlarda görevlerini yerine getirirken gerek AB hukukuna gerek AB Temel Haklar Şartı'na gerekse uluslararası hukuka uygun davranmaları gerektiği ve alınacak tedbirlerin geri göndermeme ilkesini de kapsayarak ulaşılmak istenen amaçla orantılı, ayrımcı olmayan, insanlık onuru, temel haklar, mültecilerin ve sığınma arayanların haklarına saygılı olması öngörülmektedir (656/2014 sayılı Yönetmelik, par. 8 - 10). Metin yazar tarafından çevrilmiş olup, orijinalı için bkz. Regulation (EU) No 656/2014 of The European Parliament And of The Council of 15 May 2014 establishing rules for the surveillance of the external sea borders in the context of operational cooperation coordinated by the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union. 27 June 2014, *OJ L* 189, pp. 93-108, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0656&from=en>, (ET: 10.07.2021)

gemilere yönelik hangi tasarruflarda bulunulabileceği geminin karasularında⁷⁹⁷, açık denizde⁷⁹⁸ ve bitişik bölgede⁷⁹⁹ bulunmasına göre farklılık göstermektedir. Bahsedilen yetkilerin tamamı ilgili ulusal ve uluslararası hukuk düzenlemelerine (Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol, SAR, SOLAS, BMDHS, 1951 Mülteci Sözleşmesi, AIHS vd.) uygun olarak ve bayrak devletinin iznini almak suretiyle kullanılmaktadır⁸⁰⁰.

Operasyonların büyük bir kısmı üye devletler tarafından organize edilirken, FRONTEX tarafından küçük bir kısmı organize edilmektedir. Ek-7'deki, faaliyete başladığı 2006 tarihinden itibaren FRONTEX tarafından gerçekleştirilen geri dönüş operasyonları istatistiğine bakıldığında operasyon ve gönderilen göçmen sayısının her yıl arttığı görülmektedir⁸⁰¹.

Denizlerde FRONTEX'in uyguladığı geri dönüş operasyonları zamanı çok fazla hak ihlalleri yaşanmaktadır. FRONTEX'in önleyici tedbirleri ve geri itme operasyonları bir yandan insan hakları ihlaline yol açmakta, öte yandan mülteci hukuku açısından da sorun yaratmaktadır⁸⁰². Uluslararası koruma amacıyla deniz yoluyla AB sınırlarına giriş yapmaya çalışan sığınmacıların FRONTEX tarafından düzensiz göçmen olarak nitelendirilerek daha başvuru yapmadan geri itilmesi onları sığınma arama haklarından mahrum bırakmaktadır.

⁷⁹⁷ “Şüphelinin haklı çıkması halinde operasyona katılan birimler, gemi karasularında ise: gemiye el koymak ve gemideki kişileri tutuklamak; geminin karasuları veya bitişik bölge dışında bir yöne yöneltilmesi veya mevcut destinasyonunu değiştirmesini talep etmek ve bu durum yerine getirilirken gemiye eskortluk yapmak; veya geri itmek; gemi veya gemideki kişileri operasyon planına uygun olarak kıyı üye devlete götürmek yetkilerine sahiptir.”,

(656/2014 sayılı Yönetmelik, m. 6).

⁷⁹⁸ “Şüphelinin haklı çıkması halinde operasyona katılan birimler, gemi açık denizde ise: gemiye el koymak ve gemideki kişileri tutuklamak; gemiyi bitişik bölge veya karasularına girmeme konusunda uyarmak ve gerekli durumda geminin rotasını bitişik bölge ve karasuları dışında bir yöne yöneltilmesini talep etmek; gemiyi veya gemideki kişileri üçüncü bir ülkeye yönlendirmek veya gemiyi veya gemide bulunan kişileri üçüncü bir ülkenin yetkililerine teslim etmek; gemiyi veya gemideki kişileri ev sahibi üye devlete veya operasyona katılan komşu üye devlete yönlendirmek yetkilerine sahiptir.”, (656/2014 sayılı Yönetmelik, m. 7).

⁷⁹⁹ Bitişik bölgeye ilişkin düzenleme karasuları ile aynıdır, (656/2014 sayılı Yönetmelik, m. 8).

⁸⁰⁰ 656/2014 sayılı Yönetmelik, par. 8.

⁸⁰¹ Sadece 2019 yılı içerisinde FRONTEX tarafından koordine edilen geri dönüş operasyonlarında 15.850 göçmen geldiği kaynak ülkesine geri gönderilmiştir. Bkz. FRONTEX. *FRONTEX 2019 in Brief*. 9 January 2020, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/frontex_inbrief_website_002.pdf, (ET:10.07.2021).

2020 yılında ise bu sayıda %24 düşüş yaşanmış olup, geri gönderilen göçmen sayısı 12 bin teşkil etmiştir. Bkz. FRONTEX. *FRONTEX 2020 in Brief*. 2 February 2021, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/In Brief 2020/20.0147_inbrief_2020_11th_web_fixed_4.pdf (ET:10.07.2021).

⁸⁰² Hak ihlalleri ile bağlı ayrıntılı bilgi için bkz. Human Rights Watch. 2011. “AB’nin Kirli Elleri. Frontex’in Yunanistan’da Gözaltındaki Göçmenlere Yönelik Kötü Muameleye İştiraki”, <https://www.hrw.org/reports/greece0911tuForUpload.pdf>, (ET: 12.07.2021).

Bütün bunların yanı sıra, ihlal teşkil eden diğer husus, düzensiz göçmen taşınması ve göçmen kaçakçılığında kullanılan küçük, uyruksuz ve denize elverişli olmayan tekne ve botların FRONTEX tarafından transit veya kaynak ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye yönltilmesidir. FRONTEX'in en çok kullandığı bu yetki gerek uluslararası hukuk düzenlemelerine gerekse de AB hukukuna aykırılık teşkil etmektedir. BMDHS (m. 98), SAR (par. 2.1.10), SOLAS (V. bölüm) ve 656/2014 sayılı Yönetmelik (par. 14) uyarınca denize elverişli olmayan tekne veya botların kullanılması sebebiyle her devletin kurtarma yükümlülüğünün doğması gerekirken, söz konusu deniz araçlarının geri çevirmek suretiyle başka bir yere yönltilmeleri kurtarma yükümlülüğünün ihlalını; öte yandan teknedeki kişilerin hayati tehlike riskini de arttırdığından AİHS ve AB Temel Haklar Şartı'nın 2. maddesinde yer alan “yaşama hakkı”nın ve AİHS'in 3. maddesinde öngörülen işkence yasağının ihlalını; sığınma talebinde bulunmalarına imkan sağlanmadığından ve üçüncü ülkeye veya hayati tehlike riski bulunan ülkelere gönderilmeleri veya yetkililere teslim edilmeleri ise geri göndermeme ilkesinin ihlalini (1951 Mülteci Sözleşmesi, m. 33; 656/2014 sayılı Yönetmelik, m. 4) oluşturmaktadır⁸⁰³.

Ayrıca, deniz sınırlarında FRONTEX tarafından alınan önlemler göçmenleri tehlikeli güzergahları ve yöntemleri kullanmaya mecbur bırakmaktadır. Bu durum ise denizlerde çok fazla insan trajedilerinin yaşanmasına neden olmaktadır⁸⁰⁴. Sadece 2021 yılının ilk altı ayı içerisinde 1.413 göçmen hayatını kaybetmiştir⁸⁰⁵. Göçmen ölümlerinin en çok yaşandığı rotalar, düzensiz transit geçişlerin ve FRONTEX operasyonlarının en yoğun şekilde uygulandığı rotalardır. Buradan da anlaşılacağı üzere, FRONTEX'in militer nitelikli operasyonları ve sert AB sınır kontrolleri düzensiz göç hareketlerini azaltmamakla birlikte, sınırlardaki ölüm vakaları ile paralellik teşkil etmektedir.

4.2.2.4. EUROSUR

2013 yılında 1052/2013 sayılı Yönetmelik ile kurulan “Avrupa Sınır Gözetim Sistemi” (*European Border Surveillance System - EUROSUR*), Avrupa'nın dış sınırlarının gözetimini

⁸⁰³ Koka, E. (2018). *Irregular Migration By Sea : A Critical Analysis of EU And EU Member State Extraterritorial Practice in The Light Of International Law*. Doctorial Thesis, Kent Law School, University of Kent, Kent, p. 169-170.

⁸⁰⁴ Ek-8'deki grafikte yıllara göre ölüm sayısı yer almaktadır.

⁸⁰⁵ IOM, <https://missingmigrants.iom.int/>, (ET: 10.07.2021). FRONTEX operasyonları kapsamında 2019 yılında denizde kuratılan toplam göçmen sayısı ise, 54.800 teşkil etmektedir. Bkz. FRONTEX. *FRONTEX 2019 in Brief*.

sağlamak için oluşturulan bilgi alışverişi sistemidir⁸⁰⁶. EUROSUR'un kurulması ile AB'nin dış sınırlarının yönetiminin kolaylaştırılması, düzensiz göçle mücadele, denizde göçmen ölümlerinin önlenmesi, dolayısıyla FRONTEX operasyonlarının etkinliğinin artırılması amaçlanmaktadır⁸⁰⁷. Başka bir ifadeyle, EUROSUR, FRONTEX'in devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir. EUROSUR ile birlikte, düzensiz göçmenlere karşı alınan önlemler daha katı hale getirilmiş ve "Kale Avrupası" oluşturulması yolunda önemli bir adım daha atılmıştır⁸⁰⁸.

Kontrol alanı Schengen sınırları ve ötesi olan, ulusal istihbarat noktaları üzerine inşa edilen EUROSUR, analitik raporlar, istihbarat ve ulusal durum fotoğrafları aracılığıyla kara ve deniz dış sınırlarında ortaya çıkan olayları ve sınır devriyelerinin konumunu, düzensiz göçmenleri taşıyan araçların koordinatlarını üye devletlere iletmektedir. Bununla göçmen kaçakçılarının yakalanması ve aynı zamanda denizlerdeki göçmen ölümlerin engellenmesi hedeflenmektedir⁸⁰⁹. Ancak sonuç itibarıyla EUROSUR bir arama kurtarma operasyonu hayata geçirmemektedir. EUROSUR'un faaliyetleri sayesinde AB'nin güvenliğine karşı dış tehdit olarak algılanan düzensiz göç ve kitlesel göç akını önlenmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla AB, EUROSUR ile düzensiz göçmenlerin AB sınırlarına gelmeden tespit etmeye, FRONTEX ile engellemeye, geri gönderme anlaşmalarıyla da engellenemeyenlerin ülkelerine geri gönderilmelerini sağlamaya çalışmaktadır⁸¹⁰. Düzensiz göçmenlerin AB'nin dış sınırlarında tespit edilmesi amacıyla kurulan EUROSUR, sınır güvenliğinin artırılmasında ve hayat kurtarmada çok önemli rol oynasa da, bu kişilerin tehlikeli yollara başvurmalarına ve hayatlarını tehlikeye atmalarına zaten bu önlemler neden olmaktadır. Çünkü yasal yollardan başvurma imkanları engellenen kişiler yasa dışı ve tehlikeli yolları tercih etmekte⁸¹¹.

⁸⁰⁶ Regulation (EU) No 1052/2013 of The European Parliament and of The Council of 22 October 2013 establishing Eurosur. 6 November 2013, *OJ L* 295, pp. 11-26, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1052&from=EN>, (ET:12.07.2021).

⁸⁰⁷ EUROSUR, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/border-crossing/eurosur_en, (ET:12.07.2021).

⁸⁰⁸ Akgün, (2016), s. 98.

⁸⁰⁹ Report from The Commission to The European Parliament And The Council on The Evaluation of The European Border Surveillance System (EUROSUR). COM(2018) 632 final, 12 September 2018, p. 2, [eur-parl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2018/0632/COM_COM\(2018\)0632_EN.pdf](http://eur-parl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2018/0632/COM_COM(2018)0632_EN.pdf), (ET: 12.07.2021).

⁸¹⁰ Gökalep Aras, (2014), s. 90-91.

⁸¹¹ Akgün, (2016), s. 98.

Sonuç itibariyle bir arama kurtarma faaliyeti veya operasyonu niteliği taşımayan EUROSUR'un (2021/581 sayılı Yönetmelik, m. 20) engellemeye çalıştığı husus, göçmen yaşamlarına ilişkin tehlikeden ziyade göçmenlerin AB sınırlarından geçme olasılığının yarattığı tehdittir. Nitekim EUROSUR'un kontroller sırasında şüpheli gördüğü durumların ve düzensiz göçmenleri taşıyan araçların koordinatlarını uygun teknolojiyle tespit ederek⁸¹² aşağıda ayrıntılı olarak anlatılacağı üzere, İtalya, Yunanistan ve FRONTEX'in hukuka aykırı geri itme uygulamalarına yardımcı olmaktadır ki, bununla da sığınma arayanların uluslararası sulara ulaşmasının engellenmesine, bu kişilerin kendi ülkelerini terk etme ve sığınma haklarının ihlal edilmesine dolayısıyla katkıda bulunmaktadır.

4.2.2.5. Avrupa'ya yönelik deniz yolunun kullanıldığı düzensiz göç güzergahları

Avrupa dünyada en fazla uluslararası göçmenin bulunduğu kıta konumundadır. Halihazırda Avrupa'da 82 milyondan fazla uluslararası göçmen yaşamaktadır⁸¹³. Özellikle mülteci krizinin yaşandığı 2015 yılından itibaren Avrupa'da yaşayan uluslararası göçmenlerin sayısı yaklaşık %10 artış göstermiştir.

2010 yılında Tunus'ta başlayan ve ardından Kuzey Afrika ve Orta Doğu Arap devletlerini kapsayan "Arap Baharı" hareketi ve bu süreçte alevlenen Suriye iç savaşı sonrasında son yılların en büyük mülteci krizi yaşanmıştır. BMMYK verilerine göre, dünya genelinde 2015 yılında zulüm, şiddet, silahlı çatışma ve geniş insan hakları ihlalleri nedeniyle 65.3 milyon kişi zorla yerinden edilmiş⁸¹⁴, yalnızca Suriye savaşından kaçan sığınmacıların sayısı 5 milyonu geçmiştir⁸¹⁵. Şüphesiz komşu ülkelere, özellikle Türkiye'ye geçiş yapan göçmenlerin nihai hedefi AB üyesi devletlerdir. Söz konusu kitlesel akından en çok etkilenen AB üyesi devletler ise, Federal Almanya, İsveç, Macaristan, Avusturya, İtalya, Yunanistan gibi devletlerdir⁸¹⁶.

⁸¹² 2021/581 sayılı Yönetmelik, par. 14, 17. Commission Implementing Regulation (EU) 2021/581 of 9 April 2021 on The Situational Pictures of The European Border Surveillance System (EUROSUR). 12 April 2021, OJ L 124, pp. 3-39,

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0581&from=EN>, (ET:12.07.2021).

⁸¹³ IOM. *World Migration Report 2020*. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf, (ET:12.07.2021).

⁸¹⁴ UNHCR. (2016). *Global Trends, Forced Displacement in 2015*. p. 1, <https://www.unhcr.org/576408cd7.pdf>, (ET: 12.07.2021)

⁸¹⁵ United Nations Department of Economic and Social Affairs, *International Migration Report 2019*.

⁸¹⁶ Bozkurt, (2018), s. 192.

Gerek vatandaşlarına sunduğu hizmetler gerekse sağlamış olduğu refah açısından AB devletleri düzensiz göçmenlerin de en çok tercih ettikleri ülkelerdir. İnsan ticareti ve göçmen kaçakçılığı da dahil olmak üzere düzensiz göç hareketleri, AB'ye genellikle kara ve deniz yolları üzerinden gerçekleştirilmektedir. Hava yolu, alınan güvenlik tedbirleri açısından, kullanılan diğer yöntemlerle kıyaslandığında daha kontrollü olduğundan düzensiz göç hareketlerinde çok fazla tercih edilmemektedir.

Avrupa'ya kara yolu ile geçiş en çok Türkiye üzerinden gerçekleşmektedir. Özellikle Ortadoğu ve Orta Asya'dan gelen göçmenler, Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçiş yapmaktadırlar. Aynı zamanda deniz yolunu kullanan düzensiz göçmenler de transit olarak Türkiye'ye gelerek Doğu Akdeniz rotası üzerinden Yunanistan'a geçiş yapmaktadırlar⁸¹⁷.

AB'ye ulaşmak isteyen düzensiz göçmenlerin ve göçmen kaçakçılarının kullandığı güzergahları detaylı olarak incelersek⁸¹⁸:

- Batı Akdeniz Rotası⁸¹⁹ – Fas ve Cezayir'den İspanya'ya,
- Orta Akdeniz Rotası⁸²⁰ – Tunus ve Cezayir'den İtalya'ya,
- Batı Balkan Rotası – AB üyesi olmayan Balkan devletlerinden Macaristan'a,
- Doğu Akdeniz Rotası⁸²¹ – Türkiye'den Yunanistan'a,
- Doğu sınırları Rotası – AB'nin Doğu kara sınırlarındaki ülkelerden Doğu sınırındaki üye devletlere yönelik başlıca düzensiz göç rotalarıdır.

⁸¹⁷ Idemuda, E., Boehnke, K. 2020. *Psychosocial Experiences of African Migrants in Six European Countries*. Social Indicators Research Series, Vol. 81, p. 35-42, ebook, <https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-030-48347-0>, (ET: 12.07.2021).

⁸¹⁸ Kuschminder, K., Bresser, J., Siegel, M. (2015). *Irregular Migration Routes to Europe and Factors Influencing Migrants' Destination Choices*. Maastricht Graduate School of Governance, Maastricht University, p. 26; Idemuda and Boehnke, (2020), p. 33. AB'ye yönelik deniz yolunun kullanıldığı yasa dışı geçişlerde tespit edilen göçmen sayısı için bkz. Ek-10.

⁸¹⁹ 2018 yılında Batı Akdeniz rotası üzerinden 57.034 yasa dışı geçiş tespit edilmiştir. FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/western-mediterranean-route/>, (ET: 12.07.2021).

⁸²⁰ 2012-2018 yılları arasında AB'ye yönelik düzensiz göç hareketlerinin %80'i Orta Akdeniz rotası üzerinden gerçekleşmiştir. FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/central-mediterranean-route/>, (ET: 12.07.2021).

⁸²¹ 2018 yılında Doğu Akdeniz rotası üzerinden 56.561 yasa dışı geçiş tespit edilmiştir. FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/eastern-mediterranean-route/>, (ET: 12.07.2021).

AB'ye yönelik bu deniz rotalarında meydana gelen göç hareketliliği zamanla artan bir ivme ile yükselmiştir⁸²². AB'ye yönelik düzensiz göç hareketlerinin %90'ı Akdeniz üzerinden gerçekleşmektedir⁸²³.

Doğu Akdeniz rotası, 2008 yılından itibaren AB'ye yönelik düzensiz göç hareketlerinde önemli bir giriş noktası haline gelmiştir⁸²⁴. 2008-2014 yılları arasında bölgede tespit edilen düzensiz göçmen sayısı ortalama 45.000-50.000 civarında iken, 2015 yılında bu rakam 885.386'yı bulmuştur⁸²⁵. Bu artımın en büyük nedeni, yukarıda değindiğimiz üzere Ortadoğu'da yaşanan olaylar ve bu rota üzerinde yerleşen ve başlıca transit ülkesi olan Türkiye'nin "açık kapı" politikası yürütmesi gerçeği ile bağlantılıdır. Ek-10'da yer alan grafik incelendiğinde ise, 2017 yılından itibaren söz konusu güzergahda düzensiz göç akınında tekrar düşüş yaşandığı görülmektedir.

Orta Akdeniz rotası, AB'ye ulaşmak isteyen düzensiz göçmenlerin en sık kullandıkları güzergahdır. Bu rota, Kuzey Afrika'dan İtalya'ya ve daha az ölçüde de Malta'ya yönelik göç hareketlerini kapsar. En fazla tercih edilen göç yolu olması, bu güzergahı Avrupa ile komşuları arasındaki en tehlikeli sınır haline getirmiştir⁸²⁶. Bu noktada AB, FRONTEX aracılığıyla Akdeniz üzerinden düzensiz göçmen akınlarını azaltmayı amaçlayan bir dizi deniz operasyonu gerçekleştirmiştir. Bu operasyonlar hem FRONTEX'le iş birliği çerçevesinde yürütülen hem de İtalya, Yunanistan gibi üye devletler tarafından bireysel olarak gerçekleştirilen operasyonları kapsamaktadır.

Genel olarak FRONTEX'in varlığı AB devletlerinin deniz komşularıyla işbirliği yapmasına engel değildir. Nitekim İtalya ile Libya arasında 2007 yılında imzalanan ve göçmen kaçakçılığını önlemeye yönelik ortak deniz operasyonları yapılmasını öngören Protokol'e dayanarak, 2009 yılında taraflar arasında "Dostluk, Ortaklık ve İş Birliği" Anlaşması yapılmıştır. Bu Anlaşmaya istinaden İtalya 2009 yılından itibaren Akdeniz'de

⁸²² Ek-9'da düzensiz göç açısından AB'ye yönelik deniz rotalarının haritası yer almaktadır.

⁸²³ Idemuda and Boehnke, (2020), p. 35. Ek-11'de Batı, Orta ve Doğu Akdeniz rotaları üzerinden Avrupa'ya (İtalya, Yunanistan, İspanya, Kıbrıs ve Malta) geçiş yapan göçmen sayısı belirtilmiştir. Buna göre, her üç rota üzerinden 2014-2020 tarihleri arasında toplam 2.176.820 göçmen geçiş yapmıştır. Toplam 20.426 kişinin ise, göç sırasında hayatını kaybettiği veya kaybolduğu bilinmektedir.

⁸²⁴ Kuschminder and others, (2015), p. 44.

⁸²⁵ FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/western-mediterranean-route/>, (ET: 10.07.2021). Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-10.

⁸²⁶ Fargues, P., Bonfanti, S. (2014). "When the best option is a leaky boat: why migrants risk their lives crossing the Mediterranean and what Europe is doing about it". *Migration Policy Centre*, 2014/05, EUI, pp. 1-16, p. 5-6.

geri çevirme operasyonlarına başlamıştır. Bu operasyonlar sırasında kaçak göçmenlere müdahale eden Libya bayrağını taşıyan gemilerde İtalyan görevlileri de bulunmuştur⁸²⁷. Geri çevirme operasyonları ile İtalya'nın kontrolü altındaki gemilerce İtalyan karasularının dışında durdurulup kimlik tespiti yapılmaksızın geri gönderilen sığınmacılar açısından İtalya'nın geri göndermeme yükümlülüğünün ihlali gündeme gelmiştir. Nitekim Avrupa Konseyi'nin İşkenceyi Önleme Komitesi'nin 2010 tarihli raporunda, İtalya'nın, geri çevirme operasyonları ile geri göndermeme ilkesi de dahil olmak üzere, AİHS'in 3. maddesi kapsamındaki sorumluluklarını ihlal ettiğini beyan etmiştir⁸²⁸.

FRONTEX Akdeniz'de 2 tip operasyon yürütmektedir. Bunlardan biri göçmenlerin kimliklerinin, hangi ülkeden geldiklerinin tespit edilmesi ile gerçekleşen operasyondur. Bu operasyon, 5-15 Ekim 2006 tarihinde Malta, İtalya, Yunanistan, Fransa ve Almanya'nın katılımıyla gerçekleştirilmiş ve göçmenlerin geldikleri ülkelere geri gönderilmeleri ile sonuçlanmıştır. İkinci tip operasyon, İtalya'ya ulaşmaya çalışan düzensiz göçmenleri engellemek için gerçekleştirilen ortak deniz operasyonlarıdır. İtalya, gerek ekonomik gelişimi gerekse de stratejik konumu açısından AB'nin en çok göç alan üye devletlerinden biridir⁸²⁹. IOM'un 2020 tarihli Raporu'na göre İtalya, Birlik devletlerinden Almanya ve Fransa'dan sonra en fazla göç alan üçüncü ülkedir⁸³⁰. İtalya'ya deniz yolu ile gelen düzensiz göçmenler buradan diğer AB devletlerinin ülkesine giriş yapmaktadırlar. Bu nedenle AB çerçevesinde deniz yoluyla düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin önlenmesi uygulamalarında İtalya'nın mücadelesi büyük önem arz etmektedir.

⁸²⁷ Tondini, M. (2010). "Fishers of Men? The Interception of Migrants in the Mediterranean Sea and Their Forced Return to Libya". *INEX Paper*, pp. 1-28, p. 4-6, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1873544, (ET: 13.08.2021).

⁸²⁸ Council of Europe Committee on the Prevention of Torture. (2010). *Report of the Italian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Italy from 27 to 31 July 2009*. Doc. No. CPT/Inf (2010) 14, par. 29, <https://rm.coe.int/1680697276>, (ET: 13.08.2021).

⁸²⁹ İtalya'ya deniz yoluyla düzensiz göç hareketleri Orta Akdeniz rotası üzerinden gerçekleşmektedir. İlk defa göç baskısına 2008 yılında maruz kalan Orta Akdeniz Rotası ile çoğunlukla Kuzey Afrika ülkelerinden (özellikle Libya) olan kişiler göç etmektedir. Söz konusu rota üzerinde göçmen trafiği, gerek FRONTEX'in *Nautilus* operasyonu gerekse de İtalya ve Malta'nın Libya ile iş birliği sonucu 2010 yılına kadar ciddi oranda düşüş göstermiştir. Ancak 2011 yılında Ortadoğu ve Afrika'da meydana gelen karışıklıklar, Libya iç savaşı, Suriye iç savaşı, Arap baharı gibi nedenlerden dolayı yeniden Orta Akdeniz rotasında göç baskısı artmıştır. Bkz. Kayaalp, (2018). s. 77. Bu rotanın başka özelliği de en fazla göçmen ölümlerine tanıklık etmesidir. Denizde elverişsiz botlarla hareket eden binlerce göçmen hayatını bu sularda kaybetmektedir. Sadece 2014-2020 yıllarında 13 821 göçmen hayatını bu sularda kaybetmiş veya kaybolmuştur. IOM. *Migrant Deaths on Maritime Routes to Europe in 2021*, <https://missingmigrants.iom.int/sites/mmp/files/Mediterranean-deaths-Jan-Jun-2021.pdf>, (ET: 12.07.2021).

⁸³⁰ IOM. "World Migration Report 2020".

AB, FRONTEX kapsamında İtalya'ya yönelik düzensiz göç akınını engellemek amacıyla halihazırda aktif beş operasyon yürütmektedir⁸³¹: a) Naitulus, b) Hermes, c) Poseidon, d) Aeneas, e) Triton. Araştırmalara göre, İtalya'ya giriş yapan düzensiz göçmenlerin büyük bir kısmı (yaklaşık %64'ü), ülkeye yasal yollarla girdikten sonra vize veya ikamet izni süresi dolduğu halde kalmaya devam edenlerden, bir kısmı (%23'ü) ise sahte belgelerle kara veya hava yoluyla ülkeye giriş yapanlardan oluşmaktadır. Tespit edilen düzensiz göçmenlerin yalnızca %13'ü deniz yoluyla ülke sınırlarına giriş yapmaktadır⁸³². Bu ise o demektir ki, FRONTEX gerçekleştirdiği operasyonlarla İtalya'ya giren düzensiz göçmenlerin yalnızca %13'nü engelleyebilir.

2006 yılında başlatılan *Naitulus* operasyonu ile, İtalya'nın güney sınırlarını, özellikle de Lampedusa adası ve Malta'yı çevreleyen bölgeyi kontrol altında tutmak amaçlanmıştır⁸³³. *Naitulus* operasyonuna Almanya, Fransa ve Yunanistan da İtalya'yla birlikte katılmaktadır. 2008 yılına kadar yürütülen operasyon döneminde, İtalya sınırlarını yasa dışı geçmeye çalışan binlerce düzensiz göçmen tespit edilmiş, hiç bir göçmen geri itilmemiştir⁸³⁴.

Hermes Operasyonu, İspanya ve İtalya'nın ev sahipliğinde Tunus ve Cezayir'den gelen düzensiz göçmenleri önlemek için 2007 yılında başlatılmış olup, 2010 yılından itibaren İtalya operasyonu tek başına üstlenmiştir. 2013 yılından itibaren söz konusu operasyon kapsamında Tunus ve Cezayir'in yanı sıra Libya ve Mısır da tehlikeli ülkeler olarak değerlendirilmeye başlanmıştır⁸³⁵.

2007 yılında başlatılan *Poseidon* Operasyonu, ilk yılında İtalya, İspanya, Bulgaristan ve Yunanistan'ın ev sahipliğinde gerçekleştirilmiş⁸³⁶, 2008'de Yunanistan ve Bulgaristan, sonraki yıllarda ise yalnızca Yunanistan tarafından yürütülmüştür. *Poseidon* Operasyonu detaylı olarak Yunanistan-Türkiye sınırında yürütülen operasyonlar kısmında ele alınacaktır.

⁸³¹ Pascale, A. (2010). "Migration Control at Sea: The Italian Case". In B. Ryan and V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 281-310, p. 292.

⁸³² Pascale, (2010), p. 283; Ultan, (2016), s. 210.

⁸³³ FRONTEX, *Joint Operation Nautilus 2007*, <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/joint-operation-nautilus-2007-the-end-of-the-first-phase-AECBNJ>, (ET:12.07.2021).

⁸³⁴ Baldaccini, (2010), p. 240.

⁸³⁵ FRONTEX, *Joint Operation Hermes*, <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/hermes-2011-running-T7bJgL>, (ET:12.07.2021).

⁸³⁶ FRONTEX. *Joint Operation Poseidon 2007*. <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/main-operations/operation-poseidon-greece-/>, (ET:12.07.2021).

Aeneas (Ege denizi) operasyonu, 2011 yılında Türkiye ve Mısır üzerinden İtalya'ya gelen düzensiz göçmenlerin durdurulmasını sağlamak amacıyla başlatılmıştır⁸³⁷. Bu operasyona İtalya ile birlikte, ondört AB devleti daha destek sağlamaktadır.

Ekim 2013 yılında Lampedusa adasına ulaşmaya çalışan yaklaşık 366 göçmenin denizde hayatlarını kaybetmesinin ardından İtalya ve Malta, Orta Akdeniz'de göçmen ölümlerini engellemek ve düzensiz göç hareketlerini azaltmak amacıyla harekete geçilmesi için AB'ye çağrıda bulunmuş, ancak bekledikleri yardımı alamamışlar. Daha sonra İtalya "*Mare Nostrum*" adını verdiği denizde arama-kurtarma hareketini başlatmıştır⁸³⁸. Bu operasyon sayesinde 130.000'in üzerinde göçmenin denizlerden kurtarılması sağlanmış olsa da göçmenlerin denizde ölüm riski azalmamıştır⁸³⁹.

Operasyon kapsamında 117 milyon Euro harcanmış olması, dolayısıyla pahalı olması ve en önemlisi AB ortak sınır güvenliği çerçevesinde değerlendirilmeyerek FRONTEX'ten ayrı faaliyette bulunması gerekçesiyle operasyon devam ettirilmemiş ve 31 Ekim 2014 tarihinde sonlandırılarak, yerine FRONTEX'in *Triton* Operasyonu başlatılmıştır⁸⁴⁰. Diğer operasyonlardan farklı olarak daha fazla AB devletinin desteğini alan *EPN Triton* Operasyonu halen devam etmektedir. Ancak *Mare Nostrum* 50 mile kadar arama yapıp uluslararası denizlerde de kurtarma faaliyetleri gösterirken, *EPN Triton* İtalya kıyılarının sadece 30 mil açığına kadar faaliyette bulunmaktadır. *Mare Nostrum* için aylık 9 milyon Euro harcanırken, *EPN Triton*'a sadece 3 milyon Euro bütçe ayrılmıştır. Bütün bunlar ise, operasyonun sınırları dışında kalan açık denizdeki kaçak göçmenlerin kaderlerine terk edilmelerine neden olmuştur⁸⁴¹. Dolayısıyla *EPN Triton* operasyonu ile, bir taraftan düzensiz

⁸³⁷ Ultan, (2016), s. 214; Potyrala, A. (2011). "Implications of The Arab Spring for The EU Immigration Policy". In Anna Potyrala, Beata Przybylska-Maszne and Sebastian Wojciechowski (Eds.). *Relations between the European Union and Egypt after 2011: Determinants, Areas of Co-operation and Prospects*. pp. 67-94, p. 79, ebook.

https://books.google.com.tr/books?id=lHG7CgAAQBAJ&pg=PA81&lpg=PA81&dq=operation+Aeneas+frontex+2011&source=bl&ots=tB_sGPG6iC&sig=ACfU3U01JXdp95rjfu2RljVUalStOoVGEQ&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjs3JXYjsHqAhUKoRQKHZrmBu4Q6AEwAHoECAoQAQ#v=onepage&q=operation%20Aeneas%20frontex%202011&f=false, (ET:12.07.2021).

⁸³⁸ European Parliament, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2015-008611_EN.pdf, (ET:12.07.2021).

⁸³⁹ Fargues and Bonfanti. (2014). p. 13; The Economist, 2014, <https://www.economist.com/europe/2014/08/16/a-surge-from-the-sea>, (ET: 10.07.2021); The Washington Post, 2015, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/04/20/italy-ran-an-operation-that-save-thousands-of-migrants-from-drowning-in-the-mediterranean-why-did-it-stop/>, (ET: 10.07.2021).

⁸⁴⁰ FRONTEX. *Joint Operation Triton*, <https://frontex.europa.eu/media-centre/focus/joint-operation-triton-italy--ekKaes>, (ET: 10.07.2021).

⁸⁴¹ Ultan, (2016), s. 216.

göçmenler engellenerek AB'nin dış sınır güvenliği sağlanırken, öte yandan da göçmenlerin yaşam güvenliğinin korunması amaçlanmaktadır⁸⁴².

2015 Nisan ayında Libya açıklarında göçmenleri taşıyan geminin batması ile 700 göçmenin hayatını kaybetmesi ile Akdeniz'de yaşanan en büyük göçmen krizi olarak tarihe geçen bu olay AB devletlerini harekete geçmek zorunda bırakmıştır. Akdeniz'de göçmen sorununa çözüm üretmek amacıyla toplanan olağanüstü AB Liderler Zirvesi'nde *Triton* bütçesinin üç katına çıkartılmasına karar verilmiştir. Ancak 30 millik sınırlamada herhangi bir değişiklik yapılmamıştır⁸⁴³.

AB'nin Orta Akdeniz'deki göç sorununa ilişkin yürüttüğü önemli operasyonlardan bir diğeri de *Sophia* Operasyonu'dur (*EUNAVFORMED Operation Sophia*)⁸⁴⁴. Bu operasyonun temel amacı Orta Akdeniz'in güney kısımlarındaki göçmen ölümlerini ve göçmen kaçakçılığını engellemektir. İlk defa 7 Ekim 2015'te gerçekleştirilen operasyon kapsamında üstlenilen görevlere; göçmen kaçakçılarının kullandığı veya şüpheli deniz araçlarını teşhis, tespit ve etkisiz hale getirme, uluslararası sularda şüphelenilen kaçakçıları arama, deniz araçlarına müdahale ve saptırma gibi görevler dahildir. AB Konseyi, 20 Haziran 2016 tarihinde operasyonun görev gücüne Libya sahil güvenlik görevlilerinin ve donanmasının eğitilmesi gibi görevleri de ekleyerek operasyonun kapsamını daha da genişletmiştir⁸⁴⁵.

2018 yılında FRONTEX'in görev alanının genişletilmesi, *Triton*'a son verilmesi ve yerine daha geniş yetkilerle donatılmış yeni bir operasyona başlanması kararlaştırıldı. Türkiye, Arnavutluk, Libya, Mısır, Tunus ve Cezayirden gelen düzensiz göçmenlerin İtalya'ya girişinin durdurulması amaçlanan ve *Themis* adı ile yürütülen bu operasyon Akdeniz'de kurtarılan kaçak veya düzensiz göçmenlerin sadece İtalya'ya değil, kurtarıldıkları yere en yakın kıyıya, başka bir deyişle diğer üye devlet topraklarına da bırakılmasını öngörmektedir⁸⁴⁶. Buna istinaden Malta Hükümeti, Malta kıyılarına

⁸⁴² FRONTEX. *Joint Operation Triton 2014*. <https://frontex.europa.eu/media-centre/focus/joint-operation-triton-italy--ekKaes>, (ET:12.07.2021).

⁸⁴³ EU Council. (2015, April 23). "*Special meeting of the European Council Statement*", 23 April, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/23/special-euco-statement/>, (ET: 10.07.2021).

⁸⁴⁴ Operasyonun karargahı Roma / İtalya'da bulunmaktadır. Bkz. FRONTEX. *EUNAVFORMED Operation Sophia*, <https://www.operationsophia.eu/about-us/>, (ET: 10.07.2021).

⁸⁴⁵ FRONTEX. *EUNAVFORMED Operation Sophia*.

⁸⁴⁶ FRONTEX, *Operation Themis*. <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/main-operations/operation-themis-italy-/>, (ET:12.07.2021).

bırakılacak göçmen sayısında artış olacağı varsayımıyla *Themis* operasyonunun parçası olmayı kabul etmemiştir. Aslında bu, Orta Akdeniz’den AB’ye yönelik düzensiz göçle mücadelede üye devletler arasında yaşanan anlaşmazlığı yansıtmaktadır⁸⁴⁷. *Triton* operasyonunun yetki alanı 30 mile kadar uzaklıktaki İtalyan kıyılarını kapsarken, *Themis*, İtalyan kıyılarından 24 mil uzaklıkta faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla operasyon sahasının yetersiz kalması sebebiyle *Themis*’in denizde göçmenlerin kurtarılmasına sunduğu katkı, *Triton*’unki ile kıyaslandığında düşük olduğu görülmüştür⁸⁴⁸.

Ancak, gerek AB devletlerinin tek başına gerçekleştirdikleri operasyonlar gerekse FRONTEX yardımıyla uygulanan bu ortak deniz operasyonları halen etkin bir şekilde devam ettirilse de, göçmen kaçakçılarının ve göçmenlerin de yeni yöntemler ve yollarla ülkeye girdikleri, dolayısıyla düzensiz göçün ve göçmen kaçakçılığının karşısının alınamadığı görülmektedir.

Deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göçle mücadelenin güçlendirilmesi çabaları AB üye devletlerinin ulusal göç mevzuatlarına da yansımıştır. Nitekim İtalya’da 286/1998 sayılı Kararnameye müteakip kabul edilmiş “Göç ve Yabancıların Statüsü Üzerine Tek Metin”de (*Single Text on Immigration and the Status of Foreigners*)⁸⁴⁹, esas olarak kaçakçılara yönelik cezai yaptırımlar ve deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerine karşı önlemlere dair düzenlemeler yer almaktadır (Tek Metin, m. 12). Söz konusu önlemler 2002 yılında Tek Metin’e getirilen değişikliklerle daha da genişletilmiş ve göçmen kaçakçılığı yapan gemileri denetleme, ziyaret etme veya el koyma yetkisi tanımlanarak ve polis ve askeri gemilerin denizde müdahale biçimleri belirlenerek denizde sınır ötesi kontrol güçlendirilmiştir (189/2002 sayılı Yasa, m. 11)⁸⁵⁰. İtalyan Hükümeti tarafından, 2006’dan beri özellikle deniz yolu sınırlarının entegre yönetimine ilişkin girişimlerin güçlendirilmesinin akabinde, gemilere el konulması ve kaçakçıların tutuklanmasına ilişkin rakamlar keskin bir artış göstermiştir⁸⁵¹. 189/2002 sayılı Yasa ile öngörülen yeni hükümlere

⁸⁴⁷ Laux, M. (2021). “AB’nin Orta Akdeniz’deki Deniz Operasyonlarının Evrimi: Arama ve Kurtarmadan Kademeli Uzaklaşma”. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği Raporu. <https://tr.boell.org/tr/2021/05/17/abnin-orta-akdenizdeki-deniz-operasyonlarninin-evrimi-arama-ve-kurtarmadan-kademeli>, (ET:12.07.2021).

⁸⁴⁸ Laux, (2021).

⁸⁴⁹ Legislative Decree No. 286 Combined text of measures governing immigration and norms on the condition of foreign citizens. 25 July 1998. Resmi olmayan çeviri (italyancadan ingilizceye). <https://www.refworld.org/pdfid/54a2c23a4.pdf>, (ET: 12.07.2021); Messineo, (2010), p. 90.

⁸⁵⁰ Law No. 189 on Changes in regulations on the matter of immigration and asylum, 30 July 2002, <https://www.refworld.org/pdfid/3fd9cd6d4.pdf>, (ET: 12.07.2021).

⁸⁵¹ Pascale, (2010), p. 285.

göre, deniz kolluk faaliyetleri için kullanılan İtalyan gemileri karasularında veya bitişik bölgede, göçmen kaçakçılığı için kullanıldığına veya kaçakçılığa karıştığına dair geçerli bir şüphe olan bir gemiyle karşılaşarlarsa, söz konusu gemileri durdura ve kontrol edebilirler. Göçmen kaçakçılığına karıştığına dair kanıt bulunursa, ilgili gemiler el konularak en yakın İtalyan limanına götürülür (Tek Metin, m. 12/9-bis). Deniz Kuvvetleri gemileri de, madde 12/9-bis’de belirtilen faaliyetlere yardımcı olmak için kullanılabilir (Tek Metin, m. 12/9-ter).

Açık denizde müdahale yetkisi, karasuları dışında, sadece Deniz Kuvvetleri tarafından değil, deniz kolluk faaliyetlerinde bulunan gemiler tarafından da, İtalyan hukuku, uluslararası hukuk, AB hukuku ve ikili veya çok taraflı anlaşmaların öngördüğü sınırlar dahilinde, eğer gemi İtalyan bayrağını taşıyorsa veya başka bir devletin bayrağı altında yüzüyorsa ya da bayraksız ise, icra edilebilir (Tek Metin, m. 12/9-quater). Bu hükmün yorumlanması, kapsamına ilişkin bazı sorunları da gündeme getirmektedir. Hiç şüphesiz açık denizde İtalyan deniz kolluk kuvvetleri, İtalyan bayraklı bir gemiyi durdura, denetleye ve el koyabilir. Bayraksız gemilerde yetki kullanımına gelince, bu gemilerde ziyaret hakkının düzenlendiği BMMYK’nın 110/1. maddesi⁸⁵² ve Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nün 8/7. maddesi⁸⁵³ uyarınca sadece sınırlı durumlarda kontrole izin verilmektedir. Açık denizdeki başka devletlerin gemileri, ikili bir anlaşma ya da Göçmen Kaçakçılığı Protokolü kapsamında bayrak devletinin izni olmadıkça durdurulamaz, denetlenemez veya el konulamaz.

İtalya, SAR Sözleşmesi’ni (1980), SOLAS Sözleşmesi’ni (1989), BMDHS’i (1994) ve Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nü (2006) onaylamış olduğuna ve 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin tarafı olduğuna göre, bu Sözleşmelerden ileri gelen yükümlülüklerini de yerine getirmek zorundadır. Bu bağlamda, uluslararası deniz hukuku uyarınca İtalyan yetkili kurumları, kurtarılan tüm kişilerin mümkün olan en kısa sürede güvenli bir yerde karaya çıkmalarını sağlamak için gerekli tüm önlemleri almakla yükümlüdürler. Oysa İtalya

⁸⁵² Sözleşmeye göre, “Müdahalenin bir antlaşma ile tanınan yetkilerden kaynaklanması durumu dışında, açık denizde 95. ve 96. maddelerde öngörülen tam dokunulmazlıklardan yararlananlar dışında bir yabancı gemiyle karşılaşan bir savaş gemisi; geminin tabiiyetsiz olduğu veya...konularda şüphelenmek için makul nedenleri olmadıkça, bu gemiyi durdurup denetleme hakkına sahip değildir.”, (BMDHS, m. 110/1/d).

⁸⁵³ Maddede; “Bir Taraf Devlet, geminin deniz yoluyla göçmen kaçakçılığında kullanıldığından ve tabiiyetsiz olduğundan veya tabiiyetsiz bir gemiye benzetilmiş olabileceğinden şüphelenmek için makul gerekçeleri varsa, gemiye çıkabilir ve gemiyi arayabilir. Eğer bu şüpheyi doğrulayan bir kanıt bulunursa, o Taraf Devlet, ilgili ulusal ve uluslararası hukuk uyarınca uygun önlemleri alacaktır.” denilmektedir, (Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, m. 8/7).

tarafından denizde yürütülen uygulamalarla işkence ve şiddetten kaçan, özellikle savunmasız kişilerin karaya çıkarılmasına izin verilmemesi, temel insan haklarının ve mülteci haklarının korunmasını öngören kuralların yanı sıra, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde güvence altına alınan geri göndermeme ilkesinin ve sığınma arama hakkının da ihlal edildiği tespit edilmiştir.

Düzensiz deniz göçünün önlenmesine yönelik AB'nin uygulanmalarında iki temel özellik göze çarpmaktadır: “sıcak nokta” (*hotspot*) yaklaşımının benimsenmesi ve sınır kontrollerinin güvenlik odaklı dışsallaştırılması⁸⁵⁴.

“Sıcak nokta” yaklaşımı Avrupa göç krizinin yaşandığı 2015 yılında, Avrupa Komisyonu'nun kabul ettiği Avrupa Göç Gündemi'nde ileri sürülmüştür⁸⁵⁵. Sıcak noktalar, AB'ye deniz yoluyla gelen göçmenlerin ilk kabulü, kimlik tespiti, kaydı ve parmak izi için oluşturulmuş tesislerdir. Söz konusu yaklaşım ile, yüksek göç baskısı olan üye devletlere yardımcı olunması, AB kurumlarının (EASO, FRONTEX, EUROPOL ve EUROJUST) ve AB'nin dış sınırlarındaki ulusal kurumların faaliyetlerinin koordine edilmesi amaçlanmaktadır. Şu anda sadece İtalya ve Yunanistan sıcak noktalara ev sahipliği yapmaktadır⁸⁵⁶.

Sıcak noktaların işletilmesine dair birtakım eleştiriler bulunmaktadır. En önemlisi ise, sıcak noktaların sağlam bir yasal temelden yoksun olmasına ilişkindir. Başka bir anlatımla, sıcak noktalarda gerçekleşen faaliyetler, herhangi bir AB direktifi veya yönetmeliği ile düzenlenmemiştir. Bu da sıcak noktalarda kötü yaşam koşullarına ve ciddi hak ihlallerine yol açmıştır. Geline aşamada, AB sığınma sisteminde önemli yere sahip sıcak noktalar, göçmenlerin herhangi bir mahkeme kararı olmaksızın gözaltına alındığı, parmak izi

⁸⁵⁴ Terlizzi, A. (2019). “Border Management and Migration Controls in Italy”. *Global Migration: Consequences and Responses Working Paper Series*, Paper 2019/17, pp. 1-47, p. 12.

⁸⁵⁵ A European Agenda on Migration. 2015, p. 6.

⁸⁵⁶ İtalya topraklarında (Lampedusa, Messina, Pozzallo, Taranto ve Trapani) beş sıcak nokta bulunmaktadır. İçişleri Bakanlığı, söz konusu sıcak noktalar için geçerli olan Standart İşletim Prosedürlerini (*Standard Operating Procedures - SOPs*) içeren bir belge yayınlamıştır. Belgede tanımlandığı gibi, sıcak nokta, genelde sınır girişlerinin yakınında, mümkün olan en kısa sürede ve İtalya göç düzenlemelerine uygun olarak, yeni gelenlerin güvenli bir şekilde indikleri ve tıbbi taramalara tabi tutuldukları, göç ve sığınma konusunda bilgi aldıkları bir alan olup, ilgili göçmenler burada kontrol edilmekte, önceden belirlenmekte ve düzensiz göçmen olarak mevcut durumları ve uluslararası koruma başvurusunda bulunma olasılıkları hakkında bilgilendirildikten sonra parmak izleri alınmaktadır. Bkz. Terlizzi, (2019), p. 21.

alınmaya zorlandığı ve belirli bir duruma göre sığınmacı veya ekonomik göçmen olarak sınıflandırıldığı standart bir prosedürün parçası haline gelmiştir⁸⁵⁷.

AB devletleri için sınır gözetimi ve göç kontrollerinin uygulanmasında hayati önem taşıyan stratejilerden bir diğeri de dışsallaştırmadır. Bu bağlamda İtalya, en fazla düzensiz göçmen akınının yaşandığı 2011-2017 yılları arasında, Tunus, Libya ve Mısır ile düzensiz göç akınları ve göçmen kaçakçılığı örgütleri hakkında bilgi alışverişinde bulunulması, düzensiz göçmenlerin dönüşü de dahil olmak üzere düzensiz göçle mücadelede karşılıklı yardım ve iş birliğine dair önemli ikili anlaşmalar imzalamıştır⁸⁵⁸. 2016 yılında ise Sudan ile, insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı, düzensiz göç dahil olmak üzere çeşitli biçimlerdeki organize suçları önlemeyi ve bunlarla mücadele etmeyi amaçlayan bir iş birliği anlaşmasına varılmıştır. Bu anlaşmaların sonucu olarak, İtalya, ilgili devletlerin yetkili kurumlarının ulusal sınırlarını kontrol etmelerine yardımcı olmak için gerekli teknik desteği sağlamayı da taahhüt etmiştir.

Aslında sistematik insan hakları ihlallerinin rapor edildiği devletlerle iş birliği kurulmasına yol açan dışsallaştırma stratejisi, göçmenler, mülteciler ve sığınmacıların temel haklarına saygı gösterilmesi açısından kesinlikle ciddi endişeler doğurmaktadır. Bu bağlamda sınırların dışsallaştırması, göçmenlerin hedef devletlerin ülkesine varmalarını engellemekle, sığınma hakkı ve sığınma arama da dahil olmak üzere devletin yasal yükümlülüklerini sınırlamaya yönelik bir teşebbüs olarak görülebilir⁸⁵⁹. Nitekim AB'nin uyguladığı sınır kontrolünün temel amacı da, göçmenlerin ülkeye ulaşmalarının durdurulması, kaynağında engellenmesidir.

AB devletlerinin düzensiz göçle mücadele kapsamında gerçekleştirdiği bu uygulamalar, göçmenlerin sığınma başvurusunda bulunmalarını engelleyen toplu geri itme vakalarına yol açmıştır. Bu tür bir uygulama, AİHM tarafından 2012 yılında verilen *Hirsi Jamaa ve İtalya* Kararında da hukuka aykırı eylem olarak görülmüştür. AİHM, *Hirsi Jamaa ve İtalya Davası*'nda, İtalya'nın açık denizde (Malta'nın Arama Kurtarma Bölgesi'nde) Somali ve

⁸⁵⁷ Pannia, P., Federico, V., D'Amato, S. (2018). "Italy – Country Report: Legal and Policy Framework of Migration Governance." *Global Migration: Consequences and Responses – Working Paper Series*, Paper 2018/07, pp. 1–103.

⁸⁵⁸ Terlizzi, (2019). p. 34-35.

⁸⁵⁹ Frelick, B., Kysel, I. M., Podkul, J. (2016). "The Impact of Externalization of Migration Controls on the Rights of Asylum Seekers and Other Migrants." *Journal on Migration and Human Security*, Vol. 4, No. 4, pp. 190–220, p. 197.

Eritre uyruklu göçmenleri taşıyan gemiye müdahale ederek, sığınma başvurularını dikkate almadan, Libya ile arasındaki geri kabul anlaşmasına istinaden göçmenleri Libya'ya teslim etmesi, Libya'nın da bu kişileri Somali ve Eritre'ye göndermesi ile sığınma arayanların hem Libya'da hem de Somali ve Eritre'de kötü muamele ve işkenceye maruz kalma riskleri ortaya çıktığından, İtalya'nın iki defa AİHS'nin 3. maddesini ihlal ettiğine hükmetmiştir⁸⁶⁰. Olayın ardından İtalya Hükümeti Libya'ya yönelik daha fazla geri itme eyleminde bulunmayacağını açıklamış olsa da İtalya, göçmenlerin Kuzey Afrika devletlerinden İtalya kıyılarına ulaşmasını önlemek adına yürüttüğü iş birliğini güçlendirmeye devam etmektedir⁸⁶¹.

Sonuç olarak, AB devletlerinin deniz yoluyla gerçekleştirilen göç hareketleri ile mücadelede uygulamaları 4 kategoride ele alınabilir: Kuzey Afrika devletleri ile iş birliğini ve bu devletlere yardım sağlanmasını içeren dışsallaştırma (*externalization*); denizde göçmenlerin kurtarılması ve temel insan haklarının korunmasını kapsayan arama-kurtarma faaliyetleri (*humanitarianism*); düzensiz göç, göçmen kaçakçılığı ve terörizmle mücadeleyi gerekli kılan güvenlikleştirme (*securitization*); göç yükünün AB devletleri arasında eşit paylaşımını ve Dublin düzenlemesinin değiştirilmesini öngören yaklaşım (*solidarity*)⁸⁶².

4.3. Değerlendirme

Göçün etkin bir şekilde yönetimi, düzensiz göçün kontrol altına alınması ve devletlerarası bilgi paylaşımının sağlanması uluslararası örgütler aracılığı ve devletlerin iş birliği ile mümkündür. Devletlerin bireysel olarak veya ikili anlaşmalarla bu görevin üstesinden gelmesi ise imkansız görünmektedir. Bu nedenle çalışmanın dördüncü bölümünde, düzensiz göç hareketleri ile mücadele kapsamında uluslararası hukukun bir sujesi olarak uluslararası örgütlerin uygulamalarına yer verilmiş, hukuki düzenlemeleri incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle uluslararası örgütlerin genel anlamda düzensiz göç hareketleri ile mücadelesine ilişkin uygulamaları ve hukuki düzenlemeleri ele alınmıştır. Ardından ise, uluslararası örgütlerin spesifik olarak deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerinin önlenmesini içeren uygulamaları ve hukuki düzenlemeleri, deniz yoluyla

⁸⁶⁰ Ayrıntılı olarak bkz. European Court of Human Rights. (2012). *Case of Hirsi Jamaa and Others v. Italy*.

⁸⁶¹ Cuttitta, P. (2014). "From the Cap Anamur to Mare Nostrum: Humanitarianism and Migration Controls at the EU's Maritime Borders". In C. Matera and A. Taylor (Eds.), *The Common European Asylum System and Human Rights: Enhancing Protection in Times of Emergencies*. The Hague: Centre for the Law of EU External Relations, CLEER Working Papers 2014/7, pp. 21-37.

⁸⁶² Terlizzi, (2019), p. 11.

düzensiz göçten en fazla etkilenen AB'nin bu göç hareketleri ile mücadelesine ve sınır ötesi uygulamalarına değinilmiştir. Müteakiben AB'ye yönelik düzensiz deniz göçünün en fazla yaşandığı AB üye devleti olan İtalya'nın denizde gerçekleştirdiği müdahale uygulamaları ve düzensiz göçle mücadele kapsamında çeşitli deniz alanlarında kullandığı yetki ve yükümlülükleri BMDHS, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü, SAR ve SOLAS Sözleşmeleri ve AIHS ışığında analiz edilmiştir.

Günümüzde deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin en fazla yaşandığı rota Akdeniz olup, bu güzergah üzerinden hareket eden göçmenler AB devletlerine yönelmektedirler. Deniz yolunu kullanan bu düzensiz göçmenler transit olarak Türkiye'ye gelerek Doğu Akdeniz rotası üzerinden Yunanistan'a ve Orta Akdeniz rotası üzerinden Afrika devletlerinden İtalya'ya, oradan da diğer AB üyesi devletlerinin ülkesine geçiş yapmaktadırlar.

AB devletlerinin düzensiz göç hareketleri ile mücadele çerçevesinde yürüttüğü sınır uygulamaları, tekne veya botla gelen göçmenlerin deniz sınırlarını yasa dışı olarak geçmelerini önlemeyi amaçlayan durdurma stratejilerini içermektedir. Nitekim, en fazla düzensiz göç hareketlerine maruz kalan güney üye devletlerin sınır uygulamaları sonucu sadece deniz sınır kontrolleri ve gözetimi artırılmakla kalmamış, aynı zamanda Avrupa dışındaki (örneğin, Afrika devletleri) devletlerin karasuları ve açık denizler de dahil olmak üzere kontrollerin gerçekleştirildiği alanlar genişletilmiştir. Böylece düzensiz göçmenlerin, henüz AB sınırlarına varmadan durdurulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda AB, EUROSUR ile düzensiz göçmenleri AB sınırlarına gelmeden tespit etmeye, FRONTEX ile engellemeye, geri gönderme anlaşmalarıyla ise engellenemeyenlerin ülkelerine geri gönderilmelerini sağlamaya çalışmaktadır.

Düzensiz göçmenlerin AB'nin dış sınırlarında tespit edilmesi amacıyla kurulan EUROSUR, AB'nin sınır güvenliğinin artırılmasında önemli rol oynamakla birlikte, dolaylı olarak göçmenlerin yasa dışı ve tehlikeli yollara başvurmalarına, denizde hayatlarını kaybetmelerine yol açmaktadır. Çünkü yasal yollardan başvurma imkanları engellenen kişiler yasa dışı ve tehlikeli yollara başvurmaktadırlar. EUROSUR'un sınır öncesi tespitleri aynı zamanda İtalya, Yunanistan gibi AB devletlerinin ve FRONTEX'in hukuka aykırı geri itme uygulamalarına yardımcı olmaktadır ki, bununla da sığınma arayanların uluslararası

sulara ulaşmasının engellenmesine, bu kişilerin kendi ülkelerini terk etme ve sığınma haklarının ihlal edilmesine katkı sağlamaktadır.

Deniz yolu ile gerçekleştirilen düzensiz göç veya göçmen kaçakçılığı faaliyetleri ile mücadele çerçevesinde AB'nin uyguladığı yöntemlerden bir diğeri de geri kabul anlaşmalarıdır. Bu anlaşmalarla, AB'ye yasa dışı veya düzensiz yollarla giren ve anlaşmayı imzalayan devlet vatandaşlarının, üçüncü devlet vatandaşlarının ve vatansız kişilerin belirli şartlarla AB'ye geçiş yaptıkları ülkeye veya güvenli üçüncü ülkeye iadesi amaçlanmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, geri kabul anlaşmaları, AB açısından potansiyel göçmenlerin düzensiz şekilde seyahat etmelerinin önüne geçilmesine, uluslararası göçmen kaçakçılığı, insan ticareti ve benzeri alanlarda organize suçlara karşı daha etkin şekilde mücadele edilmesine olanak sağlamaktadır. Ancak uygulamada, bu anlaşmalarla geri gönderilen göçmenlerin gönderildikleri ülkelerin “güvenli ülke statüsünde” olmadığı durumlarla da karşılaşabilmektedir. Bu bağlamda geri kabul anlaşmaları, öncelikli olarak 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün hükümlerine aykırıdır ve doğrudan geri gönderme yasağını ihlal etmektedir.

AB'nin düzensiz deniz göçü ile mücadele kapsamında geliştirdiği uygulamaları ve AB üye devletlerinin uluslararası hukukla öngörülen arama kurtarma, geri göndermeme ve statü belirleme gibi yükümlülüklerine uygun davranıp davranmadıkları hususunu, bu devletlerin farklı deniz alanlarında kullandıkları yetki ve düzensiz göçmen taşıyan gemilere yaptıkları müdahaleler, AB'nin entegre sınır yönetiminin bir parçası olarak kurulan FRONTEX aracılığıyla koordine edilen operasyonlar çerçevesinde gözlemlemek mümkündür.

2007/2004 sayılı Kurucu Yönetmeliği uyarınca görevleri, dış sınırların yönetimi amacıyla üye devletler arasında operasyonel iş birliğini koordine etmek, sınır muhafızası personelinin eğitiminde üye devletlere yardım etmek, risk analizi yapmak, dış sınırların kontrol ve gözetimine ilişkin araştırmaları takip etmek, gerektiğinde, özellikle ortak geri dönüş operasyonlarında üye devletlere teknik destek ve operasyonel yardım sağlamak, arama kurtarma çalışmalarını desteklemek olan FRONTEX'in üye devletlerden bağımsız doğrudan kendisinin sınırlarda müdahale etmesi veya arama kurtarma faaliyetleri gerçekleştirmesi mümkün değildir. Sınırların korunması, gözetimi ve denetimi üye devletlerin münhasır yetkilerine ait olup, FRONTEX sadece gerektiğinde ilgili üye devlete, sınırların korunması ve kontrolü hususunda teknik ve operasyonel destek sunmaktadır.

656/2014 sayılı Yönetmelik gereği FRONTEX, katılımcı devletlerin karasuları, bitişik bölgesinde ve açık denizlerde göçmen kaçakçılığı veya düzensiz göç faaliyetlerine karışan gemiler üzerinde; gemiye el koymak ve gemideki kişileri tutuklamak, gemiyi bitişik bölge veya karasularına girmeme konusunda uyarmak ve gerektiğinde geminin rotasını bitişik bölge ve karasuları dışında bir yöne yöneltmesini talep etmek, gemiyi veya gemideki kişileri üçüncü bir ülkeye yönlendirmek veya gemiyi veya gemide bulunan kişileri üçüncü bir ülkenin yetkililerine teslim etmek, gemiyi geri itmek, gemiyi veya gemideki kişileri ev sahibi üye devlete veya operasyona katılan komşu üye devlete yönlendirmek gibi yetkileri kullanabilmektedir. Ancak, müdahale edilen gemilerde sığınmacıların bulunması durumunda ve bu kişilerin geldikleri ülkelere geri gönderilmesi veya üçüncü bir devlet ülkesine yönlendirilmesi onların hayatları için risk oluşturacaksa, sığınma arayanların başvurularını dikkate alınması ve geri göndermeme ilkesini ihlal etmeyecek bir şekilde davranılması gerekmektedir.

Ancak uygulamada FRONTEX tarafından denizlerde gerçekleştirilen operasyonlarda asıl amacın, arama kurtarma, göçmen ölümlerini önlemek veya göçmenlerin denizde korunması değil, AB sınırlarının düzensiz göçmen hareketlerinden korunması ve düzensiz göç hareketlerinin daha AB sınırlarına ulaşmadan açık denizde, yani AB'nin sınırları dışında durdurulup engellenmesi olduğu görülmektedir. Nitekim düzensiz göçmenlerin tespit edilmesi, durdurulması, göçmenlerin ve onları taşıyan gemilerin geri gönderilmeye çalışılması, öncelikli amacın Birliğe yönelik düzensiz göç akınının engellenmesi olduğunu doğrulamaktadır. Bu amaçla üçüncü devletlerle, göçmen ve sığınmacıların karasularından ayrılmasının önlenmesi çerçevesinde iş birliği yapılmaktadır. Oysa uluslararası insan hakları hukuku ve mülteci hukuku uyarınca, bireylerin kendi ülkelerini terketme ve sığınma arama hakkı vardır.

Üçüncü devlet karasularında yürütülen bu birge operasyonlar, Ege denizi ve Akdeniz'de gerçekleştirilen geri itme eylemleri çoğu zaman göçmenlerin zulüm ve işkence gördükleri ülkeden çıkmalarını engellemekte veya onları oraya geri dönmeye zorlamaktadır ki, bununla da FRONTEX aracılığıyla AB ve operasyona katılan tüm devletler tarafından geri göndermeme ilkesi ihlal edilmektedir. Ancak, FRONTEX operasyonlarında AB gemilerine yerel görevlilerin de dahil edilmesi ile aşkın yetki kullanmanın ve karasularını terketmenin engellenmesinin aslında kıyı devletinin yetkisinde olduğu gösterilmeye çalışılmakta, dolayısıyla FRONTEX'in ve üye devletlerin geri itme uygulamalarına dahil olduğunu veya

bu uygulamalarda yer aldığını belirten resmi bir belge bulunmadığından, onlara sorumluluk da atfedilememektedir.

Sonuç olarak, denizlerde FRONTEX'in uyguladığı geri dönüş operasyonları zamanı çok fazla hak ihlalleri yaşanmaktadır. FRONTEX'in önleyici tedbirleri ve geri itme operasyonları bir yandan insan hakları ihlaline yol açmakta, öte yandan mülteci hukuku açısından sorun yaratmaktadır. Uluslararası koruma amacıyla deniz yoluyla AB sınırlarına giriş yapmaya çalışan sığınmacıların FRONTEX tarafından düzensiz göçmen olarak nitelendirilerek daha başvuru yapmadan geri itilmesi onları sığınma arama haklarından mahrum bırakmaktadır. FRONTEX'in bu hukuka aykırı faaliyetlerinden dolayı sorumluluk ise, ABİDA, m. 340 gereği AB'ye akdedilmektedir. Ancak, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, resmi olarak FRONTEX'in ihlal teşkil eden uygulamalarda yer almasını kanıtlamak mümkün olmadığından FRONTEX'in, dolayısıyla da AB'nin uluslararası sorumluluğunu ileri sürmek de zorlaşır.

Bütün bunların yanı sıra, ihlal teşkil eden diğer husus, düzensiz göçmen taşınması ve göçmen kaçakçılığında kullanılan küçük, uyruksuz ve denize elverişli olmayan tekne ve botların FRONTEX tarafından transit veya kaynak ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye yönlendirilmesidir. FRONTEX'in en çok kullandığı bu yetki gerek uluslararası hukuk düzenlemelerine gerekse de AB hukukuna aykırılık teşkil etmektedir. BMDHS (m. 98), SAR (par. 2.1.10), SOLAS (V. bölüm) ve 656/2014 sayılı Yönetmelik (par. 14) uyarınca denize elverişli olmayan tekne veya botların kullanılması sebeble her devletin kurtarma yükümlülüğünün doğması gerekirken, söz konusu deniz araçlarının geri çevirmek suretiyle başka bir yöne yönlendirilmeleri kurtarma yükümlülüğünün ihlalını; öte yandan teknedeki kişilerin hayati tehlike riskini de arttırdığından AİHS ve AB Temel Haklar Şartı'nın 2. maddesinde yer alan "yaşama hakkı"nın ve AİHS'in 3. maddesinde öngörülen işkence yasağının ihlalını; sığınma talebinde bulunmalarına imkan sağlanmadığından ve üçüncü ülkeye veya hayati tehlike riski bulunan ülkelere gönderilmeleri veya yetkililere teslim edilmeleri ise geri göndermeme ilkesinin oluşturmaktadır.

Gerek FRONTEX yardımıyla uygulanan gerekse de üye devletlerin bireysel olarak gerçekleştirdiği ortak deniz operasyonları halen etkin olarak devam ettirilse de, göçmen kaçakçıların ve göçmenlerin de yeni yöntemler ve yollarla AB ülkelerine giriş yaptıkları, dolayısıyla düzensiz göçün ve göçmen kaçakçılığının karşısının alınamadığı görülmektedir.

Bu nedenle AB, göçmenlerin sığınma sistemine kolay erişebilmeleri için “yasal kanalları” güçlendirmelidir. Yasal erişimin güçlendirilmesi, uluslararası korumadan yararlananların AB’ye güvenli varışlarını kolaylaştıracak, Akdeniz’de göçmen kayıplarının oranında düşüş yaşanmasına yol açacak. Ayrıca, menşe ve transit ülkelerdeki göçmen akınlarını engellemek – göçmenlerin sığınma talebinde bulunmasını önlemek – genel sınır yönetimi uygulamalarının birincil hedefi olarak görülmemelidir⁸⁶³. Öte yandan AB, İtalya ve Yunanistan gibi güney sınırlarındaki devletler üzerindeki göç yükünü azaltmak için Dublin sisteminin etkinliğini artırmalı ve deniz yolu ile düzensiz göç faaliyetlerine karşı üye devletlerce uluslararası yükümlülüklerine aykırı davranmayacak şekilde mücadele edilmesine olanak sağlamalıdır.

⁸⁶³ Terlizzi, (2019), p. 40.

5. TÜRKİYE’NİN DENİZ YOLUYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN DÜZENSİZ GÖÇ HAREKETLERİ İLE MÜCADELESİ

Türkiye, AB’ye yönelik, özellikle de deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerinde transit ülke olarak en çok tercih edilen devletler sırasındadır. Bu nedenle çalışmamızda düzensiz göç hareketleri ile mücadele kapsamında Türkiye’nin hukuk düzeni ve transit ve hedef ülke olarak uygulamalarına da yer verilmiş, deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetleri ile mücadele çerçevesinde yetki ve yükümlülükleri incelenmiştir.

5.1. Türkiye’nin Düzensiz Göç Hareketleri ile Mücadelesi: Genel Olarak

Dünyadaki göçmenlerin %84’ü gelişmekte olan devletlere göç etmekte ve bu zorunlu veya gönüllü göçün maliyetini çoğunlukla komşu veya çevredeki diğer devletler karşılamaktadır⁸⁶⁴. Günümüzde Türkiye büyük ölçüde bu tür göç sorunuyla karşı karşıya kalmış, özellikle son 30 yıl içinde doğu ve güneydoğu komşu devletlerden gelen gerek düzenli gerekse de düzensiz göç hareketlerinde artış yaşanmıştır. Bu devletlerde yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik karışıklıklar nedeniyle çok sayıda göçmen Türkiye’ye ve Türkiye üzerinden gelişmiş AB devletlerine göç etmektedir⁸⁶⁵. Dolayısıyla Türkiye, sadece göç veren/kaynak veya göç alan/hedef ülke değil, aynı zamanda transit ülke konumundadır. Türkiye’yi transit ülke olarak kullanan göçmenler hem karadan hem de denizden Doğu Akdeniz rotası ile Türkiye üzerinden Yunanistan’a, oradan da diğer AB devletlerine giriş yapmaktadırlar⁸⁶⁶.

Türkiye büyük ölçüde Ortadoğu kaynaklı düzensiz göç hareketlerine maruz kalmaktadır. 1980’lerde İran ve Irak, son yıllarda ise Suriye’den gelen düzensiz göç faaliyetlerinde hem hedef hem de transit ülke konumunda olmuş ve halen de olmakta devam etmektedir. Hiç şüphesiz Ortadoğu’da sürekli yaşanan savaş ve silahlı çatışmalar, insan hakları ihlalleri ve

⁸⁶⁴ Aygöl, H. H., Eke, E. (2018). *21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi* (Birinci Baskı). Ankara: Atlas Akademik Yay., s. 152.

⁸⁶⁵ T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Türkiye’de Düzensiz Göç”, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-de-duzensiz-goc.tr.mfa#>, (ET:12.07.2021).

⁸⁶⁶ Özer, İ. (2016). *Doğu ve Güneydoğu Komşu Ülkelerinden Türkiye’ye Yönelik Göç Hareketleri* (Birinci Baskı). Ankara: Adalet Yay., s. 26.

ekonomik krizler Türkiye’yi yasa dışı veya düzensiz göç konusunda giriş ülkesi konumuna getirmektedir⁸⁶⁷.

Genel olarak Türkiye’ye yönelik düzensiz göçü belirleyen dört temel unsur vardır. Birincisi; yukarıda değinildiği gibi, komşu devletlerde meydana gelen siyasi istikrarsızlık ve çatışmalar, söz konusu devletlerin vatandaşlarının daha güvenli, daha iyi yaşam şartlarının bulunduğu ve zulümden yoksun yerlere gitme isteğini arttırmıştır. İkincisi; Türkiye’nin coğrafi yapısı, gelişmiş Avrupa devletlerine geçiş yapmayı hedefleyen transit göçmenler için ülkeyi çekici kılmaktadır. Üçüncüsü; Avrupa devletlerinin, özellikle AB üyesi devletlerin dış sınırlarda uyguladığı sıkı kontrol ve denetimler Avrupa’ya geçişi zorlaştırdığından, bu göçmenler Türkiye gibi Avrupa’nın çevre ülkelerine yönelmişler. Sonuncu unsur ise, Türkiye’nin komşu devletlerle kıyaslandığında ekonomik açıdan daha gelişmiş ülke konumunda olmasıdır⁸⁶⁸.

Türkiye’ye yönelik düzensiz göç hareketlerini 1979-1987, 1988-1993, 1994-2000 ve 2001 sonrası olmak üzere, dört aşamada inceleyebiliriz. 1979-1987 yıllarını kapsayan ve “fertilizasyon” adlanan dönemde oluşan düzensiz göçün temel nedeni 1979 yılında İran’da gerçekleşen rejim değişikliğidir. Bu dönemde gelen düzensiz göçmenlerin çoğu bir süre sonra Avrupa’ya veya Kuzey Amerika’ya gitmişler. 1988-1993 yıllarını kapsayan “olgunlaşma” döneminde gerçekleşen düzensiz göç Irak, Bulgaristan ve Sovyet Cumhuriyetlerinden toplu olarak ekonomik nedenlerle gerçekleştirilmiştir. 1994 yılında sığınma ve iltica konularını düzenleyen yeni bir yönetmeliğin hazırlanmasıyla başlayan ve 2000/2001 yılına kadar devam eden “doğgunluk” döneminde düzensiz göç akınları artarak devam etmiştir. 2001 yılı ve sonrasını kapsayan “dejenerasyon” döneminde düzensiz ve kaçak göç en yüksek orana ulaşmakla birlikte, hem ulusal düzeyde hem de uluslararası platformda Türkiye’nin göç sistemleri ve düzensiz göç sorunu gündemin üst sıralarında yer almıştır⁸⁶⁹. Söz konusu dönemde düzensiz göç hareketlerini azaltmak ve AB müktesabatına uyum sağlamak amacıyla AB devletleri ile iş birliği geliştirilmeye başlanmıştır.

Türkiye’de düzensiz göçmenlerin kullandıkları temel yöntemlerden biri ülkenin kara, deniz ve hava hudut kapılarının dışında sınırın herhangi bir noktasından giriş veya çıkış

⁸⁶⁷ FIDH, Migreurop, REMDH. 2014. s. 49.

⁸⁶⁸ Deniz, (2014), s. 184-185.

⁸⁶⁹ İçduygu, A. (2004). *Türkiye’de Kaçak Göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay., s. 27-28.

yapmalarıdır. Diğer temel yöntemlerden biri de, ülkenin kara, deniz ve hava hudut kapılarından sahte seyahat belgeleri ile giriş veya çıkış yapılmasıdır. Belge sahteciliği, hedeflenen ülkeye daha hızlı ve daha az can tehlikesi riski ile ulaşma imkanı sağladığı için kullanılmakta ve seyahat belgelerini kontrol eden yetkilileri kandırmak suretiyle gerçekleştirilmekte ve bu avantajından dolayı aynı zamanda göçmen kaçakçılığının da yardımcı unsurlarından biri olarak nitelendirilmektedir⁸⁷⁰. Dolayısıyla belge sahteciliği yoluyla para karşılığında düzensiz göçmenler için sahte kimlik ve sahte pasaport, sahte vizeler hazırlayarak Türkiye'ye girişleri veya Türkiye'den üçüncü ülkeye gitmeleri sağlanmaktadır. Bu bağlamda ülkeye giriş veya çıkışlarda sahte seyahat belgeleri kullandıkları tespit edilenler ülkeden sınır dışı edilmektedir (YUKK, m. 54/1/c)⁸⁷¹.

Türkiye'ye yasa dışı girişlerin %89'u kara sınırlarından – Van, Ağrı, Hatay ve Şırnak illerinden gerçekleşmektedir. Bu geçişlerin %65'i yaya olarak, bir kısmı ise araçlarla yapılmaktadır. Düzensiz göç hareketlerinin %7'i deniz, %4'ü ise hava yoluyla gerçekleşmektedir. Deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerinde araç olarak genel olarak İstanbul veya İzmir'e gelen yük ve ticaret gemileri (%4), küçük tekne (%5) ve yat-botlar (%14) kullanılmaktadır⁸⁷². Hava yoluyla yapılan yasa dışı girişler ancak sahte pasaport veya vize ile gerçekleşmektedir ki, bu tür göçmenler de çoğu zaman pasaport kontrol memurlarınca tespit edilmekte ve yakalanmaktadır⁸⁷³.

Türkiye'ye yönelik düzensiz göç hareketleri büyük ölçüde (%85) göçmen kaçakçıların yardımı ile gerçekleşmektedir⁸⁷⁴. Bu göçmen kaçakçıların kullandıkları ulaşım türlerine gelince ise, büyük oranda (%66) karayolunun kullanıldığı, deniz yolunun ise yalnızca %27 oranında kullanıldığı görülmektedir⁸⁷⁵.

Yasa dışı yollarla ülkeye giriş veya ülkeden çıkış yaptıkları tespit edilen ya da ülkede yasal olarak kalış kurallarını ihlal eden düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilmeleri ve gönüllü geri dönüş mekanizmasının işletilmesi, düzensiz göçle mücadele çerçevesinde Türkiye'nin

⁸⁷⁰ Özer, (2016), s. 60.

⁸⁷¹ Madde metnine göre; “Türkiye'ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar hakkında sınır dışı etme kararı alınır”.

⁸⁷² Sever, H. (2014). *Yasadışı Göç ve Göçmen Kaçakçılığı*. Ankara: Adalet Yay., s. 219.

⁸⁷³ Çiçekli, B., Demir, O. Ö. (2013). *Türkiye Koridorunda Yasadışı Göçmenler*. Ankara: Karınca Yay., s. 126-127.

⁸⁷⁴ Çiçekli ve Demir, (2013), s. 127.

⁸⁷⁵ Sever, (2014), s. 210.

uyguladığı etkili araçlardan biridir⁸⁷⁶. Hakkında sınır dışı kararı alınan göçmenler geldikleri transit ülkeye veya menşe ülkelerine ya da üçüncü ülkeye geri gönderilir (YUKK, m. 52; Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 44). Bu göçmenlerin tekrar Türkiye’ye geri dönmelerini engellemek için kalıcı çözüm üretmek adına geri dönüş, uluslararası standartlara uygun ve gönüllülük prensibi temelinde hayata geçirilir. Gönüllü olarak geri dönmek isteyen düzensiz göçmenlere GİGM tarafından gerekli destek sağlanır (YUKK, m. 87; Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 42). Gönüllü geri dönüş uygulanırken geri gönderme yasağına uygun davranılmalıdır⁸⁷⁷.

Türkiye’nin, düzensiz göçle mücadelede başlıca stratejik hedeflerini belirlemek amacıyla Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı hazırlanarak yürürlüğe sokulmuştur. 2021-2025 yıllarını kapsayan bu eylem planı ile; düzensiz göçün kaynağında önlenmesine yönelik ulusal ve mekanizmaların ve uluslararası iş birliklerinin güçlendirilmesi, sınır güvenliğinin artırılması ve düzensiz göçle mücadele kapsamında alınan tedbirlerin geliştirilmesi, düzensiz göçmenlere ilişkin işlemlerin uygulanmasında insan haklarının baz alınması, düzensiz göçmenlerin insan haklarına saygılı bir şekilde geri gönderilmesinin sağlanması gibi stratejik önceliklerin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir⁸⁷⁸.

Düzensiz veya yasa dışı göç hususunda AB müktesebatına uyum kapsamında yeni yasal düzenlemelerin yapılması, göçmen kaçakçılığı gibi suçlara ilişkin cezaların ağırlaştırılması ve sınır denetimlerinin artırılması gibi önlemler alınmasına rağmen ülkenin kara sınırlarının uzunluğu, üç taraftan denizlerle çevrelenmiş olması, sınırların çoğunlukla dağlık alanlara denk gelmesi, komşu olduğu devlet sayısının fazla olması ve bu devletlerin çoğunda istikrarsızlığın söz konusu olması, birçok devlete yönelik kolay vize uygulaması gibi nedenlerden dolayı bu göç hareketleri ile mücadelede başarıya ulaşamamıştır⁸⁷⁹.

⁸⁷⁶ YUKK, m. 52-60.

⁸⁷⁷ YUKK uyarınca, “sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalma olasılığı bulunanlar” geri gönderilmeyecekler (YUKK, m. 4; 55). Ayrıca bkz. Kaya, C. (2019). “Kalıcı Çözüm Türü Olarak Gönüllü Geri Dönüş ve Geçici Koruma Kapsamında Yer Alanlar Bakımından Türk Hukukundaki Düzenlenme Şekli”. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 2, ss. 511-535, s. 527-528.

⁸⁷⁸ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>. (ET: 12.07.2021).

⁸⁷⁹ Çaykara, Y. H. (2019). *İtalya ve Türkiye’de Göçmen Kaçakçılığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 40.

5.1.1. Düzensiz Göçte Kaynak, Transit ve Hedef Ülke Olarak Türkiye

Türkiye'ye giriş yapan düzensiz göçmenlerin %67.2'sinin hedefi doğrudan Avrupa'ya geçiş yapmak, %18.2'sinin hedefi doğrudan Türkiye'de sığınmak, %8.3'ü bir süreliğine Türkiye'de yaşayıp sonradan Avrupa'ya gitmek istemekte, kalan %6.3'ü ise diğer nedenlerle giriş yapmaktadır⁸⁸⁰.

Genel olarak Türkiye, düzensiz göç hareketleri bağlamında kaynak, transit ve hedef ülke olmak üzere üç grupta değerlendirilebilir.

5.1.1.1. Kaynak Ülke Türkiye

Türkiye kaynaklı göç sorunun temelleri çok eski zamana dayanmamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1960'lı yıllarda ekonomik açıdan yeniden yapılanmaya başlayan Avrupa devletlerinin çok fazla yabancı işgücüne ihtiyacı vardı. Bahsedilen dönemde Türkiye ve diğer Akdeniz devletlerinden büyük ölçüde işgücü alımı yapılmıştır. Bu bağlamda Türkiye ile AB'nin Almanya, Hollanda, Belçika, Avusturya, Fransa, İsveç, İsviçre, İngiltere ve Danimarka gibi üye devletleri arasında imzalanan ikitaraflı anlaşmalar kapsamında Türkiye'den söz konusu ülkelere binlerce Türk işçi göç etmiştir⁸⁸¹.

1970'li yıllarda, Türkiye'den Avrupa'ya göçün hızla artması, bazılarının evlilik yolu ile kalıcı hale dönüşmesi, Türkiye'de yaşayan aile üyeleri ve akrabalarının yanlarına alınması gibi gelişmeler, Türkiye'yi Avrupa'ya en fazla göç veren ülkelerden birine dönüştürmüştür⁸⁸².

1980'lerden itibaren Batı Avrupa devletleri, içinde Türkiye'nin de bulunduğu Akdeniz ülkelerinden işçi alımını durdurmuş olsa da, o dönemde Türkiye'de yaşanan askeri darbenin ardından ülkeden Avrupa'ya giden sığınmacı sayısında kesin bir artış görülmüştür.

⁸⁸⁰ Çiçekli ve Demir, (2013), s.133-134.

⁸⁸¹ Deniz, (2014), s. 186-187.

⁸⁸² Deniz, (2014), s. 186.

1990'larda ise Türkiye kaynaklı göç daha çok eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne yönelmiştir ki, bu göç hareketleri işgücü göçü nitelikli olmuştur⁸⁸³.

Bugün yurtdışında yaklaşık 6.5 milyon Türk vatandaşı yaşamaktadır ki, bunların 5.5 milyonu Batı Avrupa devletlerine yerleşmiş durumdadır⁸⁸⁴. Bu nedenledir ki, AB devletlerinin Türkiye'nin AB'ye adaylığı konusunda, göçle bağlı iki temel endişeleri var. Birincisi, üyelik kazanılması durumunda, 83 milyon Türk vatandaşının daha iyi bir yaşam standartı olan AB devletlerine akın etme olasılığıdır. Diğeri ise, düzensiz göçe karşı sınırların denetiminin beklenen düzeyde olmamasıdır. AB devletleri, Türkiye'nin sınırlarını düzensiz veya yasa dışı geçişlere karşı fazla koruyamadığını iddia etmektedir⁸⁸⁵.

5.1.1.2. Transit ülke Türkiye

Türkiye düzensiz göç hareketlerinde genellikle transit, son yıllarda ise aynı zamanda hedef ülke konumundadır. Avrupa devletlerinin uyguladığı sıkı sınır denetimleri ve sert göç politikaları, özellikle de Ortadoğu kaynaklı göçmenleri yasa dışı geçişe itmektedir ki, söz konusu göçmenler de çoğunlukla göçmen kaçakçıları aracılığıyla, küçük bir kısmı ise kendi imkanları ile Türkiye üzerinden Batı Avrupa devletlerine geçiş yapmaktadırlar⁸⁸⁶.

Günümüzde AB'ye yönelik göç akınlarında başlıca geçiş noktalarından biri olan Türkiye'nin jeopolitik konumu (üç taraftan denizlerle ve geri kalan kısmının sarp dağlarla çevrili olması, Avrupa devletlerine çok uzak olmaması), düzensiz göçmenlerin onu transit ülke olarak kullanmalarına neden olmaktadır⁸⁸⁷. Dolayısıyla düzensiz göçmenler kaçakçıların yardımı ile yasa dışı yollarla Türkiye'ye gelmekte ve sonrasında yine aynı yollarla Avrupa devletlerine geçiş yapmaktadırlar.

Türkiye, deniz yolu ile gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerinde genel olarak transit ülke konumundadır. Bu göç hareketleri ile mücadelede Türkiye'nin uygulamaları, yetki ve yükümlülükleri aşağıda ayrı bir başlık altında incelenmiştir⁸⁸⁸.

⁸⁸³ İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. MiReKoç Raporları 1/2014, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi, s. 198-205.

⁸⁸⁴ Türkiye Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa> (ET: 12.07.2021).

⁸⁸⁵ Deniz, (2014), s. 187.

⁸⁸⁶ İçduygu, A., Aksel, D. B. (2012). *Türkiye'de Düzensiz Göç*. Ankara: IOM Publication, s. 22-30.

⁸⁸⁷ Sönmez, (2015), s. 144-146.

⁸⁸⁸ Bkz. 5.2.

5.1.1.3. Hedef ülke Türkiye

Türkiye, göçmen kaçakçılığı faaliyetleri veya düzensiz göç hareketlerinde genellikle transit ülke konumunda olsa da, son zamanlar, özellikle de komşu devletlere nazaran daha iyi yaşam standartlarına sahip olması onu hedef ülke konumuna da getirmiştir. 1990'lara kadar yoğun bir şekilde Batıya göç veren Türkiye, 1990'lı yıllardan sonra eski Sovyet Cumhuriyetleri, Doğu Avrupa devletleri ve komşu devletlerden gelen düzensiz göç akını ile karşı karşıya kalmıştır⁸⁸⁹.

Ülkeye giriş yapan düzensiz göçmenler konusunda kesin ve güvenilir veri elde etmek oldukça zordur. Dolayısıyla yalnızca yakalandıkları halde onlarla ilgili veriler elde edilebilmektedir. Ek-17(a)'da yer alan grafikten de anlaşılabacağı üzere, 2009-2013 yılları arasında ülkeye giriş yapan ve yakalanan düzensiz göçmen sayısında önemli bir düşüş yaşanmıştır. 2014 yılı itibarıyla yakalanan düzensiz göçmen sayısında artış görülmektedir. Bunun nedeni ise daha önce de ifade edildiği üzere, 2011 yılında Ortadoğu'da başlayan ve "Arap Baharı" olarak tanınan halk isyanları ve bu isyanlara bağlı olarak oluşan şiddet olayları neticesinde Tunus, Libya, Mısır ve Suriye'de yaşayan on binlerce insanın Türkiye gibi komşu ülkelere göç etmeye başlamasıdır. 2019 yılında ise, bu rakam en yüksek orana ulaşarak 454.662 kişi teşkil etmiştir. GİGM'in verilerine göre, 2005-2020 yılları arasında ülkede yakalanan toplam düzensiz göçmen sayısı 2 milyona yaklaşmıştır (ayrıntılı olarak bkz. Ek-17)⁸⁹⁰.

Ortadoğu'daki karışıklık ve Suriye iç savaşı nedeniyle ortaya çıkan kitlesel göç akınından en çok etkilenen AB devletleri ve Türkiye olmuştur. Ancak AB söz konusu göçmenlerle ilgili katı tutum sergilemiştir. Bu da Türkiye'nin daha fazla göçmeni kabul etmesi ve barındırmasını zorunlu kılmıştır⁸⁹¹. Suriye'de yaşanan olaylardan kaçan yüz binlerce göçmenin Türkiye'yi tercih etmesinin diğer nedenlerine, Türkiye'nin söz konusu olayların yaşandığı ilk günden bu yana izlediği "açık kapı" politikası, Suriyelilere vize uygulamaması, sınır komşusu olması ve onlara tamamen insani kaygılarla yardım etmesidir.

⁸⁸⁹ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>, (ET: 12.07.2021).

⁸⁹⁰ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, (ET: 12.07.2021).

⁸⁹¹ Şenol, (2016), s.13.

Kabul edilen Suriye kaynaklı göçmenlerin hukuki statüsüne gelince ise, 1951 Mülteci Sözleşmesi’ni “coğrafi sınırlama” çekincesi ile kabul eden Türkiye, Sözleşme uyarınca Suriyelileri “geçici koruma” statüsüne almıştır (YUKK, m. 91). GİGM’in son verilerine göre, Türkiye’de “geçici koruma” statüsü verilen göçmenlerin sayısı 3.5 milyonu geçmiştir (Ek-18)⁸⁹².

Türkiye’de bulunan Suriye kaynaklı düzensiz veya yasal olarak kayıt altına alınmış olan göçmenlerin bir kısmı yasa dışı yollardan AB devletlerine geçmeye çalışmaktadırlar⁸⁹³. Söz konusu yasa dışı/düzensiz geçişi engellemek amacıyla AB, aşağıda detaylı olarak ele alınacağı üzere, Türkiye ile iş birliğini genişletmeye çalışmaktadır.

5.1.2. Türkiye’de Düzensiz Göçle Mücadeleye İlişkin Hukuki Çerçeve: Ulusal Mevzuat

Türkiye’nin kara ve deniz sınırlarının güvenliğinin etkin şekilde sağlanamaması, düzensiz geçişlerin durmadan artması, mülteci hukukuna ilişkin düzenlemelerin farklı kanunlarda ve dağınık hükümlerde yer almış olması düzensiz göçle mücadele için stratejilerin⁸⁹⁴ belirlenmesini, hukuksal reformlar yapılmasını ve uluslararası iş birliğinin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır.

Genel olarak düzensiz göçle mücadeleye ilişkin hukuki çerçevenin oluşumunda üç değişiklik dönemi olduğunu söyleyebiliriz⁸⁹⁵: 1) 1994 öncesindeki bilgisizlik dönemi; 2) 1994-2001 arası uluslararası normlara geçiş dönemi; 3) 2001 sonrası AB göç müktesabatına uyum dönemi.

⁸⁹² Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (ET: 12.07.2021).

⁸⁹³ Suriye kaynaklı düzensiz göçmenlerin sayısal olarak çoğunluk oluşturması, Afganistan, Irak, İran ve Pakistan gibi devletlerden gelen düzensiz göçmenlerin arka planda kalmasına neden olsa da, Suriye kaynaklı olmayan düzensiz göçmenlerin sayısının yarım milyonun üzerinde olduğu da bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-17(b).

⁸⁹⁴ Düzensiz göçle mücadele stratejileri: menşe, transit ve hedef ülkelerin ortak bir zeminde buluşarak gerekli hukuksal reformlar düzenlemesi; devletin bu alanda doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili tüm birimleri ile ulusal ve uluslararası tüm kuruluşlarla koordinasyonun sağlanması; sınır güvenliğini arttırıcı tüm tedbirlerin alınması; çalışma alanında gerekli düzenlemelerin yapılması ve yasa dışı istihdamın asgari düzeye çekilmesi; göçmenlerin statü edinmesi sürecinin hızlandırılması; göçmen kaçakçılığı gibi organize suçlarla mücadele tedbirlerinin güçlendirilmesi; düzensiz göçmenleri taşıyanlara yönelik güçlü yaptırımların belirlenmesi; menşe ülkelerin göç verme nedenlerinin araştırılarak, bu sebeplerin ortadan kalkmasına yönelik projelerin geliştirilmesi olarak sıralanabilir. Bkz. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>, (ET: 12.07.2021).

⁸⁹⁵ İçduygu ve Aksel, (2012), s. 39.

5.1.2.1. 1994 Sığınma Yönetmeliği

Türkiye’de göçle ilgili politika ve uygulamaların değiştiği ilk dönüm noktası 14 Eylül 1994 tarihinde, 6169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilen “*Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*” ile mümkün olmuştur⁸⁹⁶.

1994 Yönetmeliği’nin esas amacı, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü uyarınca, Türkiye’ye göç eden veya başka bir ülkeye göç etmek üzere Türkiye’yi transit ülke olarak kullanan kişilere, bireysel veya kitlesel göç hareketlerine uygulanacak usul ve esaslar ile yetkili kuruluşların belirlenmesi idi (1994 Yönetmeliği, m. 1). Yönetmelik ile Avrupa’dan gelenlere diğer tüm koşulları sağlaması halinde “mülteci” statüsü verilirken, Avrupa dışından gelenler için “sığınmacı” statüsü öngörülmekte ve üçüncü güvenli ülkeye yerleştirilinceye kadar onlara uluslararası koruma sağlamak idi (1994 Yönetmeliği, m. 3).

1994 Yönetmeliği, Türkiye mülteci hukuku açısından iç hukuktaki boşluğu doldurmuş olsa da, öte yandan uygulamada yeni sorunlara da neden olmuştur. Yönetmelik’te, gerek yasal gerekse yasa dışı yollarla Türkiye’ye göç eden veya üçüncü ülkeye gitmek amacıyla transit olarak Türkiye sınırlarından geçen kişilerin makul olan en kısa süre içerisinde valiliklere müracaat etmesi öngörülmekte idi (1994 Yönetmeliği, m. 4)⁸⁹⁷. Yetkililerce yeteri kadar bilgilendirilmedikleri için söz konusu göçmenlerin, hatta Türkiye’de sığınma işlemleri devam eden veya BMMYK aracılığıyla başka bir devlette sığınma hakkı elde etmiş olanların talep edilen sürede valiliklere müracaat etmemesi onların sınır dışı edilmesine neden olmakta, bu durum ise geri göndermeme ilkesinin ihlaline yol açmakta idi. Yönetmeliğin

⁸⁹⁶ 1994 Yönetmeliği, 30 Kasım 1994 tarihli ve 22127 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bkz. <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeligi.pdf>, (ET: 12.07.2021).

⁸⁹⁷ 1994 Yönetmeliği kabul edilirken Türkiye sınırlarından geçen düzenli veya düzensiz göçmenlerin 10 gün içerisinde valiliklere müracaat etmesi öngörülmekte idi. 16 Ocak 2006 tarihli, 9938 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile bu Yönetmeliğe yapılmış değişiklikle, on günlük başvuru süresi kaldırılmış, yerine “gecikmeden” ve “makul olan en kısa süre içerisinde” ibareleri getirilmiştir. Karar metni için bkz. 2006/9938 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm>, (ET: 12.07.2021).

yol açtığı bu hukuka aykırı durum gerek uluslararası platformda gerekse de ülke içinde eleştirilere maruz kalmıştır⁸⁹⁸.

Konuyla ilgili açılan davalarda, başvuru yükümlülüğünün uluslararası koruma statüsünün koşullarından biri olmadığı ve bu sürenin geçmesinin, kişinin sığınmacı vs. olarak kabulüne engel teşkil etmediğine yönelik iptal kararları verilmiştir. Özellikle AIHM'in, *Jabari-Türkiye* davasında verdiği 11 Temmuz 2000 tarihli ihlal Kararı⁸⁹⁹, ulusal mevzuatta değişiklik yapılması zorunluluğunu gündeme getirmiştir.

5.1.2.2. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

1994 Yönetmeliği ve diğer düzenlemeler, Türkiye mülteci hukuku konusunda yeterli ve kapsamlı bir hukuki sistem oluşturamadığı için, İçişleri Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren İltica ve Göç Bürosu, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısının Taslağı'nı hazırlamağa başladı⁹⁰⁰. 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan YUKK, yürürlük hükmüne göre, yayım tarihinden itibaren bir yıl sonra, yani 2014 yılında yürürlüğe girmiştir (YUKK, m. 125). YUKK'un yürürlüğe girmesiyle, yukarıda bahsedilen Yönetmeliklerin, YUKK'la çelişkili hükümleri uygulamadan çıkartılmıştır (YUKK, m. 124).

Türkiye'nin göç alanındaki politikalarını düzenlemek ve göçü daha etkin şekilde yönetmek için, YUKK'un verdiği yetkiyle İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve YUKK'un yürürlüğe girmesi ile aynı tarihte faaliyete başlamıştır. Bu kurumun görevlerinden birisi, aşağıda ayrıntılı olarak anlatılacağı üzere düzensiz göçle ilgili gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler çerçevesinde gerekli tedbirleri almak ve uygulamaktır⁹⁰¹.

⁸⁹⁸ Ergüven, N. S., Ozturanlı, B. (2013). "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 62, S. 4, ss. 1007-1061, s. 1026.

⁸⁹⁹ European Court of Human Rights (ECHR), *Case of Jabari v. Turkey*, No. 40035/98. July 2000, [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-58900%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-58900%22]}), (ET: 12.07.2021).

⁹⁰⁰ Ergüven ve Ozturanlı, (2013), s. 1032.

⁹⁰¹ GİGM ve onun kurulmasının akabinde oluşturulan kurumsal yapı, 5.1.3.1.1.4 başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Beş kısım⁹⁰² ve 126 maddeden oluşan YUKK, Türkiye'nin 1951 Mülteci Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile kabul ettiğini göz önünde bulundurarak, uluslararası koruma statülerini mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma şeklinde düzenlemiştir.

“Mülteci” statüsü ile ilgili 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1994 Yönetmeliği'ndeki “mülteci” tanımı benimsenerek, Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle Türkiye'de sığınma talep edenlere “mülteci” statüsü verilmektedir (YUKK, m. 61). Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle gelenler, 1994 Yönetmeliği'nde “sığınmacı” olarak tanımlanırken (1994 Yönetmeliği, m. 3), YUKK'da ise aynı kişiler için “şartlı mülteci” statüsü öngörülmektedir (YUKK, m. 62). İlk defa YUKK ile tesis edilen “şartlı mülteci” statüsü, güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, sığınmacının geçici olarak Türkiye'de kalmasını temin etmektedir. Zira “şartlı mülteci”, Türkiye'nin uyguladığı coğrafi kısıtlama sebebiyle ortaya çıkan bir terimdir⁹⁰³ ve uluslararası korumanın, bireyin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi şartı ile sağlanacağı anlamına gelmektedir⁹⁰⁴.

“İkincil (tamamlayıcı) koruma” statüsü, gerek uluslararası hukuk gerekse de AB hukuku çerçevesinde uzun tarihi geçmişe sahiptir. Avrupa devletleri uygulamada, “mülteci” olarak nitelendirilemeyen, ancak uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilere, “de facto mülteci”, “savaş mültecisi”, “insani sığınmacı” gibi statüler vererek bu kişilere ülkelerinde kalmalarına izin vermektedirler⁹⁰⁵.

İkincil koruma ile, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nde tanımlanan “mülteci” statüsünün unsurlarına uymayan, ancak kaçtıkları ülkelere dönmelerine ilişkin haklı korkuları bulunan kişilere, geri göndermeme ilkesi gereğince uluslararası koruma sağlanılmaktadır. 1994 Yönetmeliği'nde bir uluslararası koruma statüsü olarak yer almayan “ikincil koruma” statüsü, Türkiye göç hukuku çerçevesinde ilk defa YUKK ile tesis edilmiştir (YUKK, m. 63)⁹⁰⁶. YUKK'ta yer alan ikincil koruma statüsü Vasıflık

⁹⁰² Birinci kısım, amaç, kapsam, tanımlar ve geri gönderme yasağını; ikinci kısım, yabancıları; üçüncü kısım, uluslararası korumayı; dördüncü kısım, yabancılar ve uluslararası korumaya ilişkin ortak hükümleri, beşinci kısım, GİGM'in kuruluş ve işleyişine ilişkin hükümleri içermektedir.

⁹⁰³ Çelik, N. B. (2015). “Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan Veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 3, ss. 67-148, s. 72, 77.

⁹⁰⁴ Öztürk, (2015), s. 400.

⁹⁰⁵ Ergüven ve Özturanlı, (2013), s. 1035-1036.

⁹⁰⁶ Buna göre; “Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) uluslararası veya ülke

Yönergesi’ndeki ikincil koruma hükmü esas alınmakla düzenlenmiştir⁹⁰⁷. YUKK kapsamında ikincil koruma, Vasıflık Yönergesi’nde öngörülen üç farklı duruma bağlı olarak sağlanmaktadır⁹⁰⁸.

YUKK’ta öngörülen uluslararası koruma statülerinden biri de “geçici koruma” statüsüdür (YUKK, m. 91)⁹⁰⁹. İkincil korumadan farklı olarak geçici koruma ile, bireysel olarak statülerin (mültecilik veya şartlı mültecilik) ispat edilmesinin mümkün olmadığı durumlarda, grup tabanlı koruma temin edilmektedir. Başka bir anlatımla, kitlesel akın şeklinde gelen göçmenlerin bireysel olarak uluslararası koruma başvuruları değerlendirilmemektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 1). 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’nde düzenlenmemekle birlikte, AB’nin kitlesel akın⁹¹⁰ durumunda geçici koruma statüsünün tanınmasına ilişkin Konsey Direktifi’nde geçici koruma, “*kitlesel akın durumlarında uygulanan istisnai bir usul olarak, geniş çapta sığınma olayları ile baş edilemediğinde gündeme gelecek ve olağan sığınma usulüne hanel getirmeyecek bir mekanizma*”⁹¹¹ olarak tanımlanmaktadır. Geri göndermeme ilkesinin gereği olarak uygulanan geçici korumanın temel amacı, kişilerin ivedilikle güvenli bir yere ulaşmalarının sağlanması ve temel insan haklarının güvence altına alınmasıdır⁹¹².

Geçici koruma statüsünün sona ermesiyle ilgili dört alternatif söz konusu olabilir: 1) kendi ülkelerine dönüş; 2) üçüncü ülkeye yeniden yerleşme; 3) ikamet veya çalışma gibi

genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir”.

⁹⁰⁷ Çelik, (2015), s. 78-79.

⁹⁰⁸ Bkz. YUKK, m. 63/a-b-c; Vasıflık Yönergesi, m. 15/a-b-c.

⁹⁰⁹ Buna göre; “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya sınırları geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.”

⁹¹⁰ BMMYK’nın “Kitlesel Akın Durumlarında, İşbirliği, Yükümlülük ve Sorumluluğun Paylaşılması” Kararı’nda, kitlesel akın; hatırı sayılır sayıda insanın uluslararası bir sınıra ulaşması, çok sayıda insanın sınırı geçmesi, varış devletinin, özellikle acil durumlarda sınırı geçen kitleyi karşılamadaki yetersizliği, bireysel sığınma prosedürlerinin geniş çaptaki sığınma karşısında işlevsiz kalması durumlarından birkaçını ya da hepsini içeren olağanüstü durum olarak nitelendirilmektedir. UNCHR Executive Committee. (2004). *Conclusion on International Cooperation and Burden and Responsibility Sharing in Mass Influx Situations*. No. 100 (LV)-2004, <https://www.unhcr.org/excom/exconc/41751fd82/conclusion-international-cooperation-burden-responsibility-sharing-mass.html>, (ET: 12.07.2021).

⁹¹¹ Direktife göre geçici koruma, istisnai bir prosedür olup, yer değiştiren ve kendi ülkesine dönemeyecek kişilerin kitlesel akını durumunda, özellikle, sığınılan ülkenin sığınma sisteminin kitlesel akın karşısında yetersiz kalması halinde, bu kişilere sağlanacak acil ve geçici korumadır. Bkz. 2001/55/EC Temporary Protection Directive.

⁹¹² Çiçekli, (2009), s. 117.

yabancılık statüye geçiş; 4) mültecilik veya diğer uluslararası koruma statülerinden birine geçiş⁹¹³.

Daha önce de değinildiği üzere, Türkiye’de bulunan ve uluslararası koruma talep eden veya uluslararası koruma sağlanmış Suriyeliler için açık sınır politikası, zorla geri göndermeme, süresiz kalmaya izin verilmesi, insani yaklaşım ve özellikle kamplarda insani yardımın sağlanması gibi ilkelerin gözetildiği bir geçici koruma sistemi uygulanmaktadır⁹¹⁴. İlk defa 29 Nisan 2011 tarihinde 252 Suriye vatandaşının Türkiye’ye giriş yapması ile başlayan göç dalgası ardı arası kesilmeden devam etmiş ve halen de devam etmektedir. Bugün itibarıyla Türkiye, 3.5 milyonun üzerinde Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır (Ek-18). İlk zamanlar “misafir” olarak tanımlanan Suriyeli sığınmacılar, 30 Mart 2012 tarihli ve 62 sayılı “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” uyarınca geçici koruma altına alınmışlar. Yönerge’de geçici koruma; kitlesel göç durumlarında ortaya çıkan acil koruma ihtiyacının karşılanması amacıyla sığınılan ülkeye erişimin sağlanması, zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesinin gözetilmesi ve insan haklarına uygun temel asgari standartların sağlanması olarak nitelendirilmektedir⁹¹⁵.

Ayrıca geçici korumanın detaylı bir şekilde düzenlenmesi ve uygulanması adına “Geçici Koruma Yönetmeliği” de kabul edilmiş ve 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁹¹⁶. Bu Yönetmelik ile birlikte, Suriye’den zorunlu olarak kaçarak Türkiye’ye giriş yapan kişilerin hukuki statüleri, hakları ve sorumlulukları da ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Yönetmelik’te üç temel ilke benimsenmiştir: 1) Türkiye’nin ülkesine serbestçe kabul edilme; 2) geri gönderilmeme; 3) temel ihtiyaçların karşılanması. Söz konusu ilkeler çerçevesinde Suriye’den kitlesel olarak gelen Suriye vatandaşları veya Suriye’de ikamet eden vatansızlara geçici koruma sağlanmaktadır⁹¹⁷.

⁹¹³ Çiçekli, (2014), s. 324

⁹¹⁴ Ergüven ve Özturanlı, (2013), s. 1014.

⁹¹⁵ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma>, (ET: 12.07.2021).

⁹¹⁶ Yönetmelik, 22 Ekim 2014 tarihli ve 29153 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>, (ET: 12.07.2021).

⁹¹⁷ Dost, S. (2014). “Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriye’li Sığınmacıların Hukuki Durumu”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, ss. 27-69, s. 63.

Uluslararası koruma başvurusu reddedilen, uluslararası koruma dışında tutulan, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilen, uluslararası koruma statüleri sona eren veya iptal edilenler, ülkede yasa dışı olarak bulunan, çalışan veya sınırları yasa dışı yollarla geçen düzensiz göçmenler YUKK, m. 54 gereği sınır dışı edilmektedirler. Bununla birlikte 54. madde kapsamında sınır dışı kararı verilebilecek kişiler, sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacakları konusunda ciddi şüphe bulunduğu halde sınır dışı edilemezler (YUKK, m. 55/1/a). Bununla, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 33. maddesi ile öngörülen geri göndermeme ilkesine gönderim yapılmaktadır. Ayrıca geri gönderme yasağı YUKK'un 4. maddesinde de özel olarak düzenlenmiştir⁹¹⁸.

çalışmalara olanak sağlanabilmesi için bu alanda faaliyet gösteren birçok uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmakta ve uluslararası diyalog süreçlerine katılmaktadır. İş birliği içine girilen kuruluşların başında BMMYK, IOM, AB gibi örgütler gelmektedir.

1951 Mülteci Sözleşmesi hükümlerinin uygulanmasına nezaret, gönüllü geri dönüş, yerel entegrasyon ve üçüncü güvenli ülkeye yerleştirme gibi çeşitli görevleri yerine getirmek için kurulan BMMYK, Türkiye tarafından üçüncü ülkeye yerleştirilecek göçmenlere şartlı mülteci statüsü sağlanması için İçişleri Bakanlığı ile iş birliği içindedir⁹²¹. Aynı zamanda bakanlıklar ve güvenlik güçleriyle iş birliği kapsamında Türkiye’deki göç ve sığınma sisteminin güçlendirilmesi maksadıyla özellikle eğitim, idari, mevzuat ve mali konularda müşterek faaliyette bulunmakta ve ortak projeler yürütmektedir. Ayrıca BMMYK, 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun Tasarısı”nın hazırlanmasında da aktif rol almıştır⁹²².

IOM’in resmi olarak üyesi olduğu 2004 yılından itibaren Türkiye hükümeti ve IOM arasındaki ortaklık; YUKK taslağının oluşturulması, 2013 yılında GİGM’in kurulması, deniz yoluyla insan ticareti, göçmen kaçakçılığı ve düzensiz göçle mücadele etmek amacıyla mültecilerin ve göçmenlerin ABD, Kanada, Avustralya ve Avrupa devletlerine yeniden yerleştirilmesi, temel ihtiyaçlar konusunda acil yardım sağlanması, yasal göçün teşvik edilmesi, gönüllü geri dönüş imkanlarının sağlanması gibi faaliyet alanlarını kapsamaktadır⁹²³. Bu iş birliği kapsamında IOM, Türkiye’ye teknik uzmanlık, eğitim, araştırma ve veri toplama, avukatlık hizmetleri gibi göç yönetiminin her boyutunda destek sağlamaktadır. Bunların yanı sıra BMMYK ve IOM Türkiye Temsilcileri, göç politikalarını değerlendirmek amacıyla İçişleri Bakanlığı nezdinde oluşturulan Göç Danışma Kurulu’nda da görev almaktadırlar (YUKK, m. 114).

Düzensiz göçle mücadele kapsamında devletlerarası iş birliğini teşvik eden uygulamalardan biri de, düzensiz göçmenlerin düzenli, güvenli ve insan onuruna yakışır şekilde vatandaşı oldukları veya transit olarak kullandıkları devlet ülkelerine geri gönderilmelerini düzenleyen ve kaynak veya transit ülkelerle imzalanan geri kabul

⁹²¹ Sadece 2019 yılında Türkiye’de bulunan göçmenlerden 15.747 kişi BMMYK aracılığıyla üçüncü güvenli ülkeye yerleştirilmiştir. BMMYK Türkiye Ofisi, <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>, (ET: 12.07.2021).

⁹²² Aydın, (2016), s. 174.

⁹²³ IOM, <https://turkey.iom.int/iom-turkey>, (ET: 12.07.2021).

anlaşmalarıdır. Bu bağlamda Türkiye bugüne kadar 15 devlet ile geri kabul anlaşması imzalamıştır⁹²⁴.

5.1.3.1. Avrupa Birliği ile iş birliği

Türkiye, 12 Aralık 1999 tarihinde Avrupa Konseyi'nin Helsinki'de gerçekleşen Zirve toplantısında resmi olarak AB üyeliğine adaylık statüsü elde etmiş ve 3 Ekim 2005 tarihinde ise katılım müzakerelerine başlanmıştır⁹²⁵. Bu durum, diğer alanlarda olduğu gibi göç politikaları bağlamında da Türkiye'yi büyük ölçekte etkilemiş, göç ve sığınma mevzuatının AB göç müktesebatı ile uyumlaştırılması zorunluluğunu doğurmuştur.

AB göç müktesebatı ile uyum sürecinde gerek kabul edilen yeni düzenlemelerde gerekse de gerçekleştirilen uygulamalarda başlıca olarak düzensiz göçle mücadeleyle odaklanmaktadır.

5.1.3.1.1. Avrupa Birliği Müktesebatına uyum

AB'ye katılım için göç mevzuatının AB müktesebatı ile uyumlaştırılması süreci çerçevesinde Türkiye, 2001 yılında AB ile "Katılım Ortaklığı Belgesi"ni imzalamış⁹²⁶; 2003⁹²⁷, 2006⁹²⁸ ve 2008⁹²⁹ yıllarında ise söz konusu belgeyi revize ederek AB mevzuatının benimsenmesi doğrultusunda ulusal bir program geliştirmeye çalışmıştır⁹³⁰. Revize edilmiş

⁹²⁴ Yunanistan, Rusya Federasyonu, Yemen, Nijerya, Bosna Hersek, Kırgızistan, Pakistan, Romanya, Suriye, Ukrayna, Belarus, Karadağ, Moldova, Kosova ve Norveç.

⁹²⁵ European Commission. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations*, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/turkey_en, (ET: 12.07.2021).

⁹²⁶ Council Regulation (EC) No 390/2001 of 26 February 2001 on assistance to Turkey in the framework of the pre-accession strategy, and in particular on the establishment of an Accession Partnership, 28 February 2001, *OJ L* 58, pp. 1-2, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001R0390&from=EN>, (ET: 12.07.2021).

⁹²⁷ Council Decision 2003/398/EC of 19 May 2003 on the principles, on the priorities and conditions contained in the Accession Partnership with Turkey, 12 June 2003, *OJ L* 145, pp. 40-56, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003D0398&from=EN>, (ET: 12.07.2021).

⁹²⁸ Council Decision 2006/35/EC of 23 January 2006 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with Turkey, 26 January 2006, *OJ L* 22, pp. 34-50, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006D0035&from=en>, (ET: 12.07.2021).

⁹²⁹ Council Decision 2008/157/EC of 18 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with the Republic of Turkey and repealing Decision 2006/35/EC, 26 February 2008, *OJ L* 51, pp. 4-18, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008D0157&from=EN>, (ET: 12.07.2021).

⁹³⁰ Partnership for the Accession of Turkey, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:e40111&from=EN>, (ET: 12.07.2021).

“Katılım Ortaklığı Belgesi”nde kısa ve orta vadeli hedefler belirlenmiştir. Buna göre; kısa vadede düzensiz göçle mücadelenin güçlendirilmesine ve Avrupa Komisyonu ile geri kabul anlaşmasının müzakere edilmesine odaklanmıştır. Orta vadede ise düzensiz göçü önlemek için AB göç ve sığınma müktesebatına ve uygulamalarına uyum sağlanması ve yürürlüğe koyulması (ülkeye kabul, geri kabul, sınır dışı), 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde öngörülen coğrafi kısıtlamanın kaldırılması, vize prosedürlerinin üye devletler ve üçüncü devletlerle uyumlu hale getirilmesi, sığınma başvuru ve değerlendirme sisteminin güçlendirilmesi, sığınmacılar ve mülteciler için barınma tesisleri ve sosyal destek sağlanması gibi hedefler belirlenmiştir⁹³¹.

AB’nin, Adalet ve İçişleri müktesebatına uyumun sağlanması amacıyla Türkiye’de farklı devlet kurumlarından oluşan ve sınır kontrolü, göç ve sığınma alanlarında faaliyet gösterecek Özel Görev Gücü kurulmuştur. Göç ve sığınma gibi meselelerde genel bir strateji geliştirebilmek adına “göç”, “iltica”, “sınırlar” olmak üzere üç Çalışma Grubu kurulmuş ve bu çalışma grupları 18 Haziran 2002 tarihinde faaliyete başlamışlardır⁹³². Böylece Türkiye’de göç alanında ilk kurumsal yapılanmanın temeli atılmıştır. Özel Görev Gücü’nün kurulmasından hemen sonra sınır kontrolü, göç ve sığınma alanlarında yapılacak işleri gösterir strateji belgeler kabul edilmiştir: 2003 tarihli “Türkiye’de Dış Sınırların Korunmasına İlişkin Strateji Belgesi”, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde İltica Alanında Yapılması Öngörülen Çalışmalara İlişkin Strateji Belgesi (İltica Strateji Belgesi)” ve “Türkiye’de Göç Yönetimi Eylem Planına Katkı Sağlayacak Strateji Belgesi (Göç Strateji Belgesi)”⁹³³.

2003 yılında “AB Topluluk Müktesebatının Benimsenmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” (bundan sonra Ulusal Program) kabul edilmiştir⁹³⁴. Ulusal Program’da Türkiye, kendi göç ve sığınma politikasında ve uygulamalarında büyük değişiklikler yapacağına dair taahhütte bulunmuştur. Ayrıca bu Program’da, Türkiye’de AB müktesebatı ile uyumlu göç ve sığınma alanında kapsamlı bir kanunun hazırlanması, düzensiz göçle mücadelede uluslararası standartlara uygun kurumların oluşturulması ve kapasitenin artırılması öngörülmekte idi. Bu bağlamda Ulusal Program’da öngörülen Yabancılar ve Uluslararası

⁹³¹ Council Decision 2003/398/EC; Council Decision 2006/35/EC; Council Decision 2008/157/EC.

⁹³² İçişleri Bakanlığı ve BMMYK, 2005. *İltica ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı*, Ankara, s. 6, <http://madde14.org/images/7/74/Ueptur.pdf>, (ET: 12.07.2021).

⁹³³ Ulusal Eylem Planı, 2005, s. 4.

⁹³⁴ Ulusal Program, 24 Temmuz 2003 tarihli 25178 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Metin için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030724M1.htm>, (ET: 12.07.2021).

Koruma Kanunu Tasarısı 2012 yılında TBMM’ e sunulmuş ve Nisan 2013 yılında ise kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Daha önce detaylı şekilde anlatıldığı üzere YUKK’un yürürlüğe girmesi ile, göç yönetiminden sorumlu merci olarak İçişleri Bakanlığı nezdinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü faaliyete başlamıştır (YUKK, m. 103).

YUKK kapsamında kurulan göç yönetiminde görevli yapılardan biri de Göç Politikaları Kurulu’dur (YUKK, m. 105). Yabancılarla ilgili göç stratejilerini belirlemek, koordinasyonunu ve uygulanmasını takip etmek görevleri ile donatılan Kurul, 703 sayılı KHK ile kaldırılarak, 13 Eylül 2018 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 17 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Göç Kurulu ismiyle yeniden yapılandırılmıştır⁹³⁵.

AB’nin reform paketi kapsamında 2000 tarihli BM Sınırşan Örgütlü Suçların Önlenmesine Karşı Sözleşme ve insan ticareti ve göçmen kaçakçılığına karşı Ek Protokoller, 2003 tarihinde onaylanmıştır. Söz konusu Sözleşme ve Protokoller dikkate alınarak 2005 yılında yürürlüğe giren yeni Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) “Uluslararası Suçlar” kısmında insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı suçlarına da yer verilmiştir (TCK, m. 79). Bütün bu reformlarla bir yandan ülkeye yönelik düzensiz göç akınının önlenmesine çalışılmış, öte yandan ise Türkiye göç ve sığınma mevzuatında AB mevzuatı ile uyumlu değişiklikler yapılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmaların olumlu sonucu olarak 2004 yılı sonunda “İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı” (bundan sonra 2005 tarihli Ulusal Eylem Planı) hazırlanmış ve Başbakanlık tarafından 25 Mart 2005’te kabul edilerek yürürlüğe girmiştir⁹³⁶. Söz konusu Ulusal Eylem Planı ile, sığınma ve göç alanındaki ulusal mevzuatın (sınır ve vize düzenlemeleri, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti, düzensiz göçle mücadele ve uluslararası koruma gibi göç ve sığınma konuları) AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi hedeflenmekte idi⁹³⁷. Burada; Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı’nın güçlendirilmesi, sığınma ve göç alanında çalışan veya çalışacak personelin istihdam ve eğitimi, karar mercilerinin sığınmacıların bilgilerine ve menşe ülke

⁹³⁵ Kurul, İçişleri Başkanlığının başkanlığı nezdinde Aile ve Sosyal Politikalar, Avrupa Birliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Dışişleri, İçişleri, Kültür ve Turizm, Maliye, Millî Eğitim, Sağlık ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme bakanlıkları müsteşarları ile Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı ve Göç İdaresi Genel Müdürü’nden oluşmakta ve yılda en az bir kez toplanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/goc-kurulu>, (ET: 12.07.2021).

⁹³⁶ Ulusal Eylem Planı, (2005).

⁹³⁷ Güner, C. (2007). “İltica Konusunda Türkiye’nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 56, S. 4, ss. 81-109, s. 86-87.

bilgilerine elektronik ortamda ulaşabilmeleri için menşe ülke sığınma ve bilgi sisteminin kurulması, sığınma başvurusunda bulunup başvuruları henüz sonuçlanmamış olanlar için sığınmacı kabul/barınma merkezleri ve mülteci misafirhanelerinin oluşturulması, geri gönderme merkezlerinin tesisi, entegrasyon sisteminin kurulması gibi meseleler yer almıştır⁹³⁸. 2005 tarihli Ulusal Eylem Planı'nın kabul edilmesi ile, bir yandan da Türkiye'nin göç ve sığınma alanındaki dağınık mevzuatının toparlanması ve yeniden yapılandırılması istenmekte idi. Bu Plan uyarınca, AB müktesebatı kapsamında, Türkiye'nin göç alanındaki düzenlemelerinin ve kurumsal yapısının 2012 yılına kadar kapsamlı bir reform sürecinden geçirilmesi beklenmekte idi⁹³⁹.

AB standartlarına uygun sınır yönetimine ilişkin 2006 Mart ayında “Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Ulusal Eylem Planı” (bundan sonra 2006 tarihli Ulusal Eylem Planı) kabul edildi⁹⁴⁰. 2006 tarihli Eylem Planı, AB müktesebatı esas alınmakla, Türkiye'nin kara ve deniz sınırları ile hudut kapılarında; göçmen kaçakçılığı ve yasa dışı geçişler ile mücadele faaliyetleri, sınır kapılarının güvenliği, ülkeye giriş-çıkış, pasaport kontrol ve sahteciliğin önlenmesi işlemleri, geri gönderme ve sınır dışı işlemleri, fiziki tedbirlerin alınması gibi uygulamaların tek merkezden yürütülmesi ve böyle bir sistemin maliyetinin ortaya çıkarılması amacıyla hazırlanmıştır⁹⁴¹.

Entegre yani bütünleştirilmiş sınır yönetimi Avrupa Komisyonu tarafından AB standartlarına uyum konusunda olumlu bir adım olarak nitelendirilmiştir. Bütünleştirilmiş sınır yönetimi alanında farklı modeller mevcut olup, Türkiye'nin bu konudaki yapılanması için eşleştirme (*twinning*) projeleri vasıtasıyla Finlandiya gibi uzman AB devletlerinden teknik uzman desteği alınmaktadır⁹⁴². Bu bağlamda 2004 yılında “AB 2002 Mali İş Birliği” programlaması çerçevesinde Danimarka-İngiltere Konsorsiyumu ile “TR02JH-03 İltica-Göç Twinning Projesi” uygulanmaya başlanmıştır. Bu projenin genel hedefi, Türkiye'nin sığınma ve göç stratejisini AB müktesebatı ile uyumlu hale getirmek; amacı ise AB

⁹³⁸ Ulusal Eylem Planı, (2005).

⁹³⁹ Şemşit, (2010), s. 276-277.

⁹⁴⁰ İçişleri Bakanlığı. 2006. *Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Ulusal Eylem Planı*. <https://docplayer.biz.tr/2573591-Turkgye-ngn-entegre-sinir-ynetgm-g-stratejsgngn-uygulanmasina-yonelgk-eylem-plani-gelggtgrglmesgne-destek-projesg.html>, (ET: 12.07.2021).

⁹⁴¹ Akçadağ, (2012), s. 34.

⁹⁴² Şemşit, (2010), s. 282-283.

fonlarından daha fazla yararlanacak göç ve sığınmadan sorumlu kuruluşların teknik ve idari kapasitesini geliştirmektedir⁹⁴³.

Düzensiz göçle mücadele kapsamında oluşturulan kurumsal yapılanmalardan biri de 2008 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Sınır Yönetimi Mevzuatı ve İdari Kapasiteyi Geliştirme ve Uygulama Bürosu'dur. Büronun başlıca görevi sınır yönetimi konusu ile ilgili proje çalışmalarını yürütmek ve takibini sağlamak, projelerin verimliliğini ölçmek ve öncelikleri belirlemek, göç ve sığınmaya ilişkin uygulanacak politikaların ve oluşturulacak kurumların AB'ye uygun hale getirmektir⁹⁴⁴. Ayrıca yasa dışı göçle mücadelede gereken önlemlerin alınması, kurumlar arasında iş birliği ve koordinasyonun sağlanması, operasyonel faaliyetlerin en iyi şekilde takip edilmesi amacıyla Düzensiz Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu da oluşturulmuştur (YUKK, m. 116)⁹⁴⁵. Kurul, düzensiz göçle mücadelede yetkili kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyonun sağlanması, yasa dışı olarak Türkiye sınırlarına yapılan giriş/çıkış güzergahlarının tespiti ve bu alanda önlemlerin alınması, göç ile ilgili mevzuat çalışmalarının planlanması ve uygulanabilirliğinin izlenmesi gibi görevleri üstlenmektedir⁹⁴⁶.

Türkiye'de AB müktesebatına uyum konusunda kaydedilen önemli ilerlemelerden biri de sınır geçişlerinin daha iyi izlenmesi için Dışişleri, İçişleri ve Gümrük Bakanlıkları arasında bilgi alış verişinin geliştirilmesidir. 2007 yılından itibaren yayımlanan AB İlerleme Raporları da bu ilerlemeyi gösterir niteliktedir. Ayrıca sahte belgelerin tanımlanması ve önlenmesi ile ilgili teknik kapasitenin artırılması kapsamında yüzlerce yetkilinin eğitilmesi sağlanmıştır. 2001 yılından bu yana insan ticareti ve kaçakçılığı konularında yüzlerce hakim ve savcı ile İçişleri Bakanlığı yetkilileri eğitilmiştir⁹⁴⁷.

Türkiye, Schengen vize prosedürlerini AB üye devletleri ile uyumlu hale getirmek için bu devletlerle olumlu anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar gereği 15 AB üyesi devletin vatandaşlarına vize muafiyeti uygulanmaktadır. Diğer 12 üye devletin vatandaşlarının ise

⁹⁴³ Ulusal Eylem Planı, (2005), s. 4-5.

⁹⁴⁴ İçişleri Bakanlığı, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/sinir-yonetimi-dis-iliskiler-ve-proje-daيره-baskanligi>, (ET: 12.07.2021).

⁹⁴⁵ Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa, (ET: 12.07.2021).

⁹⁴⁶ Kurul, İçişleri Bakanlığı veya yetkilendireceği müsteşar yardımcısı başkanlığında Dışişleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı, Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve ilgili kolluk kuvvetleri ile en az daire başkanı düzeyindeki temsilcilerin katılımı ile 6 ayda bir toplanmaktadır. Banazılı, (2018), s. 67.

⁹⁴⁷ Banazılı, (2018), s. 53.

Türkiye'ye giriş yapabilmek için vize alması gerekmektedir. AB müktesebatına uygun olarak, 2012 Ocak ayında Türkiye'de 4 nolu Emniyet Genel Müdürlüğü Genelgesi ile ülkede kalış süreleri son 180 gün içinde 90 gün olacak şekilde düzenlenmiştir⁹⁴⁸. Dolayısıyla vize muafiyeti uygulanan devlet vatandaşları 90 güne dek kısa süreli kalış için vize yükümlülüğünden muaftırlar.

Bütün bu söylenenlerden de anlaşılacağı üzere, AB'ye katılım olasılığına karşın, AB göç müktesebatına uyum sürecinde geri kabul anlaşmaları, Schengen vize prosedürleri, sınır yönetimi ve coğrafi sınırlama, göç ve sığınmaya dair hukuksal ve kurumsal altyapının oluşturulmasına çalışılmaktadır.

5.1.3.1.1. Vize politikası

Türkiye, 2002 yılından bu yana vize sisteminin AB ile uyumlaştırılmasına yönelik kapsamlı çalışmalar gerçekleştirse de, ilişkilerin iyileştirilmesi açısından Türkiye ile bazı AB üye devletleri arasında gerginlik halen hissedilmektedir. Bu yüzdendir ki, Schengen Sözleşmesine uygun olarak tüm AB üyesi devletleri halen vize yükümlülüğünden muaf değildirler. Vize sistemine uyum sürecinde AB tarafından vize talep edilen ancak Türkiye tarafından vize muafiyeti uygulanan bazı devletlere⁹⁴⁹ vize zorunluluğu getirilmiş olsa da halen, AB'nin negatif vize listesinde bulunan 6 devletin⁹⁵⁰ vatandaşlarına 60-90 günlük vize muafiyeti tanınmaktadır. Oysa ki vizeden muaf İran, Tunus ve Fas gibi devletlerden gelenler Türkiye'ye yönelik düzensiz göç faaliyetlerine en çok karışanlar arasındadırlar⁹⁵¹. Tam uyumun sağlanabilmesi için, özellikle bu devletlerin vatandaşlarına vize zorunluluğunun getirilmesi gerekmektedir. Öte yandan, bazı üçüncü devletlerle (Azerbaycan, Moğolistan, Tacikistan ve Türkmenistan) imzalanan vize yükümlülüğünden muafiyet anlaşması da, AB müktesebatına aykırı kabul edilmektedir⁹⁵².

⁹⁴⁸ Özer, (2016), s. 48; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/vize-sss>, (ET: 12.07.2021).

⁹⁴⁹ Bahreyn, Katar, Oman, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Endonezya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Bahamalar, Maldivler, Barbados, Seyşeller, Jamaika, Belize, Fiji, Mauritius, Grenada ve Santa Lucia.

⁹⁵⁰ Bosna-Hersek, İran, Kırgızistan, Makedonya, Fas ve Tunus. Bkz.

<https://gocmenburo.com/turkiyenin-vize-istedigi-ulkeler/>, (ET: 12.07.2021).

⁹⁵¹ Bkz. Ek-17(b)

⁹⁵² <https://gocmenburo.com/turkiyenin-vize-istedigi-ulkeler/>, (ET: 12.07.2021).

Vize politikası ile alakalı olarak gerek AB negatif ve pozitif vize listesine tam uyum sağlanması gerekse de pasaportların Schengen müktesebatına uygun hale getirilmesi yolundaki uyum çalışmaları halen devam etmektedir.

5.1.3.1.1.2. Sınır yönetimi

Türkiye'ye yönelik düzensiz göçün büyük ölçekte komşu devletlerden geldiği düşünüldüğünde, düzensiz göçle mücadelenin etkin bir sınır yönetimine bağlı olduğu görülmektedir. Türkiye'nin coğrafi konumunun ve sınırlardaki fiziki şartların sınırların kontrolünü güçleştirilmesi, sınır yönetiminin etkinleştirilmesini zorunlu kılmaktadır⁹⁵³. Öte yandan Türkiye'de halihazırda 20 kurum (temelde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü, sınır geçiş noktaları için Gümrük Muhafaza, kara sınırları için Kara Kuvvetleri Komutanlığı, deniz sınırları için Sahil Güvenlik Komutanlığı) sınır yönetiminden sorumludur. Hiç şüphesiz bu durum sınır denetimleri ve yönetiminde etkili iş birliği ve koordinasyonu zorlaştırmaktadır. Oysa Tampere Zirvesi sonuç belgesi ve Schengen müktesebatı, tüm sınırların tek bir merkezden (sivil ve uzmanlaşmış bir teşkilat tarafından) yönetilmesini öngörmektedir. Bu bağlamda AB devletlerinde sınır yönetimi konusunda, ayrı bir Sınır Yönetim Teşkilatı, Polis Teşkilatı içinde bir şube, polis niteliği taşımayan tamamen sivil bir yapı veya askeri polis şeklinde farklı teşkilatlanmalar söz konusudur⁹⁵⁴.

Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye, AB'ye yönelik düzensiz göç hareketlerinde yoğun olarak kullanılan Doğu Akdeniz Rotası üzerinde yerleşmektedir. Bu rota üzerinden yalnızca 2020'in ilk 7 ayında yaklaşık 13 bin yasa dışı geçiş tespit edilmiştir ki, söz konusu yasa dışı göçü gerçekleştiren her 3 düzensiz göçmenden biri Suriye ve Türkiye kökenlidir⁹⁵⁵. Bu nedendir ki, AB mevcut sınır yönetiminin AB müktesebatına uygun olmadığını neredeyse her platformda dile getirmektedir.

Tüm Katılım Ortaklığı Belgelerinde sınır yönetimi konusunda uyulması gereken alanlar belirtilerek, düzensiz göçle mücadele kapsamında AB müktesebatı ve uygulamalarına

⁹⁵³ Somuncu, (2006), s. 150.

⁹⁵⁴ Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-turkiyede-daha-guclu-bir-sinir-yonetimini-desteklemektedir-41>, (ET: 12.07.2021).

⁹⁵⁵ 2021 yılının ilk beş ayında %47 oranında düşüş yaşanmakla bu sayı 6.215 oluşturmuştur. FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/situation-at-eu-external-borders-detections-rise-from-record-lows-a-year-ago-AvxIbX>, (ET: 12.07.2021).

uyulması, sahte ve tahrif edilmiş belgelerin tespit edilebilmesi hususu da dahil olmak üzere etkili bir sınır yönetiminin ve idari kapasitenin geliştirilmesi, Schengen vize sistemine tam olarak uyulması için gerekli hazırlıkların yapılması öngörülmüştür⁹⁵⁶. Bu bağlamda yukarıda da değinildiği üzere AB, kendisine yönelik düzensiz göçü engellemek amacıyla Türkiye sınırlarının kontrol edilmesi ve etkin göç yönetimi için teknik ve finansal anlamda destek sağlamağa çalışmıştır. Türkiye de aynı zamanda göç yönetiminde hukuki, idari ve teknik altyapısını geliştirmeye çalışmaktadır.

Sınır yönetimi ile ilgili gerçekleştirilen tüm uygulama ve işbirliklerine rağmen, Türkiye halen, AB'ye yönelik, özellikle de deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz veya yasa dışı göç hareketlerinde transit ülke olarak en çok tercih edilen devletler sırasındadır.

5.1.3.1.1.3. Coğrafi sınırlama

Coğrafi sınırlama ile kast edilen, mültecilik statüsünün yalnızca Avrupa devletlerinde meydana gelen olaylar sonucu sığınmacı konumuna düşen kişiler için tanınmasıdır. 1967 Protokolü ile, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde öngörülen coğrafi sınırlama kaldırılarak, tüm dünyada meydana gelen olaylar sonucu sığınmacı konumuna düşen kişilere de mültecilik statüsü tanınmış olsa da, devletlere 1967 Protokolü'nü Sözleşme'de öngörülen şekilde kabul etme imkanı verilmiştir. Başka bir anlatımla, bu devletler coğrafi çekince şartını korumak suretiyle yalnızca Avrupa'dan gelen sığınmacılara mülteci statüsü vermeyi devam ettirmiştir. Türkiye de benzer şekilde, 1967 Protokolü'nü coğrafi çekince ile kabul etmiştir (YUKK, m. 61/1). Avrupa dışından gelen sığınmacılar için YUKK'ta öngörülen diğer uluslararası koruma türleri uygulanmaktadır⁹⁵⁷. İçduygu'ya göre, Türkiye AB'ye üye olmadığı sürece coğrafi sınırlamayı kaldırmakta isteksiz olacaktır⁹⁵⁸.

Türkiye'nin bu çekincesinin başlıca sebebi, komşu devletlerde devam eden iç savaş, siyasi istikrarsızlık ve iç karışıklık nedeniyle Doğu ile Batı arasında köprü rolünü oynayan Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketlerinin gerçekleşme olasılığı ve bu göç hareketlerinin ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etki oluşturabilme endişesidir. Bununla birlikte, YUKK uyarınca, “şartlı mülteci” olarak kabul edilen bu kişiler, BMMYK'nın yardımları ile üçüncü

⁹⁵⁶ Council Decision 2003/398/EC; Council Decision 2006/35/EC; Council Decision 2008/157/EC.

⁹⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. s. 191-194.

⁹⁵⁸ İçduygu, (2012), s. 52.

güvenli ülkeye yerleştirilene kadar, “mülteci” statüsüne sahip kişilerle aynı haklardan yararlanabilmektedirler⁹⁵⁹.

5.1.3.1.1.4. Yasal ve kurumsal altyapı

Göç ve sığınma konusunda yasal ve kurumsal altyapının oluşturulması meselesiyle bağlı belirtmek gerekir ki, 2013 yılına kadar Türkiye kurumsallaşmada yetersiz kalmış, hukuki anlamda dağınıklık söz konusu olmuş, göç yönetiminde farklı kurumlara görev yüklenmiştir. YUKK’un kabul edilmesi ve GİGM’in faaliyete başlaması ile kurumsal ve hukuki çerçevede boşlukların doldurulması yolunda önemli adımlar atılmıştır⁹⁶⁰. GİGM, önceki paragraflarda da değinildiği üzere sığınma ve göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamakla yetkilidir⁹⁶¹. Dolayısıyla düzensiz göçmenlere ilişkin tüm verilerin toplanması ve işlemlerin (ikamet izni, uluslararası koruma, geçici koruma, sınır dışı etme, insan ticareti mağdurlarının korunması vs.) yapılması bu kurum tarafından gerçekleştirilmektedir⁹⁶². GİGM’in verilerine göre, her yıl on binlerce düzensiz göçmen yakalanmakta ve yasal işlemlere müteakiben sınır dışı edilmektedir⁹⁶³. Düzensiz göç ile mücadelede kolluk gücü olarak kullanılan kurumlara ise, İçişleri Bakanlığı’na bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Gümrükler Muhafaza Müdürlüğü birimlerini gösterebiliriz⁹⁶⁴.

Deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketleri ve göçmen kaçakçılığı faaliyetleri ile mücadele kapsamında söz konusu hareketlerin tamamına Sahil Güvenlik birimlerince müdahale edilmektedir. Sahil Güvenlik Komutanlığı, 2692 sayılı Kanun ile Türkiye’nin tüm deniz yetki alanlarında ve uluslararası deniz hukuku kurallarınca izin verilen durumlarda açık denizlerde görev yapmak üzere yetkilendirilmiştir (Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu, m. 1)⁹⁶⁵. Deniz yolunun kullanıldığı düzensiz göç faaliyetlerinde,

⁹⁵⁹ Bkz. YUKK, m. 62.

⁹⁶⁰ Yasal altyapı için bkz. s. 182-188.

⁹⁶¹ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, YUKK’un 103. maddesi ile İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulmuş ve 11 Nisan 2013 tarihinde faaliyete başlamıştır.

⁹⁶² Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/hakkimizda>, (ET: 12.07.2021).

⁹⁶³ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, (ET: 12.07.2021). Yakalanan düzensiz göçmen istatistiği için bkz. Ek-14 ve Ek-17.

⁹⁶⁴ IOM. *Türkiye Cumhuriyeti’nde Göç Yönetişimine Genel bir Bakış*. Mayıs 2018, ss. 1-10, <https://migrationdataportal.org/sites/default/files/2019-04/Tu%CC%88rkiye%20Cumhuriyeti%E2%80%99nde%20Go%CC%88c%CC%A7%20Yo%CC%88netis%CC%A7imine%20Genel%20bir%20Bak%C4%B1s%CC%A7.pdf>, (ET: 12.07.2021).

⁹⁶⁵ 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu, 13 Temmuz 1982 tarihli ve 17753 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2692.pdf>, (ET: 12.07.2021).

göçmenlerin kara ülkesine çıkması ya da henüz denize açılmayıp karada bulunmaları durumunda ise; sorumluluk alanlarına göre Jandarma Genel Komutanlığı ya da Emniyet Genel Müdürlüğü birimlerince müdahaleler yapılmaktadır⁹⁶⁶.

Düzensiz göçle mücadelede etkinliği artırmak amacıyla 15 Temmuz 2018 tarihinde yayımlanan 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi kurulmuştur⁹⁶⁷. Söz konusu kararname ile kurulan Dairenin görev alanı: 1) Düzensiz göçle ilgili iş ve işlemlerin yürütülmesi; 2) Düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonun sağlanması, düzensiz göç yollarının tespit edilip tedbirler alınması ve bu tedbirlerin uygulanmasının takip edilmesi; 3) Türkiye'nin taraf olduğu geri kabul anlaşmalarına ilişkin hükümlerin uygulanması şeklinde belirlenmiştir⁹⁶⁸.

AB Komisyonu tarafından 2014'te yayımlanan İlerleme Raporunda, YUKK'un kabul edilmesiyle şekillenen Türkiye'nin göç ve sığınma sistemi ile AB Mevzuatı ve uluslararası standartlara uyum doğrultusunda yasal ve kurumsal bir çerçeve oluşturulduğu ve bu alanda büyük ölçekte bir ilerleme sağlandığı belirtilmiştir⁹⁶⁹.

5.1.3.1.2. AB-Türkiye geri kabul anlaşması

Geri kabul anlaşmaları (bundan sonra GKA), daha önce de belirtildiği üzere, Avrupa'yı düzensiz ve kontrolsüz göçten korumak amacıyla uygulanan AB dış göç politikasının önemli araçlarından biridir. Çünkü söz konusu anlaşmalar ile, ilgili AB devletlerinde düzensiz olarak ikamet eden göçmenlerin kendi ülkelerine veya güvenli üçüncü ülkeye geri gönderilmelerinin yolu açılmaktadır. Bu nedenle AB, imzaladığı geri kabul anlaşmalarının kapsamını, yalnızca anlaşmaya bağlı taraf devletlerin kendi vatandaşlarını değil, ülkesini

⁹⁶⁶ IOM, (2018), s. 7.

⁹⁶⁷ Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 15 Temmuz 2018 tarihli ve 30479 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf>, (ET: 12.07.2021).

⁹⁶⁸ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>, (ET: 12.07.2021).

⁹⁶⁹ Bozkaya, Ö., Kınal, A. (2018). "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Suriyeli Yerinden Edilmiş Kişiler Bağlamında Türkiye'nin Göç Politikasındaki Gelişimin Değerlendirilmesi". *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 2, ss. 90-126, s. 111.

transit olarak kullanmış olan üçüncü devlet vatandaşları ve vatansız kişilerin de iadesini kabul edecek şekilde genişletmiştir⁹⁷⁰.

Türkiye ile AB arasında GKA imzalanması 2000 yılında gündeme gelmiş, 27 Mayıs 2005 tarihinde ise taraflar arasında konuyla ilgili müzakereler başlamıştır⁹⁷¹. Müzakerelere başlamadan önce Türkiye'nin konuyla ilgili bazı çekinceleri bulunmaktaydı. Transit ülke konumunda olan Türkiye'nin başlıca çekincesi üçüncü devlet vatandaşları ve vatansız kişilerin geri kabulleri ile bağlıydı. Başka bir deyişle, Türkiye, kendi vatandaşlarının ve Türkiye'de kalıcı ikamet izni bulunan üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulünü kabul etmekte, ancak üçüncü devlet vatandaşlarının ve vatansızların Türkiye'ye geri gönderilmesini kabul etmemekteydi⁹⁷². Türkiye'nin GKA açısından bir diğer çekincesi ise, Türkiye'nin Batı Avrupa ülkelerine ulaşmayı başaramayan ve geri gönderilen göçmenlerin toplandığı ülkeye dönüşme olasılığı idi. Bu durumu engellemek için Türkiye, bölgedeki birçok devlet ile ikili GKA imzalayarak ülkesinde yasa dışı olarak bulunan göçmenleri kaynak ülkelere göndermeye çalışmaktadır⁹⁷³.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı 2005-2006 yıllarında dört tur müzakere edilen GKA Taslağı'nda önemli gelişme kaydedilememiş, hatta müzakereler bir süreliğine dondurulmuştur. Ancak 2008-2009 yıllarında bazı Batı Balkan devletlerinin GKA ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirip AB'ye vize serbestisi elde etmelerinin ardından Türkiye, 2009 yılında GKA sürecine yeniden yoğunlaşmaya başlamıştır⁹⁷⁴. Sonuç itibariyle GKA Taslağı 2009-2010 yıllarında teknik düzeyde görüşüldükten sonra 21 Haziran 2012 tarihinde Brüksel toplantısında kabul edilmiştir. Anlaşma, 16 Aralık 2013 yılında "*Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma*" adıyla taraflar arasında imzalanmış, 1 Ekim 2014 tarihinde ise resmi olarak yürürlüğe girmiştir⁹⁷⁵. Söz konusu Anlaşma, AB üye devletlerinin ülkesinde yasa dışı olarak bulunan

⁹⁷⁰ Banazılı, (2018), s. 68.

⁹⁷¹ Sönmez, P., Kırık, H. (2017). "Turkish-EU Readmission Agreement: A Critique of EU-Turkey Migration Dialogue". *Security Strategies*, Vol. 13, No. 25, pp. 1-26, p. 10.

⁹⁷² Guild, E., Niessen, J. (2009). "Immigration and Asylum Law and Policy in Europe". In N. Coleman (Ed.), *European Readmission Policy: Third Country Interests And Refugee Rights*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, p. 179.

⁹⁷³ Guild and Niessen, (2009), p. 179.

⁹⁷⁴ Bu devletlere dahildir: Makedonya, Sırbistan, Karadağ. Söz konusu devletler ile 2006 yılında başlatılan süreçte 2008 yılında GKA ve vize kolaylığı imzalamış, 2010 yılında vize serbestleştirilmesi süreci başarılı bir şekilde sonuçlandırılmıştır. Bkz., Özsöz, (2013), s. 41.

⁹⁷⁵ Agreement Between The European Union and The Republic of Turkey n The Readmission of Persons Residing Without Authorization, 7 May 2014, *OJ L 134*, pp. 3-27,

Türk vatandaşlarının, üçüncü devlet vatandaşlarının ve vatansız kişilerin geri kabul usul ve esaslarını düzenlemektedir (GKA, m. 2). Ancak Anlaşmanın 24/3 maddesinde üçüncü devlet vatandaşlarının ve vatansız kişilerin kabulüne ilişkin yükümlülüklerin Anlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden üç yıl sonra uygulanmaya başlayacağı öngörülmüştür.

GKA uyarınca Türkiye, herhangi bir üye devletin başvurusu üzerine ilgili devletin ülkesinde yasa dışı olarak bulunan düzensiz Türk uyruklu göçmenleri zamanaşımı olmaksızın geri kabul edecektir (GKA, m. 3)⁹⁷⁶. Türkiye geri kabulün bildiriminden itibaren 3 ay içinde talep eden devlete başvuruya ilgili yanıt vermek zorundadır (GKA, m. 12). Türkiye'nin ilgili kişinin geri kabulüne dair olumlu yanıtından sonra konsolosluk makamları üç gün içinde kabul edilecek kişiye ait üç ay geçerli seyahat belgelerini hazırlayacaktır (GKA, m. 5/4).

GKA ile belirlenen ve sıklıkla kullanılan uygulamalardan biri, “hızlandırılmış prosedür (*rapid return*)”dır. Buna göre, bir kişi talepte bulunulan devletin ülkesinden doğrudan gelerek sınırı yasa dışı olarak geçtikten sonra yakalanmışsa; talep eden devlet, 3 iş günü içerisinde bu kişinin geri kabulü ile bağlı başvuruda bulunacaktır (GKA, m. 7/4)⁹⁷⁷. Bu durumda başvurular talep edilen devlet tarafından 5 iş günü içinde yanıtlanmalıdır (GKA, m. 11/2).

GKA, 4. maddesi ise üçüncü devlet vatandaşlarının ve vatansız kişilerin geri gönderilmesini düzenlemektedir⁹⁷⁸. Türk vatandaşlarından farklı olarak, üçüncü devlet

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0507\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0507(01)&from=EN), (ET: 12.07.2021). Anlaşma 2 Ağustos 2014 tarihli ve 29076 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Anlaşma metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140802-1-1.pdf>, (ET: 12.07.2021).

⁹⁷⁶ GKA m. 3 uyarınca geri kabul edilecek olanlar; Türk vatandaşlarının reşit olmayan çocukları, başka ülke vatandaşlığına sahip eşleri, hatta geçmişte Türk vatandaşı olup da vatandaşlıktan mahrum bırakılmış veya feragat etmiş kişileri (ilgili Üye Devlet tarafından vatandaşlığa kabul edilmelerine ilişkin vaatte bulunulmamışsa) de kapsamaktadır.

⁹⁷⁷ Anlaşmanın 1/p maddesinde; talep eden devletin sınır bölgesi, “*talep eden ile talep edilen devlet arasında sınır paylaşıyor olsun ya da olmasın, talep eden devletin dış sınırından 20 kilometre kadar içeri uzanan kendi ülkesi içindeki alan ile gümrük bölgeleri, uluslararası havaalanları ve deniz limanları*” şeklinde tanımlanmıştır. Anlaşma metnine göre; deniz sınırlarında, yani karasuları sınırlarında bu hızlandırılmış prosedürün uygulanamayacağı öngörülmektedir. Bkz. Aydın, (2016), s. 183. Ancak Anlaşmayı imzalayan taraf devletlerin yetkilileri, hızlandırılmış prosedürün deniz üzerinde de uygulanabileceğine yönelik beyanlarda bulunmuştur. Nitekim 18 Mart 2016 tarihli Zirve Toplantısında yapılan ortak basın açıklamasında “*Türk karasularında yakalanan bütün düzensiz göçmenler*” hakkında da bu prosedürün uygulanacağı belirtilmiştir. Bkz. European Council. *EU-Turkey Statement*, 18 March 2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>, (ET: 12.07.2021).

⁹⁷⁸ Buna göre; “*Eğer üçüncü devlet vatandaşı veya vatansız kişi, a) Türkiye topraklarından bir üye devletin ülkesine doğrudan giriş için Türkiye tarafından düzenlenmiş geçerli bir vizeye sahip ise, b) Türkiye tarafından*

vatandaşlarının ve vatansız kişilerin geri gönderilmesine ilişkin başvuruyu ilgili devlet 6 ay içinde Türk yetkili makamlarına sunmak zorundadır (GKA, m. 11/1). Anlaşma metninden de anlaşılabacağı üzere, söz konusu kişilerin iadesi ile bağlı hükümlerin 1 Ekim 2017 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi öngörülmüştü. Ancak Suriye krizi ile birlikte, 2015 yılında Avrupa'ya yönelik düzensiz göç hareketlerinde büyük ölçekte artış yaşanması ile AB, bu tarihin daha erkene alınması ve GKA'nın bütün olarak yürürlüğe girmesine karar vermiştir⁹⁷⁹.

İki taraf arasında artan müzakereler sonucunda 29 Kasım 2015 tarihinde taraflar Brüksel'de bir araya gelerek düzensiz göçün önüne geçilmesinde “Ortak Eylem Planı”nın oluşturulmasına karar verdiler⁹⁸⁰. Ortak Eylem Planı kapsamında taraflar, göçmen kaçakçılığı ve terörle mücadele, düzensiz göçün önüne geçilmesi ve sınır güvenliğinin artırılması konularında birlikte hareket edeceklerine, AB ve Türkiye arasında düzenli olarak üst düzey yetkililerin katılımıyla zirvelerin yapılacağına ve tarafların sürekli irtibatta olacaklarına, Türkiye’de geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilere insani yardım sağlayacaklarına, konuya ilişkin yasal ve idari kapasitenin oluşturulmasında AB’nin Türkiye’yi destekleyeceğine, FRONTEX ile iş birliğinin güçlendirilmesine dair taahhütte bulundular.

7 Mart 2016 yılında gerçekleşen ikinci Brüksel Zirve toplantısında ise daha kritik kararlar alındı. Bu kararlar çerçevesinde Türkiye, ülkesini transit olarak kullanıp Yunan adalarına geçiş yapan düzensiz göçmenlerin geri kabullerini gerçekleştireceğine dair taahhütte bulunmuştur. Aynı zamanda taraflar, Ege denizinde NATO faaliyetinin başlatılması hususunda da anlaşmaya vardılar⁹⁸¹. Bununla da bir taraftan Ege denizi üzerinde

düzenlenmiş bir ikamet belgesine sahip ise, ya da c) Türkiye topraklarında kaldıktan veya transit olarak geçtikten sonra doğrudan yasa dışı olarak bir üye devletin ülkesine giriş yapmış ise geri kabul edilecektir.”, (GKA, m. 4/1). Ardından geri kabul yükümlülüğünün geçersiz olduğu durumlar sıralanmıştır: “Eğer üçüncü devlet vatandaşı veya vatansız kişi sadece Türkiye’nin bir uluslararası havalimanının aktarma sahasından geçmiş ise veya Talep Eden Üye Devlet bu kişilere kendi ülkesine giriş için vize veya ülkesinde kalış için ikamet izni düzenlemiş ise ve söz konusu kişi Türkiye tarafından düzenlenmiş daha uzun geçerlilik süresine haiz bir vizeye veya ikamet iznine sahip değilse veya söz konusu kişi Talep Eden Üye Devletin ülkesine vizesiz giriş imkanına sahip ise Türkiye’nin bu kişileri geri Kabul etme yükümlülüğü bulunmamaktadır.”, (GKA, m. 4/2).

⁹⁷⁹ Bozkurt, K. (2016), “Geri Kabul ve Vize Serbestisi Anlaşması”, *TBB Dergisi*, S. 125, ss. 387-408, s. 397.

⁹⁸⁰ Türkiye-AB Ortak Eylem Planı, 15 Ekim 2015, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani_.pdf, (ET: 12.07.2021).

⁹⁸¹ European Council. *Meeting of the EU Heads of State or Government with Turkey*, 7 March 2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2016/03/07/>, (ET: 12.07.2021).

yaygınlaşan göçmen kaçakçılığı ve düzensiz göçü önlemek, diğer taraftan ise Ege denizinde yaşanan can kayıplarının karşısını almak hedeflenmiştir⁹⁸².

18 Mart 2016 tarihinde gerçekleştirilen üçüncü Brüksel Zirve toplantısında⁹⁸³, Türkiye – AB GKA’sına işlerlik kazandırmak adına Türkiye-AB Mutabakatı olarak anılan yeni bir düzenleme kabul edildi⁹⁸⁴. Mutabakat çerçevesinde; 20 Mart 2016 tarihi itibarıyla Türkiye’den Yunan adalarına geçen tüm düzensiz göçmenler geri göndermeme ilkesi ve toplu sınır dışı etme yasağı dikkate alınarak Türkiye’ye iade edilecek, iade masrafları AB tarafından karşılanacak, toplam 72 bin mülteciyi aşmamak koşuluyla AB, Yunanistan’dan Türkiye’ye iade edilen her bir düzensiz Suriyeli göçmen için Türkiye’de geçici koruma altında olan Suriyeli mülteciyi AB’ye yerleştirecek, Türkiye AB’ye yönelik düzensiz göçe ilişkin yeni deniz güzergahlarını önlemek adına gerekli her türlü tedbiri alacak ve bu amaçla AB’nin yanı sıra komşu devletlerle de iş birliği yapacak, ayrıca AB, Türkiye’deki geçici koruma altında olan kişilerin masraflarının karşılanması adına başlangıç için 3 milyar Avro, 2018’in sonuna kadar daha 3 milyar Avro ödenmesini sağlayacak, 2016 Haziran ayı sonuna dek Türk vatandaşları için vize muafiyetinin uygulanmasına yönelik önemli adımlar atılacak ve AB üyeliği için yürütülmekte olan müzakere süreci canlandırılacaktır⁹⁸⁵.

Türkiye bu toplantıda aynı zamanda insan kaçakçılığı zincirinin kırılması ve düzensiz göçün kontrol altına alınması amacıyla “Bire-bir Formülü”nü de gündeme getirmiştir. Bu formül kapsamında Türkiye’den Yunanistan’a ulaşmış ancak sığınma başvurusunda bulunmamış düzensiz göçmenlerin veya sığınma başvurusunda bulunub, ancak başvurusu kabul edilmeyen Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye geri gönderilmesine, her geri gönderilen düzensiz göçmen karşılığında Türkiye’de geçici koruma altında olan bir Suriyelinin AB devletlerine yerleştirilmesine karar verilmiştir. Böylece, 1 Haziran 2016 tarihinde Türkiye-AB arasında imzalanan GKA bütünü ile yürürlüğe koyulmuş oldu⁹⁸⁶. Anlaşma kapsamında

⁹⁸² Aygül ve Eke, (2018) , s.159-160.

⁹⁸³ European Council. *Meeting of the EU Leaders with Turkey*, 17-18 March 2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2016/03/17-18/>, (ET: 12.07.2021).

⁹⁸⁴ Tekin, B. Ç. (2017). “Düzensiz Göçün Yönetimi Konusunda Varılan Türkiye – AB Mutabakatının Avrupa Birliği’nin Uluslararası Kimliği Üzerindeki Etkileri”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 39, S. 11, ss. 659-678, s. 667.

⁹⁸⁵ EU-Turkey Statement, 18 March 2016.

⁹⁸⁶ Türkiye ve AB arasında varılan söz konusu mutabakat uyarınca, 17 Şubat 2021 tarihine dek 27.855 Suriyeli göçmen “Bire-bir Formülü” kapsamında AB devletlerine gönderilmiştir. Bkz. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (ET: 12.07.2021).

Nisan 2016 – Aralık 2019 yılları arasında toplam iki binden fazla göçmen Yunanistan sınırından Türkiye’ye geri gönderilmiştir (bkz. Ek-19)⁹⁸⁷.

Türkiye’nin Avrupa’dan geri gönderilecek üçüncü devlet vatandaşlarını kabul edebilmesi için kaynak ülkeler ile arasında iki taraflı GKA’nın imzalanmış olması gerekmektedir ki, bu kişileri vatandaşı oldukları ülkelere geri gönderebilsin. Günümüzde Türkiye; Romanya, Ukrayna, Rusya, Moldova, Yemen, Belarus, Karadağ, Bosna-Hersek, Yunanistan, Kırgızistan, Pakistan, Nijerya ve Suriye⁹⁸⁸ olmak üzere 13 devlet ile GKA imzalamıştır. Bunun dışında 2016 yılında Türkiye; İran, Irak, Kongo, Myanmar, Somali, Sudan, Cezayir, Bangladeş, Eritre, Afganistan, Gana, Tunus, Kamerun ve Fas olmak üzere Asya ve Afrika devletlerinden oluşan 14 devlete de GKA imzalanması için öneride bulunmuştur. Ancak söz konusu devletler, ülkelerinde halen devam eden siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle GKA’yı imzalama noktasında çekinceli davranmaktadırlar⁹⁸⁹.

GKA ile, teorik olarak taraflara eşit sorumluluklar yüklenildiği görülmektedir. Ancak AB ile GKA imzalanması durumunda devletlerin, Birlik ile eşit yükümlülüklerle sahip oldukları söylenemez. Anlaşma imzalanacak devletlerle karşılaştırıldığında gerek politik gerekse ekonomik yönlerden üstün konumda olan AB, anlaşmaların yapılması hususunda ilgili devletleri ikna edebilmektedir⁹⁹⁰. Bu bağlamda Türkiye – AB arasında yapılan GKA ile taraflara her ne kadar karşılıklı yükümlülükler yüklenmiş ise de, hiç şüphesiz bu anlaşma daha çok Birliğin çıkarlarına hizmet etmiştir⁹⁹¹. Çünkü AB’nin, gerek imzalanmış olduğu GKA gerekse de 18 Mart 2016 Mutabakatı ile üstlenmiş olduğu sorumlulukları aşağıda detaylı olarak anlatılacağı üzere, tam şekilde yerine getirmediği görülmektedir.

Avrupa Komisyonu Türkiye ile GKA’nın imzalandığı gün, vize serbestisi konusunda da müzakerelerin başlatılmasını önermiştir. Bu kapsamda 16 Aralık 2013 tarihinde “Vize Serbestisi Yol Haritası”nın belirlenmesi üzerine uzlaşmış, 2016 Ekim/Kasım ayına dek

⁹⁸⁷ European Stability Initiative. *The Aegean Tragedy: Key Facts and Key Steps*. 20 January 2020, <https://www.esiweb.org/sites/default/files/reports/pdf/ESI%20-%20The%20Aegean%20Tragedy%20-%2024%20Jan%202020%20.pdf>, (ET. 12.07.2021).

⁹⁸⁸ Türkiye ile Suriye arasında GKA imzalanmış olsa da, bunun Suriye’deki olayların bitmesi ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gidişatının normalleşmesi ile uygulamaya geçmesi beklenmektedir. Detaylı olarak bkz. Banazılı, (2018), s.77.

⁹⁸⁹ Banazılı, (2018), s. 98.

⁹⁹⁰ Gillade, K. (2011). *Readmission Agreements Concluded by the EU*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Universiteit Gent, Departmant of International Relations, Gent, p. 38.

⁹⁹¹ Banazılı, (2018), s. 81.

sürecin tamamlanması öngörülmüştür. Bu yol haritasında Türkiye’den a) kamu düzeni ve güvenliği, b) göç ve sınır yönetimi, c) dış ilişkiler ve temel haklar, d) belge güvenliği, e) düzensiz göçmenlerin geri alınması gibi alanlarda reform geçirmesi talep edilmekte idi. Dolayısıyla bu alanlarda toplam 72 kriterin yerine getirilmesi talep edilmiş, Türkiye ise büyük çoğunluğunu yerine getirmiştir⁹⁹². Sonuç olarak, Türkiye AB’ye aday devletler içerisinde vatandaşlarına vize serbestliği uygulanmayan tek devlettir. Oysa Batı Balkan devletleri için çizilen yolda sırasıyla; vize kolaylaştırma anlaşması ve GKA imzalanmış, ardından vize serbestliği diyalogu başlamış, vize serbestliğine ilişkin yol haritası belirlenmiş ve nihayetinde vize serbestliği uygulanmıştır. Türkiye örneğinde ise neredeyse vize kolaylığı bile sağlanamamıştır⁹⁹³. Türkiye tüm kriterleri yerine getirmiş olsa dahi, Almanya, Fransa, Avusturya gibi bazı AB devletleri, 83 milyon nüfusa sahip olan Türk vatandaşları için vize muafiyeti uygulanması konusunda isteksiz davranmaktadırlar⁹⁹⁴.

GKA kapsamında AB’nin üstlendiği önemli hususlardan biri de teknik ve finansal açıdan Türkiye’yi destekleyeceğine dair taahhütte bulunmasıdır. Başka bir deyişle, Mutabakat çerçevesinde Sığınmacı Mali İmkânı kapsamında Türkiye’ye toplam 6 milyar Avro ödeneceği üzerine anlaşılmıştır. Ancak AB-Türkiye mutabakatının sağlanmasından sonra geçen 4 yılda AB kaynakları sadece 3.5 milyar dolar (3 milyar Avro) destek sağlamıştır⁹⁹⁵. 2011 yılından bu yana ülkelerindeki iç savaştan kaçan Suriyelilerin Türkiye’de barınması için ise toplam 43.5 milyar dolar harcanmıştır. Bu ise o demektir ki, şimdiye kadar Suriyelilere harcanan 43.5 milyar doların %8’i AB, %92’si ise Türkiye tarafından karşılanmıştır⁹⁹⁶.

Sonuç olarak, gerek vize muafiyeti gerekse teknik ve finansal destek hususunda AB üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmediği takdirde GKA m. 24 uyarınca, Türkiye, tek taraflı olarak Anlaşmanın feshini gerçekleştirebilecektir. Bu bağlamda, 27 Şubat 2020

⁹⁹² Aslında Türkiye 72 kriterin tamamını yerine getirdiğini savunmakta, AB tarafı ise “Yolsuzlukla Mücadele, Suçluların İadesi İş Birliği, EUROPOL ile İş Birliği, Kişisel Verilerin Korunmasında AB Standartlarında Denetim Mekanizmasının Kurulması, Terörle Mücadelede AB Srandartına Uyum, Bütün AB Üyesi Ülkelerinin Vatandaşlarına Vize Muafiyeti Uygulanması, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılması ile Uygulanması” gibi kriterlerin yerine getirilmediği belirtilmektedir. Bozkurt, (2018), s. 196.

⁹⁹³ Özsoz, (2013), s. 41-45.

⁹⁹⁴ Deniz, (2014), s. 187.

⁹⁹⁵ European Comission. *EU-Turkey Statement, Two Years on*. April 2018, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20180314_eu-turkey-two-years-on_en.pdf, (ET. 12.07.2021).

⁹⁹⁶ “Suriyeliler Türkiye’de kalsın diye harcanan paranın sadece yüzde 8’ini Avrupa ödedi”, 27 Kasım 2019, <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/suriyeliler-turkiyede-kalsin-diye-harcanan-paranin-sadece-yuzde-8ini-avrupa-odedi-5475204/>, (ET. 12.07.2021).

tarihinde Türkiye, mülteci yükünü tek başına taşıyamayacağını ve kara ve deniz yoluyla Avrupa'ya ulaşmak isteyen düzensiz göçmenleri engellemeyeceğini belirterek sınırlarını açma kararı almış, bu kararın ardından yüzlerce düzensiz göçmen Yunanistan ve Bulgaristan sınırına akın etmiştir⁹⁹⁷.

5.2. Türkiye'nin Özel Olarak Deniz Yolunun Kullanıldığı Düzensiz Göç Hareketleri ile Mücadeleye İlişkin Uygulamaları ve Uluslararası İş Birliği Çabaları

Türkiye üzerinden Avrupa devletlerine yönelik düzensiz göç hareketlerinin önemli bir kısmı deniz yoluyla gerçekleşmektedir. Göçmen kaçakçılarının yardımı ile veya kendi imkanları ile doğu sınırlarından (kara yoluyla) Türkiye topraklarına giren göçmenler, Avrupa'ya ulaşmak amacıyla, Türkiye'nin batı sınırlarından (deniz ve kara yoluyla) ülkeden çıkış yapmaktadırlar. Türkiye'den çıkıştaki ve Avrupa'ya girişteki sınır kontrolü ve denetimlerinden kaçabilmek için, kontrol edilmesi kara sınırları ile oranla çok daha zor olan Ege Denizi ve Akdeniz'deki sınırlar, yasa dışı veya düzensiz göç faaliyetlerinde sıklıkla tercih edilmektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye'de deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç faaliyetleri, Türkiye açısından genellikle transit niteliği taşımaktadır⁹⁹⁸. Bu bağlamda deniz yoluyla gelen ve Türkiye'yi transit ülke olarak kullanan düzensiz göçmenler, Doğu Akdeniz rotası ile Ege denizinden Yunanistan'a ve oradan İtalya, Almanya, Fransa, İsviçre gibi devletlere; Karadeniz rotası ile ise, Türkiye'nin Karadeniz sahillerinden Romanya ve Bulgaristan kıyılarına ulaşmaktadırlar.

Türkiye'yi transit olarak kullanan göçmenler, hedefledikleri Avrupa devletlerine varmak için deniz yolculuğunun daha zahmetsiz ve güvenli olacağını ve çok fazla sorunla karşılaşmayacaklarını varsayarak deniz yolunu tercih etmektedirler. Bu nedenle düzensiz göçmenler, Türkiye'nin Akdeniz ve Ege kıyılarından lastik bot, balıkçı teknesi, fiber tekne, sürat teknesi, sandal, özel yat gibi her türlü deniz aracı kullanarak Avrupa kıyılarına doğru seyahat etmektedirler. Bunların yanı sıra, Yunanistan, İtalya gibi daha uzun mesafelere gitmek için tanker, gemi, yat gibi büyük deniz araçları da kullanılmaktadır⁹⁹⁹.

⁹⁹⁷ “AB’yi mülteci korkusu sardı”, 6 Mart 2020, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/03/06/son-dakika-abyi-mul-teci-korkusu-sardi-para-verelim-gelmesinler>, (ET. 12.07.2021); “Mülteci krizi: Türkiye ile AB arasındaki ‘göçmen anlaşması’ neleri kapsıyordu?”, 3 Mart 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776>, (ET. 12.07.2021).

⁹⁹⁸ Aydın, (2016), s. 172.

⁹⁹⁹ Göçmenlerin düzensiz/yasa dışı göç amacıyla en sık kullandıkları deniz aracı lastik botlardır. Göçmen kaçakçısı organizatörleri tarafından ayarlanan lastik botlar ucuz maliyetli olması, karadan kolaylıkla

Ege denizinde 2013 - 2019 yılları arasında toplam 1.274.837 düzensiz göçmen tespit edilmiştir¹⁰⁰⁰. En çok düzensiz göçmenin tespit edildiği yıl ise, 873.179 kişi ile 2015 yılı olduğu görülmüştür¹⁰⁰¹. 2015 yılında düzensiz göç hareketlerinin ciddi anlamda artması sonucu Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından Ege denizinde bir hareket başlatılmıştır. Ege denizinin Türk Arama Kurtarma sahasında, düzensiz göç faaliyetlerinin önlenmesi ve can kayıplarının minimuma indirilmesi amacıyla 1 Mayıs 2015 tarihinde başlatılan ve “Ege’de Umut Harekatı (*Operation Aegean Hope*)” olarak adlandırılan bu hareket kapsamında yüzlerce arama kurtarma operasyonu icra edilmiş, binlerce düzensiz göçmenin hayatı kurtarılmış ve onlarca göçmen kaçakçısı yakalanarak ilgili birimlere teslim edilmiştir¹⁰⁰².

Ege denizinin deniz yetki alanlarında belirleyici olan karasuları sınırı, Türkiye ve Yunanistan tarafından henüz bir anlaşmayla belirlenmemiş olmakla birlikte, hem Türkiye hem de Yunanistan tarafınca karasuları genişliği 6 deniz mili olarak uygulanmaktadır¹⁰⁰³. Ancak Yunanistan BMDHS’in 3. maddesi gereği karasularını 12 deniz miline çıkarmaya çalışmakta¹⁰⁰⁴, bu ise Ege denizindeki çıkar dengelerinin Türkiye’nin aleyhine orantısız olarak değişeceği anlamına gelmektedir. Şu anda, Yunanistan’ın karasuları Ege denizinin %40’ını oluştururken, karasularının 12 deniz miline çıkarılması durumunda bu oran %70’e yükselecek, açık deniz büyüklüğü %51’den %19’a düşecektir. Bu durumda Türkiye’nin karasuları da Ege denizinin %10’undan daha azını oluşturacaktır. Karasularının sınırı sorunu

taşınabilmesi gibi nedenlerle yasa dışı/düzensiz göç hareketlerinde sıkça kullanılmaktadır. Diğer araçlar ise göçmenlerin ödedikleri paraya göre değişiklik göstermektedir. Ayrıntılı olarak bkz. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. 2014. “*Ege Kıyılarında (İzmir – Aydın) Gerçekleşen Yasa Dışı Göç Hakkında İnceleme Raporu*”. 24. Dönem 4. Yasama Yılı, ss. 1-25, s. 5-6. Denizlerde göçmen ölümleri ile sonuçlanan kazaların önemli bir kısmı doğrudan lastik botların kullanımı ile alakalıdır. Bu bağlamda sadece 2015-2020 yılları arasında 691 göçmen yasa dışı geçiş esnasında boğularak hayatını kaybetmiştir (bkz. Ek-14). Hayatını kaybeden bu göçmenlerin önemli bir kısmını çocuklar oluşturmaktadır.

¹⁰⁰⁰ FRONTEX. *Risk Analysis for 2018*. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2018.pdf, (ET: 12.07.2021); FRONTEX. *Risk Analysis for 2019*. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2019.pdf, (ET: 12.07.2021); FRONTEX, *Risk Analysis for 2020*.

¹⁰⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-15.

¹⁰⁰² Ege’de Umut Harekatı, halihazırda 2 adet Sahil Güvenlik Arama Kurtarma Gemisi, 58 adet Sahil Güvenlik Botu, 3 Mobil Radar, 9 Helikopter, 2 Uçak ve toplam 1.100 personelin katılımı ile devam ettirilmektedir. Kayaalp, (2018), s. 82. Bu Harekat kapsamında, sadece 1 Mayıs – 6 Ağustos 2015 tarihleri arasında icra edilen arama kurtarma operasyonları neticesinde toplam 24.017 düzensiz göçmenin hayatı kurtarılmıştır ki, bunların da 17.193’ü Suriye kaynaklı göçmenler idi. Bkz. IOM. “Migrant Arrivals on Greece’s Lesbos Island Approach 10.000 This Week”, 21 August 2015, <https://missingmigrants.iom.int/migrant-arrivals-greece%E2%80%99s-lesvos-island-approach-10000-week>, (ET: 12.07.2021).

¹⁰⁰³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>, (ET: 12.07.2021).

¹⁰⁰⁴ BMDHS, her ne kadar kıyı devletlerine karasularını 12 deniz miline kadar genişletme hakkı verse de, Sözleşmenin 300. maddesi, devletlerin Sözleşmeden kaynaklı yükümlülüklerini iyi niyet (*good faith*) çerçevesinde yerine getirmesi gerektiğini öngörmektedir. Ayrıca bkz. Kuran, (2016), s. 150.

zincirleme şekilde diğer sorunları da beraberinde getirmektedir. Türkiye, Sözleşmede yer alan çekince yasağı nedeniyle Sözleşmeyi imzalamamış, halen de Sözleşmeye taraf değildir¹⁰⁰⁵. Geline aşamada düzensiz göç konusunda Türkiye ile iş birliğinin geliştirilmesine ihtiyacı olan AB'nin Yunanistan'ın tezini tam olarak desteklemesi olası gözükmemektedir¹⁰⁰⁶.

Ege denizinde iki ülke arasındaki mesafenin daha kısa olduğu alanlarda ise, “orta hat” prensibi uygulanmakta, bu mesafenin dışında kalan alanlar uluslararası sular olarak nitelendirilmektedir. Düzensiz geçişler de daha çok mesafenin kısa olduğu bölgelerde gerçekleştiği için, söz konusu alanlarda uluslararası deniz sınırları ve bu sınırların geçilip geçilmediği hususu, iki ülke arasındaki mesafenin yarısı hesaplanarak belirlenmektedir¹⁰⁰⁷. Yunan adaları ile Türkiye arasındaki yetki alanları dar olduğundan bu durum her iki devlet tarafından söz konusu güzergahı kullanan göçmen teknelerinin veya botlarının tespitini güçleştirmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin kontrolü altında olan deniz yetki alanlarının düzensiz göçle bağlı hassas bölgelerinde, Sahil Güvenlik Komutanlığı yetkilileri aynı anda birkaç gemi, uçak veya helikopter olacak şekilde 24 saat görev yapmaktadırlar¹⁰⁰⁸.

Türkiye’de deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı eylemlerine yönelik müdahale usul ve esasları, devletin yetki ve yükümlülüklerini düzenleyen özel bir kanun bulunmamakla birlikte, bu hususlar Türkiye sınırlarından geçişleri, göçmenlere sağlanacak koruma ve başvuru usullerini, verilecek izinleri, tanınacak

¹⁰⁰⁵ Yücel, S. (2010). “Ege’de Bitmeyen Sorunun Bir Unsuru Olarak Türk ve Yunan Karasuları ve Ulusal Hava Sahaları”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 6, S. 12, ss. 83-102, s. 89; Kuran, (2016), s. 137; Karzaoglu, M. S. (2020). “Türkiye’nin BMDHS’ye İmza Atmamasının Sözleşmenin 74 ve 83. Maddeleri Kapsamında Değerlendirilmesi”. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Türkiye’nin Taraf Olmamasının Nedenleri. Bahçeşehir Üniversitesi Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi, ss. 18-27, <https://baudegs.com/birlesmis-milletler-deniz-hukuku-sozlesmesine-turkiyenin-taraf-olmamasinin-nedenleri/>, (ET: 12.07.2021); T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>, (ET: 12.07.2021).

¹⁰⁰⁶ Demirci, M. C. (2020.) “Yunanistan’ın karasularını 12 mile çıkarmasıyla Türkiye’ye Ege’de %10’dan az bir alan kalacak”. EURONEWS, <https://tr.euronews.com/2020/08/26/yunanistan-12-mil-cikisi-ile-turkiye-nin-sinir-ucarina-dokunuyor-gorus>, (ET: 12.07.2021).

¹⁰⁰⁷ Aydın, (2016), s. 199.

¹⁰⁰⁸ Sahil Güvenlik Komutanlığı, <https://www.icisleri.gov.tr/28122018-04012019-tarihleri-arasinda-duzensiz-gocle-mucadele-faaliyetleri>, (ET: 12.07.2021). Sahil Güvenlik Komutanlığı, uluslararası deniz sınırlarını ve bu sınırları yasa dışı geçen veya geçmeye teşebbüs eden deniz araçlarını, seyir haritaları ve radar gibi elektronik ve elektro-optik seyir araçlarının yardımıyla tespit etmektedir. Komutanlığın yetki alanında olan ve düzensiz göç açısından önem arz eden noktalara 2013 yılında termal kamera-deniz üzerinde farklı sıcaklıklardaki cisimlerin algılanmasını sağlayan sistem montaj edilmiştir ki bu sistemle, gece gündüz fark etmeden uzak mesafelerden denizdeki göçmen taşıyan tekneler ve göçmenler tespit edilebilmektedir. Ayrıca söz konusu sistem, teknelerin batması durumunda denize düşmüş bulunan göçmenlerin kısa zamanda tespit edilerek kurtarılmasına yönelik arama kurtarma faaliyetlerine de büyük katkı sağlamaktadır. AYDIN, (2016), s. 199-200.

hakları düzenleyen YUKK, 17 Mart 2016 tarihinde yürürlüğe giren YUKK'un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik¹⁰⁰⁹, Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle belirlenmektedir. Yasa dışı geçiş halinde uygulanması gereken yaptırımlar ise, YUKK ve TCK'nın ilgili hükümlerinde yer almıştır.

Türkiye sınırlarından geçişin nasıl yapılacağı YUKK, 5/1 maddesi ile düzenlenmiştir¹⁰¹⁰. Düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetlerine karışan deniz araçları, bu düzenlemeyi ihlal etmiş olduklarından; içsulardan başlayarak, kesintisiz takip şartlarının sağlanması halinde bu araçlara uluslararası sular da dahil olmak üzere tüm deniz yetki alanlarında müdahale (durdurma, gemiye çıkma, belge kontrolü, geri çevirme) edilebilmekte, ihtiyaç halinde arama kurtarma faaliyetlerinde bulunma, soruşturma ve tutuklama gibi cezai yargı yetkisini kullanma gibi uygulamalara başvurulmaktadır¹⁰¹¹. Dolayısıyla Türkiye Devleti, deniz yetki alanlarında gerçekleştirilen düzensiz göç hareketleri ile mücadele çerçevesinde, tarafı olduğu Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'nün 8. maddesi ve örf adet hukuku kuralı olarak bilinen ve aynı zamanda BMDHS'in 25/2 maddesinde yer alan hükümler uyarınca gerekli gördüğü tüm önleme tedbirlerini alabilmektedir¹⁰¹².

Gemilere müdahale yetkisi Sahil Güvenlik Komutanlığı'na ait olmakla birlikte¹⁰¹³, SAR Sözleşmesi gereği Sahil Güvenlik birimlerince iç sularda, karasularında ya da kesintisiz takip ile uluslararası sularda yasa dışı geçiş teşebbüsünde bulunan göçmen taşıyan tekne veya gemi tespit edildiği takdirde, ilk önce göçmenlerin can güvenlikleri göz önünde bulundurularak söz konusu deniz araçları durdurulmaktadır (SAR, Bölüm II/ Kural 1.10).

¹⁰⁰⁹ YUKK'un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, YUKK çerçevesinde yabancılarla ilgili iş ve işlemler ile sınırlarda, sınır kapılarında ya da Türkiye'nin ülkesinde, yabancıların Türkiye'den münferit koruma talepleri üzerine sağlanacak uluslararası korumanın uygulanmasına ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır (YUKK, m. 121). YUKK'un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 17 Mart 2016 tarihli ve 29656 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm>, (ET: 12.07.2021).

¹⁰¹⁰ Söz konusu maddeye göre; “Türkiye’ye giriş ve Türkiye’den çıkış, sınır kapılarından, geçerli pasaport veya pasaport yerine geçen belgelerle yapılır.” Madde 102/1’de ise, 5 inci maddeye aykırı şekilde, Türkiye’ye yasa dışı giren veya Türkiye’yi yasa dışı terk eden ya da buna teşebbüs eden yabancılar hakkında idari para cezasının uygulanması öngörülmektedir. Deniz yoluyla Türkiye’ye girmek ya da Türkiye’den çıkmak suretiyle düzensiz göçe karışan kişilere, hareketleri teşebbüs aşamasında kalsa dahi, söz konusu idari yaptırım uygulanacaktır.

¹⁰¹¹ Bu bölümde yalnızca yasa dışı geçişler için kullanılan deniz alanları incelenmiştir.

¹⁰¹² Devletin deniz yetki alanlarında tespit edilen düzensiz göçmenlerle bağlı kullanılabileceği yetkiye dair ayrıntılı bilgi için bkz. 3.1.2.

¹⁰¹³ Sahil Güvenlik Komutanlığının görevlerine dahildir: “Türkiye Cumhuriyetinin bütün sahillerinde, iç suları olan Marmara Denizi, İstanbul ve Çanakkale boğazlarında, liman ve körfezlerinde, karasularında, münhasır ekonomik bölgesi ile ulusal ve uluslararası hukuk kuralları uyarınca egemenlik ve denetimi altında bulunan deniz alanlarında deniz yolu ile yapılan her türlü kaçakçılık eylemlerini önlemek, izlemek, suçluları yakalamak, gerekli işlemleri yapmak, yakalanan kişi ve suç vasıtalarını yetkili makamlara teslim etmek.”, (2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu, m. 4).

Ardından göçmenler Sahil Güvenlik gemisine alınmakta ve ihtiyaç halinde ilk yardım, ısınma, gıda gibi temel ihtiyaçları karşılanmaktadır. Göçmenlerin güvenliği temin edildikten sonra, haklarında gerekli yasal işlemlerin yapılması amacıyla karadaki en yakın limana intikal edilmektedirler (SAR, Bölüm 1/Kural 3.2).

Ulusal göç yasalarının ihlaline yol açarak Türkiye'nin kararsularında bulunan ve zararsız olmayan geçişi oluşturan gemiler, bu gemilerde sığınmacı bulunup bulunmaması hususu araştırıldıktan sonra ve bulunmadığı takdirde, karasularından çıkarılmaktadır. Düzensiz göç hareketlerinin göçmen kaçakçılarının yardımıyla gerçekleşmesi durumunda ise yakalanan kaçakçılar hakkında TCK, m. 79 gereği cezai yargı yetkisi kullanılmaktadır¹⁰¹⁴.

Açık denizde düzensiz göç faaliyetleri ile mücadele çerçevesinde gemiye çıkılarak yapılan müdahalelerde, gemide sığınma arayanlar bulunduğu takdirde; devletin geri gönderme yasağına ilişkin yükümlülüğü bu müdahale ile başlayacağından, müdahalede bulunan Sahil Güvenlik birimleri; geri göndermeme ilkesini ihlal etmeyecek şekilde hareket etmeye çalışarak, gemide bulunan sığınma arayanlar hakkında en kısa sürede valilik ve il göç idaresi müdürlüklerine bilgilendirme yapmaktadır (YUKK, m. 65)¹⁰¹⁵.

Denizde tehlike içinde bulunan kişileri arama kurtarma durumunda, gemilere müdahale yetkisi Sahil Güvenlik Komutanlığı'na ait olsa da, olayın yaşandığı yere en yakın gemiler de Komutanlığın yönlendirmesi ile arama kurtarma faaliyetleri icra edebilmektedir¹⁰¹⁶. BMDHS ve SAR Sözleşmesi'nin ilgili hükümleri uyarınca kurtarma yükümlülüğü kapsamında açık denizde dahi tehlike altında bulunanların kurtarılması adına kıyı devletince gerekli önlemler alınmalıdır¹⁰¹⁷. Kurtarma yükümlülüğünün yerine getirilmesi bakımından çeşitli deniz alanları farklılık göstermemektedir. Bu nedenledir ki, Yunanistan, tespit ettiği düzensiz göçmenleri karasularından veya açık denizlerden Türkiye'ye sistematik olarak geri iterek, nasıl olsa Türkiye kurtarma yükümlülüğünü yerine getirecek düşüncesiyle,

¹⁰¹⁴ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 12 Ekim 2004 tarihli ve 25611 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun metni için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, (ET: 12.07.2021).

¹⁰¹⁵ Buna göre; “Uluslararası koruma başvuruları valiliklere bizzat yapılır. Başvuruların ülke içinde veya sınır kapılarında kolluk birimlerine yapılması halinde, bu başvurular derhâl valiliğe bildirilir. Başvuruyla ilgili işlemler valilikçe yürütülür.”

¹⁰¹⁶ Böyle koordineli şekilde arama kurtarma faaliyetleri neticesinde Sahil Güvenlik birimlerince 2015-2020 yılları arasında yaklaşık 100 bin göçmenin hayatı kurtarılmış, 1.288 göçmenin ise cansız bedeni denizden çıkarılmıştır. Ayrıntılı olarak bkz. Ek-16.

¹⁰¹⁷ Özer Kızılsümer, (2007). s. 79.

uluslararası sorumluluk almaktan kaçınmaktadır¹⁰¹⁸. Yunanistan yetkililerinin bu hukuka aykırı eylemlerinin sonucu olarak, Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından günlük onlarca düzensiz göçmen kurtarılmaktadır¹⁰¹⁹.

Yakalanan düzensiz göçmenlerden sığınma başvurusunda bulunmamış veya uluslararası koruma sağlanmamış, ikamet izni verilmesi uygun görülmemiş olanlar hakkında, GİGM veya valilikler tarafından sınır dışı etme kararı verilmektedir (YUKK, m. 53-55). Haklarında sınır dışı etme kararı verilmiş olan göçmenler için valilikce idari gözetim kararı alınmakta ve bu kişiler sınır dışı edilinceye kadar gözetim altında tutulmak üzere, yakalamayı yapan kolluk birimince geri gönderme merkezlerine götürülmektedirler (YUKK, m. 57/2). GİGM'in verilerine göre, Türkiye'de toplam 28 geri gönderme merkezi bulunmaktadır ki, bu merkezlerin toplam göçmen barındırma kapasitesi 20.000 kişidir¹⁰²⁰.

Dolayısıyla Türkiye, denizde düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetlerini önleme tedbirleri çerçevesinde BMDHS'in aynı zamanda birer uluslararası örf adet hukuku kuralları olarak da kabul edilen hükümlerine uymakta¹⁰²¹, taraf olduğu SAR ve SOLAS Sözleşmeleri ile öngörülen yetkilerini kullanmakta, yükümlülüklerini yerine getirmektedir.

5.2.1. Avrupa Birliği ile İş birliği

AB ile iş birliği çerçevesinde imzalanan Mutabakatın uygulanmaya başlaması ile Türkiye üzerinden Yunanistan'a yönelik yasa dışı geçişlerde azalma görülmüştür. Avrupa Komisyonu yaptığı bir değerlendirme ile, yalnızca Mart 2016 - Kasım 2017 tarihleri arasında Yunan adalarına yasa dışı yollarla ulaşan düzensiz göçmenlerin sayısında %97 oranında azalma olduğunu ifade etmiştir¹⁰²². Avrupa İstikrar Girişimi (*European Stability Initiative*) verilerine göre, AB-Türkiye Anlaşması'ndan önce, 2016 yılının ilk 3 ayında Türkiye'den

¹⁰¹⁸ PRO ASYL. 2013. *Pushed-back: Systematic Human Rights Violations Against Refugees in the Aegean Sea and at the Greek-Turkish Borders*. p. 14-20, <https://www.proasyl.de/wp-content/uploads/2015/12/PRO-ASYL-Report-Pushed-Back-english-November-2013.pdf>, (ET: 12.07.2021); Human Rights Watch. 2015. *Greece: Attacks on Boats Risk Migrant Lives* | Human Rights Watch (hrw.org), (ET: 12.07.2021).

¹⁰¹⁹ Detaylı bilgi için bkz. Sahil Güvenlik Komutanlığı, <https://www.sg.gov.tr/guncel-faaliyetler>, (ET: 12.07.2021).

¹⁰²⁰ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezleri33>, (ET: 12.07.2021).

¹⁰²¹ Ulaşoğlu, O. (2020). "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 3. madde Kapsamında Değerlendirilmesi". Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Türkiye'nin Taraf Olmamasının Nedenleri, Bahçeşehir Üniversitesi Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi, ss. 3-10, <https://baudegs.com/birlesmis-milletler-deniz-hukuku-sozlesmesine-turkiyenin-taraf-olmamasinin-nedenleri/>, (ET: 12.07.2021).

¹⁰²² Bozkaya ve Kınal, (2018), s. 117.

Yunan adalarına ulaşan düzensiz göçmen sayısı yaklaşık 150 bin kişi iken, Anlaşma'dan sonraki 3 ay içerisinde bu rakam 7 bine inmiş, 2017'in ilk 3 ayında ise 4 bin kişi oluşturmuştur¹⁰²³. AB-Türkiye Anlaşması'ndan önce deniz yolu ile Türkiye üzerinden Yunanistan'a doğru tespit edilen geçiş sayısı 1 milyonun üzerinde iken, Anlaşma'dan sonra bu sayı 100 bin civarında olmuştur¹⁰²⁴.

18 Mart 2016 Mutabakatının hukuki açıdan başlıca tartışma konusu olan hususlar incelendiğinde; toplu geri göndermeme ilkesinin ihlal edildiği, deniz alanlarında gerçekleştirilecek yasa dışı geçişlere ilişkin, ilgili GKA'da herhangi bir hükme yer verilmemesinin (hızlandırılmış prosedürün sadece karada ve limanlarda uygulanabileceğinin belirtilmesi) ve Mutabakat Metni'nde ise “..*Türk karasularında yakalanan bütün düzensiz göçmenlerin geri alınması*...” şeklinde ifadenin yer alması gelecek uygulamalarda çelişkilere ve yetki kullanımı açısından ihlallere neden olabileceği görülmektedir¹⁰²⁵.

Bunların yanı sıra söz konusu Anlaşma, Avrupa'ya kara yolu ile yasa dışı geçişlerin azalmasında etkin rol oynamışsa da, alınan tedbirler göçmenleri deniz yolunu kullanmaya itmiştir. Bu nedendir ki Akdeniz'de düzensiz göç hareketleri çerçevesinde meydana gelen ölüm oranında ciddi anlamda artış yaşanmıştır¹⁰²⁶.

2016 Mutabakatına ilişkin olarak en çok tartışılan konulardan biri de, Yunanistan'da bulunan düzensiz göçmenlerin veya Yunanistan'a ulaşmadan Ege denizinde durdurulan sığınma arayanların Türkiye'ye iade edilebilmesi için Türkiye'nin AB göç hukuku gereğince “güvenli üçüncü ülke” olarak tanınması gerektiği, ancak coğrafi kısıtlama şartını kaldırmadığı için Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilmesinin doktrinde tartışmalı olmasıdır¹⁰²⁷. Bir devletin “güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilebilmesine ilişkin kriterlerin düzenlendiği Sığınma Usulleri Yönergesi'nin 38. maddesinde coğrafi kısıtlamanın uygulanmaması şartına yer verilmemiştir. Oysa Yönerge'nin “Avrupa güvenli üçüncü ülkesi”nin düzenlendiği 39/2/a maddesinde, devletin güvenli ülke sayılması için 1951 Mülteci Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama olmaksızın uygulanması gerektiği ifade

¹⁰²³ The Aegean Tragedy: Key Facts and Key Steps, 2020.

¹⁰²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-19.

¹⁰²⁵ Aydın, (2016), s. 187.

¹⁰²⁶ Yiğittepe ve Çaykara, (2019), s. 89.

¹⁰²⁷ Aydın, E. (2018). “Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları”, *Public and Private International Law Bulletin*, Vol. 3, No. 1, ss. 11-40, s. 30.

Türkiye-Yunanistan sınırı, 2011 yılında Ortadoğu’da meydana gelen olayların hemen sonrasında AB’ye yönelik düzensiz göç koridorunu inşa eden ülke konumuna gelmiştir. Zira Ortadoğu’da ortaya çıkan ayaklanmalar sonucu büyük bir düzensiz göç dalgasıyla karşı karşıya kalan İspanya ve İtalya çevresindeki sınır gözetim ve kontrol önlemlerinin sertleştirilmesi AB’ye yönelik düzensiz göç hareketlerinin Doğu Akdeniz’e kaymasına yol açmıştır. Dolayısıyla komşu ülkelerdeki istikrarsızlık, özellikle Suriye’deki kriz binlerce insanın yerinden edilmesine neden olmuş ve Türkiye üzerinden AB’ye yönelen düzensiz göçü tetiklemiştir. Geline aşamada Türkiye ve Yunanistan, düzensiz göç faaliyetlerinde hem transit hem de hedef ülke konumuna gelmiştir¹⁰³⁴. Ek-19’da yer alan tablo incelendiğinde, bahsedilen tarihten itibaren Türkiye üzerinden Yunanistan’a geçiş yapan düzensiz göçmen sayısında nasıl artış yaşandığını görebiliriz.

Bu nedenle AB, Türkiye ile kara ve deniz sınırlarından geçen çok sayıda göçmenin engellenmesinde zorluk çeken Yunanistan’da FRONTEX’in ilk Operasyonel Ofisini açmakla ve Türkiye ile operasyonel iş birliğine karar vermekle güneydoğu dış sınırlarının kontrolünü sağlamağa çalışmıştır¹⁰³⁵. Dolayısıyla, Türkiye-Yunanistan sınırında FRONTEX’in rolü sadece Yunanistan ile FRONTEX arasında artan iş birliği ile şekillenmemekte, aynı zamanda iş birliği Türkiye’nin kontrol ve gözetim odaklı AB sınır rejimine ve FRONTEX ortak operasyonlarına dahil edilmesi ve kurumsal düzeyde Türkiye Sahil Güvenlik Komutanlığı ile bağlantıya geçilmesi şeklinde yürütülmektedir¹⁰³⁶.

Bütün bu açıklamalar, Türkiye ile FRONTEX arasında 28 Mayıs 2012 tarihinde imzalanan ve düzensiz göçün önlenmesi kapsamında iş birliği ihtiva eden Mutabakat Zaptı

¹⁰³⁴ Koca, T. (2021). “Biyopolitika, Güvenlik ve Frontex’in Türkiye-Yunanistan Sınırlarındaki Rolü”. *Uluslararası Göç. Z. B. Dalaman, D. Yetkin Aker, D. Eroğlu Utku, M. G. Özerim, (Editörler). London: Transnational Press, ss. 89-103, s. 96, e-kitap, <https://books.google.az/books?id=560eEAAQBAJ&pg=PA99&lpg=PA99&dq=t%C3%BCrkiye+ve+frontex+i%C5%9Fbirli%C4%9Fi&source=bl&ots=atovokVCzK&sig=ACfU3U1Ai5JGGvcamaX8-WumFtKuvRZvUQ&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjuk5rTo9LxAhVDgf0HHcqlCA0Q6AEwCXoECBUQA#w#v=onepage&q=t%C3%BCrkiye%20ve%20frontex%20i%C5%9Fbirli%C4%9Fi&f=true>, (ET. 12.07.2021).*

¹⁰³⁵ Dimitriadi, A., Kaya, A., Kale, B. and Zurabishvil, T. (2018). “ EU-Turkey Relations and Irregular Migration: Transactional Cooperation in the Making”, *FEUTURE Online Paper*, No.16, p. 7, [https://feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/user_upload/FEUTURE Online Paper No. 16 D6.3.pdf](https://feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/user_upload/FEUTURE%20Online%20Paper%20No%2016%20D6.3.pdf), (ET. 12.07.2021).

¹⁰³⁶ Koca, (2021), s. 98.

ile resmi bir hal almıştır¹⁰³⁷. Üç sayfalık belgede, bilgi alışverişi¹⁰³⁸, tecrübe paylaşımı, ortak geri gönderme operasyonlarına katılma, sınır yönetiminin gelişimine ilişkin eğitim ve araştırma, düzensiz göçle mücadele kapsamında AB'nin mali ve teknik desteğinin sağlanması gibi hususlar yer almaktadır. Söz konusu Mutabakat Zaptı halen uygulanmaktadır.

2012 tarihli Zapta istinaden 2014 yılında 2014-2016 yıllarını kapsayan İş Birliği Planı imzalanmıştır. Bahse konu Plan kapsamında FRONTEX ile bilgi alışverişi ve tecrübe paylaşımı, düzensiz göç akımlarına yönelik ortak değerlendirmeler yapılması hususlarında anlaşmaya varılmıştır¹⁰³⁹. Plan çerçevesinde 2016, Şubat ayında Ankara'da FRONTEX İcra Direktörü ve diğer üst düzey yetkililerin katılımıyla, Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, İl İdaresi, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde, sınır yönetimi, düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığıyla mücadele konuları ele alınmış; mevcut iş birliği perspektivinin genişlendirilmesi yönünde değerlendirmeler yapılmıştır¹⁰⁴⁰.

Türkiye-AB Anlaşmasına kadar, özellikle 2015 yılında yaşanan mülteci krizinden sonra AB'ye deniz yolu ile gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerinde en çok tercih edilen güzergahlardan birisi, Ege denizi olmuştur¹⁰⁴¹. BMMYK'nın verilerine göre, Ege güzergahını kullanarak (Türkiye üzerinden Yunanistan'a) AB sınırlarına ulaşmaya çalışan düzensiz göçmen sayısı 2015 yılında yaklaşık 857 bin kişi oluşturmuştur¹⁰⁴². Aynı zamanda bahsedilen dönemde en büyük insanlık trajedilerinden birine de rastlanmıştır. Yalnızca 2015

¹⁰³⁷ Memorandum of Understanding on Establishing Cooperation Between FRONTEX and The Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Turkey, 28 May 2012, https://www.statewatch.org/media/documents/observatories_files/frontex_observatory/mou%20turkey%2028052012.pdf, (ET: 01.05.2020)

¹⁰³⁸ Bilgi alışverişi öngörülen konulara dahildir: a)AB devletleri ve Türkiye'nin entegre sınır yönetimini geliştirmek için faydalı olabilecek faaliyetler, b)sınır yönetimi ile ilgili periyodik istatistiksel bilgiler, c)sınır güvenliğini zorlaştıran, düzensiz göçü ve sınır ötesi suçları kolaylaştıran yeni yöntemler, d) sınır ötesi suçlarda kullanılan yöntemlerdeki gelişmeler, e) özellikle göçmen kaçakçılığı ve düzensiz göçte kullanılan güzergahlar ve güzergah değişiklikleri, f) tehdit değerlendirmeleri, risk analizleri ve durum raporları, (Memorandum Between Frontex and Turkey, par. 2). Metin yazar tarafından çevrilmiştir.

¹⁰³⁹ İçişleri Bakanlığı, "Frontex ile İşbirliği Planı İmzalanması" isimli bilgi notu, 27 Şubat 2014, icisleri.gov.tr/ortak_icerik/syb/Frontex%20isbirligi%20planı.pdf, (ET:10.07.2021).

¹⁰⁴⁰ Frontex İcra Direktörü Fabrice Leggeri'nin 01 Mart 2016 tarihli basın açıklaması; "Avrupa'daki Sığınmacı Krizi-Frontex İcra Direktörü Leggeri", haberler.com, <https://www.haberler.com/avrupa-daki-siginmaci-krizi-frontex-icra-direktoru-8213062-haberi/>, (ET:10.07.2021).

¹⁰⁴¹ 2017 yılından itibaren ise, Doğu Akdeniz güzergahı ile Yunanistan'a yasa dışı geçişlerde ve ölüm oranlarında önemli ölçekte düşüş yaşanmıştır. UNHCR Operational Portal, Mediterranean Refugees Situation / Greece, <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179>, (ET: 27.02.2021).

¹⁰⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-13.

yılında Ege denizinde AB'ye geçiş yapmaya çalışan 3.771 kişi hayatını kaybetmiştir¹⁰⁴³. Ancak, 2015-2020 yılları arasında Türkiye'de deniz yoluyla yapılan düzensiz göç hareketleri esnasında meydana gelen ve arama kurtarma faaliyetleri icra edilen olaylara ait istatistikler incelendiğinde, 2015 yılından sonra gerek yakalanan düzensiz göçmen ve düzensiz göç olay sayısında gerekse de denizlerde hayatını kaybeden göçmen sayısında düşüş yaşanmıştır¹⁰⁴⁴.

Halihazırda Türkiye ve Yunanistan hem karada hem de denizde FRONTEX tarafından koordine edilen operasyonlara katılmaktadır. Türkiye-Yunanistan kara sınırında gerçekleştirilen ilk operasyon, düzensiz göç hareketlerinin artışı nedeniyle Yunanistan'ın talebi doğrultusunda görevlendirilen RABIT-S ortak operasyonu olmuştur¹⁰⁴⁵. Bu operasyon kapsamında sadece Kasım 2010 ve Mart 2011 tarihleri arasında Yunanistan'a giriş yapmaya çalışan düzensiz göçmenlerin %76'sı önlenebilmiştir¹⁰⁴⁶. Kara sınırlarında RABIT-S'lerin kullanılması, düzensiz geçişlerin karada azalmasına, denizlerde ise tam tersine artmasına neden olmuştur. Böylece FRONTEX denizlerde de aynı operasyonlara başlamıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen operasyonlardan biri 2011 yılında başlatılan ve Türkiye-Yunanistan deniz sınırını da kapsayan *Poseidon* ortak deniz operasyonudur ki, daha önce de ifade edildiği gibi bu operasyon, Mısır ve Libya'dan gelen göç akınıni engellemek için uygulanmaktadır¹⁰⁴⁷.

Poseidon ortak deniz operasyonu çerçevesinde FRONTEX, düzensiz göçmen gemilerinin rotasını değiştirmekle üye devletlerin karasularında, dolayısıyla Ege denizi ve Akdeniz'de geri itme uygulamaları gerçekleştirmekle eleştirilmektedir¹⁰⁴⁸. Zira FRONTEX, Yunan karasularında, Ege Denizi'nde Yunan sahil güvenlik birimleri ile birlikte erken tespit, caydırma ve durdurma amacıyla düzensiz göçe karışan gemilere müdahale etmektedir¹⁰⁴⁹.

¹⁰⁴³ UNHCR, "Mediterranean death toll soars, 2016 is deadliest year yet", 2016, <https://www.unhcr.org/afr/news/latest/2016/10/580f3e684/mediterranean-death-toll-soars-2016-%20deadliest-year.html>. (ET: 8.07.2020).

¹⁰⁴⁴ Son 5 yılda Türkiye'de deniz yoluyla gerçekleşen toplam 6.829 düzensiz göç olayı sonucunda 258.538 düzensiz göçmen ve 699 göçmen kaçakçılığı organizatörü yakalanmıştır. Sahil Güvenlik Komutanlığı, <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>. (ET: 12.07.2021). Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-14.

¹⁰⁴⁵ "Frontex Deploys First Rapid Border Intervention Teams to Greece". EU News. 26 October 2010, <https://euroalert.net/news/10884/frontex-deploys-first-rapid-border-intervention-teams-to-greece> (ET:10.07.2021).

¹⁰⁴⁶ Ultan, M. Ö. (2016). *Avrupa Birliği'nin de Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları* (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yay., s. 255-256.

¹⁰⁴⁷ Gökalp Aras, (2014), s. 82.

¹⁰⁴⁸ Özellikle İspanya, İtalya, Yunanistan ve Fransa sınırlarında. Borelli, S. and Stanford, B. (2014). "Troubled Waters in the Mare Nostrum: Interception and Push-backs of Migrants in the Mediterranean and the European Convention on Human Rights". *Review of International Law and Politics*, Vol. 10, No. 37, pp. 26- 69, p. 64.

¹⁰⁴⁹ FIDH, Migreurop, REMDH (2014), s. 34.

Türkiye-Yunanistan sınır çizgisinde veya Türk sularında Yunan sahil güvenlik birimlerince şüpheli tekne veya gemi tespit edildiğinde Türk sahil güvenlik yetkililerinden söz konusu araçların durdurulması istenmektedir. Böylece erken tespit yoluyla Yunanistan, düzensiz göçmenlerin Yunan karasularına ulaşmaları engellenmektedir. Eğer düzensiz göçmen taşıyan tekne Yunan karasularında ise, Türk karasularına geri itilmektedir¹⁰⁵⁰. Bütün bu uygulamalar ise uluslararası hukuk ve Avrupa hukuku uyarınca geri göndermeme ilkesini, toplu sınır dışı etme yasağını ve sığınma isteme hakkını ihlal etmektedir. Bu ihlallerden hem FRONTEX'in¹⁰⁵¹ hem de operasyona katılan devletlerin sorumluluğu doğmaktadır. FRONTEX'in faaliyetlerinden dolayı sorumluluk ise, ABİDA, m. 340 gereği AB'ye akdedilmektedir.

Yukarıda bahsedilen uygulamalar, bir taraftan da deniz yoluyla göçmen kaçakçılığına karışan gemilere müdahale edilmesine izin veren Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'nün 8. maddesini gündeme getirmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, Avrupa Temel Haklar Şartı'nın 19.1 maddesi gereği devletler, kendi sınırlarına gelen kişilerin bireysel durumlarını incelemek zorundadır. Ayrıca tüm devletler için bağlayıcı nitelik taşıyan geri göndermeme ilkesi gereği, göçmen kaçakçılığı yapan gemide bulunan göçmenlerin, geri itildikleri ülkede hayati risklerinin bulunma ihtimaline karşın karaya çıkarılarak sığınma taleplerinin incelenmesi gerekmektedir.

Türkiye ve FRONTEX arasında operasyonel iş birliği dışında risk analizi, eğitim ve veri toplama konusunda da birge faaliyetleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, Mayıs 2019'ta FRONTEX tarafından Batı Balkanlar ve Türkiye'de 250 uzmana eğitim verilmiştir¹⁰⁵².

30 Ocak 2020 tarihinde FRONTEX İcra Direktörü ve diğer üst düzey yetkililerin katılımıyla, Türkiye ilgili kurumların temsilcileri ile gerçekleştirilen toplantıdan sonra FRONTEX ile 2012 Mutabakat Zaptı temelinde 2020-2022 yıllarını kapsayacak yeni İş Birliği Planı imzalanmıştır¹⁰⁵³. Söz konusu görüşmelerin ve imzalanan Planların olumlu

¹⁰⁵⁰ FIDH, Migreurop, REMDH (2014), s. 26-27.

¹⁰⁵¹ Frontex. *Fundamental Rights Strategy*, 31 March 2011, par. 13, <http://www.gdr-elsj.eu/wp-content/uploads/2012/04/Frontex-Fundamental-Rights-Strategy.pdf>, (ET: 13.07.2021).

¹⁰⁵² Frontex. *Rapid Interventions*. <https://frontex.europa.eu/we-support/types-of-operations/rapid-interventions/>, (ET: 13.07.2021).

¹⁰⁵³ İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/frontex-ile-2020-2022-isbirligi-plani-imzalandi>, (ET: 27.01.2021).

sonucu olarak, halihazırda Türkiye'nin ilgili makamları ve FRONTEX arasında güncel bilgi alışverişi ve tecrübe paylaşımı yapılmaktadır.

5.2.2. NATO ile İş Birliği

Son yıllarda Ege Denizi'nde gerçekleşen düzensiz göç hareketlerinin artmasının sonucu olarak, 11 Şubat 2016 tarihinde gerçekleştirilen NATO Savunma Bakanları Toplantısı'nda Türkiye, Almanya ve Yunanistan tarafından NATO deniz birimlerinin bölgedeki düzensiz göçle mücadeleyi desteklemesine ilişkin öneride bulunulmuş; söz konusu öneri 24 Şubat 2016 tarihinde NATO Daimi Konseyi tarafından onaylanmıştır¹⁰⁵⁴. Ardından Ege Denizi'nde göçmen kaçakçılığı ve düzensiz göçle mücadele, insanlık trajedisinin önlenmesi adına Türkiye ve Yunanistan'ın güvenlik birimleri ile FRONTEX birimlerine destek olmak amacıyla; NATO Daimi Deniz Görev Gücü 2 (*Standing NATO Maritime Group 2 - SNMG2*) Ege Denizi'nde gözetleme, tespit ve keşif faaliyetlerine başlamıştır. Bu görev kapsamında NATO gemileri, Türkiye, Yunanistan ve FRONTEX birimleri ile sürekli karşılıklı bilgi paylaşımında bulunmakta, düzensiz göçmen taşıyan gemiler tespit edildiğinde geri çevrilmeyerek ilgili devletin sahil güvenlik birimlerine bilgi verilmekte, denizde kurtarılan ve Türkiye'den çıkış yapan göçmenler Türkiye Sahil Güvenlik birimlerine teslim edilmektedir¹⁰⁵⁵. Özetle, NATO birimlerinin denizde göçmen taşıyan gemilere herhangi bir müdahale yetkisi bulunmamakta, sadece herhangi bir göçmen botu, teknesi vs. tespit ettiklerinde bununla bağlı ilgili kurumlara rapor etmektedirler.

5.3. Değerlendirme

Türkiye, AB'ye yönelik, özellikle de deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerinde transit ülke olarak en çok tercih edilen devletler sırasındadır. Bu nedenle çalışmamızda deniz yolu ile gerçekleştirilen düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetleri ile mücadele kapsamında Türkiye'nin hukuk düzeni ve transit ülke olarak uygulamalarına da yer verilmiş, bu göç hareketleri ile mücadele çerçevesinde kullandığı yetki ve yükümlülükleri incelenmiştir.

¹⁰⁵⁴ Dışişleri Bakanlığı. *NATO'nun Ege Denizi'ndeki Faaliyeti*. 25 Şubat 2016, <http://www.mfa.gov.tr/no-51-25-subat-2016-nato-nun-ege-denizi-ndeki-faaliyeti-hk.tr.mfa>, (ET: 12.07.2021).

¹⁰⁵⁵ Halihazırda SNMG2 7 gemiden oluşmaktadır. Bu gemiler ve ait olduğu devletler değişebilmektedir. NATO. *Assistance for The Refugee and Migrant Crisis in the Aegean Sea*. 17 May 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_128746.htm, (ET: 12.07.2021).

Komşu ülkelerdeki istikrarsızlık, özellikle Suriye'deki kriz binlerce insanın yerinden edilmesine neden olmuş ve Türkiye üzerinden AB'ye yönelen düzensiz göçü tetiklemiştir. Geline aşamada Türkiye ve Yunanistan, düzensiz göç faaliyetlerinde hem transit hem de hedef ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'nin jeopolitik konumu (üç taraftan denizlerle ve geri kalan kısmının sarp dağlarla çevrili olması, Avrupa devletlerine yakınlığı), düzensiz göçmenlerin onu transit ülke olarak kullanmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla düzensiz göçmenler kaçakçıların yardımı ile yasa dışı yollarla Türkiye'ye gelmekte ve sonrasında yine aynı yollarla Avrupa devletlerine geçiş yapmaktadırlar. Türkiye, deniz yolu ile gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerinde genel olarak transit ülke konumundadır. Deniz yoluyla gelen ve Türkiye'yi transit ülke olarak kullanan düzensiz göçmenler, Doğu Akdeniz rotası ile Ege denizinden Yunanistan'a ve oradan İtalya, Almanya, Fransa, İsviçre gibi devletlere; çok az rastlansa da Karadeniz rotası ile, Türkiye'nin Karadeniz sahillerinden Romanya ve Bulgaristan kıyılarına ulaşmaktadırlar.

Türkiye'de deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı eylemlerine yönelik müdahale usul ve esasları, devletin yetki ve yükümlülüklerini düzenleyen özel bir kanun bulunmamakla birlikte, bu hususlar Türkiye sınırlarından geçişleri, göçmenlere sağlanacak koruma ve başvuru usullerini, verilecek izinleri, tanınacak hakları düzenleyen YUKK, YUKK'un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle belirlenmektedir. Yasa dışı geçiş halinde uygulanması gereken yaptırımlar ise, YUKK ve TCK'nın ilgili hükümlerinde yer almıştır.

Türkiye Devleti, deniz yetki alanlarında gerçekleştirilen düzensiz göç hareketleri ile mücadele çerçevesinde, tarafı olduğu Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'nün 8. maddesi ve örf adet hukuku kuralı olarak bilinen ve aynı zamanda BMDHS'in 25/2 maddesinde yer alan hükümler uyarınca gerekli gördüğü tüm önleme tedbirlerini alabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye, denizde düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetlerini önleme tedbirleri çerçevesinde BMDHS'in aynı zamanda birer uluslararası örf adet hukuku kuralları olarak da kabul edilen hükümlerine uymakta, tarafı olduğu Göçmen Kaçakçılığı Protokolü ile düzenlenen yetkilerini kullanmakta, SAR ve SOLAS Sözleşmeleri ile öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışmaktadır.

Düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetleri ile etkin bir şekilde mücadele edebilmek adına Türkiye, uluslararası iş birliği çalışmalarına katılmaktadır. Düzensiz göç alanında iş

birliğinin geliştirilmesi ile öncelikle Türkiye’de uluslararası standartlara uygun hukuki altyapının oluşturulması hedeflenmiştir. Neticede Türkiye’nin dağınık olan göç mevzuatı düzenlenmiş ve uluslararası standartlara, özellikle de AB göç mevzuatına uyum sağlanmaya çalışılmıştır. İkinci olarak, Türkiye’de göç yönetiminin etkinleştirilmesi hedeflenmiştir. Böylece düzensiz göçle ilgili uygulama alanı merkezleştirilmiştir. Üçüncü olarak ise, sınır yönetimine ilişkin düzenlemelerin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye’nin düzensiz göçle ve aynı zamanda spesifik olarak düzensiz deniz göçü ile ilgili uluslararası işbirliğinde; hukuksal ve kurumsal yapılanmanın yenilenmesi, geri kabul anlaşmalarının imzalanması, AB müktesebatına uyum sağlanması, sınır yönetiminin geliştirilmesi, altyapı faaliyetlerinin tamamlanması alanlarında başarılı olduğu söylenebilir. Ancak, sığınmacılar konusunda külfet paylaşımı ile ilgili ilerleme sağlanamamış, insan ticareti ve göçmen kaçakçılığının önlenmesi, Türkiye’ye yönelik göç hareketlerinin gerçekleştiği kaynak ülkelerle geri kabul anlaşmalarının imzalanması gibi hususlarda uluslararası işbirliği faaliyetlerinden beklenen sonuç alınamamıştır.

Türkiye ve AB arasında geri kabul anlaşmasının imzalanması ile AB’ye yönelik transit göçmenleri bile Türkiye geri kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu göçmenlerin geldikleri birçok kaynak ülkelerle Türkiye arasında geri kabul anlaşmaları bulunmadığından, AB’nin düzensiz göç yükünün büyük bir kısmının Türkiye’nin üzerinde olduğu tartışılmazdır.

Önceleri Türkiye ile Yunanistan arasındaki geri kabul anlaşmasına dayanarak, 2016 yılından bu yana ise Türkiye-AB Mutabakatı uyarınca sınırda ya da Yunanistan karasularında yakalanan kaçak göçmenler Türkiye’ye geri gönderilmektedir. Türkiye ise kendisine geri gönderilen ve uyruğunda olmayan bu transit göçmenleri yukarıda da belirtildiği üzere, geri kabul anlaşması imzalamadığı devletlere geri gönderememekte, bu nedenle de söz konusu göçmenler Türkiye’de ikamet etmeye devam etmektedirler. Bu bağlamda Türkiye açısından geri kabul anlaşmaları etkin bir şekilde hayata geçirilememektedir. Anlaşmaların uygulanmasında aksaklık yaşanmasının en önemli nedenlerinden biri, yoğun olarak sığınmacı akınıyla karşı karşıya kalan Türkiye’nin insani gerekçelerle ve tarafı olduğu 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde ve 1967 Ek Protokolü’nde öngörülen durumlardan dolayı ülkesine sığınan kişileri geri göndermeme yükümlülüğü çerçevesinde zulüm görme riski olan ülkelere iade edememesidir.

18 Mart 2016 tarihli Mutabakata ilişkin hukuki açıdan tartışma konusu olan diğer hususları incelersek; Türkiye’den Yunan adalarına geçen tüm düzensiz göçmenlerin toplu şekilde geri gönderilmesi vakası ile geri göndermeme ilkesinin ihlalinin yol açılmış; deniz alanlarında gerçekleşecek düzensiz geçişlere ilişkin, Türkiye-AB geri kabul anlaşmasında herhangi bir hükme yer verilmemesi, Mutabakat Metni’nde ise “..*Türk karasularında yakalanan bütün düzensiz göçmenlerin geri alınması...*” şeklinde ifadenin yer alması uygulamalarda çelişkilerin yaşanmasına ve yetki kullanımı açısından ihlallere neden olmuştur.

2016 Mutabakatına ilişkin olarak en çok tartışılan konulardan biri de, Yunanistan’da bulunan düzensiz göçmenlerin veya Yunanistan’a ulaşmadan Ege denizinde durdurulan sığınma arayanların Türkiye’ye iade edilebilmesi için Türkiye’nin AB göç hukuku gereğince “güvenli üçüncü ülke” olarak tanınması gerektiği, ancak coğrafi kısıtlama şartını kaldırmadığı için Türkiye’nin güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilmesinin doktrinde tartışmalı olmasıdır. 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne coğrafi kısıtlama ile taraf olan Türkiye yalnızca Avrupa’dan gelen göçmenlere mülteci statüsü tanımakta, Avrupa dışından gelen sığınmacılara ise, YUKK gereği mültecilerle aynı hakları öngören ve onlara güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar devam eden diğer koruma biçimleri uygulanmaktadır. Türkiye’nin coğrafi kısıtlamayı uygulama nedenlerinden en önemlisi külfet paylaşımı ile ilgili garantiden yoksun olmasıdır. Türkiye’nin komşu devletlerindeki istikrarsızlık ve savaş durumunun daha yıllarca süreceğini düşünürsek, Türkiye’nin yoğun mülteci akınıyla karşı karşıya kalacağı kesindir. Coğrafi kısıtlamanın kaldırılması durumunda mülteci statüsü kazanmış olan bu göçmenlerin güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilmesine gerek kalmayacak ve onlar mülteci olarak Türkiye’de ikamet etmeye devam edeceklerdir.

Bu bölümde, Yunan yetkililer tarafından açık denizlerde ve karasularında tespit edilen düzensiz göçmenleri Türkiye sınırlarına geri itme uygulamaları sırasında yaşanan uluslararası hukuk ihlalleri de ele alınmıştır. Yunan Sığınma Servisi detaylı inceleme yapmaksızın, karasuları sınırlarına gelmiş düzensiz göçmenlerin başvurularını reddederek, Türkiye’ni güvenli üçüncü ülke varsayarak, 2016 Mutabakatı gereği onları Türkiye’ye geri göndermektedir. Zira Yunan yetkililerinin Türkiye’de insan hakları standartlarının hangi düzeyde olmasına dair bir değerlendirme yapmadan karasularından sığınmacıları çıkarması ve Türkiye’ye transferlerini gerçekleştirmesi Yunanistan’ın AİHS’in 3. maddesi kapsamında yükümlülüklerinin ihlal etmesi anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, düzensiz göçmenlerin

AB-Türkiye Mutabakatı kapsamında bireysel koşullar önceden incelenmeden Türkiye'ye geri gönderilmesi, geri göndermeme ilkesine aykırı olarak keyfi geri dönüşle sonuçlanabilir. Bu bağlamda, üye devletlerin uygulamada “güvenli üçüncü ülke” konusunda geniş bir takdir yetkisi kullandıklarını görüyoruz. Oysa devletlerin, göçmenlerin geri gönderilmeleri veya üçüncü bir ülkeye gönderilmeleri durumunda, gönderilecek devlette temel haklarının ihlal edilip edilmeyeceğine dair araştırma yapmaları, ardından güvenli ülke uygulamasını yerine getirmeleri gerekmektedir.

Bu sistematik geri itmeler öte yandan, denize elverişli olmayan göçmen teknelerinin denizde mahsur kalmasına ve göçmenlere kasten zarar verilmesine neden olmaktadır. Bildiyimiz üzere, kurtarma yükümlülüğünün yerine getirilmesi bakımından çeşitli deniz alanları farklılık göstermemektedir. Bu nedenledir ki, Yunanistan, tespit ettiği düzensiz göçmenleri karasularından veya açık denizlerden Türkiye'ye sistematik olarak geri iterek, nasıl olsa Türkiye kurtarma yükümlülüğünü yerine getirecek düşüncesiyle, uluslararası sorumluluk almaktan kaçınmaktadır. Yunan yetkililerinin bu hukuka aykırı eylemlerinin sonucu olarak, Türkiye Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından günlük onlarca düzensiz göçmen kurtarılmaktadır. Bütün bu hukuka aykırı eylemleri ile Yunanistan, göçmenlerin “yaşam hakkı” (Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, m. 6; AİHS, m. 2; AB Şartı, m. 2; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, m. 3.) ve “arama kurtarma” (BMDHS, m. 98/1; SOLAS, Bölüm V, 2007/2004 sayılı FRONTEX Yönetmeliği, 33.1; SAR Sözleşmesi, Bölüm 2.1.10.) konusundaki antlaşma yükümlülüklerini ihlal etmektedir.

Yunanistan ve AB'nin, göçmen ölümlerine yol açan bu sınır dışı önlemleri durdurma, sorumluları cezalandırma, AİHS'nin 2. ve 3. maddeleri uyarınca, geri itme uygulamalarına ilişkin iddialarla ilgili olarak etkin bir soruşturma yürütme konusunda pozitif bir yükümlülüğü bulunmaktadır. Yetkili memurlar olarak Yunan sahil güvenlik görevlileri devletlerini temsil ettiklerinden, Yunanistan'ın bir kurumu olarak davranışları da uluslararası hukuka göre Yunanistan Devletinin bir eylemi olarak kabul edilmektedir.

FRONTEX ile iş birliği çerçevesinde Ege Denizi'nde ve Akdeniz'de yürütülen operasyonlar sırasında yaşanan hak ihlalleri de beşinci bölümde tartışılan konular sırasındadır. *Poseidon* ortak deniz operasyonu çerçevesinde FRONTEX, düzensiz göçmen gemilerinin rotasını değiştirmekle üye devletlerin karasularında, dolayısıyla Ege denizi ve Akdeniz'de geri itme uygulamaları gerçekleştirdiği için eleştirilmektedir. Zira FRONTEX, Yunan karasularında, Ege Denizi'nde Yunan sahil güvenlik birimleri ile birlikte erken tespit,

caydırma ve durdurma amacıyla düzensiz göçe karışan gemilere müdahale etmektedir. Türkiye-Yunanistan sınır çizgisinde veya Türk sularında Yunan sahil güvenlik birimlerince şüpheli tekne veya gemi tespit edildiğinde Türk sahil güvenlik yetkililerinden söz konusu araçların durdurulması istenmektedir. Böylece erken tespit yoluyla Yunanistan, düzensiz göçmenlerin Yunan karasularına ulaşmalarını engellemektedir. Eğer düzensiz göçmen taşıyan tekne Yunan karasularında ise, Türk karasularına geri itilmektedir¹⁰⁵⁶. Bütün bu uygulamalar ise uluslararası hukuk ve Avrupa hukuku uyarınca geri göndermeme ilkesini, toplu sınır dışı etme yasağını ve sığınma isteme hakkını ihlal etmektedir. Bu ihlallerden hem FRONTEX'in¹⁰⁵⁷ hem de operasyona katılan devletlerin sorumluluğu doğmaktadır. FRONTEX'in faaliyetlerinden dolayı sorumluluk ise, ABİDA, m. 340 gereği AB'ye akdedilmektedir. Ancak, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, resmi olarak FRONTEX'in ihlal teşkil eden uygulamalarda yer almasını kanıtlamak mümkün olmadığından FRONTEX'in, dolayısıyla da AB'nin uluslararası

¹⁰⁵⁶ FIDH, Migreurop, REMDH (2014), s. 26-27.

¹⁰⁵⁷ Frontex. *Fundamental Rights Strategy*, 31 March 2011, par. 13, <http://www.gdr-elsj.eu/wp-content/uploads/2012/04/Frontex-Fundamental-Rights-Strategy.pdf>, (ET: 13.07.2021).

6. SONUÇ

Dünyanın varoluşundan bu yana ister daha iyi bir yerde yaşama isteği ister siyasi zorunluluklar isterse de coğrafi koşullar ve doğa olayları insanları bireysel veya kitlesel olarak yaşadıkları yerleri terketmeye mecbur bırakılmıştır. Devletlerde meydana gelen yapısal gelişmeler, ekonomik ve politik istikrarsızlıklar, devletler arasında oluşan çıkar çatışmaları, iç savaşlar, beklenmedik doğal afetler, kıtlık veya açlık, salgın hastalıklar, özellikle yaygın insan hakları ihlalleri sonucunda milyonlarca insan yaşadıkları toprakları yasal ve yasal dışı yollardan terketmek zorunda kalmıştır¹⁰⁵⁸. Örneğin, Ortadoğu bölgesi, özellikle Suriye, Irak, Libya, Afganistan, Pakistan, Filistin gibi devletler bu kapsamda en fazla göç veren ülkeler arasındadır. Yukarıda gösterilen nedenlerden dolayı milyonlarca insanın yaşadığı toprakları terk ederek ve can güvenliklerini tehlikeye atarak yasal veya yasal olmayan yollarla hayat seviyesinin yüksek olduğu ülkelere doğru göç ettikleri görülmektedir.

Bir devletin iç hukuk normları ile belirlenmiş göç kurallarının ihlal edilmesi anlamına gelen düzensiz veya yasa dışı göç, günümüzde en yaygın göç modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyo-demografik, ekonomik, siyasi ve kültürel sorunları da beraberinde getiren düzensiz göç olgusu, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti gibi sınıraşan örgütlü suçların gerçekleşmesine de yol açtığından devletler tarafından istenmemekte ve söz konusu göç hareketleri ile mücadele kapsamında devletleri kalıcı çözümler bulmaya zorlamaktadır.

Devletler arasında çeşitli alanlarda artan eşitsizlikler, göçmenlerin sığınma prosedürlerine erişimlerini veya statü almalarını zorlaştırmak amacıyla bazı devletlerce uygulanan sıkı vize rejimi, sert sınır kontrolleri, insanların düzensiz göç hareketlerine karışmalarına ve onların göçmen kaçakçılığı organizatörlerinin ağına düşmelerine neden olmakta, böylece düzensiz göç hareketlerinin oranını gün geçtikçe daha fazla artırmaktadır. Bir devlet topraklarına erişimde yasal yollar ne kadar tıkalı olursa, göçmenlerin tehlikeli alternatif yollara başvurmaları ihtimali o kadar yüksek olur. Özetle, düzensiz göç olgusunun devletlerin sınır uygulamalarındaki kısıtlamalar sonucu ortaya çıktığı kanaatindeyiz.

¹⁰⁵⁸ “Dünyada ve Türkiye’de Yaşadışı Göç”, Emniyet Genel Müdürlüğü, 2001, s.7.

Devletlerin ulusal güvenlikleri ve kamu düzenlerine yönelik tehdit olarak kabul edilen insan kaçakçılığı ve insan ticareti gibi sınıraşan örgütlü suçlar ve buna bağlı olarak düzensiz göç, bugün itibariyle bir veya birkaç devleti ilgilendiren sorun olmaktan çıkmış, hemen hemen tüm devletleri ve uluslararası örgütleri ilgilendiren vakaya dönüşmüştür.

Düzensiz göç hareketlerinde kullanılan yöntemlere bakıldığında en yaygın olarak deniz yolunun tercih edildiği görülmektedir. Günümüzde neredeyse denize kıyısı olan her devlet deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerinden etkilenmektedir.

Devletler sınırlarını kimlerin geçtiğini kontrol etme konusunda egemen hakka sahip olduklarından, düzensiz göçmenlerin bu kontrolü baltalaması devlet egemenliğini tehdit etmektedir. Düzensiz göç, ulusal sınırların yasa dışı yollarla geçilerek, devletin izni olmadan gerçekleştirildiğinden devletin toprak bütünlüğünün ihlali anlamına gelmektedir. Oysa devletler sınırlarının güvenliğini tesis etmekle yükümlü olup, bu bağlamda vize rejimi uygular ve ülkeye girişleri bu rejime uygun prosedürlerle düzenlerler. Viza rejimine ve ülkeye giriş usullerine uygun olmayan bir şekilde gerçekleşen düzensiz göç ve buna bağlı olarak göçmen kaçakçılığı faaliyetleri ise devletin sınır güvenliği, hukuk düzeni ve göç kurallarını ihlal etmekte ve neticede devlet egemenliği zarar görmektedir.

Devletler, başka devlet vatandaşlarının ülkesine girme kurallarını düzenleme ve bu kurallara aykırı davranışları ülkesine kabul etmeme veya sınır dışı etme konusunda tam yetkilidirler. Ancak söz konusu devlet, ulusal göç yasalarını ihlal eden başka devlet vatandaşlarının 1951 Mülteci Sözleşmesi uyarınca mültecilik statüsünü taşıması durumunda, sığınma amacıyla gelen bu kişileri geri göndermeme yükümlülüğü altında bulunmaktadır. Dolayısıyla deniz alanlarında karşılaştıkları düzensiz veya kaçak göçmen taşıyan gemiler üzerinde yetkilerini kullanırken ve bu gemilere müdahale ederken, devletlerin uluslararası hukukla öngörülen yükümlülüklerine uygun davranışları gerekmektedir. Bu yükümlülüklerin başında arama kurtarma, geri göndermeme ve göçmenlerin statülerinin belirlenmesi yükümlülükleri gelmektedir.

Burada önem arz eden ve aynı zamanda çalışmamızın da ana konusunu oluşturan husus, deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetleri ile mücadelede devletlerin kullandıkları yetki ve yükümlülüklerin kapsamına ilişkin uluslararası düzenlemelerde yer alan hukuki boşluklardır. Bu hukuki boşluklara dayanarak

kimi zaman devletler, özellikle açık denizlerde düzensiz göçmen gemilerine müdahalede takdir yetkisi kullanmakta ve uluslararası yükümlülüklerine aykırı şekilde davranabilmektedirler.

Deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç faaliyetleri ile mücadele çerçevesinde kabul edilen uluslararası hukuki düzenlemeleri devletlerin farklı deniz alanlarında kullanabilecekleri ve BMDHS ile öngörülen yetkilere uyarladığımızda; devletler, iç suları ve karasularında tespit ettiği gemi ve düzensiz göçmenler hakkında, yargı yetkisi ve gemilerin karasularından çıkarılması dahil uygulama yetkilerini kullanabilmektedir. BMDHS’de düzensiz göç büyük ölçüde göz ardı edilmekle ve deniz yoluyla göçmen kaçakçılığına karşı mücadeleye ilişkin özel hükümler yer almamakla birlikte, karasularında göçmen kaçakçılığı yapan gemiler üzerinde kıyı devletince kullanılabilen yetkiler, ilgili devletin ulusal göç yasalarını ihlal ettiği ve karasularının düzenini ve ülkenin barışını bozduğu gerekçesiyle karasularından zararsız geçişi ortadan kaldıran hukuka aykırı eylemlerin düzenlendiği Sözleşmenin 19/2/g maddesi kapsamında değerlendirilebilir ve bu durumda 25. madde uyarınca gerekli önlemler alınabilir. Yine bu maddede de gerekli önlemlerin hangi eylemleri kapsayacağına dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ne yazık ki aynı belirsizlik Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nün 8/7 maddesine de yansımıştır. Dolayısıyla alınan önlemlerle bağlı devletlerin takdir yetkisi bulunmakta olup, bu da keyfi uygulamalara yol açmaktadır.

BMDHS’de mevcut hukuki boşluklardan biri de, açık denizlerde seyreden ve göçmen kaçakçılığına karışan gemiler hakkında kıyı devletlerince yetki kullanımı ile bağlı herhangi bir düzenlemeye yer verilmemesidir. Bu boşluk Göçmen Kaçakçılığı Protokolü’nün ilgili hükümleri ile doldurulmaya çalışılmıştır. Ancak Göçmen Kaçakçılığı Protokolü gereği, diğer devletlerin açık denizlerde yetki kullanımı bayrak devletinin rızasına bağlıdır. Protokolün 8. maddesi incelendiğinde, bayrak devleti ilkesinde temsil olunan devlet egemenliği kavramının bu Protokolün arkasındaki temel kural olduğu görülmektedir. Nitekim bayrak devleti gemilerine başkaları tarafından müdahale edilmesini istemediği durumlarda diğer devletler tarafından göçmen kaçakçılığını önleme tedbirleri alınamayabilir.

Çalışma kapsamında tartışılan önemli hususlardan biri de, yukarıda bahsedilen düzenlemelerdeki boşluklara dayanarak, devletlerin denizlerde göçmen gemilerine

müdahale sırasında uluslararası hukukla öngörülen yükümlülüklerinin ihlal teşkil eden davranışlarda bulunmalarıdır. Bu noktada öncelikle, denizde tehlike içinde olan göçmenleri arama kurtarma yükümlülüğüne ilişkin devlet uygulamalarının analiz edilmesi gerekmektedir. Denizde tehlike içinde olan düzensiz göçmenlerin kurtarılması yükümlülüğü, bu göçmenlerin sığınmacı veya ekonomik amaçlı göçmenler olduğuna bakılmaksızın mutlak olarak yerine getirilmelidir. Arama kurtarma faaliyetleri açısından açık denize, diğer devletlerin de egemen haklarının kullanıldığı MEB ve bitişik bölge de dahil edilmektedir. BMDHS uyarınca yardım ve kurtarma yükümlülüğü, başka bir devletin karasularında dahi yerine getirilebilir. Ancak, uygulamada devletler, gemide bulunan sığınmacılarla bağlı geri göndermeme veya statü belirleme gibi yükümlülüklerinin yaranma itimaline karşın kasten denizde göçmenlerin kurtarılması eyleminden kaçınabilmektedirler. Ne var ki denizde arama ve kurtarma yükümlülüğünün ne zaman başlayacağı konusunda net kurallar ortaya koyan SAR Sözleşmesi, ihmal sonucu veya kasten başarısız olan kurtarmalara ilişkin ilgili devletin sorumluluğu ve davranışının hukuki sonuçları konusunu ele almamakta ve neticede tehlikede olan kişilere yönelik önleyici tedbirler alma konusunda pozitif bir yükümlülüğü bulunan Devletin “kurtarıma hakkını” ihlal eden davranışlarının hukuki sonuçlarına ilişkin yasal çerçevede bir boşluk yaranmaktadır.

Arama kurtarma yükümlülüğünün zorunlu uzantısı olarak ortaya çıkan geri göndermeme ve statü belirleme yükümlülükleri ise spesifik olarak sığınma arayan göçmenler için öngörülmüştür. Geri göndermeme yükümlülüğü göçmen kaçakçılığına veya düzensiz göç faaliyetlerine karışmasından kuşku duyulan gemiye müdahale edilmesi ile başlamaktadır. Geri göndermeme ilkesi açısından önem arz eden husus, geri gönderme uygulamaları sırasında somut olayın bütün özellikleri göz önünde bulundurularak değerlendirilme yapılması gerektiğidir. Ekonomik gerekçelerle göç eden düzensiz göçmenler geri gönderile veya sınır dışı edilebilirken, uluslararası koruma sağlanabilecek potensiyel mültecilerin güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olan ülkelerin sınırlarına geri gönderilmeleri ve yasa dışı geçişleri sebebiyle cezalandırılmaları 1951 Mülteci Sözleşmesi ile yasaklanmıştır. Ancak, göç ve mülteci hukukunun temel belgesi sayılan 1951 Mülteci Sözleşmesi deniz alanlarında geri göndermeme faaliyetlerini ele almadığı, geri göndermeme ilkesinin coğrafi kapsamı, başka bir deyişle hangi deniz alanından başlayarak devletler için yükümlülük doğurduğu hususu muğlak kaldığı için ilkenin uygulanmasında yasal boşluk oluşmakta ve bu ise kimi zaman devletlerce keyfi uygulamalara ve aşkın yetki kullanımına yol açmaktadır.

Uluslararası örf adet kuralı olarak kabul edilen geri göndermeme, yalnızca devlet ülkesinin sınırları içinde değil, hudut kapıları veya diğer sınır geçiş noktalarında, açık denizlerde ve transit bölgelerde uygulanmakta ve neticede ilgili devletin sorumluluğunu doğurmaktadır.

Sonuç olarak, müdahale edilen gemilerde sığınmacıların bulunup bulunmadığı öğrenilmeksizin iç sulardan ve karasularından, aynı zamanda açık denizlerden geri çevrilmesi, geri göndermeme ilkesinin ihlali oluşturmakla birlikte, başvuru hakkının da engellenmesine yol açacağı için 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 31. maddesinin de ihlali olacaktır.

Bunların yanı sıra, düzensiz deniz göçü ile başa çıkmak için özel bir kurumsal yapı bulunmamakta, bu nedenle soruna ilişkin BM, IMO ve AB dahil olmak üzere çeşitli örgütler tarafından geçici olarak çözümler üretilmektedir. Sonuç olarak, deniz yoluyla düzensiz göç faaliyetlerinin düzenlenmesi noktasında tatmin edici olmayan bir çerçeve ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki analiz, BMDHS'nin, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'nün veya 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin tek başına deniz yoluyla göçmen kaçakçılığı ile mücadele için yeterli hukuki çerçeve oluşturmadığını göstermektedir. Nitekim, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü ve BMDHS, 1951 Mülteci Sözleşmesi, SAR, SOLAS ile birlikte uluslararası insan hakları hukuku, devletlerin deniz yoluyla düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı sorunlarına bütüncül bir yaklaşımı kolaylaştırabilir.

Deniz yolunun kullanıldığı düzensiz göç hareketlerinde farklı güzergahların, yöntemlerin kullanılması ve denizde gerçekleşen bu göç hareketlerini bireysel olarak önlemenin yol açtığı zorluklar, özellikle son dönemlerde yaygınlaşan kitlesel zorunlu göç, devletler açısından düzensiz göç ile mücadelede uluslararası iş birliğini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda çalışmada düzensiz deniz göçünün önlenmesinde uluslararası mekanizmaların etkinliği hususu da araştırılmıştır. Zira bu göç hareketlerinden en fazla etkilenen AB devletleri olduğundan, spesifik olarak AB'nin bu göç hareketleri ile mücadelesi ve sınır ötesi uygulamaları da ele alınmıştır.

AB'nin düzensiz deniz göçü ile mücadele kapsamında geliştirdiği uygulamaları ve AB üye devletlerinin uluslararası hukukla öngörülen arama kurtarma, geri göndermeme ve statü belirleme gibi yükümlülüklerine uygun davranıp davranmadıkları hususunu, bu devletlerin farklı deniz alanlarında kullandıkları yetki ve düzensiz göçmen taşıyan gemilere yaptıkları müdahaleler, AB'nin entegre sınır yönetiminin bir parçası olarak kurulan FRONTEX aracılığıyla koordine edilen operasyonlar çerçevesinde gözlemlemek mümkündür. Ancak bu uygulamalar sonucu, AB'ye yönelik düzensiz göç hareketlerinin oranında azalma yaşanması yerine artış tespit edilmiştir.

Günümüzde deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin en fazla yaşandığı bölge Akdeniz olup, bu güzergah üzerinden hareket eden göçmenler AB devletlerine yönelmektedirler. Deniz yolunu kullanan bu düzensiz göçmenler transit olarak Türkiye'ye gelerek Doğu Akdeniz rotası üzerinden Yunanistan'a ve Orta Akdeniz rotası üzerinden Afrika devletlerinden İtalya'ya, oradan da diğer AB üyesi devletlerinin ülkesine geçiş yapmaktadırlar.

Düzensiz göç hareketlerindeki bu denli artışın en çok AB üyesi devletleri etkilemesi, bu sorunla mücadelenin Birlik uygulamalarında ve hukuki düzenlemelerinde önemli yer edinmesine neden olmuştur. Söz konusu düzenleme ve uygulamalarla düzensiz göçmenlerin, henüz AB sınırlarına varmadan durdurulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda AB, EUROSUR ile düzensiz göçmenleri AB sınırlarına gelmeden tespit etmeye, FRONTEX ile engellemeye, geri gönderme anlaşmalarıyla ise engellenemeyenlerin kaynak veya transit ülkelerine geri gönderilmelerini sağlamaya çalışmaktadır.

EUROSUR'un sınır öncesi tespitleri aynı zamanda İtalya, Yunanistan gibi AB devletlerinin ve FRONTEX'in hukuka aykırı geri itme uygulamalarına yardımcı olmaktadır ki, bununla da sığınma arayanların uluslararası sulara ulaşmasının engellenmesine, bu kişilerin kendi ülkelerini terk etme ve sığınma arama haklarının ihlal edilmesine katkı sağlamaktadır.

Geri kabul anlaşmaları da benzer şekilde, uygulamada birtakım ihlallere yol açmaktadır. Bu anlaşmalarla, geri gönderilen göçmenlerin sığınma başvuruları incelenmeden veya incelenmesine gerekli özen gösterilmeden, toplu şekilde iadesi gerçekleşmektedir. Ayrıca, söz konusu göçmenlerin geri gönderildikleri ülkelerin "güvenli ülke statüsünde" olmadığı

durumlarla da karşılaşlabilmektedir. Bu bağlamda geri kabul anlaşmaları, öncelikli olarak 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün hükümlerine aykırıdır ve doğrudan geri gönderme ve toplu sınır dışı etme yasağını ihlal etmektedir.

Uygulamada FRONTEX tarafından denizlerde gerçekleştirilen operasyonlarda asıl amacın, arama kurtarma, göçmen ölümlerini önlemek veya göçmenlerin denizde korunması değil, AB sınırlarının düzensiz göçmen hareketlerinden korunması ve düzensiz göç hareketlerinin daha AB sınırlarına ulaşmadan açık denizde, yani AB'nin sınırları dışında durdurulup engellenmesi olduğu tartışılmazdır. Nitekim düzensiz göçmenlerin tespit edilmesi, durdurulması, göçmenlerin ve onları taşıyan gemilerin geri gönderilmeye çalışılması, öncelikli amacın Birliğe yönelik düzensiz göç akınının engellenmesi olduğunu doğrulamaktadır.

Sonuç olarak, denizlerde FRONTEX'in uyguladığı geri dönüş operasyonları zamanı çok fazla hak ihlalleri yaşanmaktadır. FRONTEX'in önleyici tedbirleri ve geri itme operasyonları bir yandan insan hakları ihlaline yol açmakta, öte yandan mülteci hukuku açısından sorun yaratmaktadır. Uluslararası koruma amacıyla deniz yoluyla AB sınırlarına giriş yapmaya çalışan sığınmacıların FRONTEX tarafından düzensiz göçmen olarak nitelendirilerek daha başvuru yapmadan geri itilmesi onları sığınma arama haklarından mahrum bırakmaktadır. FRONTEX'in bu hukuka aykırı eylemlerinden dolayı sorumluluk ise, ABİDA, m. 340 gereği AB'ye akdedilmektedir. Ancak, resmi olarak FRONTEX'in ihlal teşkil eden uygulamalarda yer almasını kanıtlamak mümkün olmadığından FRONTEX'in, dolayısıyla da AB'nin uluslararası sorumluluğunu ileri sürmek de zorlaşmaktadır.

Coğrafi konumu itibariyle Türkiye, deniz yolu ile AB'ye yönelik düzensiz göç hareketlerinde transit olarak en sık kullanılan ülke konumundadır. Deniz yoluyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketleri ile mücadele kapsamında Türkiye'nin uyguladığı mekanizmalar, AB ile iki taraflı ilişkiler çerçevesinde ve AB Müktesebatına uyum şeklinde geliştirilmiştir. YUKK ile uluslararası koruma sağlanması hususundaki eksiklikler giderilmiş; GİGM'nin kurulması ile, ilgili alanda kurumsal dağınıklık son bulmuş ve göçe ilişkin işlem ve düzenlemelerin tek merkezden yürütülmesi ve uygulanması sağlanmıştır. Ancak, sığınmacılar konusunda külfet paylaşımı ile ilgili ilerleme kaydedilememiş, insan ticareti ve göçmen kaçakçılığının önlenmesi sağlanamamıştır. Nitekim, Türkiye-AB Mutabakatının imzalanması ile, sınırda ya da Yunanistan karasularında yakalanan transit

göçmenleri bile Türkiye geri kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu göçmenlerin geldikleri bazı kaynak ülkelerle Türkiye arasında geri kabul anlaşmaları bulunmadığından ve ayrıca insani gerekçelerle ve tarafı olduğu 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde ve 1967 Ek Protokolü'nde öngörülen durumlar nedeniyle ülkesine sığınan kişileri geri göndermeme yükümlülüğü çerçevesinde zulüm görme riski olan ülkelere iade edememesinden dolayı AB'nin düzensiz göç yükünün büyük bir kısmı Türkiye'nin üzerinde kalmıştır.

Yunan yetkililer tarafından açık denizlerde ve karasularında tespit edilen düzensiz göçmenleri Türkiye sınırlarına geri itme uygulamaları sırasında yaşanan uluslararası hukuk ihlalleri, Türkiye-AB Mutabakatının yol açtığı bir başka tartışma konusudur. Yunan Sığınma Servisi'nin detaylı inceleme yapmaksızın, karasuları sınırlarına gelmiş düzensiz göçmenlerin başvurularını reddederek, Türkiye'ni güvenli üçüncü ülke varsayarak, 2016 Mutabakatı gereği karasularından sığınmacıları çıkarması ve onları Türkiye'ye geri göndermesi Yunanistan'ın AİHS'in 3. maddesi kapsamında yükümlülüklerini ihlal etmesi anlamına gelmektedir. Neticede AB-Türkiye Mutabakatı kapsamında bireysel koşullar önceden incelenmeden düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye geri gönderilmesi, geri göndermeme ilkesine aykırı olarak keyfi geri dönüşle sonuçlanabilir. Bu bağlamda, üye devletlerin uygulamada “güvenli üçüncü ülke” konusunda geniş bir takdir yetkisi kullandıklarını görüyoruz. Oysa devletlerin, göçmenlerin geri gönderilmeleri veya üçüncü bir ülkeye gönderilmeleri durumunda, gönderilecek devlette temel haklarının ihlal edilip edilmeyeceğine dair araştırma yapmaları, ardından güvenli ülke uygulamasını yerine getirmeleri gerekmektedir.

Bütün bu hukuka aykırı eylemleri ile Yunanistan, göçmenlerin “yaşam hakkı” (Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, m. 6; AİHS, m. 2; AB Şartı, m. 2; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, m. 3.) ve “arama kurtarma” (BMDHS, m. 98/1; SOLAS, Bölüm V, 2007/2004 sayılı FRONTEX Yönetmeliği, 33.1; SAR Sözleşmesi, Bölüm 2.1.10.) konusundaki antlaşma yükümlülüklerini ihlal etmektedir.

Gelinen aşamada Yunanistan ve AB'nin, göçmen ölümlerine yol açan bu sınır dışı önlemleri durdurma, sorumluları cezalandırma, AİHS'nin 2. ve 3. maddeleri uyarınca, geri itme uygulamalarına ilişkin iddialarla ilgili olarak etkin bir soruşturma yürütme konusunda pozitif bir yükümlülüğü bulunmaktadır. Yetkili memurlar olarak Yunan sahil güvenlik görevlileri devletlerini temsil ettiklerinden, Yunanistan'ın bir kurumu olarak davranışları da uluslararası hukuka göre Yunanistan Devletinin bir eylemi olarak kabul edilmektedir.

Bunların yanı sıra, FRONTEX de düzensiz göçmen gemilerinin rotasını değiştirmekle üye devletlerin karasularında, dolayısıyla Ege denizi ve Akdeniz’de geri itme uygulamalarına yol açmaktadır. Zira FRONTEX, Yunan karasularında, Ege Denizi’nde Yunan sahil güvenlik birimleri ile birlikte erken tespit, caydırma ve durdurma amacıyla düzensiz göçe karışan gemilere müdahale etmektedir. Türkiye-Yunanistan sınır çizgisinde veya Türk sularında Yunan sahil güvenlik birimlerince şüpheli tekne veya gemi tespit edildiğinde Türk sahil güvenlik yetkililerinden söz konusu araçların durdurulması istenmektedir. Böylece erken tespit yoluyla Yunanistan, düzensiz göçmenlerin Yunan karasularına ulaşmalarını engellemektedir. Eğer düzensiz göçmen taşıyan tekne Yunan karasularında ise, Türk karasularına geri itilmektedir¹⁰⁵⁹. Bütün bu uygulamalar ise uluslararası hukuk ve Avrupa hukuku uyarınca geri göndermeme ilkesini, toplu sınır dışı etme yasağını ve sığınma arama hakkını ihlal etmektedir. Bu ihlallerden hem FRONTEX’in hem de operasyona katılan devletlerin sorumluluğu doğmaktadır.

Yukarıda belirtilen açıklamalar ışığında bir değerlendirme yaparsak, deniz yoluyla yapılan düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin önlenmesi, denizde göçmen taşıyan gemilere yapılan hukuka aykırı müdahaleler ve yasal sığınma sistemine erişimin kısıtlanması ile çözülemeyeceği kanısına varırız. Devlet, onun hukuk düzenine, güvenliğine ve dolayısıyla egemenliğine yönelik bir tehdit oluşturan deniz yoluyla düzensiz göç hareketlerini durdurmak, göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin karşısını almak ve kaçakçılık ağlarını bozmak adına yetkilerini kullana ve gerekli önlemleri alabilir. Ancak, yetki kullanımı ve önleme tedbirleri sırasında uluslararası hukuktan ileri gelen yükümlülüklerine aykırı davranarak başka bir ihlal durumu oluşturmamalıdır. Bu nedenle de, devletlerin takdir yetkisini kullanarak keyfi uygulamalarına yol vermemek için, denizde düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı ile mücadeleyle ilişkin hukuki çerçevedeki boşlukların giderilmesi gerekmektedir. Ayrıca göç ve mülteci hukukunun temel belgesi sayılan 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin Soğuk Savaş döneminde imzalandığı ve o dönemin göçmenlerinin haklarını dikkate aldığı düşünüldüğünde, bu Sözleşmenin 21.yy. ihtiyaçlarını karşılamadığı şüphesizdir. Bu bağlamda Sözleşme’nin hukukçular tarafından yeniden gözden geçirilmesi ve günümüz şartlarına uygun hale getirilmesi konusunda uluslararası çalışmalara başlanması doğru olacaktır.

¹⁰⁵⁹ FIDH, Migreurop, REMDH (2014), s. 26-27.

Deniz yoluyla yapılan düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin önlenmesi çerçevesinde uluslararası örgütlerin uygulamalarını değerlendirirsek, bu göç hareketlerine en fazla maruz kalan AB'nin, kısıtlayıcı uygulamalar yerine göçmenlerin sığınma sistemine kolay erişebilmeleri için “yasal kanalları” güçlendirmesi gerekmektedir. Yasal erişimin güçlendirilmesi, uluslararası korumadan yararlananların AB'ye güvenli varışlarını kolaylaştıracak, düzensiz göç hareketlerinin ve denizlerde göçmen kayıplarının oranında düşüş yaşanmasına yol açacaktır. Ayrıca, menşe ve transit ülkelerdeki göçmen akınlarını engellemek – göçmenlerin sığınma talebinde bulunmasını önlemek – genel sınır yönetimi uygulamalarının birincil hedefi olarak görülmemelidir. Ayrıca AB, İtalya ve Yunanistan gibi güney sınırlarındaki devletler üzerindeki göç yükünü azaltmak için Dublin sisteminin etkinliğini artırmalı ve deniz yolu ile düzensiz göç faaliyetleri ile mücadelede üye devletlerinin uluslararası yükümlülüklerine aykırılık teşkil etmeyecek şekilde davranmalarına olanak sağlamalıdır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Acer, Y., Kaya, İ. (2010). *Uluslararası Hukuk: Temel Ders Kitabı (Birinci Baskı)*. Ankara: USAK Yay.
- Akçapar, K. Ş. (2012). “Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu”. S. Gülfer İhlamur Öner ve Aslı N. Şirin Öner (Ed.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar (Birinci Baskı)*. İstanbul: İletişim Yay.
- Aygül, H. H., Eke, E. (2018). *21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi (Birinci Baskı)*. Ankara: Atlas Akademik Yay.
- Bogusz, B., Cholewinski, R., Cygan, A. and Szyszcak, E. (Eds.). (2004). *Irregular Migration and Human Rights: Theoretical, European and International Perspectives*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Bozkurt, K. (2018). *Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku, Mülteci Statüsü ve Sığınma*. İstanbul: Legal Yay.
- BMMYK Türkiye ve T.C. İçişleri Bakanlığı. (2005). *İltica ve Göç Mevzuatı*. İltica ve Göç Konulu Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi, Ankara.
- BMMYK. (1995). *Dünya Mültecilerinin Durumu: Bir İnsanlık Sorunu*. Tarih Vakfı Yurt Yay.
- BMMYK. (2001). *Dünya Mültecilerinin Durumu-İnsani Yardımın Elli Yılı*. Ankara: Oxford University Press.
- BMMYK ve T.C. İçişleri Bakanlığı. (2005). *Sığınma ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı*. Ankara.
- Canca, H. S. (2015). *Devletlerin Gemilere Müdahale Yetki ve Yükümlülükleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çelebi, Ö., Özçürümez, S. ve Türkay, Ş. (2011). *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*. Ankara: BMMYK Yay.
- Çiçekli, B. (2009). *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*. Ankara: Seçkin Yay.
- Çiçekli, B., Demir, O. Ö. (2013). *Türkiye Koridorunda Yasadışı Göçmenler*. Ankara: Karınca Yay.
- Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku (Beşinci Baskı)*. Ankara: Seçkin Yay.
- Çiçekli, B. (2013). *Açıklamalı Göç ve İltica Hukuku Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü ve İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı.
- Doğan, K. (2008), *“Göçmen Kaçakçılığı Suçu”*, Ankara: Seçkin Yay.

- Ekşi, N. (2018). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku (Beşinci Baskı)*. İstanbul: Beta Yay.
- Emniyet Genel Müdürlüğü. (2001). *Dünyada ve Türkiye’de Yasadışı Göç*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yay.
- Gallagher, A. T., David, F. (2014). *The International Law of Migrant Smuggling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodwin-Gill, G. S., Lambert, H. (Eds.). (2010). *The Limits of Transnational Law: Refugee Law, Policy Harmonization and Judicial Dialogue in the European Union (First Edition)*. New York: Cambridge University Press.
- Goodwin-Gill, G. S., Mcadam, J. (2007). *The Refugee in International Law (Third Edition)*. Oxford: Oxford University Press.
- Guilfoyle, D. (2013). *Shipping Interdiction and the Law of the Sea*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Günuğur, H. (2017). *Avrupa Birliği Hukuku (Dördüncü Baskı)*. Ankara: Seçkin Yay.
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye’de Kaçak Göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay.
- İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. MİREKOÇ Raporları, 1/2014, İstanbul: Köç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- İhsan Dağı, N. P. (2004). *Demokrasi ve İnsan Hakları (İkinci Baskı)*. Ankara: Liberte Yay.
- İnternet: Hathaway, J. C. (2005). *The Right of Refugees under International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, ebook, https://books.google.az/books?id=a_2lMjXRn8C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false, (ET: 24.01.2021).
- İnternet: Idemudia, E., Boehnke, K. (2020). *Psychosocial Experiences of African Migrants in Six European Countries*. Social Indicators Research Series, Vol. 81, ebook, <https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-030-48347-0>, (ET: 12.07.2021).
- İnternet: Kraska, J., Pedrozo, R. (2013). *International Maritime Security Law*. Martinus Nijhoff Publishers, ebook, https://books.google.az/books?id=x1mBzyEXLNIC&printsec=frontcover&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, (ET: 24.01.2021).
- İnternet: Tanaka, Y. (2019). *The International Law of the Sea (Third Edition)*. Cambridge University Press, ebook, https://books.google.az/books?id=cimhDwAAQBAJ&pg=PA1&source=gb_s_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false, (24.01.2021).
- İnternet: Taneri, G. *Mülteci Hukuku*. ebook, https://play.google.com/books/reader?id=aVx_DwAAQBAJ&hl=tr&printsec=frontcover&pg=GBS.PA267, (25.01.2021).

- İnternet: Toksöz, G., Erdoğan, S., Kaşka, S. (2012). *Irregular Labour Migration in Turkey and Situation of Migrant Workers in the Labour Market*. Ankara: IOM. https://www.researchgate.net/publication/303287182_IRREGULAR_LABOUR_MIGRATION_IN_TURKEY_AND_IMPACT_OF_MIGRANT_WORKERS_ON_THE_LABOUR_MARKET, (ET: 24.01.2021).
- Koser, K. (2007). *International Migration: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kuran, S. (2016). *Uluslararası Deniz Hukuku (Beşinci Baskı)*. İstanbul: Beta Yay.
- Lewis, C. (2012). *UNHCR and International Refugee Law: from Treaties to Innovation*. New York: Routledge.
- Mallia, P. (2010). *Migrant Smuggling by Sea: Combating a Current Threat to Maritime Security through the Creation of a Cooperative Framework*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- McClellan, D., (2007). *Transnational Organized Crime: A Commentary on the UN Convention and its Protocols*. Oxford: Oxford University Press.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Odman, T. (1995). *Mülteci Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yay., No. 15.
- Öktem, M. S. (2018). *Uluslararası Göç Hukukunda Çocuklar ve Hukuki Statüleri*. İstanbul: Onikilevha Yay.
- Özcan, M. (2005). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*. Ankara: Uluslararası Araştırmalar Kurumu Yay.
- Özdağ, B. (Editör). (2018). *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye (Birinci Baskı)*. Bursa: Dora Basım-Yayın Dağ. Ltd., Şti.
- Özer, İ. (2016). *Doğu ve Güneydoğu Komşu Ülkelerinden Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketleri (Birinci Baskı)*. Ankara: Adalet Yay.
- Özsöz, M. (2013). *Batı Balkan Ülkelerinde Vize Serbestliği Süreci: Vize Kolaylaştırma, Geri Kabul, Yol Haritası ve Vize Serbestliği*. İstanbul: İktisadi ve Kalkınma Vakfı.
- Öztürk, N. Ö. (2015). *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*. Ankara: Seçkin Yay.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd.Şti.
- Pazarcı, H. (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri*. I. Kitap, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.
- Pazarcı, H. (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri*. II. Kitap, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.

- Pazarcı, H. (2003). *Uluslararası Hukuk (İkinci Baskı)*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pazarcı, H. (2015). *Uluslararası Hukuk (Ondördüncü Baskı)*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ryan, B., Mitsilegas V. (Eds.). (2010). *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Sever, H. (2014). *Yasadışı Göç ve Göçmen Kaçakçılığı*. Ankara: Adalet Yay.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü (Birinci Baskı)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Toluner, S. (1996). *Milletlerarası Hukuk Dersleri: Devletin Yetkisi (Beşinci Baskı)*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Tütüncü, A. N. (2004). *Gemi Kaynaklı Deniz Kirliliğinin Önlenmesi, Azaltılması ve Kontrol Altına Alınmasında Devletin Yetkisi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Tütüncü, A. N., Uzun, E. (Editörler). (2013). *Uluslararası Hukuk II*. Eskişehir.
- Ultan, M. Ö. (2016). *Avrupa Birliği'nde Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları (Birinci Baskı)*. Ankara: Nobel Akademik Yay.
- Yılmaz, S. (2016). *Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı*. Ankara: Seçkin Yay.

Kitap Bölümleri

- Açıkel, A. E. (2011). "Uluslararası Deniz Hukukunda Gemilere El Konulması Halinde Bayrak Devletin Yetkileri". E. Başar (Editör). *Uluslararası Deniz Hukuku'nda Kıyı Devletin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu*. Trabzon: Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), ss. 49-63.
- Bali, S. (2008). "Population Movements". In P. D. Williams (Ed.), *Security Studies: An Introduction (First Edition)*. London: Routledge.
- Barnes, R. (2010). "The International Law of the Sea and Migration Control". In B. Ryan, V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 103-150.
- Baldaccini, A. (2010). "Extraterritorial Border Controls in the EU: The Role of Frontex in Operations at Sea". In B. Ryan, V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 229-256.
- Belja, E., Manduca, S. (2016). "Illegal Migration: Legal Challenges and Perspectives in International Law". In A. Nikodinovska Krstevska, B. Tushevska Gavrilovikj (Eds.), *Migration at Sea International Law Perspectives and Regional Approaches*. Napoli, pp. 13-30.

- Brouwer, E. (2010). Extraterritorial Migration Control and Human Rights: Preserving the Responsibility of the EU and its Member States, In B. Ryan, V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp.199-228.
- Ceyhun, G. Ç., Oral, E. Z. (2011). “Türkiye’nin Deniz Alanlarındaki Sınır Anlaşmaları ve Güncel Durum”. Ersan Başar (Editör). *Uluslararası Deniz Hukuku’nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu*. Trabzon: ORSAM, ss. 6-26.
- Cuttitta, P. (2014). “From the Cap Anamur to Mare Nostrum: Humanitarianism and Migration Controls at the EU’s Maritime Borders”. In C. Matera, A. Taylor (Eds.), *The Common European Asylum System and Human Rights: Enhancing Protection in Times of Emergencies*. The Hague: Centre for the Law of EU External Relations, CLEER Working Papers 2014/7, pp. 21-37.
- Düvell, F. (2006). “Irregular Migration: A Global, Historical and Economic Perspective”. In F. Düvell, P. Macmillan (Eds.), *Illegal Immigration in Europe*. New York, pp. 14-39.
- Ece, N. J., Açikel, A. E. (2011). “Uluslararası Deniz Hukuku’nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları: Gürcistan’ın Karadeniz’de Seyreden Gemilere El Koyması”. Ersan Başar (Editör). *Uluslararası Deniz Hukuku’nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu*. Trabzon: ORSAM, ss. 109-141.
- Erder, S. (2010). “Düzensiz Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler”. B. Pusch, T. Wilkoszewski (Editörler). *Türkiye’ye Uluslararası Göç*. İstanbul: Kitap Yayınevi, ss. 41-55.
- Faini, R. (2002). “Migration, Remittances and Growth”. In G. J. Borjas, J. Crisp (Eds.), *Poverty, International Migration and Asylum*. London: Palgrave Macmillan, pp. 171-187.
- Faist, T. (2005). “The Migration-Security Nexus: International Migration and Security Before and After 9/11”. In M. Y. Bodemann and G. Yurdakul (Eds.). *Migration, Citizenship and Ethnos: Incorporation Regimes in Germany, Western Europe and North America*. Palgrave Macmillan, pp. 103-119.
- Guild, E. (2005). “Dublin Convention”. In M.J.Gibney, R. Hansey (Eds.). *Immigration and Asylum from 1900 to Present*, I, Santa Barbara: ABC-Clio press.
- Guild, E., Niessen, J. (2009). “Immigration and Asylum Law and Policy in Europe”. In N. Coleman (Ed.). *European Readmission Policy: Third Country Interests And Refugee Rights*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Hathaway, J. C. (2012). “Refugees and Asylum”. In B. Opeskin, R. Perruchoud, J. Redpath-Cross (Eds.), *Foundation Of International Migration Law*. New York, pp. 177-204.
- Heijer, M. (2010). “Europe beyond its Borders: Refugee and Human Rights Protection in Extraterritorial Immigration Control”. In B. Ryan, V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 169-198.

- Hollifield, J. F. (2008). "The Politics of International Migration: How Can We "Bring the State Back In". In C. B. Brettel, J. F. Hollifield (Eds.), *Migration Theory Talking Across Discipline* (Second Edition). New York: Routledge.
- İnternet: Koca, T. (2021). "Biyopolitika, Güvenlik ve Frontex'in Türkiye-Yunanistan Sınırındaki Rolü". *Uluslararası Göç*, Z. B. Dalaman, D. Yetkin Aker, D. Eroğlu Utku, M. Gökay Özerim, (Editörler). London: Transnational Press, ss. 89-103, e-kitap, <https://books.google.az/books?id=560eEAAAQBAJ&pg=PA99&lpg=PA99&dq=t%C3%BCrkiye+ve+frontex+i%C5%9Fbirli%C4%9Fi&source=bl&ots=atovokVCzK&sig=ACfU3U1Ai5JGGvcamaX8-WumFtKuvRZvUQ&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjuk5rTo9LxAhVDgf0HHcqlCA0Q6AEwCXoECBUQA#wv=onepage&q=t%C3%BCrkiye%20ve%20frontex%20i%C5%9Fbirli%C4%9Fi&f=true>, (ET: 12.07.2021).
- İnternet: Potyrala, A. (2015). "Implications of The Arab Spring for The EU Immigration Policy". In A. Potyrala, B. Przybylska-Maszner, S. Wojciechowski (Eds.), *Relations Between The European Union and Egypt after 2011- Determinants, Areas of Co-Operation and Prospects*. Berlin. Ebook, pp. 67-94. https://books.google.com.tr/books?id=IHG7CgAAQBAJ&pg=PA81&lpg=PA81&dq=operation+Aeneas+frontex+2011&source=bl&ots=tB_sGPG6iC&sig=ACfU3U01JXdP95rjfu2RljVUalStOoVGEQ&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjs3JXYjsHqAhUKoRQKHZrmBu4Q6AEwAHoECAoQAQ#wv=onepage&q=operation%20Aeneas%20frontex%202011&f=false, (ET: 26.01.2021).
- Klein, N. (2012). "International Migration By Sea And Air". In B. Opeskin, R. Perruchoud, J. Redpath-Cross (eds.), *Foundations of International Migration Law*. Cambridge University Press, pp. 260-282.
- Klug, A., Howe, T. (2010). "The Concept of State Jurisdiction and the Applicability of the Non-refoulement Principle to Extraterritorial Interception Measures". B. Ryan, V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 69-102.
- Messineo, F. (2010). "The Solipsistic Legal Monologue of Italian Authorities". In G. S. Goodwin-Gill, H. Lambert (Eds.), *The Limits of Transnational Law: Refugee Law, Policy Harmonization and Judicial Dialogue in the European Union*. Cambridge University Press, pp. 85-106.
- Moreno-Lax, V. (2015). "The Legality of the "Safe Third Country" Notion Contested: Insights from the Law of Treaties". In G. S. Goodwin-Gill, P. Weckel (Eds.), *Migration and Refugee Protection in the 21st Century: Legal Aspects*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 665-721.
- Obokata, T. (2010). "The Legal Framework Concerning the Smuggling of Migrants at Sea under the UN Protocol on the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air". In B. Ryan, V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 151-168.
- Okur, D. A. (2011). "Uluslararası Hukukta Devletlerin Açık Denizde Bulunan Gemilere Mudahale Yetkisi". E. Başar (Editör). *Uluslararası Deniz Hukuku'nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu*. Trabzon: ORSAM, ss. 143-165.

- Özbek, D. (2011a). "Mültecilerin Denizde Korunması". Ö. Çelebi, S. Özçürümez, Ş. Türkay (Editörler), *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*. Ankara: Anıl Reklam Matbaacılık, ss. 114-128.
- Pascale, P. (2010). "Migration Control at Sea: The Italian Case". In B. Ryan, V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 281-310.
- Ryan, B. (2010). "Extraterritorial Immigration Control: What Role for Legal Guarantees?". In B. Ryan, V. Mitsilegas (Eds.), *Extraterritorial Immigration Control: Legal Challenges*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 3-37.
- Sakman, T. (2014). "Göç ve Güvenlik: Avrupa Birliği'nde Göçün Güvenlik Perspektifinde Yorumlanması". H. Çomak, A. Gökalg Kutlu (Editörler). *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiri Kitabı*. Birinci Baskı. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.
- Taran, P. A. (2000). "Human Rights of Migrants: Challenges of The New Decade". In R. Appleyard (Ed.). *International Migration (Vol. 38, No. 6)*. IOM, pp. 7-51.
- Topçuoğlu, R. A. (2012). "Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği". G. S. İhlamur-Öner, A. N. Şirin Öner (Editörler). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. Birinci Baskı. İstanbul: İletişim Yay., ss. 501-518.
- Türk, V. (2013). "The UNHCR's Role in Supervising International Protection Standards in the Context of Its Mandate". In J. C. Simeon (Ed.). *The UNHCR and the Supervision of International Refugee Law*. Cambridge University Press. pp. 39-58.
- Uzun, E. (2013). "Uluslararası Mülteci Hukuku". A. N. Tütüncü, E. Uzun (Editörler), *Uluslararası Hukuk II*. Eskişehir, ss. 116-141.

Makaleler

- Agunias, D. R., Newland, K. (2007). "Circular Migration and Development: Trends,
- Akçadağ, E. (2012). "Yasadışı Göç ve Türkiye". *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*. Rapor No: 42, İstanbul: Bilgesam Yay.
- Aksoy, Z. (2012). "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 20, ss. 292-303.
- Albayrak, G. (2018). Denizden Gelen Sığınmacılar ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 23, ss. 292-303.
- Aronowitz, A. A. (2001). "Smuggling and Trafficking in Human Beings: The Phenomenon, the Markets That Drive It and the Organisations That Promote It". *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 9, No. 2, pp.163– 195.
- Aydın, G. (2016). "Deniz Yoluyla Gerçekleştirilen Düzensiz Göç ile Mücadelede Devletlerin Yetki ve Uygulamaları". *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, ss. 120-211.

- Aydın, E. (2018). “Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları”, *Public and Private International Law Bulletin*, Vol. 3, No. 1, ss. 11-40.
- Bade, K. J. 2004. “Legal and Illegal Immigration into Europe: Experiences and Challenges”, *European Review*, Vol. 12, No. 3, pp. 339- 375.
- Başel, H. (2007). “Türkiye’de Nüfus Hareketleri ve İç Göçün Nedenleri”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, C. 1, S. 53, ss. 515-542.
- Barnes, R. (2004). “Refugee at Sea”, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 53, pp. 47-77.
- Batır, K. (2017). “Avrupa Birliği’nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye ile AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 15, S. 30, ss. 585-604.
- Bilgin, A. A. (2017). “Göçmenlere Yönelik Deniz Operasyonlarında Frontex’in Müdahale Yetkisinin Uluslararası Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi”. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 2, ss. 55-82.
- Borelli, S., Stanford, B. (2014). “Troubled Waters in the Mare Nostrum: Interception and Push-backs of Migrants in the Mediterranean and the European Convention on Human Rights”. *Review of International Law and Politics*, Vol. 10, No. 37, pp. 26- 69.
- Bozkaya, Ö., Kıncal, A. (2018). “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Suriyeli Yerinden Edilmiş Kişiler Bağlamında Türkiye’nin Göç Politikasındaki Gelişimin Değerlendirilmesi”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 2, ss. 90-126.
- Bozkurt, K., Oral, Ü. (2007). “Avrupa Birliği ve Lizbon Stratejisi”. *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, C. 4, S. 11, ss. 271-290.
- Bozkurt, K. (2016), “Geri Kabul ve Vize Serbestisi Anlaşması”, *TBB Dergisi*, S. 125, ss. 387-408.
- Brouwer, A., Kumin, J. (2003). “Interception and Asylum: When Migration Control and Human Rights Collide”. *Refuge: Canada’s Journal on Refugees*, Vol. 21, No. 4, pp. 6-24.
- Bunyan, T. (1993), “Trevi, Europol and the European State”, *Statewatching the New Europe*. London: Statewatch, pp. 1-15.
- Canan-Sokullu, E. (2019). “Mülteciler ve Güvenlik”. *Güvenlik Yazıları Serisi*, No. 30, Uluslararası İlişkiler Konseyi, ss. 1-10.
- Canca, H. S. (2014). “Denizde Göçmen Kaçakçılığının Önlenmesine Yönelik Uluslararası Hukuk Çerçevesinin İnsan Hakları ve Denizde Yardım ve Kurtarma Sorumlulukları Kapsamında İncelenmesi”. *International Journal of Human Sciences*, C. 11, S. 1, ss. 1301-1324.
- Castles, S. (2004). “Why migration policies fail”. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 27, No. 2, pp. 205-227.

- Çakran, Ş., Eren, V. (2017). “Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 14, S. 39, ss. 1-30.
- Çalık, T. (2015). “Sığınma Hakkının Korunması”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 1, ss. 117-146.
- Çarmıklı, E. Ö., Kader, M. U. (2016). “Türkiye’de Göçmen Kaçakçılığı: Mülteci Krizinin ‘Öteki’ Yüzü”. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Raporu*, No:45.
- Çelik, N. B. (2015). “Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan Veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 3, ss. 67-148.
- Çiçekli, B. (2003). “Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Göç: 11 Eylül Sonrası Terör Tehdidi ve Güç Kontrol Politikalarının Terörizmle Mücadelede Kullanımı”. *Avrasya Dosyası: Güvenlik Bilimleri Özel*, C. 9, No. 2, ss. 170-194.
- Çiçekli, B. (2005). “Yasa Dışı Göç, İnsan Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele ve Türkiye”. *Polis Bilimleri Dergisi*, C.7, S. 1, ss. 43-58.
- Çiçeksöğüt, A. (2017). “Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler’in Türkiye’deki Statüsü”. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 2, ss. 1-20.
- Çilingir, S. (2018). “Kriz Gündeminde AB Göç Politikasının Yetkiler, Hedefler ve Araçlar İtibariyle Değerlendirilmesi: Sınır Yönetimi Örneği”. *Dokuz Eylül İşletme Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 1, ss. 19-49.
- Demir, O. Ö., Erdal, H. (2010). “Yasadışı Göç ile İlgili Kavramların Doğru Anlaşılabilmesi Sorunu ve Yazılı Basında Çıkan Haberler Üzerine Bir İnceleme”. *Polis Bilimleri Dergisi*, C. 12, S. 1, ss. 29-54.
- Demirhan, Y., Aslan, S. (2015). “Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi”. *Birey ve Toplum Dergisi*, C. 5, S. 1, ss. 23-62.
- Deniz, T. (2014). “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”. *TSA Dergisi*, C. 18, S. 1, ss. 175-204.
- Desai, M. A., Kapur, D., Mchale, J. (2004). “Sharing The Spoils: Taxing International Human Capital Flows”. *International Tax and Public Finance*, Vol. 11, No. 5, pp. 663-693.
- Dost, S. (2014). “Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriye’li Sığınmacıların Hukuki Durumu”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, ss. 27-69.
- Duffy, A. (2008). “Expulsion to Face Torture: Non-refoulement in International Law”. *International Journal of Refugee Law*, Vol. 20, No. 3, pp. 373-390.
- Ekşi, N. (2019). “Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin Türkiye’deki Faaliyetleri ve Türk İltica Sisteminde Değişen Rolü”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası*, C. 77, S. 1, ss. 343-370.

- Ergüven, N. S., Ozturanlı, B. (2013). “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 62 S. 4, ss. 1007-1061.
- Eroğlu, E. C., Taşkiran, R. (2002). “Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 1, Ankara, ss. 105-128.
- Ertuğrul, Ü. E. (2017). “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Göre Kıyı Devletinin Egemen Hakları”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 1, ss. 41-71.
- Fiott, D. (ed). (2015). “Common Security and Defence Policy: National Perspectives”. *Egmont Paper 79*, <http://aei.pitt.edu/64766/1/ep79.pdf>, (ET: 10.07.2021).
- Fischer-Lescano, A., Löhr, T., Tohidipur, T. (2009). “Border Controls at Sea: Requirements under International Human Rights and Refugee Law”. *International Journal of Refugee Law*, Vol. 21, No. 2, pp. 256-296.
- Frelick, B., Kysel, I. M., Podkul, J. (2016). “The Impact of Externalization of Migration Controls on the Rights of Asylum Seekers and Other Migrants.” *Journal on Migration and Human Security*, Vol. 4, No. 4, pp. 190–220.
- Gammeltoft-Hansen, T. (2008). “The Refugee, The Sovereign and The Sea: EU Interdiction Policies in The Mediterranean”. *DIIS - Danish Institute For International Studies Working Paper*, No. 2008/6, pp. 1-32.
- Geddes, A. (2008), “International Migration and State Sovereignty in an Integrating Europe”. *International Migration*, Vol. 39, No. 6, pp. 21-42.
- Goodwin-Gill, G. S. (2003). “Refugees and Responsibility in the Twenty-first Century: More Lessons Learned from the South Pacific”. *Pacific Rim Law and Policy Journal*, Vol. 12, No. 1, pp. 23–48.
- Gök, G. O. (2016). Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç-Güvenlik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 31, ss. 65-82.
- Gökalp Aras, N. E. (2014). “Biyopolitik Bir Nüfus Politikası Olarak Avrupa Birliği’nin Düzensiz Göç Rejimi ve Sınırlarda Ölüm Siyaseti”. *Nüfusbilim Dergisi*, S. 36, ss. 67-102.
- Günay, E., Atılgan, D., Serin, E. (2017). “Dünyada ve Türkiyede GöçYönetimi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 2, ss. 37-60.
- Güner, C. (2007). “İltica Konusunda Türkiye’nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 56, S. 4, ss. 81-109.
- Güner, N. Ö. (2016). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Mültecilerin Haklarının Korunmasındaki Rolü”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, ss. 212-241.
- Hollifield, J. F. (2002). “Migration and International Relations: The Liberal Paradox”. Working Paper, *Migration and IR/Royal Society*, November 12.

- Hopyar, Z. (2016). “Avrupa’nın Mülteci Politikası”. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 3, ss. 60-67.
- İçduygu, A., Aksel, D. B. (2012). *Türkiye’de Düzensiz Göç*. Ankara: IOM Publication.
- İçduygu, A., Aksel, D. B. (2014). “Two-to-Tango in Migration Diplomacy: Negotiating Readmission Agreement Between The EU and Turkey”. *European Journal of Migration and Law*, Vol. 16, No. 3, pp. 337-363.
- İçduygu, A. (2017). “Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar: “Siyasallaşan” Bir Sürecin Analizi”. *Toplum ve Bilim Dergisi*, S. 140, ss. 27-42.
- İneli Ciğer, M. (2016 Ocak-Haziran). “Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, ss. 62-92.
- İnternet: Policy Routes, and Ways Forward”. Migration Policy Institute, Washington DC, pp. 1-20, https://www.migrationpolicy.org/pubs/MigDevPB_041807.pdf, (ET: 24.01.2021).
- İnternet: Behrle, M. (2017). “The Practical Usage of the Schengen Agreement and The Dublin Regulation”, pp. 1-21, https://www.researchgate.net/publication/321770422_The_practical_usage_of_the_Schengen_Agreement_and_the_Dublin_Regulation, (ET: 12.07.2021).
- İnternet: Bodur, Z. M. (2010). “Ege’de Denizden Yapılan Yasa Dışı Göç ve Göçmen Profilleri, Göçmenlerin Geleceğe Yönelik Beklentileri ve Öngörüler”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. <https://arastirmax.com/tr/system/files/dergiler/262/makaleler/12/arastirmax-egede-denizden-yapilan-yasa-disi-goc-gocmen-profilleri-gocmenlerin-gelecege-yonelik-beklentileri-ongoruler.pdf>, (ET: 26.01.2021).
- İnternet: Calleja, M. “The Principle of Non-Refoulement Safeguarding the Right of Protection of Migrants”. *Online Law Journal*, pp. 1-11, <http://lawjournal.ghsl.org/viewer/349/download.pdf>, (ET: 22.08.2021).
- İnternet: Carrera, S., Guild, E. (2008). “The French Presidency’s European Pact on Immigration and Asylum: Intergovernmentalism vs. Europeanisation? Security vs. Rights?”. *Centre for European Policy Studies Policy Brief*, No: 170, <http://aei.pitt.edu/9381/2/9381.pdf>, (ET: 26.01.2021).
- İnternet: Dimitriadi, A., Kaya, A., Kale, B., Zurabishvil, T. (2018). “EU-Turkey Relations and Irregular Migration: Transactional Cooperation in the Making”, *FEUTURE Online Paper*, No.16, https://feuture.unikoeln.de/sites/feuture/user_upload/FEUTURE_Online_Paper_No_16_D6.3.pdf, (ET: 12.07.2021).

- İnternet: Düvell, F., Vollmer, B. (2009). *Irregular Migration in and from the Neighbourhood of the EU.A comparison of Morocco, Turkey and Ukraine*. Project of CLANDESTINO: Undocumented Migration: Counting the Uncountable Data and Trends across Europe. EU Commission. pp. 1-45, [https://www.hwwi.org/typo3_upload/groups/31/4.Background Information/4.6.Link library InternalDocuments/Transit report COMPAS Sept09.pdf](https://www.hwwi.org/typo3_upload/groups/31/4.Background%20Information/4.6.Link_library%20InternalDocuments/Transit_report_COMPAS_Sept09.pdf), (ET: 27.01.2021).
- İnternet: Fauser, M. (2006). “Transnational Migration – A National Security Risk? Securitization of Migration Policies in Germany, Spain and the United Kingdom”. **Center for International Relations Report**. No. 2/06, Warszawa, <https://core.ac.uk/download/pdf/11870015.pdf>, (24.01.2021).
- İnternet: FIDH, Migreurop, REMDH. (2014). “Yunanistan ve Türkiye Arasında FRONTEX: Geri Çevrilme Sınırı”, <https://www.frontexit.org/fr/docs/59-rapport-frontex-greceturquie-frontiere-deni-turc/file>, (ET: 12.07.2021).
- İnternet: Great Britain: House of Lords: European Union Committee. (2008). FRONTEX: The EU External Borders Agency. 9th Report of Session 2007–08, Report with Evidence. HL Paper 60, <https://publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldselect/ldeucom/60/60.pdf>, (ET: 23.08.2021).
- İnternet: Gubb, J. (2007). “Schengen Convention”, **CIVITAS**, <https://www.civitas.org.uk/content/files/EX.2.Schengen.pdf>, (ET:10.07.2021).
- İnternet: Karzaoglu, M. S. (2020). “Türkiye’nin BMDHS’ye İmza Atmamasının Sözleşmenin 74. ve 83. Maddeleri Kapsamında Değerlendirilmesi”. Bahçeşehir Üniversitesi Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi, ss. 18-27, <https://baudegs.com/birlesmis-milletler-deniz-hukuku-sozlesmesine-turkiyenin-taraf-olmamasinin-nedenleri/>, (ET: 12.07.2021).
- İnternet: Koser, K. (2005). “Irregular Migration, State Security and Human Security”. **Global Commission on International Migration**, https://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/tp/TP5.pdf, (ET: 26.01.2021).
- İnternet: Laux, M. (2021). “AB’nin Orta Akdeniz’deki Deniz Operasyonlarının Evrimi: Arama Ve Kurtarmadan Kademeli Uzaklaşma”. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği Raporu. <https://tr.boell.org/tr/2021/05/17/abnin-orta-akdenizdeki-deniz-operasyonlarinin-evrimi-arama-ve-kurtarmadan-kademeli>, (ET:12.07.2021).
- İnternet: Lianos, T. P. (2004). *Report on Immigration to Greece (Pilot study)*, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/illegally-resident/gr-finalstudy_en.pdf, (ET:10.07.2021).

- Internet: Masouridou, Y., Kyprioti, E. (2018). “The EU-Turkey Statement and The Greek Hotspots: A Failed European Pilot Project in Refugee Policy”. The Greens / European Free Alliance in the European Parliament, <http://extranet.greens-efa-service.eu/public/media/file/1/5625>, (ET: 12.07.2021).
- Internet: Morehouse, C., Blomfield, M. (2011). “Irregular Migration in Europe”. **A Project of The Migration Policy Institute**. Transatlantic Council on Migration, Washington DC, <https://www.migrationpolicy.org/pubs/TCMirregularmigration.pdf>, (ET: 26.01.2021).
- Internet: Moreno-Lax, V. (2017). “The Interdiction of Asylum Seekers at Sea: Law and (mal)practice in Europe and Australia”. Kaldor Centre for International Refugee Law, **Policy Brief 4**, Sydney, <https://www.unhcr.org/5a0574597.pdf>, (ET: 25.01.2021)
- Internet: Newland, K. (2003). *Troubled Waters: Rescue of Asylum Seekers and Refugees at sea*. Migration Policy Institute, 1 January 2003, <https://www.migrationpolicy.org/article/troubled-waters-rescue-asylum-seekers-and-refugees-sea>, (ET: 25.01.2021).
- Internet: Newland, K. (2009). “Circular Migration and Human Development”. **United Nations Development Programme Human Development Reports Research Paper**, 2009/42, pp. 1-30, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdrp_2009_42.pdf, (ET: 24.01.2021).
- Internet: PRO ASYL, 2013. **Pushed-back: Systematic Human Rights Violations Against Refugees in the Aegean Sea and at the Greek-Turkish Borders**. p. 14-20, https://www.proasyl.de/wp-content/uploads/2015/12/PRO_ASYL_Report_Pushed_Back_english_November_2013.pdf, (ET: 12.07.2021).
- Internet: Pugh, M. (2000). “Europe’s Boat People: Maritime Cooperation in the Mediterranean”. **Chaillot Paper 41**. Institute for Security Studies of Western European Union, Paris, <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp041e.pdf>, (ET: 25.01.2021).
- Internet: Salau, C. (2014). “The Extraterritorial Application of The Principle of Non-Refoulement in The Context of Sea Borders”. Online paper. https://essay.utwente.nl/64658/1/Salau_BA_MB.pdf, (ET: 22.08.2021).
- Internet: Tondini, M. (2010). “Fishers of Men? The Interception of Migrants in the Mediterranean Sea and Their Forced Return to Libya”. **INEX Paper**, pp. 1-28, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1873544, (ET: 13.08.2021).
- Internet: Trevisanut, S. (2014). “The Principle of Non-Refoulement at Sea and the De-Territorialization of Border Control at Sea”. **Cambridge University Press**. Online paper. pp. 205-246, https://www.mpil.de/files/pdf3/mpunyb_05_trevisanut_12.pdf, (ET: 22.08.2021).

- İnternet: Ulaşoğlu, O. (2020). “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 3. madde Kapsamında Değerlendirilmesi”. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Türkiye’nin Taraf Olmamasının Nedenleri, Bahçeşehir Üniversitesi Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi, ss. 3-10, <https://baudegs.com/birlesmis-milletler-deniz-hukuku-sozlesmesine-turkiyenin-taraf-olmamasinin-nedenleri/>, (ET: 12.07.2021).
- İnternet: Yıldız, A. (2017). “Göçmen Kaçakçılığı Algısı ve Göçmenlerin Karar Süreçleri”. **IOM** **Rapor**, https://www.researchgate.net/publication/320046220_Gocmen_Kacakcilig_i_Algisi_v_e_Gocmenlerin_Karar_Surecleri, (ET: 25.01.2021).
- İnternet: White, M. (2001). “M.V. Tampa and Christmas Island Incident, August 2001”. **Bimco** **Review**. London, http://coordination-maree-noire.eu/~kbarbier/IMG/pdf_ex_The_M.V._Tampa_and_the_Christmas_Island_Incident_Updated_.pdf, (ET: 25.01.2021).
- Jaeger, G. (2001). “On the History of the International Protection of Refugees”. **International Review of the Red Cross**. Vol. 83, No. 843, pp. 727-737.
- Kaya, C. (2019). “Kalıcı Çözüm Türü Olarak Gönüllü Geri Dönüş ve Geçici Koruma Kapsamında Yer Alanlar Bakımından Türk Hukukundaki Düzenlenme Şekli”. **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 2, ss. 511-535.
- Kılınç, A. (2018). “Sınır Aşan Göçler: Mülteci Sorunu ve Göç Yönetimi”. **Ombudsman Akademik Dergisi**, C. 4, S. 8, ss. 75-102.
- Klein, N. (2014). “Assessing Australia’s Push Back the Boats Policy Under International Law: Legality and Accountability For Maritime Interceptions of Irregular Migrants”. **Melbourne Journal of International Law**, Vol. 15, No. 2, pp. 413-442.
- Koca, B. T. (2014). “Biyopolitika, Güvenlik ve Frontex’in Türkiye-Yunanistan Sınırındaki Rolü”. **Göç Dergisi**, C. 1, S. 1, ss. 57-76.
- Kraska, J. (2010). “Broken Taillight at Sea: The Peacetime International Law of Visit, Board, Search, and Seizure”. **Ocean and Coastal Law Journal**, Vol. 16, No. 1, pp. 1-46.
- Lehmann, J. M. (2011). “Rights at the Frontier: Border Control and Human Rights Protection of Irregular International Migrants”. **Goettingen Journal of International Law**, Vol. 3, No. 2, pp. 733-775.
- Levoy, M., Geddie, E. (2010). “Irregular Migration: Challenges, Limits And Remedies”. **Refugee Survey Quarterly**, Vol. 28, No. 4, UNHCR, ss. 87-113.
- Mandacı, N., Özerim, G. (2013). “Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa’da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenlikleştirilmesi”. **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C. 10, S. 39, Güz, ss. 105-130.
- Marin, L. (2011). “Policing the EU’s External Borders: A Challenge for the Rule of Law and Fundamental Rights in the Area of Freedom, Security and Justice? An Analysis of Frontex Joint Operations at the Southern Maritime Border”. **Journal of Contemporary European Research**, Vol. 7, No. 4, pp. 468-487.

- Mattila, H. S. (2002). "Protection of Migrants' Human Rights: Principles and Practice". *International Migration*, Vol. 38, No. 6, pp. 53-71.
- Molnar, T. (2016). "The principle of Non-Refoulement Under International Law: Its Inception And Evolution In A Nutshell". *COJOURNEL*, Vol. 1, No. 1, pp. 51-61.
- Oberoi, P., Taylor-Nicholson, E. (2013). "The Enemy at the Gates: International Borders, Migration, and Human Rights". *Laws*, Vol. 2, No. 3, pp. 169-186.
- ORSAM. (2015). "Effects of The Syrian Refugees on Turkey". *ORSAM Rapor*, No: 195, Ankara, ss. 5-34.
- Oxman, B. (1997). "Human Rights and the United Nations Convention on the Law of the Sea". *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 36, pp. 399-429, p. 414-415.
- Özbek, D. (2011b). "Deniz Sınırlarının Denetimi, FRONTEX ve Devletin Mültecilerin Korunmasına ilişkin Sorumluluğu". *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1, ss. 71-88.
- Özcan, N. Ş. (2015). "Düzensiz Göç Üzerine Bir İnceleme: Küresel Dinamikler, Ulus-Devletler, Göçmenler". *İdealkent Dergisi*, S. 15, 2015 Ocak, ss. 22-39.
- Özer Kızılsümer, D. (2007). "Denizden Gelen Sığınmacılar ve Uluslararası Hukuk". *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 3, S.10, ss. 75-95.
- Özer, Y. (2011). "Avrupa Birliği'nde Göç ve Sığınma Politikasının Avrupalılaşma Süreci: Lizbon Antlaşması Sonrası Durum ve Türkiye'ye Etkileri". *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1, 107-149.
- Pallis, M. (2002). "Obligations of States towards Asylum Seekers at Sea: Interactions and Conflicts Between Legal Regimes". *International Journal of Refugee Law*, Vol. 14, No. 2/3, pp. 329-364.
- Pannia, P., Federico, V., D'Amato, S. (2018). "Italy – Country Report: Legal and Policy Framework of Migration Governance." *Global Migration: Consequences and Responses – Working Paper Series*, Paper 2018/07, pp. 1–103.
- Pugh, M. (2004). "Drowning not Waving: Boat People and Humanitarianism at Sea". *Journal of Refugee Studies*, Vol.17, No.1, Oxford University Press, pp. 50-69.
- Roig, A., Huddleston, T. (2007). "EC Readmission Agreements: A Re-evaluation of the Political Impasse". *European Journal of Migration and Law*, Vol. 9, pp. 363-387.
- Savaşan, Z. (2009). "AB'de Sığınma Hakkı: Ortak Sığınma Sistemi Oluşturma Amacı ve Devam Eden Kısıtlamalar". *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 27, ss. 13-34.
- Sayın, Y., Usanmaz, A., Aslangir, F. (2016). "Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği". Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 18, S. 31, ss. 1-13.
- Sayın, H. (2017). "Uluslararası Güvenlik ve Göçmen Kaçakçılığı, Uluslararası Güvenlik ve Göçmen Kaçakçılığı". *İktisadiyat Dergisi*, C. 1, S. 1, ss. 133-144.

- Schieffer, M. (2003). "Community Readmission Agreements with Third Countries - Objectives, Substance and Current State of Negotiations", *European Journal of Migration and Law*, Vol. 5, pp. 343-357.
- Sever, H., Sever, M. (2013). "Avrupa Birliği ve Türkiye Ekseninde Yasadışı Göç ve İltica Paradoksu: Domino Etkisi Sonrası Yaşananlar". *Polis Bilimleri Dergisi*, C. 15, S. 2, ss. 85-108.
- Sönmez, P., Kırık, H. (2017). "Turkish-EU Readmission Agreement: A Critique of EU-Turkey Migration Dialogue". *Security Strategies*, Vol. 13, No. 25, pp. 1-26.
- Şanlıöz, S. A. (2016). "Dış Göç Olgusunun Düzensiz Göç Gerçeği: Karşılaşılan Etkilere Ekonomik ve Sosyolojik Çözüm Önerileri". *Sosyoekonomi Dergisi*, C.24, S. 30, ss. 139-145.
- Şemşit, S. (2018). "Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bakış". Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C. 25 S. 1, ss. 269-289.
- Şen, Y. F., Özkorul, G. (2016). "Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme". *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, ss. 86-119.
- Şener, B. (2017). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme". *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C. 6, S. 1, ss. 1-30.
- Şenol, D., Atım, R. (2016, 4-7 Mayıs). *Yasadışı Göç ve Türkiye*. 2. Uluslararası Ortadoğu Sempozyumunda sunuldu. Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Şimşek, D. (2017). "Göç politikaları ve İnsan Güvenliği: Türkiye'deki Suriyeliler Örneği". *Toplum ve Bilim Dergisi*, S.140, ss. 11-27.
- Tapinos, G. (1999). "Clandestine immigration: Economic and political issues", *Trends in International Migration: Continuous Reporting System on Migration*. Organisation for Economic Co-Operation and Development. Paris. pp. 229-251.
- Tauman, J. E. (2002). "Rescued at Sea, But Nowhere To Go: The Cloudy Legal Waters of the Tampa Crisis". *Pacific Rim Law and Policy Journal*, Vol. 11, No. 2, pp. 461-496.
- TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. (2014). "Ege Kıyılarında (İzmir – Aydın) Gerçekleşen Yasa Dışı Göç Hakkında İnceleme Raporu". 24. Dönem 4. Yasama Yılı, ss. 1-25.
- Tekin, B. Ç. (2017). "Düzensiz Göçün Yönetimi Konusunda Varılan Türkiye – AB Mutabakatının Avrupa Birliği'nin Uluslararası Kimliği Üzerindeki Etkileri". *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 39, S. 11, ss. 659-678.
- Terlizzi, A. (2019). "Border Management and Migration Controls in Italy". *Global Migration: Consequences and Responses Working Paper Series*, Paper 2019/17, pp. 1-47.

- Topcuoğlu, R. A. (2016). “Göç Yazınındaki Düzenli/Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama”. *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 34, ss. 1-20.
- Tunç, A. Ş. (2015). “Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme”. *Tesam Akademi Dergisi*, C. 2, S. 2, ss. 29-63.dhga
- Uzun, E. (2016). “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK’nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, ss. 60-85.s
- Uzun, E. (2012). “Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, C. 8, S. 30, ss. 25-58.
- Ün, M. B., Paydak, A. (2017). “Küreselleşen Dünyada Düzensiz Göç ve Türkiye: Adana İli Yabancılar Misafirhanesi Çalışması”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S. 3, ss. 187-204.
- Üstübcü, A. (2017). “Türkiye’de Göç Politikaların Dönüşümü: Yasadışılığın Uluslararası Üretiminden Makbul Yabancıya?”. *Toplum ve Bilim Dergisi*, S.140, ss. 106-122.
- Yenidünya, A. C., Alşahin, M. E. (2009). Göçmen Kaçakçılığı Suçu. *TBB Dergisi*, S. 82, ss. 1-50.
- Yıldırımoglu, H. (2005). “Uluslararası Emek Göçü: Almanya’ya Türk Emek Göçü”. *Kamu-İş Dergisi*, C. 8, S. 1, ss. 1-24.
- Yılmaz, A. (2014).“Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9, S. 2, Ankara, ss. 1685-1704.□□□□□
- Yiğittepe, L., Çaykara, Y. H. (2019) “Göç ve Göçmen Kaçakçılığı Suçları: Türkiye ve İtalya Örneği”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C. 22, S. 1, ss. 83-92.
- Yücel, S. (2010). “Ege’de Bitmeyen Sorunun Bir Unsuru Olarak Türk ve Yunan Karasuları ve Ulusal Hava Sahaları”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 6, S. 12, ss. 83-102.
- Weiner, M. (1993). “Security, Stability, and International Migration. *International Security*, Vol. 17, No. 3, pp. 91-126.

Yayımlanmış Tezler

- Koka, E. (2018). *Irregular Migration By Sea : A Critical Analysis of EU And EU Member State Extraterritorial Practice in The Light Of International Law*. Doctorial Thesis, Kent Law School, University of Kent, Kent.
- Kuschminder, K., Bresser, J., Siegel, M. (2015). *Irregular Migration Routes to Europe and Factors Influencing Migrants’ Destination Choices*. Maastricht Graduate School of Governance, Maasrticht University.

Mena, N. (2017). “*The Influence of FRONTEX on Irregular Migration a Brief Study on the Efficiency of FRONTEX and its Role as a Deterrent at the European Union’s Eastern Mediterranean External Border*”. Master Thesis, International Relations Department, Webster University, Vienna.

Ratcovich, M. (2019). *International Law and the Rescue of Refugees at Sea*. Doctorial Thesis, Stocholm University, Public International Law, Sweden.

Sönmez, P. (2015). *Avrupa Birliği’nde Yeni Dönem Postkolonyal İlişkiler ve Göç Politikaları Diyaloğu*. İstanbul: Avrupa Birliği Bakanlığı Akademik Araştırmalar Serisi-4.

Yates, P. (2015). *Seeking Solutions for Irregular Migration by Sea in The Mediterranean: Balancing National Security Concerns and Human Rights Concerns*. Master Thesis, University of Malta, Faculty of Laws.

Yayımlanmamış Tezler

Akgün, A. (2016). *Avrupa Birliği’nin Değişen Göç Politikalarının Sığınma Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Banazılı, A. M. (2018). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Düzensiz Göç Yönetiminin Geri Kabul Anlaşmaları Üzerinden Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Bayraklı, Cemile. (2007). *Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları’nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenler Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Çaykara, Y. H. (2019). *İtalya ve Türkiye’de Göçmen Kaçakçılığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dönmez Kara, C. Ö. (2015). *Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye’nin Politikaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Elmas, F. Y. (2016). *Avrupa Birliği Göç-Dış Politika İlişkisinde Paradigma Değişimi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gillade, K (2011). *Readmission Agreements Concluded by the EU*. Master in de Rechten, Universiteit Gent, Departmant of International Relations, Gent.

Kayaalp, Ö. (2018). *Ege Denizi’nde Düzensiz Göç, Güvenlik ve İnsan Hakları Paradoksu: Frontex*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Koyuncu, A. S. (2006). *Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadele Politikaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilge Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kuloğlu, T. (2010). *Uluslararası Belgelerde ve Türk Hukukunda İnsan Ticareti*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Malkara, F. (2017). *Arap Baharı Sonrası Akdeniz’de Yaşanan Düzensiz Göçün Avrupa Birliği Kapsamında Güvenlik Boyutu ve Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Naz, Y. (2015). *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikası ve Uluslararası Göçün Türkiye’deki Güncel Sorunları*. YayımlanmamışYüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Saliji, T. (2018). *Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şemşit, S. (2010). *Avrupa Birliği Göç Politikasının Güvenlikleştirilmesi ve Dışsallaştırılması: Türkiye’ye Yansımaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Somuncu, B. (2006). *Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Politikası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Uluslararası Antlaşmalar

- “Agreement Relating to Refugee Seamen”, 23 November 1957, 506 UNTS, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20506/volume-506-I-7384-English.pdf>, (ET: 10.07.2021).
- Convention Relating to the Status of Refugees, 28 July 1951, 189 UNTS 137, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1954/04/19540422%2000-23%20AM/Ch_V_2p.pdf, (ET: 24.01.2021).
- Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 9 December 1948, 78 UNTS 277, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1951/01/19510112%2008-12%20PM/Ch_IV_1p.pdf,(ET:22.12.2020).
- Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 10 December 1984, 1465 UNTS 85, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1987/06/19870626%2002-38%20AM/Ch_IV_9p.pdf, (ET: 24.01.2021).
- Convention Relating to the Status of Stateless Persons, 28 September 1954, 360 UNTS 117, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1960/06/19600606%2001-49%20AM/Ch_V_3p.pdf, (ET: 24.01.2021).
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, 18 December 1979, 1249 UNTS 13, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1981/09/19810903%2005-18%20AM/Ch_IV_8p.pdf, (ET: 24.01.2021).

- Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, 1577 UNTS 3, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1990/09/19900902%2003-14%20AM/Ch_IV_11p.pdf, (ET: 24.01.2021).
- Convention on the Reduction of Statelessness, 30 August 1961, 989 UNTS 175, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1975/12/19751213%2003-00%20AM/Ch_V_4p.pdf, (ET: 24.01.2021).
- Convention on the High Seas, 19 April 1958, Geneva, 450 UNTS 11, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20450/volume-450-I-6465-English.pdf>, (ET: 25.01.2021).
- Convention for the Unification of Certain Rules of Law Relating to Assistance and Salvage at Sea, 23 September 1910, <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/must000001-0780.pdf>, (ET: 25.01.2021).
- Council of the European Union, European Pact on Immigration and Asylum, 24 September 2008, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ajl0038>, (ET: 25.01.2021).
- European Union, European Convention on Human Rights, 4 November 1950, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf, (ET: 24.01.2021).
- Geneva Convention Relative to The Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 August 1949, 75 UNTS 287, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2075/volume-75-I-973-English.pdf>, (ET: 25.01.2021).
- International Convention on Salvage, 28 April 1989, 1953 UNTS, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201953/v1953.pdf>, (ET: 25.01.2021).
- International Convention on Maritime Search and Rescue (SAR), 1 April 1979, 1405 UNTS 97, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201405/volume-1405-I-23489-English.pdf>, (ET: 24.01.2021).
- International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS), 1 November 1974, 1184 UNTS 2, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201184/volume-1184-I-18961-English.pdf>, (ET: 24.01.2021).
- International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Family, 18 December 1990, 2220 UNTS 3, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1990/12/19901218%2008-12%20AM/Ch_IV_13p.pdf, (ET: 24.01.2021).
- International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 7 March 1966, 660 UNTS 195, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1969/03/19690312%2008-49%20AM/Ch_IV_2p.pdf, (ET: 25.01.2021).
- International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, 999 UNTS 171, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1976/03/19760323%2006-17%20AM/Ch_IV_04.pdf, (ET: 25.01.2021).

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966, 993 UNTS 3, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20993/volume-993-I-14531-English.pdf>, (ET: 25.01.2021).

Protocol Relating to the Status of Refugees, 31 January 1967, 606 UNTS 267, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1967/10/19671004%2007-06%20AM/Ch_V_5p.pdf, (ET: 24.01.2021).

Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, Supplementing the United Nations against Transnational Organized Crime, 15 November 2000, 2241 UNTS 507, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2000/11/20001115%2011-21%20AM/Ch_XVIII_12_bp.pdf, (ET: 25.01.2021).

Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations against Transnational Organized Crime, 15 November 2000, 2237 UNTS 319, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2000/11/20001115%2011-38%20AM/Ch_XVIII_12_ap.pdf, (ET: 25.01.2021).

United Nations Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982, 1833 UNTS 3, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1994/11/19941116%2005-26%20AM/Ch_XXI_06p.pdf, (ET: 24.01.2021).

United Nations Office on Drug and Crime, United Nations Convention Against Transnational Organized Crime And The Protocols Thereto, 2004, https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/UNITED_NATIONS_CONVENTION_AGAINST_TRANSNATIONAL_ORGANIZED_CRIME_AND_THE_PROTOCOLS_THERETO.pdf, (ET: 25.01.2021).

United Nations Transnational Organized Crime Convention, 15 November 2000, 2225 UNTS 209, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2000/11/20001115%2011-11%20AM/Ch_XVIII_12p.pdf, (ET: 25.01.2021).

United Nations Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>, (ET: 24.01.2021).

BM Kaynakları

BMMYK Yürütme Komitesi'nin kararları. <https://silo.tips/download/bmmyk-yurtme-komtes-kararlari-nsz> (ET: 25.01.2021).

IMO Maritime Safety Committee. (2004, May 20). *Guidelines on the Treatment of Persons Rescued at Sea*. RESOLUTION MSC.167(78), <https://www.refworld.org/docid/432acb464.html>, (ET: 25.01.2021).

IMO Maritime Safety Committee. (2004, May 20). *Adoption of Amendments to the International Convention on Maritime Search and Rescue, 1979, As Amended*. RESOLUTION MSC 155(78), <https://www.refworld.org/docid/432acad44.html>, (ET: 25.01.2021).

IMO Maritime Safety Committee. (2004, May 20). *Adoption of Amendments to the International Convention for the Safety of Life at Sea, 1974, As Amended*.

- RESOLUTION MSC 153(78), <https://www.refworld.org/docid/432aca724.html>, (ET:25.01.2021).
- IMO 22rd Assembly. (2001). *Review of Safety Measures and Procedures for the Treatment of Persons Rescued at Sea*. RESOLUTION A.920(22), https://puc.overheid.nl/insi/doc/PUC_1429_14/1/, (ET: 25.01.2021).
- IMO. (2011, September 9). *Revised Guidelines on The Prevention of Access by Stowaways and The Allocation of Responsibilities to Seek The Successful Resolution of Stowaway Cases*. RESOLUTION FAL.11(37), <https://www.refworld.org/docid/524bea2e4.html>, (ET: 25.01.2021).
- IMO/UNCHR/Uluslararası Deniz Ticaret Odası (ICS).(2015). *Denizde Kurtarma: Mültecilere ve Göçmenlere Uygulandığı Şekilde İlkeler ve Uygulamalara Yönelik Bir Kılavuz*, <https://docplayer.biz.tr/3798513-Denizde-kurtarma-multeci-ve-gocmenlerin-denizde-kurtarilmasi-uygulamalari-kitapci-gi-multeci-ve-gocmenlerin-denizde-kurtarilmasi-uygulamalari-kitapci-gi.html>, (Erişim Tarihi: 25.01.2021).
- International Law Commission. (2001). “Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries”, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf, (ET: 12.08.2021).
- IOM. (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*. No: 31. İsviçre, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, (ET: 24.01.2021)
- IOM. (2018). *Protection of Migrants at Sea*. Thailand, https://publications.iom.int/system/files/pdf/protection_of_migrants_at_sea.pdf, (ET: 25.01.2021).
- IOM. (2020). *World Migration Report 2020*. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf, (ET: 12.07.2021).
- IOM. (2018). *MCOF: Göç Krizi Operasyonel Çerçevesi-IOM Türkiye 2018-2019*. <https://turkey.iom.int/tr/reports/mcof%C3%B6%C3%A7-krizi-operasyonel-%C3%A7er%C3%A7evesi-iom-t%C3%BCrkiye-2018-2019>, (ET: 27.01.2021).
- IOM. (2004). *Glossary on Migration*. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf, (ET: 24.01.2021).
- United Nations. (1994, September 5-13). *Report of the International Conference on Population and Development*. Cairo, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/icpd_en.pdf, (ET: 21.01.2021).
- United Nations. (1999, April 21-23). *Bangkok Declaration on Irregular Migration*. International Symposium on Migration, Bangkok. <http://un-act.org/publication/the-bangkok-declaration-on-irregular-migration-1999/> (ET: 24.01.2021).

- United Nations. (2000, November 3). *Interpretative Notes for the Official Records (Travaux Préparatoires) of the Negotiation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto*, A/55/383/Add.1, https://www.unodc.org/pdf/crime/final_instruments/383a1e.pdf, (ET: 15.08.2021).
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2019). *International Migration Report 2019*. New York, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/InternationalMigration2019_Report.pdf (E.T. 25.01.2021)
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2017). *International Migration Report 2017*. New York, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf, (ET: 25.01.2021).
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2019, September). *United Nations Population Facts*. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/documents/2020/Feb/un_2019_factsheet4.pdf, (ET: 24.01.2021).
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2020). “*International Migration 2020 Highlights*”, <https://www.un.org/en/desa/international-migration-2020-highlights> (ET: 24.07.2021).
- United Nations. “*International Refugee Organization (IRO)- to The Convention on The Privileges and Immunities of The Specialized Agencies*”. 29 March 1949, 33 UNTS 302, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-2-10&chapter=3&clang=_en, (ET: 10.07.2021).
- UNHCR Executive Committee. 2004. *General Conclusion on International Protection No. 99 (LV) – 2004*. Executive Committee 55th Session, <https://www.unhcr.org/excom/exconc/41750ef74/general-conclusion-international-protection.html>, (ET: 31.07.2021).
- UNHCR. *The Refugee Convention, 1951 The Travaux Préparatoires Analysed With A Commentary*. <https://www.unhcr.org/4ca34be29.pdf>, (ET: 15.08.2021).
- UNHCR. (2005). *Statistical Yearbook: Afghanistan*. <https://www.unhcr.org/statistics/country/464478a72/unhcr-statistical-yearbook-2005.html>, (ET: 27.01.2021).
- UNHCR. (2005). *Statistical Yearbook: Iraq*. <https://www.unhcr.org/statistics/country/464478a72/unhcr-statistical-yearbook-2005.html>, (ET: 27.01.2021).
- UNHCR. (2001, May 3-4). *Global Consultations Lisbon Expert Roundtable Conclusions- Cessation Status*. <https://www.unhcr.org/419dbd2e4.pdf>, (ET: 24.01.2021).
- UNHCR. (2014). *Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements*. <https://www.refworld.org/docid/52fba2404.html>, (ET: 24.01.2021).

- UNHCR. (2020). *Global Trends Forced Displacement in 2019*. <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5ee200e37/unhcr-global-trends-2019.html>, (ET: 20.02.2021)
- UNHCR. (2016). *Global Trends, Forced Displacement in 2015*. <https://www.unhcr.org/576408cd7.pdf>, (ET: 12.07.2021).
- UNHCR. (2015). *Global Report 2015*, https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/GR_2015_Eng.pdf, (ET: 24.01.2021)
- UNHCR. (2019). *Global Report 2019*, <https://www.unhcr.org/globalreport2019/>, (ET: 24.01.2021).
- UNHCR. (2018). *Global Report 2018*. http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/gr2018/pdf/GR2018_English_Full_lowres.pdf (ET: 24.01.2021).
- UNHCR. (2002, March 18). *Background Note on the Protection of Asylum-Seekers and Refugees Rescued at Sea*. <https://www.unhcr.org/protection/globalconsult/3e5f35e94/background-note-protection-asylum-seekers-refugees-rescued-sea.html>, (ET:25.01.2021).
- UNHCR. (2015). *Rescue at Sea: A Guide to Principles and Practice As Applied to Refugees and Migrants*. <https://www.unhcr.org/publications/brochures/450037d34/rescue-sea-guide-principles-practice-applied-migrants-refugees.html>, (ET:25.01.2021)
- UNHCR Executive Committee. (2003). *Conclusion on Protection Safeguards in Interception Measures*. No. 97 (LIV), <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3f93b2894/conclusion-protection-safeguards-interception-measures.html>, (ET: 25.01.2021).
- UNHCR, Executive Committee. (2000, June 9). *Interception of Asylum-Seekers and Refugees: The International Framework and Recommendations for a Comprehensive Approach*. 18th Meeting of the Standing Committee (EC/50/SC/CPR.17). <http://www.unhcr.org/4963237411.pdf>, (ET:25.01.2021).
- UNHCR, Executive Committee. (1977). *Conclusions Adopted by the Executive Committee On International Protection of Refugees*. No. 6 (XXVIII) Non-refoulement, <https://www.unhcr.org/en-us/578371524.pdf>, (ET: 28.09.2021).
- UNHCR, Executive Committee. (2004). *Conclusion on International Cooperation and Burden and Responsibility Sharing in Mass Influx Situations*. No. 100 (LV)-2004, <https://www.unhcr.org/excom/exconc/41751fd82/conclusion-international-cooperation-burden-responsibility-sharing-mass.html>, (ET: 27.01.2021).
- UNHCR, Operational Portal. (2019). *Mediterranean Refugees Situation*. <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> (ET: 27.01.2021)
- UNHCR. (2014). *Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements*, <https://www.unhcr.org/protection/expert/5304b71c9/guidelines-temporary-protection-stay-arrangements.html>, (ET: 24.01.2021).

- UNHCR. (2019, February 4). *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees*. Reedited. UN Doc HCR/1P/4/ENG/REV. <https://www.unhcr.org/publications/legal/5ddfc47/handbook-procedures-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention.html>, (ET: 25.01.2021).
- UNHCR. (2011). *UNHCR Resettlement Handbook and Country Chapters*. Geneva, <https://www.unhcr.org/46f7c0ee2.pdf>, (ET:25.01.2021)
- UNHCR. (1981, August 26). *Problems Related to the Rescue of Asylum-Seekers in Distress at Sea*. EC/SCP/ 18. <https://www.unhcr.org/3ae68ccc8.html>, (ET: 25.01.2021).
- UNHCR. (2016, December). *The 10-Point Plan in Action, 2016-Glossary*. <https://www.refworld.org/docid/59e99eb94.html>, (ET: 24.01.2021).
- UNHCR. (2012). *Roundtable on Temporary Protection*. International Institute of Humanitarian Law, San Remo, Italy, <https://www.unhcr.org/uk/506d8ee49.pdf>, (ET: 24.01.2021).
- UNHCR. *Declaration of States Parties to the 1951 Convention and or Its 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees*. HCR/MMSP/2001/09a, 16 January 2002, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3d60f5557.html>, (ET: 20.08.2021).
- UNHCR. (1994). *The Principle of Non-Refoulement as a Norm of Customary International Law. Response to the Questions Posed to UNHCR by the Federal Constitutional Court of the Federal Republic of Germany in Cases 2 BvR 1938/93, 2 BvR 1953/93, 2 BvR 1954/93*. <https://www.refworld.org/docid/437b6db64.html>, (ET: 20.08.2021).
- UNHCR. *Global Trends Forced Displacement in 2018*. <https://www.unhcr.org/search?comid=56b079c44&&cid=49aea93aba&tags=globaltrends>(ET: 10.07.2021).
- UNHCR. (2008). *Agreement with FRONTEX*, <https://www.unhcr.org/news/briefing/2008/6/4857939e2/unhcr-agreement-frontex.html>, (ET: 10.07.2021).
- UNHCR. (2016). *The 10-Point Plan in Action, Protection-Sensitive Entry Systems*. <https://www.unhcr.org/publications/manuals/5846ced57/10-point-plan-action-2016-update-chapter-3-protection-sensitive-enrty-systems.html>, (ET: 10.07.2021).
- UNHCR. (2015). *Rescue at Sea: A Guide to Principles and Practice As Applied to Refugees and Migrants*. <https://www.unhcr.org/publications/brochures/450037d34/rescue-sea-guide-principles-practice-applied-migrants-refugees.html>, (ET: 10.07.2021)
- UNHCR, Comment on the European Commission's Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Minimum Standards for the Qualification and Status of Third Country Nationals or Stateless Persons, 21 October 2009, <https://www.unhcr.org/4c5037f99.pdf>, (ET: 10.07.2021).
- UNHCR. *Interception of Asylum-Seekers and Refugees: the International Framework and Recommendations for a Comprehensive Approach*. EC/50/SC/CRP.17, 9 June 2000, <http://www.refworld.org/docid/49997afa1a.html>, (ET: 20.08.2021).

UNHCR. *Rescue at Sea, Stowaways and Maritime Interception: Selected Reference Materials*. December 2011, 2nd Edition, <http://www.refworld.org/docid/4ee087492.html>, (ET: 22.08.2021).

UNHCR. *Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol*, 26 January 2007, <http://www.refworld.org/docid/45f17a1a4.html>, (ET: 22.08.2021).

United Nations, International Law Commission. (2001). *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries*. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf, (ET: 25.01.2021).

United Nations Office on Drug and Crime. (2008). *Report of the Conference of the Parties to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. Vienna, 8-17 October 2008, https://www.unodc.org/documents/treaties/CTOC_COP_19_Report_-_edited_version.pdf, (ET: 24.01.2021)

United Nations Office on Drug and Crime. (2006). *Travaux Préparatoires of the Negotiation for the Elaboration of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and Its Protocols*. https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/Travaux%20Preparatoire/04-60074_ebook-e.pdf (ET: 20.08.2021).

United Nations Security Council. (2008). *Report of the Secretary General on Oceans and the Law of the Sea*. UN Doc. A/63/63, 10 March 2008, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/266/26/PDF/N0826626.pdf?OpenElement>, (ET: 24.01.2021).

UN General Assembly. *Resolution A/RES/319 (IV) on Refugees and Stateless Persons*, 3 December 1949, [https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/319\(IV\)](https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/319(IV)), (ET: 10.07.2021).

UN General Assembly. *Resolution 428 (V), Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees*, 14 December 1950, <https://www.unhcr.org/4d944e589.pdf>, (ET: 10.07.2021).

AB Kaynakları

Agreement between the European Community and The Russian Federation on Readmission, *OJ L 129*, 17 May 2007, pp. 40-60, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22007A0517\(03\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22007A0517(03)&from=EN), (ET: 10.07.2021).

Avrupa Birliği. (2016, Mart 18). *Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi*. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi.pdf, (ET: 27.01.2021).

Avrupa Birliği. (2015, Ekim 15). *Türkiye-AB Ortak Eylem Planı*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani.pdf, (ET: 12.07.2021).

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-turkiyede-daha-guclu-bir-sinir-yonetimini-desteklemektedir-41>, (ET: 12.07.2021).

Avrupa Konseyi. (2014). *Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı*. Strasbourg: Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/handbook-law-asylum-migration-borders_tr.pdf, (ET: 21.01.2021).

Avrupa Parlamentosu ve Konseyi. *Üye Devletlerden birinde üçüncü devlet vatandaşı veya vatansız bir kişi tarafından yapılan uluslararası koruma başvurusunun incelenmesinden sorumlu Üye Devletin belirlenmesine yönelik kriterleri ve mekanizmaları belirleyen 604/2013 sayılı Yönetmeliğin etkin uygulanması için*, yasa dışı olarak ikamet eden üçüncü devlet vatandaşı veya vatansız bir kişinin kimliğinin tespit edilmesi ve Üye Devletlerin yetkili kurumları ve Europol tarafından kanun uygulama amaçları için Eurodac verileriyle karşılaştırma talepleri üzerine parmak izlerinin karşılaştırılmasına dair “Eurodac”ın kurulmasına ilişkin Yönetmelik Önerisi (yeniden düzenleme). COM/2016/0272 final, 2016/0132 (COD), 4 May 2016, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fd86dcf5-175d-11e6-ba9a-01aa75ed71a1/language-en> (ET: 24.01.2021).

A European Agenda on Migration. Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions. COM(2015) 240 final, 13 May 2015, pp. 1-22, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf, (ET:10.07.2021).

Convention Determining State Responsible for Examining Applications for Asylum Lodged in One of the Member States of the European Communities, OJ C 254, 19 August 1997, pp. 1-12, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819(01)&from=EN), (ET:10.07.2021).

Convention Implementing the Schengen Agreement, OJ L 239, 22 September 2000, p. 19-52, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=EN), (ET: 12.07.2021).

EASO. (2016, September). *Guidance on Reception Conditions: Operational Standards and Indicators*. <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/EASO%20Guidance%20on%20reception%20conditions%20-%20operational%20standards%20and%20indicators%5B3%5D.pdf>, (E.T. 25.01.2021).

EASO. (2016). *Guidance on Reception Conditions: Operational Standards and Indicators*. <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/EASO%20Guidance%20on%20reception%20conditions%20-%20operational%20standards%20and%20indicators%5B3%5D.pdf>, (ET:12.07.2021).

- European Commission. (2018, April). *EU-Turkey Statement, Two Years on*. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20180314_eu-turkey-two-years-on_en.pdf, (ET: 24.01.2021).
- European Commission. (2015, September). *A Study on Smuggling of Migrants: Characteristics, Responses and Cooperation with Third Countries: Final Report*. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/study_on_smuggling_of_migrants_final_report_master_091115_final_pdf.pdf, (ET: 25.01.2021).
- European Commission. (2018). *Asylum and Migration Glossary 6.0*. European Migration Network, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/docs/interactive_glossary_6.0_final_version.pdf, (ET: 25.01.2021).
- European Commission. (2016). *Fact Sheet: The Reform of The Dublin System*. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/20160504/the_reform_of_the_dublin_system_en.pdf, (ET: 25.01.2021).
- European Commission. (2007, June 6). *Report to the European Parliament and the Council on the Evaluation of the Dublin system {SEC (2007) 742}*. COM/2007/299 final, Brussels, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0299&from=EN>, (ET: 25.01.2021)
- European Commission (2010, April 20). *Communication to The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee and The Committee of The Regions, Delivering an Area of Freedom, Security and Justice for Europe's Citizens Action Plan Implementing the Stockholm Programme*. COM (2010)171 final. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0171:FIN:EN:PDF> (ET: 25.01.2021).
- Commission of the European Communities (2006, November 30). *Communication from The Commission to The Council Reinforcing the Management of the European Union's Southern Maritime Borders*. COM(2006) 733 final. Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0733:FIN:EN:PDF> (ET: 25.01.2021).
- Commission Implementing Regulation (EU) 2021/581 of 9 April 2021 on The Situational Pictures of The European Border Surveillance System (EUROSUR). 12 April 2021, *OJ L* 124, pp. 3-39, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0581&from=EN>, (ET:12.07.2021).

European Commission. COM (2016) 85 final, Communication from The Commission to The European Parliament and The Council on the State of Play of Implementation of the Priority Actions under the European Agenda on Migration, 10 February 2016, [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2016\)85](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2016)85), (ET: 12.07.2021).

European Commission. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations*, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/turkey_en, (ET: 12.07.2021).

European Commission. *Instrument for Pre-accession Assistance (IPA)*. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en#:~:text=The%20Instrument%20for%20Pre%20Daccession,positive%20developments%20in%20the%20region. (ET: 10.07.2021).

European Commission, 2016, Fact Sheet: The Reform of The Dublin System, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/20160504/the_reform_of_the_dublin_system_en.pdf, (ET: 10.07.2021).

European Commission. “*Communication on Preparing the Next Steps in Border Management in the European Union*”, COM (2008) 69 final, Brussels, 13 February 2008, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0069:FIN:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021).

European Commission, “*Joint Foreign and Home Affairs Council: Ten Point Action Plan on Migration*”, 20 April 2015, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_4813, (ET: 10.07.2021).

Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee And The Committee of The Regions, EU Action Plan Against Migrant Smuggling (2015 - 2020). COM(2015) 285 final, 27 May 2015, pp. 1-11, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eu_action_plan_against_migrant_smuggling_en.pdf, (ET: 10.07.2021).

Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Evaluation of EU Readmission Agreements, COM(2011) 76 Final, 2011, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0076:FIN:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021).

Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee of The Regions, Towards a Common Immigration Policy. COM(2007) 780 final, 5 December 2007, pp. 1-12, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0780&from=EN>, (ET: 10.07.2021).

Council of Europe Committee on the Prevention of Torture. (2010). *Report of the Italian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Italy from 27 to 31 July 2009*. Doc. No. CPT/Inf (2010) 14, <https://rm.coe.int/1680697276>, (ET: 13.08.2021).

European Council. *EU-Turkey Statement*, 18 March 2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>, (ET: 12.07.2021).

European Council. *Meeting of the EU Heads of State or Government with Turkey*, 7 March 2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2016/03/07/>, (ET: 12.07.2021).

European Council. *Meeting of the EU Leaders with Turkey*, 17-18 March 2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2016/03/17-18/>, (ET: 12.07.2021).

EU Council. (2004, September 30). *Directive 2004/83/EC on Minimum Standards for The Qualification and Status of Third Country Nationals or Stateless Persons as Refugees or as Persons Who Otherwise Need International Protection and The Content of The Protection Granted*. OJ L 304, p. 12-23, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:304:0012:0023:EN:PDF>, (ET: 24.01.2021).

EU Council. (2005, December 1). *Directive on Minimum Standards on Procedures in Member States for Granting and Withdrawing Refugee Status*. 2005/85/EC, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32005L0085>, (ET: 25.01.2021).

EU Council. (2001). *Temporary Protection Directive*. 2001/55/EC, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF>, (ET: 24.01.2021).

EU Council and European Parliament. (2016, September 14). *Regulation (EU) 2016/1624 on the European Border and Coast Guard and Amending Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council and Repealing Regulation (EC) No 863/2007 of the European Parliament and of the Council, Council Regulation (EC) No 2007/2004 and Council Decision 2005/267/EC*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1624>, (ET: 24.01.2021).

EU Council and European Parliament. (2013, June 26). *Regulation (EU) No. 604/2013 on Establishing The Criteria and Mechanisms For Determining The Member State Responsible for Examining An Application for International Protection Lodged in One of The Member States By A Third-Country National or A Stateless Person*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604&from=en>, (ET: 24.01.2021).

- EU Council. (2004, October 26). *Regulation No. 2007/2004 on Establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R2007&from=EN>, (ET: 29.02.2020).
- EU Council. (2008, October 15-16). *European Council Presidency Conclusions*. Brussels, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/103441.pdf, (ET: 24.01.2021).
- EU Council. (2017, June 22-23). *Conclusions of the European Council Meeting*. <https://www.consilium.europa.eu/media/23985/22-23-euco-final-conclusions.pdf>, (ET: 24.01.2021).
- EU Council. (2015, April 23). *Special Meeting of the European Council - Statement*. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/23/special-euco-statement/>, (ET: 24.01.2021).
- EU Council. (2003, June 19-20). *Thessaloniki Presidency Conclusions*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_03_3, (ET: 27.01.2021)
- European Council. (2010, May 4). *The Stockholm Programme - An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizens*. 2010/C 115/01. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:EN:PDF>, (ET: 24.01.2021).
- EU Council. (2009). *The Lisbon Treaty's impact on the Justice and Home Affairs (JHA) Council: More Co-decision and New Working Structures*. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/111615.pdf, (ET: 24.01.2021).
- EU Council. (2015, September 14). *Decision No. 2015/1523 of the European Union on Establishing Provisional Measures in The Area of International Protection for The Benefit of Italy and of Greece*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AJOL_2015_239_R_0011, (ET: 24.01.2021).
- EU Council. (2003). *European Security Strategy - A Secure Europe in a Better World*. December 2003, Brussels, <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/>, (ET: 24.01.2021).
- EU Council. (2005, March 3). *The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security And Justice in The European Union*. 2005/C 53/01. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:PDF>, (E.T. 25.01.2021).
- The European Council on Refugees and Exiles (ECRE). “*Transforming Eurodac from 2016 to the New Pact: From the Dublin System’s Sidekick to a Database in Support of EU Policies on Asylum, Resettlement and Irregular Migration*”. Working Paper, 29 January 2021, <https://www.ecre.org/ecre-working-paper-transforming-eurodac-from-2016-to-the-new-pact-from-the-dublin-systems-sidekick-to-a-database-in-support-of-eu-policies-on-asylum-resettlement-and-irregular-migration/>, (ET:10.07.2021).

Council Regulation (EC) No 390/2001 of 26 February 2001 on assistance to Turkey in the framework of the pre-accession strategy, and in particular on the establishment of an Accession Partnership, 28 February 2001, *OJ L 58*, pp. 1-2, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001R0390&from=EN>, (ET: 12.07.2021).

Council Decision 2003/398/EC of 19 May 2003 on the principles, on the priorities and conditions contained in the Accession Partnership with Turkey, 12 June 2003, *OJ L 145*, pp. 40-56, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003D0398&from=EN>, (ET: 12.07.2021).

Council Decision 2006/35/EC of 23 January 2006 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with Turkey, 26 January 2006, *OJ L 22*, pp. 34-50, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006D0035&from=en>, (ET: 12.07.2021).

Council Decision 2008/157/EC of 18 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with the Republic of Turkey and repealing Decision 2006/35/EC, 26 February 2008, *OJ L 51*, pp. 4-18, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008D0157&from=EN>, (ET: 12.07.2021).

Council Decision of 14 May 2008 establishing a European Migration Network (2008/381/EC), *OJ L 131*, 21 May 2008, pp. 7-12, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008D0381&from=EN>, (ET: 10.07.2021).

Council Directive 2009/50/EC, *OJ (Official Journal) L 155*, June 18, 2009, pp. 17-29, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021)

Council Directive 2001/55/EC, *OJ L 212*, August 7, 2001, pp. 12-23, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021).

Council Directive 2013/32/EU, *OJ L 180*, pp. 60-95, June 29, 2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&from=en>, (ET: 10.07.2021).

Council Directive 2002 /90/EC of 28 November 2002 defining the facilitation of unauthorised entry, transit and residence. 5 December 2002, *OJ L 328*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002L0090&from=EN>, (ET: 10.07.2021).

Council Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council, 15 April, 2011, *OJ L 101*, pp. 1-11, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=en>, (ET: 10.07.2021).

Council Directive 2009/50/EC, *OJ L 155*, June 18, 2009, pp. 17-29, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021).

- Council Directive 2004/83/EC, *OJ L 304*, 30 September 2004, pp. 12-23, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:304:0012:0023:EN:PDF>, (ET: 10.07.2021).
- Council Directive 2011/95/EU of The European Parliament and of The Council (recast), 20 December 2011, *OJ L 337*, pp. 9-26, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0095&from=EN>, (ET: 10.07.2021).
- Directive 2009/52/EC of the European Parliament and of the Council, 30 June 2009, *OJ L 168*, pp. 24-32, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0052&from=EN>, (ET: 10.07.2021).
- Directive 2008/115/EC of The European Parliament and of The Council, *OJ L 348*, 16 December 2008, pp. 98-107, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0098:0107:EN:PDF>, (ET: 13.07.2021).
- Council Regulation (EC) No 2725/2000, 15 December 2000, *OJ L 316*, pp. 1-10, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000R2725&from=EN>, (ET: 10.07.2021).
- Council Directive 2004/83/EC, *OJ L 304*, 30 September 2004, pp.12-23, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:304:0012:0023:EN:PDF>, (ET:10.07.2021).
- Council Regulation (EC) No 343/2003, *OJ L 50*, 25 February 2003, pp. 1-10, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:050:0001:0010:EN:PDF>, (ET:10.07.2021).
- Directive 2008/115/EC of The European Parliament and of The Council, *OJ L 348*, 24 December 2008, pp. 98-107, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0115&from=EN>, (ET:10.07.2021).
- Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast), *OJ L 180*, 29 June 2013, pp. 60-95, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&from=EN>, (ET:10.07.2021)
- EURODAC, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/identification-of-applicants_en, (ET: 10.07.2021)
- EUROPOL (2016). *Migrant Smuggling in the EU- Report*. February 2016, <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/migrant-smuggling-in-eu>, (ET: 24.01.2021).
- EUROSUR, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/border-crossing/eurosur_en (ET:12.07.2021).
- EU Publications Office, (2011). *Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma*. (Çev. Türkiye AB Genel Sekreterliği). Ankara: OFSET FOTOMAT, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> (E.T. 25.01.2021).

- European Stability Initiative (ESI). (2020, January). *The Aegean Tragedy: Key Facts and Key Steps*. <https://www.esiweb.org/sites/default/files/reports/pdf/ESI%20-%20The%20Aegean%20Tragedy%20-%2024%20Jan%202020%20.pdf>, (ET. 12.07.2021).
- European Union. (2007, December 17). *Treaty of Lisbon, Amending The Treaty On European Union and The Treaty Establishing The European Community*. 2007/C 306/01. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF>, (ET. 25.01.2021).
- European Union. *Agreement Between The European Union and The Republic of Turkey on The Readmission of Persons Residing Without Authorization*. 7 May 2014, OJ L 134, pp. 3-27, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0507\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0507(01)&from=EN), (ET. 12.07.2021).
- European Union. (March, 2021). *Migration and Migrant Population Statistics* [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration and migrant population statistics#Migration flows: Immigration to the EU from non-member countries was 2.7 million in 2019](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_Immigration_to_the_EU_from_non-member_countries_was_2.7_million_in_2019), (ET: 12.07.2021)
- European Pact on Immigration and Asylum. (September, 2008). <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13440-2008-INIT/en/pdf>, (ET. 10.07.2021).
- Facilitators Package. 2002/946/JHA, 5 December 2002, OJ L 328, pp. 1–3, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0946&from=EN>, (ET: 10.07.2021).
- FRONTEX. (2020, January 9). *FRONTEX 2019 in Brief*. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/frontex_inbrief_website_002.pdf, (ET. 25.01.2021).
- FRONTEX. (2021, February 2). *FRONTEX 2020 in Brief*. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/In_Brief_2020/20.0147_inbrief_2020_11th_web_fixed4.pdf (ET:10.07.2021).
- FRONTEX. (2016). *Risk Analysis for 2016*. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annula_Risk_Analysis_2016.pdf, (ET. 25.01.2021).
- FRONTEX. (2018). *Risk Analysis for 2018*. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysisfor_2018.pdf, (ET: 12.07.2021).
- FRONTEX. (2019). *Risk Analysis for 2019*. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2019.pdf, (ET: 12.07.2021).

FRONTEX. (2020). *Risk Analysis for 2020*. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2020.pdf, (ET: 01.07.2021).

Frontex, (2021). *Frontex Risk Analysis for 2021*. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_2021.pdf, (ET: 24.07.2021).

FRONTEX. *Rapid Border Intervention Teams*. http://frontexplode.eu/files/2010/10/backgrounder_rabits_english.pdf, (ET: 25.01.2021).

Frontex. *Extract from The Annual Risk Analysis 2010*. March 2010, <https://data.europa.eu/euodp/data/storage/f/2016-03-07T141501/Annual%20Risk%20Analysis%202010.pdf>, (ET:10.07.2021).

Frontex. *Fundamental Rights Strategy*. 31 March 2011, <http://www.gdr-elsj.eu/wp-content/uploads/2012/04/Frontex-Fundamental-Rights-Strategy.pdf>, (ET: 13.07.2021).

Frontex. *Rapid Interventions*. <https://frontex.europa.eu/we-support/types-of-operations/rapid-interventions/>, (ET: 13.07.2021).

General Secretariat of the Council of the EU. The Lisbon Treaty's impact on the Justice and Home Affairs (JHA) Council: More Co-decision and New Working Structures, 2009, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/111615.pdf, (ET: 10.07.2021).

“Partnership for the Accession of Turkey”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:e40111&from=EN>, (ET: 12.07.2021).

Regulation (EC) No 863/2007 of The European Parliament And of The Council of 11 July 2007 establishing a mechanism for the creation of Rapid Border Intervention Teams and amending Council Regulation (EC) No 2007/2004, 31 July 2007, *OJ L* 199, pp. 30-39, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R0863&from=en>, (ET:10.07.2021).

Regulation (EU) 2016/1624 of the European Parliament and of the Council on the European Border and Coast Guard and amending Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council and repealing Regulation (EC) No 863/2007 of the European Parliament and of the Council, Council Regulation (EC) No 2007/2004 and Council Decision 2005/267/EC, 16 September 2016, *OJ L* 251, pp. 1-76, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R1624&from=EN> (ET: 12.07.2021).

Regulation (EU) No 656/2014 of The European Parliament And of The Council of 15 May 2014 establishing rules for the surveillance of the external sea borders in the context of operational cooperation coordinated by the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union. 27 June 2014, *OJ L* 189, pp. 93-108, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0656&from=en>, (ET: 10.07.2021).

Regulation (EU) No 1052/2013 of The European Parliament and of The Council of 22 October 2013 establishing Eurosur. 6 November 2013, *OJ L* 295, pp. 11-26, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1052&from=EN>, (ET:12.07.2021).

Regulation (EU) No. 604/2013 of the European Parliament and of the Council. *OJ L* 180, 26 June 2013, pp. 31-57. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604&from=en>, (ET:10.07.2021).

Regulation (EC) No 491/2004 of the European Parliament and of the Council, *OJ L* 80, 18 March 2004, pp. 1-5, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R0491&from=en>, (ET: 10.07.2021).

Regulation (EU) No. 603/2013 of The European Parliament And of The Council of 26 June 2013 on the establishment of “Eurodac” for the comparison of fingerprints (recast). 29 June 2013, *OJ L* 180, pp. 1-30, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:180:0001:0030:EN:PDF>, (ET. 10.07.2021).

Report from The Commission to The European Parliament And The Council on The Evaluation of The European Border Surveillance System (EUROSUR). COM(2018) 632 final, 12 September 2018, [europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2018/0632/COM_COM\(2018\)0632_EN.pdf](http://europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2018/0632/COM_COM(2018)0632_EN.pdf), (ET: 12.07.2021).

Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the evaluation of the Dublin system {SEC (2007) 742}, COM/2007/299 final, 6 June 2007, Brussels, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0299&from=EN>, (ET:10.07.2021).

Single European Act, *OJ L* 169, 29 June 1987, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT&from=EN>, (ET. 12.07.2021).

“Treaty of Amsterdam Amending The Treaty on European Union, The Treaties Establishing The European Communities and Certain Related Acts”, 1997, https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_en.pdf, (ET: 10.07.2021).

“Treaty of Maastricht on European Union”, 7 December 1992, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:xy0026&from=EN>, ET.10.07.2021).

“Treaty Establishing A Constitution for Europe”, 29 October 2004, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_en.pdf, (ET: 10.07.2021).

AIHM Kararları

European Court of Human Rights. (2012). *Case of Hirsi Jamaa and Others v. Italy*, No. 27765/09, 23 February 2012, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-109231%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-109231%22]}), (ET: 25.01.2021).

European Court of Human Rights. (1991). *Case of Vilvarajah And Others V. The United Kingdom*. No. 13163/87; 13164/87; 13165/87; 13447/87; 13448/87, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22dmdocnumber%22:\[%22695590%22\],%22itemid%22:\[%22001-57713%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22dmdocnumber%22:[%22695590%22],%22itemid%22:[%22001-57713%22]}), (ET: 12.07.2021).

European Court of Human Rights. (1996). *Case of Amuur v France*. No. 19776/92, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22002-9140%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-9140%22]}), (ET: 31.07.2021).

European Court of Human Rights. (2011). *Case of M.S.S. v. Belgium and Greece*. No. 30696/09, [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-103050%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-103050%22]}), (ET: 12.07.2021).

European Court of Human Rights. (2000). *Case of Jabari v. Turkey*. No. 40035/98. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-58900%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-58900%22]}), (ET: 12.07.2021).

European Court of Human Rights. (2001). *Case of Xhavara and others - Italy and Albania*, No. 39473/98, https://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_2001_01_26_ENG_815318.pdf, (ET: 12.08.2021).

European Court of Human Rights. (2009). *Case of Abdolkhani and Karimnia v. Turkey*. No. 30471/08, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-2865468-3141445&filename=003-2865468-3141445.pdf>, (ET: 12.08.2021).

European Court of Human Rights. (2015). *Case of L.M. and Others v. Russia*, No. 40081/14, 40088/14, 40127/14. Judgment, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22%22CASE%20OF%20L.M.%20AND%20OTHERS%20v.%20RUSSIA%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-157709%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22%22CASE%20OF%20L.M.%20AND%20OTHERS%20v.%20RUSSIA%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-157709%22]}), (ET: 12.07.2021).

Türkiye Ulusal Mevzuatı

1994 Sığınma Yönetmeliği. <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeliği.pdf>, (ET: 25.01.2021).

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, (ET: 25.01.2021).

Geçici Koruma Yönetmeliği. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeliği.pdf>, (ET: 25.01.2021).

YUKK'un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm>, (ET: 12.07.2021).

2006/9938 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm>, (ET: 12.07.2021).

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, (ET: 12.07.2021).

2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanun,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2692.pdf>, (ET: 12.07.2021).

Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf>, (ET: 12.07.2021).

Uluslararası ve Ulusal Resmi İnternet Siteleri

Anayasa Mahkemesi, K. A. Başvurusu, Başvuru No: 2014/13044, 11 Kasım 2015.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/13044>, (ET: 12.07.2021).

Australian Government. (2010). *Counter-Terrorism White Paper: Securing Australia*. Canberra,
https://www.dst.defence.gov.au/sites/default/files/basic_pages/documents/counter-terrorism-white-paper.pdf, (ET: 24.01.2021).

BMMYK Türkiye Ofisi, <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>, (ET: 12.07.2021).

Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa> (ET: 12.07.2021).

Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa, (ET: 27.01.2021).

Dışişleri Bakanlığı. (2016, Şubat 25). *NATO'nun Ege Denizi'ndeki Faaliyeti*.
http://www.mfa.gov.tr/no_-51_-25-subat-2016_-nato_nun-ege-denizi_nde-faaliyeti-hk_.tr.mfa, (ET: 12.07.2021).

Dışişleri Bakanlığı. "Türkiye'de Düzensiz Göç", https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa#, (ET:12.07.2021).

Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>, (ET: 12.07.2021).

Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa, (ET: 12.07.2021).

Global Forum on Migration and Development, <https://gfmd.org/>, (ET: 27.01.2021).

- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). *Türkiye Göç Raporu 2016*. Ankara, <https://www.goc.gov.tr/yillik-goc-raporlari>, (ET: 27.01.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (ET: 12.07.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>(ET: 12.07.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. *GFMD (Küresel Göç ve Kalkınma Forumu)*. <https://www.goc.gov.tr/gfmd--kuresel-goc-ve-kalkinma-forumu->, (ET: 27.01.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/prag-sureci-deneme>, (ET: 27.01.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/genel-mudurlugun-gorevleri>, (ET: 27.01.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezleri33>, (ET: 12.07.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma>, (ET: 27.01.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>, (ET: 27.01.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/prag-sureci-deneme>, (ET: 10.07.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/vize-sss>, (ET: 12.07.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/hakkimizda>, (ET: 12.07.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/goc-kurulu>, (ET: 12.07.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/prag-sureci-deneme>, (ET: 10.07.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/budapeste-sureci16>, (ET: 10.07.2021).
- ICMPD, <https://www.icmpd.org/our-work/>, (ET: 24.01.2021).
- ICMPD, <https://www.icmpd.org/about-us/>, (ET: 24.01.2021).
- ICMPD. *Budapest Process*. <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/budapest-process/>, (ET: 27.01.2021).
- ICMPD. *Prague Process*. <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/prague-process/>, (ET: 27.01.2021).

ICMPD, <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/euromed-migration-iv/>, (ET: 27.01.2021).

ICMPD, <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/mtm-dialogue/>, (ET: 27.01.2021).

ICMPD, <https://www.icmpd.org/about-us/member-states/>, (ET: 10.07.2021)

ICMPD, <https://www.icmpd.org/about-us/>, (ET: 10.07.2021)

ICMPD, <https://www.icmpd.org/our-work/policy-research/research/>, (ET: 10.07.2021)

ICMPD, <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/mtm-dialogue/>, (ET: 10.07.2021)

ICMPD, <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/euromed-migration-iv/>, (ET: 10.07.2021)

ICMPD, “Budapest Process”, <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/budapest-process/>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, <https://www.budapestprocess.org/resources/ministerial-declarations>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, “Prague Process”, <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/prague-process/>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, <https://www.pragueprocess.eu/en/about>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, “Pilot Project 1”, <https://www.pragueprocess.eu/en/illegal-migration>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, “Pilot Project 2”, <https://www.pragueprocess.eu/en/legal-migration>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, “Pilot Project 3”, <https://www.pragueprocess.eu/en/migration-and-development>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, “Pilot Project 4”, <https://www.pragueprocess.eu/en/asylum-and-international-protection>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, “Pilot Project 5”, <https://www.pragueprocess.eu/en/illegal-migration>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, “Pilot Project 6”, <https://www.pragueprocess.eu/en/legal-migration>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, “Pilot Project 7”, <https://www.pragueprocess.eu/en/asylum-and-international-protection>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, “Prague Process”, <https://www.pragueprocess.eu/O99999999HYUJBQA0en/about/ministerial-conferences>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, “Prague Process: Training Academy”, <https://www.pragueprocess.eu/en/training-academy>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, “Prague Process”, <https://www.pragueprocess.eu/en/migration-observatory/publications/document?id=65>, (ET: 10.07.2021).

ICMPD, “Prague Process: Dialogue, Analyses and training in Action (PP DATA)”, <https://www.pragueprocess.eu/en/about/projects/pp-data>, (ET: 10.07.2021).

IOM. (2015). *Migrant Arrivals on Greece’s Lesbos Island Approach 10.000 This Week*. <https://missingmigrants.iom.int/migrant-arrivals-greece%E2%80%99s-lesvos-island-approach-10000-week>, (ET: 12.07.2021).

IOM. *Migrant Deaths on Maritime Routes to Europe in 2021*, https://missingmigrants.iom.int/sites/mmp/files/Mediterranean-deaths-Jan-Jun_2021.pdf, (ET: 12.07.2021).

IMO, www.imo.org, (ET: 27.01.2021).

IOM, <https://turkey.iom.int/iom-turkey>, (ET: 12.07.2021).

IOM, <https://missingmigrants.iom.int/>, (ET: 10.07.2021).

IOM, <https://www.iom.int/mission>, (ET: 27.01.2021).

IOM, <https://www.iom.int/mission>, (ET: 27.01.2021).

IOM, <https://www.iom.int/key-migration-terms>, (ET: 27.01.2021).

IOM, <https://www.iom.int/our-work>, (ET: 10.07.2021).

IOM, <https://www.iom.int/member-states>, (ET: 10.07.2021)

İçişleri Bakanlığı, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/sinir-yonetimi-dis-iliskiler-ve-proje-daire-baskanligi>, (ET: 27.01.2021).

İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/frontex-ile-2020-2022-isbirligi-plani-imzalandi>, (ET: 27.01.2021).

İçişleri Bakanlığı, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/sinir-yonetimi-dis-iliskiler-ve-proje-daire-baskanligi>, (ET: 12.07.2021).

İçişleri Bakanlığı. 2006. *Türkiye’nin Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Ulusal Eylem Planı*. <https://docplayer.biz.tr/2573591-Turkgye-ngn-entegre-sinir-yonetimg-stratejsgngn-uygulanmasina-yonelgk-eylem-plani-gelggtgrglmesgne-destek-projesg.html>, (ET: 12.07.2021).

İçişleri Bakanlığı ve BMMYK, 2005. *İltica ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı*, Ankara, <http://madde14.org/images/7/74/Ueptur.pdf>, (ET: 12.07.2021).

İçişleri Bakanlığı, “Frontex ile İş Birliği Planı İmzalanması” isimli bilgi notu, 27 Şubat 2014, icisleri.gov.tr/ortak_icerik/syb/Frontex%20isbirligi%20planı.pdf, (ET:10.07.2021).

Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Onuncu Kalkınma Planı 2014–2018, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu–2023*. Ankara, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf>, (27.01.2021).

NATO. *Assistance for The Refugee and Migrant Crisis in the Aegean Sea*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_128746.htm, (ET: 12.07.2021).

Privy Council of Canada. (2004). *Securing an Open Society: Canada’s National Security Policy*. <http://www.defense-aerospace.com/article-view/reports/38677/canada%E2%80%99s-national-security-policy-%282004%29.html#:~:text=Securing%20an%20Open%20Society%3A%20Canada's%20National%20Security%20Policy&text=Released%20April%2027%2C%202004%3B%2060,address%20current%20and%20future%20threats>. (ET: 27.01.2021).

Parliament of Australia. (2007). *Australia’s National Security- A Defence Update 2007*. Canberra, https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp1516/DefendAust/NationalSecurity#_Toc427841294, (ET: 24.01.2021).

Sahil Güvenlik Komutanlığı, <https://www.sg.gov.tr/>, (ET: 24.01.2021).

Sahil Güvenlik Komutanlığı, <https://www.sg.gov.tr/arama-kurtarma-ve-tibbi-tahliye>, (ET: 24.01.2021).

Sahil Güvenlik Komutanlığı, <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>, (ET: 12.07.2021).

Sahil Güvenlik Komutanlığı, <https://www.icisleri.gov.tr/28122018-04012019-tarihleri-arasinda-duzensiz-gocle-mucadele-faaliyetleri>, (ET: 12.07.2021).

Sahil Güvenlik Komutanlığı, <https://www.sg.gov.tr/guncel-faaliyetler>, (ET: 12.07.2021).

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu. (2014). *Ege Kıyılarında (İzmir-Aydın) Gerçekleşen Yasa Dışı Göç Hakkında İnceleme Raporu*, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2014/ege_kiyilarinda_yasadisi_goc_hakkinda_inceleme_raporu_27052014.pdf, (ET: 26.01.2021).

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu. (2018). *Göç ve Uyum Raporu*. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf, (ET: 27.01.2021).

TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4804.htm>, (ET: 24.01.2021).

The Global Initiative against Transnational Organized Crime. (2020). *Annual Report 2020*. https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/12/GI-TOC_Annual_Report_2020.pdf, (ET: 24.01.2021).

Türkiye Cumhuriyeti BM Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği,
<http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353795>, (ET: 26.01.2021).

UNHCR, <https://www.unhcr.org/asylum-and-migration.html>, (ET: 26.01.2021).

UNHCR, <https://www.unhcr.org/about-us.html>, (ET: 26.01.2021).

UNHCR, <https://www.unhcr.org/protection.html>. (ET: 26.01.2021).

UNHCR. (2016). *Mediterranean Death Toll Soars, 2016 is Deadliest Year Yet*.
<https://www.unhcr.org/afr/news/latest/2016/10/580f3e684/mediterranean-death-toll-soars-2016-%20deadliest-year.html>, (ET: 26.01.2021).

UNHCR,
https://www.google.com/search?q=UNHCR+IRREGULAR+MIGRATION+MAP&rlz=1C1CHBF_enAZ872AZ872&sxsrf=ALeKk02KDVARJ5sJttLME8VjX6svU5jrBA:1585694949489&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=2ahUKEwibzL6B5sXoAhViqwYKHeyJCIsQ_AUoAnoECA0QBA&biw=1366&bih=625 (ET: 26.01.2021).

UNHCR Operational Portal. *Mediterranean Refugees Situation / Italy*.
<https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205>, (ET: 26.01.2021).

UNHCR Operational Portal. *Mediterranean Refugees Situation / Greece*.
<https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179>, (ET: 26.01.2021).

UNHCR, <https://www.unhcr.org/about-us.html>, (ET: 10.07.2021).

UNHCR, <https://www.unhcr.org/asylum-and-migration.html>, (ET: 10.07.2021).

UNHCR, <https://www.unhcr.org/protection.html>, (ET: 10.07.2021).

United Nations. (1994, September 5). *International Conference on Population and Development*. <https://www.unfpa.org/events/international-conference-population-and-development-icpd>, (ET: 26.01.2021).

United Nations. [https://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration/index.html#:~:text=The%20UN%20Migration%20Agency%20\(IOM,the%20causes%20for%20the%20movement](https://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration/index.html#:~:text=The%20UN%20Migration%20Agency%20(IOM,the%20causes%20for%20the%20movement), (ET: 26.01.2021)

United Nations. <https://refugeesmigrants.un.org/definitions>, (ET: 26.01.2021).

United Nations. *International Conference on Population and Development*. 5 September 1994,
<https://www.unfpa.org/events/international-conference-population-and-development-icpd>, (ET:10.07.2021).

United Nations. *Report of the World Summit for Social Development*. 6-12 March 1995,
<https://undocs.org/A/CONF.166/9>, (ET:10.07.2021).

United Nations. *Fourth World Conference on Women*. September 1995,
<https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/fwcwn.html>, (ET:10.07.2021).

United Nations System Chief Executives Board For Coordination. *International Migration and Development: Contributions and Recommendations of the International System*, https://publications.iom.int/system/files/pdf/ceb_gmg_web.pdf (ET:10.07.2021).

UNESCO. *World Report on Cultural Diversity*. <http://www.unesco.org/new/en/culture/resources/report/the-unesco-world-report-on-cultural-diversity/>, (ET: 26.01.2021).

USA. (2010, May). National Security Strategy. The White House, Washington. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, (ET: 26.01.2021).

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/02/MultecilerinHukukiDurumunaDair1967Protokolu.pdf>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040708.htm#7>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/03/20030318.htm#4>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8322.pdf>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/04/20020409.htm#3>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/08/20060805-1.htm>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030618.htm#2>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7469.pdf>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19799.pdf>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140802-1-1.pdf>, (ET: 12.07.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141025-5.htm>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18792.pdf>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15226.pdf>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/16998.pdf>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19057.pdf>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140524-2.htm>, (ET: 24.01.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/10/20031022.htm#1>, (ET: 10.07.2021).

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/24058.pdf>, (ET: 10.07.2021).

AB Resmi İnternet Siteleri

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-turkiyede-daha-guclu-bir-sinir-yonetimini-desteklemektedir-41>, (ET: 24.01.2021).

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği.(2011), “Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma”, Ankara, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>, (ET: 10.07.2021).

Automated Fingerprint Identification Systems (AFIS), https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/automated-fingerprint-identification_en, (ET: 10.07.2021).

Common European Asylum System (CEAS), https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en, (ET: 10.07.2021).

EASO, <https://easo.europa.eu/about-us/easo-history>, (ET: 12.07.2021).

EASO, <https://easo.europa.eu/about-us/what-we-do>, (ET:12.07.2021).

EU Readmission Agreements, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy/return-readmission_en, (ET: 24.01.2021).

EU, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en, (ET: 10.07.2021).

EU, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy/return-readmission_en, (ET: 10.07.2021).

European Commission, https://ec.europa.eu/immigration/blue-card_en, (ET: 10.07.2021).

European Migration Network, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network_en, (ET: 10.07.2021).

European Parliament, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2015-008611_EN.pdf, (ET:12.07.2021).

EUROJUST, <http://www.eurojust.europa.eu/about/background/Pages/History.aspx>, (ET: 10.07.2021).

EUROPOL, <https://www.europol.europa.eu/about-europol>, (ET: 10.07.2021).

Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Enforcement_of_immigration_legislation_statistics, (ET: 24.01.2021).

EUROSUR, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/border-crossing/eurosur_en, (ET: 27.01.2021).

FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/western-mediterranean-route/>, (ET: 27.01.2021).

FRONTEX, *Joint Operation Nautilus 2007*, <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/joint-operation-nautilus-2007-the-end-of-the-first-phase-AECBNJ>, (ET: 12.07.2021).

FRONTEX, *Joint Operation Poseidon 2007*, <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/main-%20operations/operation-poseidon-greece-/>, (ET: 27.01.2021).

FRONTEX. *Operation Themis*. <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/main-operations/operation-themis-italy-/>, (ET:12.07.2021).

FRONTEX, *Joint Operation Triton*, <https://frontex.europa.eu/media-centre/focus/joint-operation-triton-italy--ekKaes> (ET: 27.01.2021).

FRONTEX. *EUNAVFORMED Operation Sophia*, <https://www.operationsophia.eu/about-us/>, (ET: 10.07.2021).

FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/frontex-operational-office-opens-in-piraeus-hk4q3Z>, (ET: 27.01.2021).

FRONTEX, *Joint Operation Hermes*, <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/hermes-2011-running-T7bJgL>, (ET: 12.07.2021).

FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/operations/roles-responsibilities/>, (ET: 01.07.2021).

FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/>, (ET: 27.01.2021)

FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/update-to-joint-operation-poseidon-2011-jzZfWV>, (ET: 27.01.2021)

FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/situation-at-eu-external-borders-detections-rise-from-record-lows-a-year-ago-AvxIbX>, (ET: 12.07.2021).

FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/western-mediterranean-route/>, (ET: 12.07.2021).

FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/central-mediterranean-route/>, (ET: 12.07.2021).

FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/eastern-mediterranean-route/>, (ET: 12.07.2021).

Frontex. *Poseidon Operation*. <https://frontex.europa.eu/we-support/main-operations/operation-poseidon-greece-/> (ET:12.07.2021).

Group of Coordinators. (1993, June 28). *Free Movement of People, Work Program of the Belgian Presidency*. CIRC 3653/93 Confidential, 28 June 1993, <https://www.statewatch.org/semDOC/assets/files/keytexts/ktch1.pdf> (ET: 10.07.2021)

Schengen Information System, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen-information-system_en (ET: 27.01.2021)

Tampere Summit, https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#c, (ET: 10.07.2021).

Visa Information System, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/visa-information-system_en, (ET: 27.01.2021)

Diğer İnternet Siteleri

Bahçeşehir Üniversitesi Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi. *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Türkiye'nin Taraf Olmamasının Nedenleri*. <https://baudegs.com/birlesmis-milletler-deniz-hukuku-sozlesmesine-turkiyenin-taraf-olmamasinin-nedenleri/>, (ET: 24.01.2021).

DEMİRCİ, Mehmet Cem. “Yunanistan’ın karasularını 12 mile çıkarmasıyla Türkiye’ye Ege’de %10’dan az bir alan kalacak”. 26 Ağustos 2020, EURONEWS, <https://tr.euronews.com/2020/08/26/yunanistan-12-mil-cikisi-ile-turkiye-nin-sinir-uclarina-dokunuyor-gorus>, (ET: 12.07.2021).

Frontex İcra Direktörü Fabrice Leggeri’nin 01 Mart 2016 tarihli basın açıklaması; “Avrupa’daki Sığınmacı Krizi-Frontex İcra Direktörü Leggeri”, haberler.com, <https://www.haberler.com/avrupa-daki-siginmaci-krizi-frontex-icra-direktoru-8213062-haberi/>, (ET:10.07.2021).

Human Rights Watch. 2011. “AB’nin Kirli Elleri. Frontex’in Yunanistan’da Gözaltındaki Göçmenlere Yönelik Kötü Muameleye İştiraki”, <https://www.hrw.org/reports/greece0911tuForUpload.pdf>, (ET: 12.07.2021).

Human Rights Watch. 2015. *Greece: Attacks on Boats Risk Migrant Lives | Human Rights Watch (hrw.org)*, (ET: 12.07.2021).

John Hanley. (2018, Haziran 28). EU Migration Crisis: What Are The Key Issues?. *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/27/eu-migration-crisis-whatare-the-issues>(ET: 24.01.2021).

Legislative Decree No. 286 Combined text of measures governing immigration and norms on the condition of foreign citizens. 25 July 1998. <https://www.refworld.org/pdfid/54a2c23a4.pdf>, (ET: 12.07.2021).

Law No. 189 on Changes in regulations on the matter of immigration and asylum, 30 July 2002, <https://www.refworld.org/pdfid/3fd9cd6d4.pdf>, (ET: 12.07.2021).

The Guardian (2015, January 2). “Smugglers Abandon Migrant Ship off Italy in New Tactic To Force Rescue”. <https://www.theguardian.com/world/2015/jan/02/smugglers-abandon-migrant-ship-italy-ezadeen>, (ET: 25.01.2021).

The Economist (2014). <https://www.economist.com/europe/2014/08/16/a-surge-from-the-sea>, , (ET: 25.01.2021).

Sözcü. <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/suriyeliler-turkiyede-kalsin-diye-harcanan-paranin-sadece-yuzde-8ini-avrupa-odedi-5475204>, (ET: 25.01.2021).

Sözcü (2019, Kasım 27). “Suriyeliler Türkiye’de kalsın diye harcanan paranın sadece yüzde 8’ini Avrupa ödedi”, <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/suriyeliler-turkiyede-kalsin-diye-harcanan-paranin-sadece-yuzde-8ini-avrupa-odedi-5475204/>, (ET: 12.07.2021).

Sabah (6 Mart 2020). “AB’yi mülteci korkusu sardı”, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/03/06/son-dakika-abyi-multeci-korkusu-sardi-para-verelim-gelmesinler>, (ET: 12.07.2021).

EU News (2010). “Frontex deploys first Rapid Border Intervention Teams to Greece”.<https://euroalert.net/news/10884/frontex-deploys-first-rapid-border-intervention-teams-to-greece> (ET:10.07.2021).

BBC (3 Mart 2020). “Mülteci krizi: Türkiye ile AB arasındaki ‘göçmen anlaşması’ neleri kapsıyordu?”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776>, (ET: 12.07.2021).

<https://www.crisisgroup.org/tr/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/covid-19un-golgesinde-ab-turkiye-gocmen-krizi>, (ET:30.11.2020).

<https://en.wikipedia.org/wiki/Gastarbeiter>, (ET: 24.01.2021).

<https://gocmenburo.com/turkiyenin-vize-istedigi-ulkeler/>, (ET: 25.01.2021).

EKLER

Ek-1. Düzensiz göçte yasadışılığın nedenleri ve örnekleri

<i>Giriş</i>	<i>Oturma</i>	<i>Çalışma</i>	<i>Örnekler</i>
Yasa dışı	Yasa dışı	Yasa dışı	Kendi başına veya göçmen kaçakçılığı aracılığıyla ya da insan ticareti yoluyla ülkeye gelenler ve çalışanlar/çalıştırılanlar
Yasa dışı	Yasa dışı	Yok	Göçmen kaçakçılığı veya insan ticareti yoluyla ülkeye giriş yapıp buradan başka bir ülkeye transit olarak geçenler
Yasal	Yasal	Yasa dışı	1. Çalışma izni olmaksızın çalışma (ulusal mevzuata bağlı olarak değişir: yabancı öğrencilerin, mültecilerin veya mültecilik başvurusunu bekleyenlerin, ya da bunların aile üyelerinin çalışması) 2. Çalışma izninin süresinin dolması ya da iptalinin ardından çalışmaya devam edilmesi 3. İlgili makama bildirilmeden işyerinin değiştirilmesi 4. Çalışma izni olmasına rağmen enformal çalışma (ilgili vergi ve sosyal sigorta masraflarını ödemedi) kayıtsız çalışma
Yasal	Yasa dışı	Yasa dışı	1. Vize süresini geçirip ülkede kalmaya devam edenler 2. Oturma veya çalışma izninin sona ermesi ve uzatılmaması 3. Mültecilik başvurusu reddedilenlerin kalmaya devam etmesi
Yasal	Yasa dışı	Yok	Çalışmayan ancak vize süresini geçirmiş olanlar
Yok	Yasa dışı		Düzensiz göçmenlerin vardıkları ülkede doğmuş kayıt-dışı çocukları
Yasal	Yasal		Ülkeye yasal olarak gelip yasal statü dahilinde yaşarken gelmiş oldukları ülkedeki yönetsel ya da politik değişiklikler nedeniyle statülerini kaybedenler

Kaynak: Topçuoğlu, (2012), s. 504'ten uyarlanmıştır.

Ek-2. Düzensiz göçmen ve mülteci/sığınmacı arasındaki farklar

	<i>Düzensiz Göçmen</i>	<i>Mülteci/Sığınmacı</i>
Ülkesini gönüllü olarak terk etme	Evet	Hayır
Ülkesini terk etme nedeni	Daha iyi şartlarda yaşama isteği	Zulüm görme endişesi
Ülkesini terk etme ya da hedef ülkeye ulaşmak ya da bu ülkede bulunmak için seçtiği yol	Yasa dışı	Yasal ve/veya yasa dışı
Ulaştığı ülkede kendisi için alınan koruma tedbirleri	Yok	Var
Kişi hakkında yapılan idari işlem	Geri gönderilme	Geri dönüş, yerel entegrasyon veya üçüncü ülkeye yerleştirme

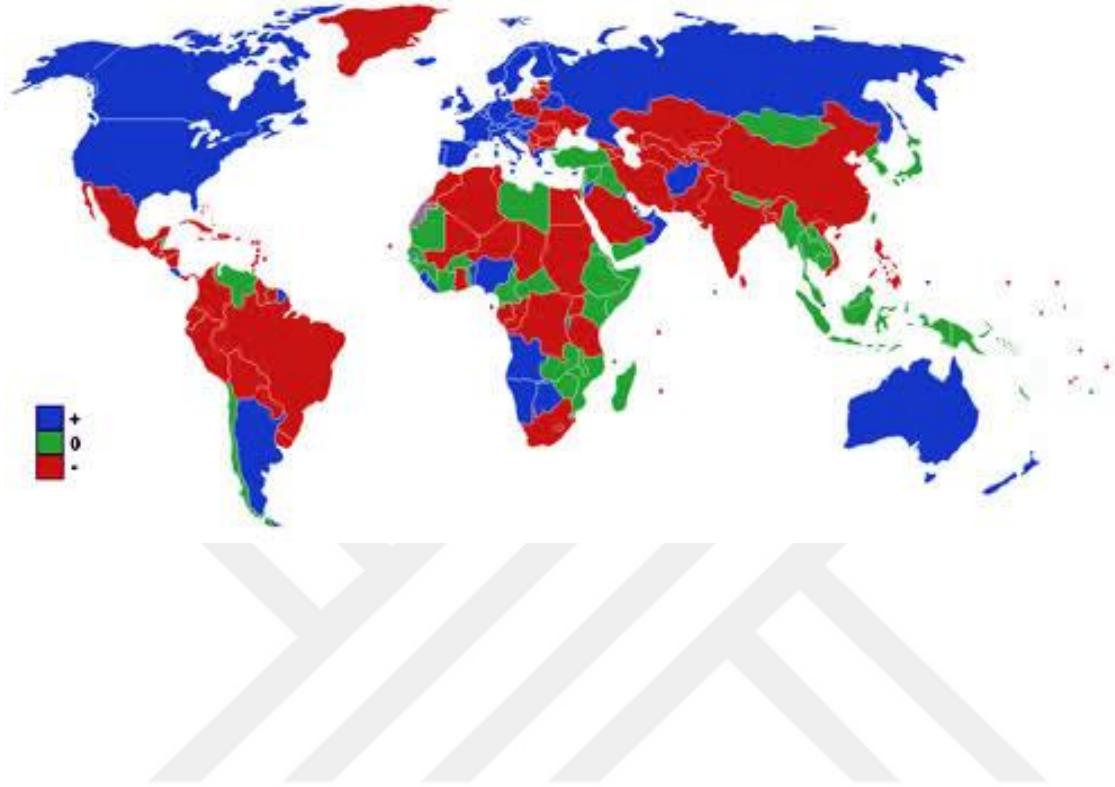
Kaynak: Demir ve Erdal, (2010), s. 38.

Ek-3. Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti arasındaki farklar

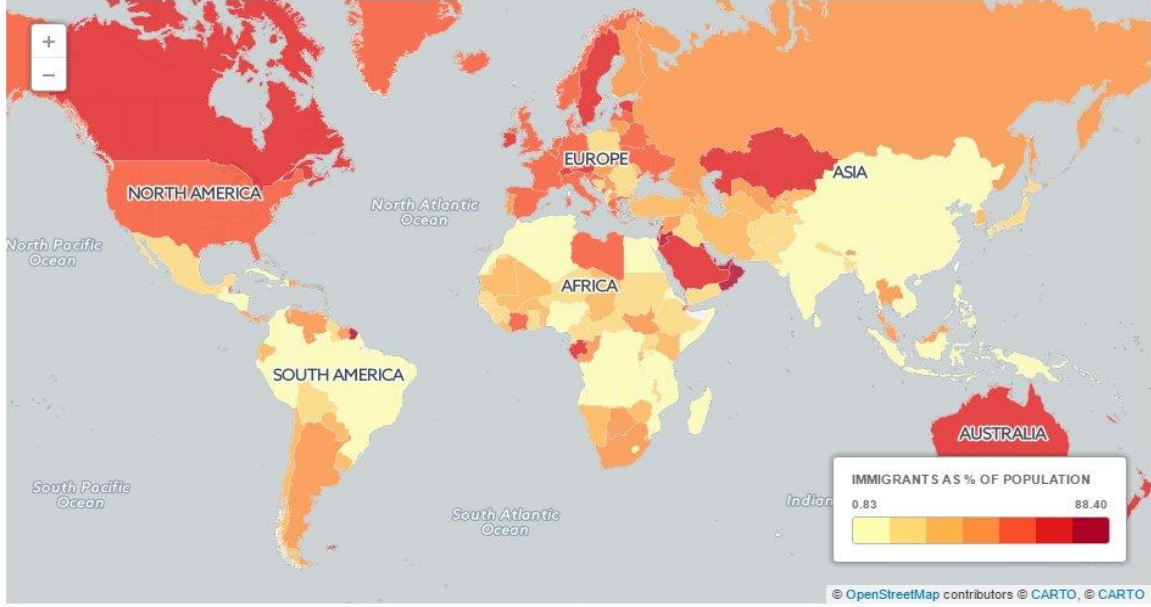
	<i>Göçmen Kaçakçılığı</i>	<i>İnsan Ticareti</i>
İnsan Hakları İhlalleri Yönüyle	Kısmen insan hakları ihlalleri yaşanmaktadır	İnsan hakları ihlalleri yoğun şekilde söz konusudur
İrade Özgürlüğü	Var	Yok
Zarara Uğrama	Kısmen (Kaçak yolculuk başarısız olursa)	Var
Kaçakçı ile Düzensiz Göçmen/Mağdur İlişkisi	Yasa dışı giriş veya çıkış sağlandığında sona erer	Başından sonuna kadar devam eder
Uluslararası Ulaşım	Var	Hem ulusal hem de uluslararası ulaşım söz konusudur

Kaynak: Demir ve Erdal, (2010). s. 42.

Ek-4. Düzensiz göç hareketlerinde kaynak ülkeler (haritada kırmızı renkle gösterilen ülkeler kaynak ülkelerdir)

Ek-5. Düzensiz göç hareketlerinde hedef ülkeler (haritada belirtilen en koyu renk göçe en fazla maruz kalan hedef ülkelerdir)

Ek-6. BMMYK'nın yetkisi altında olan mültecilerin (mültecilerle benzer durumda olan kişiler de dahil) ve yerinden edilmiş kişilerin bölgelere göre dağılımı (2019)

BMMYK Yetki Alanındaki Bölgeler	Mülteciler (mültecilerle benzer durumda olan kişiler de dahil)		Değişim	
	2019 Başı	2019 Sonu	Tüm	%
*Orta Afrika ve Büyük Göller	4.392.600	4.392.700	-3.900	-0.1
*Doğu ve Merkezi Afrika	1.164.100	1.204.700	40.600	3.5
*Güney Afrika	777.500	755.300	-22.200	-2.9
Kuzey Afrika hariç bütün Afrika	6.334.200	6.348.700	14.500	0.2
Amerika	3.250.100	4.283.800	1.033.700	31.8
Asya ve Pasifik	4.196.200	4.182.400	-13,800	-0.3
Avrupa	6.430.600	6.570.500	139.900	2.2
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	2.692.700	2.642.700	-50.000	-1.9
Toplam	22.903.800	24.028.100	1.124.300	4.9

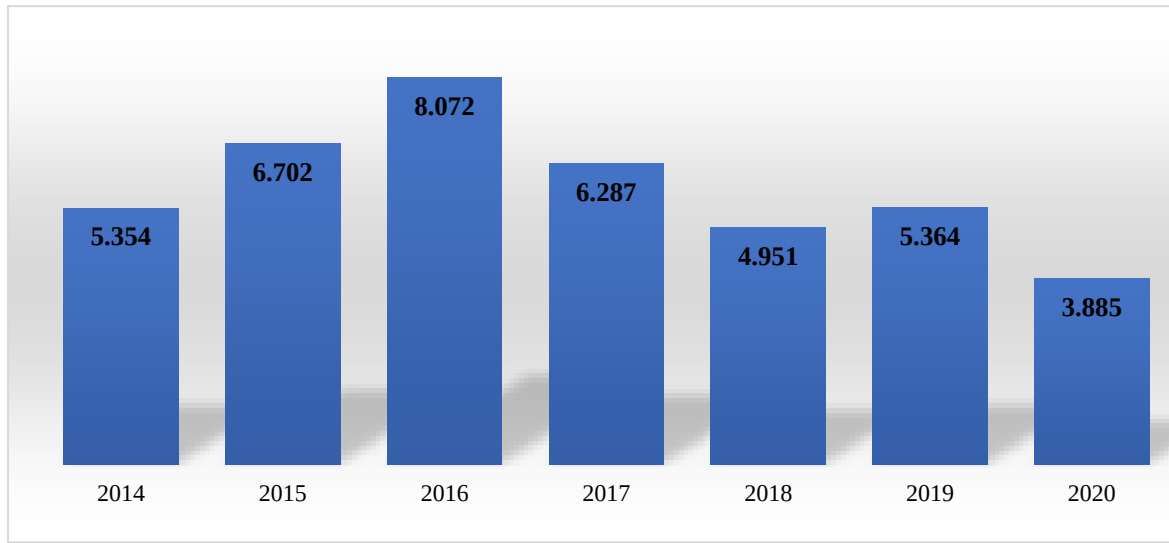
Kaynak: UNHCR. (2020). *Global Trends Forced Displacement in 2019*. Tablo, kaynaktaki bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-7. FRONTEX zorunlu geri dönüş operasyonları*

Yıllar	Geri Dönüş Operasyonları	Geri Gönderilen Göçmen Sayısı	Frontex ile ortak olarak finanse edilen operasyon sayısı
2006	1	8	
2007	13	428	
2008	15	801	5
2009	32	1622	21
2010	39	2038	35
2011	42	2059	37
2012	39	2110	37
2013	39	2152	38
2014	42	1629	32
2015		3565	66
2016	232	10698	
2017	341	14189	
2018		13730	
2019		15850	
2020		12000	

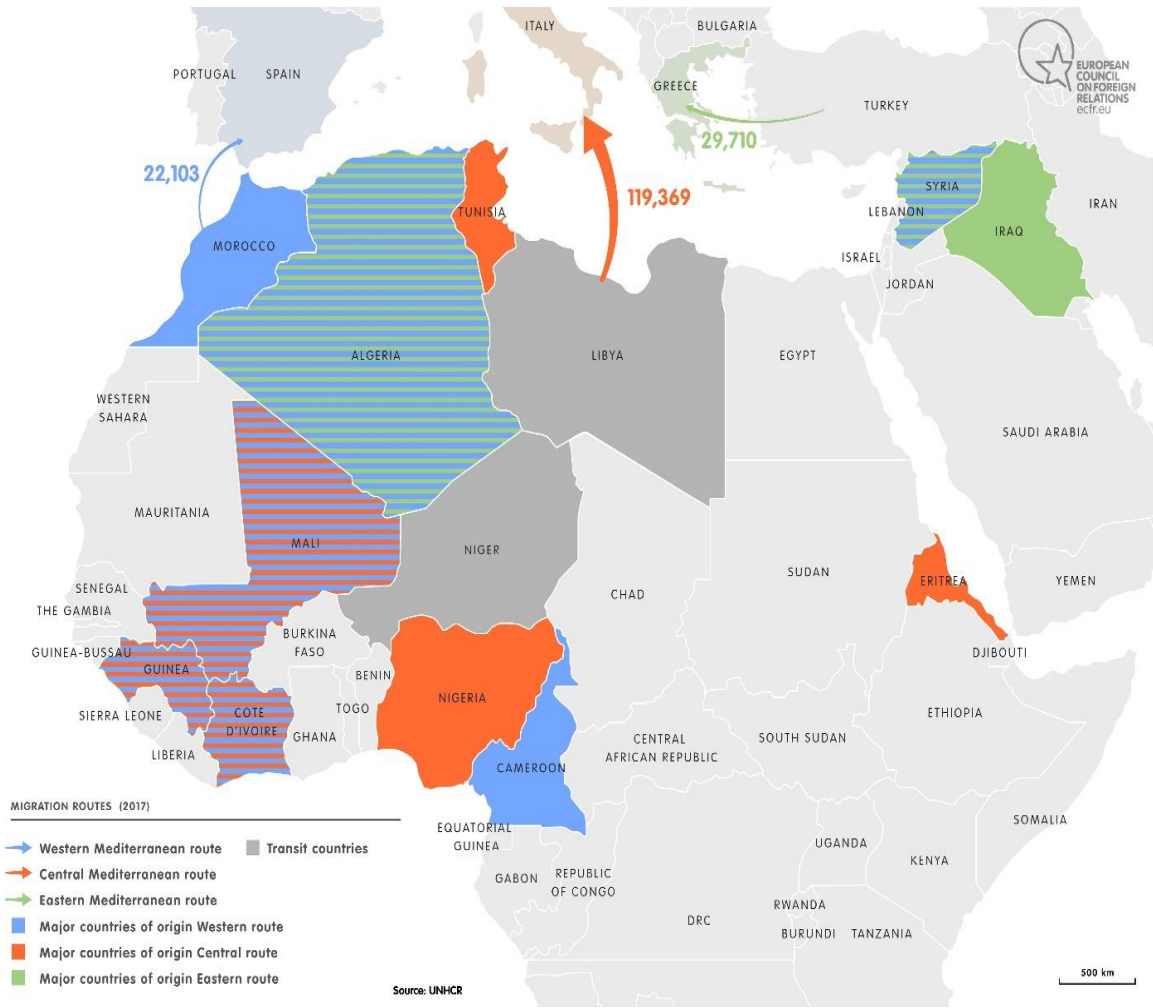
*Kesin rakama ulaşamayan yerler boş bırakılmıştır.

Kaynak: Frontex yıllık raporlarından derlenmiştir. Tablo, kaynaktaki bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-8. Yıllara göre dünya genelinde göçmen ölüm sayısı

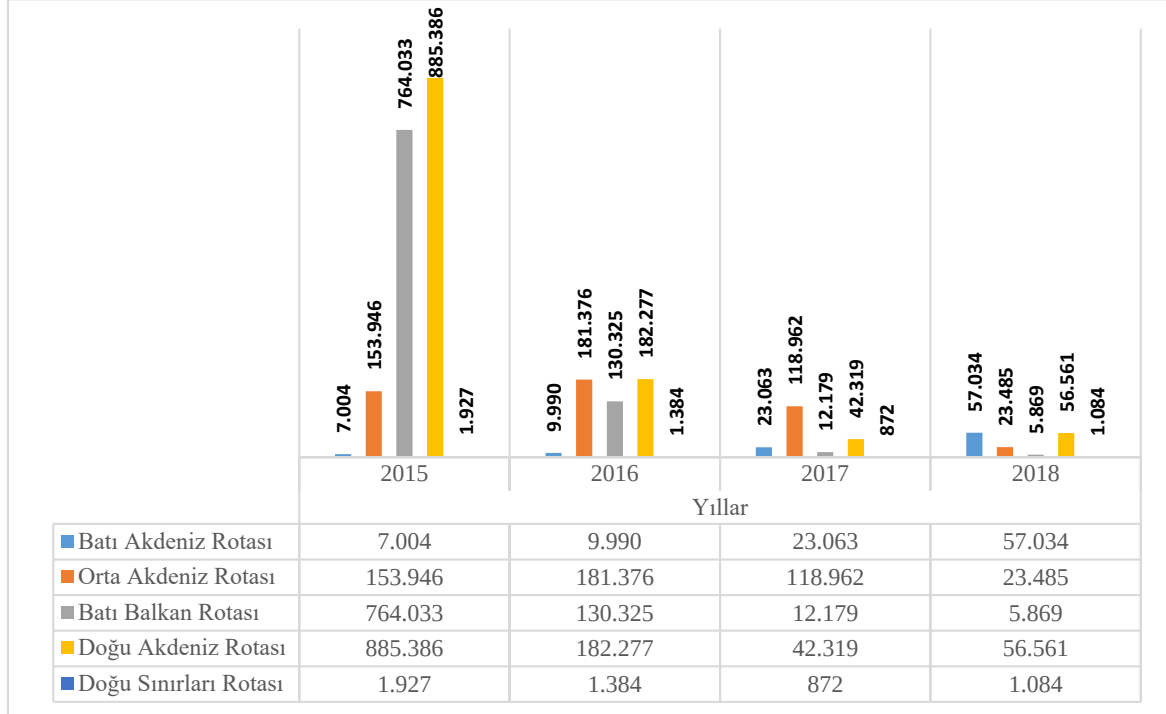
Kaynak: IOM, <https://missingmigrants.iom.int/>, (ET: 10.07.2021). Grafik, kaynaktaki bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-9. Avrupa'ya yönelik düzensiz /yasa dışı göç rotaları

Kaynak: https://www.google.com/search?q=UNHCR+IRREGULAR+MIGRATION+MAP&rlz=1C1CHBF_enAZ872AZ872&sxsrf=ALeKk02KDVARJ5sJttLME8VjX6svU5jrBA:15856949489&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=2ahUKEwibzL6B5sXoAhViwqYKHeyJClQ_AUoAnoECA0QBA&biw=1366&bih=625, (ET:27.02.2021)

Ek-10. Yıllara göre Avrupa'ya yönelik düzensiz/yasa dışı geçişler (deniz ve kara yolu ile)

Kaynak: FRONTEX, <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/western-mediterranean-route/>, (ET: 27.02.2021). Grafik, kaynakta yer alan bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-11. Akdeniz Rotası ile yıllara göre Avrupa'ya denizden girişler, göçmen ölümleri veya kayıpları

Yıllar	Akdeniz üzerinden Avrupaya varan toplam göçmen sayısı	Akdeniz'de göçmen ölümleri ve kayıplarının sayısı
2020	95.031	1.277
2019	123.663	1.335
2018	141.472	2.270
2017	185.139	3.139
2016	373.652	5.096
2015	1.032.408	3.771
2014	225.455	3.538
Toplam	2.176.820	20.426

Kaynak: UNHCR Operational Portal. *Mediterranean Refugees Situation*, <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> (ET: 27.02.2021). Tablo, kaynakta yer alan bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-12. Yıllara göre İtalya'ya denizden girişler, göçmen ölümleri veya kayıpları

Yıllar	Akdeniz üzerinden İtalya'ya varan toplam göçmen sayısı	İtalya'da göçmen ölümleri ve kayıplarının sayısı
2020	34.154	835
2019	11.471	750
2018	23.370	1.311
2017	119.369	2.873
2016	181.436	4.578
2015	153.842	2.913
2014	170.100	3.093
Toplam	693.742	16.353

Kaynak: UNHCR Operational Portal. *Mediterranean Refugees Situation / Italy*, <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205>, (ET: 8.07.2021). Tablo, kaynakta yer alan bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-13. Yıllara göre Yunanistan’a denizden girişler, göçmen ölümleri veya kayıpları

Yıllar	Akdeniz üzerinden Yunanistan’a varan toplam göçmen sayısı	Yunanistan’da göçmen ölümleri ve kayıplarının sayısı
2020	9.714	102
2019	59.726	71
2018	32.494	174
2017	29.718	59
2016	173.450	441
2015	856.723	799
2014	41.038	405
Toplam	1.202.863	2.051

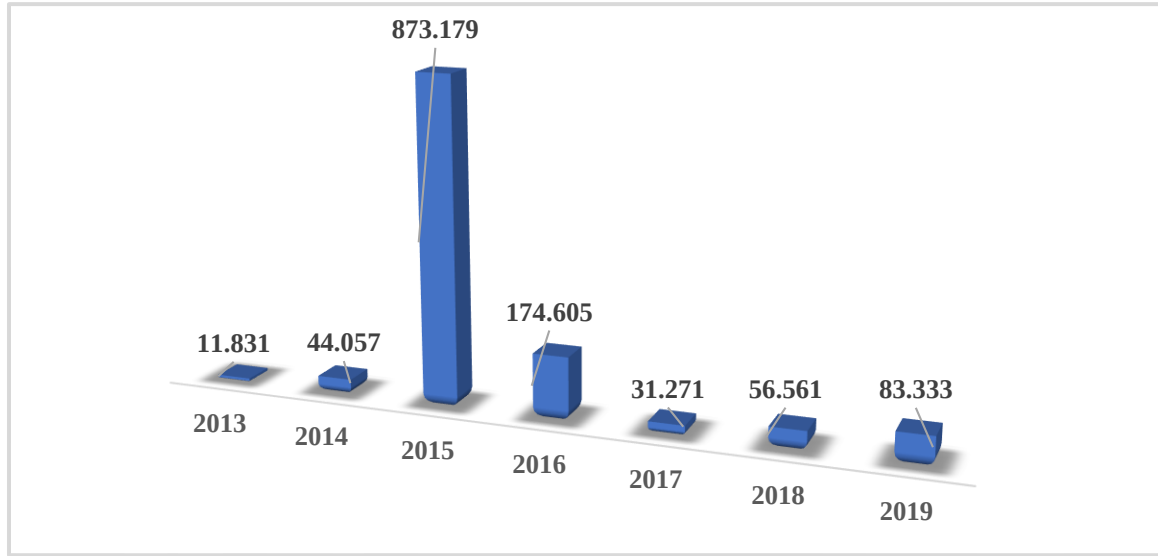
Kaynak: UNHCR Operational Portal. *Mediterranean Refugees Situation / Greece*, <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179>, (ET: 8.07.2021). Tablo, kaynakta yer alan bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-14. Türkiye'nin 2015-2020 yılları arasında tüm denizlere ait kıyaslamalı düzensiz göç istatistikleri

Yıllar	Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı	Düzensiz Göç Olay Sayısı	Yakalanan Organizatör Sayısı	Hayatını Kaybeden Göçmen Sayısı
2015	91.611	2.430	190	279
2016	37.130	833	118	192
2017	21.937	495	171	56
2018	26.678	686	87	93
2019	60.802	1.761	80	34
2020	20.380	624	53	37
Toplam	258.538	6.829	699	691

Kaynak: Sahil Güvenlik Komutanlığı, <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>, (ET: 12.07.2021). Tablo, kaynakta yer alan bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-15. Yıllara göre Ege Denizi’nde tespit edilen düzensiz göçmenler

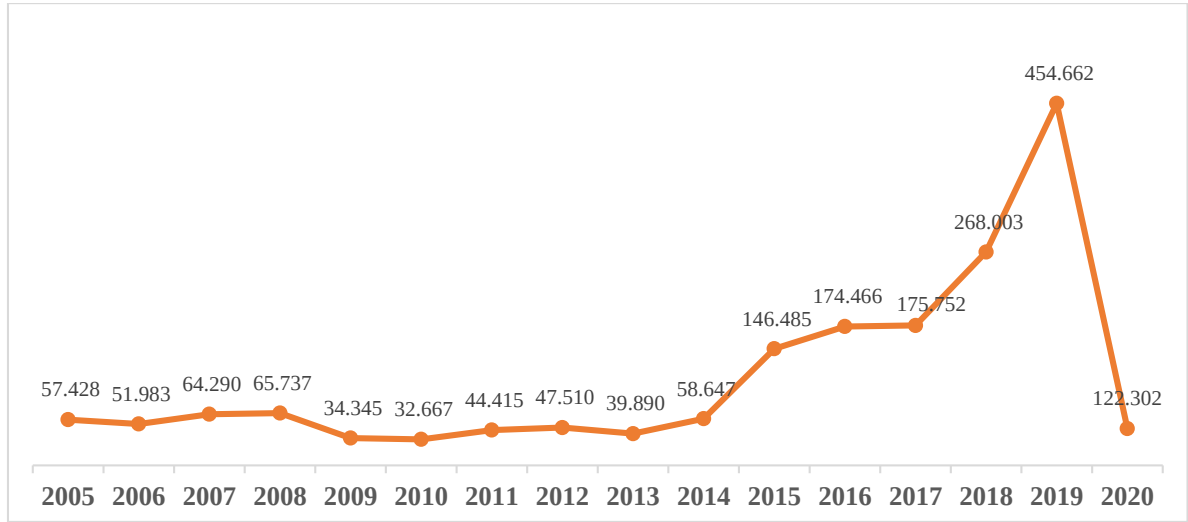
Kaynak: Grafik, FRONTEX Risk Analizlerine istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-16. Türkiye’de yıllara göre denizde arama kurtarma faaliyetleri ile ilgili istatistik bilgiler

Yıllar	Olay Sayısı	Sağ olarak Kurtarılan Göçmen Sayısı	Kurtarılan Tekne Sayısı	Denizden Alınan Cansız Beden Sayısı
2015	1.906	59.377	209	339
2016	621	12.432	121	250
2017	483	2.852	133	165
2018	561	4.317	176	228
2019	662	4.592	184	148
2020	935	12.655	247	158
Toplam	5.168	96.225	1.070	1.288

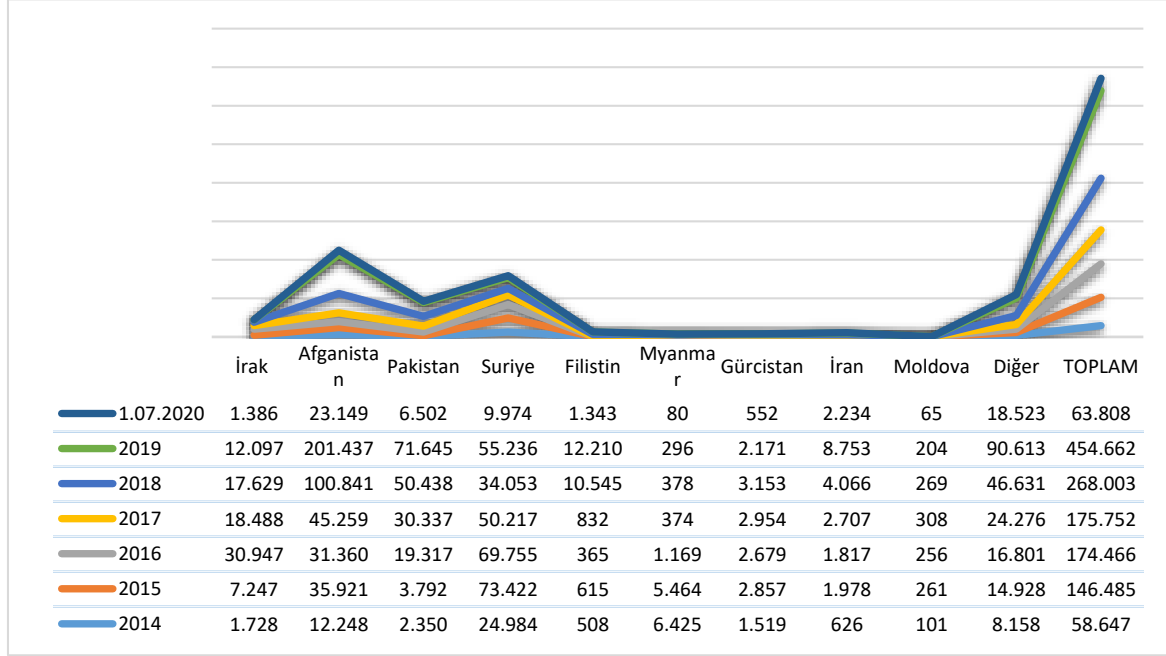
Kaynak: Sahil Güvenlik Komutanlığı, <https://www.sg.gov.tr/arama-kurtarma-ve-tibbi-tahliye>, (ET: 27.02.2021). Tablo, kaynakta yer alan bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-17(a). Türkiye’de yıllara göre yakalanan düzensiz göçmen sayısı

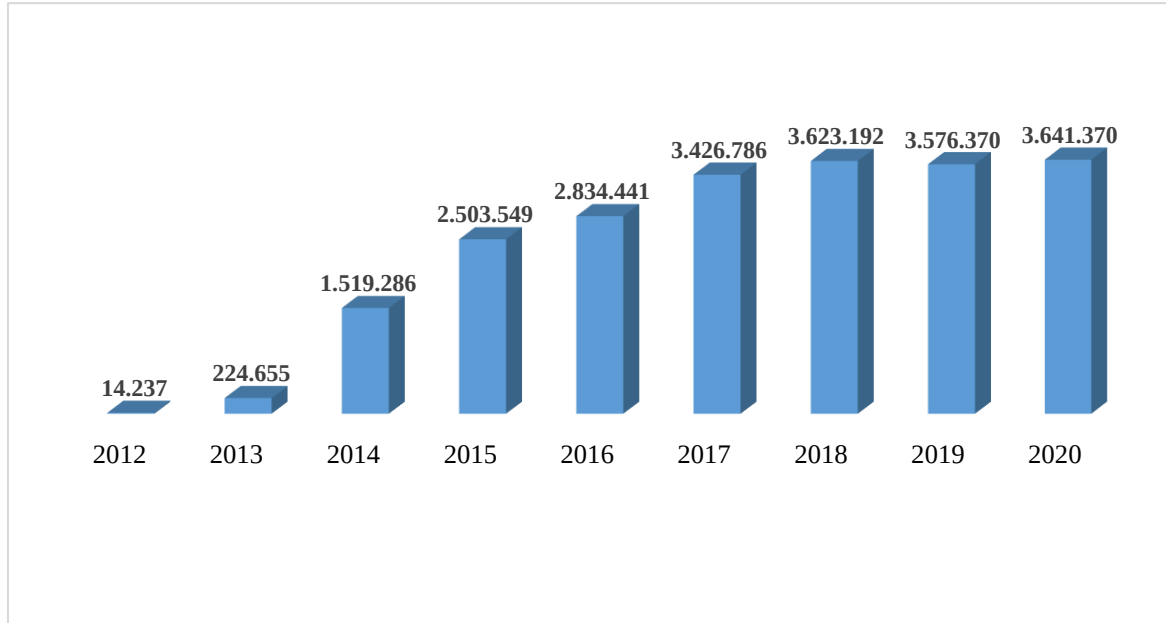

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, (ET: 27.02.2021). Grafik, kaynakta yer alan bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-17(b). Türkiye’de yıllara göre yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruklarına göre dağılımı

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, (ET: 27.02.2021). Grafik, kaynakta yer alan bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-18. Türkiye’de yıllara göre geçici koruma altında olan Suriyeliler

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (ET: 12.07.2021). Grafik, kaynakta yer alan bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ek-19. Yıllara göre Türkiye üzerinden Yunanistan sınırına deniz yoluyla yapılan geçişler

Yıl	Türkiye-Yunanistan Sınırından Geçişler
2010	6.200
2011	1.000
2012	3.700
2013	11.400
2014	41.038
2015	856.723
2016 AB -Türkiye Anlaşması Öncesi	151.452
2016 AB - Türkiye Anlaşması Sonrası	21.998
2017	29.718
2018	32.494
2019	59.726
TOPLAM	1.215.449
Toplam (Anlaşmadan sonra)	143.936
Toplam (Anlaşmadan önce)	1.071.513

Kaynak: European Stability Initiative. *The Aegean Tragedy: Key Facts and Key Steps*, 20 January 2020, <https://www.esiweb.org/sites/default/files/reports/pdf/ESI%20-%20The%20Aegean%20Tragedy%20-%2024%20Jan%202020%20.pdf>, (ET: 27.02.2021). Tablo, kaynakta yer alan bilgilere istinaden yazar tarafından düzenlenmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Chalabizada, Gunel
Uyruğu : Azerbaycan Cumhuriyeti

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi / Kamu Hukuku	2021
Lisans	Bakü Devlet Üniversitesi / Uluslararası Hukuk	2013

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2014-2016	Adalet Bakanlığı	Kamu Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

“Ermenistan’ın İkinci Karabağ Savaşı Sırasında Gerçekleştirdiği Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku İhlalleri”. (2021). **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Cilt 128, Sayı 252, ss. 133-152.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

